

HISTORISK ARCHIV.

Et Maanedsskrift

for populære Skildringer af

historiske Personer og Begivenheder.

Udgivet af

F. C. Granzow.

1878. Andet Bind.

Kjøbenhavn.

Fr. Wøldikes Forlag.

1878.

I. COHENS BOGTRYKKERI.

INDHOLD.

Industri og Haandværksdrift hos Romerne i Oldtiden.

(Fremstillet efter antike Freskomalerier i Herculanum og Pompeji).

Skjønt de græske og romerske Forfattere have givet os mange værdifulde Oplysninger om Oldtidens Handel og Skibsfart saa vel som om de større Handelsveje, ad hvilke den egentlige Verdenshandel gik, og skjønt vi derved kunne med Sikkerhed paavise ikke blot den hurtige og lette Handelsforbindelse imellem alle de forskjellige Folkeslag, som boede rundt omkring Middelhavet, men ogsaa, hvorledes Østens og Nordens fjærnest boende Folk fandt Vej til Middelhavets store Handelspladser og over dem og ved dem kom i indirekte Handelsforbindelse med hverandre, have vi langt større Vanskelighed, naar vi ville søge Oplysninger om eller give en Fremstilling af den mindre Handel og den for de enkelte Folkeslag ejendommelige Industri og Haandværksdrift. Derom findes vel hos de græske Talere enkelte spredte Oplysninger, navnlig hos Demosthenes i hans Retstaler imod hans utro Formyndere, saa vel som hos Herodot angaaende Ægyptens ejendommelige og mangfoldige Industri; men hvad der i saa Henseende giver os de sikreste Oplysninger, er selve Oldtidslevningerne, for saa vidt de enten selv ere Produkter af Haandværksdrift og Industri eller indeholde Fremstillinger af de forskjellige Haandværks- og Industrigrene.

I saa Henseende er der to Lande, hvor vi særlig finde

ældgamle og meget detaillerede Fremstillinger: for Orientens Vedkommende i Ægyptens ældgamle Kongegrave, navnlig Gravene i Nærheden af Landets ældste Kongestad, det gamle Thebae (det nuværende Luxor), og for Occidentens Vedkommende i Italien, navnlig i Etruriens Klippegrave, og fremfor alt i de tvende gamle Stæder ved Vesuvs Fod, Herculanum og Pompeji, som gik til Grunde ved Vesuvs store Udbrud i Aaret 79 efter Kristi Fødsel, men som nu ere gjenfundne og tildels udgravede.

Hvorledes disse Stæder gik til Grunde, tør vi vel forudsætte almindelig bekjendt, og vi skulle selvfølgelig ikke trætte vore Læsere med en Gjentagelse deraf; men i det vi støtte os paa selve Oldtidslevningerne, der saaledes alle bestemt skrive sig fra Slutningen af det første Aarhundrede efter Kristi Fødsel, saa vel som paa de i disse anbragte antike Freskomalerier, der fremstille Handel, Haandværk og Kunst, skulle vi stræbe at give vore Læsere en Oversigt over den hos Romerne da i flere Retninger vidt udviklede Industri.

Man skulde nu tro, at Herculanum og Pompeji, hvis offentlige og private Bygninger, som bekjendt, ere dekorerede med en næsten utrolig Mængde Freskomalerier og i det hele smykkede med en Farvepragt, der med rette blandt Archæologerne har skaffet Pompeji Navnet »den malede Stad« og har holdt sig frisk og klar igjennem 1800 Aar, netop derved maatte have opbevaret for os utallige Fremstillinger af Livet i Butikerne og Værkstederne; men dette er langt fra Tilfældet.

De Kunstnere eller rettere de Dekorationsmalere, der have dekoreret Pompejis Mure og Vægge, have i det hele strængt fulgt den Smag og den Stil, som da var Mode i Rom, eller snarere som da herskede i de fornemme Romeres Villaer og Lyststeder langs med og omkring Bugten ved Neapel. De gjengive os atter og atter de gamle Sagn fra den græsk-romerske Mythologi og fremstille saaledes Jægeren Aktæon, der har overrasket Diana i Badet og til Straf

derfor sønderrives af sine egne Hunde, eller den phoenikiske Kongedatter Evropa, der bortføres af Jupiter i en Tyrs Skikkelse, eller Theseus, der havde dræbt Uhyret Minotaurus, eller den af Theseus forladte Ariadne, eller Herkules tillige med Dianeira og Kentauren Nessus, eller Perseus, da han med Minervas Bistand besejrer og dræber Medusa, saa vel som da han ved Hjælp af det afhuggede Medusahoved forstener Havuhyret og befrier Andromeda: kort sagt de give os en fuldstændig og ejendommelig Række Illustrationer til den græsk-romerske Mythologi, som de kun meget sjældent forlade, naar de følge deres frie Fantasi og enten afdele større Vægflader med fine, lette Arabesker og Guirlander, eller naar de paa Væggens sorte eller mørkerøde Bund anbringe store, lyse, fritsvævende Kvindeskikkelser eller letklædte Danserinder, Nymfer og Fauner, medens Kunstnerne dog for oven i Frisen igjen vende tilbage til mythologiske Fremstillinger af Kampen imellem Amazoner og Hellener eller imellem Kentaurer og Lapither.

Dette er saa meget mere forunderligt, som de græske Malerskoler allerede flere Aarhundreder tidligere i deres Stræben efter noget nyt og ejendommeligt i Kunsten ganske havde forladt Mythologien og de gamle historiske Sagn, for lige med ét at kaste sig over det daglige Liv, i det Kunstnerne da dels med en forbavsende og skuffende Lighed gjengave Frugter, Planter, Redskaber og alle Haande Smaating, Levninger af et Maaltid osv. (altsaa i Lighed med de ældre hollandske Maleres »Still-Lebens« Stykker med smudsige, halvtømte Ølkrus og Vinkander, osende Lamper, nedbrændte Lys og andre uhyggelige Levninger fra et Drikkelag), dels udviklede det egentlige Genremaleri, der i Mangfoldighed og Afvexling fuldstændig kunde maale sig med Nutidens.

Som et Exempel i den første Retning minde vi om det bekjendte Sagn om Væddekampen imellem de to græske Malere, af hvilke den første med Stolthed viste, hvorledes

Fuglene kom flyvende for at spise de af ham malede Vindruer, og nu opfordrede sin Medbejler til at borttage det grove Stykke Tøj, som endnu tildækkede dennes Maleri, hvorpaa det da viste sig, at der intet grovt Stykke Tøj var, men kun en mesterlig Fremstilling af et saadant.

Som Exempler i den anden Retning omtales hos Oldtidens Forfattere en stor Mængde græske Genremalere, der havde opnaaet stor Berømmelse hver i sin Specialitet. Saaledes malede Antiphilos gjentagne Gange »Slaver i Kokkenet« eller »Slavinder ved Væven«, Philiskos »et Maleratelier« og »en Portrætmaler ved sit Staffeli«, Simos »det indre af et Farveri«, medens en anden Kunstner, om hvis Navn man ikke er enig, mesterlig gjengav »det indre af en Barberbutik« og »et Skrædder-Værksted« *).

Man skulde nu tro, at Pompejis Dekorationsmalere havde fulgt denne Retning, der passede saa fortrinlig, naar man skulde dekorere mindre Huse, Forretningslokaler og Butiker; men dette er langt fra Tilfældet: det er kun ganske undtagelsesvis, at man i Pompeji og Herculanum finder Fremstillinger af det virkelige Liv.

Den berømte Archæolog Otto Jahn, Professor i Bonn, har udgivet en Samling af det vigtigste, vi besidde i saa Henseende. Deriblandt findes en hel Række smaa Malerier, udgravede i Slutningen af Maj 1755 og kort derpaa udgivne i Kobberstik af det lærde Selskab Accademia Ercolanese, hvilke nu findes i det store Museo nazionale i Neapel, og som fra Formens og Udførelsens Side ere noget afskyligt Smøreri, men som med Hensyn til Stoffet ere overordentlig

*) Vi komme her uvilkaarlig til at tænke paa vore Genremaleres Specialiteter, saaledes Ernst Meyers „offentlige Skriver“, „Romerske Bøfler og Campagnuoler“, „Barber under aaben Himmel“, Marstrands „Holbergske Scener“, „Osteriscene“, „Abbaten“, Carl Blochs „Munken i Køkkenet“, „den døve Munk“, „Munken med Tandpine“, „Romerske Piger i Osteriet“, eller Exners og Vermehrens „Amagerstykker“.

interessante, da de vise os den daglige Handel og Vandel paa aaben Gade og Torv i en lille By, aldeles som endnu den Dag i Dag i Neapels fattigere Kvarterer, hvor alt Arbejde, al Handel og Omsætning, ja hele det huslige Liv foregaar under aaben Himmel og for alles Øjne.

Lad os nu betragte de enkelte Scener af disse ganske løst henkastede Skitser, der aabenbart give os en Fremstilling af Livet i og under de Søjlegange, som omgive Pompejis Torv eller, for at bruge et mere korrekt Udtryk, Pompejis Forum, det egentlige Centrum for hele det offentlige og private Liv i denne ældgamle italisk-oskiske By, der selvfølgelig igjen er en Kopi af Livet i alle andre større og mindre Provinsbyer i det første Aarhundrede efter Kristi Fødsel.

Den første Scene fremstiller to Manufakturhandlere, af hvilke den ene viser to kvindelige Kunder, hvilket overordentlig fint og blødt uldent Stof han kan overlade dem for en billig Pris, medens den anden med fuldstændig Sikkerhed og en ustandselig Veltalenhed overbeviser en Dame om, at det i Halsen meget rynkede Overstykke, han har »overladt« hende, passer hende »ganske udmærket«, en Mening, hun ikke synes at dele.

Ved Siden deraf søger en skikkelig Skomagermester at tilfredsstille en Kunde. Han har nylig taget Maal af denne og knæler endnu foran ham med Maalet i Haanden, medens han lader sine Øjne opmærksomt gjennemløbe en Del paa Væggen ophængt færdigt Fodtøj for at finde et Par Sko af passende Størrelse; en underordnet Medhjælper hidkalder nye og gamle Kunder og lovpriser i høje Toner Mesterens Varer.

Det næste Maleri fremstiller ligeledes en Skomager, men denne Gang i hans Værksted. Denne Mester arbejder kun for Damer og Børn. Han har lige taget Maal af en fornem Dame, der sidder med et lille Barn paa Skjødet paa en lav Stol, medens Mesteren, med Øjet fast hæftet paa det

nys tagne Maal, fra Baggrunden af Værkstedet henter et Par elegante røde Ankelstøvler til sin fornemme Kunde, som i øvrigt er ledsaget af et Par Veninder, der »gaa i Butiker« med hende. I Baggrunden vente et Par Slavinder med Kurve i Haanden paa deres Herskerinde eller Herskerinder.

Ogsaa selve Fabrikationen og Tilvirkningen hjemme paa Værkstedet bemærke vi paa et andet Maleri af samme Art, hvor et Par bevingede Genier eller maaske Amoriner fremstilles arbejdende af alle Kræfter, den ene i Færd med ved Hjælp af en Hammer at tilpasse Overlæderet efter Læsten, den anden derimod i Begreb med at afskære og afpudse den allerede fastsyede Saal. Paa alle Sider ere de omgivne af en Mængde halv færdigt Fodtøj, alle Slags Skomagerværktøj, større og mindre Læderstykker, hvoraf man tydelig kan se, at et eller flere Par Saaler ere udskaarne. Forskjellige Farvebeholdere og Pensler vise os, at man syede Fodtøjet af ufarvet Læder og først bag efter anbragte Farven paa de fuldt færdige Sko; et Par aabentstaaende Skabe i Baggrunden af Værkstedet vise os en Mængde færdige Ankelsko og Halvstøvler, anbragte Par og Par ved Siden af hinanden.

Det næste Maleri fører os igjen tilbage til den daglige Handel og Vandel paa Forum. Vi bemærke en gammel, skaldet Mand siddende foran et stort Bord, der er overlæsset med en Mængde billige Smaagjenstande, saasom Saxe, Knive, Spænder, Broscher, Haarnaale, til største Fryd for de fattige Kunder, frigivne og Slaver, der med store Kurve paa Armen stimle sammen omkring Bordet og alle de der udbredte Herligheder, som de ivrig beundre og undersøge, medens Kjøbmanden holder skarpt Øje med sine, formodentlig noget langfingrede, Kunder. Ved Siden af ham staar hans Nabo Kobbersmeden midt imellem sine prægtige store Kobberkar, der ere opstillede paa Fliserne i Række og Geled. Han er netop i Handel med en mere solid Kunde, der holder et

Barn ved Haanden og øjensynlig vakler noget i sit Valg imellem to store Broncekar, af hvilke Kobbersmeden holder det største op i venstre Haand, medens han slaar derpaa med en lille Metalstok i højre Haand, for gjennem Karrets smukke, rene Klang at overtyde sin Kunde om, at det ingen Revner har, men er et solidt Stykke Arbejde; det andet Broncekar ligger ved hans Fødder og har nylig gjennemgaaet en lignende Prøve.

Ved Siden af ham sidder en Bager med korslagte Ben oven paa sit lave Bord, hvorpaa der rundt omkring er opdynget en Mængde Stabler af runde, friskbagte Brød, der ved dybe Indsnit fra Centrum af blot med Haanden let kunne deles i ti lige store Stykker, en Form, der fra Oldtiden endnu har holdt sig i selve Neapel og fuldkomment stemmer overens med Pengenes Inddeling efter Titalsystemet. Det er netop denne Slags Brød, hvoraf man for faa Aar siden i Pompeji fandt 80 ganske vist noget forkullede Stykker, da man aabnede Jærndøren til en endnu ikke undersøgt Bagerovn, hvor de altsaa vare blevne indsatte lige kort før Vesuvs Udbrud, ja maaske endog selve den Morgen, da Udbruddet skete ved Middagstid.

For at fuldstændiggjøre os Billedet saa meget som muligt har Kunstneren hverken glemt det stædige Muldyr, der bærer en tung Kløvsadel, aldeles som man ser dem endnu paa Neapels Torvepladser, eller den lave, tunge, klodsede Blokvogn, hvis Hjul ere udskaarne af en massiv Træplanke og pibende bevæge sig om den lave Axel, ej heller den lette, høje, tohjulede Kærre, belæsset med Grønt, Frugter, ja selv Vinsække, hvis Indhold udskjænkes umiddelbart fra selve Vognen til de tørstige Sjæle, der omgive denne i en tæt Kreds.

Lidt længere henne ere Lediggængere strømmede sammen i store Skarer omkring de paa den hvide Murflade, Album, med store røde Bogstaver anbragte offentlige Bekjendtgjørelser om Skuespil, Valgmøder, Gladiatorkampe,

medens ved Siden af dem en anden Skare Mænd skrider rask frem hen imod de nærliggende, offentlige varme Bade, fulgte af deres Slaver, som bære alle Haande Baderekvisiter, saaledes den krumbøjede Bronceskraber, strigilis, hvormed de rensede Huden for Sved og Støv, samt forskjellige Beholdere af Glas eller Alabaster, der indeholdt vellugtende Olier og Salver, hvormed hele Legemet indgnedes efter Badet.

Lidt længere henne træffe vi den værdige Skolemester, som under aaben Himmel bibringer den ham betroede Ungdom de første Begyndelsesgrunde i Skrivning og Regning; de flittige sidde opmærksomt hver med sin Tavle paa Knæet, fordybede i Arbejdet, uden at lade sig forstyrre af de Jammershyl, som en doven Krabat udstøder, medens to Kammerater holde ham i en horizontal Stilling, for at Skolemesteren desto bedre kan bearbejde hans Rygstykker. Dette maa den Gang have været almindelig Skoleskik, thi ingen som helst af de omkringstaaende tager mindste Notits deraf; Gadedrengene lege uforstyrret Tagfat omkring de nærmeste Søjler, en ung Maler, der aabenbart udkaster en Skitse af Folkelivet, vender ikke engang Hovedet om derefter, og den blinde, der føres af sin Hund, rasler uafbrudt med sin Blikbøsse for at opvække de forbigaaendes Medlidenhed, hvad der ogsaa lykkes ham, i det en fornem Dame rækker ham en lille Sølvmønt.

Denne hele Samling Smaaskitser giver os, om end kun i meget løst henkastede Træk, et klart og fuldendt Billede af alt det, man endnu den Dag i Dag ser paa aaben Gade og Stræde i Neapel: Kostumet er blevet lidt forandret, Livet selv uforandret det samme.

Ogsaa hele Lav eller Korporationer fremstilles undertiden i Procession med deres ejendommelige Emblemer, saaledes Snedker- og Tømrer-Lavet, hvis Patron i Nutiden er den hellige Josef, men i Oldtiden var den berømte Kunstner og Bygmester Dædalus, hvis Billedstøtter efter Sagnet kunde

gaa, og som tillige med sin Søn Ikarus formaaede at hæve sig i Luften ved Hjælp af kunstige Vinger og saaledes kunde undfly fra Labyrinthen paa Kreta.

Paa et ret godt Maleri finde vi saaledes en højtidelig Procession, i Spidsen for hvilken fire kraftige Arbejdere paa deres Skuldre bære en temmelig stor Baare, hvorpaa der findes anbragt et lille, festlig smykket Tempel, forfærdiget af fint sammenflettede Vidjer og forsynet med hellige Kar og Lavets forskjellige Redskaber. I Templets forreste Afdeling er anbragt en Statue af Dædalus, der med en Finger for Munden tankefuld betragter Liget af sin Søstersøn og Lærling Talus, hvem han dræbte ved om Natten at slaa et Søm ind i hans Hjærne, af rasende Forbitrelse over, at denne havde opfundet Saven. I Templets bageste Afdeling fremstilles to Mænd, der gjennemsave en Bjælke med en Langsav, medens i Baggrunden en halvvoxen Knøs af alle Kræfter høvler løs paa en Planke. Opfindelsen af Saven og Høvlen tilskreves efter Talus's Død almindelig Dædalus.

Et andet temmelig lille, men meget korrekt tegnet Maleri viser os det indre af et Snedkerværksted, hvor vi til vor store Forundring træffe klare og bestemte Afbildninger af Høvlebænken, forskjellige Høvle, Hamre, Stemmejærn, den almindelige Sav, Vinkelmaal, Passer, ja endog Limpotten med tilhørende Pensel og Kulbækken, samt endelig flere større og mindre Chabloner, Skruetvingere osv., hvoraf det tydelig fremgaar, at Oldtidens Snedkere kjendte og benyttede næsten de fleste nu brugelige Snedker-Værktøjer og Redskaber, selv den lille Decoupeursav til at træde med Foden.

Et eneste Sted i Pompeji har man dog i et Værksted fundet Fremstillinger af den Virksomhed, som foregik der; det er hos en Valker og Farver, hvor vi finde alle de forskjellige Operationer afbildede, ved hvilke saa vel Mændenes som Kvindernes Nationaldragter bevarede eller rettere gjen-

vandt deres oprindelige hvide Farve og Renhed. Som bekjendt bestod Romernes Nationaldragt i Fredstid hos Mændene af den saa kaldte tunica, en Slags blød ulden Kofte, der gik fra Halsen til Knæene, men manglede Ærmer; under samme bar man endnu en Underklædning, tunica interior eller subucula, og endelig over det hele den store, hvide, folderige toga, en Kappe eller Overkast af halvrund eller oval Form, sædvanlig kastet saaledes om, at den højre Arm til Dels var fri, men den venstre Arm og hele Legemet var tilhyllet, saa at der paa denne Side dannedes en Fold eller Huling paa Brystet, den saakaldte sinus, der gjorde Tjeneste som Lomme, i det man der lettelig kunde anbringe en kort Papirsrulle, et Brev eller andre mindre Gjenstande. Togaen var hvid, alba, eller rettere gulhvid, med Uldens naturlige Farve; hos Valg-Kandidater derimod ved Hjælp af en ringe Tilsætning af Kridt endog skinnende hvid, candida, hvoraf Navnet Kandidat kommer. Kun i Sorg bar man en mørkere Toga, den saa kaldte toga pulla. Kvindernes Dragt bestod foruden de indre finere og mere tætsluttende Klædningsstykker væsentlig af den helt ned til Fødderne gaaende stola, en lang folderig Over-Tunica med Ærmer, samt af palla, en Kaabe eller Kappe af et uendelig fint Stof, der omtrent bares som Mændenes Toga og i Reglen var snehvid.

Det er en Selvfølge, at en saadan Dragt, uden hvilken ingen fri Romer eller Romerinde viste sig uden for Hjemmet, dels krævede en langt mere velforsynet Garderobe end nu til Dags, dels fordrede meget hyppige Renselses- og Blegningsprocesser, for at Stoffet kunde bevare sin rene, hvide Farve; men dette skete i Reglen ikke i Hjemmet. For saa vidt en fornem romersk Dame bar en stola mer end én Gang, sendtes den hen til det nærmeste Vaskeri og Valkeri, til de saa kaldte fullones, der nu ved forskjellig Behandlingsmaade bortfjærnede enhver Plet og ethvert Spor af Støv eller Smuds fra det fine Klædningsstykke, som, efter

at være vasket og bleget ved Hjælp af Svovldampe, omsider tørredes i dertil indrettede Tørrestuer og ved Hjælp af en stærk Presning igjen erholdt sin oprindelige Glans og rene Farve.

Af saadanne »Tøj-Rensnings-Etablissementer« findes der ikke faa i Pompeji, og det har unægtelig en stor Interesse i et af dem, som laa oppe i Byens rigeste og fornemste Kvarter, at se fremstillede i 3—4 Malerier de fleste af de Processer, som Klædningsstykkerne maatte gjennemgaa. Vi bemærke i et af disse Malerier lige i Forgrunden en Dame, sandsynligvis Ejerens Hustru, der, iført sin lange, folderige stola, sidder midt i et af Værkstederne og fører skarpt Tilsyn med Arbejdet: en ung, tarvelig klædt Arbejderske, rimeligvis en Slavinde, bringer hende et fint Klædebon, som hun nøje undersøger, medens den stakkels unge Pige ydmyg venter paa Ros eller Dadel; i Baggrunden børster en kraftig bygget, næsten nøgen Arbejder løs af alle Kræfter paa en stor, hvid Toga, der er ophængt over en lang Stang og smykket med en bred Purpurbræmme og altsaa maaske tilhører en højere Embedsmand. En anden kraftig Arbejder kommer ind, bærende et rundt Stativ af Metaltraad, omtrent af Form og Størrelse som Damernes Krinoliner for nogle Aar siden, over hvilket Stoffet udbredtes eller udspændtes, naar det skulde bleges ved stærke Svovldampe fra det derunder anbragte Kulbækken. Et andet Maleri viser os Valkerne i fuld Arbejde, medens de, næsten nøgne og kun iførte en meget kort Tunica, stampe og bearbejde forskjellige Tøjer i smaa runde Vandbeholdere, i det de, for ret at gjennemarbejde Tøjet, i bestemt Takt snart kastede sig ned, snart rejste sig op igjen, hvad der gav denne hele Behandlingsmaade Benævnelsen Valkerdansen, saltus fullonicus.

Det næste Maleri gjengiver Pressen med dens mægtige Opstandere og Overligger, der ved store Skruer kunde hæves og sænkes aldeles som en Linnedpresse hos os. Det sidste

Maleri viser os Tørrestuerne med de hvælvede Ovne og de lange, under Loftet ophængte, Stænger, hvor over Stofferne udbredes under Tørringen, samt giver os et lille Indblik i Magasinrummene, hvorfra de rene og pressede Klædningsstykker udleveres af Slavinder, medens en mere betroet Dame fører Bog over Udleveringen.

Og netop alle disse Rum gjenfinde vi i Huset selv, saa at man kan se, at Kunstneren med største Troskab har henkastet sine Figurer efter Naturen selv og midt under Arbejdet, hvorved, naar vi dømme efter Husets Størrelse og talrige større og mindre Vandbassiner, mindst 100—120 Arbejdere daglig have været beskæftigede.

Det er dog kun meget sjældent, at Kunstnerne gjengive os den industrielle Virksomhed og den særlige tekniske Fremgangsmaade med en saa stor Troskab og saa omhyggelig Detail; i mange Tilfælde idealisere de vedkommende Haandværk og fremstille smaa bevingede Genier eller Amoriner i fuld Virksomhed og velforsynede med alle nødvendige Redskaber. Derved opnaar Kunstneren, at Arbejdet gaar let og raskt fra Haanden, halvt som en Leg, og at det uskjønne, som mulig kan være forbundet med et eller andet Haandværk, derved enten ganske forsvinder eller fremstilles under en mere idealiseret Form.

Vi have i det foregaaende allerede omtalt Fremstillinger af Amoriner som Skomagere og som Snedkere, arbejdende efter alle Kunstens Regler, hvad der ikke behøves at idealiseres, lige saa lidt som naar vi i andre Malerier træffe dem som Gartnere, Blomsterhandlere og Frugthandlere; men vi finde ogsaa Amoriner fremstillede ved det Arbejde, der i Oldtiden udelukkende udførtes af Slaver under de forfærdeligste Mishandlinger og nu nærmest kan sammenlignes med de ulykkelige Negeres Arbejde paa Plantagerne og Sukkermøllerne, under Slavefogdens Svøbe; her maatte Kunsten nødvendigvis træde formildende og idealiserende til. Det var navnlig Arbejdet ved Tilvirkningen af Brød, Vin og Olie, de tre

vigtigste Næringsmidler hos alle Oldtidens Folkeslag. Forunderligt nok har Kornets Formalning til Mel, der hos os foregaar saa let og hurtig, efter at vi have taget Naturens Kræfter i vor Tjeneste, i Oldtiden altid været betragtet som et af de haardeste Trælle-Arbejder. Vi se af den hellige Skrift, hvorledes Samson, blindet og lænkebundet, maatte trække Møllekværnen under Philisternes Haan og Mishandlinger, og vi læse i de ældste græske Sange hos Homer, hvor ofte der omtales de stakkels udmattede og forvaagede Slavinders Længsel efter, at Morgenens Frembrud omsider for en kort Stund skal befri dem fra den lange og forfærdelige Nats uafbrudte Arbejde. Vi véd ogsaa, at den strængeste og haardeste Straf, Romerne kunde anvende mod en gjenstridig eller utro Slave, var at sende ham for kortere eller længere Tid paa Møllen, in pistrinum dare: selv den kraftigste Slave blev ved det anstrængende Arbejde, uafbrudt at trække Kværnen eller rettere Kværnværket, i den Grad afkræftet og ødelagt, at han ikke var til at gjenkjende, hvorfor Slaverne ogsaa frygtede Møllen langt mere end den haardeste legemlige Mishandling, ja selv mere end Døden. Naar vi nu tænke os saadanne ulykkelige, med udstukne eller tilbundne Øjne, med tunge Lænker om Benene, halvnøgne, paa én Gang gjennemsvedte og dog skjælvende af Feberkulde, færdes den lange Nat i det snævre, røgopfyldte Bageri, medens andre mere betroede Slaver møjsommelig tilberede Dejgen og passe den glødende Bagerovn, vel vidende, at den kommende Dag ingen Hvile eller Ro bringer dem, ja da undres vi over, at Kunstneren har kunnet vælge et saadant Stof. Og dog have de bragt noget smukt og tiltalende ud deraf paa de Fremstillinger, som ere blevne os bevarede. Det er netop Hviletid, og Arbejdet er lige standset. Dog det er ikke stakkels blinde og mishandlede Slaver, der have gaaet for den uhyre Kværn, men fintbyggede, smaa Æsler. Bevingede Genier eller Amoriner have lige spændt dem fra Kværnværket og føre dem ind paa en frisk grøn Mark, i

det de klappe dem, kjæle for dem og slynge Blomsterguirlander om deres Hals til Beskyttelse mod Insekterne, for at ogsaa de stakkels Dyr kunne have det godt, medens de selv kaste sig ned i Græsset omkring det der fremsatte Middagsmaaltid. Amor og Psyche se til og synes noget betænkelige over det hele.

I andre Malerier have Kunstnerne fremstillet Amoriner og bevingede Genier i Færd med Vinhøsten og Vintilberedningen. Dette Arbejde gaar naturligvis lige saa let og smukt. Naar man ser dem som i en Leg indhøste og presse Druerne eller behandle Oliventræets Frugter, glemmer man let, hvor overordentlig anstrængende dette Arbejde var, netop fordi man manglede de nødvendige mekaniske Hjælpemidler, og saa store Masser skulde og maatte behandles i en saa kort Tid, hvorfor der maatte arbejdes Dag og Nat uden mindste Standsning, ja endog uden den nødvendige Tid til ordentlig at udskylle og rense Kar og Maskiner, end sige at selve Arbejderne skulde kunne rense sig for Sporene af Arbejdet.

Efter at Oldtidens Malere have fremstillet for os saa mange og forskjellige Grene af Haandværk og Industri paa deres Tid, opstaar naturlig hos os Ønsket om, at de ogsaa maatte have efterladt os Fremstillinger af Detaillen i *deres egen Kunst*; heldigvis er dette virkelig Tilfældet.

Det smukkeste Maleri i saa Henseende findes i Pompeji. Scenen er en Have. Gjennem en aaben Søjlegang eller rettere Buegang, der er smykket med Guirlander af Lavrbærgrene, ser man i Perspektiv en stor Blomstervase paa en Piedestal og en Statue i Legemsstørrelse, hvorved Maalestok og Afstand i Almindelighed er angivet. Til højre uden for Buegangen skyde nogle store kraftige Planter op med brede Blade og høje Blomsterstængler; paa en af Buegangens Pilastre er ophængt et Maleri, spændt paa dets Blindramme, der ligesom nu bestaar af fire flade Stykker Træ og er samlet i Hjørnerne ved Hjælp af Søm og Stifter. I Forgrunden sidder

en ung Dame, klædt i lang Tunica og en violet Stola. Hun betragter med stor Opmærksomhed en langskjægget Herme ɔ: en Buste hvilende paa en høj, smal Piedestal, som hun er i Begreb med at kopiere. I venstre Haand holder hun sin, med mange Farver opsatte, Palet, med højre Haand tager hun en Pensel op fra en ved Siden af hende aabenstaaende Malerkasse, der hviler paa en afbrudt Marmorsøjle og er rigelig forsynet med en stor Mængde Farveholdere, Glas, Pensler osv. Foran hende holder en ung Slave det store, paa en Blindramme udspændte Maleri, hvorpaa hun allerede har gjort et fuldstændigt Udkast af ovennævnte Herme. I Baggrunden staa to unge, rigtklædte Damer, lænende sig op imod en af Pilastrene og opmærksomt betragtende den unge Kunstnerinde. Den ene af dem, hvis Hoved er indhyllet i et lyserødt Slør, bærer i sin Haand en Vifte i Form som et stort Blad; den anden holder Fingeren for Læberne for at paabyde sin Veninde fuldkommen Tavshed. Sandsynligvis er det to Veninder eller snarere to fornemme og rige Beskyttere af den unge, tarvelig klædte Kunstnerinde.

Ogsaa et andet Maleri i Pompeji behandler et lignende Stof. Ogsaa der se vi en Kunstnerinde ved sit Staffeli, medens et Par fornemme Damer ubemærket have nærmet sig hende og nu over hendes Skulder med stor Opmærksomhed betragte det store Kvindeportræt i næsten dobbelt Legemsstørrelse, som den unge Kunstnerinde lige har fuldendt. Omgivelserne ere her mere flygtig behandlede end ved det først omtalte Maleri; men alle de tekniske Apparater (Staffeliet, Malerstokken, Paletten, Spatelen, Farvekassen, ja selv den lille Feltstol, indrettet til at slaa sammen) ere meget omhyggelig gjengivne. Næsten alle Archæologer ere enige om, at disse to Malerier gjengive os en bestemt Kunstnerinde i sit Atelier, og have da nærmest tænkt paa den under Kejser Avgust levende Portrætmalerinde Lala fra Cyzicus, der i Rom opnaaede stor Berømmelse ved sine Kvindeportræter, samt sine uendelig smaa og fine Haandtegninger, udførte

paa Elfenben med en glødende Staalstik, saa vel som ved sine Kvindeportræter i dobbelt Legemsstørrelse og ved sit eget Portræt, udført som Spejlbillede i et lille, paa Væggen hængende, kostbart ciseleret Haandspejl, der var fremstillet med en saa mesterlig Kunst, at man først ved at lægge Haanden paa den flade Væg opdagede, at det kun var et malet og ikke et virkeligt Spejl. Hun levede længe i Rom og i Omegnen af Neapel, hvorfor man i ovennævnte tvende Freskomalerier har troet at gjenkjende senere Kopier eller Efterligninger af et ældre Maleri, der netop fremstillede hende i sit Atelier.

Naar jeg hertil endnu føjer et Par mindre Karrikaturmalerier, der ligeledes gjengive os det indre af et Maler-Atelier, som lige er blevet forladt af Kunstneren og hans Medhjælpere, men nu pludselig er blevet erobret af en Flok Pygmæer af næppe to Fods Højde, der rumstere af alle Kræfter og bringe Kunstnerens Rekvisiter i den forfærdeligste Uorden, uagtet de maa være fem om at bære hans Malerstok og en halv Snes Stykker om at slæbe af med hans Farvekasse, tror jeg med Sikkerhed at kunne paastaa, at Nutidens Kunstnere i teknisk Henseende ikke staa synderlig højere end Oldtidens, og at man i Oldtiden allerede havde opfundet og gjennem mange Aarhundreders Praxis havde naaet at fuldende de vigtigste ydre Hjælpemidler og Redskaber, som de største Malere endnu den Dag i Dag benytte ved Udøvelsen af deres Kunst, et nyt Bevis paa den gamle Sætning: »Der er intet nyt under Solen«.

Eduard Flemmer.

Dramaet i Pizzo.*)

Efter at være fordreven fra Neapel landede Joachim Murat den 28de Maj i Bugten ved Frejus, tilbragte nogle Dage i Cannes og begav sig derefter til Toulon, hvor han beboede en Villa, som tilhørte General l'Allemand. Napoleon havde ladet ham forstaa, at han skulde vælge sig et Opholdssted imellem Sisteron og Grenoble, indtil den Bevægelse, som herskede blandt Sindene i Paris, havde lagt sig, hvorefter han skulde komme tilbage til Hovedstaden. Fra Toulon sendte Murat en Kurer til Fouché, for gjennem ham paa ny at tilbyde Napoleon sin Arm og sin Kaarde; men han fik et koldt og undvigende Svar. Ex-Kongens Ophold i Toulon blev med hver Dag ubehageligere, og Efterretningen om Begivenhederne ved Waterloo bragte hele det sydøstlige Frankrig til Oprør imod Napoleons Herredømme; Murat maatte skjule sig, og hans Stilling blev mere og mere truet; der blev udsat en Pris paa hans Hoved, og for at gjøre ham Situationen endnu ubehageligere blev det Rygte udspredt, at han havde umaadelige Rigdomme hos sig. Murats Tilhængere besluttede nu, at »Kongen« skulde skjule sig et Steds ved Kysten, medens de selv vilde søge en Lejlighed til at føre ham til Havre-de-Grace, hvorfra han da skulde gaa til Paris og stille sig under de

*) Freih. v. Helfert: „Joachim Murat, seine letzten Kämpfe und sein Ende.“ Wien 1878.

»Forbundnes« Beskyttelse. Murat flakkede i to Døgn omkring ved den øde Strandbred uden nogen som helst Næring, indtil han kom til nogle fattige Fiskere, som vel kjendte, men ikke forraadte ham, skjønt Patrouiller overalt søgte efter ham. Han boede i en lille Hule i Jorden, hvis Indgang blev dækket af Grene og visne Blade.

Det var imidlertid lykkedes hans Adjutanter at fragte et Skib i Toulon, og tre Søofficerer søgte efter ham ved Kysten for at melde, hvor han skulde finde Skibet. Ved en Misforstaaelse glippede Mødet; da Murat kom til det aftalte Sted, havde hans trofaste Venner forladt det, og han blev derfor nødsaget til paa ny at tage Tilflugt hos sine fattige Fiskere. Endelig lykkedes det den 22de Avgust, samme Dag som Murat fra sit Skjul paa ny tilskrev Fouché, de tre Søofficerer at skaffe et lille Fartøj i Toulon, og paa det betroede man sig paa Lykke og Fromme til Middelhavet. Søen var imidlertid meget oprørt, og Rejsen var forbunden med stor Fare; de prajede et Koffardiskib, som sejlede til Toulon, og tilbød Kaptejnen en stor Belønning, hvis han vilde vende om og sejle til Corsica i Steden for til Frankrig; men han afslog det og var tilmed nærved at sejle det skrøbelige Fartøj, som havde Kongen om Bord, i Sænk. Situationen begyndte at blive haabløs, da man henad Aften fik Øje paa »Balancelle«, som besørgede den regelmæssige Postforbindelse imellem Frankrigs Sydkyst og Bastia; Kaptejnen, der syntes at vide, at Murat og hans Tilhængere agtede sig til Corsica, styrede efter dem og tog dem om Bord, medens det Fartøj, som de forlode, sank for deres Øjne.

Murat lod sig betegne som Søofficer og antog Navnet Campomele, men hans Incognito blev ikke synderlig strængt overholdt, og det varede ikke længe, før enhver vidste, hvem der var om Bord. Joachim lagde selv ikke Skjul paa, hvem han var, og ikke saa snart følte han sig i sikre Omgivelser, før hans gamle Selvtillid og Hovmod paa ny indfandt sig,

parret med Lyst til Æventyr. »Kongeriget Neapel skal igjen blive mit,« sagde han, »jeg vil atter bestige den Trone, som tilhører mig i Kraft af mine Undersaatters Kjærlighed og Troskab. Neapolitanerne længes efter Joachim, deres Fader; Ferdinand er forhadt. Jeg behøver kun at vise mig, og alt er atter mit.«

I Daggry den 25de Avgust løb »Balancelle« ind i Bastias Havn; i Byen laa en fransk Garnison, og Murat lejede Heste for at begive sig til det Indre af Øen, til Sognet Vescorato, hvis Maire, Colonna Ceccaldi, var Svigerfader til en af Murats forhenværende Adjutanter, Franceschetti.

Ved Middagstid ankom man dertil, blev gjæstfrit modtagen og begyndte nu ret at indrette sig i Ro og Mag. Alle hans Omgivelser baade titulerede ham og behandlede ham som Konge, hvilket ydermere bestyrkede ham i hans Forsæt, at gjenvinde sit Rige, som han, det paastod han, aldrig havde givet Afkald paa.

Der fandt her en stadig Tilstrømning Sted af udtjente Soldater og Officerer fra alle Kanter af Øen; de havde dels tjent under Murat, dels ladet sig lokke af hans glimrende Navn som Kriger; blandt disse fandtes ogsaa Officerer af høj Rang, saasom Generalerne Ottari og Gentili, Oberst Natali o. fl. Murat udbetalte dem Sold, befordrede dem hver en Grad og uddelte Ordener iblandt dem; de dannede en Slags Livvagt om ham, og mindre Afdelinger af Gensdarmeriet i Bastia vovede ikke at foretage sig noget imod dem; Kommandanten i Bastia var raadvild og vidste ikke, hvorledes han skulde tage Sagen.

Joachim blev med hver Dag, som gik, mere opsat paa atter at erobre sit Kongerige; alle Modforestillinger blandt de besindige af hans Omgivelser for at fraraade ham et saa fortvivlet Forsøg vare forgjæves. Det eneste, han endnu ikke var paa det rene med, var, hvorledes han skulde gjennemføre sit Forehavende. Saaledes foreslog han engang at gaa i Land ved Granatello og derpaa marchere lige til

det kongelige Palæ i Portici, hvor Ferdinand residerede: »Jeg kjender den hemmelige Gang, der fører til hans Sovekammer!« »Men saa maa Deres Majestæt myrde ham«, indvendte man. »Nej! jeg vil kun have, at han underskriver et Aktstykke, hvorved han fraskriver sig al Ret til Kongeriget Neapel, og derpaa lader jeg ham føre til Sicilien.«

Man fik ham dog til at sende en af sine Tilhængere, Simone Lambruschini, fra Bastia over Elba til Neapel; han skulde søge at sætte sig i Forbindelse med General Dalesme, der kommanderede den franske Garnison, som Napoleon havde efterladt paa Elba, og i Neapel skulde han sondere Stemningen i Byen og paa Landet; men før dette Sendebud kunde komme tilbage og bringe Efterretninger, forløb Uger, og Murat var nu engang ikke den Mand, der havde Taalmodighed til at vente.

Paa Fastlandet vidste man i lang Tid ikke, hvor Exkongen var bleven af. I Paris beskæftigede Diplomatiet sig med den detroniserede Konges fremtidige Skæbne. Et den 1ste September udfærdiget, af den østerrigske Gesandt, Fyrst Metternich, underskrevet Aktstykke, tilbød ham i Kejser Frans Josefs Navn et Asyl og Beskyttelse i Østerrig, under Betingelse af, at han vilde antage et andet Navn, nemlig hans Gemalindes Familienavn »Lipona«, og forpligte sig til ikke at forlade det Opholdssted, han maatte vælge, uden Kejserens Tilladelse. Der blev derhos den 7de September udfærdiget et Pas, lydende paa Navnet Lipona »for en Rejse fra det sydlige Frankrig til Triest.«

I Neapel havde man ikke alene Efterretning om, at Murat opholdt sig paa Corsica, men man vidste endog Besked om, at han havde noget i Sinde imod Kongeriget. Derfor sendte Minister Medici i al Hast en Agent, Ignazio Carabelli, til Corsica, hvor han var født, med det Ærende at

søge at nærme sig Murat og faa ham til at opgive sit Forehavende.

Samtidig, omtrent den 28de September, kom Murats ovenomtalte Agent Lambruschini til Neapel, hvor han plejede hemmelige Underhandlinger dels med General Filangieri, dels med Chefen for Handelshuset Falconet. Begge raadede ham imidlertid til, saa snart som muligt at forlade Byen, da Politiet var paa Spor efter ham, og Stemningen i det hele taget var saaledes, at Murat ikke kunde have det svageste Haab om et lykkeligt Udfald af sit Forehavende. Fast besluttet paa at fraraade Ex-Kongen Udførelsen af hans dumdristige Plan rejste Lambruschini tilbage til Corsica.

Her var imidlertid Situationen meget forandret. Verrière, der var Kommandant i Bastia, havde set sig nødsaget til at vige for Murats talrige Tilhængere og havde trukket sig tilbage til Citadellet, hvorfra han den 15de September udstedte et Opraab, i hvilket han kaldte Murat en »Rolighedsforstyrrer« og »Oprører« og opfordrede alle Kong Ludvigs tro Undersaatter til at gribe til Vaaben og holde sig beredte til at slutte sig til ham for at gjøre Ende paa de landsforræderiske Planer, der udgik fra Oprørerne i Vescorato.

Nu turde Murat ikke opsætte at handle. Den 17de September forlod han med sine Tilhængere sit hidtilværende Opholdssted og begav sig ikke til Bastia, men tværs igjennem Landet til Ajaccio. Den 20de slog man Lejr ved Bogognano, og herfra sendte Murat General Franceschetti til Ajaccio, dels for at fragte Skibe til Overfarten, dels for at skaffe Penge og Vexler, da de Summer, Murat havde bragt med ved sin Flugt fra Neapel, vare stærkt paa Hældingen. Her var det, at Murat dikterede sin Privatsekretær en meget svulstig Proklamation til sit Folk, som skulde udsendes ved Landstigningen.

I Ajaccio blev han modtagen med Begejstring, hvilket meget bidrog til at nære hans Følelser og hans Sejrsrus.

Hans Stolthed og Ærgjerrighed i Forbindelse med hans rige, næsten æventyrlige Fantasi bemægtigede sig ham i den Grad, at han blev aldeles døv for alle Fornuftforestillinger.

De følgende Dage traf man Forberedelser til Indskibningen; som Sidestykke til Proklamationen fra Bogognano lod han her udfærdige et »kongeligt Dekret«, som var komplet »napoleonsk« med alle dets Hentydninger til de ubetydeligste Detailler; Angivelse af Sted og Dato lod man in blanco; dem vilde han først udfylde paa Stedet.

Den 28de September var alt beredt til Afrejsen, de fornødne Fartøjer vare udrustede og provianterede. Flotillen bestod af fem Trabacolis og en Feluke, større Fartøjer af den Slags, som Barbareskerne benyttede til Sørøveri; hans Tilhængere talte 250 Hoveder, dels Officerer, dels Soldater og Matroser. Umiddelbart før Indskibningen lod han alle Officerer avancere en Grad og uddelte »Begge Siciliernes Orden« til dem, som endnu ikke havde modtaget denne Udmærkelse. De betræffende Dekreter, som begge vare affattede i »kongelig Cancellistil«, bleve afskrevne i saa mange Exemplarer, som Tiden tillod det. Kommandoen over Flotillen blev overdragen til Fregatkaptejn Barbara, en født Malteser, hvem Murat havde baroniseret.

Under Opholdet i Ajaccio kom Oberst Maceroni dertil og opsøgte strax Joachim for at meddele ham Stormagternes Forslag og overlevere ham det for ham udfærdigede Pas for hans Rejse til Triest; tillige gjorde han ham de mest indtrængende Forestillinger for at faa ham til at opgive sit Forehavende og for at hindre, at han afviste de gjorte Tilbud om at tage Ophold i Østerrig. Samtidig tilbød Chefen paa den engelske Fregat »Maeander«, Kaptejn Bastard, at føre ham til Triest; men Murat var uimodtagelig for alle Fornuftgrunde: »Naar Corsicanerne, hvem han endnu aldrig havde gjort noget godt, havde modtaget ham med Begejstring, hvor meget mere vilde saa ikke Neapolitanerne,

hvem han havde overøst med Velgjerninger, gjøre for ham? Jeg skulde gaa til Østerrig? Saa vilde man i Morgen finde mig kvalt i min Seng! Saa hellere til Konstantinopel; dog nej! ogsaa der vilde man myrde mig!« Han skrev dog et Brev til Oberst Maceroni, hvori han ikke rent ud afslaar de forenede Magters Forslag; men Kaptejn Bastards Tilbud afslog han rent ud, fordi de vare gjorte i en »usømmelig Form«; formodentlig har Kaptejnen blot tituleret ham »Marechal Murat«. Ogsaa Carabelli kom til Ajaccio og havde en resultatløs Samtale med Ex-Kongen.

Samme Aften skrev Murat endnu et Brev til Maceroni, hvori han med rene Ord afslaar at gaa ind paa de gjorte Forslag. »Aldrig«, skriver han, »vil jeg gaa ind paa de Betingelser, som De er beordret til at stille mig; det vilde jo være ensbetydende med en fuldstændig Abdikation ..... Jeg har ikke abdiceret, jeg har endnu Ret til at vinde mit Land tilbage, Gud give mig Kraft og Lykke dertil; Tusender af Gange har jeg sat mit Liv i Vove for Fædrelandets Ære; skulde jeg saa ikke have Lov til at vove det én Gang for mine egne Interesser?«

Strax efter indskibede han sig, man lettede Anker og sejlede ud paa det aabne Hav. Fra Citadellet i Ajaccio, hvis Besætning ikke havde vovet at foretage sig noget imod Muratisterne, sendte man et Par skarpe Skud efter Flotillen, som imidlertid paa Grund af Afstanden ikke tog nogen som helst Skade. Himmelen var klar, Havet roligt; Dagen efter, d. 29de September, blæste det op til Storm, og Flotillen blev nødt til at kaste Anker ved en lille ubeboet Ø Tavolara ved Nordostkysten af Sardinien. Den 1ste Oktober gik man atter til Søs, og den 4de var man saa nær ved Neapels Kyst, at man kunde se Røgen af Vesuv. Murat fik atter sin fortvivlede Ide, at lande og overrumple Kong Ferdinand i Portici; men hans Omgivelser fik ham snakket fra den, og man styrede imod Syd til Calabrien. Den 6te fik man Paola i Sigte, og der blev gjort Forberedelser til at ankre

op; men nu rejste der sig en saa heftig Storm, at fire af Skibene maatte søge rum Sø. Man ventede med de to andre til den 7de paa, at de skulde komme tilbage; da de ikke kom, besluttede man ikke desto mindre at foretage en Landgang. En Mulæselsdriver og en Bonde, som havde tjent i Joachims gamle Garde, gik langs Kysten, Major Ottariana gik i en Baad for at udspørge dem. Deres Svar lød alt andet end tillidvækkende, fra Strandvagten blev der fyret et Par Skud paa Baaden, den stedlige Øvrighed arresterede Major Ottariana og en Matros, og det var med Nød og næppe, at Murat af sine besindigere Omgivelser lod sig afholde fra at befri dem med Magt. Man lettede og styrede imod Syd.

Den paafølgende Nat forsvandt Bataillonschef Courrand med sit Fartøj og kom ikke mere tilbage. Murat havde nu kun ét Skib, og for første Gang begyndte Modet at svigte ham. Han havde kun en Haandfuld Folk omkring sig, han indsaa, hvor dumdristigt hans Foretagende var, lod alle Exemplarer af sin Proklamation og af Dekretet kaste i Søen og besluttede at sejle til Triest for at benytte sig af Kejseren af Østerrigs Tilbud og gjøre Brug af sit Pas, som han havde beholdt; men hertil behøvedes Penge, Proviant og et større Skib. Man var kommen i Nærheden af Pizzo, og Murat besluttede at gaa i Land her for at skaffe, hvad der var nødvendigt. Imod denne Plan gjorde Kaptejn Barbara Indvendinger; det kom til en Ordstrid, Murat blev hidsig og glemte i sin oprørte Sindstilstand sit fornuftige og besindige Forsæt. Alle Forestillinger vare forgjæves, og selv hans tro Kammertjeners Bønner om ikke at gaa Fordærvelsen i Møde vare frugtesløse. Han, »Kongen«, var den bydende, de andre de lydende. »Jeg har ikke gjort mine Neapolitanere andet end godt, de ville ikke glemme mine Velgjerninger, de ville ile mig i Møde og hjælpe mig.«

Skibet nærmede sig Kysten, Officererne kappedes om at komme først; men Murat sprang i Land med det Ud-

raab: »Det er min Ret at være den første til at betræde mit Kongeriges Jordbund.« Han havde dog endnu saa megen Besindighed, at han gav Kaptejn Barbara Befaling til at ankre op i en lille Bugt i Nærheden for at være ved Haanden, hvis det skulde vise sig nødvendigt. Det var den 8de Oktober, en Søndag, mellem 11 og 12 om Formiddagen.

Ved det neapolitanske Hof havde man endnu i de første Dage af Oktober ikke faaet nogen Meddelelse om Murats Afrejse fra Corsica; men ved Neapels Kyster var hans Flotille bleven observeret; saaledes havde man den 4de Oktober i Nærheden af Sorrento set et Fartøj, der saae ud til at være et Sørøverskib og til at vente paa andre Skibe; den 5te havde man fra Havnen ved Salerno signaliseret et lignende Fartøj. Disse to Efterretninger vakte saa meget mere Bestyrtelse ved Hoffet, som der netop samtidig med dem fra Gaëta kom Meddelelse om, at Murat var afsejlet fra Ajaccio med flere Skibe.

Alle fremmede Magters Sendebud ved det neapolitanske Hof bleve underrettede om, hvad der foregik; men man fortav for dem, hvad Regeringen havde besluttet at foretage sig. Den østerrigske og engelske Gesandt fik underhaanden Meddelelse om, at der var afholdt Statsraad for at diskutere de Forholdsregler, som burde træffes imod Murats Forsøg, og at Resultatet af Raadslagningen havde været, at der til alle de Øverstkommanderende i Havnestæderne var udgaaet Befaling til, at dersom Murat blev greben med Vaaben i Haand, skulde han stilles for en Standret.

Pizzo var den Gang som nu en By paa henved 8000 Indbyggere; den ligger paa en Bakke nær ved Havet; paa selve Landingsstedet ved Kysten laa nogle enkelte Huse og

Magasiner. Fra Kysten fører en stejl og ujævn Vej opad til Byen og udmunder paa Torvet; paa et dominerende Punkt til venstre er anlagt et Citadel, som behersker baade Byen og Havnen.

Murats lille Skare bestod, ham selv iberegnet, af 30 Mennesker, deriblandt 26 Officerer og Soldater. Kongen selv bar en lyseblaa Uniform med Obersts Epauletter og trekantet Hat, men uden Ordener paa Brystet. Nogle nysgjerrige samlede sig for at se paa det usædvanlige Syn og besvarede høflig den Hilsen, som Murats Tilhængere tilraabte dem med deres »Evviva il Re Gioachino!« Nogle Indbyggere, man mødte paa Vejen fra Kysten til Byen, besvarede ligeledes høflig, men uden Spor af Begejstring det samme Tilraab. Da man kom til Torvet, havde der samlet sig en Mængde Mennesker for at se paa det besynderlige Optog. I Folks Ansigter kunde man læse Nysgjerrighed, Forbavselse, Overraskelse, men ingenlunde Begejstring. Tvært imod, da Murat talte til dem om at befri dem fra Aaget og skaffe dem Frihed, raabte et Fruentimmer: »Du taler om at skjænke os Frihed, og du har ladet mine tre Sønner skyde.« Det var en daarlig Begyndelse; medens det stod paa, kom Kystvagten marcherende i en Styrke paa femten Mand under Anførsel af Løjtenant Barba. Murat løb dem i Møde og sagde: »Velkommen, mine gamle tro Soldater! Kjender I eders Konge igjen? Raab: Leve Joachim!« En tilstedeværende Embedsmand ved Navn Alcala løb til og formanede dem til at raabe »Leve Ferdinand!« De raabte hverken det ene eller det andet, hvilket Joachim udlagde som et godt Tegn paa, at den gamle Soldateraand vilde sejre og bringe Stemningen paa hans Side; men det var kun Forbløffelse eller, om man vil, en Slags Fortryllelse, som den tidligere Konge med sit smukke og bydende Ydre for et Øjeblik havde formaaet at fremkalde.

Medens dette stod paa, havde nogle unge Mennesker trængt sig ind blandt Murats Omgivelser og sagt til dem,

at her var intet at udrette, Befolkningen var for dvask; men i Monteleone var der et stort Parti for »Kongen«. Murat gav strax Befaling til at marchere til Monteleone og opfordrede Vagten til at slutte sig til ham; det vilde den ikke, men fulgte efter i nogen Afsand. Joachim havde tabt Fatningen; en saa kølig Modtagelse havde han ikke ventet. Han gik hurtig henad den stejle Vej og standsede jævnlig for at trække Vejret; Vagten blev et Stykke tilbage, den gik langsomt fremad og ligesom nølende og blev snart indhentet af en Skare bevæbnede Folk, som kom fra Pizzo. Murats Tilhængere bleve urolige og mistroiske og skyndede paa for saa snart som muligt at naa Monteleone; men de bleve hurtig indhentede, og Føreren for den bevæbnede Skare, en Gendarmerikaptejn ved Navn Trentacapilli, der tidligere havde anført en Røverbande, og hvis tre Brødre vare blevne hængte under Murats Regeringstid, traadte hen til Ex-Kongen og raabte: »Baade Generalen og alle hans Tilhængere have at følge med mig tilbage til Pizzo!« »Det er din Pligt,« sagde Murat, »at ledsage din Konge til Monteleone!« Det var med Nød og næppe, at Murat kunde afholde sine Officerer fra at lægge Haand paa den dumdristige, som skyndte sig tilbage til Hoben, fra hvilken der nu faldt nogle Skud. Muratisterne vilde besvare Skuddene; men Joachim forbød det: »Jeg vil ikke have, at en eneste af mine Undersaatter skal lade sit Liv for min Skyld.«

Han indsaa imidlertid, at alt var tabt; flere af hans Folk bleve afvæbnede og tagne til Fange, og Murat og flere af hans Officerer prøvede nu paa ved Flugt at naa Strandbredden, ikke ad Vejen, men tværs over Markerne over Stok og Sten, ned ad Skrænten til Kysten, fulgte i Hælene af deres Forfølgere, med hvem de sloges undervejs. Ved Strandbredden laa en Baad, som Murats Ledsagere prøvede paa at sætte i Vandet, for med den at naa Kaptejn Barbaras Skib, der i Stedet for at være ankret op tæt ved Kysten

krydsede langt ude i rum Sø. I deres ophidsede Stemning lykkedes det dem ikke at faa Baaden i Vandet, og snart vare de paa alle Sider omringede af bevæbnede, som hævede deres Sabler, Øxer og Hakker imod dem. Murat gav tabt: »Her er min Kaarde,« sagde han, »men skaan mine Ledsagere, som have fulgt mig i min Ulykke.« Disse Ord gøde kun Olje i Ilden, og Haandgribelighederne begyndte nu for Alvor. Kaptejn Pernice og Sergent Gioranniui dræbtes ved Murats Side, Oberst Franceschetti blev dødelig saaret, og Løjtenant Molteda og endnu tre andre Officerer ligeledes saarede. Man slæbte af Sted med de ulykkelige ad Byen til, og undervejs puffede og stødte man til dem, hvorved Murat ogsaa fik sin Part; flere Gange undervejs var en Øxe hævet for at kløve Murats Hoved, men der var altid en eller anden, som forhindrede det. Man havde næsten revet ham Klæderne af Kroppen, og alt, hvad han havde hos sig, maatte han udlevere, Trentacapilli tog alt; Penge, Diamanter, Vexler, hans Rejsepas, alt berøvede man ham. Ulykkeligvis havde han i sin Brevtaske et Exemplar af Proklamationen og Dekretet, der paa en utvetydig Maade røbede hans Planer, og som dannede et uomstødeligt Bevis for, at Hensigten med hans Landing paa Kysten ikke var, som han foregav, at skaffe sig Midler til at rejse videre til Triest.

Fangerne slæbtes til Citadellet, hvor man lukkede dem inde i et mørkt Hul og afventede General Nunziante, der var kommanderende General i Calabrien. Den ovenomtalte Embedsmand Alcala forbarmede sig over Murat og sendte ham Klæder og rent Linned, ligesom der for øvrigt ogsaa af andre vistes Medlidenhed imod de ulykkelige og ydedes dem baade Hjælp og Forfriskninger; men det overvejende Flertal af Befolkningen var uden Medfølelse, og Gendarmerikaptejnen ophidsede Hoben, som stadig var samlet uden for Fængslet. Om Aftenen kom Kaptejn Stratti med 40 Mand, som Generalen i al Hast havde sendt af Sted fra Tropea,

han besatte Citadellet og jog den ophidsede Pøbel hjem. Den næste Morgen kom Generalen selv, og han skaffede snart baade Murat og hans Tilhængere passende Fængsler. Han kaldte Ex-Kongen slet og ret »General« og erklærede, at han var sin Konge tro, men alligevel skulde vide at respektere Ulykken. De andre Fanger bleve anbragte i et Fængsel i Byen og fik her en menneskelig Behandling; deres Saar, som man tidligere ikke havde taget Hensyn til, bleve nu undersøgte af Læger, der toge dem under Behandling. General Nunziante udbad sig Instruktioner fra Neapel.

Imidlertid var Rygtet om, at Ex-Kong Joachim var landet og, efter at have gjort Forsøg paa at insurgere Landet, bleven arresteret, gaaet som en Løbeild i Omegnen, og den 9de Oktober strømmede Skarer af Folk til for at vise deres Haan imod ham. General Nunziante maatte opbyde alt for at opretholde Ordenen med den ringe militære Styrke, han raadede over.

Nunziante tog ethvert billigt Hensyn til »General Murat«; han indbød ham til at spise Frokost og Middag hos sig, og Murats Ledsagere lagde Mærke til, at Skildvagterne gjorde Honnør for Murat, »uden at de havde faaet Befaling dertil«, hver Gang han passerede forbi dem. Nunziante sendte ham Bøger, tillod ham at skrive til sin Gemalinde og til den østerrigske og engelske Gesandt i Neapel, og sørgede tillige for Brevenes rigtige Besørgelse.

Den 12te kastede en siciliansk Eskadre under Oberst Robinson Anker i Bugten ved Pizzo; Murat bad om at maatte blive ført til Tropea, men det turde Robinson ikke gaa ind paa.

Den første Efterretning om Begivenhederne i Pizzo kom om Aftenen den 9de Oktober til Neapel per optisk Telegraf og lød paa, at en »fransk General« var arresteret. Man anede strax, at det maatte være Murat; dog erklærede Ferdinand den følgende Dag til den østerrigske Gesandt, at

man endnu ikke var vis paa, at det var ham. Med Lynets Hurtighed spredtes Efterretningen i Byen, som kom i stor Ophidselse derover; der blev strax truffet militære Foranstaltninger, som imidlertid viste sig aldeles overflødige; der forefaldt ikke den ringeste Uorden eller blev gjort et eneste Forsøg paa Opstand. Ved Hoffet tænkte man et Øjeblik paa at lade de mest bekjendte af Murats Tilhængere arrestere; men denne Plan blev opgiven, da man indsaa, at man derved vilde give Sagen et mere alvorligt Udseende, end den fortjente; men for ikke at trække Tiden ud og derved give Murats Tilhængere Tid til at komme sig af deres Overraskelse, sendte man strax en Kurer til General Nunziante med Ordre om at stille Murat for en Krigsret som den, der med Vaaben i Haand vilde omstøde det bestaaende. To Dage efter sendte Ferdinand, der var meget spændt paa Udfaldet, Fyrsten af Canosa til Calabrien for at indhente paalidelige Efterretninger.

Den 12te Oktober om Aftenen kom Kureren til Pizzo, og der blev strax truffet Anstalter til at sammenkalde en Krigsret. Den kom til at bestaa af otte Officerer, Generalprokurøren i Calabrien, Giovanni la Camera, og en Sekretær. Paa en enkelt Undtagelse nær havde samtlige Officerer tjent under Murat og vare udnævnte til deres nuværende Grad af ham.

Den 13de Oktober om Morgenen ventede man paa, at Murat skulde vaagne; endnu den foregaaende Dag havde han talt om, at han ventede at faa anvist et ærefuldt Opholdssted paa østerrigsk Gebet, hvor efter General Nunziante gik ind og forberedte ham meget skaansomt paa, hvad der ventede ham. »Ve mig!« udraabte han, »saa er alt tabt; Krigsretten er ensbetydende med Døden.« Hans Officerer og selv hans Kammertjener Armand maatte forlade ham; i deres Sted traadte Kaptejn Stratti ind, ledsaget af fire sicilianske Officerer, for at meddele ham, at han skulde aflægge Regnskab for sin Handlemaade for en Militær-

kommission. Da vaagnede hans gamle Stolthed: »Jeg skylder kun Gud og min Samvittighed Regnskab for mine Handlinger; ikke engang Kong Ferdinand kan sidde til Doms over mig; thi jeg er selv Konge, jeg har ikke givet Afkald paa min Titel og mine Rettigheder. Konger kunne kun dømmes af Gud og deres Undersaatter.« Paa lignende Maade udtalte han sig ogsaa til Kaptejn Starace, som af Kommissionen blev beskikket ham til Defensor, og som meldte sig til ham i denne Egenskab med de Ord: »Jeg skal forsvare Deres Majestæt; men for hvilke Dommere?« »Det er ikke mine Dommere, det er mine Undersaatter!« sagde Joachim; »det er ikke Dommere, det er Bødler, jeg forbyder Dem at sige et Ord til mit Forsvar«. Strattis og Staraces indtrængende Forestillinger om, at han dog i det mindste skulde give et skriftligt Forsvarsindlæg, var uden Resultat. Kommissionens Sekretær, Løjtenant Frio traadte ind og vilde begynde Forhøret med de sædvanlige Spørgsmaal om Navn, Fødested, Alder o. s. v.; men Murat afbrød ham og sagde: »Jeg er Joachim Napoleon, Konge over Begge Sicilierne. Gaa Deres Vej!«

Frio, Starace og Stratti forlode Værelset, hvor Murat blev tilbage med de fire sicilianske Officerer. Hans overstrømmende Følelser gjorde ham meddelsom. »Jeg havde tænkt mig Ferdinand besjælet af mere menneskelige og ophøjede Følelser«, sagde han i en sørgmodig Tone; »i hans Sted vilde jeg aldrig have været saa haard imod en Modstander.« Og nu begyndte han at fortælle om, hvorledes det gik til, at hans sidste Forsøg strandede, hvilket han alene tilskrev rent ydre og tilfældige Omstændigheder, og kom stadig tilbage til, at han aldrig havde opgivet sine Rettigheder som Konge eller sine Krav paa Neapels Trone. Saa talte han om sine tidligere Bedrifter i Italien, Østerrig og Ægypten, paa de tyske, spanske og russiske Krigsskuepladser, om hvorledes han besteg Neapels Trone og om alt, hvad han havde gjort for dette sit Land: »Jeg kom til

Neapel med en Privatformue paa 12 Millioner Francs; da jeg efter 7 Aars Forløb forlod mit Kongerige, havde jeg af hele min Rigdom kun 250,000 Francs tilbage! Jeg har bragt mit Land alle tænkelige Ofre, og for at fremme dets Vel har jeg forsømt mine egne Interesser.« Bevægelsen overvældede ham, og han brast i Taarer; efter at have fattet sig og sukket dybt raabte han: »Man har bebrejdet mig min Ødselhed ved mit Hof og lige over for min Hær! jeg havde herved kun mit Folks Vel for Øje. Jeg har kun brugt Landets Penge til dets egen Fordel, jeg selv har intet beholdt; jeg tager intet med mig i Døden uden mine Gjerninger; lad det være min Trøst i Ulykken«. Han berørte et af de mørkeste Punkter i sit Liv, den natlige Scene i Vincennes, Hertugen af Enghiens Død, og paastod, at man uden Grund besmittede ham med Delagtighed deri: »Det synes, som om Kong Ferdinand vil gjengjælde Hertugen af Enghiens Død paa mig, jeg havde ingen Del i den; den retfærdige Gud, for hvem jeg snart skal aflægge mit Regnskab, kan vidne for mig.« Saa slog han sig for Brystet og sagde: »Naar man vil dømme mig ved en simpel Krigsret, maa man rive mange Blade ud af Evropas Historie!«

Klokken fem om Eftermiddagen faldt Dommen, der lød paa Døden efter Krigsartiklernes § 87 (Attentat imod den bestaaende Regering og Forfatning) og § 91 (Ophidselse til Borgerkrig og væbnet Oprør). Det var den forhenværende »Kong Joachims« egne Love, som nu bragtes til Anvendelse imod »General Murat«; han havde endnu kun en halv Time at leve i. En Kanonikus Masdea, en Olding paa over 70 Aar, kom for at bringe ham Religionens Trøst; den ærværdige Olding bad ham om en skriftlig Tilstaaelse af, at han døde som »god Kristen«. Til sin Gemalinde skrev Murat et længere Brev og tog heri Afsked med sine fire Børn, som han alle nævnede ved Navn. »Jeg efterlader eder,« skrev han, »uden Kongerige, uden Formue, midt iblandt talrige Fjender; værer altid enige og viser eder store i Ulykken!« Han gav dem

derpaa sin faderlige Velsignelse og helligede dem hver et Kys og en Taare: »Glem aldrig eders ulykkelige Fader.« Han klippede en Lok Haar af og lagde den i Brevet, som han derpaa gav uforseglet til Kaptejn Stratti: »Signetet kunde man efter hans Død finde i hans højre Haand.« Han bad om at maatte tage Afsked med sine Officerer, hans tro Ledsagere paa hans sidste Togt; men det blev nægtet ham. »Nu vel da! saa afsted! jeg er beredt til at dø!«

Han behøvede kun at gaa ud af Døren for at komme ind i en lille Gaard, hvor tolv Mand stode beredte, han tillod ikke, at man bandt ham for Øjnene; »Soldater!« raabte han, »lad mig ikke lide længe, sigt godt lige paa Brystet.« Han strakte sin højre Arm ud og saae stift paa det, han holdt i Haanden, da Skuddene faldt; han var strax død, da man aabnede hans Haand, fandt man deri en Karneol, hvori var udskaaret et Brystbillede af hans Gemalinde.

Murats Legeme, som var forfærdelig sønderrevet af de paa nært Hold afgivne Skud, blev lagt i en simpel Kiste og i al Stilhed bisat i Kapellet i Pizzo.

F—n.

Pave Julius II
og
Kirkestatens Grundlæggelse.

III.

Borgia og della Rovere.

(Slutning).

Da della Rovere saaledes var dækket ved Frankrigs Navn og Magt, maatte Paven lade ham slippe, men stræbte nu, saa vidt det stod til ham, at spille Rovernes Besiddelser i Hænderne paa sin højtelskede Søn, Cæsar Borgia. Kardinalens Broder, Stadpræfekten, var død i Slutningen af Aaret 1501, efterladende sig en Søn, Frans Maria della Rovere, hvem hans Onkel forsigtig bragte i Sikkerhed ved det franske Hof. Præfektens Enke gjorde imidlertid først Mine til at holde Sinigaglia i Sønnens Navn; men da dette dog var et Vovestykke over for Cæsar Borgias langt overlegne Styrke, tilbød hun at overlade Byen til Venezia, som imidlertid afslog Tilbudet, hvorpaa den betrængte Kvinde maatte søge sin Frelse i en hurtig Flugt, medens Borgia (December 1502) bemægtigede sig Staden og Borgen. Pavesønnen stod nu paa Højdepunktet af sin Magt, og hans nærmeste Maal, at grunde et selvstændigt Herredømme Romagna, syntes naaet. Den ene Stad var tagen efter den anden, den ene lille Hersker troløs fordreven efter den

anden, og da en Mængde Herrer, navnlig af Familien Orsini, havde indgaaet et Forsvarsforbund med Bologna, var det lykkedes Cæsar Borgia at sprænge dette Forbund og ved Løgne, Løfter og Smiger at lokke alle hine Herrer, som samtlige holdt Lejetropper, i sin Tjeneste. Dog det hele var kun et forræderisk Spil, Borgiaernes Mesterstykke, en Niddingsdaad, der blev udøvet med al den kolde Ro, hvormed han Maaneder forud havde beregnet samme, og som bliver dobbelt mærkelig, fordi den udøvedes imod Mænd, hvis Levevis maatte føre med sig, at de vare vante til at tyde det svageste Tegn paa Forræderi. Skuepladsen for det blodige Drama blev selve det nysvundne Sinigaglia; saa snart Staden var i Cæsars Magt, lod han samtlige Lejetropper afmarchere, sammenkaldte sine Ofre til en Raadslagning, lod dem fængsle i sin Bolig og deres Tropper drive tilbage; fra Fængslet til Døden var Vejen kun kort. Alexander VI fulgte i øvrigt værdig sin Søns Fodspor, næppe havde han faaet Melding om, at hine Lejetrop-Førere ikke mere vare at frygte, før flere af de mægtigste Orsinier, deriblandt Kardinal Johan og Ærkebiskop Rinaldo, fængsledes og ryddedes af Vejen i Rom.

Vi have fra Machiavellis Pen en berømt Beretning om de her berørte Begivenheder, og vi maa herefter antage, at den florentinske Statsmand den Gang nærede den Tro, at Cæsar Borgia var paa bedste Vej til at grunde en Stat, der kunde danne en fast Kjærne, hvorom et nationalt Italien vilde danne sig. Denne Antagelse var vel fejlagtig, dog ikke i den almindelige Betydning, hvori man i vore Dage plejer at lade Machiavelli høre ilde derfor; den dybt skuende Florentiner har kun givet Barnet et fejlagtigt Navn; men han erkjendte med rette, at en ny Stat saae Dagens Lys Sinigaglia hin 31te December 1502; først fra denne Dag daterer sig Kirkestatens Grundlæggelse, som Borgiaerne havde villet forvandle til en Familiedomæne, men maatte overlade i Kirkens Hænder. Borgiaerne havde gjenvundet

det blandt lutter Smaatyranner udstykkede Romagna, havde brudt Colonnaernes Magt i det romerske Campagna og knust Orsinierne i Sinigaglia; Pavedømmet var blevet skjændet af dem, Kirken nedværdiget til en Forsørgelsesanstalt for en gjerrig Catalanerslægt, Italien udstykket og afhændet til den mestbydende; men i Stedet for et løst Forbund af halve Republiker, biskoppelige Herskaber og Duodeztyrannier traadte en Stat, som Julius II's stærke Haand snart gjorde til en evropæisk Nødvendighed.

Det heldige Udfald af det store Forræderi i Sinigaglia havde imidlertid forvirret Borgiaernes Hoved, de udklækkede alle Haande æventyrlige Planer om Neapels eller Siciliens Erobring, og Midlerne hertil skulde opdrives ved en hensynsløs Udplyndring af Orsiniernes Ejendomme og en ny Kardinalkreation, der indbragte Paven 120,000 Dukater. Naar hertil kommer, at Embedssalget blev drevet i det store, at enhver, som ikke frivillig betalte, blev holdt fangen under hvilket som helst Paaskud, til han rykkede ud med Pengene, at man uddelte Aflad og Dispensationer, hævede Afgifter ved de gejstlige Embeders Vacancer og deres Bortgivelse, kort sagt, brugte den kanoniske Rets Ordlydende til det yderste, og selv hvor der ikke var Skygge af Ret, maa man give den venetianske Sendemand i Rom Ret, naar han udbryder: »Denne Pave har ved sin Adfærd bragt det saa vidt, at man rolig tør sværge paa, at en Paves Indtægter ere saa store, som han ønsker dem.«

Saa vidt skulde Borgiaerne naa, og ikke længere. Cæsar Borgia, Romagnas Hertug og Roms Behersker, var rigt forsynet med Skatte, da hans Fader den 17de Avgust 1503 lukkede sine Øjne; han var selv farlig syg, og vi have de allerbestemteste, samtidige Efterretninger om, at Fader og Søn havde nydt af den forgiftede Vin eller det forgiftede Bagværk (som det hedder i en anden Beretning), der var tiltænkt Kardinal Hadrian Castellesi af Corneto; Rigtigheden

heraf maa staa hen, i ethvert Tilfælde er de venetianske Depechers Tavshed intet Modbevis.

Trods sin Sygdom var Cæsar Borgia efter Faderens Død den eneste bestaaende Myndighed i Rom; han havde ufortøvet trukket alt sit disponible Mandskab sammen omkring Byen, og Kardinalkollegiet maatte føje sig efter hans Betingelser for at faa ham til at fjærne sine Tropper fra den hellige Stad. Saaledes vilde man redde Skinnet af, at Pavevalget var frit; men i Virkeligheden kunde ingen blive valgt, mod hvem Cæsar nedlagde sit Veto, hvad enten Hertugen nu stod i Rom eller i Nepi. Alexander havde under sit Pontifikat valgt sytten Spaniere til Kardinaler, de fleste af dem mødte i Conclavet, og Borgia kunde trygt stole paa dem; de vare dels hans Slægtninge, dels havde de Brødre og anden Slægt i hans Hær eller Tjeneste, dels endelig vare de bundne af Pengehensyn; kort sagt de lystrede Cæsars mindste Vink, og han var til Sinds ikke engang at vige for et Skisma, hvis Conclavet skulde staa hans Ønsker imod.

Giuliano della Rovere var skyndsomst brudt op fra Frankrig og indtraf den 3dje September til Conclavet; en Uge senere ankom ogsaa Ludvig XII's mægtige Minister, Kardinalen af Amboise, ledsaget blandt andet af Ascanio Sforza, som skulde hjælpe ham paa Pavetronen. Dog den franske Minister tog fejl af Ascanio, som engang havde hævet Borgia paa Pavestolen; den Løn, Sforza havde høstet derfor, skulde ikke opmuntre ham til lignende Forsøg, og som Gjengjæld for sit lange Fangenskab i Frankrig lod han nu Amboise i Stikken og arbejdede for sit eget Valg. Sforza, St. Pietro ad Vincula og Franskmanden vare de eneste virkelige Paveæmner, og da ingen af dem undte den anden den tredobbelte Krone, da de italienske Kardinaler ikke kunde vindes for Amboise (man frygtede for, at den pavelige Stol skulde blive flyttet til Frankrig), og da Spanierne vare stærke nok til at hindre ethvert Valg, som var

Hertugen af Romagna ubehageligt, men ikke selv formaaede at sætte nogen Kandidat igjennem, samledes Stemmerne den 22de September om Kardinalen af Siena, Frans Piccolomini, en højtbedaget Mand af temmelig uplettet Rygte; rigtig nok havde Himmelen forundt ham et rigt Afkom, men dette hindrede i Begyndelsen af det sextende Aarhundrede ingen i at blive Pave og stemplede ingen som en slet Præst. Pius III, saaledes kaldte Piccolomini sig som Pave, gjorde ikke sine Vælgeres Forventninger til Skamme; han levede kun til den 18de Oktober eller blot 26 Dage som Pave, omtrent saa lang Tid, som udfordredes til at træffe de nødvendige Aftaler for næste Conclave.

Pius III's Pontifikat var det Trin, ad hvilket della Rovere naaede op paa Pavetronen. Det maatte være hans Opgave at samle de italienske og spanske Kardinalers Stemmer om sig, saa at han som fuld færdig Pave kunde træde ind i det nye Conclave. Hvad Italienerne angik, havde Markusrepubliken stort Parti blandt samme, Kardinal Julian havde derfor allerede under det første Conclave gjort sig al mulig Umage for at naa Timandsraadets Understøttelse, og Venezias Gesandt, Ant. Giustinian fik ogsaa Befaling til at virke for hans Valg, skjønt han i sine Indberetninger lod sig forstaa med, at han vilde anse dette Valg for en stor Ulykke. Da Gesandten senere meddelte della Rovere, at han havde faaet Timandsraadets Befaling til at virke for hans Valg, greb Kardinalen aabent Republikens Parti, opmuntrede Raadet til at benytte den skjønne Lejlighed til at befæste sin Magt i Italien, hvad der ikke godt kunde forstaas anderledes end som en Opmuntring til at bemægtige sig Romagnaen, og yderligere skrev han til Dogen: »Ogsaa for Konger sømmede det sig at lade sig overgaa af Republiken i Højmod, og hvad Raadet havde gjort for ham under det sidste Conclave, paadrog ham en Gjæld, som han var alt for svag til at bære. Han vilde altid være Republiken forpligtet paa det dybeste, og hvad Naturen eller

Lykken havde forundt ham af Goder, stod til dens Raadighed.« Saaledes var nu altsaa den mægtige Republik ganske vunden for Kardinalen; men anderledes stillede Sagen sig med Cæsar Borgia.

Hertugen af Romagna uden Land havde af Pius III faaet Tilladelse til at komme til Rom. Alexanders Søn indtraf fra Nepi med en ringe Del af sit Mandskab, og ligeledes holdt enkelte Borge i Romagnaen sig endnu i hans Navn; men selv formaaede han intet at udrette mod sine mange Fjender med de hævnfnysende Orsinier i Spidsen. Han, der hidindtil havde været alles Rædsel, maatte med Pavens Samtykke søge Tilflugt i Engelsborg; men den som et vildt Dyr jagede Cæsar Borgia havde dog endnu ved sine Forbindelser med de spanske Kardinaler bevaret et Skin af Magt; man fortalte ogsaa, at han havde styrtende Masser af Penge liggende i Genovas Banker, og hans spanske Venner maa have troet herpaa, ellers vilde deres Afhængighed af Hertugen og deres Troskab mod ham — være uforklarlig.

Cæsar Borgia, Kardinal St. Pietro ad Vinculas personlige Fjende, synes at have erkjendt, hvad da Machiavelli ogsaa antyder i »Fyrsten«, at hans eneste Udsigt til Frelse afhang af Kardinal Amboises Valg; men da Franskmandens Valg umulig kunde sættes igjennem, skal den forvovne Borgia have besluttet med Magt, og selv med Fare for et Skisma, at sætte Amboise paa Pavestolen; men den franske Kardinal og Statsmand indsaa, at sligt turde man dog ikke byde Verden, hvorpaa Cæsar maatte søge at redde sig ved et Forlig med della Rovere. »Den 29de Oktober,« saaledes beretter den pavelige Ceremonimester Burkhard, »kom Kardinal St. Pietro ad Vincula sammen med Hertugen af Valentinois og hans spanske Kardinaler i det apostoliske Palads, og her enedes man om, at saafremt Kardinal ad Vincula ved Hertugens Hjælp skulde opnaa Paveværdigheden, vilde han udnævne Valentinois til den hellige romerske Kirkes Bannerfører og hævde ham i Besiddelsen af hans

Stater. Og under Ed lovede de spanske Kardinaler at give ommeldte Kardinal deres Stemme ved Pavevalget.« Det samme bekræfter ogsaa Machiavelli, der ved den Tid som florentinsk Sendemand opholdt sig i Rom, kun med den yderligere Tilføjelse, at Hertugen for sin Sikkerheds Skyld fik Løfte om Ostia og derhos blev vunden ved Løftet om en Forlovelse mellem Cæsar Borgias unge Datter og della Roveres Brodersøn, den unge Stadpræfekt. Dog det var ikke alene Hertugen og hans Spaniere, hvem Kardinal St. Pietro ad Vincula havde vundet med store Løfter. Det er uomtvisteligt, at Folkets Stemme udpegede ham som den eneste mulige Pave, og at han under almindeligt Bifald blev kaaret til St. Peters Efterfølger; men lige saa sikkert er det, at dette Bifald fra Kardinalernes Side var tilkjøbt. Machiavelli siger det udtrykkelig i sine Depecher, og endnu bestemtere udtaler Ant. Giustinian det med følgende Ord: »Kontrakterne bleve offentlig afsluttede, og det synes nu at gjælde for upassende at afslaa dem; man taler ikke om Hundreder, men om Tusender og om Titusender (Dukater), til Guds Vrede og vor Religions største Forsmædelse; thi fremtidig gives der ingen Forskjel mellem Pavedømmet og Sultanatet; den, som byder mest, faar Tilslaget.«

Lige over for saadanne Vidnesbyrd og den Kjendsgjerning, at della Rovere endog har kontraheret med en Cæsar Borgia, vil man forgjæves hævde, at Julius II er bleven kaaret uden Simoni.

IV.

Borgias Undergang. Venezia trues. Bologna erobres.

I det nye Conclave vare sex og tredive Kardinaler traadte sammen den sidste Oktober 1503, Klokken tre om Eftermiddagen; efter sex Timers Raadslagning var Valget alt tilendebragt, og den nye Paves Udraabelse fandt Sted

den næste Morgen, den 1ste Novbr., under Mængdens almindelige Jubel og stormende Bifald. Kroningen var fastsat til den 19de November, men blev opsat til den 26de, da Stjærnetyderne havde forudsagt en særdeles gunstig Planetstilling for denne Dag*). Julian II maatte strax i Begyndelsen af sit Pontifikat se at faa den bitre Pille ned, hvorledes han skulde opfylde de for Valget indgaaede Løfter. Den mest ubelejlige Rykker, Ludvig XII's mægtige Minister, Kardinal Amboise, skaffede han sig fra Halsen ved at bekræfte ham som apostolisk Legat for Frankrig og ydermere udnævne ham til Legat af Avignon; derhos kreerede han Amboises Neveu, Ærkebispen af Narbonne, til Kardinal. Efter Amboise stod Cæsar Borgia for Tur. Vi have set, hvorledes Kardinal Giuliano della Rovere havde Hertugen af Romagna at takke for hans spanske Kardinalers Stemmer, vi skulle nu se, hvorledes Julius II holdt sine Løfter til Borgia eller rettere, hvorledes han ikke holdt et eneste af dem.

Da Julius II tiltraadte sit Pontifikat, havde Hertugen af Romagna allerede mistet den største Del af sit Hertugdømme. Befolkningen i Romagnaen skal ganske vist, som selv bitre Fjender af Huset Borgia bevidne, have ønsket at bevare sin Troskab mod Cæsar; men den havde ingen Magt til at gjøre sin Vilje respekteret, hvorimod alle de af Borgia forjagne Voldsherskere, deres legitime og illegitime Arvinger saa hurtig som mulig bemægtigede sig deres tidligere Besiddelser. Kun Kastellerne ved Imola, Bertinoro, Cesena og Forli holdt sig endnu under spanske Lejetrop-

---

*) Julius II hyldede ogsaa sin Tids epidemiske Overtro om Stjærnernes Indflydelse paa Menneskenes Skæbne; saaledes lod han senere ved Bolognas Erobring Stjærnetydere udregne den Time, han burde vælge for Tilbagerejsen til Rom. Man kan dog kun for saa vidt lade Paven høre ilde for hans Delagtighed i Samtidens Overtro, som de dygtigste Mænd dog alt vare ude herover.

Førere i Cæsars Navn, hvorimod den Styrke, han selv havde ført med sig til Rom, smeltede sammen til intet. Omgiven af sine hævnfnysende Fjender syntes Cæsar Borgia saaledes henvist til at leve af den Mands Naade, hvis Liv han og hans Fader gjentagne Gange havde truet, hvis Brodersøn de havde udplyndret, og hvis Stolthed de i den Grad havde bøjet, at han havde maattet optræde som deres Ægteskabsmægler. Imidlertid var Borgia dog ikke udelukkende afhængig af Pavens Naade; for det første havde han Pavens Ord, og Julius II gjorde sig til af at være en Mand af Ære, muligvis af den Grund, som Guicciardini antyder, at ingen lettere kan føre Menneskene bag Lyset end den, som har Ord for aldrig at føre nogen bag Lyset; dernæst kunde Cæsar ogsaa forlade sig paa, at Paven hellere end at finde sig i, at Venezianerne bemægtigede sig Romagnaen, vilde anse Borgias Herredømme som et mindre Onde; endelig havde det dog altid noget at betyde, at Kommandanterne for de nævnte Borge ene lystrede Hertugen; thi Julius II havde ikke det svageste Haab om at kunne tage dem med Magt.

Saaledes maatte Paven finde sig i den Nødvendighed at holde Hertugen hen med de tidligere Løfter, hvortil endnu kom ny Lokkemad. Cæsar Borgia fik anvist Værelser i det apostoliske Palads og fik Lov til at hverve Tropper, medens Paven rettede Breve til Romagnaens Stæder om at bevare deres Troskabspligt mod Hertugen som Kirkens Vikar. Alle disse Indrømmelser falde i de sex første Dage af Pavens Pontifikat, og de maa ikke opfattes som et fuldstændigt Net af Løgn og Bedrageri, hvori Cæsar blev hildet, skjønt Pavens Adfærd naturligvis endnu mindre lader sig forsvare over for Retfærdighedens og Ærens Love; hans Hensigt at styrte den forhadte Borgia stod ingenlunde fast fra første Færd; men han skred uden Betænkning frem mod dette Maal, saa snart det syntes ham gavnligt og nyttigt.

Under Pavens Øjne og med hans Samtykke havde Cæsar snart samlet en Styrke, hvormed han vilde skride til

Romagnaens Tilbageerobring. Medens Hertugens Tropper nu satte sig i Marche, ilede han selv til Ostia for her at indskibe sig og senere over Livorno eller Spezzia at slutte sig til sin Hær; men næppe havde Cæsar Borgia forladt Rom, før der paakom Paven en stærk Frygt for, at Hertugens Ankomst til Krigsskuepladsen kunde medføre farlige Begivenheder. Venezianerne stode paa Nippet til at bemægtige sig det vigtige Faenza, og de øvrige frafaldne Stæder kunde maaske af Frygt for Borgias Hævn føle sig fristede til at følge Faenzas Exempel. For at hindre dette maatte Paven for enhver Pris have Cæsars Borge i sin Magt; thi i saa Fald behovede Romagnolerne ikke længere at nære nogen Frygt for en ny Opblomstring af Borgias Vælde, og Venezianerne havde da intet Paaskud mere til at fortsætte deres Udvidelsesplaner. Julius II afsendte strax to Kardinaler for at bevæge Cæsar til at udlevere sine Slotte, og da han vægrede sig herved, bleve hans Tropper afvæbnede, og den pavelige Garde afsendtes — den 27de Novbr., Dagen efter Pavens Kroning, — til Ostia for at fængsle ham. »Man ser,« bemærker Machiavelli i Anledning af denne Voldsdaad, »hvorledes Paven gjør Begyndelsen til at slette sine Gjældsposter paa en meget hæderlig Maade; han gaar blot hen over dem med Proppen af sit Blækhus.«

Efter sin Ankomst til Rom blev Fangen modtagen meget venlig af Paven; han fik anvist Værelser i Vatikanet, og Paven nedlod sig til at pleje Underhandlinger med ham, og det endog i en fortrolig Tone. Skjønt Pavens Adfærd vakte Ærgrelse og Fortrydelse hos Borgias talrige Fjender, talte dog en bydende Nødvendighed for samme; man maatte bevare Skinnet af, at Hertugen handlede i fuld Frihed, thi ellers kunde Cæsars spanske Borgfogeder meget let nægte at lystre hans Befalinger.

En gjensidig, dyb og berettiget Mistillid var længe til Hinder for, at en Overenskomst kunde komme i Stand mellem de to Mænd. Julius II kunde ikke give Hertugen

fri, før han havde hans Fæstninger i sit Værge; thi ellers havde han ingen Sikkerhed for, at Hertugen holdt sit Ord, og omvendt, hvad Borgen havde Cæsar for, at Paven nu mere end tidligere vilde holde sit Ord, naar han først havde faaet Byerne udleverede. Der gik rigelig et Par Maaneder hen, inden man kunde finde en passende Udvej, og Julius II havde i Mellemtiden sit Besvær med at holde Stand over for Borgias Tilhængere og hans Fjender; naar han gjorde Mine til at bruge Vold mod Cæsar, mindede de spanske Kardinaler ham om hans Løfter, og lod han, som om han vilde sætte Borgia i Frihed, fik han Advarsel paa Advarsel om Hertugens Træskhed og Falskhed. Trods alt dette fastholdt Paven uforanderlig sit Maal: ingen Frigivelse før Borgenes Overgivelse. Sluttelig fandt man dog en Udvej, som kunde tilfredsstille begge Parter. Cæsar Borgia blev overdragen til Kardinalen af Santa Croces Varetægt og ført til Ostia, hvor han skulde forblive, til Borgene kom i pavelige Hænder. Saaledes skete det ogsaa; medens Hertugen i Ostia havde Tid nok til at gruble over Lykkens Omvexlinger, fik Paven endelig sin Krig frem, Bertinoro, Cesena og Forli faldt i hans Magt, den sidste Borg dog kun mod en Løsesum af 15,000 Dukater til Kommandanten, og nu slap Kardinal St. Croce Hertugen fri (19de April 1504), som derpaa mod et Lejdebrev fra Gonsalvo af Cordova indskibede sig til Neapel paa spanske Galejer. Inden vi skilles fra Cæsar Borgia, ville vi kun endnu med et Par Ord berøre hans senere Skæbne. I Neapel brød den store Vicekonge sit Lejdebrev og sendte ham til Spanien, hvor han blev holdt fangen i flere Aar, men reddede sig ved en dristig Flugt til sin Svoger, Kongen af Navarra, i hvis Tjeneste han snart derpaa (13de Marts 1507) fandt Døden. Kort før hans Endeligt havde Ferdinand den katholske hos den tjenstvillige Inkvisition udvirket en Anklage mod Borgia for Gudsbespottelse, Kjætteri, Atheisme og Materialisme; Pavesønnen nød altsaa den Ære at blive stævnet for en Domstol,

hvis blinde Trosiver i Reglen kun vendte sig mod hæderlige Folk. Denne Omstændighed og den Forherligelse, der blev ham til Del hos fremragende samtidige, ere Borgias eneste Hæderstitler; ellers møde vi hans hele Liv igjennem intet andet end kulsort Forbrydelse, svimlende Magtlyst i Medgangens, Mismod og Svaghed i Modgangens Dage. Det var en retfærdig Dom, Julius II bragte til Udøvelse mod Cæsar Borgia; men glemmes skal det dog ikke, at han gik frem med aabenlys Troløshed mod den Mand, som hjalp ham paa Pavetronen.

De Forpligtelser, som paahvilede Paven over for Venezia, tog han sig mere let; Julius II forstod at hykle; men han maatte gjøre Vold paa sig, naar han vilde hykle; thi Grundtrækket i hans Væsen var ellers hensynsløs Oprigtighed. Den nye Pave havde virkelig Grund til at nære oprigtig Taknemmelighed mod Republiken; den havde ikke blot opbudt hele sin Indflydelse i Kardinalkollegiet til Fordel for della Rovere, men heller ikke skaanet sine Pengekister for at sætte sin Kandidat igjennem, og Julius II havde ved sine første Sammenkomster med Venezias Sendemand lagt sin Kjærlighed og Taknemmelighed for Dagen paa en Maade, som Ant. Giustinian erklærer ikke at have Ord nok til at nedskrive: Ikke blot én Gang, men gjentagne Gange havde hans Hellighed omfavnet og kysset ham, ja ikke villet taale, at Gesandten tiltalte ham med blottet Hoved. I samme Retning gik ogsaa Pavens første skriftlige Udtalelser; men der skulde snart indtræde en betænkelig Spænding mellem Timandsraadet og den Pave, hvis Valg Raadet saa ivrig havde arbejdet for. Striden om Borgias Arvelod udartede til en Fejde mellem Venezia og Julius II; det Spørgsmaal, om Republiken skulde brede sig endnu dybere ind i Italien, eller om Pavedømmet skulde magte Romagnaens Voldsherskere, hvem Alexander VI og hans Søn alt havde givet saa dybe Ulivssaar, maatte nu finde sin Afgjørelse; Vene-

zianerne erkjendte lige saa godt som Paven, at det var denne Afgjørelse, der forelaa, og derfor kunde de paagjældende Parter umulig komme til nogen Forstaaelse; de maatte komme i Kast med hinanden, skjønt de havde staaet paa den intimeste Fod; den øverste Pontifex, som var et veneziansk Kreatur paa Pavestolen, skulde tilføje Republiken de dybeste, næsten uhelbredelige Saar.

Venezia havde hilset Efterretningen om Julius II's Valg med Jubel, men denne festlige Jubel havde ikke været til Hinder for, at Raadet med sin rolige Sindighed og vante Kraft ufravendt fastholdt sit Maal at udbrede sit Herredømme over Romagnaen. Allerede under Pius III's Pontifikat havde det skudt sine Troppemasser frem paa denne Kant, foreløbig havde man kastet sine Øjne paa Rimini og Faenza, og med begge Stæder gik det efter Ønske. Riminis af Borgiaerne fordrevne Voldshersker, Pandolfo Malatesta, havde gjort et Forsøg paa at sætte sig fast i sin tidligere Stad; men da dette mislykkedes, solgte han sine tvivlsomme Adkomster til Venezianerne for gode Dukater; Manfredierne fulgte hans Exempel med Hensyn til Faenza, de paagjældende Undersaatter vare vel tilfredse med Byttet, og saaledes havde Venezia underkastet sig tvende af Romagnaens vigtigste Byer; endnu før sin Kroning maatte Julius II se to af de Ædelstene, hvormed han havde villet smykke sin Krone, i Republikens Hænder.

Den Skuffelse, som overvældede Paven, maatte gaa over til Harme, da han var sig Umuligheden af at kunne tage det op med Republiken bevidst. Julius II greb da først til de svages Vaaben, Forstillelsen. Det er ingenlunde rigtigt, at han lige fra første Færd ikke lagde noget Dølgsmaal paa sit Sindelag; han var tvært imod alt for forsigtig til aabent at bryde løs, naar Aabenhjærtighed, hans saa forroste Egenskab, ikke kunde bringe ham den mindste Nytte. Næppe havde han saaledes i Consistoriet (29de Novbr.) beklaget sig over Venezianernes Adfærd, før han under den

næste Avdiens, han gav Republikens Sendemand, igjen dæmpede sin Klage, ja formelig undskyldte det skete; det hele maatte kun opfattes som en kjærlig Faders Bebrejdelser, der vil sine Børns Vel, selv naar han dadler; sluttelig forsikrede Paven Gesandten paa det højtideligste, at hans Velvilje og gode Sindelag mod Republiken strakte sig saa vidt, som man blot kunde ønske.

I en ganske anden Tone ytrede Julius II sig imidlertid over for andre Magter. Til Machiavelli erklærede han saaledes uden Betænkning, at naar Venezia ikke vilde afstaa fra sit Forehavende og udlevere det urettelig vundne, vilde han forene sig med Frankrig og Kejseren til Republikens Ødelæggelse. Denne Tvetungethed blev Paven lige saa ilde optagen af Venezias Venner som af dets Fjender. Republiken slog Pavens Formaninger hen i Vind og Vejr, og Stadens Uvenner bleve uvisse over for Paven og holdt det for muligt, at han dog for at naa op paa St. Peters Stol havde givet Venezianerne Løfte om frit at skalte og valte i Romagnaen. Det er saaledes indlysende, at selv om Julius II's Stemning mod Republiken alt den Gang stod fast, lagde han den dog ikke saa klar og utvetydig for Dagen, som man sædvanlig antager; hans samtidige, Pavens nærmeste Omgivelser, have i hvert Fald ikke opdaget den Aabenhjærtighed, man ellers fremhæver som et Karakterens Særkjende hos ham.

Den pavelige Nuntius, Biskop Angelo Leoni fra Tivoli, kom imidlertid frem med hans Helligheds bestemt formulerede Fordringer: Republiken skulde drage alle sine Stridskræfter ud af Romagnaen, rømme de omtvistede Stæder og give Afkald paa yderligere Erhverv af Borgias Lande, som ene tilhørte Kirken. Svaret herpaa lød lidet tilfredsstillende, Republiken fandt sig i at opgive yderligere Udvidelser i Romagnaen, men vilde ikke gjøre noget Tilbageskridt og vilde beholde, hvad der var faldet i dens Magt, Rimini, Faenza og nogle mindre Stæder; dernæst vilde Raadet næppe

nok gaa ind paa ikke at krydse de pavelige Bestræbelser for at sikre sig Resten af Borgiaernes Rov. Hertil kom endnu, at den pavelige Nuntius havde vidst at gjøre sig særlig forhadt i Venezia; men Paven afslog gjentagne Gange at kalde ham tilbage, og med Hensyn til denne barske Afvisning handlede han aabenbart urigtig. Den pavelige Protest, de Smigerord, Julius II ødslede paa Republiken, naar han var i godt Lune, og de Trusler, han i ondt Lune ikke var sparsom med, havde medført det Resultat, at Timandsraadet slog sig til Ro med Riminis og Faenzas Erhvervelse; men den pavelige Nuntius arbejdede ufortrødent paa at skærpe Tvisten, han mistænkeliggjorde uafbrudt Republiken for dog at ville brede sig videre i Romagnaen og fremstillede Venezias Holdning som udfordrende, skjønt den i Virkeligheden var afventende. Denne Opfattelsesmaade faldt i god Jord i Rom, hvor flere Kardinaler pustede til Ilden, ingenlunde af Iver for Kirkens Interesser, men af helt andre Bevæggrunde; de øgede Julius II's Forstemthed af Servilisme, eftersom de vidste, at dette var ham til Pas, og de gjorde det saa meget hellere, som de haabede, at Pavens ophidsede Stemning skulde afkorte hans Liv og fremme Udsigten til den rentable Forretning, et nyt Pavevalg. Naar Julius II altsaa ikke lod sig berolige, naar han forglemte de af Venezia modtagne Velgjerninger og ene mindedes den nylige Ydmygelse, han havde lidt, og naar han derfor kun kunde mætte sin Harme gjennem Republikens Ødelæggelse, handlede han vel nok saaledes i Overensstemmelse med sin uforsonlige Aand, men var rimeligvis dog ingenlunde upaavirket af alt det smaalige Had, den lave Misundelse og den ubetvingelige Havesyge, der gik i Svang ved Pavehoffet, hvis Kreaturer saae en Mulighed til Fordel ved den dødbringende Forvirring paa Halvøen.

Paven traf nu alle Foranstaltninger for at sætte det ødelæggende Spil i Gang; han vidste fuldt vel og vedgik

rent ud i en Samtale med Hertugen af Urbino*), at Venezias Ydmygelse vilde medføre en dyb Afhængighed af de Magter, hvis Hjælp han vilde paakalde. For at gjenvinde et Par Stæder og nogle Kvadratmil Land i Romagnaen maatte han — i Følge sine egne Ord — gjøre sig til Slave af Frankrig, Tyskland, Spanien og hele Verden; han søgte altsaa den verdsliggjorte Kirkes Interesse hos de fremmede, som kæmpede om Italiens Jord, og om han end sluttelig nok sikrede Kirkens verdslige Magt for Aarhundreder, var denne Sikkerhed dog kun en Gave fra en Haand, som havde grebet efter fremmed Gods, og disse Pavedømmets Smertensraab efter fremmed Hjælp vise Julius II's saa berømte senere Parole: »Bort med Barbarerne!« i en ejendommelig ethisk Belysning.

Julius II var i Besiddelse af rig politisk Erfaring, det var ham klart nok, at Kirkens og den hellige Stols mest hjærteskærende Klager over Forurettelser ikke vilde udrette det mindste, og han besluttede derfor at appelere til Staternes Interesse og at benytte sig af deres Beherskeres Lidenskaber og Forblindelse for at sætte sin Krig igjennem. Ved den Tid, da han først vovede sig frem med sine Planer om Venezias Ydmygelse, vare Udsigterne til disse Planers Gjennemførelse ikke videre lyse. Spanien og Frankrig havde i Forening bemægtiget sig Neapel, men vare derpaa komne i Strid om Byttet, begge Landes Hære stode rustede til Kamp over for hinanden, og før Neapels Skæbne saaledes var afgjort, kunde en Fred mellem de paagjældende Magter ikke komme i Stand. Noget anderledes stillede Sagen sig, da Ludvig XII's Hær (29de Decemb. 1503) blev fuldstændig slaaet ved Garigliano; thi Krigens Fortsættelse vilde nu være forbunden med saa store Vanske-

---

*) Hertugen af Urbino havde adopteret Pavens Brodersøn, Stadpræfekten Frans Maria della Rovere, som ogsaa var Hertugens Søstersøn.

ligheder for Frankrig, at Ludvig XII muligvis vilde føje sig efter Nødvendigheden og slutte Fred med Spanien; men denne Fred vilde for Paven være ensbetydende med en Krig, hvortil han haabede at samle alle Monarker mod den forhadte Republik.

Af Evropas Stormagter henvendte Julius II sig først til Maximilian af Tyskland, hvis verdslige Arm han paakaldte mod Venezia; kort derpaa sendte han ogsaa en Nuntius til Frankrig og lod ham overbringe et fuldstændigt Udkast til en Deling af den forhadte Republiks Besiddelser. Den pavelige Nuntius's Instruxer indeholdt fremdeles et Punkt, som viser, at hans Hellighed ingenlunde lod sig saa udelukkende bestemme af Kirkens Interesser, som han gjærne vil have os til at tro. Paven onskede nemlig, at den eventuelle Ligas Medlemmer skulde tage hans Brodersøn og dennes Adoptivfader, Hertugen af Urbino, i deres Beskyttelse og ikke blot tilsikre dem deres Lande, Urbino og Sinigaglia, men ogsaa Rimini, der først skulde fratages Venezianerne. Det er altsaa heller ikke saa korrekt, naar man paastaar, at Julius II ganske har brudt med Nepotismen og kun har handlet til Kirkens bedste; rigtig nok har Paven sagt noget saadant om sig selv, men saafremt dette Udsagn ikke beror paa Selvbedrag, maa det være beregnet paa at skuffe andre; Julius II gik blot mere beskedent til Værks end de tidligere Paver, og netop derved naaede han at sikre Varigheden af Huset della Roveres Magt.

Pavens Anstrængelser fandt endelig en Belønning ved den Traktat, som afsluttedes i Blois (22de Septbr. 1504) mellem Frankrig og Maximilian af Tyskland, men aldeles uventede politiske Konstellationer bragte snart den Koalition, Julius II havde drømt om at tilvejebringe mod Venezia, til at svinde som Dug for Solen. Isabella den katholske afgik ved Døden, hendes Svigersøn, Filip af Østerrig, vilde overtage Regeringen over Castilien i sin Hustrus Navn, hendes Mand Ferdinand vilde beholde Magten over den hele spanske

Halvø, begge bejlede til Frankrigs Venskab, og der var saaledes for Tiden ingen Lejlighed til at falde over den venezianske Republik; men Faren var dog kun midlertidig dreven over. Timandsraadet havde ingenlunde været uvidende om den overhængende Fare; næppe vare Underhandlingerne i Blois blevne indledede, før foruroligende Meldinger indløb fra alle Kanter, fra Sendemændene ved det franske og det tyske Hof, i Milano og Rom, og Raadet kunde næsten Dag for Dag følge Underhandlingernes Gang; hvis man ikke havde selve de paagjældende Depecher for Øje, vilde man næppe tro det muligt, at Republiken var saa fortræffelig betjent; nu oplyse de os om, hvor vidt Raadets Forbindelser strakte sig, hvor alvorlig Stadens Sendemænd opfattede deres Pligt, og hvor ivrig selv udenlandske Stormænd søgte at vinde Republikens Taknemmelighed ved frivillig at paatage sig Spiontjenester. Venezias Regering besluttede for det første at holde sig strængt defensivt og give Afkald paa enhver yderligere Udvidelse i Romagnaen; dernæst søgte man ved mindre væsentlige Indrømmelser at formilde Paven, hvem man hidindtil havde holdt hen med Talemaader; Julius II modtog disse Indrømmelser under det stiltiende Forbehold lejlighedsvis at komme tilbage til Hovedsagen, ja det synes endog, at Stødet til disse Underhandlinger er udgaaet fra ham selv. Timandsraadet forstod imidlertid fuldt vel at vurdere Pavens tilsyneladende Føjelighed; den vidste, at Aarsagen hertil maatte søges i Kejser Maximilians Afslag og den deraf følgende Umulighed for Tiden at udrette noget; men de stolte Patriciere vare desuagtet kloge nok til at aabne Paven et Tilbagetog, tilmed da det kun drejede sig om en Ubetydelighed, thi Julius II slog nu frivillig af paa sine vidtgaaende Fordringer og prisgav en skjøn Del af Romagnaen. Venezianerne gjorde Regning paa Tidens lægende Virkninger og haabede, at Paven vilde forvinde sit Nederlag; Julius II's Mening var

foreløbig at tage, hvad man kunde faa, og opsætte Resten til Afregningens Dag.

Disse Underhandlinger, der betegnede en Vaabenhvile i det diplomatiske Felttog, bleve af Paven indledede og førte til Ende med stor Forsigtighed; han lagde fra første Færd ingen Dølgsmaal paa, at han ikke var til Sinds at give udtrykkeligt Afkald paa Faenza og Rimini eller forlene Republiken med disse Byer, men hans Ord maatte være Borgen nok for, at bemeldte Stæder ikke skulde give Anledning til ny Tvist. Det følgende viste imidlertid, at man ikke kunde stole saa synderlig paa det pavelige Ords Ubrydelighed, Republiken gav Paven al den Fyldestgjørelse, han ønskede, og Hertugen af Urbino og Pavens Brodersøn, Frans della Rovere, lovede i hans Helligheds Navn, at der ikke skulde rejse sig yderligere Ubehageligheder i Anledning af Rimini og Faenza; men dette var en fuldstændig imaginær Sikkerhed, og hvor lidet Værd man kunde tillægge disse Mænds Løfter, lagde Paven snart for Dagen. »Det er sandt«, indrømmede Julius II over for den venezianske Sendemand, »at Hertugen af Urbino har anmodet mig om et saadant Breve, og at jeg har lovet ham det«; men desuagtet holdt Paven ikke sit Løfte over for Hertugen, og det var altsaa endnu mindre rimeligt, at Paven vilde holde det Ord, Hertugen havde givet i hans Navn, mere samvittighedsfuldt. Hvis Timandsraadet ikke vilde lade hele Sagen gaa tilbage og forbitre hans Hellighed end yderligere, maatte det dog anstille sig, som om Hertugens Borgen afgav fuld Beroligelse. Dette var Julius II's første diplomatiske Sejr, og han kunde rose sig af hos de superkloge Venezianere at have opnaaet, hvad han ønskede, uden at udstede noget skriftligt Løfte. Fremtiden viste, at Paven vilde hele Romagnaens Rømning og ikke trods sine Løfter lade Venezia i uforstyrret Besiddelse af Rimini og Faenza; hans Adfærd i den hele Sag viser sig som et blot Spil med Ord, og ved at tiltræde

Borgiaernes Arv handlede Julius II vel ikke saa grusomt, men lige saa falsk og troløst som disse.

Hvorledes Samtiden og da navnlig hin Tids Venezianere opfattede den hele Sag, fremgaar af følgende Citat efter Gir. Priuli:

»Den øverste Pontifex Julius II søgte først med gode og dernæst med onde Ord og Trusler at bevæge Venezias Regering til at udlevere Romagnas Stæder, navnlig Rimini og Faenza, da de vare den romerske Kirke underdanige; derpaa vilde han prøve, om Kejseren og Spaniens og Frankrigs Konger vilde være ham behjælpelige til Erobringen og Gjenvindelsen af de nævnte Stæder, ligesom han opfordrede den øvrige Del af Italien til at gribe til Vaaben mod den venezianske Republik. Derpaa gav den ene af disse Potentater ham til Svar, at han ikke havde Penge til Krigsførelsen, og det var Kejseren, der i øvrigt var besjælet af det værste Sindelag mod Republiken; andre svarede, at de stode i det bedste Forhold til den venezianske Republik, og andre igjen erklærede, at de vare optagne hjemme og ikke vare mægtige nok til at optage Kampen mod Venezianernes Rige. Hertil kom endnu (og det var en af Hovedaarsagerne til Uvirksomheden) den overordentlige Dyrtid, som gjorde det umuligt at rykke i Marken; thi den simpleste Infanterist brugte to Dukater maanedlig til Brød alene, og dermed blev han dog ikke engang mæt. Paven, der ikke havde ladet noget Middel uforsøgt for at naa det ønskede Maal og ikke saae noget heldigt Udfald paa noget af dem, fattede derfor af alle de nævnte Grunde den Beslutning at forlige sig med de venezianske Herrer, hvem Freden med den romerske Kirkes øverste Hyrde stedse var og er ønskelig.«

Hvad Priuli her siger, have St. Markusrepublikens regerende Herrer vistnok højt forkyndt og ladet, som om de troede; men det var næppe deres inderste Opfattelse. At Paven ikke havde kunnet virkeliggjøre sine fjendtlige Hen-

sigter, var indlysende nok; men de ledende Herrer blandt det venezianske Aristokrati maatte se dybere og vistnok erkjende, at Sagernes Stilling havde klaret sig paa en for Republiken lidet heldig Maade. Evropas store Magter og Italiens halvsuveræne Stater, der vare besjælede af det heftigste Had og Skinsyge indbyrdes, mødtes dog i ét Punkt: et gjensidigt Had til Venezia. Dette Had havde endnu ikke været stærkt nok til at gjøre sig gjældende som herskende politisk Daarskab, men det var nu engang for Haanden, Kongerne og deres Hofmænd, Paven og Halvøens mindre Potentater havde givet det Ord og Næring, alt som enhvers Stilling førte med sig; den eneste, der ved dette Tidspunkt endnu ikke delte den Lidenskab, som besjælede alle mod Venezia, var Ferdinand den katholske af Aragonien; han hadede ingen og elskede kun — sin egen Fordel.

Denne Erkjendelse maatte til en vis Grad berøve den venezianske Regering Modet, og dette var vistnok ogsaa Grunden til, at man tilbagegav Paven en Del af det okkuperede Romagna; men hvad der opfyldte Timandsraadet med bange Tvivl, maatte højlig tilfredsstille Julius II; han indsaa, at nogle Magter af Interesse, andre af lidenskabelig Forblindelse pønsede paa Venezias Fordærv og turde heraf slutte, at en Udvidelse af Pavestaten, der maatte være enstydig med Republikens Svækkelse, vilde være Magterne velkommen eller i alt Fald blive optagen med Ligegyldighed; hans Hellighed turde altsaa rolig skride videre til Virkeliggjørelsen af sine Udvidelsesplaner; selv Venezia, der var truet baade nær og fjærn, vilde tage i Betænkning at krydse dem.

Den Frist af Ro, som herskede i Italien, medens de oven berørte Stridigheder stode paa i Spanien, benyttede Paven til at gjøre sig rede til større Foretagender. Som praktisk Mand vidste han, at Pavedømmets Hovedvaaben var Penge, og det var foreløbig hans Hovedopgave at opdynge Skatter. Man kan ikke sige, at Julius II aabnede

nye Velstandskilder, han drev simpelt hen Salg af Præbenderne i det store, uden at skræmmes tilbage fra det værste Simoni. »Paven har Penge nok, skaber hver Dag flere og udøver Simoni i en Grad, som De ikke engang kan forestille Dem; jeg kjender hans Forhold og forsikrer Dem, at han ejer henved 400,000 Dukater i Penge og Sølvtøj, og han øger Summen Dag for Dag«, forsikrede den pavelige Skatmester til Venezias Sendemand. Under hele sit Pontifikat lagde Julius II en stærkt udpræget Hang til at samle Liggendefæ for Dagen, og skjønt Penge blot skulde være ham et Middel til politiske Øjemed, kunde han dog vanskelig bestemme sig til at rykke ud med dem i rette Tid; Ærkebiskoppen af Reggio bemærkede derfor engang bidende: »Naar man taler til Paven om Pengeudlæg, er det, som om man stikker ham en Kniv i Maven«; men denne Paaholdenhed skrev sig dog vel ikke saa meget fra Gjerrighed som netop snarere fra hans Frygt for at komme til at mangle Penge under Gjennemførelsen af hans mangfoldige Planer. Ved den Tid, vi nu tale om, var Paven imidlertid nødt til angribe sin Skat, hvis han virkelig vilde tænke paa at nytte det gunstige Øjeblik til at øge sin Vælde, som han havde fundet saa ringe under den ærgerlige Strid med Venezia. Det drejede sig om at kue Voldsherskerne i Perugia og Bologna, der vel nok anerkjendte den pavelige Overhøjhed, men i Virkeligheden regerede efter eget Tykke. Særlig var Paven opsat paa at kue Bolognas Herre, Giov. Bentivoglio, hvem han hadede, fordi han engang efter Alexander VI's Befaling havde villet tage ham til Fange. Man har sagt om Julius, vi véd ikke ret, om det skal være en Ros eller en Dadel, at han ikke kunde gjemme en Tanke, han en Gang havde fattet, »han vilde næsten være død, hvis han ikke maatte fortælle den«; i foreliggende Tilfælde kunde han dog herlig forstille sig, saa at selv Venezias Sendemand ved hans Hof bildte sig ind, at Rustningerne gjaldt Neapel. Paven maatte naturligvis lægge Dølgsmaal

paa sine Planer for at have fuldstændig frie Hænder, han tøvede, til hans Tid var kommen, men da vidste han at handle. Frankrigs Understøttelse haabede han at vinde, Venezia var formentlig skræmmet til at holde sig nevtral, Spanien var optaget af indre Stridigheder, nu kunde han altsaa rolig slaa løs. Man vilde ikke ret tro paa hans faste Vilje eller trøstede sig med, at Julius II vilde møde uoverstigelige Hindringer paa sin Vej; Ludvig XII skal saaledes være brudt ud i de Ord: »Har Paven da drukket for meget?« Venezia vilde endnu i sidste Øjeblik holde Paven tilbage ved Formaninger. Pavens Adfærd ved denne Lejlighed tjener derfor ogsaa Machiavelli til Bevis for den Thesis, at man ofte med Voldsomhed og Dristighed naar, hvad der ikke lader sig naa ad sædvanlig Vej. »Da Paven vilde forjage Bentivoglierne fra Bologna og var kommen til den Erkjendelse, at dertil udfordredes baade franske Stridskræfter og Venezias Nevtralitet, og da der fra begge Kanter indløb usikre og tvivlsomme Svar, besluttede han ikke at give dem Tid, før han havde faaet begge til det Punkt, hvor han vilde have dem. Han drog altsaa fra Rom mod Bologna med det Mandskab, han kunde skrabe sammen, lod Venezianerne sige, at de skulde blive nevtrale, og bad Frankrigs Konge sende sine Hjælpetropper. Saaledes fik begge Parter kun en kort Frist til Overlægning, og da de saae, at Paven, hvis de nu tøvede eller vægrede sig, vilde blive greben af den yderste Forbitrelse, gave de efter for hans Ønsker, Kongen sendte Hjælpetropper, Venezia blev nevtral.«

Pavens Opbrud gik for sig den 26de Avgust 1506, i hans Følge fandtes mange Kardinaler, men kun lidet krigsdygtigt Mandskab. Fæstningen Perugia, der knejser paa stejle Bjærghøjder, maatte først møde den krigslystne Kirkefyrstes Angreb. Byens Voldshersker, Gianpaolo Baglioni, havde for Aar og Dag siden sluttet Forlig med Paven og anerkjendt ham som Lensherre, og Overenskomsten havde han vistnok ogsaa holdt; men dette afgav ingen Sikkerhed,

thi Julius II gik nu engang ud fra den Grundsætning, at han ikke var bunden over for sine Undersaatter ved Ord og Forlig, og fandt derhos Behag i at give Rollen som Tyranbetvinger. Modet svigtede Baglioni, da hans Fjende nærmede sig, under Hertugen af Urbinos Mægling sluttede han et nyt, meget bedrøveligt Forlig, og den 13de September kunde Paven drage ind i Perugia. Med sit hele Følge af Kardinaler, men uden Bedækning holdt hans Hellighed sit Indtog i den af Baglionis Lejesvende endnu opfyldte Stad, en Uforsigtighed, som da ogsaa foranledigede Machiavelli til en dadlende Bemærkning: »Det maa ene tilskrives Baglionis Godmodighed og Humanitet, naar han ikke tilføjede dem noget ondt, som vare komme for at frarøve ham Herredømmet over Staden.« Saaledes udtaler den florentinske Statssekretær sig i sin Depeche fra Perugia; senere hen fældede han en ganske anderledes stræng Dom over Gianpaolo: »Han forstod ikke, eller rettere sagt, han vovede ikke at gjennemføre et Foretagende, der tilbød sig af sig selv og vilde have givet alle Lejlighed til at beundre hans Uforsagthed og vundet ham evig Berømmelse; thi han havde da været den første Mand, som viste Prælaterne, hvor liden Frygt den indgyder, der lever og hersker som de; han vilde have været den første, hvem en Sag var lykkedes, hvis Storhed langt overgik den Skam og Fare, der kunde være forbunden dermed.« Det er sandelig et Citat, der er mættet af Had til Præsterne, og støder os ved sin fuldstændige Fornægtelse af al Moral; men naar alt kommer til alt, er det dog den samme Mangel paa Moral, her rigtig nok vendt mod Præstevælden, som Paverne have billiget, ja endog berømmet, naar den anvendtes til Fordel for dem selv.

Langsomt rykkede de pavelige Stridskræfter videre med samt hans krigerske Hellighed og hans Følge af Kardinaler, som mismodig længtes tilbage til deres Vigner og romerske Paladser. I Cesena, hvor man indtraf den første Oktober, mod-

tog Paven det glædelige Budskab, at den franske Konge endelig havde besluttet sig til at sende ham et Hjælpekorps, og hermed var Bolognas Skæbne beseglet. Indtil dette Øjeblik havde Venezia ved at opgive sin Nevtralitet kunnet redde Bentivoglio, ja Frankrig vilde have været Republiken taknemmelig, hvis den var optraadt saaledes, thi Bolognas Herre stod under Frankrigs Beskyttelse, kunde beraabe sig paa Ludvig XII's Ord, og kun højst ugjærne ofrede Kongen ham nu. Julius II vidste da ogsaa fuldt vel, hvor usikker hans franske Alliance var, og opbød alt for at berolige Republiken; hans Marche maatte nødvendigvis føre ham langs Venezias Territorium; men under Dødsstraf var det forbudt Soldaterne at forulempe dettes Omraade, og han forsikrede højtidelig Republikens Sendemand, at det var overflødigt at sætte sig i Forsvarsstand; af ham havde Venezia intet at befrygte. Paven vilde kun gjøre Afregning med Bologna og maatte vogte sig for ikke at blive forstyrret i dette Arbejde; men i ubevogtede Øjeblikke brød dog hans Sindelag frem. Da der saaledes undervejs var strømmet Landboere sammen for at se paa den hellige Faders krigerske Optog, lod han dem udspørge, hvis Undersaatter de vare; paa deres Svar: »S. Marco, Marco!« gav han sit Muldyr af Sporen for at komme videre, medens han ytrede til sine Omgivelser: »Om føje Tid skulle vi komme til at ride paa vor egen Jord og skulle ikke mere faa det Raab S. Marco! at høre.»

Den stolte og pragtelskende Giovanni Bentivoglio tabte Modet ved Farens Nærmelse. Allerede den 7de Oktbr. havde Paven med sine føjelige Kardinalers Samtykke sat ham i Band; Bullen erklærede Messer Giovanni med alle hans Tilhængere for Rebeller mod den hellige Kirke; deres Ejendomme vare prisgivne, hvis de fangedes, maatte man gjøre dem til Slaver, og den, som bekæmpede eller dræbte nogen af dem, var fri for al Skyld. Den hele Bandbulle bærer Præg af et fuldstændigt Proskriptionssystem, som rigtig nok ikke kom til Anvendelse, da den pavelige Opfordring til Mord og Drab selv

var Renaissancetidens Italienere for slem; men om man nu end vil skrive alle disse frygtelige Trusler, som i Italien havde tabt deres Kurs, paa den pavelige Cancellistils Regning, er det dog vist, at disse pavelige Stiløvelser ved andre Lejligheder sørgelig nok ere blevne tagne for ramme Alvor.

Takket være de franske Vaaben, som man vel ikke fik Brug for, men som dog ganske betog Bentivoglio Modet, kunde Julius II uden Sværdslag sætte sig i Besiddelse af Bologna, denne Fæstning af første Rang. Byens Hersker tyede til den franske Lejr og søgte ved Franskmændenes Mellemkomst at redde sin Privatejendom, Borgerne tilbøde deres Underkastelse, som blev naadig modtagen, og den 11te November kunde Paven i et glimrende Optog drage ind i Bologna under Befolkningens Jubelraab. Dog denne Triumfens Nydelse fik snart en ubehagelig Bismag; fra den pavelige Legat Cibo i Rom indløb hjærteskærende Klager over Skatkammerets Tilstand, der var udtømt for at opdrive Midler til Felttoget, og desuagtet saae Paven sig nødt til yderligere fiskale Indrømmelser til Frankrig; Sejren over Bentivoglio tog sig i Begyndelsen snarest ud som en financiel Ruin, det pavelige Hof følte sig ramt paa sit ømmeste Sted og kunde ikke røt komme sig af sin Skuffelse.

Inden kort Frist skulde det ogsaa gaa op for de brave Bologna-Borgere, at de — for at bruge en samtidig Krigers og Historieskrivers Udtryk — vare blevne en mættet og velnæret Ulv kvit, men i hans Sted maatte fodre hundrede andre hungrige Rovdyr. Det Valg, som Julius II traf ved Udnævnelsen til apostolisk Legat i Bologna, viste sig lidet heldigt; vedkommende benyttede sin Udnævnelse til saa skamløse Udsugelser, at Paven sluttelig maatte afsætte og fængsle ham; men dette Uheld gjorde ikke hans Hellighed forsigtigere; havde den første Legat pisket Borgerne med Nælder, tugtede hans Efterfølger, Kardinal Alidosi, dem med Skorpioner; Bologna maatte svært bøde for, at den var gaaet

over fra Bentivoglierne til della Rovererne, og det umiddelbare pavelige Herredømme blev en fuldstændig Ulykke for Staden.

Sluttelig kan man ogsaa dristig hævde, at heller ikke Julius II nogen Sinde var ret glad over sin Erobring. De pavelige Embedsmænds Skalten og Valten bevirkede, at Borgerne betragtede Bentivogliernes Tilbagekomst som et ringere Onde, der dannede sig Partier, som søgte at støtte en saadan Restauration, dette medførte Undertrykkelser fra den grusomme Legats Side, og saaledes øgedes Forbitrelsen. Alle disse Forhold søgte man vel at dølge eller besmykke for Paven, saa godt det gik; men han maatte gjennemskue disse Rænker, da han var sine Omgivelser langt overlegen i politisk Klogt og nok kunde fælde en selvstændig Dom, naar han blot ikke var hildet af sine Lidenskaber. At Bologna derhos senere for en Stund gik tabt, og at der til dette Tab knyttedes en skrækkelig Udaad, som øvedes af Pavens egen Nepot, Frans Maria della Rovere, voldte Julius II den dybeste Sorg baade som Menneske og som Hersker; men til disse Begivenheder ville vi senere komme tilbage.

V.

Ligaen i Cambrai.

Endnu var Paven ikke kommen sit endelige Maal, Venezias Ydmygelse, nærmere, ja han syntes snarere paa Grund af mellemkommende Begivenheder at være det fjærnere end nogen Sinde. Medens Paven endnu holdt Hof i Bologna, var Ludvig XII med en mægtig Hær dragen ind i Italien; foreløbig gjaldt Toget det oprørske Genova, som snart maatte falde til Føje; men Italien ængstedes dog for, at Kongen havde langt videre gaaende Planer, ja Paven selv var ikke ganske uden Frygt i saa Henseende; thi det var en offentlig Hemmelighed, at Frankrigs almægtige Minister, Kardinalen af Amboise, stræbte at naa Pavekronen for enhver Pris, og

ved Ludvig XII's Hof gik Rygter om, at hans Hellighed nok ikke havde været saa ganske fremmed for Begivenhederne i Genova. For at krydse mulige Planer og bringe sin Person i Sikkerhed forlod Julius II i Februar 1507 Bologna og holdt Palmesøndag (28de Marts) sit Indtog i den hellige Stad, hvor Romerne fejrede ham som antik Triumfator, Tyranbetvinger, Kriger og Helt, kort sagt som alt — kun ikke som Fredsfyrste og Kristus's ydmyge Efterfølger.

Da Paven først var naaet tilbage til sin Hovedstad, følte han sig sikker mod de formentlige franske Planer og gjenvandt snart sit Sinds Ligevægt og Koldblodighed; han indsaa, at det selv for Frankrigs Konge vilde være et fortvivlet Foretagende at frarøve en Pave den tredobbelte Krone, han kunde altsaa rolig se helt bort fra saadanne Fantasier og gjemme sin Vrede mod Frankrig; thi vilde han knuse Venezia, maatte han over for dette Land gjøre gode Miner til slet Spil.

Julius II opbød i den følgende Tid sin hele Duelighed for at ramme den stolte Republik; men endnu var han, som bemærket, lige saa langt fra sit Maal som nogen Sinde. Betingelserne for et heldigt Udfald af disse Rænker maatte være et Forbund mellem Frankrig og Tyskland, men de tvende Landes Herskere var tvært imod for Tiden opfyldte af det bitreste gjensidige Had; Maximilian holdt Rigsdag i Constanz, hvor Fyrsterne og Stæderne tilstode ham Penge og Folk til en Romerfart og Milanos Tilbageerobring, og samtidig mødtes Ludvig XII og Ferdinand den katholske i Savona (Juni 1507) til Forbund mod Kejseren; begge Parter søgte Alliancer med Venezia, og i den anden Halvdel af Aaret 1507 syntes den politiske Stilling at gaa tvært imod Pavens Ønske; der var aabenbart endnu ikke Udsigt til at isolere Republiken og smedde en Fyrstesammensværgelse mod de stolte Patriciere.

Netop ved denne Tid fattede Maximilian en af sine mest æventyrlige Planer: han vilde selv være Pave. Man kjender

Kejserens Plan af tre Skrivelser, den første fra Aar 1507, de to andre fra 1511; naar imidlertid tyske Forfattere have været tilbøjelige til at opfatte den hele Plan som en djærv Spøg, maa hertil bemærkes, at Samtiden ingenlunde havde denne Opfattelse, det venezianske Timandsraad vidste senere fuldstændig Besked med alle Enkeltheder, det vidste, at Kejseren havde vundet Ferdinand den katholskes Samtykke, det drøftede for fuldt Alvor alle de politiske Forandringer, som maatte følge af Planens Realisation, og ansaa den for alvorlig nok til at meddeles den nye Pave Leo X. Det er nu vistnok højst tvivlsomt, om Julius II i 1507 havde nogen Kjendskab til Maximilians Grille; men under alle Omstændigheder maatte det være ham meget ubehageligt, om Kejseren virkelig vilde gjøre Alvor af sit Kroningstog til Rom, som det var vedtaget paa Constanzer-Rigsdagen, da dette Tog kun kunde gjøre Kløften mellem Frankrig og Maximilian endnu dybere og hindre Pavens kjære, stadige Tanke: Forbundet mod Venezia. Paven tilbød at lade Kroningen foretage i Tyskland; men trods alle sine Betræbelser og Gesandtskaber lykkedes det ikke Julius II at standse Maximilians Tog. Kejseren lod sig skuffe af den opblussende Begejstring paa Rigsdagen i Constanz, han troede at have en kraftig Folkevilje bag sig, der vilde støtte ham til det yderste i Kamp mod Frankrig, og satte derfor frejdig alt paa Spil. »Hvis I ikke,« saaledes tiltalte han truende Venezias Sendemænd, »ville forene eder med mig eller i det mindste love Nevtralitet, siger jeg ikke et Ord mere; jeg stiller en Hær mod eder, en anden mod Franskmændene i Milano; det er min og Rigets Vilje.« Denne Trusel drev Republiken afgjort over i Frankrigs Lejr; thi Frankrig var en Magt i Italien, om Kejseren derimod virkelig kom til Italien, var dog altid endnu et Spørgsmaal. Markusrepubliken fastholdt derfor ufravigelig sin Beslutning; man vilde modtage Kejseren med Gjæstfrihed, hvis han kom fredelig og uden de 4000 Mand, han havde omtalt, man vilde

hverken indrømme fri Gjennemmarche eller Nevtralitet, hvis han kom med en Hær. Skjønt Tyskerne senere i Stedet for 13,000 Mand og 120,000 Gylden kun bevilgede Kejseren 4000 Mand og 30,000 Gylden, holdt Maximilian dog fast ved sin Beslutning, Venezia blev erklæret i Rigets Acht, og Dagen efter at han i Domkirken i Trient havde antaget Titelen »udvalgt romersk Kejser« (1ste Marts 1508), rykkede han ind paa Republikens Omraade, om ikke ligefrem som Fjende saa dog som en Imperator, der vilde tiltvinge sig Gjennemmarche. I Begyndelsen gjorde Kejseren ogsaa enkelte Fremskridt og erobrede nogle Byer; men snart tog det hele en Ende med Forfærdelse. Som sædvanlig var der i den tyske Hær Mangel paa alt muligt, den Frist, til hvilken Rigets Understøttelse var bevilliget, nærmede sig sin Ende, Maximilian maatte vende tilbage for at tigge om Penge og Folk, medens hans Feltherrer maatte indskrænke sig til det blotte Forsvar. Dog nu gik Venezianerne over til en kraftig offensiv Bevægelse, hvorved navnlig Bartolommeo d'Alviano indlagde sig en glimrende Berømmelse, men ogsaa plettede sin Ære ved grusomme Handlinger, der senere kom Venezianerne dyrt til at staa. Mod Slutningen af Marts 1508 vare de kejserlige Tropper trængte tilbage paa alle Punkter, ja hele Strækninger af Kejserens egne Besiddelser, saaledes Görz, Gradiska, Fiume, ja selve Triest faldt i Venezianernes Hænder. Julius II kunde prise sig lykkelig over, at hans gode Genius havde holdt ham tilbage fra nærmere Forbund med Maximilian. Kejseren, om hvem Ferdinand den katholske træffende bemærkede: »naar han faar et Indfald, tror han allerede, at det er udført«, anstrængte sig i Mellemtiden forgjæves for at opdrive Midler til at udslette sin Skjændsel; men Paven vidste at skikke sig i det uundgaaelige; nu, da Venezianerne havde fordrevet Tyskerne fra Friaul, var en saadan Resignation en Nødvendighed, saa meget mere som Forholdet til Ludvig XII heller ikke var det bedste; Frankrig vilde ingenlunde udvise Bentivoglierne af Milano, hvorfra de idelig

opspandt Rænker mod det pavelige Vælde i Bologna, og dertil kom endnu, at Kong Ludvig understøttede Venezia mod Kejseren, om end med temmelig stor Uvilje og uden behørig Kraft.

Den anden Halvdel af Aaret 1508 bragte Paven hurtigere og langt fuldstændigere, end han maaske havde ventet, Opfyldelsen af de længe nærede Ønsker. Det glimrende Held, som St. Markusrepubliken kunde gjøre sig til af, skulde vende sig til Fordærv; man havde i Friaul frataget Kejseren ni større Sogne med halvfjerdsindstyve Landsbyer og Torper, derhos næsten hele Grevskabet Gørz og Triest med samt største Delen af Istrien. Adel og Folk jublede over det vundne Territorium; her havde man Egetømmer nok til alle Venezias Værfter, og Skovene laa saa fortræffelig, at Bjælkerne lettelig kunde bringes ned til Stranden; for nu at sikre sig det vundne Omraade begik Timandsraadet imidlertid en stor Fejl, man gjorde for hurtig Ende paa Krigen og sluttede allerede den 6te Juni en treaarig Vaabenhvile, hvorved man sikrede sig alle de nævnte Erobringer. Frankrig havde fordret, at Hertugen af Geldern, Kongens Forbundsfælle i det nordvestlige Tyskland, skulde indbefattes i denne Vaabenhvile, og Venezia havde ogsaa støttet denne Fordring, men senere ladet den falde for hurtig at naa en Afslutning paa Fredsunderhandlingerne; Republiken havde saaledes ganske vist til Dels svigtet sin Forbundsfælle, men gjorde dog sikker Regning paa, at Frankrig snart vilde forvinde sin Harme herover. Hvorledes kunde det vel være tænkeligt, at Ludvig XII skulde ville ombytte sin Alliance med den rige, slagfærdige Republik for at slutte sig til den fattige, hjælpeløse Kejser! Og dog skete dette usandsynlige; den treaarige Vaabenhvile, Maximilian havde sluttet med Venezia, skulde vige for Ligaen i Cambrai.

Af alle de Magter, der sluttede sig sammen til Delingsoverenskomsten mod Venezia, kunde Frankrig dog i det mindste fremføre et taaleligt Paaskud; Republiken havde

virkelig ikke i strængeste Forstand overholdt sin Forbundspligt. Alle de øvrige Deltagere havde derimod ikke den ringeste Skygge af Grund til at pønse paa Venezias Undergang, hvis Statsstyrelse ganske vist var havesyg og samvittighedsløs, men dog altid bedre end andre samtidige Regeringer. Saa var der den berygtede Ferdinand den katholske: han havde da i hvert Fald ikke paadraget sig nogen Forpligtelse over for Venezia; han vilde gjenvinde nogle Havnestæder, som Republiken havde beholdt fra den Tid, Kong Ferdinand II og Frederik fordreve Franskmændene, og hvis Besiddelsestagelse Spanien hidtil stiltiende havde fundet sig i. Men hvad skal man nu sige om Kejser Maximilian og Pave Julius II? Den førstes Troskabsbrud ligger klart for Dagen; han havde nylig med Haand og Segl sluttet en treaarig Vaabenhvile; naar han nu brød sin højtidelige Forpligtelse, handlede han af Hævntørst over de nylig lidte tunge Beskæmmelser; men den Undskyldning havde hans Hellighed ikke; ogsaa han havde for tre Aar siden lovet Republiken ikke i sin Levetid at forulempe den for Besiddelsen af Faenza og Rimini, og han havde senere gjentaget dette Løfte; men Julius II var mere forsigtig end Maximilian, han vilde gaa og gjælde for ordholdende, han havde ikke givet — noget skriftligt Løfte.

Ved denne Tid havde Pavens Forbitrelse mod Venezia naaet sit Højdepunkt, og Timandsraadet havde maaske ogsaa nogen Skyld, for saa vidt det ikke ængstelig undgik alt, hvad der maatte ægge den øverste Pontifex's Harme; men paa den anden Side kunde man dog ikke, som Julius II forlangte, give Afkald paa Rettigheder, der vilde umuliggjøre enhver Statsstyrelse; man vilde ikke indrømme Paven fuld Raadighed med Hensyn til Bispedømmers Besættelse, hvorved han ikke engang holdt sig fri for grov Nepotisme. Dog selv om Republiken havde bøjet sig i Støvet for Paven og givet Afkald paa en af sine væsentligste Suverænitetsrettigheder, er det dog et stort Spørgsmaal, om den havde

vundet noget ved en saadan Eftergivenhed. Modsætningen mellem Venezia og Julius II laa dybere. Som de fleste af Datidens Italienere troede Paven, at Republiken vilde voxe frem til en stærk, uimodstaaelig Magt paa Halvoen; men over for en saadan Stat, der hvilede paa et nationalt Grundlag, var der ingen Plads til en Pavestat, som Borgia og della Rovere vilde grundlægge den. Denne Bevidsthed drev Julius II til den skæbnesvangre Kamp, af hvilken Kirkestaten gik fix og færdig frem, medens Italien svækkedes for Aarhundreder og i lange Tider maatte trælle under fremmede Magthavere. Man stod ved et Vendepunkt i Verdenshistorien, Reformationen skulde snart bryde de romerske Pavers Universalrige; men Borgiaernes og della Rovererernes Værk skulde staa i mange Tider. Bevidstheden om at være stillet over for et saadant Skæbnens Vendepunkt er i Reglen nægtet de dødelige; men med Hensyn til Præstekongen della Rovere og det venezianske Raad tør man statuere en saadan Undtagelse. Man kan ikke fragaa, at Paven forstod sin Tid, han maatte indse, at Tiden var kommen til at forberede Dannelsen af en Vælde, mod hvilken Folkebevægelsens Bølger i Aarhundreder maatte bryde sig forgjæves. Noget lignende maa gjælde om det venezianske Aristokrati, et af de klogeste og dygtigste, der nogen Sinde har existeret, og ved denne Tid utvivlsomt i politisk Henseende den dygtigste Korporation. Venezias Regering kunde tage fejl, naar det ikke paa Stedet gjennemskuede de enkelte Regeringers sammenslyngede og idelig vexlende Interesser, det kunde forregne sig slemt ved ikke at lægge den fulde Vægt paa Regenternes Lidenskaber og Daarskaber; men Pavedømmets Tendenser, Julius II's hele Viljesretning og det Fjendskab, han havde svoret Venezia, laa saa klart og utvetydigt for Dagen, at man maatte forudsætte en fuldstændig Blindhed for ikke at blive dette Punkt vár. Intet berettiger i øvrigt til den Antagelse, at Republikens Regering var slaaet af en saadan Blindhed, tværtimod synes alt at forudsætte, at den

fuldt vel forstod Betydningen af sin Strid med Paven. At den virkelig eftertragtede et Supremati over hele Italien, maa staa hen, det lader sig i hvert Fald ikke godtgjøre; men sin Stormagtsstilling vilde Venezia hævde over for Julius II, der tragtede efter at kue Republiken ned til en Magt, som ikke kunde være hans Præstestat farlig, og naar dette var Tvistens Kjærnepunkt, maatte det være Barnagtighed, om Timandsraadet havde forsøgt at vinde hans Hellighed ved Eftergivenhed paa det kirkelige Omraade. Aldeles de samme Klager og Besværinger fremførte Paven i øvrigt mod Statholderinde Margaretha af Nederlandene og Kongen af Navarra, ja selv mod Ludvig XII og Ferdinand den katholske; det er saaledes klart nok, at Republiken ikke blindt hen forspildte Pavens Gunst, som den aldrig havde nydt, ved at tilbagevise hans utilbørlige Fordringer; Venezia vilde kun ikke taale Misbrug, man heller ikke andre Steder vilde finde sig i.

Da Kejseren sluttede den meget omtalte Vaabenhvile med Venezia, havde Julius II strax en klar Anerkjendelse af, at nu var Tidspunktet kommet til et stort Forbund mod Republiken, og for at bringe denne sin Yndlingstanke til Udførelse bestormede han baade Frankrig og Kejseren med Forslag i saa Henseende. Dette udtales ganske aabenlyst i en Dogeskrivelse fra Slutningen af Juli 1508 til Republikens Sendemand i Frankrig, hvem man derfor paalægger at udfolde den yderst mulige Aarvaagenhed og Forsigtighed. Denne Skrivelse viser tydelig, at Venezia ingenlunde blev overrasket af den fjendtlige Liga, siden Regeringen Maaneder forud havde Nys om de Bestræbelser, der gik i denne Retning; men Skrivelsen viser fremdeles, at Paven var bleven sig selv tro. I Begyndelsen af sit Pontifikat besjæles han af Tanken om en Deling af Republikens Omraade, og nu, da der efter Aaringers Forløb viser sig en Mulighed for at bringe denne Tanke ud i Livet, er det atter Julius II, som forbereder og endelig fremmer dette

Rovforbund. Hans Navn skal derfor blive uigjenkaldelig knyttet til denne Liga, som var ensbetydende med et Rets- og Forbundsbrud, med et Brud paa al Sikkerhed og Fasthed i Folkeretten og med Overvældelsen af en Stat, som gik uhelbredelig svækket ud af den indbrydende Katastrofe, medens samtidig den sidste Levning af Halvøens Frihed og Selvstændighed forsvandt.

VI.

Julius II binder og løser Venezia.

Den 10de December 1508 havde Statholderinde Margaretha i sin Fader Kejserens Navn og Kardinal d'Amboise som Ludvig XII's Minister og Pavens Legat ad hoc sammensvoret sig i Cambrai til St. Markus-Republikens Undergang. Den første Melding herom indløb til Venezia ikke fra Frankrig, men fra Milano, hvor Republikens gamle Ven, Gian Giacomo Trivulzio, gav Venezias Sendemand Oplysninger, der ikke lode nogen Tvivl tilbage om Hovedspørgsmaalet, Magternes offensive Forbund mod Republiken. Ogsaa i den følgende Tid kunde Gesandten indsende yderligere Oplysninger, der vistnok alle stammede fra samme gode Kilde, og i det hele taget var Trivulzios Forkjærlighed for Republiken saa tydelig, at den stolte franske Konge nedlod sig til at give sin berømte Feltherre Oplysninger om de Grunde, der havde bevæget ham til denne Krig, og udtalte Haabet om under det forestaaende Felttog at kunne opslaa sit Telt ved Siden af Trivulzios. Under disse Forhold mindedes Timandsraadet den berømte Milanesers tidligere Tilbud om at gaa i Republikens Tjeneste og gav nu sin Sendemand behørig Fuldmagt til at indlede Underhandlinger i saa Henseende; at vinde Frankrigs dygtigste Feltherre vilde kunne sættes lig med et halvtvundet Slag, men Trivulzio vilde dog ikke indlade sig herpaa, og under alle de

senere vexlende politiske Forhold vedblev han med urokkelig Troskab at følge Frankrigs Banner. Langt køligere forholdt Republiken sig over for en anden af Samtidens berømte Feltherrer, Gonzalvo af Cordova, der, opbragt over Ferdinand den katholskes Utaknemmelighed og Uordholdenhed, aabent udtrykte sit Ønske om med alle sine neapolitanske Tilhængere at træde op til Kamp for Venezias truede Existens. Man holdt ham dog hen med tomme Talemaader, thi Timandsraadet vilde ikke gjøre den spanske Konge til sin dødelige Uven; man vidste helt vel, at han kun havde tiltraadt Forbundet for ikke ved Byttets Deling at gaa tomhændet bort; derimod laa det ingenlunde i hans Planer at jage Byttet op og selv foretage noget energisk Skridt.

En kraftig Optræden havde Republiken kun at befrygte fra Kejseren, Frankrig og Paven. De to sidste søgte at vugge Venezia i en bedragerisk Sikkerhed; men over for den franske Konges og hans Ministers Usandheder vidste man, hvad man havde at holde sig til; anderledes stillede Sagen sig med Paven; Venezias Statsmænd kunde ikke ret gjøre sig fortrolige med den Tanke, at han virkelig vilde gjøre Italien til en Bold for fremmede Magter og selve den hellige Stol ganske afhængig af dem, og Julius II nærede endnu Frygt for, at det nye Forbund kunde blive et dødt Bogstav som det tidligere i Blois; han gjentog derfor sine tidligere Løfter om Nevtralitet, faa Dage før han underskrev Ligaen, erklærede han til Venezias Sendemand, at han vilde nægte sin Underskrift, hvis den indeholdt noget mod denne Stat fjendtligt, ja selv efter at han havde tiltraadt det store Forbund (23de Marts 1509), lod han det ikke mangle paa venskabelige Forsikringer om sin faderlige Kjærlighed. For ganske at vinde hans Hellighed tilbød Venezia ham nu Rimini og Faenza, de to Byer, hvis Besiddelse han i Aaringer havde eftertragtet. Nu kunde han faa dem uden Kamp og derved mulig spare Italien for en rædselsfuld Krig; men Julius II havde Haab om at vinde mere ved Ligaens Hjælp,

han var heller ikke sikker paa, at hans Frafald vilde forebygge Krigen, og ønskede derfor lige fuldt at prøve Krigslykken; hans Adfærd var saaledes vel ikke upolitisk, men passede sig rigtig nok ingenlunde for en Fredsfyrste og Kristenhedens Fader.

Før Julius II traadte aabenlyst op, lod han sin bedre rustede Forbundsfælle, Ludvig XII, gaa i Spidsen; men da Frankrig havde erklæret Venezia Krig (den 17de April 1509), fulgte Paven efter og slyngede Bandstraalen mod Republiken; Bullen indeholdt en lang Opramsning af de Grunde, som havde formaaet hans Hellighed til dette Skridt over for den ubodfærdige Stat, — den eneste sande, at han havde sluttet sig til et Rovforbund og som en gejstlig Condottiere forpligtet sig til at udslynge Bandstraalen, glemte Paven naturligvis at anføre.

Dog Julius II var alt for klog til at vente sig store Resultater af dette gejstlige Vaaben, som var blevet sløvet ved for meget Brug; han forsømte derfor heller ikke at opbyde sin verdslige Magt, og Brodersønnen Frans Maria della Rovere, der efter sin Adoptivfaders Død havde tiltraadt Regeringen i Urbino, skulde i Spidsen for Pavens Skarer plukke krigerske Lavrbær og øge Rovérernes Statsbesiddelser. Dernæst stræbte Paven at sætte en Dæmper paa Italienernes nationale Begejstring, som Markusrepubliken søgte at opflamme; rigtig nok kunde han ikke forhindre, at de krigerske Romagnoler massevis strømmede til Venezias Lejre; men da de mægtige Orsinier havde modtaget Hververpenge af Republikens Sendemænd, vidste Julius ved List og Overtalelse at faa dem fra dette Forsæt, og da de romerske Baroner dog havde saa megen Æresfølelse, at de vilde give Haandpengene tilbage, forbød Paven det rent ud; han tog Skammen for deres Uordholdenhed paa sig og gav dem Absolution for Besvigelsen af de betroede Penge; thi bandlystes Ejendomme maatte man altid beholde og aldrig give tilbage. Ved denne fuldstændig pavelige Adfærd vanskelig-

gjorde han Republikens Udrustninger; men dog bragte Venezia en for hine Tider anselig Hær — 30,000 Mand — paa Benene.

I Forbundsfællernes Lejr var man ingenlunde uden Bekymring over for Republikens energiske Anstrængelser, og navnlig vare Franskmændene, som først vare modte paa Valpladsen, bange for at blive overvældede, i hvilket Tilfælde de utvivlsomt vare blevne ladte i Stikken af deres Venner. Saa ringe var den gjensidige Tillid, og hvis Venezianerne blot havde kunnet trække Krigen i Langdrag, vilde Ligaen være gaaet i Stykker af sig selv; men Slaget ved Agnadello eller Vaila, hvor Franskmændene paa Addaflodens Dæmninger uformodet stødte paa en Del af Venezias Hær, kom som et Dommedagsslag over den stolte Republik; Lagunestadens Aristokrati havde ængstelig vaaget over, at ingen krigersk Aand gjorde sig gjældende blandt dens Medlemmer, og dog vilde den skride til Erobringer; paa denne Anstødssten strandede den venezianske Statsmandsklogt; man troede at have udgransket denne Verdens Visdom til Grunden, man satte al sin Lid til den paa sin Vis fuldendte Statsforfatning, men glemte kun, at alt dette dog intet nytter, naar ikke Befolkningens eget Mod og Kraft træder værnende til.

Paven fejrede Sejren med Glædesfester, og Frugterne af Slaget syntes ogsaa først og fremmest at skulle tilfalde Julius II; thi Venezianerne vare saa nedbøjede, at de for at mindske deres Fjenders Tal besluttede at kaste sig for hans Helligheds Fødder. Det store Raad, hvis bedste Hærfører, Bartolommeo d'Alviano var fangen, og hvis Troppers Tal daglig mindskedes ved Frafald, maatte forsvarsløs se Frankrig tilrive sig en Del af Lombardiet, og Kejseren Padua, medens det kun med Nød og næppe lykkedes at redde Treviso. Det er vel ikke sandt, at Raadet prisgav alle Besiddelser paa Fastlandet, men det fornedrede sig over for Paven. Den venezianske Adel udviste ved denne for-

færdelige Katastrofe ingenlunde Mangel paa politisk Dygtighed, Mod og Opofrelser; men man savnede alle Foranstaltninger, der ene og alene muliggjøre det heldige Udfald af en Fortvivlelsens Kamp; man kunde ikke undvære Lejetropper og erstatte dem med en krigsdygtig, vel disciplineret Borgerhær, og det stolte Aristokrati maatte ydmygt bøje Hovedet, medens det søgte en kummerlig Trøst ved Forventningen om bedre Tider.

Umiddelbart efter Slaget ved Agnadello vedtog Republikens store Raad, at man ufortøvet skulde tilbyde Paven Besiddelserne i Romagnaen, i Slutningen af Maj begyndte Rømningen af Ravenna, hvis Borgere kun modstræbende underkastede sig Paven, og derpaa fulgte Overgivelsen af Cervia, Rimini, Faenza og nogle mindre betydelige Punkter. Kardinalen af Pavia, Frans Alidosi, modtog som apostolisk Legat over Romagna og Markerne de nævnte Stæder; det store Raad havde betinget sig Fæstningernes Skyts med Ammunition samt Løsgivelsen af de paa pavelig Side gjorte Krigsfanger, ligesom alle Besætninger og Republikens Embedsmænd skulde have uhindret Afmarche; men Venezia havde at gjøre med en af de skamløseste Kirkefyrster paa hin Tid, det vilde altsaa have været et Under, om han havde holdt Ord, og trods alle sine skriftlige Løfter nægtede han da ogsaa Bortførelsen af Skytset fra Rimini og beholdt Embedsmændene som Fanger. Den Række Ydmygelser, Raadet maatte underkaste sig, naar det vilde naa en Udsoning med Julius II, tog sin Begyndelse; dog Frygten for Pavens Vrede var større end Harmen over den præstelige Troløshed, og denne Frygt paabød — Tavshed.

Dog det skulde blive endnu værre. Julius II havde endelig nedladt sig til at høre paa Republikens Fredstilbud, paa hans Forlangende afgik sex overordentlige Sendemænd til den hellige Stad for at tiltrygle sig Bandets Løsning, allerede den 1ste Juli gjorde denne Sendingsfærd Holdt syv Miglier fra Tiberstaden, og man kunde sende den Melding

hjem, at Sendemændenes Indtog paa Pavens udtrykkelige Bud skulde finde Sted om Natten uden Modtagelse af Kardinaler eller deres Husgejstlige; saaledes sømmede det sig for bandlyste og Kirkens Fjender, der kom for at søge Tilgivelse. Republiken fandt saaledes langt fra saa villige Øren, som man havde trøstet sig med, og ved Girolamo Donatos særlige Avdiens (8de Juli) rykkede hans Hellighed helt ud med Sproget. Donato, hvem Paven tidligere havde kjendt, fik for sit Vedkommende Tilgivelse og den pavelige Velsignelse; men over for Raadet viste hans Hellighed en betænkelig Harme. Sendemændenes Instruxer bleve befundne utilfredsstillende. de skulde omændres saaledes, at de udtrykkelig indrømmede Republikens Brøde, at den dybt havde fornærmet Paven og Kirken, derfor bad om Forladelse og underkastede sig den Bod, hans Hellighed monne paalægge Staden. Fremdeles skulde ogsaa Bestemmelserne fra Ligaen i Cambrai opfyldes, Kejseren altsaa have Treviso og Undine, og Venezia fraskrive sig al Indblanding i de gejstlige Embeders Besættelse og enhver Beskatning af Gejstligheden; sluttelig skulde Republiken opgive sin udelukkende Ret til Sejlads paa Adriaterhavet; først da kunde der være Tale om Absolution. Donatos Beretning om denne Avdiens blev oplæst den 13de Juli i Senatet, og ved denne Lejlighed gav Dogens Søn, den yngre Loredan, den almindelige Harme Ord ved det Udbrud: »Vi ville hellere sende 50 Sendemænd til Konstantinopel for at begjære Hjælp end gjøre, hvad Paven fordrer af os.« Og denne harmfulde Ytring udtalte ikke blot en varmblodig ung Patriciers Overbevisning, nej selv det venezianske Senat besluttede efter en længere Debat at forhøre hos Storherren, om han skulde være tilbøjelig til at yde Republiken Hjælp under denne trøstesløse Tilstand.

Ved denne Tid indtraf i øvrigt en Begivenhed, som maatte give Paven noget at tænke paa; vi sigte til Paduas Gjenerobring. Julius II maatte erkjende, at han dog ikke

havde at gjøre med en Stat, der fuldstændig vilde lade sig træde under Fødderne, men at Venezianerne tvært imod nu som før forstode at gribe Lykken ved Haaret. Denne ubehagelige Efterretning indtraf til Rom samtidig med en anden, imidlertid ugrundet Melding, som behagelig overraskede Paven; det hed sig nemlig, at Kardinal Amboise var død. Glæden over dette Budskab mildnede højlig den hellige Faders Fortrydelse, og da Donato ligefrem ønskede ham til Lykke i Anledning af den franske Kardinals Død, »en Drage var død, som havde villet opsluge den hellige Stol«, sagde Paven intet hertil, men smilte kun forbindtlig. Dog Amboise vedblev at leve, Paven til Trods, og Padua var og blev tabt for Kejseren. Julius II pukkede imidlertid ikke desto mindre ufravigelig paa en ubetinget Underkastelse, i modsat Fald vilde Raadet ikke opnaa Bandets Løsning, og hvor sælsomt det end lyder, denne Fordring var ikke et Udtryk for hans ubændige Aand, men en praktisk Følge af den Forlegenhed, i hvilken Paven for Tiden var stedt; han maatte anse det for rigtigst ikke at vige et Haars Bredde fra sine Fordringer, med mindre Begivenhedernes Gang viste, at det var et overvundet Standpunkt; han maatte afvente disse Begivenheder, før en Beslutning kunde træffes, og medens al hans Higen og Tragten drejede sig om ét Punkt, kom der dog en mærkelig Vaklen og Tøven frem i hans Handlen. Derfor kunde ogsaa de venezianske Kardinaler mod Slutningen af Juli (1509) skrive hjem: »Paven befinder sig i en Labyrint; han véd ikke, om han skal holde med Frankrig, af hvem han kun venter sig ringe Nytte og Fyldestgjørelse, eller med Kejseren, som fordrer mange Penge, eller med Raadet, der ved hans Hjælp, saaledes tror han fuldt og fast, vil være i Stand til at gjenvinde det tabte, men saa ogsaa true hans Romagna og hans Brodersøns Hertugdømme Urbino.« Højlig havde Paduas Gjenerobring opbragt Julius II, og da man nu den paafølgende Avgust Maaned fik Efterretning om, at Markgreven af

Mantua, der var besvogret med hans Hellighed, var fangen af Venezianerne, og det Rygte gik, at Republiken endog havde bemægtiget sig Vicenza og Verona paa ny, brød Pavens en Tid tilbagetrængte Harme atter frem, rasende kastede han sin Kalot paa Jorden og bandede den hellige Petrus. Medens de mest modstridende Følelser, Haab og Fortvivlelse, Mistanke og Tillid, saaledes vexelvis rasede i Pavens Bryst, kæmpede ogsaa i hans Omgivelser de modstridende Anskuelser om Herredømmet over hans Vilje, Venezias Parti i Kardinalkollegiet tilskyndede ham til Fredsslutning, medens Ligaens Partigængere søgte at formaa ham til at jage Sendemændene hjem og at fortsætte Krigen. For at stille alle tilfreds, erklærede hans Hellighed derfor at ville opsætte sin Beslutning, til den heftige Belejringskrig, der rasede om Padua, førte til en Afgjørelse, og for at undgaa videre Overhæng forlod Julius II Rom og gik til Ostia og Viterbo. Den Politik, Paven saaledes var slaaet ind paa, vilde have ødelagt enhver anden; ved sine Underhandlinger med Fjenden viste han sig som en vaklende, upaalidelig Forbundsfælle, og mod Venezianerne syntes han haard og ubillig. En Pave turde imidlertid tillade sig meget, og Julius II holdt med ubønhørlig Konsekvens fast ved sin én Gang fattede Politik; selv i sidste Øjeblik, da man alt var bleven enig om Bandets Løsning, faa Dage før Løsningen virkelig fandt Sted, truede han med at lade alt gaa tilbage, hvis man ikke i ét og ålt gik ind paa hans Forlangender.

Under saadanne Forhold gik Underhandlingerne kun fremad med Sneglefart, de venezianske Sendemænd havde allerede i Maaneder været til Stede i Rom, og endnu holdt man dem stadig paa samme Plet. Spørgsmaalet om deres Instruxers Ordlyd. Som vi oven for have set, forlangte Julius II, at disse Instruxer skulde omændres, og overleverede Sendemændene et Udkast, »et djævelsk og skjændselsfuldt Aktstykke«, som skulde forelægges det store Raad til

Stadfæstelse. Efter længere Tøven gik man til Dels ind paa hans Fordring og gav Sendemændene nye, mere omfattende Instruxer, men nu fandt Donato og de venezianske Kardinaler Paven mere halsstarrig end nogen Sinde, først skulde Padua, Treviso og Undine udleveres Kejseren, før han kunde gaa ind paa en Bilæggelse af Striden. I Venezia trøstede man sig med, at der var Tegn til fornyet Spænding mellem Julius II og Frankrig, og haabede fremdeles, at de kejserliges fuldstændige Uheld foran Padua, hvis Belejring de maatte opgive, vilde stemme hans Hellighed mere forsonlig. Dette var dog en fuldstændig Skuffelse, den hellige Fader var en alt for dreven Diplomat til at lade sig mærke med, at dette Held indgød ham Agtelse, ja han overgik sig selv i modige, for ikke at sige rasende Udfald mod Republiken, thi han maatte undgaa ethvert Skin af, at hans Mod begyndte at svigte. Den heldige Vending, der var indtraadt for Venezia, ændrede foreløbig intet i de Taler, han førte i Munden, eller i de Trusler, hvormed han søgte at skræmme, og virkelig ogsaa skræmmede de bandlyste til bodfærdig Underkastelse.

Før den stolte Præstekonge saaledes ganske naaede sit Maal, mandede de ikke mindre stolte Patriciere sig en kort Tid atter op, og da deres Vaabenære for en Del var reddet ved de nylige Sejre, besluttede man (27de Oktbr.) at lade det komme an paa en Afbrydelse med Hensyn til de ydmygende Underhandlinger; kun Gir. Donato skulde blive tilbage, de øvrige Sendemænd fik Ordre til at vende hjem. Da Paven fik denne Meddelelse, udbrød han harmfuld, at de gjærne alle sex kunde drage bort, han vilde blot yderligere skærpe sine Edikter mod Republiken, og naar Raadet senere hen vilde løses af Bandet, skulde det faa Lov at sende tolv Sendemænd. Hvad der navnlig ærgrede hans Hellighed saa meget ved denne Lejlighed, var den Omstændighed, at han nylig havde gjort et Skridt, der kunde udtydes som en Tilnærmelse. Milanos franske Statholder Chaumont og Kejser

Maximilian havde ved denne Tid en Sammenkomst i Verona, Julius II nærede Frygt for, at Kardinalen af Amboises Valg til Pave atter havde været paa Tale, og da samtidig Venezias hidtilværende Sendemand ved det spanske Hof paa sin Hjemrejse besøgte Rom, havde hans Hellighed modtaget ham i en hemmelig Avdiens (30te Oktbr.) og for første Gang bestemt formuleret sine Fordringer. For at opnaa Absolution skulde Republiken for det første erstatte de Omkostninger, Kirken havde haft for at gjenerobre Romagnaen, samt tilbagebetale de Indtægter, som vare tilflydte Staten under den uretmæssige Okkupation. Fremdeles skulde Raadet fraskrive sig Udnævnelsesretten ved de ledige Bispeembeder, afholde sig fra at paalægge Gejstligheden Skatter og Afgifter samt opgive Monopolet paa Skibsfarten i Adriaterhavet, der fremtidig skulde staa alle aaben. For at forsøde denne bitre Pille udtrykte Paven sin Glæde over, at Republiken heldig havde hævdet Paduas Besiddelse, og udtalte sit Ønske om, at det maatte lykkes at gjenvinde alt, hvad Ligaens Medlemmer havde erhvervet; men alle disse gode Ønsker hindrede ham ikke den næste Dag endnu at stille den yderligere Fordring, at Venezia skulde give Afkald paa at holde en Vicedomino i Ferrara og indromme fri Appel til de gejstlige Domstole i Rom.

Ved Efterretningen om disse Pavens Fordringer blev Republikens store Raad greben af den pinligste Uvished: skulde man snarest mulig søge Absolution, eller skulde man vægre sig ved at betale en saa dyr Pris for samme. Dog paa en saa ublu Betingelse vilde Paven vel altid være beredt til at gjenoptage Venezia blandt sine kjære Børn, saaledes tænkte Raadet og besluttede foreløbig endnu at friste Krigslykken; man var i Færd med et Angreb paa Ferrara, hvis Hertug, Alfonso af Este, ligeledes havde tiltraadt Ligaen mod Republiken*). I Begyndelsen tegnede

*) Denne Alfonso have vore Læsere alt tidligere lært at kjende som Lucretia Borgias tredje Husbond, se Hist. Archiv 1875, I

Toget gunstigt, Hertugens Undersaatter maatte med Renter bøde for de Misgjerninger, Mord og Plyndringer, de havde øvet paa Venezias Omraade, Comacchio blev erobret, og Hovedstaden truet; men snart vendte Lykken sig, franske og pavelige Tropper bragte Undsætning, den venezianske Poflotille blev ødelagt, og Felttoget endte saaledes overensstemmende med Pavens Ønske; dog ganske glad var Paven alligevel ikke; han havde vel ønsket, at Este til Nød skulde kunne forsvare sig; men Hertugen burde ikke have vundet en saa stor Triumf, der vilde være til Hinder for Julius II's hemmelige Tanke om ogsaa at kue denne sin Lensmand. Lige saa uvelkommen var Franskmændenes ivrige Indgriben, der kun kunde befæste deres Indflydelse i Norditalien. I det hele taget maa man vistnok give en samtidig Krigsmand og Historiker Ret, naar han skriver: »Pontifex havde vel villet tilføje Venezia et frygteligt Slag, men intet dødeligt Saar, han begyndte nu at beklage sin Daarskab, da han med Skræk blev vár, at Pavens Magt ingenlunde kunde stilles jævnsidig med den fremmede Erobrers, han selv havde hidkaldt.« Naar Paven ikke vilde finde sig heri, naar han vilde beherske Spillet, maatte Venezia atter opstilles som en Modvægt mod Frankrig, Bandlysningen maatte hæves; men paa den anden Side skulde de haarde Betingelser forebygge, at Republikens Overmod afløste det franske.

Indtil Udgangen af Aaret 1509 fastholdt det store Raad det Haab at kunne sætte væsentlige Formildelser af de pavelige Fordringer igjennem. Navnlig vilde man nodig indrømme fri Skibsfart paa Adriaterhavet og haabede at kunne slippe med at give Pavens Undersaatter fri Sejlads; lige saa nødig vilde man opgive sin Ret til at ansætte en Vicedomino i Ferrara og foreslog at ombytte dette Embede med et Konsulat, hvis Ihændehaver kunde udøve Retsmyndigheden over de i Ferrara bosiddende Venezianere; dog Paven var ubevægelig, og sluttelig fik de sex Sendemænd Instruxer, som tillod i yderste Nødstilfælde at indrømme alt mod at opnaa Absolutionen.

Sendemændenes Indberetning findes endnu i Republikens Archiv, og man kan derfor Skridt for Skridt følge Underhandlingernes Gang; men vi skulle ikke opholde os længere herved, da Paven i ét og alt satte sin Vilje igjennem; Julius II maatte være tilfreds, det var lykkedes ham at oprette Kirkestaten i Mellemitalien, og i Norditalien var den stolte Republik degraderet til en halv Vasal af Kirkestaten. Dog, det er bekjendt nok, at denne Venezias Ydmygelse kun varede saa længe, Pavevælden forstod at holde sig paa sit Højdepunkt; allerede under Clemens VII tog Republiken for en rum Tid baade Ravenna og Cervia tilbage, og den paatvungne Desorganisation med Hensyn til den kirkelige Lovgivning og Forvaltning varede næppe sytten Aar; efter den Tid har Venezia aldrig fundet sig i det suveræne Kirkevælde, den triumferende Pave havde vovet at drømme om.

Den baade i Øster- og Vesterland endnu mægtige Republik havde saaledes maattet gaa sin tunge Gang til Canossa, og hin 24de Februar 1510, da den højtidelige Løsning af Bandet fandt Sted, var vistnok den stolteste i Pavens Liv; men dette Stykke, der saaledes opførtes i Rom, havde haft et Forspil, som i dybeste Hemmelighed var bleven opført i Venezia. Dagen før Senatet udstedte de oven for omtalte, omfattende Fuldmagter, havde Timandsraadet vedtaget en Nullitetsprotest mod den ved utaalelig Tvang afpressede Overenskomst, og den følgende Dag erklærede Dogen Leonardo Loredan i Republikens Navn Forliget med Paven for ugyldig, tilbagekaldte alle de Rettigheder, som derved vare prisgivne, og forbeholdt sig enhver Revindication og Tilbageførelse til den gamle Tingenes Tilstand, naar Omstændighederne maatte tillade det. Og denne Protest fra Timandsraadets Side var ingen betydningsløs Stiløvelse; som vi alt have set, blev den Kapitulation paa Naade og Unaade, Julius II havde afpresset Republiken, efter kort Tid reduceret til intet, medens Timandsraadets Protest levede videre, saa længe Venezia bestod som Stat.

Ophævelsen af Bandlysningen havde ogsaa et Efterspil, den Tale, hans Hellighed henvendte til Sendemændene, der den følgende Dag vare stedte til Afskedsavdiens. »I ville nu drage bort og maa undskylde os hos eders Doge og alle hine Herrer, hvis vi i de Sager, som ere blevne afhandlede, har udvist mere Haardhed, end vi havde kunnet ønske; men dette er ikke sket af nogen fri Viljesbeslutning, som stedse var velvillig sindet mod eders By, men har været betinget af Begivenhedernes Gang, der saaledes førte det med sig. Bestyrk ogsaa Raadet i dets Forsæt stadig at staa paa en god Fod med den pavelige Stol og de Paver, som ville følge efter os; thi deraf vil kun kunne fremspire noget godt.« Under Talens videre Løb indlod Paven sig paa de politiske Forhold, som ved denne Tid svævede i det uvisse, og opmuntrede Raadet til saa snart som mulig at komme til Forstaaelse med Kejseren; thi derved vilde Frankrigs Indflydelse blive hemmet, ja muligvis vilde man endog kunne jage Franskmændene ud af Italien. Dette var fra nu af den Tanke, som besjælede Julius II; han havde selv gjort Ludvig XII's Stilling paa Halvøen stærk, ja næsten uovervindelig, nu paatog han sig at fordrive Kongen fra samme Stilling. Den Mand, der havde tæmmet den bevingede Markusløve, vendte sig pludselig fuld af Harme og Had mod de »Barbarer«, som havde lænkebundet Løven for ham.

(Sluttes.)

C. H.

St. Severin *).

(Et Livsbillede fra det vestromerske Riges sidste Dage.)

I.

Paa den vestlige Side af Kahlenberg (de gamles Mons Cettius), i en smilende, med Vingaarde oversaaet Dal, paaviser man Sporene af en gammel Eneboerhytte, og ikke langt derfra ses to Landsbyer og to Kirker, som bære St. Severins Navn. Endnu den Dag i Dag drage enkelte Pilegrimme i Følge gammel Skik til disse Ruiner; men i Middelalderen strømmede Flokke af troende did fra begge Donaus Bredder for at besøge det Sted, hvor Noricums store Apostel havde vandret. For fjorten Aarhundreder siden vare disse Høje, ligesom nu til Dags, beplantede med Vinranker, hvorom ogsaa deres gamle latinske Benævnelse, ad Vineas, vidner; men ved Midten af det femte Aarhundrede, ved den Tid da vor Fortælling begynder, havde Krigen splittet Indbyggerne, ødelagt Agerbruget og forvandlet den smilende Dal til en Ørken. Imidlertid, som den nu end var, blev den Sædet for en Regering, hvis Virksomhed omfattede fire hele Provinser og varede i ikke mindre end otte og tyve Aar, en besynderlig Regering, som paa én Gang var absolut og almindelig godkjendt og dog ikke havde anden Stadfæstelse end Guds Navn, ikke

*) Efter Am. Thierry.

anden Lovbog end Barmhjærtighedens Bud; et frivilligt Enevoldsherredømme, som til Capitolium havde en Celle, til Herre en Munk! Da denne mærkelige Styrelses Historie er nøje knyttet til Begivenhederne i Italien, ville vi fortælle den noget udførligere; Læserne ville deri finde et Billede af de Ulykker, som den Gang hærjede hele det vestromerske Rige, den ene Provins efter den anden; de ville desuden deri faa at se et mærkværdigt Exempel paa de Regeringer, som opstode selvvillig ud af Tilstandenes Behov og dannede Overgangen mellem det romerske Regimente, som veg tilbage, og Barbarernes Herredømme, som endnu ikke var indtraadt.

I det Aar, som fulgte efter Attilas Død (453), og da de frygtelige Krige, som den Gang førtes mellem Verdensstormerens Sønner og Høvdinger, rasede heftigst, havde en ubekjendt Mand víst sig i Pannonien. Han kom fra Østerland og kaldte sig Severinus. Medens Pannonierne kappedes om at forlade deres blodbestænkte Fædreland, ilede Severin netop til for at bo der, og, som om det, der skræmmede andre, netop havde noget tiltrækkende for ham, vendte han sig mod en fremfor alle andre forstyrret Egn, mod Grænsen mellem Pannonien og Noricum, hvor de vildeste Barbarer syntes at have sat hverandre Stævne.

Hans Udvortes tydede paa dyb Armod og skaffede ham i Begyndelsen kun en mistroisk og haardhjærtet Modtagelse, hvor han kom frem. Den lille By Astura, hvor han besluttede at tage Ophold, var nær ved at lukke sine Porte for ham. Astura var en rig og vigtig Handelsplads ved Indgangen til den lange Kløft, som snor sig mellem Donau og de sidste Skraaninger af Cettius; den fremmede fandt ikke et eneste Tag, hvor han kunde søge Ly. Alle Huse lukkedes for Tiggeren og Landstrygeren, og han vilde være død af Kulde og Hunger, hvis ikke Kirkens Portner, der næsten var lige saa fattig som han, havde optaget ham i en Krog af det Skur, han boede i, nær ved Kirken. Det var i

dette usle Tilflugtssted, at Severin lagde Haand paa det forbavsende Værk, som, medens han levede, stillede ham jævnsides med Aarhundredets Fyrster og efter hans Død skaffede ham Kirkens Ærefrygt og Historiens Højagtelse.

Severin kunde den Gang være omtrent tredive Aar gammel. Af hans rene latinske Udtale skjønnede man let, at han var en Italiener eller i det mindste en dannet Romer fra de vestlige Provinser, og hans venlige, for al Paatrængenhed frie Optræden, hans paa én og samme Tid værdige og fordringsløse Væsen, Tonen i hans Tale, kort sagt alt hos ham røbede en højere Stands Sædvaner; men dyb Hemmelighed omgav og vedblev altid at omgive hans Oprindelse, hans Familie, hans Fortid; derom meddelte han sig ikke til nogen, end ikke til sine kjæreste Disciple. Alene af enkelte Ord, som undslap hans sædvanlige Forbeholdenhed, kunde man formode, at han endnu som ganske ung, i Følge en ubetvingelig Lidenskab for det beskuende Liv, havde forladt sit Fødeland og gjennemvandret Orienten, hvis vigtigste Stæder han opregnede; at han, efter lange Rejser til Lands og til Vands og efter paa vidunderlig Maade at have overstaaet store Farer, ved en udtrykkelig Aabenbaring fra Gud havde modtaget den Befaling at vende tilbage til Vesterlandene, og at han derefter havde begivet sig paa Vej til Noricum. Det var alt, hvad man nogen Sinde fik at vide om ham; vilde man vide mere, gav han Samtalen en anden Retning, ved en munter Spøg eller, hvis det var nødvendigt, ved strænge Ord, som brat kunde standse selv den mest paatrængende Nysgjerrighed og faa den til at rødme over sig selv.

Følgende Anekdote vil vise, hvor vidt denne mærkelige Mand drev Kjærligheden til det hemmelighedsfulde eller snarere sin Selvforglemmelse og Ydmyghed. Paa en Tid, da hans Navn og hans Værks Ry vare udbredte over hele Italien, havde en italiensk Præst af høj Byrd, Pirmenius, den da afsatte Kejser Augustulus's Hovmester, taget sin

Tilflugt til Pannonien og levede der i fortrolig Omgang med Helgenen og hans Disciple. En Dag henvendte han sig i Samtalens Løb til Severinus og skyede ikke at sige til ham: »Maatte det behage dig, højærværdige Herre, at fortælle os, fra hvilken Provins i Riget det guddommelige Forsyn har været saa naadig at sende dig hid for at oplyse disse Egne.« »Hvis du holder mig for en bortløben Slave«, sagde Severin smilende, »saa skynd dig at bringe en Løsesum til Veje for det Tilfælde, at min Herre gjør sit Krav paa mig gjældende«; derpaa faldt han tilbage i den sørgmodige og højtidelige Tone, som var ham mere sædvanlig, og tilføjede: »Fædreland, Herkomst, Familie, hvad er det alt sammen andet end Ting, hvor under Hovmodet dølger sig, og som det er bedst at tie om? For at dømme en Mand, som tjener Gud, hvad Vægt ligger der da paa den Værdighed, som vilde tilkomme ham her nede? Hvad man bør kjende, er den, som han vil faa hist oppe. Dog skal du vide, at den samme Gud, som tilstod dig den Naade at blive Præst, har befalet mig at gaa til disse Egne, for at hjælpe de nødlidende.« Efter disse Ord tav han, heller ikke Pirmenius havde mere at sige; fra den Tid, tilføjer Helgenens Biograf, som ogsaa var hans Discipel, vovede ingen at gjøre ham saadanne Spørgsmaal.

Det Kald, som Severin troede at have modtaget fra Himlen, og som han nu vilde opfylde i det ulykkeligste og mest forstyrrede Land i det vestlige Rige, ene og uden anden Støtte end sin urokkelige Overbevisning, var paa én Gang af politisk og religiøs Natur. Det bestod i, ved en kraftig Opmuntring til Bod, at vække nyt Liv i et Samfund, som Dødskulden allerede begyndte at komme over, atter at indgyde det Barmhjærtighed, en Dyd, som Selviskheden havde bandlyst fra Hjærterne, at paabyde Fædrelandskjærlighed i Guds Navn, kort sagt, at skaffe den religiøse Lov Herredømme der, hvor den menneskelige Lov ikke længer havde nogen Kraft. Det var ikke første Gang,

at man, midt under den romerske Verdens Krampetrækninger og i den Hensigt at standse dens truende Opløsning, prøvede paa at sætte et Guds Regimente i Steden for Menneskenes, hvis Grundvold ulykkeligvis var forstyrret. Dette Redningsmiddel havde Reformatorer med Evangeliet i Haanden mere end én Gang og paa andre Punkter af Riget tilbudt Befolkninger, der saae alle Samfundsindretninger styrte sammen rundt omkring sig og kun levede et usikkert Liv under Barbarernes Sværd eller truende Holdning. Under fortvivlede Omstændigheder fordærves Samfundenes ligesom Menneskenes moralske Sans, og paa samme Maade som den enkelte ikke udover et vist Maal kan bære Sorg og Bekymring, uden at hans Aand vakler, saaledes ogsaa Samfundene, naar de ere et Bytte for Ulykker, som de ikke skimte nogen Lindring eller Grænse for: de synke sammen og falde i Vildelse; en Slags Svimmelhed griber dem, de famle om, som i bælgmørk Nat; Begrebet om godt og ondt, Bevidstheden om Ret og Pligt formørkes hos dem. Snart ser man dem som rasende klynge sig til det jordiske og hengive sig til den vildeste Sanserus, for i nogle Timer at udtømme et Liv uden Fremtid; snart er det til Himlen, de i deres Fortvivlelse vende sig, og for at dulme Smerten eller fries for den tage de deres Tilflugt til den taabeligste eller grummeste Overtro, til Trolddom, Selvpinsler og Drab; og naar saa disse feberagtige Sindsrørelser lægge sig af Mangel paa Næring, er den Ro, som følger efter, kun Gravens Ro, det moralske Liv er udslukt.

Britannien, Gallien og Spanien havde givet eller gave endnu, i nogle af deres Provinser, Verden dette sørgelige Skue af et Samfund, som drages med Døden. Her, t. Ex. i nogle spanske Stæder, styrtede hele Befolkninger sig over hverandre med vilde Dyrs Raseri, for at fortære hinanden indbyrdes. Hist, t. Ex. i Trier, afventede Mennesker, som ikke fortjente dette Navn, Adel, Raadmænd og Øvrighedspersoner, deres Stads Ødelæggelse ved Taflet, kransede med

Blomster og med Bægeret i Haanden, lykkelige ved at blande deres Blod med de sønderbrudte Vinkrukkers Vin. Andensteds andre Daarskaber, andre Skjændigheder, andre Forbrydelser. I Cucullа i Høj-Noricum havde en Del af Indbyggerne fornægtet Kristendommen som en afmægtig Religion, havde i et Spring overskredet alle Trin af hæderligt Hedenskab og givet sig til at bringe Menneskeofre, for at formilde Skæbnen. Naar et Menneske er sunket til dette Punkt af Nedværdigelse, fattes det ham lige saa meget paa Medlidenhed med andre, som paa Kraft til at hjælpe sig selv, Samfundsbaandene blive et tomt Ord; hverken borgerligt Fællesskab eller Lov eller Fædreland har nogen Gyldighed mere. Disse Tegn paa moralsk Død havde med stor Styrke víst sig i de for Barbarernes Indbrud udsatte Provinser ved Øvre-Donau. »Overmaalet af deres Laster og Forbrydelser«, siger en samtidig, »fuldendte deres Ødelæggelse. Uden Kraft og uden gjensidig Støtte stode de faldefærdige ligesom Kornet, som er overskaaret ved Roden, og som det mindste Vindpust maa kaste til Jorden.«

Severin gjorde sig til Læge for disse uudsigelige Lidelser; hans tvende Lægemidler vare Bod, som gjenoprejser Mennesket, og Kjærlighed, som, ved at knytte ham til hans Næste, bliver den bedste Grundvold for Samfundslivet. Næppe var han flyttet ind til Dørvogteren ved Asturas Kirke, førend han gav sig til at gjennemvandre Byen, prædike Afholdenhed for de rige og bede dem om Klæder og Brød til de fattige; først og fremmest opfordrede han det til den afsindigste Flothed henfaldne Folk til Anger, Bøn og Faste. »Disse Barbarer,« sagde han, »som Dag og Nat snige sig om uden for Murene, ere Forbud paa Himlens Vrede.« Det var et besynderligt Syn at se denne fattige, som underholdtes af en anden fattig, tigge til de trængende, at se denne usle Munk irettesætte og true Jordens store og træde op som Ordner af deres Liv. Sig selv underkastede han næsten utrolige Savn, han kjendte

ikke til Seng eller Fodtøj; han sov paa den bare Jord i en Haarskjorte, vandrede med nøgne Fødder i Sneen og nød ikke andet end en Smule Urter én Gang om Dagen. Naar man bebrejdede ham det overdrevent strænge Liv, han førte, svarede han: »Jeg udholder det, og Gud giver mig Kraft dertil, for at jeg kan tjene eder til Forbillede.«

Gejstligheden var ikke sikret imod hans Formaninger og det med god Grund, thi den var delagtig i det borgerlige Samfunds Tøjlesløshed, og de gejstliges Sæder vare stærkt prægede af den almindelige Slappelse, som Severin netop kom for at besværge; men skænkede Lægfolk ham ikke synderlig Opmærksomhed, havde Gejstligheden gjærne kastet den nye Jonas med samt hans Profetier og hans Haarskjorte ud til Fiskene i Donau. Han forkyndte en Dag i Kirken i Astura, at Guds Vrede havde naaet sit fulde Maal og snarlig og forfærdelig vilde bryde løs. med mindre man øjeblikkelig gjorde oprigtig Bod, og han bønfaldt indstændig Biskoppen, Gejstligheden og Folket om uopholdelig at ydmyge sig i Ruelse og Taarer: »Barbarerne staa ved eders Porte,« sagde han atter og atter, »de ville bryde ind lige til eders Arner og vente kun paa et Tegn fra det høje, hvilket eders Anger dog endnu kan afværge.« Ja, han gik endog saa vidt, siger man, at han bestemt angav Dag og Time, da Staden vilde blive lagt øde. Kun en vantro Haanlatter modtog hans Advarsler. »Nu vel da,« raabte han, helt ude af sig selv, »jeg drager bort og overlader en gjenstridig By, som selv vil sin Undergang, til sin uundgaaelige Skæbne.« Han rystede da Støvet af sine Fødder, ligesom Apostlen, og drog bort; men Indbyggerne i Astura, som nu vare befriede for denne ubekvemme Dommer, styrtede sig med fordoblet Iver ned i sine tilvante Udskejelser.

Efter at have forladt denne opsætsige By begav Severin sig til Comagenæ, en stor befæstet Stad lige ved Foden af Mons Cettius. Det kostede ham Vanskelighed at faa Lov

til at komme derind, thi Indbyggerne tænkte, at de allerede havde Tiggere nok inden for deres Mure; men da han først var bleven optagen, betalte han rigelig Byens Gjæstfrihed ved Tjenester, som vare til Nytte for deres Sikkerhed; hans Opfordringer til Bod fandt dog lige saa lidt der som andet Steds lærvillige Øren og Hjærter. Imidlertid blev Astura indtaget og plyndret. En Dag nemlig, da Indbyggerne ikke passede paa (rimeligvis fejredes en eller anden halvhedensk Fest, hvis Fornøjelser plejede at slutte med en Svir), benyttede Barbarerne, som laa paa Lur, sig af Lejligheden, ilede til, brøde Portene op og plyndrede og dræbte alt, hvad de traf paa. Den gamle Kirkeportner, som var opfyldt af Tro paa sin tidligere Gjæsts Ufejlbarlighed, havde klogelig været paa sin Post og var saa heldig at undslippe; han flygtede nu ogsaa til Comagenæ. Man kan ikke beskrive den Glæde, han følte ved igjen at se den, hvis Advarsler havde frelst ham. I det han fortalte, hvad der var foregaaet for hans Øjne i Astura, Severins gode Gjerninger og hans miskjendte, men siden saa sørgelig stadfæstede Ord, erklærede han ham med Begejstring for en Helgen og Profet. Denne Mands naive Tro drog alle andre med sig; det var ligesom en Ild, der opvarmede Indbyggerne i Comagenæ, og grebne af en hemmelig Frygt begyndte de at lytte til Formaninger, som de didindtil havde ladet haant om.

Disse Begivenheder gjorde Opsigt, og i hele Noricum talte man ikke om andet end om Profeten fra Østerland, om hans overmenneskelig strænge Levevis, om hans Ords Visdom og hans Forudsigelsers Sikkerhed. Man stimlede sammen fra alle Kanter for at se og høre ham; man æskede hans Mening om de offentlige Sager; man spurgte ham til Raads i private Sager, og man befandt sig altid vel ved hans Raad, der bare Præget af Skarpsindighed og Erfaring. Det varede ikke længe, inden Byerne ikke nøjedes med at raadspørge ham i Afstand, men indbøde ham til at komme inden

for deres Mure; de stredes om den Ære at have ham hos sig, om endog kun for én Dag, overbeviste om, siger hans Discipel og Biograf Eugippus, at hans Nærværelse var det bedste Værn mod alle Farer. Faviana var en af de første, som tilkaldte ham, og det under følgende Omstændigheder.

Da Barbarernes daglige Hærgninger i Donauegnen endog tilstoppede Velstandens Kilder, kunde disse dejlige, for deres Frugtbarhed saa bekjendte Sletter ikke længere brødføde deres Beboere, Byerne maatte laane en Del af deres Livsfornødenheder fra Landskaber, som vare bedre sikrede mod Barbarernes stadige Gjennemgang eller deres pludselige Indbrud. Dalen ved Inn og Dalen ved Ens, i Særdeleshed den første, vare blevne Nedre-Noricums Kornkammere; men nu hændte det sig et Aar, som en Følge af alt for tidlig Vinter, at dette Kornkammer med alt, hvad det indeholdt, blev afskaaret fra Omverdenen. Inn var frossen til før den sædvanlige Tid, og Kornskibene, der skulde sejle ned til Donau, laa indesluttede i Isen. Strax grebes Byerne ved Donaus Bred af Ængstelse og Uro, thi deres Forraad vare for en stor Del slupne op, Fødevarerne bleve færre og færre, og man begyndte at mærke Dyrtid; da dernæst Kulden vedblev at rase, saae man Hungersnøden nærme sig med raske Skridt. Byen Faviana var en af dem, som paa Grund af Indbyggernes Mangel paa Forsynlighed og Øvrighedens Sorgløshed eller snarere dens Afmagt vare mindst forberedte paa en saadan Begivenhed. Man manglede egentlig ikke Korn; men medens man burde være kommen overens om at sikre en fornuftig Fordeling af, hvad man havde, var der ingen, som befalede, eller snarere ingen, som vilde adlyde. Der var intet Politi i Byen, ingen Orden paa Torvene; enhver skjulte, saa godt han kunde, sit private Forraad, og hvad der bragtes til Torvs, eller hvad Folket ved skarpe Eftersøgelser opdagede, blev paa en taabelig Maade forødt; Lovløsheden forværrede Hungersnøden.

Medens Styrelsen saaledes hverken vidste ud eller ind, kom Indbyggerne til at tænke paa Severinus som det eneste Menneske, der ved sine gode Raad, ved sin Myndighed og endelig ved den overnaturlige Magt, man tillagde ham, kunde bringe dem et virksomt Lægemiddel for deres Onder. Øvrighedspersonerne, som delte denne Tillid, besvore ham om at komme, og han gav sit Samtykke. Hans Nærværelse gjenoprettede lige strax Roligheden. Om end Gudsmanden, som man kaldte ham, ikke ligefrem fik Hjælp fra Himlen, medbragte han i det mindste menneskelig Forudseenhed og Barmhjærtighed. Han paabod lige strax Indbyggerne at opgive, hvor meget Korn de hver især havde, og at bringe deres Forraad til Torvs, for at de fattige kunde faa Del-deri; disse plyndrede fra den Tid af ikke mere, og der var Ro og Orden paa Torvene. Det var i Guds Navn, at Severinus udstedte sine Befalinger og lod dem fuldbyrde; ikke des mindre fattedes det noget i, at Opgivelserne alle vare sandfærdige; adskillige af Indbyggerne vedbleve at skjule deres Forraad, nogle af Frygt for selv at komme i Mangel, andre af Beregning, for at kunne sælge til hojere Pris, naar Trangen blev større.

Blandt disse hjærteløse rige fandtes der ogsaa en Enke af fornem Stand ved Navn Procula, som havde forstaaet at holde en stor Dynge Korn skjult for alle ved at grave den ned i sit Hus. Hendes Overraskelse var derfor stor, da Severinus, hvem Sagen i Londom var bleven aabenbaret, offentlig tiltalte hende saaledes: »Procula, hvorledes gaar det til, at du, som jo er af ædel Byrd, har gjort dig til Begjærlighedens Træl? Apostelen St. Paulus lærer os, at Gjerrighed er Trældom under Afguderne, og du, du er frivillig bleven Slave af Gjerrigheden. Hør dog, hvad jeg har at sige dig. Takket være Herren, som har forbarmet sig over sine Børn, vil du snart ikke mere vide, hvad du skal gjøre med det, du saa omhyggelig gjemmer, med mindre du, mere menneskelig mod Fiskene end mod Menneskene, vil

kaste det samme Korn, du nægter dine Lige, ud i Donau. Gaa dog i dig selv, mens det endnu er Tid, og uddel til de fattige noget af det, du vover at ruge over, medens Kristus lider Hunger. Det er langt mere dig selv end andre, du derved vil komme til Hjælp.« Procula, som troede sig dækket mod Mistanke, blev som lynslagen, da hun hørte disse Ord; hun iler skyndsomst hjem, graver sit Korn op, lader det bære hen til Torvet og skjænker en Del af det til de trængende. Nogle Dage efter faldt det i med stærkt Tøvejr, og Kornskibene sejlede fra Inn ned ad Donau i saa stort Antal, at de kunde forsyne hele Omegnen. Var Severin i Tide bleven underrettet herom? Man vilde hellere tro, at han havde en guddommelig Aabenbaring at takke for den Kjendsgjerning, som han med saa stor Snildhed havde benyttet sig af. I ethvert Tilfælde var Hungersnøden bleven forebygget ved hans Mellemkomst, og Indbyggerne i Faviana lønnede ham med en Taknemmelighed, som aldrig fornægtede sig; men Severin paa sin Side fattede Kjærlighed til deres By og besluttede at tage stadigt Ophold der.

Favianas Beliggenhed passede i øvrigt vel til den Plan, som foresvævede ham, nemlig at forbinde de vigtigste Punkter i Provinserne Noricum og Rhætien med hinanden, for at de, under hans Ledelse, kunde samvirke til et fælles Maal, Forsvaret mod Barbarerne og Barmhjærtighed mod trængende Medborgere. Da Staden laa ved Donau, kun 30 Mil fra Passau, og ad Donau og dens Bifloder stod i let Samkvem med de fleste andre Byer, var den næsten et Centralpunkt for Kombinationer, som omfattede Comagenæ, Passau, Laureacum, Tiburnia, Joppia og de mindre Stæder. Ligesom en Erobrer, der skrider gradvis frem til Underkastelsen af et Land, valgte Severin sig et Hovedkvarter, hvorfra hans Virksomhed let og hurtig kunde udbrede sig over det store Land, som strakte sig fra Mons Cettius til Donau og fra Donau til Alperne.

Ligesom Astura og Faviana frembøde alle Byerne i

Noricum og Rhætien mere eller mindre Skuet af det voldsomste Anarki. Alle Vegne var Regeringsmaskineriet standset eller sønderbrudt. De høje militære og civile Embedsmænd, de kejserlige Statholdere, Provinsbestyrerne, Befalingsmændene paa Grænsen havde trukket sig tilbage for Barbarernes Indbrud og havde søgt tilbage til Italien med største Delen af Garnisonerne, saa at Regeringen hel og holden var i Hænderne paa de municipale Øvrigheder. Al regelmæssig Forbindelse mellem disse og Centralregeringen hørte snart op, i det Barbarerne Skridt for Skridt satte sig fast i de højere Dele af Alperne og saaledes afskare Forbindelsen mellem Donauprovinserne og Italien. Der kom da heller ikke mere hverken Instruxer eller Forordninger fra Rom eller Ravenna, de stedlige Styrelser vare overladte til sig selv, og da Retsplejens regelrette Gang var forstyrret, var der ikke længere noget, som sikrede de administrative eller borgerlige Loves Fuldbyrdelse.

Med Militærvæsenet stod det sig endnu værre. Hvad der var tilbage af de gamle Garnisoners Soldater, havde spredt sig omkring til de befæstede Byer og til Kastellerne, for at tjene som Kjærne for Befolkningens Modstand; men ethvert af disse smaa Korpser handlede efter eget Tykke; der var hverken gjensidig Forstaaelse mellem dem eller nogen fælles Myndighed over dem. Paa Grund af Afbrydelsen af Forbindelserne med Hovedstaden fik Soldaten ikke mere sin Lønning nøjagtig udbetalt, og det varede ikke længe, inden han slet ikke fik den — en ny Aarsag til Forlegenhed og Uorden. Garnisonen i Laureacum blev kjed af disse Forsømmelser og sendte nogle Soldater til Italien for at kræve sin tilgodehavende Sold. Disse Soldater kom uden Forhindring over Alperne og fik Lønningen udbetalt af Krigskassen; men paa Tilbagevejen bleve de udplyndrede og dræbte af Barbarerne og til sidst kastede i Ens. Deres Lig, som af Floden førtes ned til Byens Mure, underrettede Garnisonen om det uheldige Udfald af deres Sendelse.

Lignende Begivenheder maa ofte være foregaaede. Under disse Omstændigheder maatte Byerne, hvis de ikke vilde se deres Forsvarere dø af Sult, selv sørge for Uddelingen af Levnedsmidler og for Solden, og derfra rejste sig nye Vanskeligheder mellem Indbyggerne og Soldaterne. Disse fandt aldrig Ydelsen tilstrækkelig og holdt sig skadesløse ved at plyndre; flere af dem gik over til Barbarerne, andre bleve Landevejsrøvere. De kaldte forsultne Bønder og alskens Landstrygere til sig, og dette var Oprindelsen til de saa kaldte Scamarer, organiserede Røverbander, som vare stærke nok til at rykke i Marken mod regulære Tropper; levere formelige Slag og underhandle som Magt lige over for Magt med de romerske Generaler. Saaledes dannede sig disse frygtelige Bander, der vare en Rædsel for den pannoniske Bonde, og som Historien skildrer os som et nyt barbarisk Folk, der var udgaaet af Civilisationens eget Skjød.

Alene Byerne havde endnu en Skygge af Samfundsordning, Landet derimod havde slet ingen og var derfor prisgivet alle mulige Tilfældigheder. Naar en Fare nærmede sig, søgte Landboerne Tilflugt inden for de befæstede Pladser med deres Kvæg og Løsøre, og naar Faren var overstaaet, vendte de tilbage til deres Arbejder. Meget ofte fandt de dog deres Korn høstet af Barbarerne, deres Lader udplyndrede og deres Hytter lagte i Aske. I Mangel af lovlige, paa regelmæssig Maade indsatte Styrelser, dannede der sig i Byerne faktiske Styrelser, og uden højere Tilsyn raadede snart sund Sans og snart Folkets Luner. Den højeste Myndighed tilfaldt som oftest Hærøversten, Repræsentanten for den materielle, stundum Biskoppen, Repræsentanten for den aandelige Magt; engang imellem forenedes baade denne og hin Magt i én og samme Person: Biskoppen omgjordede sig med Sværdet, og Krigstribunen greb Korset. Det saae man i Faviana, hvor Folket satte sin militære Høvedsmand, Krigstribunen Mamertinus, paa Bispestolen til Løn for hans gode Tjenester. Mamertinus

var en tapper Officer, kraftig mod Barbarerne, stræng mod sine Soldater, mild mod Indbyggerne, i øvrigt en retsindig og from Mand, men han havde rimeligvis aldrig haft en liturgisk Bog i Haanden. Han blev efter Omstændighederne en udmærket Biskop. Severin blev mange Gange opfordret til at antage denne Titel, men vægrede sig bestandig derved; han vilde ikke engang være Præst, hvad enten det nu var af Ydmyghed eller snarere, fordi den Opgave, han havde stillet sig, kun daarlig lod sig forene med Præsteembedets indskrænkede Pligter og strænge Underdanighed.

Alle Vegne, hvor Severin blev tilkaldt og raadspurgt, alle Vegne, hvor han af egen Drift udtalte sin Mening, gjaldt hans første Forskrift de fattige og Fangerne, til hvilken Nation de end hørte: han vilde have, at man først og fremmest skulde sikre dem Føde og Klæder. Og Egenkjærligheden var, som sagt, virkelig ogsaa det dybe Saar, som tærede paa dette saa syge Samfunds Hjærte. Efter at Medlidenheden var udslukt i Sjælene, havde alle slette Instinkter faaet frit Raaderum der, og mens den rige kun tænkte paa at nyde, skyndte den fattige sig med at slutte sig til Scamarerne og tilrev sig med Sværd i Haand Brødet, som man ikke godvillig skjænkede ham. Intet var derfor saa paatrængende nødvendigt som at knytte Mennesker, der ikke kunde undvære hverandre, nærmere sammen. I Følge Overenskomst med de vigtigste Byer indførte Severin til Bedste for de fattige en Skat, bestaaende i Tienden af Høsten og Tienden af Klæder. Naar Byerne viste sig modvillige, brød den hellige Mand ud i Bebrejdelser og ildevarslende Forudsigelser, som sjælden undlode at gaa i Opfyldelse; thi de mest usammenhængende Befolkninger vare ogsaa mest udsatte for Barbarernes Angreb. Lidt efter lidt fik denne Skat Præget af en ikke blot moralsk, men ogsaa borgerlig Forpligtelse, som ingen mere prøvede paa at unddrage sig.

Det ved Kollekterne indkomne Korn samledes i Lader,

Klæderne i Pakhuse; baade disse og hine stode under Guds Varetægt og forvaltedes efter hvert Steds Behov. Nær ved ethvert af sine forskjellige Opholdssteder havde Severin indrettet et saadant Oplag, som han selv raadede for, og som han siden, da han fik Klostre, lod bestyre af sine Disciple. I Almindelighed laa de uden for Byerne, stundum paa aldeles øde Steder og bleve Gjenstand for en religiøs Ærefrygt; hverken Romere eller Barbarer vovede at lægge Haand paa dem, ja endog Røverne nærede Rædsel for at røre dem, og de Mænd, som dækkede Tilførselen af Tienden, betragtedes som hellige ligesom Tienden selv. Egnen nærmest ved Donaus Bredder, som var den allermest hærjede og ulykkelige, var ogsaa den, som fik den rigeligste Hjælp ved denne velordnede Godgjørenhed; Byerne i Øvre-Noricum og Rhætien gjorde sig det til Pligt trods Afstanden at bidrage til dens Forsyning med Klæder og Levnedsmidler. Ve den, som viste sig ligegyldig: Straffen var ikke langt borte! Engang, fortalte man, da Indbyggerne i Tiburnia, trods Helgenens indstændige Krav, tøvede med at sende deres Bidrag, brød han utaalmodig ud i disse Ord: »De gjemme det alt til Barbarerne!« og virkelig blev Byen nogle Uger efter indtagen og plyndret af Gotherne. Saaledes stode i Folkets Øjne disse en virksom Kjærligheds Gjerninger ligefrem under Himlens Beskyttelse; hver Dag kunde man faa at høre en eller anden forbavsende Historie eller vidunderlig Fortælling, som indgød de gode Mod og skræmmede de onde eller lunkne; af en enkelt saadan vil man kunne dømme om alle de andre.

Et Aar havde Øvre-Noricum ikke i Tide leveret sin Ydelse af Klæder; man var allerede lige i Vinterens Hjærte, og Kulden rasede med usædvanlig Strænghed. Da Ydelsen var samlet, skulde den endnu bringes til Helgenens Celle; det var et slemt Arbejde at paatage sig, thi Rejsen over Bjærgene mellem Øvre-Noricum og Donaudalen, som til enhver Aarstid er vanskelig, var nu særdeles farlig. Imidlertid

var der en Borger ved Navn Maximus, som uforfærdet og selvopofrende gik ind paa at gjøre den. Han lejede nogle Arbejdsfolk og begav sig paa Vej med dem. Den lille Trop steg først uden synderlig Vanskelighed op ad de sydlige Skraaninger af Bjærgkjæden lige til Aasen; men da den var kommen derop og saae sig om efter en Hvileplads for Natten, blev den overfalden af en saa voldsom Snestorm, at den var nødt til at gjøre Holdt. De vejfarende søgte Ly under et stort Træ med nedhængende Grene; imidlertid faldt Natten paa, og, udmattede som de vare, sov de snart ind. Da de vaagnede op, bleve de vár, at Sneen, der var falden hele Natten, dannede en Mur omkring dem, saa at de vare indesluttede som i en dyb Grav. Ikke uden Møje arbejdede de sig op deraf; men hvorledes skulde de nu igjen finde Vejen? Det mindste Fejltrin mellem disse Afgrunde kunde blive deres visse Undergang. De begyndte allerede at tabe Modet, da en uhyre Bjørn kom ud af en Hule og gav sig til med langsomme Skridt at gaa i den Retning, de skulde tage. De undersøgte dens Spor, og da de under Sneen opdagede Tegn til en banet Vej, fulgte de den med Tillid som et Sendebud fra Himlen. Ved Hjælp af denne Vejviser, hvis Mage aldrig var set, undslap Maximus og hans Rejsefæller Bjærglandets Farer og naaede i god Behold med deres Byrder til Helgenens Hytte. Denne Historie var gængs i hele Pannonien, og det vilde ikke have været raadeligt lige over for Bønderne i Noricum at paastaa, at denne Bjørn ved et Tilfælde havde víst sig der, eller nægte, at den som agtpaagivende Vejviser havde vandret nogle Skridt foran de rejsende og endelig ledsaget dem under en Rejse paa 40 Mil lige til Eneboerens Dør.

Severin med sin væsentlig praktiske Aandsretning havde aabent Blik for alle et Samfunds Fornødenheder, de mindste med de største; det var, som om han havde set alt og prøvet alt, og naar Nødvendigheden krævede det, forstod han at

lægge et Baghold eller forberede en Overrumpling med samme Dygtighed, som han ledede et Klosters Andagtsøvelser. Det vidunderlige Fremsyn, han var begavet med, satte ham i Stand til i alle vanskelige Tilfælde lige strax at finde den heldigste Løsning. En lille Scene, som Faviana var Vidne til, vil give en Forestilling om dette raske og sikre Skjøn, der hos Almuen let kunde gaa og gjælde for en overnaturlig Gave og prægede hans mindste Vink med en uimodstaaelig og næsten guddommelig Myndighed.

En Skare barbariske Røvere styrtede engang ind paa denne Stads Enemærker, men saa langt borte, at den ikke vakte Garnisonens Opmærksomhed. Det var en talrig, vel bevæbnet og fræk Bande, og den tilkjendegav sin Nærværelse ved skrækkelige Ødelæggelser. Husene bleve plyndrede, Kvæget bortført, de vordnede Bønder bortslæbte som Trælle med Koner og Børn. Alt dette foregik saa raskt og pludselig, at Budskabet derom først kom til Faviana med nogle Fanger, som brød deres Lænker, da Røverne allerede havde begyndt deres Tilbagetog, belæssede med Bytte. Disse ulykkelige gik, som altid, lige strax hen til Severin. »Du Guds Mand«, sagde de til ham, i det de omfavnede hans Knæ, »giv os igjen vore Brødre, som Røvere slæbe bort, befri vore Kvinder og Børn fra den afskyligste Trældom.«

Munken lod dem Punkt for Punkt fortælle, hvad der var foregaaet, og udspurgte dem om Tallet paa Røverne, om Vejen, de havde taget, om Massen af det Gods, de slæbte med sig, og da han havde faaet Rede paa det alt sammen, beroligede han Bønderne og sagde gjentagende: »Hav Fortrøstning til Gud, dem, som I begræde, skulle I faa tilbage.« Uden at spilde et Øjeblik gaar han hen til Mamertinus, der, som oven for sagt, var Øverste for Byens Garnison, og fortæller ham, hvad han havde hørt. »Hvor mange Soldater«, spørger han Tribunen, »raader du vel over

til dermed at angribe disse Røvere og befri deres Fanger?« »Jeg har«, svarede denne, »kun en Haandfuld Folk, og de ere oven i Kjøbet næsten uden Vaaben; af mig selv vilde jeg ikke vove, saaledes rustet, at gaa mod en saadan Styrke; men hvis du befaler det, højærværdige Fader, vil jeg drage ud, thi dine Bønner ville skaffe mig Sejer.« »Det er et sandt Ord,« svarede Severin; »den, som har Gud med sig, bryder sig hverken om Menneskenes Tal eller Tapperhed; gaa da ud i denne Guds Navn, gaa øjeblikkelig og drag dristig fremad; hvis det fattes dine Soldater paa Vaaben, vil Fjenden forsyne dem dermed. Kun beder jeg dig at holde de Barbarer, som falde i din Magt, tilbage til mig; dem kræver jeg som min Del af Byttet.«

Tribunen lyttede med Opmærksomhed til den Angrebsplan, Severin havde lagt i Overensstemmelse med Bøndernes Fortælling; han gav den sit Bifald, samlede sin lille Trop, hvortil nogle af Byens Indbyggere sluttede sig, og begav sig paa Vej. En halv Mils Vej fra Byen løb der en lille Aa ved Navn Dicuntia, som snoede sig igjennem en stor Eng, inden den tabte sig i Donau. Dette Sted var ligesom skabt til Hvileplads, og af Tiden paa Dagen sluttede Helgenen, at Røverne vilde gjøre Holdt der, enten for at dele Byttet eller for at fortære de Fødemidler, de havde taget. Mamertinus skyndte sig, det bedste han kunde, der hen og overraskede virkelig Røverne midt under et formeligt Sviregilde, nogle ædende og drikkende, andre allerede drukne og sovende. Deres Vaaben laa spredte hist og her paa Engen. Ved Synet af Tribunen søgte alle de, som kunde, Redning i Flugt uden at indlade sig i Kamp, og man behøvede blot at tage Lænkerne af de romerske Fanger for at lægge dem om de andres Hals. Mamertinus's Tilbagekomst til Faviana var en sand Triumf, Soldater og Bønder bragte, foruden det gjenvundne Rov, en saa stor Mængde af Spyd og Pile tilbage med sig, at der var nok til hele Byen. I Følge sit Løfte lod Tribunen alle sine Fanger føre frem for Severinus,

og denne skjænkede dem alle Frihed. »Gaar tilbage til eders Stalbrodre,« sagde han til dem, »og fortæl dem, hvad I have hørt. Et Folk, som Gud beskytter, har intet at frygte af dem, som angribe det; Fjenden bildte sig ind at være Sejerherre, han er nu besejret, og hans egne Vaaben tjene til at kue ham. Gud har taget denne Stad under sin Varetægt; sig til eders Stalbrødre, at de vogte sig for nogen Sinde at nærme sig den!« Det havde været en skarp Lektion for Scamarerne, og de begyndte at frygte Helgenen lige saa meget, som Romerne ærede ham.

Severinus's Dage og Nætter gik hen under dette haarde Arbejde, da han pludselig følte sig greben af en indre Gjæring; han fik Afsmag for dette stærkt bevægede Liv, og hans Ungdoms Lidenskab, Ensomheden, lod ham paa ny mærke sin stærkeste Brod. Atter foresvævede den ham uophørlig med sine alvorlige Tillokkelser, den forlængede Faste, Nattevaagningen, de lange Bønner, Sjælens Sønderknuselse, naar den staar ene for Guds Aasyn. Han kunde ikke staa imod; Munken bukkede endnu engang under for Ørkenens Fristelse. En Dag forsvandt han fra Faviana og unddrog sig omhyggelig alle EfterSøgelser, og da man omsider fandt ham igjen, boede han i en lille Hytte, som han med egne Hænder havde bygget sig i den ovennævnte Dal af Mons Cettius nær ved Vingaardslandskabet (ad Vineas). Han blev der i nogen Tid trods alle indstændige Opfordringer; men siden saae man ham komme tilbage til Faviana, sigende, at Gud havde jaget ham ud af Ørkenen og befalet ham at vende tilbage blandt Menneskene, ja at han endog fra oven havde modtaget den udtrykkelige Befaling at grundlægge et Kloster i Nærheden af denne By.

Hans Tilbagekomst blev fejret som en offentlig Lykke. I Haab om at binde ham til sig for bestandig gav man sig til at bygge det Kloster, han ønskede; enhver ansaa det for sin Pligt at bidrage dertil, den rige med sine Penge, den fattige med sit Arbejde, og det hellige Hus rejste sig saa

at sige pludselig, som ved et Mirakel. Det blev efter hans Ønske bygget i ringe Afstand fra Favianas Mure ved en lille Vig af Donau med en naturlig Havn, hvor flere Baade kunde ligge for Anker til Klosterets Tjeneste. Selv der, midt iblandt sine Disciple, skabte han et Liv for sig, opfyldt af Spægelser, som han alene vovede at byde Trods, og fra Tid til anden, naar Trangen til Ensomhed atter greb ham med større Styrke, flyede han til Cettius, til sin Eneboerhytte ved Vingaardene. Saaledes levede og døde han, kastet frem og tilbage mellem to modsatte og lige bydende Tilbøjeligheder, den yderste Virksomhed iblandt Menneskene og den yderste Hvile for Guds Aasyn.

Hans Kloster fyldtes hurtig med unge Mænd, som droges did af Stifterens Ry og med Nidkjærhed og Ydmyghed gjorde sig til Redskaber for hans Planer. Severin høstede saa god og rigelig Frugt af denne sin første Stiftelse, at han drog hen og grundede en anden i Passau, den vigtigste By i det vestlige Noricum. Det andet Kloster blev kaldet det lille i Modsætning til det i Faviana, som altid var det betydeligste og hed det store. Fra Grundlæggelsen af disse to Klostre at regne fik Reformatorens Virksomhed i Donauprovinserne en egentlig. regelmæssig Regeringsform. Passau blev Midtpunktet for de vestlige Egne (ved Øvre-Donau, Inn og Ens), Faviana for de østlige, og fra disse to Midtpunkter udgik alle Kundgjørelser og Befalinger. Samkvemmet mellem begge skete ad Donau. Denne Ordning nødte Severin til at dele sin Tid mellem Passau og Faviana, men denne sidste By og det store Kloster der var altid hans Yndlingsopholdssted. I Passau, ligesom i Faviana, trængte han til et af de Hvilesteder, hvori han nu og da indesluttede sig, og hvorfra han bragte saa velgjørende og saa frugtbare Indskydelser; han byggede sig derfor en anden Eneboerhytte, hvis Sted man tror at have gjenfundet i Nærheden af Innstadt.

Det var navnlig blandt Lægfolk, Bønder og Stad-

beboere, at Severin især fandt Lydighed mod sin Vilje og Tro paa sit Kald; de dannede hans troende Menighed, hans Folk. Hvad Gejstligheden derimod angaar, saae den paa ham med onde Øjne, hvad enten det nu var af Avsnid eller Harme over de Formaninger, han just ikke sparede paa til den, og med Undtagelse af nogle Biskopper, som vare hans oprigtige og erklærede Tilhængere, mødte Missionæren mere Modstand end Medhjælp blandt de gejstlige. Hvor det gjaldt et Værk som hans, en Reform af Samfundet ved Religionen, burde jo vistnok Gejstligheden, der skulde være Folket et Forbillede, have spillet den første Rolle: men, som sagt, den almindelige Sædernes Slappelse havde ogsaa faaet Indpas hos den; Severin viste derfor ogsaa større Strænghed mod Klerkerne; han prædikede uafladelig for dem om Bod og Bedring og kom aldrig til deres Kirker uden i Følge med stille Andagtsøvelser, Faster og alskens Spægelser. Mange af dem saae ham da heller ikke komme uden med Rædsel, og næppe havde han sat sin Fod inden for Døren, førend man af ganske Hjærte ønskede ham borte igjen. En Dag, da han forlod Passau, for efter Byens Anmodning at drage hen og slutte et Slags Handelstraktat med Allemannernes Konge, og som nu Biskoppen og hans Gejstlighed ledsagede ham til Daabskapellet, var der en af Præsterne, som sagde ham følgende besynderlige Farvel: »Gaa, hellige Mand, gaa hurtig din Vej, for at vi kunne komme en Smule til Kræfter igjen efter al den megen Fasten og Nattevaagen, du har benaadet os med!«

Severins Underhandlinger bleve uden Frugt, og i hans Fraværelse hændte det sig, at Svevernes Konge, Hunimund, som længe havde luret paa Lejlighed til at trænge ind i Passau, overrumplede en Port, medens Indbyggerne vare i Færd med Høstarbejdet ude paa Markerne. Han plyndrede i al Mag saa vel Byen som Kirken. Den samme Præst, hvis Kaadhed havde ytret sig paa en saa plump Maade i Daabskapellet den Gang, da Helgenen rejste bort, søgte at

skjule sig der, men blev opdaget og dræbt af Barbarerne. Hans sørgelige Død syntes alle en retfærdig Straf for hans Ugudelighed. I en anden By, hvis Indbyggere Severin havde raadet til uopholdelig at udvandre og flytte deres Familier andet Steds hen, fordi Herulerne snart vilde komme, var der en Præst, som offentlig drev Spot med Profeten og hans Advarsler. Ikke nok med, at han vægrede sig ved selv at drage bort; men han holdt saa mange af Indbyggerne, som han kunde, tilbage, ja endog Helgenens Brevdrager. Imidlertid kom Herulerne, og den vantro Præst blev hængt.

Alt dette foregik, som man ser, i Barbarernes Paasyn og saa at sige under deres Sværd, saa at det Reformarbejde, Severin havde for, næsten kun var Halvdelen af hans Opgave. Han skulde desuden beskytte det Samfund, han stræbte at gjenføde, og tilvejebringe Fred med Barbarerne til Bedste for de romerske Provinsbeboere, for sit Værk og endelig for sig selv. Denne anden Halvdel af hans Arbejde indeholdt maaske flere Vanskeligheder og Farer end den første; i alt Fald stillede den de mærkelige Gaver, hvormed Forsynet havde forlenet Reformatoren, og den uimodstaaelige Tiltrækning, han forstod at udøve paa Menneskene, i et endnu klarere Lys. Det var især hans Forhold til de barbariske Folk og Konger, som gjorde Severin til en af det femte Aarhundredes politiske Personligheder. Et flygtigt Blik paa Dalene ved Øvre- og Mellem-Donau i den Tid, som fulgte lige efter Opløsningen af Attilas Bander, vil bedre klare baade disse Forholds Natur i og for sig og den Indflydelse, de kunde have paa Begivenhederne i Italien.

II.

Attilas Landevindinger havde haft til Følge, at samtlige den barbariske Verdens Kræfter samledes paa Donaus nordlige Bred; hans Død (453) frigjorde denne Hærskare af

Folk, og Sejren ved Netad, som gav Germanerne vundet Spil lige over for Hunnerne, overleverede de første alt Landet mellem Karpatherne og Alperne. Dalene ved Donau og dens Bifloder frembøde i Begyndelsen kun en broget Vrimmel af Nationer, som stødte mod hinanden og krydsede hinanden for at skaffe sig Plads snart paa den ene, snart paa den anden Bred; lidt efter lidt kom der Orden i dette Kaos, og da alt var kommet til Ro igjen, saae man en Tilstand, som ikke kunde andet end i høj Grad forbavse og forfærde Romerne.

Nord for den store Flod, i den Circus, som Karpatherne danne, i det deres yderste Ender nærme sig hinanden, havde Gepiderne tilrevet sig Attilas gamle Rige og vare nu lejrede i Verdensstormerens By, paa Ruinerne af hans Bræddepalads*). Lige over for paa den højre Bred stode Østgotherne og udbredte sig derfra videre. Delte i tre Nationer under tre Konger, Theodemir, Valemir og Videmir, Brødre ikke mindre i Følge gjensidig Tilbøjelighed end i Følge Blodet, besatte de de to pannoniske Provinser fra Saves bugtede Løb indtil den østlige Side af Mons Cettius. Theodemir, den ældste og mægtigste, opslog sine Telte i Omegnen af Pelsodsøen (Neusiedlersøen) nær ved det nuværende Wien, Valemir i det Land, som gjennemstrømmes af Save, og Videmir, den yngste, havde sat sig fast midt imellem begge med den mindst talrige Afdeling af de gothiske Stammer. Dette var Østgothernes Omraade.

Paa Donaus venstre Bred, men vest for Karpatherne, boede i Følge Vaabenlykken Rugernes Folk, som, skjønt endnu frygteligt, dog stod tilbage i Styrke for de to ovennævnte (Gepiderne og Østgotherne). Herre over den vidtstrakte Slette, som Morava gjennemskærer, havde det der rejst sit Hovedkvarter og sit Kongesæde. Dette var det

---

*) Se Afhandlingen „en Rejse til Attila", i Historisk Archiv 1878 I, S. 18.

egentlige Rugiland; men dette Rige strakte sig videre, nemlig paa den anden Side af Donau over Nedre-Noricum, som det saa at sige havde gjort til en rugisk Nybygd. Under Paaskud af at sikre denne Provins mod de andre Barbarers Indfald gjorde de Krav paa en Beskyttelsesret, som var meget byrdefuld for de gamle Beboere, plyndrede det aabne Land; naar de lystede, og brandskattede Byerne. Endnu længere mod Vest, paa begge Sider af Floden, fandt man tre smaa Folkefærd, Herulerne, Turcilingerne og Scyrerne, lejrede paa Grænsen af Rugernes Land. Beslægtede med de sidst nævnte og ligesom disse stammende fra Egnene ved Østersøen vare Herulerne og Turcilingerne dem paa en vis Maade underordnede; de levede under deres Beskyttelse, og ved Hjælp af disse Allianser, som paabødes af begge Parters Interesse, kunde Rugerne holde Stand mod de store barbariske Nationer, som omgave dem.

Til disse hørte mod Nordvest Thyringerne, mod Sydvest Allemannerne og Sveverne. Disse, som vare Herrer over de rhætiske Alper og stolte af deres Magt, rettede skiftevis deres Tog mod begge Sider af Bjærgene og angrebe snart Noricum snart Norditalien. Thyringerne, som laa i Skjul af den hercyniske Skov, ligesom i en dyb Hule, kom kun frem for at plyndre og skaanede paa deres Hærgningstog lige saa lidt de germaniske Lejre som de romerske Byer. Midt imellem disse bosiddende eller næsten bosiddende Nationer saae man Saxernes og Frankernes Stammer strejfe om, hidførte fra Nordsøens Kyster ved den hunniske Oversvømmelses Tilbagestrømning. Alle disse Folk, store eller smaa, havde intet andet Middel til deres Livsophold end Sværdet, Lansen eller Øxen. Altid i Krig med hverandre, altid paa Jagt efter Bytte og altid forhungrede, reves de om de romerske Provinsbeboeres Gods og kappedes om at hærje og odelægge den Egn, som skulde ernære dem.

Denne Folkenes Forskjellighed medførte en tilsvarende Forskjel i deres Forhold til Romerne. i det disse Bærere af

det germaniske Barbari paa en vis Maade havde hver sit særegne Barbari, som man maatte studere og kjende til Bunds, hvad enten det gjaldt om at formilde det eller om at trænge det tilbage. Paa samme Maade som Vildheden hos Skovens Dyr skifter Natur efter Arten, siger med Hensyn dertil en samtidig Forfatter, saaledes havde Grumheden hos disse Barbarer en forskjellig Skikkelse efter deres Natur, deres Sædvaner og navnlig deres Overtro. De fleste, som Frankerne, Saxerne, Thyringerne og Herulerne, vare Odinsdyrkere og øvede Menneskeofringer, men paa forskjellig Maade. Nogle ofrede kun fangne Fjender, andre slagtede fortrinsvis Landsmænd, ja endog deres nærmeste Frænder. Enkelte forekom et Offer uden Lyde at være det eneste, som kunde behage Guddommen, og derfor ofrede de helst saadanne Væsener, som regnedes for uskyldige, Børn, hellige Jomfruer og Præster. At bære den præstelige Dragt blev paa en Maade det samme som at være bestemt til deres afskylige Ofringer.

Noget saadant skete rigtig nok ikke hos Rugerne, som allerede vare omvendte til Kristendommen; men dette Folk var raat, havesygt og grusomt. Parodierende en romersk Kejsers bekjendte Ord, sagde man om det, at en Ruger troede at have forspildt sin Dag, naar han tilfældigvis havde levet den uden at øve nogen Udaad. Sveveren, som var stolt af sin Betydning i Italien siden Ricimers Ophøjelse, bar et utaaleligt Hovmod til Skue lige over for sine Ligemænd og en lige saa utaalelig Haardhed imod sine Undermænd. Om end Allemannen viste større Godmodighed, udelukkede hans tilsyneladende Mildhed dog hverken Falskhed eller Begjærlighed eller Koldsindighed ved Blodsudgydelse. Hvad Østgothen angaar, da spillede han i sin Stilling i Pannonien en dobbelt Rolle, hvoraf han drog en dobbelt Fordel. I det han dels var Forsvarer af Romerne lige over for de barbariske Stammer i sin Egenskab af Rigets Ven og Forbundsfælle, dels var Beskytter af de

barbariske Stammer lige over for Romerne, havde han altid en Grund til at plyndre enten paa den ene eller paa den anden Side, og han forsømte det aldrig. Saadanne vare de Nationer, i hvis Midte Severin skulde fuldbyrde de romerske Provinsers Reform; det havde ofte været bedre for ham at bo mellem Ulvene og Bjørnene paa Mons Cettius.

Ved Øvre-Donau og med Hensyn til Beskyttelsen af Vest-Noricum og Rhætien havde Severin især at gjøre med Allemannerne, Sveverne og Herulerne; ved Mellem-Donau maatte han forhandle med Rugerne, Scyrerne, Turcilingerne, sjældnere med Østgotherne. Rugerne belejrede ham paa en Maade i hans Kloster i Faviana; de havde ham i deres Vold, hans Liv afhang af deres Lune. Det var da ogsaa med dem, at han først og nærmest traadte i Forbindelse. De vare, som sagt, Kristne, men hyldede Arianismen, der i den romerske Verden var bleven Barbarernes Kristendom. Severin søgte ikke at omvende dem til Katholicismen, i det mindste ikke ligefrem og aabenlyst. Han indsaa til fulde, at, lige over for en mistænksom, exclusiv og forfølgelsessyg Gejstlighed som den arianske hos Germanerne, vilde han udsætte sit Værk for stor Fare ved at lade det fremtræde med et religiøst Præg, og at han ved at give Exempel paa Omvendelsesiver vilde drage den frygteligste Gjengjældelse over sin egen Religion. Han indskrænkede sig derfor til at indprente Rugerne Taalsomhed ved at give Exempel derpaa. Kun ved enkelte Lejligheder, naar de kom og betroede ham, ligesom et Orakel, deres Forhaabninger eller Bekymringer, sagde han sukkende til dem: »Det er nu Ting, som høre Jorden til; hvorfor raadspørge I mig ikke fortrinsvis om eders Salighedssag?« Videre gik Helgenen ikke. Og hans Kald, saaledes som han forstod det, sigtede jo ogsaa nærmest til Romerne, ikke til Barbarerne: »Gud havde opvakt ham,« sagde han, »for at støtte og frelse dette Samfund, som droges med Døden«; dertil indskrænkede sig

hans Pligt og den Nytte, han kunde gjøre. Folkene opfattede ham ogsaa saaledes, og naar Overleveringen gav ham Tilnavnet Noricums Apostel, skjønt Noricum var bleven kristnet for flere Aarhundreder siden, vilde den hædre ham snarere som Kjærlighedens end som Troens Apostel.

Menneskekjærligheden var ogsaa hans bedste Overtalelsesmiddel lige over for Barbarerne. Hans Korn- og Klædemagasiner aabnedes lige saa vel for Rugeren som for Romeren, forudsat at han var Fange eller fattig; selv Tyven og Scamaren, som søgte til ham, forlod ham ikke uden Trøst og Vederkvægelse. Denne Barmhjærtighed, som vistes mod alle nødlidende uden Forskjel, gjorde disse Oplagssteder saa hellige for alle, at selv Barbarerne mere end én Gang satte en Ære i at yde Bidrag til dem. Paa sine lange Rejser, mens han var ung, og under sine mange Ophold i Ørkenen havde han lært at kjende Urternes Kraft og Brugen af dem i Legemets Sygdomme; men endnu bedre kjendte han Sjælens Sygdomme saa vel som de Lægemidler, der helbrede for dem. Nogle heldige Kure, foretagne i Jesu Navn, drog en stor Mængde syge hen til ham; han blev Rugernes Læge; nogle gode Raad, han i belejligt Øjeblik gav med Hensyn til deres timelige Anliggender, bragte ham i Ry for Erfarenhed og Visdom; han blev Raadgiver for dem, ligesom han allerede var det for Romerne.

Fra dette Øjeblik kunde man ved Eremitens Bolig have det sære Syn af fortvivlede eller døende, som bares i Armene eller kjørtes did og lagdes foran hans Dør, for at han kunde se dem og røre ved dem, naar han gik ud. Frænder og Venner holdt sig i Nærheden, bønfaldende og grædende. Helbredelsen af en ung Ruger af høj Byrd, som man allerede lavede sig til at begrave, bragte, som Biografen fortæller, Severin i direkte Berøring med dette Folks Kongefamilie og skabte et inderligt Venskabsforhold mellem ham

og Kong Flaccitheus, som blev en af Historiens vigtigste Kjendsgjerninger.

Flaccitheus, denne vilde Nations Konge, var en jævn og from Mand, der instinktmæssig følte sig dragen til Helgenen og nøje knyttede sig til ham, saa snart han lærte ham rigtig at kjende. Han gjorde ham til sin Ven, sin fortrolige, sin Vejleder. Besynderligt nok holdt Barbarkongen ikke mere noget skjult for Romeren, som vilde gjenoprejse sine Brødre af deres Fornedrelse under Barbarernes Aag, i saa høj Grad forstod Reformatoren at indgyde Ærefrygt. Følte Flaccitheus nogen hemmelig Uro, var der foregaaet et eller andet af alvorlig Natur i Rugiland, en Rejsning blandt Sveverne eller Sarmaterne, Uroligheder i en af de romerske Byer, et Angreb af rugiske Krigere paa det aabne Land, strax satte han over Donau i sin Baad og søgte til Severinus enten i Klosteret i Faviana eller i Eneboerhytten paa Cettius; men denne paa sin Side lod alt ligge for at høre ham.

I deres lange Samtaler søgte Romeren at vejlede og oplyse Barbarens Aand og prøvede paa at indgyde fredelige og milde Følelser i et Hjærte, som didindtil kun havde staaet aabent for voldsomme Indskydelser. Østgotherne var et af de almindeligste Æmner for deres Underholdning; dette ubehagelige eller frygtelige Nabofolk, som kun adskiltes fra Rugerne ved Cettius, havde altid en Finger med i deres Sager, i det de snart optraadte som barbarisk Nation lige over for et andet, i Styrke ringere barbarisk Folk, snart i deres Egenskab af Rigets Forbundsfæller udøvede et Slags Politimyndighed over de romerske Besiddelser. Flere Gange havde Rugerne prøvet paa at afkaste Aaget, men Krigen gik dem altid imod. Derfor frygtede da Flaccitheus mere end alt andet i Verden Østgotherne og deres snedige Politik, og skjønt han stod i et vist Slægtskabsforhold til Theodemir, den ældste af de amaliske Konger, ansaa han dem for personlige Fjender, som intet nogen Sinde vilde afvæbne.

Severin havde næppe noget til overs for denne stolte Nation, der var ivrig ariansk og forfulgte Katholikerne; i det han skulde vælge mellem dem og de ligeledes arianske Rugere, tog han Parti for disse sidste, som i det mindste viste sig taalsomme.

En Dag traadte den rugiske Konge, helt ude af sig selv, ind i hans Celle, satte sig tavs ned hos ham og brød ud i en voldsom Graad. »Ja, ja,« sagde han atter og atter med halvkvalt Røst, »Gotherne hade mig og ville min Død!« Han fortalte da, at han, led og kjed af Naboskabet med dem, havde besluttet at udvandre til Italien med hele sit Folk, og at han i dette Øjemed havde bedet de gothiske Konger, som beherskede Vejen over de juliske Alper, om Tilladelse til at drage igjennem deres Land, men ikke havde faaet andet Svar end et haanligt Afslag. »Jeg ser det kun alt for tydelig,« udraabte han i Fortvivlelse, »de ville dræbe mig.« Severin rørtes ved sin Vens Hjærteangest, og, som han i dette Øjeblik kom til at tænke paa, at en Afgrund adskilte dem i Guds Øjne, kunde han ikke lade være at sige til ham: »Flaccitheus, hvis vi begge hyldede den katholske Tro, vilde jeg forbavses over, at dit Hjærte kun er bekymret for dit timelige Velvære, og at du ikke snarere raadspørger mig om det evige Liv; men eftersom nu den Sag, du taler om, næsten er af lige Vigtighed for os begge, samtykker jeg i at svare dig. Lyt til mine Ord og indpræg dem vel i dit Sind. Vid da, at det ikke er blevet forundt Gotherne at raade over dig eller dit Rige. Du bekymre dig ikke hverken om deres Magt eller deres Fjendskab; de ville ikke længe vedblive at være dine Naboer, og det er dem, som skulle forlade dette Land, medens du skal herske i Fred i dit Rugiland. Dog lad disse mine ydmyge Formaninger være dig en Regel. Elsk Freden ogsaa i Forhold til de smaa; knus ikke den svage; hovmod dig ikke over din Styrke. Skriften har sagt: Ve den, som sætter sin Lid til Mennesket og holder Gud borte fra sit Hjærte! Lær

at undgaa Baghold, og læg ikke Baghold for andre; saaledes vil du fortjene at dø rolig i din Seng.« Den rugiske Konge optog med Begjærlighed disse Ord, som vare de komne fra Himlen, Bebudelsen af Gothernes snarlige Bortgang havde opfyldt ham med en Glæde, han ikke lagde Dolgsmaal paa, og i sin oprømte Stemning gav han Helgenen sin Ed paa, at han aldrig i Fremtiden vilde foretage noget uden hans Samtykke; derefter satte han sig med frisk Mod igjen i sin Baad og kom tilbage til Rugiland.

Nogen Tid efter indtraf en Begivenhed, som han ikke undlod at sporge Helgenen til Raads om, og det var en Lykke for ham. En Skare af forenede Røvere og Barbarer havde begyndt at gjennemstrejfe Nedre-Noricum og plyndrede fortrinsvis de Huse og Marker, som tilhorte Rugerne. De søgte at drage Flaccitheus over paa Donaus hojre Bred, i det de kun lod en Del af deres Styrke komme til Syne og brammende udæskede den rugiske Konge paa den anden Bred. Flaccitheus var ude af sig selv af Harme, han havde Lyst til at gaa over Donau og jage disse Røvere bort; men, tro mod det Løfte, han havde gjort, sendte han Bud til Severin for at høre hans Mening. »Vilde jeg gjøre rigtig i at gaa over Floden?« lod han spørge. »Hvis du gaar over, er du Dødsens,« svarede Severin lakonisk; »tre Baghold ere lagte paa tre forskjellige Steder for at fange og dræbe dig.« Flaccitheus forlod ikke Rugiland, og snart efter bekræftede to Fanger, som vare undslupne fra Røverne ham Sandheden af disse Ord. Toget havde kun til Formaal at lokke Rugerne over Floden for at overrumple og bortføre Kongen; dette var et Farvel, som Gotherne, der vare i Begreb med at forlade Pannonien, rettede til deres Nabo Flaccitheus. Den rugiske Konge havde aabenbart Eneboerens Beskyttelse at takke for sin Frelse. Fra den Tid af kjendte hans Taknemmelighed heller ingen Grænser, og i hele sit øvrige Liv, som ikke mere forstyrredes af nogen Ufred, gjentog han idelig for sine Sønner: »Adlyder den Guds Mand,

hvis I efter mit Exempel ønske at regere i Fred og leve et langt Liv.«

Imidlertid fandt Gudsmanden ikke hos alle Medlemmer af den rugiske Kongeslægt de velvillige Følelser, som deres Overhoved nærede for ham. Den gamle Konge havde to Sønner, Feletheus med Tilnavnet Fava, som engang skulde følge ham paa Tronen, og Frederik, Favas yngre Broder. Jævn og from, ligesom sin Fader, men af en svagere Karakter viste Fava, som i alt stræbte at efterligne ham, den samme Ærbødighed og samme uskrømtede Hengivenhed for Severinus: men saaledes var det ikke med Frederik. Alle Barbarernes Laster syntes at have taget Bolig i det unge Menneskes Hjærte, thi han var havesyg, grusom og træsk. Indtil Lavhed ydmyg lige over for Helgenen, men i Løn hans Fjende lurede han lumskelig paa den Stund, da han, fri for al Tvang, kunde plyndre Klosterets Oplag, denne Kjærlighedsgave, som i hans blændede Øjne syntes at være en uudtømmelig Skat. Severin gjennemskuede med Lethed hans Sindelag og hans Planer, og i det han paa sin Side udspejdede og under fire Øjne advarede ham, holdt han ham tilbage ved at true med jordiske Straffe, den eneste Tøjle, som denne grove og fordærvede Natur kunde mærke.

Ved den gamle Konges Død arvede Fava Rugiland og dets romerske Besiddelser med Undtagelse af nogle enkelte Byer i Nedre-Noricum, som bleve overladte til Frederik. Trods sin virkelige Hengivenhed for Severin og sit inderlige Ønske at efterligne Flaccitheus agtede Fava dog ikke altid paa Helgenens Ord. Hans gode Forsætter bleve hvert Øjeblik forstyrrede ved en mægtig Indflydelse, ved hans Hustru Ghisa, hvem Historien skildrer os som et ondskabsfuldt Væsen, en sand Djævel. Skinsyg over den Magt, Helgenen havde over hendes Mand, nærede hun endnu større Had til ham end Frederik, og medens denne lønlig søgte at ødelægge ham, angreb hun ham aabenlyst med en lidenskabelig

Kvindes Dristighed. Hun gottede sig ved at saare ham i hans dyrebareste Følelser, at forstyrre og hindre ham i Fuldførelsen af hans Værk, og saa standsede hun pludselig, for at se, om Straffen ikke vilde komme over hende; thi med al sin Dristighed var hun overmaade frygtsom og lettroende. En Dag begyndte hun, for at modarbejde Helgenen som søgte at indskærpe Fava Taalsomhed, at gjendøbe eller lade sine Præster gjendøbe ulykkelige Katholiker, som vare faldne i hendes Hænder. Severin beklagede sig derover, men hun lod haant om hans Klager; han holdt sig da til Manden selv og truede ham med Himlens Hævn, hvis han ikke satte en Grænse for denne vanhellige Færd. Fava maatte optræde som Herre, ydmyget underkastede Ghisa sig, men hendes Ondskab skiftede Formaal.

Pludselig overflyttet i den romerske Civilisations Skjød havde denne Skovens Datter ikke uden Overraskelse blandet med Misundelse set det noriske Lands kornrige Marker, Vinbjærge og Abildgaarde og især Kunstfrembringelserne, som vare stillede til Skue i Byerne. Hun kunde have ønsket at flytte alt dette over til sit Rugiland. For, saa vidt mulig, at opnaa dette, fandt hun paa med Vold at lade bortføre hele Flokke af romerske Vordnede, som hun derefter bosatte paa sine Ejendomme hinsides Donau. Ligeledes lokkede hun Byernes Haandværkere til sig ved Løfte om høj Løn; men vare de først i hendes Magt, kunde de sige deres Fødeland Farvel; de bleve, ligesom Bønderne, behandlede som Slaver og maatte trælle i Arbejdshusene, ligesom disse paa Marken. Severin gjorde kraftig Indsigelse mod disse Voldsomheder, der ramte frie Mænd og unddrog det romerske Agerbrug hele Familier; men Ghisa fremturede i sin skammelige Adfærd, endog lige til Klosterets Porte. En Dag landede hun med Krigsfolk paa Favianas Enemærker, sammenskrabede alt, hvad der fandtes af Bønder og Landarbejdere, lod dem lægge i Lænker og forestod selv deres Indskibning. Severin, som strax blev underrettet herom,

sendte Bud og lod Dronningen bede om at løslade disse Mennesker, som hun ingen Ret havde over: »Du, Guds Tjener,« sagde hun harmfuld til Sendebudet, som om det var Severin i egen Person, »du maa nøjes med at bede for dig selv, skjult i din Celle; men lad mig have Lov til at raade over mine Slaver, som jeg finder for godt!« Eneboeren følte sig oprørt over dette Svar: »Ha,« sagde han, »hvis min Tillid til Gud ikke skuffer mig, vil denne Kvinde snart til Trods for sig selv gjøre, hvad hendes Ondskab nu nægter mig.«

I denne raa Skal skjulte der sig imidlertid et kvindeligt Koketteri: Ghisa vilde gjærne tage sig smukt ud, og netop paa den Tid lod hun sig lave et kongeligt Smykke under sine Øjne og efter sin Smag. Guldsmeddene arbejdede i et Skur, som stødte op til Dronningens Værelse. Man holdt dem indesluttede der fra Morgen tidlig til Aften silde, og ingen maatte se ind til dem undtagen Ghisa og hendes lille Søn, der hed Frederik ligesom Kongens Broder. Frederik, et Barn paa 6—7 Aar, kom nu og da ind til dem og gik og legede blandt disse Mennesker, hvem han morede med sine Spilopper; men om Aftenen til selve den Dag, da Bønderne fra Faviana med Magt vare blevne flyttede over til Rugiland, begyndte Guldsmeddene, som ikke længere kunde udholde deres Lidelser, at raadslaa med hinanden om deres egen Skæbne. »Ere vi da Slaver her,« sagde de til hinanden, »og skulle vi opgive Haabet om Frihed? Det vilde være bedre for os at dø end bestandig at henleve et sørgeligt Liv i dette Fængsel!« I det de nu gjennemgik alle tænkelige Midler til at bryde deres Lænker, fandt de ét, hvis gode Virkning syntes dem sikker, og som de uopholdelig besluttede at anvende. Da den lille Frederik kom ind i Skuret, for der at hengive sig til sine sædvanlige Lege, lukkede Guldsmeddene Døren i efter ham og stængede den godt til inden fra. Dernæst grebe de Barnet om Livet og lod, som om de vilde dræbe ham, og en af dem satte Odden af et draget Sværd mod hans Bryst. Ved Sønnens

Angestskrig ilede Moderen til og kunde gjennem Sprækkerne i Skillevæggen se Frederik brydes med disse rasende. »Dronning,« sagde Arbejderne til hende igjennem Døren; »prøv ikke paa at trænge her ind mod vor Vilje; thi da er din Søn Dødsens. Vi ville give dig ham igjen, hvis du gjengiver os vor Frihed, og hvis du sværger lige strax at lade os drage herfra i god Behold.«

Ghisa var i Grunden en god Moder; dette Syn gjorde hende som afsindig; hun sønderrev sine Klæder og gav sig til at løbe frem og tilbage, udstødende Klageskrig. Severins Navn kom idelig igjen i hendes forvirrede Tale. »Guds Tjener,« sagde hun til ham, som om hun havde ham for sine Øjne, »din Gud er da altid tilstede for at hævne de mindste Fornærmelser imod dig; thi se, nu rammer han mig i min Livsfrugt!« Hun sendte Bud over Donau med det Paalæg, at de, saa hurtig deres Heste kunde løbe, skulde ride til Eneboeren, hvor han end opholdt sig, og faa ham til at skjænke hende Tilgivelse og Sønnens Liv. Hun ventede ikke paa Helgenens Svar, inden hun satte de romerske Bønder i Frihed; men Guldarbejderne udleverede den lille Frederik mod et Sikkerhedsbrev i god Form og kunde saaledes trygt vende tilbage til deres Hjem. Nogle Dage efter kom Ghisa, helt bleg af Skræk, i Selskab med sin Mand og sin Søn til Eneboerens Hytte, for at takke ham og udbede sig hans Velsignelse. Saadanne vare disse raa og vilde Mennesker, som ikke kjendte andet Baand paa deres Lidenskaber end overtroisk Frygt. I det vi her tale om Ghisa, Fava og Frederik, gaa vi lidt for langt frem i Tiden; men vi maatte ved nogle fremtrædende Kjendsgjerninger tydeliggjøre Beskaffenheden af de Forhold, som opstod mellem Severinus og Barbarerne i Noricum, Rugerne, Scyrerne, Turcilingerne og Herulerne, Italiens tilkommende Herrer.

Medens Flaccitheus endnu levede, hændte det sig, at en Skare rugiske Krigere, der vilde søge Tjeneste syd for Alperne, da den kom Eneboerens Hytte nær, drejede af

fra sin Vej, for at se til ham og hilse paa ham. Cellen var lav, og en af Besøgerne, som var usædvanlig høj, kunde ikke komme igjennem Døren, ikke heller staa oprejst inde i Hytten uden at bøje Hovedet. Det var en temmelig ung Mand med krigersk Mine og et forstandigt og dristigt Udtryk, som stod i Modsætning til hans usle Dragt af smudsige og forrevne Faareskind. »Du er stor, og dog skal du vorde endnu større,« sagde Severin til ham, i det han saae paa ham med et Blik, som søgte at gjennemskue Fremtiden. Barbaren optog med Begjærlighed Helgenens Ord, som om de vare Svar paa en indre Raadspørgelse, og han skjælvede, da Severin ved Afskeden tilføjede: »Drag du videre til Italien under de grove Skind, som bedække dig; den Tid er ikke fjærn, da den mindste Gave, du giver dine Venner, vil være mere værd end alt det Rejsegods, som nu udgjør din Rigdom.« Denne Soldat hed Odoaker, Edekons Søn. Han naaede sine Rejsefæller og begav sig med frejdigt Mod til Italien, gjemmende i sit Hjærtes Lønkammer, som et sikkert Pant paa sin Lykke, disse Ord af en Profet, hvem Udfaldet aldrig havde gjort til Løgner.

(Sluttes.)

O. A. Hovgaard.

Julianus Apostata som Augustus.

Vi have i en tidligere Afhandling i dette Tidsskrift*) fortalt Julian den frafaldnes Ungdomshistorie indtil den Stund, da Tropperne i Paris udraabte ham til Augustus (Marts 360). Vi saae ham dernæst bryde op mod sin Fætter Constantius, den sidste af Constantin den stores Sønner, og uden at finde Modstand drage frem mod Østen, hvor han i Naissus i Møsien undte sine udmattede Tropper nogen Hvile. Her naaede Efterretningen ham om Kejserens Død (3dje November 361), og det er ved dette Tidspunkt, at vi gjenoptage Fortællingens Traad.

Lykken havde synlig begunstiget Julian, da den skjænkede ham Herskermagten, førend han plettede sit Sværd med Borgerblod, og han tøvede ikke med at tage den i Besiddelse. Ufortøvet traf han Forberedelser til Afrejse uden at afvente de to illyriske Legioners Underkastelse i Aqvileja og udstedte den Befaling til sine Tropper uden Ophold at sætte sig i Bevægelse mod Thrakien. Midt i sin Travlhed fandt den kejserlige Filosof dog Fritid til at besvare de Lykønskningsskrivelser, som fra alle Sider strømmede ind til ham; Veltalenhedslærerne, som i Mængde beklædte Senatorpladserne i Verdensrigets store Byer, hilste i den unge Augustus en kronet Kollega, Julian følte sig smigret

*) Se Hist. Archiv 1874. II. Side 417 og 481, 1875. I. Side 45 og flg.

ved disse Adresser og lod ikke Lejligheden gaa forbi til at tolke sine blandede Følelser ved Tiltrædelsen af saa ansvarsfuld en Gjerning i vel valgte og, som han forstod det, aandrige Ord. Han giver den vises indadvendte Liv Fortrinet for Statsmandens urolige Virksomhed og udraaber til sidst: »Gud give mig Lykke og en Klogskab, som er den værdig. Det forekommer mig, at han staar mig bi, som ogsaa alle I, Grækere, der elske Filosofien; jeg har altid forsvaret eder, ja endogsaa udstaaet Farer for eder.«

Alle Hjærter fløj den kejserlige Helt i Møde. Ved sin Ankomst til Heraklea fandt han bølgende Folkeskarer fra Constantinopel for at se ham og tage imod ham, og Deputationer fra de store Byer lagde Guldkranse for hans Fødder. Hans højtidelige Indtog i Hovedstaden den 11te December 361 fandt Sted under almindelig Begejstring hos Befolkningen; hans Ungdom, hans Krigermod, hans Farer, hans Marches vidunderlige Hurtighed, de utvivlsomme Tegn, som han syntes at have modtaget paa Beskyttelse fra oven, vare Gjenstanden for alle Samtaler, og Mængden fulgte den af Lykken begunstigede med sit sædvanlige Letsind. Constantinopel hilste med Stolthed en Hersker, der var født inden for dens Mure, og som satte Pris paa at bære dens Borgernavn. Julians første Regeringshandlinger vare klogt beregnede paa at vedligeholde denne gunstige Stemning. Det kommende Aars Consultitler uddelte han til Taleren Mamertinus og den dygtige General Nevitta, der var af barbarisk Herkomst. Dette sidste Valg behagede vel ikke de konservative Romere, men desto mere Hæren, hvor Barbarerne vare meget talrige og Nevitta meget agtet. Paa de nye Consulers Tiltrædelsesdag stod Kejseren tidligere op end sædvanlig, gik dem i Møde for at give dem Fredskysset og førte dem, han selv til Fods og de til Vogns, til Senatet. Senatorerne vare indtagne af saa megen Beskedenhed og endnu mere ved at se Julian hyppig overvære deres Forsamlinger og selv tage Ordet; han udtrykte sig

sædvanlig paa Græsk, et Sprog, som ogsaa fra dette Aar forekommer i de kejserlige Lovsamlinger. Constantinopels Senat havde aldrig erholdt saadanne Gunstbevisninger af Constantius, næppe engang en sjælden Avdiens i Kejserpaladset; des mere, kan man tænke, havde det Grund til at føle sig smigret ved sin nye Herres Hensynsfuldhed. Den offentlige Stemning er livlig skildret i den Lovtale over Kejseren, som den nye Consul Mamertinus udgav, og som vi endnu besidde. Gjennem de konventionelle Former af krybende Ros og Smiger, som fra Aarhundrede til Aarhundrede frembares for den nye Hersker, skinne enkelte Glimt igjennem af sand Beundring og oprigtig Begejstring.

I de samme Dage indtraf det kejserlige Lig til Constantinopel for at jordfæstes der, og ogsaa ved denne Ceremoni, ved hvilken Julian ingen Grund havde til at vise Deltagelse og Medfølelse, vandt han alles Sind ved sin værdige Holdning. Der findes to Beretninger, af Gregorius Nazianus og af Libanius, herom; den første, som er fordrejet og usand, forbigaa vi. Efter Libanius's Fortælling steg han ned til Havnen, hvor Sørgeskibet laa for Anker, fulgt af en umaadelig Menneskeskare. Han bar ingen Insignier, kun sin kejserlige Purpurtoga, rørte ved Kisten og viste den afdøde de Æresbevisninger, som tilkom ham. Denne Ceremoni udførtes ikke i Kristi Navn, men i de Guders, som holdt Byen i deres Varetægt, og med egen Haand udgød Kejseren efter hedensk Skik Drikofferet. Det var første Gang, Julian efter sin Tronbestigelse gav den kristne By Constantinopel Skuet af en gjenopvakt hedensk Gudsdyrkelse; for Verdens Øjne erklærede han sig for Hedning uden at have skaffet sine kristne Undersaatter retfærdig Grund til Klage eller endog til Uro.

Den saaledes banede Vej betraadte han uden Tøven med lige Fasthed og Forsigtighed; hans brændende Iver for den gamle Gudetro lagde sig klart og tydelig for Dagen i enhver af hans Handlinger, som undertiden vare overilede

og forhastede, men tillige altid ledsagede af højtidelige Forsikringer, der skulde berolige dem, han vilde bekæmpe. Der var i Constantinopel kun faa tilbage, som vare bevandrede i det hedenske Ritual og Kalendervæsen; for at opfriske de gamle Traditioner maatte den nye Kejser selv overtage det Hverv at belære og undervise, og han begyndte sit Arbejde uden Forlegenhed. Man saae ham gaa og komme foran de opstillede Altere, løbe, bære Brænde, blæse til Ilden, adspørge Fuglenes Flugt, lægge Offerdyret ned paa Alteret og med egen Haand støde Kniven i dets Indvolde; han kjendte nøjagtig, paa hvilken Dag man skulde fejre hver Fest; enhver Lokalitet angav han den Skik, man skulde følge, den Gud, man skulde dyrke, den Overtro, der skulde beskytte den. Foran ethvert Gudebillede vidste han, hvilket Ærbødighedstegn der skulde ydes det, om man skulde bøje sig, lægge sig paa Knæ eller kysse dets Fødder. Ikke tilfreds med at tilbede Guderne ved offentlig Gudsdyrkelse, hvor han aldrig forsømte at være tilstede, lod han oprejse et Tempel i sin Have og et Kapel i sit Palads. Der ofrede han, om Natten til Mørkets Dæmoner, Morgen og Aften til Dagens Gud, til Solkongen, den straalende Apollo, den hemmelighedsfulde Mitra, de mystiske Sjæles Beskjærmer.

Midt i sine Ofringer og Bønner til de hedenske Guder undlod han imidlertid aldrig at gjentage sine Forsikringer om, at han ikke vilde forstyrre den kristne Religions Tilhængere i deres Tro. »Hvad hjælper det,« tilføjede han — et Ord, som var ganske nyt i en Romers Mund — »at Haanden ofrer, hvis Tanken fordømmer Haanden? Den anklager Legemet for Svaghed og vedbliver at beundre det, som den fordum ærede.« Disse sjældne Ord af kejserlige Læber bleve ikke udtalte uden en bitter Hentydning til den afdøde Kejsers Voldsomheder og Forfølgelser blandt hans kristne Undersaatter og bleve saaledes ikke mindre vel modtagne af disse. Hans Befalinger til Statholderne og Embedsmændene i Provinserne aande Retfærdighed og

Mildhed mod Kristendommens Bekjendere. »Jeg vil ikke,« skrev han til Artabius, »at man dræber eller slaar de Kristne uden Grund eller Retfærdighed, eller at man tilføjer dem noget ondt.« »Disse Folk,« hedder det i et Brev til Pontifex Theodorus, »ere dog fromme, siden de ære den, som i Virkeligheden er almægtig og styrer den synlige Verden; vi tilbede ham ogsaa, men under andre Navne.« Og for at bevise, at disse Ord ikke vare tom Lyd, udstedte han den Befaling over hele Riget at høre op med de Forfølgelser, som havde hjemsøgt de Kristne under Constantius's Regering, og tillade de landsforviste at vende tilbage til deres Hjemstavn. Julian havde personlig kjendt et stort Antal Kristne i sin Ungdom, saa vel orthodoxe som Kjættere; til disse skrev han egenhændige Breve, hvori han opmuntrede dem til at komme til ham, ja endog tilbød dem offentlig Befordring for at begive sig til hans Hof. Hvis man skal tro Ammianus Marcellinus, en Biograf, der i sin Egenskab af Hedning ikke bliver mistænkelig i sin Dadel, skjulte disse venlige Indbydelser en listig Snare. »Han tænkte,« siger Ammian, »at Tilladelsen til at tro alt vilde forøge Tvisten i den kristne Kirke, og at han saaledes mindre behøvede at frygte Enighed og Samdrægtighed i de Kristnes Lejr, især da han havde erfaret, at de vilde Dyr ikke kunde rase værre mod Menneskene, end de Kristne mod deres anderledes troende Trosbrødre indbyrdes.« Skjønt Kejserens kloge Taktik ikke lykkedes fuldstændig, bar den dog Frugter, og han havde den Glæde at se Repræsentanter for mange kjætterske Sekter, Arianere, Semiarianere, Novatianere, Donatister fra Afrika, strømme til Kejserhoffet; Julian modtog dem med udsøgt Venlighed og opfordrede dem til at leve i Fred og Venskab under hans Beskyttelse. »Følg mine Raad,« udbrød han til dem, »Alemannerne og Frankerne have hørt dem og befundet sig vel derved.«

Kejserens næste Omsorg var at tilstaa Folket de Ofre, som de mange Voldshandlinger. Uretfærdigheder og Ud-

sugelser under den foregaaende Regering krævede. Der blev nedsat en Undersøgelseskommission, bestaaende af Orientens Præfekt Secundus Sallustius, Consulerne Mamertinus og Nevitta, Generalerne Arbetion og Agilon og Rytterhøvdingen Jovinus. Kommissionen, som opholdt sig i Chalcedon, gik frem med Energi og militærisk Strænghed, Apodemius, en af Tyrannen Constantius's Haandlangere ved Gallus's Død, den forhadte Paulus Catena, den snedige Gilding Eusebius, lede Døden under almindelig Glæde hos Befolkningen. Pentadius og Florentius, Notaren Cyrinus bleve dømte til Døden eller Landsforvisning; men det er overraskende at se Finansmanden Ursulus (comes largitionum), som havde forstrakt den karrig udrustede Julian med Penge i Gallien, lide Døden ved Bøddelens Haand. Denne utaknemmelige Handling vakte ogsaa almindelig Uvilje og Harme, og Kejseren skyndte sig med at retfærdiggjøre sig ved den Forsikring, at Domfældelsen havde fundet Sted uden hans Vidende, og tilbagegav Ursulus's konfiskerede Godser til hans Børn. Sandheden staar hen som uafgjort; usandsynligt er det, at Julian, klog og opmærksom paa alt, som han var, uden et hemmeligt Ord eller Vink skulde have ladet sine Venners blodige Iver frit Løb; det bør heller ikke forties, at Ursulus var — en Kristen.

Constantius havde omgivet sig med orientalsk Luxus og Overdaadighed; han viste sig aldrig uden omgivet af en Skare Hofmænd, Kammerherrer, Barberer, Kokke, der alle levede af hans Naade og Gunst og paa Skatkammerets Bekostning. Julian afskedigede hele denne Sværm Snyltegjæster og indførte Sparsommelighed og Tarvelighed i den kejserlige Husholdning. Det fortælles, at han engang sendte Bud efter en Barber for at lade sig rage; en sirlig Mand, klædt i en kostbar Ceremonidragt, traadte ind til ham. »Hvem er du,« spurgte Kejseren ham; »jeg har forlangt en Barber og ikke en af mine Raadsherrer.« Derpaa erkyndigede han sig om denne vigtige Embedsmands Indtægter; til sin

Forundring erfarede han, at han modtog ikke mindre end tyve Rationer Korn om Dagen, Foder for lige saa mange Heste, Aarpenge og desuden extraordinære Sportler.

Den Kunst at kunne gætte sin Herres Vilje uden at gjøre ham den Ulejlighed at tilkjendegive den, har altid udgjort en Del af en god Hofmands Opdragelse. Saaledes voxede daglig Frafaldene fra den kristne Kirke, uden at Julian behøvede at opmuntre dertil; for at have deres fulde Fortjeneste maatte de synes at være frivillige. Omgivet af nys omvendte Hedninger kunde Kejseren derfor indbilde sig, at han stod ved sine brændende Ønskers Maal, den gamle Gudetros Gjenfødelse. Overalt, i Constantinopel og Omegn, aabnede man de lukkede hedenske Templer og gjenoprejste de hedenske Statuer; Hofmændene skyndte sig med at bringe kostbare Ting for Lyset, Stykker af Søjler og nedbrudte Gudebilleder, som vare komne i deres Besiddelse; fra Veltalenhedens Lærestole gjenlød Gudernes Pris, og Rhetorer, Magistrater og Soldater kappedes i Iver for den nye Tro. Alt lykkedes efter Ønske, Julian høstede Triumfens Fordele uden at fjærne sig fra sit Maadehold og sin Retfærdighed. Sendebud kom til ham fra alle Jordens Egne, fra Bjærget Athos's Fod og fra Floden Indus's Bredder, med Gaver og Æresbevisninger; Hedningene priste den nye Regering, og de Kristne beklagede sig ikke. Det var altsaa ikke hos disse, at Julian mødte de første Vanskeligheder; der hævede sig Skyer i Horizonten, hvor han mindst ventede det; det var hans bedste Venner, Rhetorerne og Sofisterne, som beredte ham de første Sorger.

Strax ved sin Regeringstiltrædelse havde han stævnet alle disse til sig fra Verdensrigets yderste Grænser. Vi have ikke mindre end tyve Breve fra hans kejserlige Haand, dels Indbydelsesskrivelser, dels Beklagelser over ikke at se de indbudne efterkomme Indbydelsen. Sproget i disse Skrivelser røber Kejserens Forkjærlighed, det er ømt, næsten til Overdrivelse. Naar Jamblichus ikke er hos ham, omgiver

det kimmeriske Mørke hans Pande; han vover ikke engang at bære Navnet Menneske. Naar hans højtelskede Broder Libanius's Svar tøver tre Dage, er han bleven et Aarhundrede gammel ved at vente. »O, min højtelskede,« udraaber han, »naar skal jeg se dig og omfavne dig; nu har jeg kun den stakkels Trøst sørgmodig at gjentage dit Navn.« Hvo skulde have troet det? Saa ømme Røster bleve ikke altid hørte. Siden Sopaters voldsomme Død i Constantinopel var denne By i slet Ry hos Filosoferne. Maximus og Chrysanthes, de to først indbudne, hvem de højeste Værdigheder vare forbeholdte, de samme, som to Aar i Forvejen havde indviet den unge Filosof i Hedningetroens Mysterier, havde store Betænkeligheder ved at efterkomme den kejserlige Opfordring; den forsigtige Chrysanthes blev hjemme, men Maximus lod sig til sidst overtale og rejste uden sin Kollega, ledsaget af en Skare Magistrater, Senatorer og Supplikanter, der ønskede ham en lykkelig Rejse og bade om ikke at forglemme dem ved Hoffet.

Modtagelsen i Constantinopel var næsten fyrstelig, Kejseren traadte ud fra Raadet og omfavnede i Forhallen sin gamle Lærer med en Varme, som Ammian dadler; men hans Skuffelse ved at se Maximus alene var stor. Han fornyede sine Anmodninger til Chrysanthes, ja nedlod sig til at skrive et egenhændigt smigrende Brev til hans Kone Melite. Alt forgjæves! Den forsigtige Filosof, der alt for vel kjendte Lykkens Ustadighed, forblev i sit Skjul i Lydien. Ikke alle hedenske Sofister iagttoge denne kloge Holdning; tvært imod, den store Masse af denne begjærlige Race lod ikke en saa god Lejlighed slippe sig af Hænderne. Maximus selv gav Exemplet og omgav sig med en latterlig Overdaadighed, han opslog sin Bolig i et fyrsteligt Palads, klædte sig i kostbare Klæder og lod sig opvarte af Tusender af Slaver; han antog et stolt og bydende Væsen, og det var ikke mere en let Sag at faa Adgang til ham. Fra alle Grækenlands smaa Byer strømmede Professorer, Digtere,

Sandsigere, Augurer, Haruspicer sammen til Hovedstaden. Hele den hedenske Kultus's Smuds og Bærme, for længe siden fortrængt og forjaget, steg pludselig frem for Lyset; man saae Charlataner, der solgte Amuletter, forrykte, der fordrejede Lemmerne, ukyske Kvinder, som kaldte sig Præstinder eller Bakantinder, gjennemstrejfe Byen i de sælsomste Dragter. Det var især paa Festdagene, naar Kejseren med stor Pomp begav sig i Procession til de hedenske Templer, at hele denne underlige Skare løb til for at ledsage ham. Den kyske, alvorlige Julian drog igjennem Constantinopels Gader, omgiven af et Maskeradeoptog af Drukkenbolte og halvnøgne Piger, som paa deres visne Ansigter bare Spor af natlige Orgier. Hvor vare Epiktets eller Marcus Aurelius's vise Lærdomme, eller den poetiske Platos tankefulde Drømme? Forgjæves søgte Kejserens Blik de ærværdige Oldinge med det hvide Skjæg og de kyske Jomfruer med Baandet om den rene Pande. For at beskæmme dem, som saaledes beskæmmede Visdommen og viste et Vrængebillede af hans Idealer, fordoblede Julian sin Strænghed mod sig selv og bar Ligegyldighed til Skue for sit eget Ydre: Sokrates tilfredsstillede ham ikke; det var Kynikeren Diogenes, som blev hans Forbillede. Med et daarlig kæmmet Hovedhaar, som aldrig blev smykket af det funklende Diadem, med et smudsigt Skjæg, med en pjaltet Kaabe — i dette sælsomme Udvortes fremtraadte Cæsarernes Efterfølger for sine Undersaatters Blikke. Dog denne ydre Strænghed bar heller ingen Frugter; saa længe det kun gjaldt om at tage Tiggerposen og Staven i Haanden, gik alt godt, og Kejserhoffet fyldtes med Efterlignere af Antisthenes; men da man skulde døje Savn og Mangel paa Livets Goder, kunde disse nys omvendte Kynikere ikke bekvemme sig til at drive Spillet videre. Man erklærede uden Forbehold for Kejseren selv, at al denne Afholdenhed var idel Tomhed og Forfængelighed, som fordømtes af den sande Visdom. Officererne, Kammerherrerne, som ikke holdt af

en Kejser i Negligé, gjentoge disse Klager; Folket, som altid vil se Magten forenet med Pragt og Luxus, begyndte at give sin Uvilje Luft i raa Spot og Smædeord. Julian, en skarpsindig Iagttager, som han var, mærkede hurtig, at man havde hans Tro til bedste, og følte en heftig Fortrydelse derover. Efter sin Sædvane greb han Pennen og udgød sin Galde i to bidende Afhandlinger, som vi endnu besidde. Trods den sarkastiske Bitterhed og den stolte Tillid til Hedningetroens Filosofi, som disse Skrifter aande, mærker man dog tillige, at Tvivlen har indsneget sig i denne fyrige Aand; gjennem hans Ord skinner allerede den Følelse igjennem, som skulde formørke hans korte Livsbane og kaste sin Skygge over alle hans Foretagender — en dyb Harme og Forbitrelse over at se sig afmægtig og magtesløs, skjønt han bar Magtfylden i sin Haand. Hverken hans Legioner eller hans Veltalenhed kunde opvække en Gnist af Dyd af Hedenskabets udslukte Aske; med hemmelig Misundelse begyndte han at vende sig mod den foragtede Lære, som hver Dag lærte Tusender af ringe og ubekjendte Mennesker at betvinge Naturen og trodse Verden uden at træde Kyskheden under Fødder.

Alt leder til at tro, at Julian var oprigtig, naar han erklærede, at han ikke vilde angribe Kristendommen. Den hele Tidsalder var træt af disse evindelige Religionsforfølgelser, og Julian kjendte desuden alt for godt de ydre voldsomme Midlers Afmagt; men ikke desto mindre var han ogsaa bestemt paa at gjengive Hedenskabet alle den officielle Religions Prærogativer, og han beregnede ikke, at en saadan Gjenindsættelse efter tredive Aars Hvile ikke kunde foregaa uden voldsomme og heftige Sammenstød. Det var i Armeens Rækker, at de første Virkninger af Kejserens hemmelige Uvilje og Omvendelsesiver lode sig føle; alle de gamle republikanske Skikke og Ceremonier optoges paa ny; Constantins Fane, den berømte Labarum, som under Constantius var bleven et Forbillede for alle Faner, gjenoptog de

gamle Legionsinsigniers Form, Korset forsvandt og gjorde Plads for Senatets og Romerfolkets vel bekjendte Navnetræk. En Dag, da Soldaterne sammenkaldtes for at modtage deres Sold, lod Julian bekjendtgjøre, at han denne Gang selv vilde forestaa Uddelingen; man bemærkede med megen Overraskelse, at ved Siden af det kejserlige Sæde var rejst et Alter, hvorpaa der brændte et lille Baal, og længere borte et Bord med en Røgelsepande. Der blev udstedt den Befaling til alle Soldater, som modtoge deres Sold, at de først skulde udgyde nogle Røgelseskorn paa den brændende Alterild. Der lød en Mumlen gjennem Krigernes Geledder. Hvad betød dette usædvanlige Forlangende? Var det en hedensk Ofring, man befalede dem? De kristne Soldater tvivlede og vilde ikke gaa frem; man beroligede dem imidlertid med den Forsikring, at der intet Afgudsbillede var paa Alteret; det var kun en ubetydelig gammel Ceremoni, man vilde opfriske. Adskillige lode sig ikke overbevise og svarede ikke paa Fremkaldelsen under Paaskud af Sygdom; men Flertallet troede, hvad man forsikrede dem, og Ceremonien førtes til Ende uden videre Hindringer. Ved hyppig Gjentagelse af saadanne Kunstgreb og Uddeling af uhyre Pengesummer vandt Julian lidt efter lidt Armeen for den gamle Gudetro. Det er ogsaa højst rimeligt, at den hedenske Kultus's Gjenindførelse og Kejserens hemmelige Opmuntringer til Frafald fra Kristendommen aabenbarede en Mængde Kristne blot af Navn, som kun af verdslig Fordel havde antaget Statsreligionen, og som senere efter Julians Død med samme Lethed vendte tilbage til den.

Julian havde tilstaaet alle sine Undersaatter fri Religionsøvelse, og han havde endnu ikke brudt denne Forsikring; men det var klart, at de Kristne vare en hemmelig Gjenstand, ikke alene for hans Medlidenhed — de havde jo i hans Øjne forfejlet deres Livs vigtigste Opgave — men ogsaa for hans Foragt og bitre Had. Kejserens sande Følelser kom for Dagen i hans sarkastiske Spot, som efterlader

et dybt Saar, naar den udgaar fra en Herskers Læber. Da han mærkede, at de Kristne vare stolte af at bære deres Forløsers Navn, gav han dem den officielle Benævnelse »Galilæere«. Han beskriver disse Galilæere som en fanatisk, foragtelig Sekt, der hader Guderne, og han erklærer, at Riget er kommet Afgrundens Rand nær ved deres Daarskab. Den rigelige Andel af Statens Indtægter, som Constantin og hans Sønner havde skjænket den kristne Kirke, forsvandt og tilfaldt hans egen Religions Præsteskaber. Den gejstlige Immunitet, Fritagelse for at betale Skat, der med saa megen Kunst og Anstrængelse var bragt i et kunstigt System, faldt til Jorden; de testamentariske Donationer bleve forbudte ved strænge Love, og de kristne Præster regnedes blandt Folkets laveste og uværdigste Klasser. Alle de særlige Udmærkelser, Politik eller Fromhed havde tilstaaet Præstestanden, forbeholdtes kun de Præster, som bekjendte sig til Statens Religion. Julian holdt Ord, da han lovede ikke aabenlyst at forfølge de Kristne; men hans listige Politik stræbte bestandig at formindske deres Antal eller, om muligt, udslette dem af Verden ved at berøve dem alle verdslige Rettigheder og Fordele, som gjorde dem ansete og agtede i Staten. Han udklækkede til sidst den sælsomme Plan at forbeholde Videnskaben og Kunsten for sine Guder og udelukke de Kristne fra Kundskabens Lys. Det første frygtsomme Forsøg paa denne snedige Fremgangsmaade foreligger i to Love, som udstedtes i de første Dage af Maj Maaned. I disse fornyes Kunstneres og Lægers gamle Privilegier, og Retten til at udnævne Professorer overdrages udelukkende til Curierne (Magistraterne) i de store Byer under Forbehold af kejserlig Approbation, og Undervisningsprivilegiet tilstaas kun de officielle Lærere; men han gik endnu videre. Da han nærede Mistillid til Curierne, som vare smittede af Kristendommen, kastede han efter kort Tids Forløb ganske Masken. En Morgen var der opslaaet paa Constantinopels Gade-

hjørner en kejserlig Forordning, der satte alle i største Bevægelse, en Lov, som efter Ammians Ord burde overgives til evig Glemsel; den forbød alle Kristne at undervise i Rhetorik og Grammatik. »De Mennesker,« saaledes lyder foragtelig dens Ord, »som prise Troens Fortjeneste, ere udygtige til at fordre eller nyde Videnskabens Fordele. Hvis de nægte at tilbede Homers og Demosthenes's Guder, maa de ogsaa være tilfredse med at fortolke Matthæus og Lukas i Galilæernes Kirker.« Ved denne Lov vilde han berøve sine Trosfjender Kundskabens og Videnskabens Vaaben og Fordele; thi skjønt Lovens Ord kun forbyder de Kristne at optræde som Lærere, forbyder den dem ogsaa indirekte selv at lære, eftersom ingen Kristen vilde besøge hedenske Skoler. I alle Romerrigets Byer var Ungdommens Opdragelse og Undervisning betroet til Lærere i Grammatik og Rhetorik; de bleve udvalgte af Magistraterne, lønnede paa offentlig Bekostning og begunstigede ved mange indbringende og ærefulde Privilegier. Julians Edikt synes ogsaa at have indbefattet Læger og Professorer i alle de skjønne Videnskaber, og Kejseren, som forbeholdt sig selv de udvalgte Kandidaters Approbation, var ved Loven berettiget til at straffe de kristne Læreres religiøse Fanatisme. Over hele Riget aabnede hedenske Sofister offentlige Skoler, og Kejseren opfordrede den opvoxende Generation til med Tillid at besøge dem. Han stillede saaledes kristne Forældre Valget mellem at lade deres Børn nyde denne farlige Undervisning eller at give Afkald for deres Børn paa Dannelsens Fordele og Privilegier. Saaledes havde Kristushaderen Julian Grund til at vente, at efter faa Aars Forløb vilde den kristne Kirke synke sammen til sin første Ringhed og Ubetydelighed, og at de theologiske Lærde, som hentede deres Lærdom, Kundskaber og Veltalenhed fra de hedenske Skrifter, vilde blive afløste af en Generation blinde og uvidende Fanatikere, som vare lige udygtige til at forsvare Sandheden

af deres egne Trossætninger og til at bekæmpe Flerguderiets iojnefaldende Daarskab.

Lidt efter lidt bleve de Kristne fjærnede fra deres Embeder i Staten, Armeen og Provinserne; Kejseren erindrede dem ondskabsfuldt om, at det var ulovligt for en Kristen at bruge Sværdet, enten det nu var Lovens eller Krigens. Regeringsmagten overgaves til de Hedninger, som viste brændende Iver for deres Forfædres Religion. Det kan ikke benægtes, at Valget ofte var uheldigt, og at de Favoriter, hvem han foretrak som de behageligste for Guderne, ikke altid vandt deres undergivnes Agtelse. De Kristne havde meget at lide under deres Dødsfjenders Bestyrelse og endnu mere at frygte. Julians Karakter var utilbøjelig til Grusomhed, og Omsorgen for at bevare sin Anseelse og sit Navn, medens Verdensrigets Blik var fæstet paa ham, afholdt den filosofiske Monark fra at krænke Retfærdighedens og Maadeholdets Love, som han nylig havde givet Forsikring om; men hans Provinsembedsmænd vare ikke altid saa samvittighedsfulde. I Udøvelsen af deres vilkaarlige Magt raadspurgte de ofte deres Suveræns Ønsker mere end hans Befalinger og vovede at udvise en hadefuld og tyrannisk Adfærd mod dem, de endnu ikke dristede sig til at skjænke Martyrdommets Glorie. Kejseren hyklede Uvidenhed, saa længe det var muligt, om den Uret, der blev udøvet i hans Navn, eller røbede sine sande Følelser ved milde Bebrejdelser eller opmuntrende Belonninger.

Det kraftigste Undertrykkelsesmiddel, hvoraf Julians Statholdere vare i Besiddelse, var den Lov, som tvang de Kristne til at gjøre Afbigt og yde rundelig Erstatning for de hedenske Templer, de havde ødelagt under den foregaaende Regering. Den triumferende Kirkes Iver havde ikke altid afventet den offentlige Myndigheds Sanktion, og Biskopperne, som ikke havde Lovens Straf at frygte, havde ofte i Spidsen for deres Menigheder angrebet og nedrevet Djævelens Forskansninger. Paa de nedrevne Templers Ruiner var der

ofte opbygget kristne Kirker, som indesluttede Martyrgrave og indviede Billeder. At jage Præster og Menighed fra disse Helligdomme og indføre hedensk Gudstilbedelse, hvor Kristi Ord havde lydt, det var at saare den kristelige Befolknings Følelser paa det dybeste. Det hele Rige, især de østlige Provinser, kom i Uorden og Forvirring ved denne ubesindige og forhastede Lov. Dertil kom, at de hedenske Embedsmænd, opflammede af bittert Had og Hævngjerrighed, misbrugte den romerske Lovs strænge Bud, som sætter den insolvente Skyldners Person i Pant for den Gjæld, han ikke kan udrede. I mange Byer kom det — som man kunde vente — til voldsomme Optrin, saaledes i den lille By Arethusa i Syrien. Den havde til Biskop en Prælat, Marcus, som havde levet ved Constantins Hof og spillet en hæderlig Rolle i Kejserfamiliens Tragedier. Under det unaturlige Blodbad, som Constantius anrettede paa sine Slægtninge, var det denne Marcus, som havde reddet Julian og hans Broders Liv og unddraget begge Drengene deres Forfølgeres Hævn. Under Constantius's Regering havde Marcus ladet et meget gammelt hedensk Tempel, som vansirede hans By, nedrive og paa dets Grund opføre en rig og prægtig Kirke. Da denne efter den kejserlige Lov skulde nedbrydes, vægrede Biskoppen, som nu var en gammel Mand, sig ved at efterkomme Befalingen og fjærnede sig fra Arethusa; men opflammet af Trosiver vendte han igjen tilbage og havde det Mod at trodse den hedenske Befolknings Raseri. Hans Mod irriterede den, man greb den gamle Mand, slæbte ham gjennem Gaderne ved hans Fødder og Haar og kastede ham i en Kloak. Til sidst indsmurte man hans Legeme med Honning og ophængte det i et Net, udsat for Fluers og Hvepsers Stik. Saa mange Forhaanelser udholdt Oldingen uden Klage og uden at bøje sin modige Sjæl. »Jeg er lykkelig,« sagde han, »over at være løftet nogle Trin mod Himlen, medens I andre krybe paa Jorden.« Hans Bødler vovede ikke at dræbe ham og lode ham til sidst fare,

Julian sparede hans Liv; men Efterverdenen maa fordømme Kejserens Utaknemmelighed, i Stedet for at rose hans Mildhed.

Optrin af lignende Art forefaldt overalt, i Damaskus, hvor Jøderne stak Ild paa to kristne Basilikaer, i Berytus, hvor Øvrigheden selv afbrændte Kirken, i Emesus, Epiphanias og mange andre Stæder. Det er vel sandt, at det kun er kristne Forfattere, som have efterladt os Beretningen om disse Udskejelser; men at de ikke til fulde ere Overdrivelser og Bagvaskelser, viser tydelig den Omstændighed, at den vise, elskværdige og bløde Hedning Libanius i sin Brevvexling aflægger de klareste Vidnesbyrd derom. Præfekten over Rigets østlige Provinser, Sallustius Secundus, der ikke maa forvexles med Julians Fortrolige af samme Navn, som bestyrede Gallien, en oplyst Hedning af retsindig Karakter, aflægger med Skamfølelse og Harme Beretning til Kejseren om de i Arethusa forefaldne Voldsomheder; man véd ikke, hvad Julian svarede ham; han troede ikke eller vilde ikke tro paa disse Overdrivelser. Hvis nogen vilde gjøre Forestillinger hos ham, svarede han med bidende Spot: »Disse Galilæere maa jo være glade; byder Evangeliet dem ikke at lide og modtage de Ulykker, Gud sender dem?«

II.

I sex Maaneder havde Julian forandret Verdensrigets Udseende; overalt flammede Baalene paa Gudernes Altre, og hedenske Templer rejste sig af deres Grus; men Politiken og Fredens Arbejder tilfredsstillede ikke hans mangesidige og store Aand. Krigen bevarede endnu hele sin Tiltrækningskraft for den unge Erobrers Hjærte. I de stille Timer, helligede til Granskning og Tænkning, lyste Antoninus's og Marcus Aurelius's bramfri Dyder for ham, men hans ærgjerrige Aand higede efter at træde i Alexanders Spor og vinde Krigerære og Berømmelse; med samme Iver søgte han

Tænkerens Ros som Mængdens Bifald. Stærk paa Legeme og Sjæl og ansporet af det Held, der havde fulgt ham i hans galliske Felttog, vilde han forherlige sin Regering med Lavrbær fra en større Valplads; Sendebud fra Østen, fra Indiens Fastland, havde ydmygt bragt det romerske Purpur deres Hyldest; Vestens Folkeslag agtede og frygtede Julians store Egenskaber baade i Fred og i Krig. Da nogle Hofmænd raadede ham til at gjøre Begyndelsen med et Tog mod Gotherne, som havde svigtet deres Traktater, svarede han med Foragt, at saadanne Modstandere ikke vare ham værdige, og lod sig nøje med at befæste Donaus Bredder. Det var imod Cyrus's og Artaxerxes's Efterfølger, at han vilde styre sine Vaaben; ved Persiens fuldstændige Erobring vilde han tugte det overmodige Folk, som saa længe ustraffet havde fornærmet Roms Majestæt. Da den persiske Monark erfarede Julians Planer, nedlod han sig trods sin Stolthed til at gjøre nogle Indledningsforsøg paa fredelig Underhandling, men Sapor blev skuffet ved Kejserens slaaende og bestemte Svar, at han aldrig vilde samtykke i nogen Fredsunderhandling, saa længe Mesopotamiens Stæder laa i Grus og Ruiner. »Det er desuden unyttigt,« tilføjede han med et foragteligt Smil til Perserkongens Afsendinge, »at underhandle, da jeg inden kort Tid selv haaber at besøge det persiske Hof.« Hans Utaalmodighed paaskyndede hans Rustninger med Kraft og Iver; men han vovede dog ikke strax at begive sig til Valpladsen dels paa Grund af den ugunstige Aarstid, dels ogsaa fordi han endnu behøvede Tid til at sikre sig alle de i Riget spredte Troppers Lydighed og Underkastelse. Den endnu vedvarende Modstand af nogle Legioner bag Aqvilejas Mure raadede ham til Klogskab og Forsigtighed. Saa snart Rebellerne vare underkastede, og Foraaret bragte smukke Dage, begav Julian sig paa Marche, forlod Constantinopel i de første Dage af Juni Maaned i Aaret 362 og styrede sin Vej i langsomme og rolige Dagsrejser gjennem Lilleasiens Provinser mod Antiochia, Syriens

og Østens anden Hovedstad. Fra Chalcedon naaede han Nikomedia, en By, hvor han havde henlevet sin Barndom, den Gang han var overgivet til den berømte Eusebius's Omsorg. Staden havde to Aar i Forvejen lidt ved et stærkt Jordskjælv og laa i Ruiner; greben af sine Barndomserindringer kom Kejseren i heftig Sindsbevægelse ved Synet af den ødelagte By, og man saae ham fælde Taarer paa det sunkne Palads's Ruiner. Gjennem Phrygien, hvor han viste sin dybe og fromme Andagt foran Gudinden Cybele eller Bona-Deas Altre i Pessinus, nærmede han sig Syrien, ikke uden paa sin Vej at have modtaget kraftige Beviser paa sine kristne Undersaatters urokkelige Fasthed og Hengivenhed for deres Lære. Denne klippefaste Tro, der trodsede hans Magt og Vrede, opvakte mere hans Misundelse end hans Harme, den hedenske Kejser misundte bittert Jesus Kristus sine Disciple.

Der havde hersket en vedholdende Tørke den sidste Vinter, og Høsten havde slaaet fejl; det var derfor kun et sørgeligt og trøsteslost Skue, Julian mødte paa sin Vej. Det syntes, som om hele Naturen bar Sorg, og Hungersnød overalt fulgte den frafaldnes Spor. Under dette modløse Indtryk holdt Kejseren sit Indtog i Syriens Hovedstad, i de første Dage af Juli, midt i Sørgefesten for den skjønne Adonis, hvis blodige Død blev betragtet som et Billede paa Høsten, der faldt under Kniven. Antiochias Beboere modtoge deres nye Kejser med glad Hyldest, og Luften gjenlød af begejstrede Raab til hans Ære; men da han traadte ind i Kejserpaladset, naaede sørgende Klageskrig hans Øre; det var Præsterne, som udstødte Veraab i det Øjeblik, da Vildsvinets Tand havde overskaaret den unge Jægers Livstraad; Sammentræffet var sælsomt, og den overtroiske Kejsers Pande formørkedes.

Dagene henrandt mellem prægtige Ofringer og naadige Avdienser. Alle beundrede Julians Mildhed, Ædelmodighed og Retfærdighed; hans Tribunal stod aabent for alle Borgeres

Klager, og han viste sig kun lidet følsom for personlige Fornærmelser. Der var i Antiochia en Embedsmand ved Navn Thalassius, der havde været en af de Spioner, som Kejser Constantius havde brugt til at belure Gallus, Julians ældre Broder, der residerede i Antiochia, og bringe ham i Unaade og Fordærvelse. Julian havde, opfyldt af bitre Erindringer ved Synet af denne Mand, ladet ham vise bort fra sin Nærværelse; nogle Officerer, som vilde benytte Lejligheden til at styrte Thalassius eller til at indynde sig hos Kejseren, forebragte en Anklage mod ham. »Det er eders Fjende«, sagde de til ham, »som har gjort os Uret;« men mod deres Forventning lød Julians Svar: »Han har fornærmet mig, det er sandt; vent da med at anklage ham, indtil han har gjort sin Uret mod mig god igjen. Jeg har Ret til at være den første.« Og han stadfæstede Thalassius i hans Embede. En anden af hans tidligere Avindsmænd opholdt sig ogsaa i Byen, Theodotus, Decurion fra Hierapolis, der havde ledsaget Constantius paa hans sidste Felttog og som en Gunst udbedt sig at maatte sende ham Julians Hoved. »Jeg véd, hvad du har gjort,« sagde Julian til ham, smilende over Mandens Skræk og Angest, »men vær ikke bange; hvis jeg har Fjender, vil jeg formindske deres Antal.«

Det havde været naturligt, overensstemmende med Kejserens rastløse Iver, og det var ogsaa hans første Hensigt, som oven for bemærket, at begynde Fjendtlighederne mod Perserne i den milde Aarstid. Vi se imidlertid med Overraskelse, at dette ikke blev til noget, og Ammianus Marcellinus, som udmaler os den kronede Krigshelts utaalmodige Krigslyst ved Afrejsen fra Constantinopel, fortier os Motiverne til hans lange Tøven, i det han forblev hele Sommeren i Antiochia og opsatte Felttoget til det følgende Foraar. Vare de militære Rustninger, trods den Kraft, hvormed de vare drevne, endnu ikke tilfredsstillende? Eller skulle vi formode, at den kejserlige Filosof, besjælet af en dybere Forkjærlighed, ikke med sin fordums Ild lyttede til Trompetens Lyd? Grunden

staar hen som uafgjort og uforklarlig: maaske er det ikke usandsynligt, at Tilstanden i de østlige Provinser, hvor de religiøse Forfølgelser havde under Constantius's Tyranni slaaet dybe Saar, som endnu ikke vare lægte, gjorde dette forlængede Ophold nødvendigt. I Sandhed! Julian manglede ikke i Antiochia alvorlige Forretninger, som toge hans Nærværelse i Beslag. Deputationer kom fra alle de nærmeste Provinser for at forebringe deres Klager og Forestillinger for Kejserens Øren; det var dog særligt de politiske og religiøse Forhold i det nærliggende Ægypten, hvor Julian havde lovet sin personlige Nærværelse, som krævede hans hele alvorlige Opmærksomhed. Hele denne Provins var i en ophidset og forbitret Stemning, og denne Forbitrelse hidrørte fra dens alt længe trykkede og forkuede Tilstand under sin daværende Statholder, Artemius. Denne Mand, af en slet og herskesyg Karakter, havde været en af Constantius's Haandlangere og var traadt i nær Forbindelse med den saakaldte Georg fra Kappadocien, som, udgaaet fra en lav Herkomst, ved svigagtige Leverancer til Hæren havde samlet uhyre Rigdomme, senere lagt sig efter Theologi og til sidst tilranet sig den fordrevne Athanasius's Ærkebispestol i Alexandria. Disse, de højeste gejstlige og verdslige Myndigheder i Provinsen, plyndrede i Forening i Flæng baade Kirker og hedenske Templer, paalagde Borgerne svære Skatter og delte Byttet imellem sig. Alexandrinerne, som vare hidsige Hoveder, oplagte til Uroligheder og Opror — et Vidnesbyrd, siger Ammian, som deres Orakler selv gave dem — ophidsedes Dag for Dag mere mod sine Undertrykkere, man afsendte endelig en Deputation til Antiochia, og Kejseren stævnede Artemius for sit Aasyn. Hans Proces bragte hans mange Forbrydelser og Misbrug af Magten for en Dag, og han blev dømt til at dø ved Bøddelens Haand. Da Efterretningen om hans fortjente Død naaede Alexandria, kom Befolkningen i en heftig Bevægelse: Glæden over at være befriet for sin ene Undertrykker opflammede endnu

mere Hævntørsten mod den anden; man drog skarevis til Ærkebiskoppens Palads, bemægtigede sig hans Person og kastede ham i Fængsel. Ikke tilfreds hermed, vendte man den følgende Dag tilbage, trak ham ud af Fængslet, satte ham paa en Kamel, overvældede ham med Forhaanelser og førte ham i dette Optog gjennem Alexandrias Gader. Til sidst naglede man ham paa et Kors, traadte hans blodige Levninger under Fødder, brændte dem og spredte dem for Vindene. Ved Efterretningen om dette Folkeopror følte Julian en heftig Fortrydelse og svor i sin Vrede at tugte Morderne: men hans Vrede var mere levende end dyb. Den myrdede Georg var Kristen, Kejserens Venner forestillede ham, at Athanasius's Tilhængere maaske havde Andel i det forefaldne, og Athanasius's Navn var nok til at bringe Julians Retfærdighedsfølelse til Tavshed. Athanasius, den hemmelighedsfulde Athanasius, som nu allerede paa sjette Aar levede i Ørkenens Ensomheder, for dér at afvente det gunstige Øjeblik til paa ny at tage sin gamle Værdighed i Besiddelse, den kristne Kirkes kjækkeste Stridsmand, hvis Dygtighed, Kraft og Energi Kejseren alt for vel kjendte til at frygte ham som Gudernes værste Fjende. Julians Vrede faldt hurtig, og han nøjedes med at sende Alexandrinerne en vel udarbejdet Epistel, som paa en Gang dadler dem og skjænker dem sin kejserlige Tilgivelse. Efter at Urolighederne havde lagt sig, troede Athanasius, at Øjeblikket var kommet, vendte tilbage fra sit Skjul til Alexandria og satte sig igjen paa den ærkebiskoppelige Trone. Man mærkede snart hans mægtige Haand ikke alene i hans Provins Ægypten, men i hele den kristne Kirke, hvis Brøst hans skarpe Blik kjendte, og som han søgte at føre tilbage fra sin Splid og indvortes Usamdrægtighed til Sammenhold, Kraft og Enighed lige over for sin farlige Modstander. Ægyptens Primas havde allerede stemt Galliens, Spaniens, Italiens og Grækenlands Gejstlighed gunstig for Modtagelsen af hans kloge Forholdsregler og

bragt Rolighed og Orden tilbage, da hans Virksomhed blev standset ved Julians Edikter. Hedenske Præster og Sofister fra Alexandria meldte Kejseren, at Athanasius gik frem med et stormende Held, omvendte Mænd og Kvinder, høje og lave, og at det snart vilde være forbi med Gudernes Dyrkelse, hvis man ikke i Tide skred ind. Kejseren, som beærede Athanasius med sit bitreste Had, vovede ikke at gjøre aabenbart Brud paa den Lov, der tilstod alle de under den foregaaende Regering for deres religiøse Meninger forviste Galilæere Tilladelse til at vende tilbage til deres Fædreland; men for Athanasius's Skyld alene omgik han sin egen Lov ved en sofistisk Fortolkning. »Vi have vel tilstaaet,« skriver han i et Brev til Alexandrinerne, »de forviste Galilæere Tilladelse til at vende tilbage til deres Fædreland, men ikke til deres Kirker. Vi erfare imidlertid med Forbavselse, at Athanasius, dette dumdristige Menneske, er vendt tilbage og med sin sædvanlige Uforskammethed har anmasset sig, hvad de kalde den ærkebiskoppelige Trone; thi byde og befale vi ham at forlade Byen Alexandria den samme Dag, han modtager dette Brev fra vor Haand. Hvis han vover at blive, forkynde vi ham de største og strængeste Straffe.« Athanasius's Død var ikke udtrykkelig befalet, men Ægyptens Præfekt forstod, at det var sikrere at overskride end at forsømme sin fortørnede Herres Vilje, Ærkebiskoppen trak sig derfor klogelig tilbage til sit Skjulested i Ørkenens Klostre, undgik med sin sædvanlige Behændighed sin mægtige Fjendes Snarer og oplevede at triumfere over en Fyrstes Aske, som med Ord af frygtelig Vægt havde erklæret det for sit Ønske, at den galilæiske Skoles hele Gift indesluttedes i Athanasius's Person.

Athanasius havde forladt Alexandria for ikke aabenbart at trodse Kejserens strænge Bud; men ad Omveje og forklædt var han igjen vendt tilbage og levede skjult og stille hos sine Venner, indtil efter hans egne Ord »den lille Sky,

som formørkede Horizonten, havde spredt sig« *). Hans Trosbrødre tilskreve deres nye Elias's profetiske Spaadomsgave disse tillidsfulde Ord; men der behøvedes kun menneskelig Skarpsindighed til at forudse, at Julian havde indladt sig paa et Foretagende, der overstiger et Menneskes Kræfter, lad ham end være udrustet med nok saa mange Aandens og Viljens store Egenskaber. I Krigermod og Heltekraft stod Constantius's Efterfølger ikke tilbage for Cæsar, men han manglede Augustus's fint beregnende Klogskab. Hvis det Arbejde, Julian havde gjort til sin Livsopgave, havde været muligt, havde han ogsaa med sin mangesidige rige Begavelse, sin glødende Begejstring for sit Ideal, sin udholdende og rastløse Energi kunnet gjennemføre det; men hvo kan arbejde imod Forsynets Veje eller standse Verdensaanden i sin uophørlige Bevægelse? Historien lærer os ved advarende Exempler, at det er et fordærveligt, et farligt Foretagende at ville skrue Tiden tilbage til overlevede Standpunkter og forældede Ideer, og intet af disse Exempler er saa lærerigt og gribende som Julians gigantiske, men unyttige Værk. Hver Dag saae han flere Hindringer optaarne sig paa sin Vej, og et Aar var endnu ikke forløbet siden hans Thronbestigelse, førend han trods sit Retsind og Maadehold maatte gaa fra Overtalelse til List, fra List til Vold. I sin Forblindelse, hemmelig udlet af de Venner, som smigrede ham, nærmede den dydige og vise Kejser sig Diocletians og Decius's, sine hedenske Forgængeres, Spor, skjønt hans Klogskab og tilvante Forstillelse endnu holdt Skinnet af Forfølgelse tilbage. Uden Ophør, med en utrolig Vedholdenhed forbitrede han paa enhver Maade Livet for de Kristne for at stille dem Valget mellem at afsværge deres Tro eller opgive det borgerlige Livs almindelige Goder. Dag for Dag knyttede han Maskerne paa det fine Jærnnet, hvormed han vilde omspænde dem, tættere. I Constantinopel

---

*) Nolite, filii, conturbari, quia nubecula est et cito pertransit.

havde han forbudt dem at undervise. i Antiochia indsatte han ikke mere en Kristen i noget Embede. Hans Chicaneri fulgte dem ned til det daglige Liv med sine smaa Ubetydeligheder og fornødne Fordringer. Hvor der stod en Statue af Kejseren, det vil sige paa næsten alle Gadehjørnerne i de store Byer, lod han ved Siden oprejse en af Venus eller Serapis. Naar man hilste den ene, syntes man ogsaa at hilse den anden og saaledes at have Valget mellem Majestætsforbrydelse eller Afgudstilbedelse. Undertiden for at gjøre Snaren endnu listigere var det Kejseren selv, der fremstilledes med Mars's eller Apollos's Attributer. Pengene, som man daglig brugte i Handel og Vandel, vare overlæssede med hedenske Symboler. Ved det store Vandspring i Antiochia, som forsynede alle dets Gader med Vand, oprejstes et hedensk Alter, og dets Kildevæld indviedes højtidelig til alle Olympens Guder. Med dette urene Vievand bestænkede man alle Markeder, Spisevarer, Brød, Frugter, Urter, Kjød, og Julian tænkte med ondskabsfuld Glæde paa, at ingen Kristen kunde spise eller drikke uden at besmitte sin Mund med hedensk Berøring.

Ved disse Fortrædigelser, som han bestandig søgte at dække med Retfærdighedens Kaabe, gav han Antiochias kristne Borgere Stof nok til Had og Fortrydelse. Dog ingen af disse Fornærmelser opvakte saa megen Forbitrelse og saa megen Forargelse, som hans Adfærd ved det berømte Daphnetempels Profanation og Brand. Dette Tempel var af Syriens makedoniske Konger rejst til Guden Apollons Ære, laa omtrent en Mils Vej uden for Byens Porte og stod i stort Ry i den hedenske Verden for sin Pragt og Hellighed. Det var paa det Sted, sagde man, at den af Guden elskede Nymfe for at undgaa hans Omfavnelse havde forvandlet sig til et Lavrbærtræ, som gav hende selv og Templet Navn. En Kæmpestatue af Apollo, 30 Alen i Højden, straalende af Guld og Ædelstene, stod i det vældige og skjønne Tempelrum. Lysets Gud var fremstillet i en bøjet

Stilling med en Guldskaal i sin Haand, hvoraf han udgød et Drikoffer til den moderlige Jord, som om han vilde bede den ærværdige Moder at tilbagegive ham den kolde og skjønne Daphne. En Spaadomskilde, Daphnes saa kaldte »castaliske« Kilde, som i Berømmelse for sine Sandsagn ikke veg tilbage for det delfiske Orakel, sprudlede frem i Nærheden; det var paa et Blad, neddyppet i denne Strøm, at Kejser Hadrian havde læst sin Fremtid. Templet og den nærliggende By, som det havde givet Navn, var i flere Miles Udstrækning trindt omgivet af tætte Lavrbær og Kypreslunde, som i de hede Sommere afgave en kølig og uigjennemtrængelig Skygge; talrige Kildevæld med det klareste Vand bevarede Grønsværets Friskhed og svalede den trykkende Luft. De fredelige Lunde vare i de hedenske Dage indviede til Glæde og Nydelse, og Soldaten og den vise skyede i lige Grad dette jordiske Paradis's Fristelser for ikke at synke hen i Blødagtighed; men siden Kristendommen havde afløst Hedenskabet, søgte man ikke længer paa disse Steder et sanseligt Livs Glæder; Cæsaren Gallus, Julians ældre Broder, som fra Antiochia udstrakte sin Magt over Østen, havde her med stor Pragt ladet opføre et Gravminde, en Kirke for Sanct Babylas, Syriens Biskop, der havde lidt Martyrdøden under Kejser Decius og senere af Kirken var bleven kanoniseret som en Helgen. Julian undlod ikke at besøge dette berømte Sted; men da han ingen Lyst havde til at vise St. Babylas sin Andagt, valgte han til sit Besøg en af Apollons Festdage; han ventede, tilstaar han os selv, at møde Ofringer, Drikofre og Røgelse, festlige Kordanse af hvidklædte Børn; han havde med Forsæt ikke forud anmeldt sin Ankomst og blev hel forundret over at finde Templet tomt, ingen tændte Lys, ingen festligklædte Præster og intet Offer. Til sidst fandt han en eneste Præst, som ikke kunde opdrive noget andet Offerdyr — det var i Stedet for Hekatomber af fede Oxer fra de rige og fornemme i den store By — end en Gaas.

Kejseren vendte fortørnet tilbage til Antiochia og gjorde Byens Senat bitre Bebrejdelser over denne Karrighed og Ligegyldighed for Guderne; ufortøvet traf han Forberedelser til at rense det af de Kristne besmittede hellige Sted, St. Babylaskirken demoleredes, og de talrige Begravelser af Kristne, som havde ønsket at hvile ved deres Biskops Fødder, bleve fjærnede. St. Babylas's jordiske Levninger, som Kejseren havde tilladt at flytte inden for Byens Mure, førtes bort, ledsagede af en umaadelig Menneskemasse, som med Tordenrøst istemte Davids Salmer for paa den eftertrykkeligste Maade at vise deres Afsky og Foragt for Afguder og Afgudsdyrkere. Julian havde besluttet at udslette det ugunstige Indtryk, han havde faaet af Daphnetemplet, ved en storartet Indvielsesofring i det restaurerede Tempel; men i den Nat, som fulgte paa de Kristnes højtidelige Procession fra Daphnelunden med St. Babylas's hellige Rester, afbrændte Apollotemplet. De Kristne i Antiochia tøvede ikke med at forsikre, at Babylas's Magt i Himlen havde nedsendt Lynstraalen mod det hedenske Sted; men Julian, der var mere tilbøjelig til at tro paa en galilæisk Forbrydelse end et galilæisk Mirakel, tilskrev ikke uden et Anstrøg af Ret de Kristnes Hævn Templets Brand. Ammianus Marcellinus, hvis Troværdighed vi ingen Grund have til at betvivle, forklarer denne ulykkelige Begivenhed paa en mere uskyldig og naturlig Maade. En Filosof, der hørte til Kejserens Hofstat, fortæller han, var Dagen i Forvejen gaaet ind i Templet for at bringe Guden en lille Sølvstatue til Gave og havde efter gammel Skik stillet antændte Voxkjerter om den. Tempelbjælkerne vare gamle og fortørrede, og en Gnist kunde være tilstrækkelig til at afstedkomme Ildebranden.

Kejserens Vrede kjendte ingen Grænser; han tvivlede ikke et Øjeblik om, at de Kristne vare de sande Ophavsmænd til Branden; han tog strax Repressalier over de kristne Kirkers Sten og Træ og befalede, at den store Kathedral-

kirke i Antiochia skulde lukkes, nedrives, og alle dens Kostbarheder overgives til det kejserlige Skatkammer. End videre lod han holde pinligt Forhør over flere Gejstlige og betroede Udførelsen af denne Kommission til sin Onkel paa mødrene Side, Grev Julian (comes largitionum sacrarum). Denne gik i sin Iver maaske endogsaa videre, end Kejseren vilde, og lod en Præst ved Navn Theodoret efter svære og grusomme Pinsler henrette. Med Døden for Øjet, midt i sine Pinsler, som han bar med de Kristnes sædvanlige Taalmod, udstødte Theodoret med profetisk Seerblik svare Trusler mod Kejseren. »Tyrannen, som smigrer sig med Sejer,« saaledes lød hans Røst, »vil selv blive besejret; en ukjendt Haand vil berøve ham Livet, og hans Legeme vil hvile i et fremmed Land.«

Disse Martyrens sælsomme Ord gik fra Mund til Mund; den Tanke, at de Kristnes Gud begyndte at vaagne og vilde hævne sig, bemægtigede sig alles Sind; den forfærdede ikke alene de frafaldne Kristne, men endogsaa Hedningene, som uden at tilbede Kristus i ham anerkjendte en mægtig Guddom. Hver Dag syntes at bringe nye og mørke Varsler. Theodorets Dommere, Grev Julian med sin medskyldige Felix, døde hurtig under svære Lidelser; Naturen selv syntes fortørnet. Nicomedia og de omkringliggende Byer hjemsøgtes paa ny af et frygteligt Jordskjælv, Nilen traadte over sine Bredder i Alexandria, og en vedholdende Tørke omkring Antiochia foraarsagede en trykkende Dyrtid. Efterretningerne fra de vestlige Provinser vare lige saa ugunstige. Befolkningen, hed det, begyndte at rejse sig og modsætte sig de kejserlige Befalinger. Alt dette bidrog kun til at hæve de Kristnes Mod, Kejseren kunde ikke gjøre et Skridt i Antiochias Gader uden at føle sig trodset og haanet. Nylig digtede Salmer fløj fra Mund til Mund ligesom en undertrykt Befolknings Nationalsang. Kvinder nynnede dem ved deres Arbejde, og Mænd ved Bordet eller i Værkstedet, medens de spiste eller arbejdede. De almindeligste

kristelige Ceremonier, en Begravelse for Exempel, bleve religiøse Demonstrationer, som bare en politisk Karakter. Dette gik endog saa vidt, at Julian ved Lov forbød de Kristne at begrave deres døde ved høj lys Dag. »Smerten,« hedder det i Loven, »maa holde af Stilhed; et larmende og støjende Følge passer ikke der.« I aaben Kamp mod den ene større Halvdel af sine Undersaatter, havde han paa den anden Side ikke fundet noget virkeligt Støttepunkt hos sit eget Parti; Julian var besjælet af en afgjort Forkjærlighed for Grækenland, dets Guder og dets Sprog; de vestlige Provinser, Italien og Rom, Verdensrigets Vugge med sin romerske Cultus indgød ham langt fra den samme Interesse. Derfor kunde han aldrig vente nogen kraftig Hjælp fra denne Kant. Midt i sit Hof, blandt alle de Hellenister, som sværmede omkring ham, følte han sig ensom og isoleret. Trods sine Overdrivelser og Smaaligheder afgiver Julianus Apostata et gribende Exempel paa en troende Mystiker, som, henrevet af sit skjønne Ideal, søger dets Afspejling i Digterens Syner. Dag for Dag blev han mere misfornøjet med sine Omgivelser, som bestode af slebne Hofmænd, opblæste Skeptikere, indbildske Rhetorer og lystige Drikkebrødre. Uden Ophør bebrejdede han dem alle, baade Præster saa vel som Lægfolk, deres Ligegyldighed for Guderne, deres Dovenskab, deres Gjerrighed, deres Kaadhed, Kryberi og underdanige Høflighed. At reformere Hedenskabet, dets Lærdomme, dets Disciplin, dets Sæder, rense det, paatrykke det sit eget Ideals høje Renhed og oprette et dygtigt og kraftigt hedensk Hierarki, det var den kimæriske Plan, som besjælede Julian, den store Tanke, hvorom alle hans Tanker drejede sig.

Efterhaanden som Vinteren nærmede sig, forværredes ogsaa Dyrtiden. Priserne paa alle Madvarer stege umaadelig, og i Antiochias Gader udstødte man høje Forbandelser mod de rige Kornpugere, ligesom man den Dag i Dag kan gjøre det i vore store Byer. »Kornkamrene ere fulde,« raabte man,

»det er de store Kjøbmænd, som gjemme Kornet for at kunne sælge det dyrere.« Kejseren, der søgte at lindre Befolkningens Nød, lod disse tillige med de store Landproprietærer komme for sig, opfordrede dem til at moderere deres Priser og hjælpe deres trængende Medborgere. De lovede det, men holdt ikke eller kunde ikke holde Ord. Kejseren prøvede derfor et andet Middel; han lod foretage store offentlige Kornindkjøb paa Regeringens Regning og udsolgte derpaa Varerne for lav Pris til Befolkningen; i faa Dage var det storartede Forraad bortrevet og opslugt, og Handelen, der ikke kunde udholde den lave Koncurrence, standsede. Godsejerne sendte hverken Korn, Vin eller Olie mere til Byen, alle Butiker lukkedes, og Dyrtiden gik over til en fuldstændig Hungersnød. Kejseren, som havde villet lindre Nøden, havde saaledes kun forværret den, og alle, baade Hedninger og Kristne, rige og fattige, Senatorer, Kjøbmænd, Arbejdere, udstødte om Kap Forbandelser mod ham. Hans uklippede Skjæg, hans lille Figur, hans smudsige Dragt, hans overdrevne Strænghed i Ritualen, alt leverede Stof til Smædeord og Spot. »Ser du Bjørnen,« sagde en, i det han pegede paa ham. »Nej,« svarede den anden, »det er en Menneskeabekat, som har store Skuldre og smaa Ben. Hvor lange Skridt han tager! Tror han, at han er 9 Alen lang ligesom Otus og Ephialtes, hvorom Homer taler? Hvor gaar han hen? Han skal tilberede et Offer.« »Nej! det er en Slagter, som skal dræbe et Dyr, det er ikke saa underligt, at Kjødet er saa dyrt, naar alt Kvæget gaar op i Hekatomber!«

Kejseren følte sig saaret og forbitret. Hvo kunde fortænke ham deri? Han hævnede sig paa den utaknemmelige By ikke paa Tyrannens Vis ved Drab og Fængsel, men paa en mere filosofisk, sin sædvanlige Maade, ved sin krasse og satiriske Pen. Under Titel af »Misopogon« (Skjæghaderen) et Værk, som vi endnu besidde, udslyngede han et bittert og bidende Angreb paa hele den dannede Samfunds-

klasse i de østlige Provinser, hvor Hedningene og de Kristne ofte kun af Navn vare forskjellige og i lige Grad tragtede efter Livets sanselige Nydelser, Luxus og Overdaadighed. For at opstille den mest skærende Modsætning til de sanselige, blødagtige og vellystne Indbyggere i Antiochia afmaler han sig selv ironisk med en karakteristisk overdreven Kynisme: »Naturen,« siger han, »har hverken givet mit Ansigt Skjønhed eller Ynde, og uden Tvivl for at straffe det for sin Grimhed har jeg tillagt mig et tæt Skjæg; Utøj spaserer omkring deri efter Behag, som vilde Dyr i en Skov. Dette Skjæg forhindrer mig fra at spise og drikke med Begjærlighed og fra at give og modtage Kys. I sige, at man kan sno Reb deraf. Jeg tillader eder det af ganske Hjærte, hvis I kunne røre dets hvasse Haar uden at saare eders fine Hænder. Mit Hoved er daarlig kæmmet, mit Haar sjælden klippet, mine Negle sjælden skaarne, mine Fingre ere plettede med Blæk.« Hvis Kejseren forsøger at le, er det en bitter Latter, og en dyb Foragt skinner igjennem hans bidende Spot fra hver en Linie. Han opregner til sidst den utaknemmelige By sine mange Velgjerninger mod den og truer med at forlade den og tilbringe den følgende Vinter i Kilikien.

Endnu var ikke et Aar forløbet siden Constantius's Død, og hvilket Omslag i Folkets Stemning mod sin nye Hersker var der ikke foregaaet i denne korte Tid? Hvilken brat Forandring fra den Jubel og Begejstring, hvormed Constantinopels Borgere havde hilst den unge Erobrer, til den Uvilje og Kulde, hvormed Antiochias betragtede ham. Man begyndte allerede at savne Constantius, som havde været saa forhadt paa Tronen. Denne almindelige Sammenligning med en Slægtning, som han havde foragtet, eller med hans Families berømte Stamfader, Kejser Constantin, hørte til det, som opirrede Julian mest. Constantins Navn var ham altid ubehageligt, det ser næsten ud, som om han

betragtede ham med en Medbejlers Øje. Begge havde rejst en religiøs Revolution i Riget, og den kraftige Constantin, som kjendte sin Tid og fulgte dens Ideer, havde grundlagt et stort Værk. Julian, som vilde kuldkaste sin store Onkels Værk, havde ikke det samme Held, skjønt han i Aandsevner og Begavelse var ham langt overlegen, og Constantin triumferede endnu fra sin Grav over sin unge talentfulde Arving. Denne irriterede Stemning lige over for Onkelens Minde kommer frem i næsten enhver af de faa Lovbestemmelser i den theodosianske Codex med Antiochias Datum og Julians Navn. De ere ikke talrige; thi den filosofiske Fyrstes lovgivende Virksomhed var aldrig stor.

Vinteren nærmede sig med hurtige Skridt, og Kejseren tilbragte de lange Nætter med Studeringer og boglige Sysler. Sjælden viste han sig offentlig for ikke at udsætte sig for Befolkningens Smædeord og Forhaanelser. Til den forestaaende Saturnaliefest udarbejdede han et vittigt Arbejde, en dramatisk Satire mod sine Forgængere paa Kejsertronen. Constantin bliver ikke skaanet; det ser næsten ud, som om hele Skriftet er blevet til for at travestere ham. Han havde ogsaa udkastet Planen til et større Værk, en filosofisk Gjendrivelse af Kristendommen efter tidligere hedenske Forfatteres Exempel, men med dybere Kjendskab til Bibelen og de kristne Dogmer, som Julian kjendte fra sin Ungdoms kristne Periode. Skriftet er ikke kommet til os uden i Brudstykker, men vi kjende dets Grundtanker gjennem senere kristelige Forfattere. Det karakteriserer sig ved en stor Forkjærlighed for Jøderne paa de Kristnes Bekostning; dette er en ny Tanke hos Julian, men som hans herskende Lidenskab og Politik hurtig udviklede. Misfornøjet med Hedningene, som ikke ydede ham noget Støttepunkt, og hvis Udskejelser kompromiterede ham, følte han sig med hemmelig Sympathi hendragen til denne stivsindede, hadefulde Race, som Aarhundreders Landsforvisning endnu ikke havde tæmmet.

Hvis de ikke delte hans Tro, saa delte de dog hans Had til de Kristne, og dette fælles Had gav dem en stor Betydning i hans Øjne. Constantinus havde behandlet Jøderne strængt, og Constantius havde ikke behandlet dem synderlig mildere. Et Oprør under Gallus blev kvalt i Strømme af Blod. De havde lidt med Taalmodighed, skjønt de gyste ved at se deres Tempel blive jævnet med Jorden; men da de saae et nyt Jerusalem opstaa af det gamle og det kristne Kors trone paa Salomons Grav, kogte deres Blod af Raseri og uudslukkelig Hævntørst. Julian satte sig i Forbindelse med de mest ansete af deres Synagoger og førte Brevvexel med dem; han aabnede sit Palads for de Kristnes Fjender og underholdt sig ofte med lærde Mosaiter om mange Punkter i deres Lære. »Hvorfor,« sagde Kejseren en Dag til dem, »følge I ikke Skriftens Bud, som befaler blodige Ofringer ligesom vore?« Jøderne havde strax en Undskyldning paa rede Haand. »Hvor skulde vi gjøre de Ofringer?« sagde de. »Vor Lov befaler os ikke at ofre noget Dyr til Jehovah uden for Jerusalem paa det af David indviede Sted. Vil du se os ofre, saa gjenopbyg Templet, rejs Alteret, og du skal se, at vor Tro ikke er bleven kold.«

Disse Ord gjorde et dybt Indtryk paa Kejseren og satte hans Aand og Fantasi i lige stærk Bevægelse. Gjenopbygge Jødernes Tempel, omstyrte Kristi Spaadom, at der ikke skulde lades Sten paa Sten tilbage, bringe den stumme Veltalenhed, som talte fra det sunkne Tempel og smulrende Stene, til Tavshed — det vilde være en Triumf, et Dødsstød for Galilæerens forhadte Lære. Kejseren lagde hurtig Haand paa Værket med Iver og Kraft. Ledelsen af Foretagendet blev overgiven til hans højeste, mest betroede Embedsmænd; i Spidsen for det hele stod Grev Alypius fra Antiochia, en Mand, som delte sin Herres literære og religiøse Begejstring. I Begyndelsen havde Jøderne Vanskelighed med at fæste Tillid til dette Lykkens uventede

Omslag, og Julian, der ogsaa var vel bevandret i det gamle Testamentes Skrifter, maatte udpege disse endnu i Dag dunkle Ord af Profeterne Ezechiel og Jeremias, som synes at henpege paa kommende Tiders Tilbageførelse af Jehovahs udvalgte Folk til Jerusalem. Opflammede ved disse Opmuntringer fattede Israels Folk et nyt Haab og satte sig i Bevægelse; spredte over det hele Verdensrige stode de dog endnu i Forbindelse ved Baand, som ikke vare bristede; i alle de store Byer havde de Synagoger og talte ligesom i Dag Rigmænd og dygtige Handelsmænd mellem deres Rækker. Den store Nyhed løb nu fra By til By, og alle kappedes om at komme Kejserens Plan til Hjælp; man ilede personlig til Jerusalem eller sendte rige Gaver, Kvinder blottede sig for deres Juveler, og hele Familier solgte deres Sølvtøj eller lode det omstøbe til Hakker, Spader og Murskeer; thi intet Metal syntes kostbart nok for Jehovahs Helligdom! En umaadelig Menneskemasse fyldte snart Jerusalems Gader; med Jubel og Stolthed hilste man den ærværdige By, og alle troede, at Hævnens og Gjengjældelsens Dag var nær. Førend man begyndte det store Byggeforetagende, maatte først det gamle Tempels Grundbygninger fjærnes. Dette udførtes uden Vanskelighed; men da man vilde opføre nye Underbygninger, begyndte Arbejdet at blive besværligt, Jorden styrtede sammen i Udgravningerne, og om Natten følte man heftige Jordstød. Man tabte ikke Modet og gjorde Udgravningerne endnu dybere; men pludselig strømmede uhyre Ildsøjler op af Jorden og indhyllede de talrige Arbejdere i Røg og Flammer. Alle grebe Flugten, slagne af Skræk og Angest; man gjorde endnu et Forsøg, men Naturfænomenet gjentog sig for en umaadelig Menneskemasses Øjne, som faldt paa Knæ og udstødte Rædselsskrig mod Himlen. Saaledes lyder de kristne Forfatteres Beretning. At det interessante Fænomen virkelig har fundet Sted, er sikkert, da Hed-

ningen, den troværdige Ammianus Marcellinus, fortæller det samme. Hans Ord ere følgende: »Medens Alypius, assisteret af Provinsguvernøren, med Kraft og Iver drev paa Udførelsen af Arbejdet, brøde frygtelige Ildsøjler (metuendi globi flammarum) frem af Jorden nær ved Grundbygningerne og gjorde Stedet ved hyppige og gjentagne Angreb utilgængeligt for de forbrændte Arbejdere (exustis operantibus). Da saaledes det rasende Element bestandig drev dem tilbage, standsede Foretagendet.« At de Kristne i hine lidet naturkyndige Tider i det sælsomme Naturfænomen saae et virkeligt Mirakel og Tegn fra Himlen, er ikke forunderligt, men naturligt og rimeligt. Hvo kunde betragte denne usædvanlige Naturbegivenhed, just paa denne Tid og dette minderige Sted, uden at gribes i Sjælens Dyb? Men den nuværende Menneskeslægt er mere skeptisk og undersøgende end for halvandet Aartusende siden, især naar den staar over for en Naturbegivenhed, der ser ud som et Mirakel. Vi behøve ikke mere som Voltaire i forrige Aarhundrede at erklære Ammians Beretning for umulig og absurd, da den nuværende Fysik lærer os, at en pludselig Explosion af de gasagtige Luftarter, som havde samlet sig i de længe indelukkede, underjordiske Rum, er nok til at forklare dette saa kaldte Mirakel. Med Hensyn til den bratte Afbrydelse af det besværlige Byggeforetagende maa man huske paa, at det foretoges i Vinteren 363, kort før Julians Krigstog mod Perserne; hans bratte Død og en kristelig Regerings nye Regeringsmaximer forklare til fulde, hvorfor det ikke blev fortsat. Saaledes saae Kejseren sin storartede Plan falde til Jorden og skjulte sit Nederlag med den spydige Bemærkning, at man saae godt, at intet var evigt i denne Verden, eftersom man ikke kunde gjenoplive det Væsens Dyrkelse, hvem man særlig gav Navnet »den evige«, og hvem alle de hellige Skrifter og Profeterne erklærede for »evig og ufor-

gængelig.« Han følte, at denne sælsomme Begivenhed endnu mere havde forringet hans Anseelse, og at kun et glimrende og sejerrigt Felttog kunde gjengive ham, hvad han havde tabt, og bringe ham nye Kræfter i Gudernes Tjeneste. Foraaret var kommet, Rustningerne færdige, og ingen Grund til at forhale Krigen.

(Sluttes.)

Chr. Stremme.

Landevejens Børn*).

Alle den gamle Tids Foreninger og Broderskaber, der søgte at fremme Sjælens Vel eller værne om jordiske Forrettigheder, og alle bosatte Mennesker, hvis Liv var omfredet ved et Hjems Grænsepæle og Rettigheder, stode lige over for et Samfund af fredløse og hjemløse, der savnede alt, hvad den Gang ydede Sikkerhed og Agtelse, men som dog lode sig til Syne og spillede en Rolle med ved enhver fælles Virksomhed af de andre, ringeagtede, men meget efterspurgte, forhadte af den strænge Kirke som Djævelens Børn, men meget velkomne baade for gejstlige og Lægmænd som Opbevarere af de glade Kunster, Folkets Pudsemagere og Glædebringere, — det store Samfund af omstrejfende Folk.

Disse Landevejens Børn have en lang Historie, der fortjener mere Opmærksomhed, end der hidtil er bleven dem til Del; thi de vare gjennem mere end ét Aarhundrede de folkelige Opbevarere af gammel Poesi, Musik og alle fremstillende Kunster.

Ogsaa deres Historie lærer os, hvor inderlig og uafbrudt Middelalderens Folkeliv hænger sammen med den romerske Oldtid. Saaledes havde foruden utallige andre

---

*) Efter Gustav Freitag: Bilder aus dem deutschen Mittelalter.

Gladiatorernes, Histrionernes, Thymelikernes foragtede Race holdt sig under Folkevandringens Storme og fra Rom udbredt sig blandt Barbarerne. De opførte utugtige romerske Pantomimer for de blodtørstige Vandaler-Skarer, de stode uden for den frankiske Høvdings Hytte og fløjtede og spillede fremmede Melodier, som maaske engang vare komne til Rom med de asiatiske Guders Orgier; de blandede sig i de gothiske Menigheder, der strømmede ud paa Kirkegaarden fra den nybyggede Kirke, og lukkede her op for deres Kasse for at forevise en Abe i en rød Jakke som et udenlandsk Uhyre eller lode de gammellatinske Lededukkers groteske Skikkelser, Maccus, Bucco, Papus eller hvad Hanswursts antike Fædre ellers monne have heddet, spille for Landsby-Ungdommen, der spilede de store blaa Øjne vidt op ved at se de fremmede Vidundere. Samtidig tilbøde maaske andre Medlemmer af Gjøglerbanden Krigerne i Menigheden for Betaling at opføre en Kampleg med skarpe Vaaben med alle den romerske Cirkus's Kunstgreb og Farer; saa sluttede de kamplystne Mænd Kreds og fulgte med lidenskabelig Spænding Lykkens Omvexlinger i denne Kamp for Løn, som Tilskuerne beundrede desto mere, jo blodigere den blev, medens de ikke saae med større Agtelse paa de elendige, der kæmpede paa denne Maade for Penge, end om de havde været Ulve eller sultne Hnnde. For de fornemmere Tilskuere fandtes der andre tillokkende Kunster. Ogsaa omstrejfende Kvinder droge gjennem de tyske Lande med Mandfolkene, smidige, frække og om muligt i glimrende Optog. Naar de i en bakkantisk Dans's yppige Bøjninger svang den græske Tamburin eller den asiatiske Skralde, vare de rigtig nok i Almindelighed uimodstaaelige for de tyske Adelsmænd og gejstlige Herrer, men i højeste Grad anstødelige for alvorlige Mennesker. Allerede i Aaret 554 skred en Frankerkonge ind imod de fremmede omstrejfende Kvinders Uvæsen, og den værdige Hinkmar advarer faderlig sine Præster for disse Kvinder, hvis fremmed lydende Be-

nævnelse af de trohjærtede Munke oversættes med et meget bekjendt, men djærvt Ord.

Til de fremmede Gjøglere af denne Art sluttede sig hurtig en talrig germanisk Eftergrøde. Fra ældgammel Tid havde de germaniske Stammer haft omvandrende Sangere, der vare Ombringere af Nyheder, Udbredere af de episke Sange og Viser. Ogsaa de vare dragne om fra Gaard til Gaard, højst velkomne i de fornemmes store Blokhuse, ærede Gjæster, betroede Sendebud, som ofte forstode at vinde en skjønnere Løn af deres Gjæstevenner end gyldne Armbaand og nye Klædningsstykker. De havde før ved Arnens Ild sunget om Tordengudens Tog til Jætteverdenen og om Nibelungernes tragiske Undergang, senere om Attilas Bedrifter og de sydlige Landes Vidundere; men denne rige Skat af hjemlige Sange blev uhyggelig for den nye Kristendom. Med ægte Sans samlede endnu Karl den store de germaniske Stammers Heltedigte, — hans af Præsterne beherskede Søn Ludvig hadede og foragtede dem. Ganske vist vare disse saa fulde af Hedenskab, at Kirken havde Grund til at ivre mod dem i sine Synodebeslutninger. Med dem faldt det Sangersamfund, der førte dem med sig og udbredte dem, i Kirkens Unaade. Vel hørte derfor ikke Sangene op med at lyde; men Sangerne sank i Rang, de kom i det mindste til Dels til at høre til hine Landstrygeres Klasse, og Folket vænnede sig til at høre sin Fortids skjønneste Arvegods af foragtede Spillemænds Læber.

Og endnu en anden Arv fra det germaniske Hedenskab tilfaldt Landstrygerne. Endnu før Tacitus's Tid opførtes i Germanien paa Gudernes Festdage højtidelige, dramatiske Optog; allerede den Gang synes det Lune, hvormed den gudfrygtige Germaner betragtede sin Gudeverden, at have ladet komiske Mummeskikkelser slutte sig til disse Optog, saasom Nisser, Jætter, den isgraa Vinter og den grønne Vaar, Donars Bjørn og sandsynligvis Odins hvide Tryllehest, der i de dramatiske Skuespils ældste Form, en Væddekamp

eller en Retstrætte, optraadte mod hinanden. Sildt forstode de omstrejfende Gjøglere at føje disse germaniske Masker til de groteske romerske Figurer, som de havde indført. Og paa de nye Kristenmenigheders Kirkegaarde i Tyskland brølede de drikkelystne Asers Bjørn Side om Side med den romerske Vinguds Følgesvend, den med Bukkefødder og Horn udstyrede Satyr.

Saaledes blev Landstrygernes Samfund snart germaniseret og snoede sig hele Middelalderen om imellem de afsluttede Kredse i Folket, hjemløst og fredløst for Loven. Kirken vedblev at mistænkeliggjøre det »fahrende und gehrende Volk« i sine Dekreter, endog deres Ret til at faa Del i Kristendommens Sakramenter blev begrænset. De gamle Lovbøger tillode, uden Bøder at ihjelslaa lejede Fægtere ligesom herreløse Hunde, eller, hvad der næsten var værre, tilstode den forurettede Landstryger kun et Skin af en Bøde. Var en Spillemand bleven ramt af et Sværd eller en Kniv, havde han kun Lov til at føre det samme Slag eller Stød imod den Skygge, som den, der havde saaret ham, kastede paa Væggen.

I skarp Modsætning til denne »Uærlighed« stod den Gunst, Landstrygerne i Almindelighed kunde glæde sig ved. Enkeltvis og i Skarer droge de gjennem Landene, ved de store Hof- og Kirkefester strømmede de i Tusendvis sammen. Det var da almindelig Skik at give dem Drikkevarer, Mad, Klæder og Penge, og det var ogsaa raadeligst at behandle dem vel; thi de vare overalt bekjendte som onde Tunger og udbredte igjennem alle Lande ved Smædesange den karriges Skam med en Hævngjerrighed, der maaske forøgedes ved Følelsen af, at de i en saadan Hævn havde det bedste Middel i Hænde til at gjøre sig frygtede. Kun sjælden vovede en Fyrste som Kejser Henrik den anden eller en from Biskop at vise dem bort fra sine Fester uden Betaling. Lige ind i det femtende Aarhundrede findes de næsten overalt, hvor der har samlet sig et større Antal Mennesker.

De marchere med Sækkepibe og Fiol foran den bevæbnede Skare, de drage i Følge med Hærene mod Slaverne, til Italien, til Jerusalem, de blæse og raabe ved enhver Turnering og synge paa Stedet Sejerherrernes Pris, ved store Gjæstebud gjøgle og danse de i eller uden Kostume, eller svæve ved hvert Marked hen ad Linen og gjøre i fuld Rustning Saltomortaler imellem tvende Sværd paa saa gruopvækkende en Maade, at let kyste Folk falde i Afmagt. De synge Vandrersange, Spotteviser, Elskovssange og fortælle Heltesagn og Æventyr fra fremmede Lande lige saa vel paa Bondens Ovnbænk og i Borgerens Forstue som i Borghallen. Der er Herren maaske fraværende paa et Korstog, og Borgfruen og Tyendet lytte ængstelig til den snu Spillemands Fabler og Løgne. I Dag fortæller han udenlandske Vidunderhistorier; i Morgen bringer han hemmelige Budskaber imellem elskende, saa træder han igjen en Tid i en ridderlig Skjalds Tjeneste, hvis Sange han ledsager med sit Spil og paatager sig at udbrede i Landet, omtrent som et Tidsskrift nu gjør det. Eller han klæder sig endnu mere afstikkende, end han ellers plejer, tager en Kølle i Haanden, iører sig Narrekappen og bliver i Egenskab af Nar en Adelsmands Følgesvend eller en fornem Gejstligs Ledsager.

Af de Vedtægter, som holdt dette store Samfund sammen, er intet Spor efterladt os; dog berettes der, at der ogsaa iblandt dem gaves Mestre og højere Værdigheder. Efter Aar 1000 red en saadan Høvding iblandt Landstrygerne, som kaldtes Vollark, med et Følge af otte Fæller, til en sachsisk Adelsmands Bryllup. Paa Landevejen sluttede en fremmed af en fornem Mands Udseende sig til ham; han indbød dem til at overnatte i hans Hus og stillede kun den Betingelse, at de ikke maatte yppe Klammeri med de forvorpne Svende og Riddere, der hørte til hans Husstand. Igjennem dunkle Dale og tætte Skove naaede de til den fremmedes klart oplyste Slot; de bleve modtagne med

Ærbødighed af et rigt smykket Følge, indkvarterede i Slottets Gjæsteherberge, deres Heste fik rigeligt Foder, og de selv et prægtigt Maaltid. Da de den næste Morgen vilde bryde op, fordrede den fremmede, at de skulde dvæle endnu en Dag hos ham i Lyst og Gammen. Og han lod atter et kosteligt Gjæstebud anrette; ved intet Fyrstehof havde Mændene set saa stor Pragt i Bordopdækningen, og under Gjæstebudet sagde Vollark dette til sin Vært. Dertil svarede han: »Du undre dig ikke derover; alt det røvede Gods paa Jorden hører mig til og kommer i min Haand.« Da forfærdedes Vollark og kaldte efter Maaltidet hemmelig sine Fæller til Side: »Den Fyrste, der har budet os til Gjæst, er den arge Djævel, giver eders Sjæle Gud i Vold og bønfalder ham, at han vil udfri os herfra.« De vendte tilbage til Laget og bade om Orlov. »Først skulle I modtage Gaverne,« sagde Værten, og han skjænkede dem Guld og Sølv, Bægere og kostbare Klædninger og sagde: »Nu har jeg opfyldt alt, hvad jeg har lovet eder; i Morgen vil jeg lade eder følge paa Vej.« Efter en søvnløs Nat bleve Landstrygerne af Vejvisere førte tilbage til Landevejen; ved Skillevejen forsvandt deres Førere. Og paa Stedet følte Vollark og hans Fæller sig udmattede af Hunger og mærkede, at det samme var Tilfældet med deres Heste, saa at de næsten ikke kunde ride videre, og da de søgte efter Gaverne i deres Bylter, fandt de intet deri uden Spindelvæv*). Dette Sagn er den eneste Beretning, som tyder paa, at berømte Sangere uagtet Kirkens Had endnu bevarede noget af den gamle folkelige Betydning; endogsaa Djævelen fremtræder endnu i Skikkelse af en gjæstfri Jætte.

Efter det trettende Aarhundrede bliver Landstrygernes retslige Stilling bedre; alle Klassers Levevis bliver frivolere,

*) Af de Visioner, som den bayerske Munk Othloh (c. 1000 til 1066) i Fulda forfattede; se Pertz: Monum. Scriptt. XI. Vis. 23.

kjækkere, mere hensynsløs, Begjæret efter burlesk Spøg, Strængespil og Dans, Sang og mimiske Forestillinger saa almindeligt, at kunstfærdige Folk blive en bestandig Fornødenhed for Byerne og Hofferne. Derfor lykkes det mange at slutte Fred med det borgerlige Samfund, de slutte sig til Ridderskabet som Udraabere, Herolder, Sangere og Talsmænd*), de blive Hofnarre ved Fyrstehofferne, Gildesfogeder**) i Stæderne, Stadsmusikanternes Svende, Landsknægtenes Spillemænd; selv de omstrejfende Kvinder falde saaledes ind under det lokale Politis velvillige Opsyn. Fra den Tid dele Landevejens Børn sig i de tjenende og de omstrejfende; en Herres eller en Bys Nar, Spillemand eller Prisfægter bærer som Tegn paa sit Tjenesteforhold Skilt, Vaaben, Kjæde eller Ring paa Armen, og dette Ufrihedens Mærke bliver et værdifuldt Privilegium for ham, det yder Beskyttelse imod det opstaaende Politis Mistænksomhed; men for den, der endnu strejfer om, bliver Stillingen slettere; i Midten af det femtende Aarhundrede blive de paa Rigsdagen i Frankfurt allerede truede som Vagabonder af de kejserlige Forordninger, Sangerne og Talsmændene tilmed, fordi de med Ringeagt angribe baade gejstlig og verdslig Øvrighed, »hvilket fører til Tvedragt og Ulydighed.« Til sidst paakommer der den, der har fast Ansættelse, den ærgjerrige Tanke at slutte sig sammen i et Lav eller, efter italiensk Mønster, i en Schola og lade sig beskytte ved Privilegier, saaledes Piberne, Pavkeslagerne, Fægterne og andre.

Nogle Grene af disse Landstrygeres Virksomhed fortjener særlig Omtale. Gladiatorernes og Dyrefægternes Skare fra Merovingernes Hoffer droge ligeledes til Tyskland.

*) „Spruchsprecher“ var i sydtyske Stæder en af Øvrigheden udnævnt Person, der skulde være Improvisator og indlede alle Skaaler i Gildet og Skyttelaget med passende Rim.

**) „Pritschmeister“ hed Ordensmarskalken ved de sydtyske Gilder og Skyttelag, som med Slag af sin Brix (Pritsch) gemytlig advarede enhver, der var ved at overskride Reglerne.

Deres Kampe, hvori de for Penge udgøde deres Blod, maa ofte have tjent til Underholdning for Kejserne; thi da Kejser Henrik den anden i Aaret 1017 havde fanget en Skare Landevejsrøvere, anstillede han i Merseburg og Magdeburg Kampe og stillede en Del af sine ærlige Stridskæmper imod Fangerne, som han lod nedhugge af dem. Ogsaa Byerne holdt stundum slige Stridskæmper, saaledes havde Aachen hele det fjortende Aarhundrede til Tvekamp imod Byens Fjender Fægtere for fast maanedlig Løn og Klæder; engang skulde en saadan Kamp holdes med Stridskøller, fastgjorte med Remme, og Kæmperne skulde til den forsynes med Benklæder og Bælter; de bleve underviste af en Læremester, der fik den anselige Sum af 25 Guldgylden foruden Klæder og fri Fortæring.

I det følgende Aarhundrede sluttede de Fægtere, der havde fundet fast Ansættelse i Stæderne, sig sammen i tvende Foreninger under Navn af Marxbrødre og Fjederfægtere, der nærede stærkt Had til hinanden. Fjederfægterne førte i deres Vaaben en befjedret Grib, de roste sig af at have faaet et Privilegium af en Hertug af Mecklenburg og fandt senere milde Velyndere i Kurfyrsterne af Sachsen; naar de droge Sværdet paa Kamppladsen, raabte de: »Sving dig, Fjeder, lær, hvordan man sig skal te, skriv gjærne med Blæk, der som Blod er at se«*). St. Marcus-Brødrene førte derimod en Løve i Vaabenet og styrkede sig med det trodsige Rim: »Ryst Manken, Løve, stærk og god, se Gribben an med trodsigt Mod! — ham skal du hugge ned paa Stand, — hans Fjedre sprede trindt om Land!« De vare 1487 af Kong Maximilian blevne benaadede med et Privilegium, deres Mestre af det lange Sværd stode under en Høvedsmand og holdt senere Sammenkomster paa Efteraarsmarkedet i Frankfurt am Main. Der-

---

*) Benedict Edlbeck, Britzschmeister: Ordentliche Beschreibung des grossen schiessen in Zwickau 1574. S. 82.

hen drog, hvem der vilde optages iblandt dem, han maatte kæmpe med fire af Mestrene og derpaa i en offentlig Forsamling tage imod Udfordring af enhver, der vilde kæmpe med ham. Bestod han Prøverne, blev han slaaet korsvis over Lænderne med Paradesværdet, maatte sværge Lavseden og lægge to Guldgylden paa Sværdet; derfor fik han Broderskabets hemmelige Kjendingstegn og Ret til at undervise i sin Kunst og holde Fægteskole, det vil sige, at foranstalte offentlige Kamplege. I lang Tid vare disse Kamplege en Fornøjelse for Fyrster og Borgere, de opmuntrede efter Slaget ved Mühlberg den fangne Kurfyrste af Sachsen under den store Rigsdag i Augsburg. At Frankfurt var den eneste Stad, hvor man kunde blive Mester af Sværdet, var i Folkets Øjne et stort Fortrin, den besad.

Fægternes Optog og mange af deres Skikke minde endnu levende om de romerske Lege, om end Kampen sjælden fik et blodigt Udfald; thi Fyrsterne og Stæderne hvervede hele Fægterbander, der optraadte ved Skyttefester og andre store Festligheder. De rekruterede sig paa den Tid iblandt Drabanter, Haandværkere — ofte Bundtmagere, — og gave hele det sextende Aarhundrede igjennem ogsaa af egen Drift offentlige, ikke farefri Forestillinger, ved hvilke Skare kæmpede mod Skare, og Mand imod Mand.

Disse Fægterlav overlevede Trediveaarskrigen; de mistede de gamle Benævnelser for dens Kunsthug, de faldt ikke længere ud efter Oxen, Vildsvinet, Plov og Tag, men efter franske Kunstudtryk; men de holdt sig i de større Stæder til Trods for de fremmede Fægtemestre. I Nürnberg blev dens offentlige Kampleg forbuden kort før Aar 1700; men Folket tog endnu længe lidenskabelig Parti for den ene eller anden af de to Afdelinger, der fandtes i Byen ikke en Dreng, som ikke stred enten for Marxbrødrene eller for Fjederfægterne, og hyppig gave de Forestillinger i private Huse. En af de sidste Kamplege blev 1741 foranstaltet i

Breslau paa Magdalene-Kirkegaard. Paa den Dag, da den unge Konge af Preussen med sin lille Paradekaarde fra Kejser Matthias's Tronstol modtog det erobrede Schlesiens Hylding, just som en ny Tids Morgenrøde var ved at bryde frem, gjøglede de gamle Fægtere lig Skyggebilleder fra Fortiden endnu en Gang paa forgangne Slægters Grave; men saa forgik ogsaa de.

Den Indflydelse, Spillemændene have haft paa den episke og lyriske Folkedigtnings Udbredelse og Udvikling, kan tydelig spores i de Folkeviser, der behandle Heltesagn. Ofte søge Spillemændene at indsmugle deres Standsfæller, selv i de gamle Digte, og sørge da for, at deres Idealer ikke komme til at spille nogen daarlig Rolle. Saaledes er allerede i Nibelungerne Gigespilleren Volkers lyse Helteskikkelse en Spillemandsfigur; men djærvere og raaere boltre sig lignende Figurer med et grotesk Anstrøg i den folkelige Sagnkreds's senere Digtninger, f. Ex. Munken Ilsan i Rosenhaven.

Dog ikke blot iblandt det germaniske Epos's Helte indsmuglede Landstrygerne forskjønnede Afbildninger af deres eget Liv; foragtede som de vare, næsten udelukkede fra Kirkens Helligste, forstode de dog, fulde af deres Haandværks Overmod, at udbrede sig til selve Kirkens Skib og Kor; thi de snege sig ind i det tyske Dramas første, strængt kirkelige Begyndelse, i Paaskefestens hellige Skuespil. Allerede i Middelalderens Begyndelse havde man i Kirkeritualet givet Korsfæstelsens og Opstandelsens Historie et dramatisk Tilsnit: Vexelsange mellem Kristus og Disciplene, Pilatus og Joderne, sungne i Kirkekoret af Gejstlige, den højtidelige Nedlæggelse af et stort Krucifix i en kunstig Grav eller i Krypten, og Paaskemorgen en højtidelig Forkyndelse af Opstandelsen, Lovsang af hele Menigheden og Indvielse af Palmegrene. Snart begyndte man stærkere at fremhæve de enkelte Roller ved dramatisk Sang, foruden Sang at lægge dem Tale i Munden og gjøre Hovedrollerne

kjendelige ved tilsvarende Dragter og enkelte Attributer. Paa andre Kirkefester bar man sig ligedan ad med Helgenlegenderne, og allerede i det tolvte Aarhundrede blev der i tyske Kirker opført hele Stykker dramatisk, endnu dog fornemmelig paa Latin, af gejstlige og i Koret; men i det trettende Aarhundrede trænger det tyske Sprog sig ind i Personernes Dialoger, samtidig blive Stykkerne længere. Rollernes Antal forøges, Lægfolk begynde at spille med, Talen bliver underholdende, undertiden kaad og stikker løjerlig af imod enkelte latinske Korsange og Responsorier, der endnu bibeholdes, men lidt efter lidt ogsaa blive tyske. Nu optræde iblandt Skuespillets bibelske Personer de samme komiske Figurer, den samme djærve Spøg og plumpe Skjæmt, som Landstrygerne hidtil havde opvartet med paa Kirkegaardene. Hyppigst optræder Narren som Tjener hos en Kvaksalver. Fra de ældste Tider havde Landstrygerne ført om i Landene hemmelige Midler, især saadanne, som Kirken fandt mistænkelige, udsprungne af ældgammel romersk Overtro, gamle germaniske Besværgelsesformularer, og vel endnu andet, der var smudsigere og farligere. Paa de store Kirkefester og Markeder savnedes heller ikke Lægernes Boder, de samme vandrende Lægers Boder, som allerede findes afbildede paa de græske Vaser; de vare tillige med Lægernes groteske Masker og den lystige Tjener komne over Italien til Tyskland som en indbringende Haandtering for Landstrygerne. Lægerne og Tjenerne optraadte i de gejstlige Fremstillinger som Intermezzi og langtrukne Episoder af hellige Handlinger, i hvilke der ikke maatte savnes Prygl og Trækken efter Haarene.

Men ogsaa en anden populær Person, Djævelen, indførte Landstrygerne i de hellige Skuespil, og det var rimeligvis deres første Debut. Allerede længe havde denne Helvedes Aand spyet Ild og logret med Halen under Teltene paa Kirkegaarden og var sandsynligvis allerede tit til Tilskuernes Henrykkelse bleven holdt for Nar og gjennem-

pryglet af en kløgtig Spillemand, førend det henved det trettende Aarhundrede lykkedes ham som meget døjende medspillende i det hellige Paaskedrama at bidrage til den fromme Menigheds Opbyggelse.

Til Landstrygerne sluttede sig Kirkens letsindige Børn, vagabonderende Munke, desto værre ogsaa Nonner og Bedesøstre, fremfor alle de omstrejfende Skolarer, der i Egenskab af Skattegravere og Djævlebesværgere gjorde heldige Angreb paa Bøndernes sammensparede Guldgylden og Forraadet i deres Røgkammere. »De agtede at blive Præster«, de kom fra Rom, vare endog kronragede og samlede ind til en Messeskjorte; eller ogsaa vare de Sortekunstnere og bare da gul Pynt paa Kjolen, de kom fra Venusbjærget; naar de traadte ind i et Hus, raabte de: »Her kommer en vandrende Skolar, en Mester i de syv frie Kunster, som besværger Djævle, Hagl, Vejr, Ild og alle mulige Uhyrer«; derpaa gjorde de »Experimenter«.

Med de omstrejfende Gjøglere, og hvad dermed fulgte, krydsedes paa Landevejen endnu andre af Elendighedens Børn, der vare mindre skadelige og mere uhyggelige for Folket. Iblandt dem Zigeunerne.

I Følge deres Sprog og de tarvelige historiske Efterretninger ere Zigeunerne en Stamme fra det nordlige Forindien, der først paa en Tid, da det gamle Sanskrits Omdannelse til de senere Folkesprog allerede var gaaet for sig, mistede deres Hjem og Forbindelsen med deres indiske Frænder. Paa deres Vandringer imod Vest, der fortsattes igjennem Aarhundreder, maa de have levet i stadigt Samkvem med Araberne, Perserne og Grækerne, thi disse Folks Sprog have kjendelig indvirket paa deres eget. De findes mulig allerede ved Aar 430, sandsynlig ved 940 i Persien. De komme til Syne omtrent 1100 i Sydtyskland som »Ismaeliten« og »Kaltschmiede«*). De vare i det fjortende

*) Til „Kaltschmiede" (Kobbersmede) regnedes ogsaa Kjedelflikkerne. Den ældste Beretning om dem, i en fri Bearbejdelse

Aarhundrede paa Cypern og Aar 1370 bosiddende som ufrelse i Walachiet. Navnet Zigeunere er en Forvanskning af deres Sprog, de kalde sig endnu den Dag i Dag Sinte, Beboere af Indus. Ogsaa deres gamle Paastand, at de ere komne fra Lille-Ægypten, kan have sin Rigtighed, da Lille-Ægypten synes den Gang ikke at have betegnet Nildalen, men de asiatiske Grænselande.

Endelig vise de sig Aar 1417 i store Hobe med latterlige Fordringer og naragtige Optog, kommende fra Ungarn, først i Tyskland, men snart ogsaa i Schweiz, Frankrig og Italien, og vække overalt den yderste Grad af Forbavselse. En Bande af 300 voxne, foruden Børnene, droge under Befaling af en Hertug og en Greve helt op til Nordsøen, til Hest og til Fods, Kvinder og Børn vare anbragte paa Karrerne med Oppakningen. De ere pyntede som til Maskerade, føre Jagthunde med sig som Tegn paa adelig Herkomst; men naar de virkelig jage, gjøre de det uden Hunde og uden Støj. De forevise Anbefalinger og Lejdebreve fra

---

af 1ste Mosebog i plumpe Vers, skreven før 1122, er aftrykt i Hoffmanns „Fundgruben" II; deri blive de som fremmede Handelsmænd stillede i Modsætning til Jøderne. Disse mærkelige Vers lyde saaledes:

Von Ismael stammen die Ismaelitischen Leut', sie hausiren durch die Welt weit,
Wir heissen sie Kaltschmiede. Ach über ihr Leben und ihre Sitte!
Denn Alles, was sie haben feil, das hat einen Makel und ist nicht heil.
Wenn er (der Kaltschmied) was kauft, übel oder wohl, man ihm noch etwas darüber geben soll,
Und hat er verkauft seine Waaren, so ersetzt er nie mehr den Schaden.
Sie haben nicht Haus noch Heimath, es scheint ihnen überall gleich gut,
Das Land sie durchstreichen, das Volk sie mit Gaunereien beschleichen,
So betrügen sie die Menschheit, sie rauben aber nicht mit Oeffentlichheit.

Fyrster og Herrer, ogsaa fra Kejser Sigismund. De paastaa, at deres Bisper have befalet dem at vandre syv Aar om i Verden; men de ere store Gavtyve og tilbringe Nætterne under aaben Himmel for bedre at kunne stjæle. Aar 1418 vise de sig flere Steder i Tyskland, og samme Aar under Overbefaling af en Hertug Michel af Lille-Ægypten uden for Zürich, hvor der maa have fundet en Sammenkomst Sted af flere Horder. Deres Tal var her efter de laveste Angivelser 1000 Sjæle med to Hertuger og to Riddere, de foregive at være af Tyrkerne fordrevne fra Ægypten, have mange Penge paa Lommen, som de paastaa at have faaet af deres egne i Hjemmet, spise godt og drikke godt, betale ogsaa godt, ingen Sinde ere de andet Steds optraadte saaledes.

Efter den Tid droge de fra Romanien i flere Hobe ud over hele Evropa; men til Trods for deres taabelige Udpyntning og snu Løgne lykkedes det dem dog kun meget faa Steder at skuffe. Næsten overalt viste de sig som arge Hedninger, Troldmænd, Sandsigere og højst uforskammede Tyve. Paa den lange Vandring splittedes de igjen i mindre Bander, mistede deres Førere, som de havde pyntet med alle feudale Titler, og bleve selv mangefold decimerede ved Vandrelivet og Forfølgelser af de bosiddende Folk.

De bedste Oplysninger om deres Fortid giver Sproget. Zigeunerdialekternes oprindelige Enhed giver sig endnu tydelig til Kjende. Sproget fremtræder som en eneste og særegen indisk Stammes Mundart, en vanslægtet Datter af det højbaarne Sanskrit, der næsten i ethvert Land, hvor Folket dvælede paa sin Omflakken, har tilvendt sig et eller andet fremmed, og dets Klædebon er oversyet med Lapper fra alle Folkeslag, saa at kun hist og her de ægte Guldtraade komme til Syne. Stammen har opgivet en stor Mængde af sine egne Ord, fornemmelig saadanne, som hvile paa Beskuelsen af Gjenstande, de ikke kunde træffe i de fremmede Lande og under deres smaa fattige Livsvilkaar;

den har mistet det indiske Udtryk for Papegøjen, Elefanten og Løven, for Tigeren og Kongeslangen; men Sukkeret »gulo«, Silke »pahr«, Vindruen »drakh« nævner den endnu med deres indiske, og Vinen »mohl« med dens persiske Navn. Endog til mange idelig brugte Betegnelser har den glemt de indiske Ord, den kan ikke længer nævne Spurven paa Indisk, heller ingen Fisk og næsten ingen Plante, dermod mange baade store og smaa Dyr, blandt andre ogsaa »dschu«, Lusen. Dertil kom, at Zigeunerne selv adsplittedes i Bander blandt de forskjelligste Folkeslag, saa at selv deres bevarede Ejendom ikke blev fælles for dem alle, og at der i hvert Land opstod en selvstændig Zigeunerdialekt. End videre tilegnede Romen, som han kaldte sig selv, sig foruden sit romany tschib og Landets Sprog endnu de videndes Sprog, Tyvesproget, som han ogsaa i venlig Tuskhandel meddelte Ord af sin Sprogskat. I Tyskland forstod han Rothvælsk eller Jenisch, i Bøhmen Hantyrka, i Frankrig Argot, i England Slang, i Spanien Germania.

I Tyskland beredtes der ikke disse fremmede noget behageligt Liv. Som deres Haand var rettet imod alles Gods, saaledes arbejdede alles Had imod deres Hals. Karl V paabød deres Udvisning, Fyrsternes nye Politi-Anordninger viste dem ingen Skaansel. Og dog forstode de at skaffe sig Fortjeneste hos Landbefolkningen i Egenskab af Sandsigere, ved hemmelige Kunster, som Læger for Mennesker og for Dyr, som Hesteprangere og Bissekræmmere. Wallenstein brugte dem til Spioner, senere gjøre Svenskerne det samme; deres Piger forstode at gjøre sig behagelige for Officerer og Soldater, Bandens Vismænd solgte Amuletter og beslog Hestenes Hove.

Efter Krigen droge de frækt igjennem Landet, en Skræk for Befolkningen. I Thyringen faldt en Bande paa over 200 Sjæle ind og fordelte sig der, betragtet med meget fjendtlige Blikke, fordi det hed sig, at de udspejdede Landet

for en eller anden Fjende. De vare til visse blevne en stor Landeplage, mod hvilken Lovgivningen tordnede med karakteristisk Hensynsløshed; overalt lød Befalinger til at fordrive dem, de gjaldt for Tyrkens Spejdere, for Troldmænd, de stode uden for Loven. Endnu Aar 1700 blev i et lille rhinsk Fyrstendømme en Zigeunerinde og hendes spæde Barn opført imellem det nedlagte Vildt. Lige indtil Aar 1750 bliver det ved Edikter i Østerrig, det tyske Rige og Preussen atter og atter paabudt at hænge alle voxne, i alt Fald Mændene, og skære det ene Øre af Kvinderne*). Alligevel bleve de fremmede ikke helt udryddede; en velgjørende Modsætning danner det nittende Aarhundredes Forholdsregler; 1830 bliver der i Friedrichslohra i Thyringen gjort et menneskekjærligt, men forgjæves Forsøg paa at forbedre en Bande paa omtrent 100 Personer ved at give de voxne Understøttelse og Børnene Opdragelse.

Henved Aar 1500 forsvandt Navnet »fahrende Leute«, og megen fornøjelig Virksomhed af Omstrejferne blev fri for de gamle Pletter; men Gavtyvenes store Lav bevarede en vis Organisation. Ogsaa deres Sprog blev ved at leve; Rothvælsk'et viser i forskjellige Prøver fra Slutningen af Middelalderen den fuldendte Uddannelse af et gammelt Gavtyvesprog.

Det bestaar fornemmelig af hebraiske Ord, saadan som disse bruges af Folk, der ikke selv ere Jøder; ved Siden af findes ærlige tyske Ord af den gamle Stamme, og end videre hensigtsmæssige Opfindelser af billedlige Udtryk, fornemmelig med det Maal for Øje at skjule Talens sande Mening under et skuffende Billede: Vindfang = Kappe, Platfod = Gaas; kun faa Ord antyde en loftet Stemning, af flere bryder et fortvivlet Menneskes raa Lune frem, og

---

*) Kejserlige Privilegier og Sanktioner for Schlesien VI. for Aar 1726; i Preussen lignende Befalinger 1710, 1725, 1749.

ligesom Sproget vare ogsaa Gavtyvenes Kneb uddannede til stor Virtuositet.

Den sædvanligste Form, i hvilken de bosiddende bleve plyndrede, var Betleri. Den gamle Kirkes Værkhellighed, en ufornuftig Almisseuddeling, havde overalt i Kristenheden opelsket et storartet Tiggeri; allerede i de første Aarhundreder efter Kristendommens Indførelse i Tyskland er det Gjenstand for fromme Gejstliges Klager. Paa Kirkegaarde og offentlige Pladser laa de fattige og blottede gruelige Saar, der ofte vare frembragte paa en kunstig Maade; de droge igjennem Landet, nogne med en Kølle, senere paaklædte og med mange Vaaben, og indsamlede ved hver Gaard til deres Børn, til Ære for deres Helgener, som Galejslaver undslupne fra Tyrkerne, i Følge et Løfte, eller kun indtil de havde samlet til et Pund Vox, til et Sølvkors eller til en Messeskjorte. De tigge til Opførelsen af en Kirke, forevise Breve og Segl; det er navnlig Haandklæder til dens Præster, Garn til en Alterdug og lidt Sølv til en Kalk, der ligger dem paa Hjærte; de sværme om som epileptiske og holde Sæbeskum i Munden, eller optage under Foregivende af at være Præster lysthavende i et Broderskab, stadig imod lidt Sølv. Ligedan vandre Kvinder om, foregivne Barselkvinder, som paastaa at have født et Udyr til Verden, f. Ex. en Tudse, der nu lever i Afsondring som Vidunderskabning og daglig maa have et Pund Kjød. Hvor der fejredes en stor Fest, strømmede de ogsaa sammen i store Skarer. Det var et farligt Broderskab, ikke altid formaaede den gamle Tids jærnhaarde Strænghed at tæmme dem. Basel synes at have været et af deres hemmelige Samlingssteder, de havde her en Domstol, ogsaa den berømte »Liber vagatorum« maa være fremkommen der i Egnen. Denne Bog, der er skreven ved Aar 1500 af en ubekjendt, indeholder paa Gavtyvesproget en omhyggelig Opregning af Gavtyve-

klasserne og deres Kunstgreb, til sidst en lille Ordbog af deres Jargon. Den er trykt mange Gange, sat paa Rim af Basleren Pamphilus Gengenbach og behagede endog Luther i saa høj Grad, at han efter en af de ældste Udgaver paa ny udgav denne kløgtige lille Bog.

E. R.

Oldhistoriske Smuler.

Det er en gammel og bekjendt Sætning, at der er intet nyt under Solen; mindre bekjendt er det derimod, at meget af det, vi anse for forholdsvis nyt, og som i alt Fald lever og gjør sig gjældende i Nuet, har sin Rod saa fjærnt fra vor Tid og vort Land, at man forbavses over, at det har kunnet bevares igjennem saa mange Paavirkninger og Omskiftelser. Mange dagligdags Ting, meget af hvad vi sige og høre, se og foretage os, forekommer os at være fuldkomment naturlige og selvfølgelige Handlinger; i Virkeligheden ere de Rester fra fordums Tider, nedarvede gjennem Tradition og Vane, have nu ikke længer nogen Forklaring i bestaaende Forhold, ja staa undertiden i direkte Modstrid med de gjældende Anskuelser. Saadanne Ting er f. Ex. det lykønskende eller velsignende Udraab ved Nysen, eller Almuens Vane at gaa ud Pinsemorgen for at »se Solen danse«. Intet Menneske tror mere paa, at en Nysen skulde være særlig heldbringende eller velsignende, eller at Solen paa denne ene Dag skulde tillade sig en saa extraordinær Forlystelse; alligevel vedbliver Skikken og Vanen.

Sligt er, som sagt, Rester, Led i en forbigangen og glemt Tids hele Kjæde af Begreber; Forklaringen kan kun findes ved et omhyggeligt Studium og en Gjenkonstruktion af samme Art som Palæontologens, der af en bevaret Tand

eller Knokkel kan danne sig et Begreb om et forhistorisk Dyrs hele Skikkelse.

Man maa nemlig gaa ud fra, at af Vaner, Traditioner, Skikke er intet absolut meningsløst, meningsløst i Forstand af isolerede, fantastiske Indfald, opstaaede af Lune eller Tilfældighed. Nej, alle saadanne Overleveringer og Overlevelser have engang været baserede i Forestillinger, der rigtig nok efterhaanden ved bedre Erkjendelse tabte sig og forsvandt, men som i sin Tid udgjorde et lige saa fuldstændigt Skema for Menneskelivet som nogen Ordning nu. De rage op over Havet som Klippetoppe af et sunket Land og tjene som Kjendemærker for en undersøgende Slægt.

Børneverdenen er særlig godt egnet til at bevare Rester. Alverden kjender den Sejghed, hvormed Lege, Sange og Rim eller Ramser gaa i Arv og gjentage sig næsten uforandrede fra Generation til Generation. Mangen en Bedstemoder har sikkert moret sig med at se, hvorledes Børnebørnene lege den samme Leg, hun i sin Tid lærte af sin Moder eller Bedstemoder, og mangen en Fader eller Lærer har maaske undret sig over det tilsyneladende meningsløse Ordskvalder, der i disse Lege ofte ledsager visse pantomimiske Handlinger, med hvilke Ordene dog ikke synes at staa i ringeste Forbindelse.

Tager man imidlertid i Betragtning, at Børns Leg, for saa vidt den ikke ligefrem læres fra den ene Generation til den anden, gjennemgaaende bestaar i at efterligne de voxne, kommer man til den Formodning, at de overleverede Lege netop indeholde en Belæring med Hensyn til Tider, hvis for Alvor udførte Handlinger og udtalte Ord have afmalet sig i Børnenes Lege og bevaret sig der gjennem Overlevering, medens Originalen til Efterligningen for længst har ophørt at existere. Lege overleve nemlig hyppig deres Mønstre. Et slaaende Exempel herpaa er Legetøjet Bue og Pil; dette Vaaben florerer ikke alene i Børnenes Verden,

men bruges ogsaa som Sport af den voxne engelske Ungdom, uagtet det for Aarhundreder siden har tabt sin Betydning for virkelig Kamp.

Det er da navnlig Sanglegene eller de dramatiske Børnelege — ved hvilke, som bekjendt, en Del mimiske Handlinger udfores af Hovedpersonen, medens Koret synger en forklarende Text, eller der skiftes Repliker mellem Hovedpersonerne eller mellem disse og Koret — der paa denne Maade have vakt Opmærksomhed. Det første, der falder i Øjnene ved disse tilsyneladende saa meningsløse Formler, er deres betydelige geografiske Udbredelse d. v. s., den Samstemmen, saa vel hvad Text som Udførelse angaar, der finder Sted imellem Børnelegene i en stor Mængde forskjellige Lande og Sprog, som ligge hinanden temmelig fjærnt. Det er vanskeligt at tænke sig, at tyske, spanske, skandinaviske, engelske, hollandske og franske Børn uafhængige af hverandre skulde have opfundet det samme; en direkte Paavirkning er umulig, eftersom Lege ikke oversættes, og Børnene selv ere lidet tilgængelige for anden Paavirkning end Hjemmets. Og dog er denne geografiske Udbredelse et Faktum.

Vi have saaledes en Sangleg om »Jomfruen i Kloster«.

1.

Den Jomfru er i Kloster sat.
Ring, rang, falder i Sang, falder i de rødeste Roser.

2.

Hvad er der i det Kloster at se?
Ring, rang, o. s. v.

3.

Der er en Jomfru saa fin og skjøn.

4.

Og kan vi ej faa den Jomfru at se?

5.

Der er saa stærk en Mur omkring.

6.

Saa ville vi brække en Sten eller to.

7.

En Sten eller to kan ej forslaa.

8.
Saa ville vi brække den halve Mur.
9.
Den halve Mur kan ej forslaa.
10.
Saa ville vi brække den hele Mur.
11.
Nu har vi faaet den Jomfru at se.
Ring, rang, falder i Sang, falder i de rødeste Roser."

Den udføres paa følgende Maade: Et Barn — Jomfruen — sidder paa Hug i Kredsen med et Forklæde over Hovedet og foregives at være usynlig; et andet — Ridderen — bryder Kredsen ved at tvinge de sammensluttede Hænder fra hinanden; lykkes det, springer Jomfruen op, kaster Klædet af og er igjen synlig.

Denne Sangleg har en vid Udbredelse. En bekjendt Forsker (Mannhardt) anfører ikke mindre end 23 Varianter i forskjellige Sprog, dels i tyske Dialekter, dels i franske, spanske, hollandske og engelske. Den franske Leg er saalydende:

1. Où est la Marguerite?
Ho, gai, ho, gai!
où est la Marguerite?
ho gai! franc cavalier.
2. Elle est dans son chateau.
Ho gai o. s. v.
3. Ne peut on la voir.
4. Les murs en sont trop hauts.
5. J'en abattrai une pierre.
6. Une pierre ne suffit pas.
7. J'en abattrai deux pierres.

Og saa videre, indtil Ridderen er naaet til den tilhyllede Jomfru. I den schwabiske Variant er den indelukkede en K o n g e d a t t e r, som har s p u n d e t i s y v A a r, og der hedder Legen: »Prinzessin erlösen«. Vi skulle senere komme tilbage til de udhævede Udtryk.

Vor Sangleg »Vinde, vinde Nøglegarn« er ligeledes udbredt over en stor Strækning. De fleste af de uden-

landske Versioner ere imidlertid udførligere end vor, som synes at have tabt en Del Mellemled. Den interessanteste Form har Legen i Harzen, hvor den, knyttet til St. Hansdag, Solhvervstiden, leges af voxne. Udførelsen er ganske som hos os; en Kreds legende holde hverandre i Haanden og staar med Ansigterne indad; derpaa drejer under Sangen den ene efter den anden sig om, saa at til sidst alle staa med Ansigtet udad. I Harzen synges der saa: Die Jungfrau hat sich umgedreht.

„So rar — (fin)
Wie ein Haar —“

En Del andre Versioner tale paa forskjellig Maade om »den fine Silke«, der er spunden, noget, der ligesom »so rar wie ein Haar« svarer til vort »saa fint, saa fint som Sejlegarn« (eller Rendegarn).

Den lille røde Mariehøne — coccinella — bliver vidt omkring anset for at have Evner til at spaa. Vi sige saaledes: »Mariehøne, flyv, flyv, i Morgen faa vi godt Vejr.« Det samme sker blandt andet i Tyskland, Skotland og England; i Sverige forlanger man af den, at den ved sin Flugt skal vise, hvorfra Kjæresten kommer. Hertil kommer det mærkelige, at Insektets Navn i Folkemunde overalt sætter det i Forbindelse med Himlen eller et Himmelvæsen, eller Sol og Maane; hos os Mariehøne, paa tysk Marienküchlein, Marienkäfer, Hergottshühnchen, Sonnenkuh, Sonnevögeln, o. s. v., fransk vache à Dieu, italiensk gallina del Signore — Vorherreshøne — engelsk ladybird, ladycow mooncalf, etc. At dens Spaaevne, navnlig da hvad Vejret angaar, staar i Forbindelse med disse himmelske Konnexioner, skal paa et andet Sted nærmere omtales.

Noget lignende, som det her om Legene anførte, gjælder paa mange andre Punkter. Der er f. Ex. en bekjendt Kreds Anekdoter, som knytte sig til et bestemt Sted i Danmark og antages at være virkelige Handlinger, udførte af dette Steds Beboere: Historierne om Molboerne. Hvorfor just

Halvøen Mols skal nyde den tvivlsomme Ære at være Skuepladsen for disse Bedrifter, vides ikke; men den maa trøste sig med, at den og dens Beboere have Slægtninge rundt omkring i Verden. Og ikke alene have Grækerne haft deres Abderiter, Englænderne deres »Men of Gotham«, og Tyskerne deres »Schildbürger«; men det egentlig interessante er, dels at de samme Historier gaa igjen i de forskjellige Sprog, dels at hvert Folk tilskriver sine Nationaltaaber de samme Bedrifter. Historien om Aalen, der havde slugt Sildene og derfor blev dømt til at druknes, da det var den haardeste Død, hvorhos Bønderne, da Aalen bugtede sig i Vandet, sagde: »Ja Døden er haard at gaa paa«, findes saaledes i den engelske Folkebog: The merry tales of the wise men of Gotham, der første Gang er udgiven i Begyndelsen af det 16de Aarhundrede. Historien er der næsten ligelydende med den danske; Aalen har spist de saltede Sild, de havde sat i Dammen til at yngle, og skal nu druknes. »Lig du nu der og sørg for dig selv,« sagde de vise Mænd, »thi af os kan du ikke vente Hjælp.«

I Schildbürgerhistorierne, første Gang samlede og udgivne i Tyskland 1598, er Dyret en Krebs, som, da den har klemt en Mand med sine Kløer, dømmes til at druknes. Historien slutter saaledes: »Da Krebsen nu atter kom i Vandet, sprællede den og krøb tilbage; men nogle af Bønderne, som saae det, begyndte at græde og sagde: »Nu maa man vel blive blød om Hjærtet, se dog, hvor det gør ondt at dø!«

Dog ikke nok hermed: I indiske Skrifter, Aarhundreder før vor Tidsregning, møde vi den samme Vittighed; her er Dyret en Skildpadde, som er sluppen ind i en Dam og har forskrækket Kongens Sønner. Den skal dræbes. »Da sagde nogle: lad os komme ham i en Morter og støde ham; andre: lad os koge ham; andre: lad os stege ham i hans egen Skal; men en af Kongens Raadgivere, som var bange for Vandet, sagde: Lad os kaste ham i Vandet i Yamuná-

strømmen; der vil han finde en gruelig Død. Og Kongen befalede strax at kaste Skildpadden i Yamuná.«

Fra dette Punkt kan Forklaringen af det foregaaende øjnes.

Den indo-evropæiske eller ariske Race, der fra Himalaya udbredte sig over Indien og Evropa, og som omfatter Størstedelen af de evropæiske Folkeslag, har, som bekjendt, en ældgammel Literatur, en Literatur, der skriver sig fra Aartusender før vor Tidsregning, og som igjen er dannet ved Optegning af Traditioner og Sagn, hvis Tilbliven taber sig i en uoverskuelig Fjærnhed. I de hellige Vedabøger — veda betyder Kundskab — finder man den fuldstændige oldindiske Verdensanskuelse; Hymnerne give os et Billede af det oldindiske Religionsbegreb; Forskrifterne, Tankesprogene, Mytherne, Fortællingerne et tilsvarende af Samfundslivet og Tankeudviklingen. Det er en bekjendt og fastslaaet Sag, at de ariske Sprog — i Evropa spaltede i gotho-germanske og græsk-romanske — ere afledede og udviklede af det gammelariske Modersprog, hvis tidligst udviklede Type er Oldindiens Sprog, Sanskrit; men eftersom Sproget ikke alene udtrykker Tanken, men ogsaa i høj Grad ved Ideassociationer, ved Lignelser o. s. v. paavirker denne, forstaas det, at disse fra et fælles Ophav udgaaende Sprog have fortsat Modersprogets Tankegang, og at deres Opfattelse i væsentlige Punkter stemmer overens. Det er saaledes til stor Klarhed bevist, at de forskjellige evropæiske Folkeslags Mythologier have stor Lighed med den ældste ariske Samling af Traditioner, den oldindiske Theologi. Selv denne har imidlertid, som paaviseligt af Vedabøgerne, gjennemløbet flere Stadier; den er fra en Naturtilbedelse bleven en Gudedyrkelse, fra en forholdsvis usammensat Fetischtro til en forvirrende mangfoldig og sammensat Religion. Et stort Materiale af Undersøgelser og Erfaringer, hentede dels blandt nulevende vilde Stammer, dels blandt nylig tilintetgjorte barbariske Nationers Efterladenskaber, godtgjør, at dette er

den sædvanlige Udvikling. For det primitive Menneske ere Naturfænomenerne levende og i Besiddelse af Bevidsthed (noget lignende finder Sted hos Børn); for ham er Floden et Væsen, som iler mod et Maal, Skyen jager sin bestemte Vej, Sol og Maane forfølge hinanden; Himlen, den altomfattende, der bærer Regn og Storm, Lynild og Torden i sit Skjød, opfattes hyppig som det mægtigste og mest frygtindgydende af alle Fænomener. Saaledes ofrede nordamerikanske Indianere til Himlen ved at kaste Tobak paa Ilden; Zuluerne i det sydlige Afrika anraabe i deres Bønner »den straffende Himmel, den hjælpende Himmel«; Ny-Zeelænderne forestille sig Himlen som Fader, Jorden som Moder til alle Ting. I en senere Udvikling gaa saa selve Naturfænomenerne over til at tænkes som Bolig eller Attribut for menneskelignende Skabninger, der ved Hjælp af dem udøve stor Magt over Jordboerne. Saaledes kaldes den finske øverste Gud »Himmelguden, Himlens Fader, Skydriveren, Hyrden, der vogter Skylammene«. Indra, den oldindiske Himmelguddom, betegnes som Himlens Herre, hans Legeme beskrives som dækket af tusende Øjne (Stjærnerne); senere gaar Forestillingen om ham snarere over til Lyngud, han er den, som »med sit glimtende Lyn malker det rindende Vand af Skyernes Mørke«. Zeus's Attributer og den hele Kreds af Myther, der slutter sig om ham, vise paa det tydeligste hans nære Slægtskab med selve Naturfænomenet Himmel. Zeus, den alseende, som hviler paa de højeste Bjærge, som favner Jorden, som tordner, regner og lyner, alle disse Træk ere fra Himlen direkte overførte paa Himmelguden. Disse Exempler kunne forøges i det uendelige.

Omkring de menneskelignende Himmelvæsener grupperer sig i senere Udvikling en Legendekreds, der dels uddannes over de dem tillagte, mest typiske eller iøjnefaldende Egenskaber, dels er grundet i Sprogets og Tankens Utilstrækkelighed. Nye Udtryk opstaa ved Kombination af gamle, nye Forestillinger ved at sammenligne det modtagne Indtryk

med tidligere og bestemme det derefter. Et nyt Fænomen bærer ikke sit Navn med sig; dette dannes ved Reflexion af Iagttageren, i det han skaber Betegnelsen ved en Tillempning af tidligere kjendte Ting, som have nogen Lighed med den ny; saaledes kaldte Indianerne Brændevin »Ildvand«, o. s. v. Det primitive Menneske, der høster sine væsentlige Erfaringer fra det huslige Hverdagsliv, overfører dettes Betegnelser paa Naturfænomenerne. Saaledes har i Oldindisk den regngivende Sky Navn tilfælles med Koen, der yder Mælk; i videre Forbindelse kaldes saa Indra, Stormguden, »Hjordens Driver eller Hyrden for de himmelske Køer«. Solens Op- og Nedgang sammenlignes med Menneskets Fødsel, Død og Opstandelse, hvilket atter i omvendt Anvendelse giver Stof til en Mængde Heltesagn om Nedstigning til Underverdenen (Odysseus, Herakles, den finske Wainamoinen o. s. v.) og overhovedet til Forestillingen om en Verden under Jorden der, hvor Solen gaar ned under Horizontens Rand, naar den forsvinder og dør. Jean Paul har derfor med rette kaldt Sproget: »en Ordbog over falmede Metaforer«, det vil sige Lignelser, der ved Brug ere gaaede over til at blive Navne for Gjenstande, i det man har glemt Sammenligningen, hvorfra de bleve laante.

Det vilde naturligvis være umuligt her at anføre det store Apparat, hvormed den videnskabelige Undersøgelse af Mytheforraadet, den komparative Mythologi, beviser det her løselig anførte; i Stedet derfor ville vi vende tilbage til vort Udgangspunkt og søge de Spor, det moderne Liv bevarer af længst tilbagelagte Udviklingsstadier. Vi fandt saadanne Spor eller Rester i Børnelegene; der er en Del af Samfundet, der ligesom Børnene er meget utilgængelig for fremmed Paavirkning; som Følge heraf bevarer den sine Traditioner med stor Sejghed. Almuen, særlig Landalmuen, præsenterer os i mangfoldige Skikke, i Overtro, i Fortællinger, i Vaner, den gamle Naturopfattelse i let gjennemskuelig Forklædning. Den gamle Naturopfattelse — det gamle

Mytheforraad — er det netop, som gaar igjen i Æventyr, Børnerim og Overtro. Ingen opfinder nu til Dags sligt; Variationer over de gamle Themaer opstaa maaske, f. Ex. at en eller anden har set Helhesten eller Nissen paa et nyt Sted; men aldrig bliver Elefanten eller Kamelen gjort til Spøgelsedyr, skjønt Almuen nu nok kjender dem; Kundskaben om dem er imidlertid kommen til Befolkningen med Kulturen, og den staar ikke i noget Forhold til det gamle Mytheforraad. Æventyrene og Folkeovertroen holder sig til Trods for sit tilsyneladende vilde Fantasteri inden for visse bestemte Grænser, der omgærde et nu fuldkomment afsluttet Rige. De gamle Naturskikkelser, der tidligere vare Gjenstand for Tro, leve efter at være fordrevne fra denne Plads i Overtroen; hvad der før var samlet som Mythekreds, bliver til spredte Sagn, som bevare Træk af deres Oprindelse, men for øvrigt ofte skifte Sceneri med de skiftende Omgivelser. Enhver af de bekjendte Æventyrskikkelser, der danne Kjærnen i de utallig varierende Historier, har sin Oprindelse i en ganske bestemt Naturtype. Æventyrene ere jo ikke meningsløse; kun maa man forstaa at løfte det fantastiske Slør, der skjuler Meningen, og denne maa man saa ikke vente sig moralsk eller tendentiøs, men rent naturmæssig og kulturhistorisk, ligesom selve Iklædningen ikke paa nogen Maade er allegorisk, men kun Betegnelser, der, efter at have været laante fra Hverdagslivet for at anvendes paa det overnaturlige, fra Gudeverdenen vende tilbage til og fortsættes i det menneskelige.

Lad os tage et Exempel: det bekjendte humoristiske Æventyr om Bonden, der skulde byde Høj-Trolden til Gjæst, men nødig vilde have, at denne skulde modtage Indbydelsen, og derfor sendte den snilde Dreng til ham. Drengen fortalte saa først, at St. Peter skulde være Gjæst; ja det var rart nok Selskab; derpaa at Jomfru Maria havde lovet at komme; ja hende havde han da ogsaa nok Lyst til at se; men da Drengen til sidst sagde, at de skulde have Tromme-

musik til Gildet, saa betakkede Højtrolden sig; Trommemusik, det kunde han ikke taale. Hvorfor ikke? Man skulde tro, at snarere St. Peter og Jomfru Maria maatte være Trolden ubehagelige; men nej, det var Trommemusiken, han var bange for. Forklaringen ligger langt tilbage i Mytheverdenen. Thor fremstilles i den nordiske Mythologi som Jætternes Fjende; men Jætterne ere Bjærgaanderne, og Trolden i Æventyrene deres Arvetager. Dog dette er allerede udviklet Mythe, hvis Naturbegrundelse er følgende: Thor, Himmelguden eller oprindelig Himlen selv, slaar med sit Lyn de sorte, højt optaarnede Skyer og splitter dem ad; derved høres den rullende Torden, som i Æventyret erstattes ved Trommelyd. Skyen betegnes i Vedabøgerne ofte som Bjærge; i Sanskrit, i Angelsachsisk og Gammelnordisk gaa Udtrykkene for Bjærg og Sky over i hinanden — paa Grund af Ligheden i Form eller som det, der spærrer Udsigten til Himlen. Bjærget, Bjærgaanden er altsaa Thors Fjende, som han overvinder ved sin Torden. Modsætningen mellem Himmelmagten og de mere forgængelige Skyer er i Æventyret omdannet til, at Bjærgtrolden er bange for Thors Musik.

Lad os tage et Par Exempler fra den store Kreds Æventyr, der behandle Emnet om den fangne Prinsesse og hendes Befrier.

I »det gode Sværd« (Svend Grundtvigs 3dje Samling, S. 120) begynder Historien med Drengen, der skulde vogte Faar og kommer i Strid med tre Bjærgmænd, som bevogte Skatte. Den første har en rød Hest, en rød Hund, en rød Dragt; den anden en gul Hund, Hest og Dragt; den tredje hvide, foruden Guld og Skatte i stor Mængde. Drengen slaar dem ihjel og hæver eller befrir Skattene. Den anden Halvdel af Æventyret behandler samme Mythe i anden Iklædning. Drengen skal befri tre Prinsesser, som ere fangne af Trolde. Han rider ud mod den ene Trold paa den røde Hest, klædt i rødt og med den røde Hund,

mod den anden i gult, mod den tredje i hvidt, slaar Troldene ihjel og befrir Prinsesserne, af hvilke han faar den til Ægte, som har kastet en Guldkjæde om hans Hals.

Alle disse Træk ere laante fra Thorsmytherne. I Norden gled Legemliggjørelserne af de to store Naturfænomener, Sol og Himmel, over i hinanden; Odin, oldgermansk Wuotan, den enøjede, altseende, Solen, faar undertiden nogle af Lyngudens Attributer — saaledes dannes Betegnelsen for Stormen, »das wüthende Heer«, af hans Navn — medens Thor, Storm- og Uvejrsguden, Skydriveren, ofte opfattes som Himlen og Solen bag ved Skymørket. Hans Forhold til Skyerne, hvis Regn han frigjør med sit Lyn, sætter ham paa mangfoldig Maade i Lighed med Indra og i jævnsides Udvikling med det gjennemgaaende ariske Himmelgudbegreb samt i Forbindelse med Kvæget, og hvad dertil knytter sig. Alt hvad der var rødt, tilhørte Thor, som Guldet, Solen, Ilden, den røde Hane, Rønnebærtræet; derfor sætte Bønderne endnu en Gren af dette Træ over Stalden for at bringe Lykke eller lade, som i Tyskland, Kvæget gaa ud over et Stykke Staal eller Jærn, »Thors Hammer«, eller binde røde Baand eller Klude i Stalden for at holde Hexe borte. I det foreliggende Æventyr finde vi først den ældgamle Sammenligning mellem Himlens Herre som Skyvogteren og Hyrden, der er bleven til Drengen, som vogter Faar; men i Bondesprog betyder Dreng jo Knøs eller Yngling. Dernæst kommer Kampen med Bjærgmændene, Skyerne, sammenlignede med og opfattede som Bjærge eller Bjærgaander; Drengen dræber dem — splitter Skyerne — og hæver Skattene, »Solguldet«. I den anden Halvdel af Æventyret optræder han som selve Dagen eller Himlen i Morgenrødens og Dagskjærets Farver og befrir Prinsessen, som atter er den fangne og skjulte Sol med sit Attribut Guldet. Her, som overalt, har Sceneriet og Personernes ydre Betegnelser skiftet med Tiderne og igjennem poetisk Behandling, medens det typiske: Personer,

Attributer, Handlinger og indbyrdes Forhold vise tilbage til Oprindelsen.

I Grundtvigs 3dje Samling S. 1 findes et mærkeligt sønderjysk Æventyr om »Graadonner«. Dette Navn dukker pludselig op i Fortællingen som en direkte Overlevering, Thor — gammel tysk Thunar eller Thonar — Donner. Historien er kort og godt, at en Herremand, som flere Gange forgjæves har bejlet til Jomfruen, til sidst tager sin Tilflugt til List, forklæder sig som Tigger i en gammel graa Dragt og forsyner sig med et Guldhjul og flere Guldsager. Han begiver sig til Jomfruens Bolig, hun kjender ham ikke, forlanger Guldhjulet og giver ham derfor den Løn, han begjærer. Faderen jager dem begge i Vrede af Gaarde, hvorpaa hun raaber: »Kjære Graadonner, tag mig med;« han tager hende med og giver sig siden til Kjende. Det karakteristiske Navn kommer her første Gang frem, Personen har tidligere kun været betegnet som Herremanden eller Tiggeren; men alle Attributer stemme med Navnet, den graa Dragt: Skymulmet — Guldhjulet som Symbol paa Solen saa vel hos Inderne som hos Oldgermanerne. Det samme Æventyr findes i øvrigt i flere Skikkelser, blandt andet i Norge med Navnet: Grisethor, og i disse Varianter gives tillige saadanne Antydninger, som at Herremanden første Gang kommer med fire hvide Heste, anden Gang med fire sorte o. s. v.

Vulli Bondedreng*) vogter Faarene paa Troldens Høj; for at skræmme ham knuser Trolden en Sten mellem Hænderne, men Vulli kryster en Ost, saa Vallen flyder ud, og bliver efter dette Bevis paa Styrke taget i Tjeneste af Trolden. Han bliver hos Trolden i syv Aar — denne Tidsbestemmelse er meget almindelig, hvor der er Tale om at være bjærgtagen eller fangen af Trolde, og udlægges som betegnende de syv Vintermaaneder, i hvilke

*) Grundtvigs Samlinger 1857, S. 1.

Himlen hyppigst er graa og dækket af Skydæmonerne — rejser derpaa bort og medtager forskjellige Ting: Sølv og Guld, en Bosse, en Stridshammer og en hvid Hest· Han kommer til Kongen, der forlanger, at han skal skyde to Hjorte, »lige mod Øster«; dernæst skal han hente »Prinsessen, der skinner som Solen den klare«. Han vinder saa selv »Solen den klare«. Midt i Æventyret optræder uden Forberedelse en ny Person; det hedder: »men Ridder Rød, der har været saa mange Steder, var ogsaa der«, og denne Ridder Rød fungerer nu som ond Aand. Sandsynlig er dette vel igjen Thor, den rødskjæggede, hvem alt rødt var helliget, der i kristelig Opfattelse er bleven til Djævel. I Middelalderens Sagn optræder Djævelen hyppigst i rødt; hans hele Skikkelse i den bekjendte Formel, med Bukke- eller Hestefod, med Horn og Hale, med Hanefjeder i Hatten, uddannes først i Middelalderen. Med rette fremhæver Prof. theol. Wuttke i sit Værk om den tyske Folkeovertro, at Testamentets Djævel ikke beskrives med ét Ord. Horn og Hale, Hanefjeder og Bukkefod laaner han fra de Dyr, der særlig høre Thor til, og det røde er Ild- eller Lyngudens Farve. Det maa ikke forundre os i det samme Æventyr at se det oprindelige Naturbegreb spalte sig i flere Skikkelser; den indre Sammenhæng er jo her allerede længst tabt, og i Mytherne og deres Fortsættelse Æventyrene have de mange og vexlende Attributer ofte løst sig fra det oprindelige Begreb og dannet flere Mythepersoner — ligestillede Guder, der dele Magten, eller Underguder, som udføre Befalinger — men disse kunne da af de i hinanden glidende eller samstemmende Træk erkjendes som Udviklinger af den oprindelige Type.

Saa vidt Thor, som vi gjenfinde ham i Helteæventyrene. For at naa til Forstaaelse af den anden typiske Figur, Prinsessen, der befris, maa vi atter søge tilbage til den ariske Stammes ældste Sprogmindesmærke. I Vedabøgerne betegnes Skyen med mange Navne; vi have hørt om den

som Bjærg eller Dæmon; men den opfattes ogsaa som Ko eller Kvinde. Af det kvindelige Skyvæsen udvikler sig senere en Gudinde for eller over Regnen, den, som bestemmer, at Regnen skal falde, ganske ligesom der af Naturbegrebet Himlen uddanne sig Forestillinger om Guden, der har Bolig i og hersker over Himlen. Hænge Skyerne paa Himlen uden at give Regn, siges det, at Dæmonerne holde Gudinden fangen og hindre den velgjørende Regn fra at strømme. I mange Afskygninger findes Gudindebegrebet i de nordiske Mythologier, Frigga, den moderlige, nærende, Freja, den lyse Solgudinde — naar Skyen har udtømt Regnen, skinner Solen atter — Ydun, den foryngende, Valkyrjerne, der flyve gjennem Luften paa Skyhestene. I Æventyr og Sagn spiller den overnaturlige Kvindeskikkelse en stor Rolle; hun er Prinsessen, der har siddet fangen i syv Aar og spundet — de syv Maaneder, hvor Solhjulet er skjult; hun optræder som god Aand og da under kristelig Paavirkning ofte under Jomfru Marias Navn, eller som ond Aand, f. Ex. den nordtyske Frau Holle, den bayerske Frau Bertha eller Perchta, den norske Huldre, vor Ellepige o. s. v. Den gamle Forbindelse med Skyen, tænkt som Ko, vedligeholdes dog stadig i enkelte Træk; saaledes har Huldren en Kohale, medens Frau Bertha gaar om, bedækket med en Kohud, og vor Ellepiges hule Ryg leder Tanken hen paa et Luftvæsen.

Herfra ville vi nu endelig kaste et Blik paa de tidligere anførte Sanglege.

»Jomfruen i Kloster« er da Solen, som er tilhyllet og skjult, indtil Stormguden bryder Skyernes Lag og bringer dens Straaler til at udgyde sig over Jorden — »falder i de rødeste Roser«. At vor Leg har Jomfruen i Kloster i Stedet for som i den schwabiske Variant en Prinsesse, der har spundet de sædvanlige syv Aar og skal befris, er et Exempel paa Sceneriets Tillempelse; de middelalderlige Historier om Klosterbortførelser kan vel have øvet Paavirkning.

I Harzer-Formen af »Vinde Nøglegarn« have vi atter

Historien om Jomfruen, der spinder; her er Sammenstillingen med Solen klar nok, da selve Legen, som anført, er knyttet til Solhvervstide, der fremstilles pantomimisk ved Kredsens Bevægelse.

Med Tanken om Gudinden — det kvindelige Skyvæsen — staar den gamle Ammestue-Talemaade i Forbindelse, at Storken bringer de smaa Børn fra Brønden eller Dammen. Det siges saa, at Børnene paa Bunden af Dammen, der gjærne fremstilles som en lys og blomsterklædt Eng, passes og plejes af en skjøn og straalende Kvinde. Hun beskrives i tyske Sagn som hvidklædt og guldhaaret, eller som helt tilhyllet i Hvidt, hun kaldes undertiden Fru Holle, undertiden Jomfru Marie; men ikke alene i Brønden finder man Fru Holle, hun bor ogsaa i Bjærget — Tannhäusersagnet — i Skoven, i Slottet, alt sammen Betegnelser for Skyen. Fru Holle nævnes ogsaa som Førerske for den vilde Jagt; men den vilde Jagt er Stormen, og det saavel Naturfænomenet, opfattet gjennem Troen, som ogsaa selve det naturlige forklaret. Den vilde Jagt tænkes ikke blot som Aander, der give sig til Kjende gjennem Storm, men som selve Naturfænomenet, der er Aander. Sjælen tænktes — og tænkes — ikke som noget helt og holdent immaterielt, men som noget materielt af den allersarteste Art, man kunde forestille sig, usynlig, ugribelig, i Stand til at bevæge sig med stor Hastighed. Da nu Aandedrættet foruden at besidde de nævnte Egenskaber spiller den største Rolle for Livsevnen, hvis Ophør antoges foranlediget ved, at Sjælen forlod Legemet, laa det nær at forestille sig Sjælen som Luftpust; Forholdet mellem de danske Ord Aand (Sjæl) og Aande: Vind eller Luftpust, gjenfindes i Hebraisk, Sanskrit, Græsk og Latin; men Aanden eller Luftpustet stiger i Følge sin Natur mod Himlen og forener sig her med andre Sjæle, der flyve i Stormen eller den vilde Jagt; Skyguden eller, naar det siges, at Frau Holle anfører den, Skygudinden har altsaa

Sjælene i sit Rige og sin Magt. De ufødte Børns Sjæle ligge i Brønden, der jo kun er Lokalisering af Skyen, ligesom Slottet af Bjærget; Storken henter dem, dels fordi alle Fugle som Luftvæsener ere særlig knyttede til Sjælesagnkredsen — (Hermed staar den Talemaade i Forbindelse: »en lille Fugl har fortalt mig det,« hvorved der hentydes til en paa hemmelighedsfuld eller overhastig Maade erhvervet Kundskab) — dels fordi den paa Grund af sit røde Næb, røde Ben og den klaprende Lyd, den giver fra sig, var helliget Skyguden Thor. Mariehønens Spaaevne hidrører jo ogsaa fra den fra ældgammel Tid antagne Forbindelse med Sky- eller Himmelguddommen.

Sagn, Skikke, Traditioner, Lege, Talemaader som værdige Gjenstande for det mest indgribende Studium ere for længst lyste i Kuld og Kjøn af Videnskaben og dens Dyrkere. Mænd som Mannhardt, Tylor, Kuhn, Max Müller o. m. andre anvende et stadigt og opofrende Arbejde paa at bearbejde de enorme Strækninger, der endnu vente paa den kyndige Haand. Alene en saadan Talemaade som f. Ex. »Himlen bevare mig!« aabner et helt Perspektiv for Tanken; fra vor Tid, da enhver véd, at Himlen kun er det vedtagne og overleverede Udtryk for den Jorden omgivende Atmosphære, der af vort Syn udstyres med en blaa Farve, og der ikke paa nogen som helst vilkaarlig Maade kan paavirke vor Existens, gjennem den Periode, da Himlen tænktes som fast og materiel Bolig for styrende Magter, til hin fjærne Begyndelse, da den selv opfattedes som den altomsluttende, altbeherskende Magt. Tusend Ord af denne Art, tusend Traditioner, tusend Arter af Overtro vente endnu paa den Tydeliggjørelse, der skal føre dem tilbage til deres rette Hjem, en for længst begraven Livsopfattelse. Det maa blot huskes, at af intet kommer intet; hvor der er noget, maa der engang have været noget andet, af hvilket dette er opstaaet. Men Fantasien? men den skabende Digterevne da? En tysk Filosof Steinthal har alt besvaret vort Spørgsmaal: »I saa høj Grad

er Naturen al Tænknings Forudsætning, at uden Erfaring skaber Aanden hverken et Indhold eller en Form. Man kunde maaske se bort fra den virkelige Natur og sætte en selvskabt fantastisk i dens Sted; forsøg det: dette selvskabte vil ikke alene være meningsløst, men ene og alene sammensat af Elementer, laante fra Naturen.«

O. L.

Pave Julius II
og
Kirkestatens Grundlæggelse.
(Slutning).

VII.
De begyndende Kampe mod Frankrig.

Til Trods for sine Forbundsfællers Modsigelser havde Julius II løst Republiken Venezia af Bandet og var herved dristig slaaet ind paa en ny Bane; han traadte ud af Forbundet med Stormagterne og kastede sig i Armene paa en Stat, hvis Magt, takket være hans egne pavelige Anstrængelser, var bleven lammet paa det føleligste. En saadan Adfærd, der under alle Omstændigheder var vovelig, blev det dobbelt paa Grund af den Stilling, Paven havde beredt sig selv. I Stedet for i Republiken at skaane en Modstander, der burde vedblive at være stærk for efter Udsoningen at kunne afgive en Støtte mod de Venner, med hvilke et Brud var forestaaende, havde Julius II dikteret Betingelser, som vare alt andet end egnede til at vække fornyet Daadskraft hos Venezianerne; Bandets Løsning blev kun modtagen meget kølig, og Bevidstheden om Statens egen Svaghed lod ikke ret Glæden over Udsoningen komme til Gjennembrud; man havde bekvemmet sig til at gaa ind paa de overdrevne pavelige Fordringer, og nu, da Offeret var bragt, følte man kun en bitter, smertelig Resignation, men fattedes Viljen til at vinde Oprejsning paa en anden Kant. En samtidig Venezianer har givet denne næsten fortvivlede Stemning Ord: »Da Paven viste Republiken sin Velvilje og gjorde Mine til at hæve den, trykkede han Staten endnu dybere

ned end nogen Sinde tilforn og sparkede til den«. Kun den venezianske Hær lagde nogen Tilfredsstillelse for Dagen, man trøstede sig med den Antagelse, at Interdiktets Ophævelse ogsaa bebudede Afslutningen af et Forbund med Paven og Kejseren, en Tanke, hvis Virkeliggjørelse endnu skulde lade længe vente paa sig, men som ganske vist maa have foresvævet Paven; thi da Julius II lod sine Forbundsfæller fra Cambrai i Stikken, var det ingenlunde hans Mening at isolere sig i Forbund med den svage Markus-Republik, men tvært imod at berede Franskmændene en saadan Stilling. Dertil sigtede hans Forsøg paa at faa Kejseren over paa sin Side og paa igjen at opflamme det gamle Nationalhad mellem England og Frankrig; dog begge Steder led han foreløbig ynkeligt Skibbrud, saa Paven maatte finde sig i Taalmodighed. Frugterne af Venezias Absolution modnedes kun langsomt, alt for langsomt for en saa fyrig Aand som della Rovere; han havde forregnet sig, naar han indbildte sig, at Kejseren og Henrik VIII af England kun ventede paa et Signal fra ham for at bryde Frankrigs Overvægt paa den italienske Halvø, en Overvægt, der var Julius II's eget Værk.

Den Skuffelse, som Kejseren og den engelske Konges Adfærd i dette Tilfælde beredte Paven, maa have været meget stor. Hvad nu for det første Kejseren angaar, gjorde Paven sig al redelig Umage for at bringe en Forsoning til Veje mellem ham og Venezianerne; han opmuntrede de sidste til at nøjes med at redde Pavia og iøvrigt ikke være karrige med Aftrædelser paa Fastlandet; det hele var jo dog kun et Tidsspørgsmaal, den fransk-tyske Enighed maatte gaa i Stykker inden Aar og Dag, og man vilde da nok finde en Lejlighed til at vinde det tabte tilbage. Paven undlod heller ikke at indskærpe Raadet, at det ikke maatte forsømme noget Middel for at angle Maximilians almægtige Minister, Biskoppen af Gurk; det gjaldt kun om for enhver Pris at skille Kejseren fra Ligaen, og naar dette ikke kunde

naas ved redelige Midler, var Julius II, som man ser, ikke bange for at gribe til smudsige. Dog ingen af Vejene førte til det ønskede Maal; Kejseren drømte kun om Venezias Indtagelse, som han tidligere havde drømt om Parises, da han fik Meddelelse om Venezias Absolution, lagde han ikke Dølgsmaal paa sin Harme, og Paven svarede ham i samme Stil, kaldte ham »enfoldigere end et nyfødt Barn« og brugte endnu værre Skjældsord. Og det var ikke blot i den første opblussende Harme, at Maximilian var saa umedgjørlig; endnu flere Maaneder senere gik han saa vidt, at han ved særlige Sendemænd søgte at ophidse Storherren mod den ængstede Republik og gav Tyrkerne Anvisning paa Dulcigno, Antivari, Cattaro og andre Punkter i Dalmatien. Rigtig nok opnaaede Kejseren ikke sit Maal, Tyrkerne indledede tvært imod Underhandlinger om Forbund med Republiken, og Venezia klagede hos Paven over, at en kristelig Imperator hidkaldte Tyrkerne; hans Hellighed svarede, at dette ikke var noget nyt, Maximilian var allerede flere Gange gaaet til denne Yderlighed; men disse Efterretninger maatte overtyde Paven om, at han havde fejlet, naar han troede en Udsoning mellem Kejser og Republik let opnaaelig. Denne Tro viste sig som en blot og bar Drøm, hvorimod Maximilians uforsonlige Fjendskab, der end ikke forsmaaede tyrkisk Hjælp, var en Kjendsgjerning.

Ogsaa den engelske Konge indtog en Holdning, der slet ikke svarede til Pavens Ønsker, og dog havde Julius II virkelig haft Grund til at antage, at der forestod en Krig mellem England og Frankrig. Henrik VIII's Sendemand i Rom, Ærkebiskoppen af York, havde i de varmeste Udtryk antaget sig Republikens Sag og advaret Paven mod Frankrigs Ærgjerrighed, der kun vilde slaa sig til Ro med hele Halvøens Underkuelse, Kirkestaten deri indbefattet; naar Julius II altsaa hævede Bandet og derved, som Kardinal Carjaval udtrykte sig, stødte Kong Ludvig XII en Dolk i Hjærtet, skulde man have troet, at dette Dolkestik netop

maatte opmuntre England til at slaa løs, og Paven lod det heller ikke mangle paa de nødvendige Opfordringer i saa Henseende. Dog Pavens Skrivelse indtraf for sent, og heller ikke den indviede gyldne Rose udøvede denne Gang sin mysteriøse Virkning; der blev meget mere undertegnet en ny Freds- og Forbundstraktat mellem de tvende Lande, og den pavelige Tanke, at nedkalde en fjendtlig Invasion over selve Frankrig og saaledes svække den franske Styrke i Italien, maatte foreløbig opgives. »I ere alle sammen nogle Løgnhalse!« udbrød den forbitrede Pave, da Englands Sendemand erklærede, at han ikke vidste noget om den afsluttede Traktat.

Medens Paven saaledes kun høstede lutter Skuffelser med Hensyn til Kejseren og England, vilde de Forventninger, han havde bygget paa Spanien, heller ikke ret gaa i Opfyldelse. For at drage dette Land ind i Kampen mod Frankrig havde Julius II endelig besluttet sig til at forlene Ferdinand den katholske med Neapel; han betingede sig blot en Lensafgift og fastholdt kun, at dette Rige aldrig maatte forlenes med Kejserkronen eller med Herredømmet over Lombardiet eller Toscana; for den sidst nævnte Betingelse maatte Leo X senere løse Ferdinands Efterfølger, Kejser Karl, og den først nævnte frafaldt selve Julius II allerede efter et Par Maaneders Forløb, som det hed sig, formedelst Kongens store Fortjenester af den sande Tro, men i Virkeligheden paa Grund af de store krigerske Tjenester, hans Hellighed ventede sig af ham. Den snedige Hersker over Aragonien og Neapel havde saaledes benyttet sig af Pavens Stemning mod Frankrig og opnaaet Forleningen, der vel ikke var absolut nødvendig for at sikre hans Herredømme over Neapel, men dog efter Datidens Retsbegreber altid havde noget Værd; Kongens Modpræstation, det forventede Brud med Frankrig, lod derimod længe vente paa sig, og Paven, som havde søgt en kamp-

beredt Forbundsfælle, maatte erkjende, at han havde med en forsigtig Kjøbmand at gjøre.

Af alle de Rænker, Julius II havde opspundet mod Frankrig, faldt kun en eneste ud efter Ønske; Biskop Matthæus af Sion vandt Schweizerne for Paven, da Ludvig XII i hovmodig Forblindelse selv forspildte deres Venskab. Fuld af Glæde modtog Paven (Septbr. 1510) den Efterretning, at Schweizerne med en Styrke paa 10,000 Mand vare stegne over St. Gotthard og truede Lombardiet. Dog efter en kort Stund trak Schweizerne sig atter tilbage til deres Bjærge; det franske Parti var nemlig paa ny kommet til Orde, en Befaling fra Kantonernes Forbund (Tagsatzung) standsede Fremrykningen, hertil kom endnu Mangel paa Proviant og Rytteri, den franske Statholder Chaumonts Forsvarsanstalter, rimeligvis vel ogsaa Bestikkelser, — kort sagt, Schweizerne forsvandt atter fra Skuepladsen, og efter denne mislykkede Diversion maatte Julius II nu belave sig paa alene at udholde det franske Modstød.

I de første Maaneder efter Venezias Absolution tog den politiske Stilling saaledes en temmelig ugunstig Vending for Paven; han saae sig stillet over for Frankrig, der raadede over mægtige udenlandske Allianer, beherskede Lombardiet, holdt Genua i Afhængighed og strakte sin beskyttende Haand over Ferrara og Firenze, og dette almægtige Frankrig maatte først knuses, naar Pavedømmet skulde gaa frem af sin trykkende Afhængighed som en selvstændig Stat. Det gjaldt om at redde Kirkens verdslige Magt af det italienske Skibbrud, og for at opnaa dette vilde Julius II med det samme ogsaa redde Italien til Trods for »de Barbarer«, han selv havde hidkaldt til Halvøens Fordærvelse. Det var en storslaaet, dristig udtænkt Plan, og det bliver Pavens højeste Ære at have kunnet gjennemføre denne Plan, om end kun til Dels.

Vi have allerede set de Forhaabninger, Paven nærede, den Gang han løste Venezia af Bandet og saaledes ud-

fordrede Frankrig; vi have ogsaa set, hvorledes de glippede, og skulle nu se, hvorledes han, saa langt fra at tabe Modet derover, netop gik frem til aabenbart fjendtlige Handlinger mod Frankrig og uforfærdet holdt Stand mod den franske Hævn. Hans Politik var stedse storslaaet, og naar han et Øjeblik saae sig nødt til Eftergivenhed, fandt man ham det næste Øjeblik fuld af Viljesstyrke og ubøjelig som Egen, han førte i sit Vaaben; den af Frygt lammede Julius er en Undtagelse, den uforsagte er Reglen. Saaledes blev Paven for sin Tids italienske Patrioter Aarhundredets Helt, medens han var en uløselig Gaade for de samtidige italienske Statsmand, hvis Kløgt kunde gjennemskue det fineste Rænkespind, men ikke fattede en kraftig, uforfærdet Karakter; »jeg forstaar ikke denne Pave«, skriver Fr. Vittori (3dje Avg. 1510) til Machiavelli; »thi at han og Venezianerne alene skulle ville optage en Krig mod Franskmændene, gaar dog over alle Mulighedens Grænser.«

Saadanne Planer, hvis Virkeliggjørelse tyktes de mest erfarne at være rent umulig, sysselsatte dog Julius II; uden Betænkning eller Tøven greb han nu Offensiven mod Frankrig og vedblev under hele Resten af sit Pontifikat at slaa løs paa dette Land. Næppe er Venezia løst af Bandet, før Paven ganske slutter sig til Republiken, tæller sine Fjender og maaler sine Kræfter, og naar det viser sig, at han ikke har talt eller maalt rigtig, pønser han kun paa at forhøje sin Indsats og formindske Fjendens; at slutte Forlig og opgive Spillet, naar det staar ugunstig, farer undertiden som en løs Tanke gjennem Hovedet paa ham; men denne Tanke griber aldrig hans Sind, Lykken bliver ham tro, hans Sjæl er stærk nok til at tvinge den, og Verden svag nok til at taale en krigersk Præstekonge; alt dette til sammen skaber en stor Pave.

Lige til sin fuldstændige Sejr over Venezia havde Julius II trolig fulgt sin, af os alt berørte, Maxime: Han vilde gjøre sig til Slave af hele Verden for at kunne fratage

Venezianerne, hvad de ejede af Kirkestaten. Efter Sejren kjender han imidlertid ingen anden Bestræbelse end at fri sig for den trykkende Trældom; saaledes lader den spanske Historieskriver Zurita ham tale, og næsten aldeles tilsvarende Ytringer findes i den venezianske Sendemand, G. Donatos Depecher. »Disse Franskmænd ville gjøre mig til deres Konges Kapellan, men jeg vil til deres store Ærgrelse være Pave og skal nok vise dem det i Gjerningen.«

Endnu vare ikke to Maaneder forløbne, siden de venezianske Sendemænd vare blevne velsignede af St. Peters Efterfølger, og Paven havde allerede vist sig fra den værste Side mod Franskmændene; han sagde rent ud, at det gjorde ham ondt, at fransk Blod ikke fløð strømmevis! Et veneziansk Angreb paa Verona var nylig mislykket, og da Kardinalen af Narbonne, den franske Statholder Chaumonts Broder, fortalte Paven dette med Tilføjende: »Venezianerne vare paa et hængende Haar trængte ind i Staden, og i saa Fald vilde hele Besætningen, Franskmænd og Tyskere, være bleven nedhuggen; men Gud havde ikke villet det saa,« afbrød Paven ham med en Forbandelse: »Nej, Djævelen har ikke villet det saa.«

Samtidig med at Paven saaledes gav sin Harme mod Franskmændene Luft, gjorde han det venezianske Raad nye Indrømmelser, der maatte bringe ham nærmere og nærmere til Republiken og yderligere fjærne ham fra dens Modstandere. Han tillod Staten at hverve Tropper blandt Kirkens Lensmænd, og da Venezia navnlig savnede en Overanfører for sine samtlige Tropper, henledte han Raadets Opmærksomhed paa Republikens Fange, Markgrev Frans Gonzaga af Mantova, der var en af Italiens mest ansete Lejetrop-Førere; man kunde jo tage hans Søn til Gisel i Faderens Sted, man skulde se at komme til Forstaaelse med Markgreven, og da vilde det faste Mantova blive et vigtigt Forværk mod Franskmændene. Timandsraadet syntes aldeles ikke om denne Tanke; det vidste fuldt vel, at Markgreven

var afhængig af Paven, men mente, at han var endnu mere afhængig af Frankrig, og at Gonzaga nok vilde gaa ind paa alt for at komme ud af Fængslet, men senere ikke holde en Smule af sine Løfter. Da imidlertid ogsaa Storherren, med hvem Markgreven havde vedligeholdt de intimeste Forbindelser, levende interesserede sig for Fangens Skæbne, gav Raadet efter; men det følgende viste, hvor begrundet dets Betænkeligheder havde været. Gonzagas Løsgivelse fandt Sted den 14de Juli 1510, og Paven greb nu ufortøvet Offensiven mod Frankrig. Julius II indledede Angrebet med en Scene, han gav til Bedste over for den franske Sendemand, Alberto da Carpi. Denne vilde indprente hans Hellighed, at Ludvig XII aldeles ikke havde givet ham nogen Anledning til at bekæmpe Frankrig saa haardnakket, men fik af Pavens Mund til Svar: »Jeg holder Kongen for min personlige Fjende og gider ikke høre noget videre,« hvorpaa hans Hellighed viste Gesandten Døren og frabad sig alt videre Besvær. En saadan Adfærd, saa stridende mod al diplomatisk Skik og Brug, havde Paven dog vel næppe tilladt sig, hvis han ikke havde været opfyldt af stolte Sejrsforhaabninger, der snart skulde lide ynkeligt Skibbrud.

Der var lagt en velkombineret Plan til at forjage Franskmændene, og Paven nærede ikke den mindste Tvivl om det heldige Udfald. Uvejret skulde bryde løs fra tre Sider, Venezianerne skulde operere med en Flaade mod Genova, medens samtidig en Deling pavelige Tropper under Marc Antonio Colonna over Riviera rykkede mod Byen, hvor man ogsaa gjorde Regning paa en Rejsning mod det trykkende franske Vælde. Det var ikke rimeligt, at den franske Statholder i Milano skulde kunne afse Tropper til Genovas Forsvar, da han selv truedes af det oven omtalte Angreb af Schweizerne, medens Julius II samtidig ogsaa under de tarveligste Paaskud yppede Strid med Alfonso af Este, Hertugen i Ferrara. Alt var saaledes forberedt paa

det bedste, men Udfaldet var saa ynkeligt som muligt. Den franske Statholder manøvrerede Schweizerne ud af Lombardiet, det er ikke engang Umagen værdt at omtale det ynkelige Angreb paa Genova, og hvad Ferrara angik, var det meget let at sætte den kloge og krigsdygtige Hertug i Band, men det faldt uendelig vanskeligere at faa Bugt med ham· Julius maatte snart erkjende, at hans Indbildningskraft havde spillet ham et slemt Puds; han drømte allerede om Ferraras fuldstændige Betvingelse, der som forbrudt Len skulde inddrages under Kirkestaten; derpaa skulde Turen komme til Republiken Firenze, som skulde bøde for sit franske Venskab med Mediceernes Tilbageførelse, og naar dette Resultat var opnaaet, var ogsaa Øjeblikket kommet til at bibringe Frankrig Naadestødet. Paven byggede saa fast paa sine Forventninger, at Venezias Sendemand ikke kunde bare sig for at lade den Bemærkning indflyde i sine Depecher: »Naar de Kræfter, som staa til hans Helligheds Raadighed, blot svare til hans Forventninger, ville Franskmændene blive jagede tilbage ikke blot over Alperne, men over selve Rhonen.« Dette var Maalet, men Udfaldet blev — Modenas Indtagelse; Byen faldt uden Kamp, da Hertugen af Ferrara havde rømmet Pladsen, inden de franske Forstærkninger kunde indtræffe. Paven havde udfordret Frankrigs Konge, og Ludvig XII stod urokket paa alle de truede Punkter.

Den hellige Fader og den allerkristelige Konge stode saaledes Ansigt til Ansigt over for hinanden, og hver maatte for sit Vedkommende være betænkt paa at sætte Modparten mat. Det følgende viste, at Ludvig XII ikke forstod sin Tid, medens Paven aldeles ikke ænsede sit Kald som Apostelfyrste. Ved den franske Konges Hof opholdt sig ved denne Tid en Diplomat, der endog uanmodet aldrig var karrig med sine Raad, naar det gjaldt at spille op med det forhadte Pavedømme og styrte Kirkens Overhoved i Fordærv. Denne Mand, det var ingen ringere end Ma-

chiavelli, gjorde gjældende, at der aldeles ikke udfordredes storartede Forberedelser og Rustninger mod Julius II; man skulde simpelt hen hidse de romerske Baroner paa ham, saa vilde han have nok at bestille hjemme. Dog Ludvig XII lod Machiavelli prædike for døve Øren og handlede selv ufornuftig; han bekæmpede vel Paven med Vaaben i Haand, dog ikke med saa overlegne Kræfter, at de borgede for en utvivlsom Sejr; men dernæst søgte han at fremkalde sin Modstanders Fald ved at spille Striden over paa det kirkelige Omraade, et Punkt, hvor St. Peters Efterfølger paa denne Tid var uangribelig. Kongerigets Prælater samledes til en Synode, hvor Julius II anklagedes for ved sine Rænker og utæmmelige Krigslyst at bringe Kristenheden i Forvirring, og man enedes om, at Frankrig og Kejseren skulde beramme en almindelig Kirkeforsamling til Marts næste Aar. Hvad Kardinal della Rovere engang havde søgt at udvirke hos Karl VIII mod en Alexander VI, Pavens Afsættelse ved et almindeligt Concilium, skulde nu sættes i Gang mod ham selv!

Over for den franske Konges Rustninger og det truende gejstlige Felttog besluttede Paven at vove sin egen Person som Indsats; han haabede herved at opnaa en rask Afgjørelse, saaledes som det engang tidligere var lykkedes ham, da han trods alle Advarsler drog mod Bentivoglierne. Hin Tids Fyrster, som Frankrigs og Spaniens Herskere og Kejseren, holdt sig nu fjærn fra Krigstummelen, Paven alene, Troens Vogter og Fredsfyrsten, begav sig til Lejren for at opflamme sine efterladne Tropper og holde vaagent Øje med sine upaalidelige Generaler. Den 22de September 1510 indfandt han sig i det samme Bologna, han for fire Aar siden havde betraadt som Sejerherre; nu var Byen udset til det Udgangspunkt, hvorfra Julius II vilde begynde et Felttog, der i Pavehistorien skulde staa som en enestaaende Triumf; han havde ingen Anelse om, at han tvært imod nærmede sig Skuepladsen for en af de tungeste Prøvelser,

der var ham beskikket i hans hele Liv. Paa Vejen til Bologna var han endnu opfyldt af de dristigste Forventninger og den mest faste Tillid; Ferraras Erobring syntes ham uundgaaelig og var ham ikke mere nok, han kastede allerede sine Øjne paa Parma og Piacenza, som havde været Dele af Exarchatet Ravenna og derfor med retslig Adkomst tilkom Kirken, og da Kardinal Flisco vovede at tale om en Udsoning med Frankrig, fik hans Eminence, i Stedet for andet Svar, en Opfordring til at pakke sig, ja blev endog truet med Fængsling i Borgen St. Angelo. Endnu i Rimini bestormede hans Hellighed den venezianske Sendemand med Opfordringer til at forjage Esterne, Republikens gamle Fjender, selve Lagunestadens Kvinder burde bryde op mod Ferrara; jo nærmere man imidlertid kom Bologna og Krigsskuepladsen, desto slettere Efterretninger og større Skuffelser ramte Paven, blandede med idelige Klager over hans Yndling, den skamløse Kardinal Alidosi, hvem Soldaterne rent ud beskyldte for at spille under Dække med Franskmændene. I Bologna traf Paven dernæst sammen med Markgreven af Mantova, der foregav at være indtruffen for at komme paa det rene med Hensyn til Kommandoen over den pavelig-venezianske Hær, men i Virkeligheden forstod at føre den verdenskloge della Rovere bag Lyset og trak de paagjældende Underhandlinger i Langdrag, medens han søgte at stemme hans Hellighed gunstig for en Udsoning med sin Svoger, Hertug Alfonso. Markgrevens Forslag, som vistnok kun vare stillede paa Skrømt for at vinde Tid, vare ret egnede til at gjøre Paven syg, hvis han da ikke var det forud; thi Julius II kom stedse i en heftig, nervøs ophidset Tilstand blot ved at høre Estes Navn; han vilde have hans hele Hertugdømme og ikke nøjes med en Udsoning. Under de første Dage af Opholdet i Bologna fik Paven endelig Melding om, at fem Kardinaler, deriblandt den højt ansete Carjaval de Santa Croce, havde begivet sig til Milano og saaledes aabent vare gaaede over i Fjendens Lejr; til Ludvig

XII's Trusler om et Concilium kom saaledes endnu et Skisma i Kardinalkollegiet.

Paven blev syg, og hans Sygdom tog en saa alvorlig Vending, at han maatte holde Sengen i to hele Maaneder, Kardinalerne begyndte allerede at gjøre deres Kapitaler disponible til Stemmekjøb ved et forestaaende Conclave, og medens Julius II vred sig paa sit Smertens Leje, indtraf et Mellemspil, som kunde have sat selv en karsk Mand Angest og Skræk i Blodet. Den pavelige Hær havde concentreret sig om Modena, hvor man ventede et Angreb af de fremrykkende franske Tropper under Chaumont; aldeles uventet rettede imidlertid Statholderen sin Marche mod Bologna, der var blottet for Tropper, og hvor Bentivogliernes Parti begyndte at røre sig, enhver Tanke om Flugt var udelukket, da man lige meget maatte frygte Fjendens Ryttere og den urolige Befolkning, Stillingen var saaledes fuldstændig fortvivlet, og Paven lod Modet synke. Man har vel villet paastaa, at han stod urokkelig i Stormen og afviste sine Omgivelsers Bønner om en Udsoning med Frankrig; »hans Legems Skrøbelighed var ikke i Stand til at kue hans Aands Styrke«, siger Guicciardini i denne Anledning; men i Virkeligheden bukkede della Rovere dog under for den menneskelige Svaghed, en kort Stund overvældedes han af en nagende Frygt og var beredt til at komme til en Forstaaelse med Chaumont under virkelig ydmygende Betingelser; at han med saa forbavsende Hurtighed gjenvandt sin hele Karakterstyrke, der en kort Stund havde svigtet ham, vidner om hans Aands Elasticitet.

Den 19de Oktober, da Franskmændene med Bentivoglierne kun stode tre Miglier fra Byen, da Stemningen i Staden var daarlig, og man kunde befrygte et Opror af Bologneserne, som vare forbitrede over det slette kirkelige Regimente, lod hans Hellighed de venezianske Sendemænd kalde og erklærede, at hvis Republikens Tropper ikke i de næste fire og tyve Timer satte over Po, vilde han se at komme

til en Forstaaelse med Chaumont. I den paafølgende Nat var Julius som ude af sig selv; de ham foreskrevne Betingelser vare hans moralske Død som Statsmand, det truende Fangenskab var endnu værre end Døden: »Jeg maa dø og vil dø!« udbrød han, »Franskmændene skulle ikke faa mig levende; jeg tager Gift, og saa er alt forbi.« Den følgende Dag var man dog af den Mening, at Overenskomsten var kommen i Stand paa de foreskrevne Betingelser; hvorledes disse have lydt, er ikke ganske sikkert, men saa meget staar fast, at Paven skulde forpligte sig til at lade Ferrara i Fred og overlade Venezia til sin Skæbne, ligesom det franske Hof vistnok betingede sig fuldstændig fri Raadighed over alle Præbender i Frankrig, en Bestemmelse, der var et Slag mod hele det romerske Kleresi og vakte høje Smertens Raab i Pavens Omgivelser. Fortvivlelsen havde bevæget della Rovere til at søge sin Frelse i Underhandlinger, saa snart der tilbød sig en Anledning til at møde det franske Angreb med Magt, forsvandt ogsaa Diplomaten Julius og veg atter Pladsen for Krigeren og Helten. Spanske Tropper under Fabricius Colonna, venezianske Rytterskarer under Chiappino Vitelli sikrede det truede Bologna, Chaumont havde spildt ti kostbare Dage med unyttig Diplomatisering og vovede nu ikke at rette noget Slag mod den slagfærdige Pave; Franskmændene og Bentivoglierne maatte trække sig tilbage, og Julius II, der var undsluppen et beskæmmende Fangenskab, høstede uendelig Berømmelse; de færreste anede den rette Sammenhæng, men hans Triumf saae alle.

Paven kom sig nu hurtig af sin Skræk og sin Sygdom, Glæden gjorde ham karsk, og med Sundheden vendte ogsaa Krigslysten tilbage. De venezianske Tropper forenede sig med Pavens foran Modena, og herfra skred man til et Angreb paa Concordia og Mirandola, der dækkede Hertugdømmet Ferrara mod Vest og kunde betragtes som dets Udenværker, der maatte tages, naar man vilde afskære

Ferrara fra fransk Hjælp. De to Stæder tilhørte det berømte Hus Pico della Mirandola og styredes af den afdøde Grev Lodovicos Enke, en Datter af den berømte Trivulzio, som vilde forsvare sine Børns Arv mod Pavens Raseri. Concordia faldt snart i de pavelige Hænder; men Mirandola holdt sig længere; thi her havde Enkegrevinden selv indesluttet sig og tvang ved sin energiske Modstand Paven til en regelmæssig Belejring, som han selv ledede. Man var allerede midt i Vinteren, og det bød efter Datidens Krigsbrug en Opsættelse af Operationerne til næste Foraar, men Paven skuffede disse Forventninger og befalede at angribe Mirandola uden at ænse den slette Aarstid. De pavelige Generaler, deriblandt hans kjære Brodersøn, Hertugen af Urbino, kom med alle Haande Udflugter, og Julius II, fuld af Fortrydelse over, at hans Anførere stadig kun søgte om Grunde til ikke at udrette noget, besluttede selv at tage fat og personlig at indfinde sig i Lejren, hvor meget end hans Omgivelser tiggede og bad ham om at holde sig borte, nogle af Hensyn til hans vaklende Sundhed, andre af Frygt for den Skandale, det maatte vække i Kristenheden, naar man saae St. Peters Efterfølger færdes i en Lejr, blandt hvis Tropper der endog var — Tyrkere.

Hans Hellighed indtraf for Mirandola de første Dage af Januar 1511. Sneen laa Alen høj og vedblev at falde, men Paven glemte sin Gigt og sin galliske Syge, lod sig tilsne og færdedes i det raa Vejrlig om Kap med Landsknægtene; han tog Kvarter i et Munkekloster, som laa i et Bøsseskuds Afstand fra Mirandola, en Kanonkugle slog ned og dræbte tvende Staldknægte; Paven søgte sig da et tryggere Kvarter, men ogsaa her spillede de belejredes Kugler lystig — Venezianerne forsikrede, at man fra Pavens egen Lejr tilkjendegav den fjendtlige Besætning, hvor hans Hellighed boede —, og Julius tyede til sit gamle Opholdssted. Paven skaanede saaledes ikke sig selv, men vilde heller ikke høre noget om Skaansel mod andre, navnlig ikke mod Fjenden.

Da en Kardinal saaledes mente, at man kunde paalægge Mirandola en Kontribution for at skaane Byen for en Plyndring, svarede Fredsfyrsten: »Det vil jeg ikke vide noget af; de stakkels Soldater komme til kort derved, hele Kontributionen vandrer i Hertugens Lomme; vil Mirandola ikke overgive sig, lader jeg den plyndre.« Med Nød og næppe lykkedes det senere Fabricius Colonna at stemme hans Hellighed mildere, Borgerne skaanedes for Plyndring, og Besætningen slap for at springe over Klingen, hvad Paven allerede havde befalet; en raa Krigsmand skulde lære Julius II Menneskelighedens Pligter! Det er sandelig ikke med urette, at Luther i sit »Sendebrev til den kristelige Adel af den tyske Nation« kalder ham en Blodhund.

Da der først var blevet skudt Breche, lod Besætningen det ikke komme til Storm, men kapitulerede den 21de Januar, og Paven, som ikke kunde tøjle sin Utaalmodighed, til man fik de barrikaderede Porte aabnede, lod sig i en Trækasse hejse op i Brechen og tog paa denne originale Maade Fæstningen i Besiddelse. Efter Erobringen lagde Julius sit uberegnelige Lune paa ny for Dagen, mod Hertugen af Urbino viste han den højeste Utilfredshed, og hans Hofmand Castiglione, der skulde overbringe Lykønskninger i Anledning af Pavens Held, blev jagen paa Døren; men mod den kjække Enkegrevinde, der udfordrende erklærede, at hun nok snart skulde komme igjen, viste han sig mere hoflig, morede sig med at drille hende lidt og fulgte hende yderst belevent til Grænserne af det lille Grevskab.

Udbyttet af det hele Felttog var altsaa — Erobringen af et Kastel, og for at naa dette havde Paven været nødt til at opbyde sit Navns hele Trylleri. Lige over for et saa tarveligt Resultat kunde Paven nok faa Betænkeligheder; hvorledes skulde det saa vel gaa med et Angreb paa Ferrara? Huset Este var ulige mægtigere end Greverne Pico, og Frankrig vilde næppe forholde sig ledig, hvor det drejede sig om dets egen Interesse. Paven maatte sige sig selv, at

han dog ikke var de tvende Modstanderes forenede Kræfter voxen, og gjorde derfor et Forsøg paa at skille dem fra hinanden, naturligvis med den Bagtanke senere at falde over Hertugen, naar han saaledes havde isoleret sig. Kjendskab til disse Underhandlinger have vi af Bayards Memoirer, men dog navnlig af de venezianske Depecher, og det fremgaar heraf, at Julius II har lovet paa ny at ville forlene Huset Este med Hertugdømmet Ferrara, naar Hertugen vilde overfalde den franske Garnison i Reggio og hugge den ned; Alfonsos Svar gik imidlertid ud paa, at han ikke var i Stand til et saadant Forræderi, som for øvrigt slet ikke lod sig realisere, da Reggio var saa stærkt besat af Franskmænd, at man snarere kunde holde den for en fransk Stad end for hans. Paven maatte altsaa slaa sig alle disse Rænker af Hovedet, og Vinterfelttoget gik sin videre Gang, men med afgjort Uheld for de allierede Tropper; man søgte at spærre Ferrara for Tilførsler, vilde derfor ødelægge Hertugens Skanser ved Nedre-Po og afskære al Fart paa Floden; men Alfonso lagde et Baghold for sine Fjender og tilføjede dem et betydeligt Nederlag, og saaledes kunde der ikke mere være Tale om nogen Belejring af hans Hovedstad. Julius II havde ikke været personlig Vidne til dette sit Uheld, han havde fra Mirandola forlagt sit Ophold til Bologna og derfra til Ravenna. Samme Dag han skiftede Ophold sidste Gang (11te Februar 1511), indtraf en Begivenhed, som skulde blive af væsentlig Betydning; den franske Overgeneral Chaumont afgik ved Døden i Correggio og blev fulgt af vor gamle bekjendt, Gian Giacomo Trivulzio, denne fuldendte Mester i Datidens Krigskunst som i dens Politik; Paven skulde snart faa at føle, hvilken Modstander han nu havde at gjøre med.

Krigen slæbte fremdeles hen uden Afgjørelse, og det værste var, at Paven behovede rasende mange Penge; for at afhjælpe sin Pengenød, greb hans Hellighed da til sit gamle Middel, en storartet Kardinalkreation, og af de vene-

zianske Indberetninger fremgaar, at hver af disse Udnævnelser gjennemsnitsvis indbragte 10—12,000 Dukater; »Eders Højhed,« skriver Sendemanden lakonisk til Timandsraadet, »kjender nu Aarsagen til denne Kardinals-Udnævnelse.« Paven skaffede saaledes Penge paa enhver Maade, havde heller ikke endnu opbrugt sine Skatte, som gjemtes paa Engelsborg, og imødesaa Krigens Udfald med taalelig Ro. Han havde i alt stillet den for hine Tider ingenlunde ubetydelige Styrke af 11,000 Mand, og naar hertil kom Venezianerne, var Ludvig XII sikkerlig sine Modstandere underlegen i Tal; men desuagtet holdt de kæmpende Hære hinanden Ligevægten, thi Franskmændene førtes af en Helt, Julius II's Tropper af en pavelig Nepot.

Man forudsaa en stor Kamp og blev overrasket af en Fredskongres i Mantova, hvor Sendemænd fra Kejseren, Frankrig og Spanien kom sammen. Magterne besluttede at sende en Fredsmægler til Paven, som nu atter opholdt sig i Bologna, og denne Rolle tilfaldt Kejserens almægtige Minister, Biskop Matthæus Lang af Gurk, som ved samme Lejlighed haabede at hente sig den Kardinalhat, Julius II holdt i Beredskab for ham. Biskoppen blev modtagen med overordentlige Æresbevisninger og overøst med de mest glimrende Løfter; navnlig fulgte Timandsraadet Pavens tidligere Vink. Alle disse forføreriske og fornærmelige Fristelser fordrejede Hovedet paa Lang, og han lagde en Stolthed og et Hovmod for Dagen, som vakte uhyre Opsigt i de pavelige Omgivelser; »han vil ikke behandles som Sendemand, men som Konge,« hedder det i de venezianske Depecher; »han vil siddende og med bedækket Hoved forhandle med hans Hellighed.« Ministeren vilde ikke opgive en eneste af sine Betingelser, og da heller ikke Julius II vilde give efter, kunde man umulig komme til nogen Forstaaelse, som det hed sig, fordi Kejseren og Venezia ikke kunde enes om Fredsbetingelserne, men i Virkeligheden fordi Paven vilde det modsatte af, hvad Lang ønskede;

Biskoppen arbejdede paa en almindelig Fred, medens hans Hellighed kun stræbte at skille Maximilian fra Frankrig for saaledes at komme sin Fjende til Livs med overlegne Kræfter. Den 25de April forlod Gurker-Biskoppen Bologna, hans Mission havde kun ført til det Resultat, at alle beundrede hans overordentlige Fasthed; en Biskop, som afslog den røde Hat, Legatværdigheden for Tyskland samt Tusender af Dukater, var noget helt nyt for Renaissancetidens Italienere.

Kort før Lang forlod Bologna, havde Julius II udslynget Kirkens Band mod Frankrigs italienske Tilhængere, særlig mod Hertug Alfonso af Este og Marskalk Trivulzio; men det varede ikke sex Uger, før han fik et frygteligt Svar paa sin usømmelige Udfordring. Hans Hellighed vilde netop ved et Besøg i Lejren opmuntre sine omkring Bologna samlede Tropper til nye Anstrængelser, da han fik Melding om, at Trivulzio var i Anmarche. Marskalken var gjennem Modenas Omraade rykket frem over Concordia, der overgav sig ved hans blotte Nærmelse, til Pos Biflod Panaro, som han passerede med Lethed; han var nu kun faa Miglier fra Ravenna, og Bentivoglierne vare i hans Følge. Julius II mindedes sine bitre Erfaringer fra sidste Efteraar, han kjendte Trivulzio, og uden langt Overlæg flygtede Paven til Ravenna. Hans Brodersøn, Hertugen af Urbino, og den oftere omtalte Kardinal Alidosi af Pavia skulde forsvare Bologna mod Trivulzio, og de bare sig saa godt ad, at Bentivoglierne allerede den næst følgende Dags Aften (den 23de Maj) bemægtigede sig Staden, medens de pavelige Tropper med samt deres Anfører, Hertugen, søgte Frelse i ilsom Flugt, og Venezianerne, der ikke vare løbne bort i rette Tid, mistede deres hele Artilleri til Trivulzio. Kardinal Pavia, som paa den Melding, at Bentivoglierne havde besat en af Bolognas Porte, strax gav Staden til Pris og sprængte ud ad den modsatte Port ad Ravenna til, naaede lykkelig

sin Herre og søgte at overtyde ham om, at Hertug-Nepoten var Skyld i den hele Ulykke.

Bolognas Tab, der snart blev fulgt af Mirandolas, var det tungeste Skæbnens Slag, som endnu havde ramt Julius II. Paven gik i sit otte og tresindstyvende Aar, beklædte sit Pontifikat allerede paa ottende Aar og maatte nu se alt, hvad han havde opbygget, lagt i Ruiner. Al hans Higen og Jagen efter politisk Magt og Storhed havde kun ført ham tilbage til det Punkt, hvor han var for fem Aar siden. Om dette Resultat end ikke var enstydigt med en fuldstændig Bankerot for den pavelige Statskunst, var det dog den dybeste Ydmygelse, der var tilføjet den stolte della Roveres Person; alle sine højtflyvende Planer maatte han optage forfra, sætte sine krigerske Ideer i Gang paa ny under langt vanskeligere Betingelser og enten give sin Stilling helt tabt eller erobre den tilbage ved overmenneskelige Anstrængelser.

Alle de Rædsler, der saaledes stormede ind paa Paven, alle de pinlige Tanker, som opfyldte ham, vare dog intet mod den Sorg, der endnu var ham forbeholdt. Kardinal Pavia havde kastet hele Skylden for Bolognas Tab over paa Hertugen af Urbino, hvis Fejghed, Uforstand og skamløse Pligtforsømmelse det maatte tilskrives, at Staden uden Forsvar var falden i Fjendens Hænder. Hertugen, som indfandt sig kort efter, vilde undskylde sig, afviste de rejste Beskyldninger og overøste Kardinalen med Modbeskyldninger; dog Julius vilde ikke høre paa ham, jog Brodersønnen bort med Skamme, og da Urbino, fuld af Raseri over en saadan Behandling, red sin Vej, mødte han netop Kardinalen, anfaldt ham og bibragte ham med egen Haand flere Saar, af hvilke den ulykkelige døde faa Øjeblikke senere; uden at bryde sig om noget videre red den hertugelige Morder rolig sin Vej til Urbino*).

*) Donatos Indberetning af 26de Maj lyder noget anderledes: Tre Miglier fra Ravenna stødte Hertugen paa Kardinalen med

Julius II var ude af sig selv over sin Brodersøns, mod en Kardinal udøvede, Forbrydelse; men han var rimeligvis ogsaa den eneste, som udgød en Taare over Frans Alidosi; ellers vakte Urbinos Udaad kun en grænseløs Jubel, i den Grad var den myrdede Gjenstanden for det almindelige Had. Af sine samtidige skildres han som havesyg, blodtørstig og hengiven til unaturlige Laster, som en Tilhænger af Frankrig, hvis Gunst han kjøbte sig ved aabenlyst Forræderi; han var et Menneske, som i det højeste duede til at strigle Heste, men paa Grund af sin Skjønhed hævet fra Støvet, smykket med den røde Hue, med Embeder og Værdigheder. Den Tilbøjelighed, som fængslede Pontifexen til Alidosi, var mægtigere end alle Fornuftgrunde; skjønt gjentagne Gange falden i Unaade forstod han altid at indsmigre sig paa ny og gjenvinde den pavelige Gunst i fuldeste Maal, og Renaissancetidens Italien maatte ikke være den Lastens Skole, »hvis Mage Verden ikke senere har kunnet opvise«, hvis denne Pavens uforklarlige Velvilje over for en lastefuld Kardinal ikke havde givet Stof til den værste Bagtalelse.

Julius II maatte bryde op fra Ravenna, hvor den forvovne Trivulzio kunde faa i Sinde at opsnappe ham med samt hans hele Hof, bort fra dette Sted, hvor alt mindede ham om Lykkens Forgængelighed og hans Omgivelsers Fordærvethed. Han ilede til Rom over Rimini, hvor man samtidig paa Kirke- og Byportene kunde se et Opslag fra de oprørske Kardinaler, der stævnede hans Hellighed til at møde for den almindelige Kirkeforsamling, som de havde sammenkaldt med Kejserens og Frankrigs

---

et Følge af tvende Tjenere; under det Paaskud at ville gjøre Pavia en Meddelelse kaldte den unge Rovere ham til Side og borede Morderstaalet i Brystet paa ham; dog Stødet gled af mod den Panserskjorte, Kardinalen bar, hvorpaa Hertugen rettede sine Hug mod hans Hoved, og efter et Par velrettede Stød eller Hug sank hans Offer til Jorden.

Samtykke, og som skulde raadslaa om Kirkens Reform. Ingen vovede at melde Paven noget om dette Skridt, og efter et kort Ophold i Rimini naaede della Rovere Ancona, hvor fra han slyngede Band og Interdikt mod det oprørske Bologna.

Som en slagen Mand, truet i sin gejstlige Vælde, syg og Fortvivlelsen nær, saaledes kom Julius II til Rom (27de Juni). Dog næppe havde han naaet den hellige Stad, før han viste, at han dog ikke var aldeles sønderknust, og hans Udsigter vare da heller ikke saa trøstesløse, som man kunde tro efter de Ulykker, der havde ramt ham. Hans gejstlige Modstandere vare uenige, vaklende og vovede ikke at gjøre Skridtet helt ud; de vilde ikke drage Fordel af den pavelige Stols politiske Trængsler for at tilføje deres Modstander et fuldstændigt Nederlag. Lige saa vaklende forholdt Ludvig XII sig; i Stedet for at lade Trivulzio marchere lige mod Rom, hvad der kunde være sket uden alvorlig Modstand, fik den tapre General Ordre til at rykke tilbage til Milano; Kongen vilde vise Verden, at han nok forstod at forsvare sig mod Paven, men ikke tænkte paa at angribe ham. Det var en taabelig Politik, som snart skulde koste Frankrig alle dets italienske Besiddelser; Kongen indledede Fredsunderhandlinger, og Julius II indsaa strax, at en Fyrste, som under saa gunstige Forhold greb til dette Middel, aldrig vilde have Mod til at vove det yderste mod ham. Foreløbig lyttede hans Hellighed til Ludvigs Tilbud, underhandlede med ham og benyttede den indtraadte Pavse til at afslutte sin Alliance med Spanien.

Før det kom saa vidt, gjorde Paven et andet Modtræk, som satte de oprørske Kardinaler mat: han sammenkaldte en almindelig Kirkeforsamling til Laterankirken, næste Aars April Maaned. Her skulde den samlede Kristenheds Biskopper raadslaa om Kirkens Reform; men det hele var mere en politisk og strategisk, end en kirkelig Forholdsregel; det Vaaben, man havde villet bruge mod Julius II

for at styrte ham, vendte han mod sine Fjender for at hævde sin Magt. Den Bulle, hvormed Paven sammenkaldte sit Concilium, er dateret den 18de Juli 1511, og samtidig vare ogsaa Underhandlingerne med Frankrig i bedste Gang. At det imidlertid ikke kunde være Pavens Alvor med disse Underhandlinger, fremgik allerede af den Omstændighed, at han brugte sin Svigersøn, Baron Gian Orsini, der aldrig havde været anvendt ved diplomatiske Forhandlinger og ikke forstod sig paa samme, som Mellemmand. Bemeldte Svigersøn, hvem Paven 1506 havde formælet med sin temmelig berygtede Datter Madonna Felice, kom med franske Tilbud til Rom, og Paven sendte omvendt Biskoppen af Tivoli til det franske Hof med Modforslag. Hvad der meddeles os om disse Betingelser, er en Grund mere til at antage, at Underhandlingerne ikke vare alvorlig mente, navnlig kunde da Paven sige sig selv, at Ludvig XII aldrig vilde gaa ind paa hans Fordring, at prisgive de skismatiske Kardinaler. Biskoppen af Tivoli sendte Paven et fransk Modforslag og raadede hans Hellighed til at gaa ind herpaa; men denne fandt intet Behag i sin Nuntius's Mægling; en Fred, som man tilbød ham den, havde ingen Tillokkelse mere; thi nu havde han allerede grundet Udsigt til at aabne Krigen paa ny under gunstigere Forhold.

Ferdinand den katholske undte ikke Frankerkongen en fuldstændig Sejr over Paven, han besluttede at gjøre det af med den forældede Liga i Cambrai og sprænge den ved et Forbund mod Frankrig. Allerede i Slutningen af Juni kom han frem med sit Forslag, hans Sendemand i Rom tilbød at skaffe Paven Bologna igjen og at vinde England for Forbundet, og Julius II kunde naturligvis ikke ønske sig noget bedre og opbød alt for at paaskynde Underhandlingerne. Allerede i Begyndelsen af Avgust var man da ogsaa kommet langt videre: Ferdinand lovede at staa Paven bi med tolv Hundrede tunge og tusende lette Ryttere samt tretten Tusende Mand Fodfolk, medens England skulde gjøre

Indfald i Frankrig, Venezia opbyde sin hele Land- og Sømagt, og Kejseren opfordres til inden en Maaneds Frist at slutte sig til det nye Forbund. De engelske og venezianske Sendemænd ventede kun paa behørige Fuldmagter for at skride til Underskriften, da Pavens Sygdom foreløbig bragte Overenskomsten til at strande.

Den 17de Avgust blev Julius II angreben af sin Sygdom, som gjorde saa raske Fremskridt, at det tre Dage senere alt hed, at hans Hellighed laa paa det yderste. Den spanske Gesandt lod Prosper og Fabricius Colonna ilsomt hidkalde med deres Tropper, for at Orsinierne ikke skulde benytte den ved Pavens Død uundgaaelige Forvirring og bemægtige sig Staden ved fransk Hjælp, Valgrænkerne toge ligeledes allerede deres Begyndelse, og man vidste at nævne de Kandidater, som kunde komme i Betragtning. Pavens Sygdom gjorde yderligere Fremskridt, fjerde Dagen efter dens Udbrud faldt han i en dyb Afmagt, der varede saa længe, at man troede Døden indtraadt, Interregnet var altsaa begyndt, og Folk og Adel i Rom mandede sig op til en Bevægelse, hvad der i et Aarhundrede havde været uhørt. Rejsningen talte baade Colonnaer, Savellier og Orsinier blandt sine Ledere, men Sjælen i det hele var Biskoppen af Rieti, Pompeo Colonna; man stormede op paa Capitolium, opmuntrede Folket til at styrte Pavevælden, og Pompeo holdt en af hine fyrige Taler, som kunne opildne et Folk til heltemodige Beslutninger, men ikke formaa at vække den tilsvarende Kraft; man enedes om at proklamere den romerske Republiks Gjenoprettelse og ved Conclavets Begyndelse at aftvinge Kardinalerne en Anerkjendelse af Stadens Rettigheder og Friheder. Julius II kom sig imidlertid af sin Afmagt, og Romerne sank tilbage til deres gamle Døs.

Paven kom sig kun langsomt; den 22de Avgust nød han Nadveren, gav sin Broderson, Frans Maria della Rovere, Syndsforladelse for det begaaede Mord, ophævede det mod

Bologna og Ferrara udslyngede Interdikt og lod sig fra Engelsborg hente 36,000 Dukater, der uddeltes mellem hans Slægtninge. I Skatkammeret forvaredes endnu 300,000 Dukater, der skulde overleveres hans Efterfølger og anvendes til en Krig mod de Vantro, en »Bestemmelse, der« — som en ondskabsfuld Venezianer bemærker — »gav Stof til megen Latter og Forundring; thi han vilde, at andre skulde udføre, hvad han selv manglede Mod til, og derhos indtræffer det kun sjælden, at Kirkens Penge anvendes til et saa rosværdigt Formaal.« I flere Dage stod det endnu temmelig ilde til med hans Hellighed, og Kardinalerne traf uden Sky Forberedelser til et nyt Valg. Ganske vist havde Julius II under sit sidste Ophold i Bologna udstedt sin bekjendte, senere af Lateranforsamlingen bekræftede, Bulle mod alt Simoni ved Pavevalget; men hin Tids Kirkefyrster toge sig det ikke saa nøje med ubelejlige pavelige Buller, og enhver søgte, saa vidt hans Midler strakte, at forsyne sig rigelig til det forestaaende Conclave. En af Kardinalerne anmodede ligefrem det venezianske Raad om at aabne ham i Rom en Kredit paa 30—50,000 Dukater, for at han kunde arbejde paa sit Valg; man undredes over denne Anmodning, ikke fordi den blev stillet, men fordi paagjældende Kardinal førte en ulastelig Vandel og nød et pletfrit Ry, og med saadanne Egenskaber, der i Rom ansaas for lidet fortjenstfulde, var det en Taabelighed at tænke paa at samle Vælgernes Stemmer om sig.

Alle Kardinalernes Beregninger, Rænker og Pengeoperationer vare spildte, mange af de Illustrissimi, som havde haabet paa Julius's Død, »vare som lynslagne ved hans Helbredelse«; men allerede den 27de Avgust var hans Hellighed uden Fare og i afgjort Bedring, og Dagen efter sluttede de romerske Baroner, for at give Bevægelsen paa Capitolium et uskyldigt Udseende, en evig Fred, der skulde gjøre Ende paa alle deres Privatfejder. Paven havde imidlertid faaet Nys om det skete og var yderst harmfuld

derover; de skyldiges Flugt satte ham ud af Stand til at revse dette Attentat mod Pavedømmets jordiske Majestæt, som man forgjæves søgte at besmykke med den Undskyldning, at de varmblodige Romere havde haft de bedst mulige Hensigter og kun sat dem ubehændig i Scene; man havde nemlig tilsigtet at modarbejde en fransksindet Paves Valg og villet sikre Byen mod Franskmændene; dog Julius II tog ikke den Slags Talemaader for gode Varer, hele sit Pontifikat igjennem havde han været paa sin Post over for de store Baronslægter, saaledes aldrig hævet nogen af deres Midte til Kardinalværdigheden, og nu betydede man disse Bærere af stolte Navne, at de snarest mulig havde at forlade Rom.

Paven, som havde gjenvundet sin Sundhed og sin hele Magtfylde, afsluttede imidlertid sit Forbund med Spanien. Efter de mange betænkelige Farer, han havde udstaaet, fejrede han her igjennem en stor Triumf; thi i de Krige, han hidindtil havde ført, havde han ved alle Haande kunstige Kombinationer maattet erstatte, hvad han manglede i Kraft, og han havde endnu aldrig været Hovedet for et Forbund. Nu skulde det imidlertid komme til en Krig, hvis aabenlyse Øjemed var Gjenerhvervelsen af den romerske Stols tabte Besiddelser; nu forpligtede en mægtig Konge sig til at yde ham Hærfølge, og en Republik, hvis Glans endnu ikke var udslukt, maatte finde sig i at være den tredje i Forbundet, uden at faa anden Borgen for Gjenerhvervelsen af sine tabte Besiddelser end et paveligt Løfte.

Kort efter Forbundets Afslutning gik Julius II ind i sit Pontifikats niende Aar; paa tredje Aar rasede alt den heftige Krig, som væsentligst skyldtes ham, han havde med lidenskabelig Heftighed kastet sig ind i disse Kampe og vedblev at fortsætte dem med uformindsket Lidenskabelighed lige til sin Død. »Han er ingen vís Pave,« ytrer en samtidig om han; »men han er en stor Imperator,« og Julius II er i Sandhed ogsaa en fuldstændig hedensk Fremtoning paa

den pavelige Stol. Han er Resultatet af Italiens fuldstændig hedenske Renaissance-Dannelse, som ogsaa havde grebet ham mægtig; den gav ham Mod til kun at leve for sit Formaal og gjøre sin Individualitet gjældende; den laante ham Øje til at trænge ind i den evige Skjønheds Rige og knyttede hans Navn til Kunstens største. Disse hans fredelige Erobringer staa oprejste i al deres monumentale Storhed; men hvad han fravristede Krigens Furier, er vejret hen som Støv; forgjæves slyngede han St. Peters Nøgler, som man sagde det om ham, i Tiberen for kun at føre St. Pauls Sværd; Sværdet har atter frataget Kirken, hvad han havde givet den.

En ejendommelig, storslaaet Skæbnens Ironi vilde det saa, at samtidig med at Julius II saaledes omgjordede sig med St. Paulus's Sværd, kom ogsaa (1510) den Mand til Rom, der var kaldet til at gjenoprette den ægte paulinske Kristendom. En Augustinermunk fra Wittenberg, halvt en Pilegrimsmand, halvt en Forretningsfører for sit Kloster, endnu ganske opfyldt af den Tanke, at man med gode Gjerninger kunde gjøre sig fortjent til Himmelen, saaledes kom Luther til Rom, hvor hverken Kunstens Undere eller de ophøjede Minder om svunden Storhed talte til ham; han havde kun Øje for den verdsliggjorte Kirkes skrækkelige Tilstand. Endnu udførte han dog de Bodsøvelser og Ceremonier, der vare foreskrevne af Mennesker, for hvem det helligste blot var et Middel til at bedaare og der igjennem beherske andre; endnu krøb han knælende op og ned ad Scala santa, og den indre Stemme, som nu og da tilraabte ham: »den retfærdige lever Troens Liv!« betragtede han vel endnu kun som en Fristelse fra den onde, der vilde fraliste ham Tilliden til de gode Gjerningers underfulde Kraft. Som i Feberdrømme saae han hele Kleresiets afsindige Færd, deres Jagen og Higen efter jordisk Gods, deres Kiv, Kampe og Blodsudgydelse for et Par Kvadratmile Land eller et Par usle Smaastæder, svæve forbi sine Øjne, og som Skygger er alt dette svundet for vore Øjne; Julius

II rystede hele Verden, truede med at løfte den ud af dens Bane, og af alle hans Resultater er intet andet tilbage end en afmægtig Vilje til at hævde Verdensherredømmet. Alt, hvad hine stærke, livskraftige Naturer, hine Paver af Huset Borgia og della Rovere, have udrettet, hele Udbyttet af deres overordentlige Statsklogt, deres forbavsende Skarpsindighed og hensynsløse Energi er henvejret, men den uanselige Augustinermunks Værk staar fast. Den døende, af samvittighedsløse Præster ruinerede kristne Religion indblæste han nyt Liv, og den Aand, hvori han virkede, vil virke udødelig; thi »Luthers Aand fordrer simpelt hen, at man ikke maa hindre noget Menneske i efter eget fri Tykke at naa frem til Sandhedens Erkjendelse«; selv er han ikke hele Sandheden, men hvad vi eje af Sandhed, skyldes i stort Maal ham. Det Aarhundrede, hvori han levede, kaldes efter hans Stordaad: Reformationens Aarhundrede, og ved Siden af denne Augustinermunk svinder Julius II, den store Pave, ind til et lille Menneske.

VIII.

De sidste sexten Maaneder af Julius II's Pontifikat.

Den »hellige« eller den »allerhelligste Liga«, saaledes kaldte man det mod Frankrig afsluttede tredobbelte Forbund, var for Paven den første, men ingenlunde den eneste Betingelse for Gjennemførelsen af hans Planer; han havde set, hvor hurtig Alliancer kunde gaa op i Røg, og var derfor betænkt paa hurtig at hidføre faktiske Forhold, som maatte nøde hans Forbundsfæller til kraftig Daad. Den Tanke, at holde sig en Bagdør aaben til Forsoning med sine Modstandere, laa ham fjærn, og han lagde denne sin Sindsstemning for Dagen ved snart derpaa at slynge Kirkens Bandstraale mod de oprørske, fransksindede Kardinaler; den franske Konge havde villet føre Striden over paa det aandelige Omraade, og Julius II fulgte med Glæde dette

Exempel; men heller ikke hans Modstandere lagde imidlertid Hænderne i Skjødet.

Den første November 1511 aabnedes den bebudede Kirkeforsamling i Pisa. Deltagerne hørte først en højtidelig Messe og en Prædiken, udstedte en sand, hundred Dage gyldig Syndsforladelse for dem, der overværede disse Handlinger, og skred derpaa til alvorligere Forretninger; man erklærede de pavelige Bandlysninger og Afsættelser for ugyldige og dømte Julius II, eftersom han, skjønt tvende Gange indstævnet, dog var udebleven. Kirkeforsamlingen i Pisa tog imidlertid snart en Ende med Bedrøvelse, Stemningen hos Befolkningen var aldeles fjendsk, og et Opløb skræmmede Deltagerne i den Grad, at de forlagde Samlingens Sæde til Milano.

Dette ynkelige Resultat kunde naturligvis kun styrke Pavens gejstlige Myndighed. Paa Frankrigs Bud havde der samlet sig en ringe Hob Prælater omkring de fjendtlige Kardinaler; men Verden, som endnu stadig drømte om en Reform af Kirken, baade hvad dens Hoved og dens Lemmer angik, var dog klog nok til at indse, at man ikke havde opnaaet en almindelig Kirkeforsamling, men kun vundet et Par ærgjerrige Kardinaler og nogle føjelige Biskopper for at tjene kongelige franske Interesser. Paven kunde altsaa med stor Sindsro afvente, hvad Conciliet yderligere vilde tage sig for; men dette Resultat var dog kun et negativt, og det vidner højt om hans Forsigtighed og Klogskab, at han gjorde alt for at stille et almindeligt anerkjendt Lateran-Concilium mod det mislykkede pisanske. Han sparede ingen Anstrængelse i saa Henseende, og selv senere, da han havde aabnet sin Forsamling med de største Højtideligheder, gjorde han alt for at øge Tilslutningen og bevæge Magterne til at udtale sig for hans Concilium; i saa Henseende var han ikke sparsom med Løfter og haandgribelige Indrømmelser; enhver, der blot vilde gaa ind paa Lateranforsamlingen, kunde hos ham gjøre Regning paa Op-

fyldelsen af billige og ubillige Fordringer; »godt og skjændigt er Julius beredt til at gjøre for at skaffe sit Laterancoucilium nye Tilhængere.«

Alle disse gejstlige Bestræbelser traadte dog mod Slutningen af Aaret 1511 i Skyggen for de politiske og krigerske. Julius II og Ferdinand den katholske, Datidens største Statsmænd, vare nu Forbundsfæller, og man maatte vente, at de baade vilde opfatte Forbundets Øjemed paa en storslaaet Maade og vide at gjennemføre det. Det modererende Element i Forbundet var den spanske Konge, medens hans Hellighed utaalmodig vilde storme fremad mod Sejer og Gevinst, ret som om de vare ham forbeholdte af Skæbnen, og som enhver Forhaling var ham et Tab. Ferdinand og Julius fuldstændiggjorde hinanden; det kunde vel ogsaa hændes, at de havde Mistillid til og søgte at skuffe hinanden; Pavens Forlegenheder vare saaledes t. Ex. Ferdinand kjærkomne, medens hans Hellighed haabede at kunne blive Spanierne Takken for sin Redning skyldig. Forbundet var i det hele taget slet ikke grundet paa Ærlighed, men paa Interesse; de vilde begge over Frankrigs Ruin skride frem til Magtens Tinde; var Frankrig først knust, forestod en ny Afgjørelse mellem de tvende Sejerherrer. For det første var der imidlertid endnu kun Tale om at hidføre Franskmændenes Nederlag, og for at naa dette lod man den pavelige Styrke i Forening med Spanierne under Neapels Vicekonge Cardona rykke ind i Romagnaen og rette sit Angreb mod Bologna. Paven brændte af Begjærlighed efter at faa denne By i sin Magt, og tvært imod sin tidligere Vane øste han Penge ud med begge Hænder uden at tænke paa, om Kirkeskatten fyldtes igjen. Der var brudt en Slags Pengekrise løs ved Pavehoffet, hvis Indtægter begyndte at udtørres; Tilskuddet fra Frankrig stoppede helt op, og fra de andre Lande, som jo ogsaa lede under Krigens Svøbe, fløđ Pengene heller ikke rigelig; det kunde saaledes hændes, at Paven havde Præbender paa 40,000 Dukater til fals, uden at nogen vilde

give et Bud. Trods alt dette skyede Paven ikke de største Ofre i den Erkjendelse, at nu var det rette Øjeblik kommet; han maatte først bringe sin egen Hær paa Benene igjen, dernæst sammen med Venezia udrede 40,000 Dukater maanedlig til Sold for de spanske Hjælpetropper, og endelig stod tilbage at vinde Schweizerne.

Vi have allerede set Schweizerne i Septbr. 1510 foretage en militær Spaseretur til Milano; nu skulde de komme igjen for i det afgjørende Øjeblik, medens den allierede Hær rettede sit Stød over Romagnaen, at tvinge Franskmændene til at dele deres Styrke. Ludvig XII's Stolthed og Paaholdenhed havde fjærnet Schweizerne fra ham, og Julius II's Agenter, iblandt dem navnlig den flere Gange nævnte Matthæus Schinner, gjorde alt for at vinde Edsforbundet. Hertil kom yderligere, at det fransksindede Parti blev lammet ved en Udaad, som de franske Embedsmænd i Lugano havde øvet mod Kantonet Schwüz; en Løber, som Schwüz i Sommeren 1511 havde villet sende over Milano, blev opsnappet og druknet i Luganersøen. Dette Mord gav alle Pavevenner en kjærkommen Lejlighed til at raabe paa Hævn over den lidte Skjændsel, Pavens Aarspenge gjorde Resten, og i November 1511 rykkede 20,000 Mand over St. Gotthard. Hurtig bemægtigede denne Hær sig det aabne Land, og Franskmændene besluttede at afvente Angrebet bag Milanos Volde. Dette var fra fransk Side den eneste rigtige Taktik og førte til det ønskede Resultat; thi det ubetvingelige Fodfolk manglede baade Skyts og Levnedsmidler og havde hverken Penge eller Taalmodighed til at prøve en Belejring. Et Forsøg paa at trænge ind i den befæstede Stad mislykkedes, Schweizerne holdt endnu Stand nogle Dage; men Nøden blev større og større, Vejrliget slettere og slettere, og sluttelig tiltraadte de deres Tilbagetog under gruelige Ødelæggelser. Dog truende bebudede de deres Gjenkomst for næste Sommer, og til Franskmændenes Rædsel holdt de Ord.

Schweizerne, »disse fortræffelige Læger mod den galliske Sygdom,« som Julius II kaldte dem, trak sig altsaa anden Gang tilbage, og det velkombinerede Angreb var ganske forfejlet; Venezianerne havde spildt Tiden med at gjøre de kejserlige Tropper et Par Smaastæder stridig, Paven var ikke færdig med sine Forberedelser, og Spanierne nølede. Nu kom Turen til Franskmændene. Med en anselig Hær af Spaniere og pavelige Tropper, tilsammen vistnok over 20,000 Mand, var Cardona endelig rykket ind i Romagna, havde stormet Hertugen af Ferraras Skanser paa højre Bred af Pofloden og rettede nu sit Angreb mod Bologna. Byens Fald ansaas for sikkert, Paven haabede endelig at faa Fingre i sine Rebeller, Bentivoglierne, og gav sin Legat ved Hæren, Kardinalen af Medici, Ordre til at lade Forbryderne lide en exemplarisk Straf; men den gode Kardinal var lovlig undskyldt; thi i Stedet for den allierede Hær trængte den udmærkede franske General, Gaston af Foix, ind i den belejrede By, og Cardona kunde endda prise sin Lykke, at han ved et rent Tilfælde fik Nys herom og i rette Tid kunde gaa tilbage mod Syd. Her bleve Spanierne nu staaende aldeles ubevægelige, medens Gaston atter ilede mod Nord, slog en Deling Venezianere ved Magnanino og derpaa tog en skrækkelig Hævn over Brescia, der havde afkastet det franske Aag. Paven kunde aldeles ikke forstaa denne Spaniernes Uvirksomhed og beklagede sig bittert over dem, »der kun stjal ham Pengene ud af Lommen«; nu havde de allerede kostet ham 60,000 Dukater, og dog havde de ikke engang vovet at gaa frem mod Bologna paa ny. Til alle disse Skuffelser kom en ny, højst ubehagelig Overraskelse: han følte sig paa én Gang ikke mere sikker i Rom og havde Grund til at nære alvorlig Bekymring. De oprørske Kardinaler, særlig Sanseverino, havde uden Afbrydelse vedligeholdt deres Forbindelser med de romerske Baroner og søgte nu at formaa disse til en Rejsning; man kunde særlig gjøre Regning paa de af Ludvig XII afhængige

Orsinier, men selv flere af Huset Colonna vare Pavens dodelige Uvenner. Sagen tog en saa betænkelig Vending, at hans Hellighed lod Portvagterne forstærke og selv for nogen Tid trak sig tilbage til Engelsborg. Hvad der ved denne Tid gik for sig i Rom, erfare vi atter af de venezianske Indberetninger. Det var mod Midten af Marts 1512, at de romerske Adelsmænd troede Øjeblikket kommet til at tvinge Paven til Underkastelse; de havde forgjæves forlangt Foretræde hos hans Hellighed, som afslog dette under Paaskud af Upasselighed; men en af de mest ansete og rigeste Borgere i Rom, Domenico Massimi, turde han ikke vove at afvise, og denne Mand forlangte paa det bestemteste, at Paven skulde forlige sig med Frankrig. Baade Spaniens og Venezias Sendemænd vare til Stede ved Avdiensen; den sidst nævnte synes dog nærmest at have spillet en stum Tilhørers Rolle, hvorimod den spanske Minister fremhævede, at der her ikke var Tale om spanske, men om selve Kirkestatens Interesser, og at hans Herres Hærstyrke ikke alene var et Forsvar, men selv et Angreb voxen; dog Massimi lod sig ikke overbevise, men gjentog uforfærdet (gaiardamente) sine tidligere Ytringer og henviste til, at baade Hærens slette Tilstand og Faren for et Oprør i Rom gjorde Freden nødvendig. Paven blev vel ikke omvendt ved Massimis Taler og afskedigede ham sluttelig med den løse Forsikring, at han ikke var imod Freden, saa snart den kunde naas mod Garantier for hans Person og den pavelige Stol, saaledes maatte t. Ex. først Bologna og andre Kirken tilhørende Distrikter udleveres; men desuagtet maa denne lange Diskussion naturligvis have gjort et slet Indtryk paa hans Sind, ligesom Gesandtens Indberetning tydelig nok vidner om, hvad Indtryk den ædle Venezianer selv fik af Massimis Ord: »Romerne ere i højeste Grad utilfredse, klage over slet Behandling fra Pavens Side og lade sig ophidse mod Julius af den oprørske Kardinal Sanseverino, der nyder den højeste Anseelse hos dem.«

Pavens Stilling var meget alvorlig, ja selv betænkelig; i Rom var Folk og Adel urolig, paa Krigsskuepladsen havde Franskmændene afgjort Overvægten, Spanierne toge ikke Initiativet og vare tilfredse med, at man lod dem i Ro. Hvad Pavens nye Forbundsfæller havde udrettet, stod selv under de mest beskedne Forventninger og aabnede ikke meget lyse Udsigter for den nærmeste Tid. Julius II og Ferdinand den katholske søgte at styrke deres Kræfter ved at indlede nye Forbindelser, man vandt den engelske Konge og anstrængte sig for at opnaa Kejserens Frafald; dog alle disse diplomatiske Anstrængelser vare sammenvævede med vidtgaaende strategiske Planer, hvis Virkeliggjørelse ganske vist ikke laa saa fjærnt; men langt nærmere laa den Fare, som truede den pavelige Sag fra Franskmændene under deres ungdommelige Helt, Gaston af Foix. Denne General havde nylig taget Brescia med Storm og saaledes endt Venezianernes kortvarige Krigslykke; hvor han viste sig, udbredte han Rædsel, hvor han vendte sig hen, fulgte Sejren hans Faner. Han undte ikke sine Folk nogen Hvile eller Fjenden noget Øjeblik til at fatte sig; lige saa hurtig, som han var brudt op fra det lykkelig befriede Bologna mod Brescia, ilte han nu fra denne erobrede By tilbage til Romagnaen for at levere det Hovedslag, der skulde afgjøre Krigen og koste Paven og hans Forbundsfæller deres Hær. Raimond af Cardona, der af Naturen var Betænksomheden selv og desuden blev advaret af sin forsigtige Konge, vilde ikke slaas, men Gaston vidste at tvinge ham til Kamp. Franskmændene rykkede mod Ravenna og stormede Byen, ganske vist ikke strax med Held; men Besætningen i Staden var alt for ringe til at yde en længere Modstand, og Cardona maatte bringe Hjælp, hvis han ikke vilde give alle sine i Ravenna lagrede Forraad til Pris; han ilede altsaa til Undsætning, og Gaston kastede sig ham i Møde. Paaskesøndag den 11te April 1512 kom det til Slag, det blodigste, som siden Folkevandringens Dage var leveret paa Italiens Jordbund;

blandt Gastons Fodfolk kæmpede Tyskere, Italienere og Franskmænd, hans talrige Rytteri anslaas til 7000 Mand, Skytset stillede Alfonso ai Este; i den allierede Hær kæmpede 10,000 Spaniere og 4000 Italienere til Fods og henved 6000 Ryttere; i det hele deltog vel omtrent 45,000 Mand i Kampen. Aldeles uforholdsmæssig ved Siden af disse Opgivelser er Tallet paa de faldne; nogle ville vide, at der var 16,000 døde, andre angave endog 20,000, Angivelser, der allerede vakte Guicciardinis kritiske Tvivl: »Intet lader sig med mindre Sikkerhed oplyse end Tallet af de døde paa Valpladsen; hvor forskjellig dog nu end manges Opgivelse lyder, paastaa dog de fleste, at begge Hære tilsammen mistede 10,000 Mand, heraf kom vel den ene Tredjedel paa Franskmændene, Resten paa Fjenden.« Hvorledes dette nu end forholdt sig, var Spaniernes og deres Fælle, Pavens Nederlag fuldstændig; de mistede hele deres Train, deres Faner og deres Skyts; den pavelige Legat Giov. de' Medici, Generalerne Fabricius Colonna, Pedro Navarra og Davalos Pescara faldt i fransk Fangenskab, den forenede Hær var aldeles sprængt, og hvad der reddede Livet, var paa rasende Flugt. Fra Cesena, hvorhen Flygtningene først rettede deres Kaas, søgte en Del at undkomme over Toscana, og dem gik det endda forholdsvis godt; en anden Rest slog ind paa Vejen gjennem Hertugdømmet Urbino og skal her dels være udplyndret, dels nedhugget paa den pavelige Nepots Bud. Frans Maria Rovere havde alt før Slaget knyttet Underhandlinger med Franskmændene, hans Onkel beklagede sig hos den venezianske Sendemand over, at denne Urbino med Forglemmelse af alle Velgjerninger var gaaet over til Frankrig og allerede havde modtaget 14,000 Scudi i Sold, intet er derfor troligere, end at Hertugen med Pavens Undergang for Øje har bejlet til Frankrigs Gunst og derfor slemt medtaget Levningerne af den slaaede Hær. Da der senere indtraadte en uventet Vending til Gunst for Paven, skyndte Broder-

sønnen sig med at lade det halvt fuldendte Frafald gaa tilbage, kastede sig angrende i Onkelens Arme og blev da ogsaa tagen til Gunst og Naade igjen.

Efterretningen om Slaget ved Ravenna naaede Rom to Dage senere, og Paven tænkte strax paa Flugt; to Galejer bleve holdte i Beredskab til Flugten, men den næste Dag bragte dog snart Julius paa andre Tanker; ogsaa den sejerrige franske Hær var bleven slemt medtagen, Gaston var blandt de faldne, og den nye Overanfører de la Palice var ingen stor Feltherre; en Fremrykning mod Rom maatte synes vovelig for Franskmændene, som truedes i Ryggen af Schweizerne. Gaston vilde maaske have vovet det, men hans Efterfølger var ikke Mand for en saadan Beslutning. Med alt dette for Øje indsaa Julius II strax, hvad han havde at gjøre for at redde sig; for at vinde Tid indledede han Underhandlinger med Frankrig, alene med det Øjemed at afholde Ludvig XII fra krigerske Forholdsregler, medens Kongen maatte tro, at han lettere kunde høste Frugterne af den vundne Sejer gjennem et Forlig med Paven end ved et Angreb, hvis Udfald dog altid var tvivlsomt. Pavens Betingelser bleve strax meddelte det franske Hof; Bologna skulde falde tilbage til Paven, og Hertug Alfonso afstaa Modena og flere Punkter; men over for sine fortrolige og for Spaniens og Venezias Sendemænd lagde Julius ingen Dølgsmaal paa sine Hensigter; han tilsigtede kun at »hemme Franskmændenes Raseri«, og med de dyreste Eder lovede han at opgive alle Fredstanker, naar blot Spanien og England, deres Forsæt tro, spillede Krigen over paa fransk Jordbund.

Parallelt med disse Underhandlinger, hvorved man naaede saa meget, at Frankrig og de romerske Baroner nølede i Stedet for at slaa til, gik Krigsrustningerne deres Gang. Med al Kraft skulde Vicekongen af Neapel samle Levningerne af sin slaaede Hær og bringe den paa Fode igjen, og samtidig benyttede Julius II sine spanske For-

bindelser til at knytte Colonnaerne fastere til sin Sag; de vare nemlig paa Grund af deres neapolitanske Besiddelser ganske afhængige af Ferdinand den katholske, og paa hans Bud maatte denne kjække og mægtige Familie stille sig til Pavens Raadighed. Paa Orsinierne indvirkede Julius navnlig gjennem sin tidligere nævnte Svigersøn, Gian Giordano Orsini, og saaledes lykkedes det ham virkelig at holde ogsaa denne Slægt i Ro, skjønt de fleste af dem stode i fransk Sold. En forbavsende Dygtighed lagde Paven for Dagen, og et mageløst Held fulgte ham ved disse Underhandlinger med de romerske Baroner, som ellers altid droge sig Pavernes Modgang til Nytte, men under det mest kritiske Øjeblik af della Roveres Pontifikat afgave et villigt Stof, hvorpaa han kunde øve sin diplomatiske Dygtighed. Rimeligvis sparede han heller ikke paa Penge; i det mindste berettes det, at han sendte alt sit Sølv til Mønten og uden videre igjen fratog sin Datter, Madonna Felice, de 12,000 Dukater, hun havde faaet for sex Maaneder siden, da Paven troede sig paa det yderste.

Alt dette vilde dog ikke have reddet Paven, og heller ikke Kejserens og Englands nær forestaaende Tilslutning til den hellige Liga bragte nogen Hjælp; thi hvis Franskmændenes Stilling i Italien ikke var bleven umiddelbart truet, havde de dog sluttelig mandet sig op og først knust den ene af deres Modstandere, Paven, hvorpaa Rækken var kommen til de øvrige Forbundsfæller, en efter en. At de ikke kunde forsøge dette, at deres videre Fremtrængen ind paa romersk Omraade var en Umulighed, eftersom de stode Fare for at se deres Forbindelse med Øvre-Italien og Frankrig afskaaren, alt dette havde Julius ene og alene Schweizerne at takke for; dem alene skyldtes det, at Paven kunde redde det Landeomraade, han havde sammenstykket for Kirken, og som alt var halvt tabt ved Nederlaget ved Ravenna; Schweizerne vare de første Beskyttere for Kirkestaten, der lige fra sin Grundlæggelse ved Borgiaerne og til sin endelige Op-

løsning har trængt til vexelvis Beskyttelse af Italiens fremmede Magthavere.

Den 23de Marts 1512 — altsaa næsten tre Uger før Slaget ved Ravenna — indtraf tolv Udsendinge fra Schweizer-Kantonerne paa deres Gjennemrejse i Venezia, hvor de bleve modtagne af Dogen og Raadet; omgjordede med Sværdet og med Rosenkranse i Haanden fremstillede de sig som Kirkens sande Stridsmænd, deres Tale klang kjækt og mandig, som det altid var Schweizernes Art; de vare Edsforbundets Sendemænd og som saadanne paa Vejen til Julius II for at træffe Aftale med ham i Anledning af deres Forbund med Kirken mod de sorte Galliere; de havde intet særligt Ærende til Raadet og vilde kun tolke deres Kantoners fulde Velvilje; dog, de vare vante til at handle med Sværd i Haand, og ikke til at holde Taler. Nogle Dage senere indtraf den pavelige Udsending, Matthæus Schinner, hvis Navn vore Læsere have mødt flere Gange i det foregaaende. Ved sin Avdiens tiltalte Schinner Raadet paa Italiensk, thi han var en Barbar og var bange for at begaa Barbarismer i sit Latin; men med Hensyn til sine Udtalelser viste Kardinalen sig imidlertid langt mere som Romer end som Schweizer. For at gjenvinde Kirkens Omraade, der var udelelig som Kristi Klædning, havde Paven ved hans, Matthæus Schinners, Mægling sluttet Pagt med Edsforbundet og udnævnt ham til Legat for Lombardiet, Tyskland og andre Egne, hvorhen hans Forretninger maatte føre ham; han var nu indtruffen for at styrke Edsforbundets Sendemænd i deres gode Forsæt, han haabede, at Schweizerne, skjønt tvende Kantoner hældede til Frankrig, vilde vedblive at følge den lige Vej, og for sit Vedkommende vilde han, skjønt Barbar af Fødsel, gjøre alt, hvad der stod i hans Magt, for at befri Italien for Barbarerne og holde Schweizerne fast ved Ligaen. Raadet skulde nu understøtte ham ved denne Lejlighed, og det kjendte vel den schweiziske Nationalsygdom, der hurtig

kunde læges ved Penge. Saa pietets- og æreløst vovede en schweizisk Kirkefyrste at tale for en italiensk Tilhørerkreds.

Hvad Schinner og Edsforbundets Sendemænd traf Aftaler om i Venezia, og hvad der senere blev stadfæstet i Zürich af selve Edsforbundet, kronede alle Pavens Ønsker. Troppernes Udrykning blev berammet til den 6te Maj, Schweizerne rykkede Paven til Hjælp mod Kirkens Fjender, Franskmændene, og for fuldstændig at isolere disse gjorde Julius II nu de største Anstrængelser for at udsone Kejseren med Venezia; han tilskyndede Timandsraadet at give Afkald paa Verona og Vicenza, han formanede og truede; men da Republiken desuagtet vægrede sig ved at prisgive sine gamle Besiddelser, søgte Paven i det mindste at tilvejebringe en Vaabenhvile. Ved den spanske Sendemands Mellemkomst tilbød han Maximilians Udsending, Juan Cola, et fedt Kald paa 1000 Dukater, hvis han kunde bringe en Vaabenhvile i Stand, Manden skal have slaaet til, og Vaabenhvilen blev virkelig underskreven (den 9de April 1512) — altsaa to Dage før Slaget ved Ravenna —; rigtig nok gjorde Kejseren senere Vanskeligheder ved at underskrive, men ogsaa disse bleve udjævnede, da Republiken gik ind paa at forhøje sine Løsepenge fra 40,000 Dukater til 50,000. Kejseren var herved hovedsagelig traadt ud af Forbundet med Frankrig, intet hemmede mere Schweizernes Udrykning, som gik for sig gjennem Tirol, og den 25de Maj naaede de, 15,000 Mand stærk, over Trient frem til Verona; deres blotte Tilsynekomst nødte Franskmændene til Tilbagetog over hele Linien.

I Mellemtiden havde Paven heller ikke ladet de aandelige Vaaben hvile. Det heldige Udfald af Slaget ved Ravenna havde indgydt de skismatiske Kardinaler nyt Haab, de havde dekreteret, at deres Medkollega Sanseverino i Milanokoncíliets Navn skulde overtage de erobrede Strækninger af Romagnaen og udøve Kirkens verdslige Rettigheder sammesteds, saa længe Julius II's Bestemmelser savnede rets-

gyldig Kraft. Dog ikke engang Frankrigs friske Vaabendaad formaaede at indpuste det dødfødte Concilium nyt Liv, og i selve Milano havde Befolkningens Hovedmasse kun Had og Foragt tilovers for de fra Pisa flygtede Fædre. medens man med den største Ærefrygt stimlede sammen om Pavens fangne Legat, Giovanni de' Medici og søgte hans Velsignelse og Absolution. Naar en saadan Stemning herskede midt i Fjendens Lejr, kan man ikke undre sig over, at det lykkedes hans Hellighed at sætte sin Kirkeforsamling i Scene; den blev aabnet den 3dje Maj i Laterankirken, og hvad der manglede Conciliet i Talrighed — (foreløbig var der kun mødt Italienere og ikke engang hundrede) — søgte Paven at erstatte ved den Bram, hvormed Synoden blev indledet. Den berømte Augustinergeneral Egidius af Viterbo var Pavens Talerør, og hans Tale strømmede over af kristelig Ydmyghed og Fortrøstning: Guds Kirke var uovervindelig, hvis den kæmpede med behørige Vaaben, og Sejeren vilde følge dens Lære og Bønner, selv om de verdslige Vaaben nægtede deres Tjeneste. Saaledes vovede Viterbo at tale over for den Kristi Statholder, hvis hele Realpolitik, Liv og Færden, maalt med Evangeliets Alen, kun var som klingende Malm og en lydende Bjælde; men naar den fromme Augustiner ventede sig Kirkens Reform, Fredens Gjenoprettelse og alle Onders Lægedom gjennem et romersk Concil, har den praktiske Julius, der fandt sig i en saadan Tale, vist nok smilet af disse Illusioner.

Dog kirkelige Vaaben alene kunde lidet nytte i den Tilintetgjørelseskamp, Paven førte mod sin Fjende, og Julius indsaa dette fuldt vel. Allerede før Slaget ved Ravenna havde han derfor søgt at faa Gonsalvo af Cordova til Overfeltherre mod Franskmændene, thi man trængte ikke blot til en Hær, men ogsaa til en Fører; den mistroiske Ferdinand var endelig gaaet ind paa Pavens Ønsker, men lod det senere blive ved Løftet, da Schweizerne saa udmærket

gik Pavens og hans Forbundsfællers Ærende. Hans Hellighed paaskyndede dernæst ivrig de spanske Rustninger og sparede heller ingen Anstrængelse for at bringe sin egen Hær paa Benene igjen; i den sidst nævnte Henseende kom det ham navnlig til gode, at hans kjære Broderson della Rovere havde koketteret med Frankrig, trukket sine Tropper bort fra de allieredes Hær og spillet nevtral; Hertugens Folk vare saaledes ikke blevne ramte af Nederlaget, de afgave en fast Kjærne, hvorom den nye pavelige Hær kunde samles, og hans Hellighed tilgav sin Nepot hans lille Falskhed, saa meget mere som den nu slog over til et stort Forræderi mod Frankrig. Hertugen af Urbino overtog Kommandoen over den hele pavelige Hær, der forenede sig med de spanske Tropper, som rykkede frem fra Neapel, Julius II, der umiddelbart efter Slaget ved Ravenna saae sig truet i sin Existens, var fire Uger senere Herre over Situationen, og med Selvfølelse kunde han den 17de Maj proklamere den hellige Liga i udvidet Omfang. Ogsaa England og Kejseren vare tiltraadte samme. Først nævnte Land skulde forurolige Normandiets og Bretagnes Kyster og i Forening med Spanierne angribe Guienne, medens Kejseren skulde kalde de tyske Landsknægte bort fra de franske Faner, under hvilke de nylig med saa stort Heltemod havde kæmpet. Saaledes blev Frankrigs Magt i Italien lamslaaet med et Pennestrøg, de tyske Tropper, som fik den kejserlige Befaling i Begyndelsen af Juni, lystrede paa en ringe Brøkdel nær, og den franske Feltherre, de la Palice, som havde spildt Tiden siden 11te April med at erobre nogle Stæder i Romagna, havde intet Øjeblik mere at spilde, men maatte skyndsomst gaa tilbage til Lombardiet, hvis han ikke vilde udsætte sig for at blive afskaaren. Dog alle Anstrængelser vare nu forgjæves; han søgte først at holde sig bag Oglio, dernæst bag Adda og samlede endelig sine Tropper ved Pavia, hvor Trivulzio stødte til ham med Levningerne af Milanos Garnison. Intet Steds kunde Fransk-

mændene dog længere holde Stand, Tilbagetoget gik uafbrudt videre over Mont Cenis, og Schweizerne, der vare komne for at gjenoprette en Hertugkrone ikke af Guds, men af de fri Bønders Naade, vare Folk, som vidste at drage Fordel af deres Held fuldt ud; i Løbet af fjorten Dage toge de hele Hertugdømmet i Besiddelse og sikrede sig saaledes et Pant, der maatte give dem en afgjørende Stemme ved Byttets Deling. De fleste Stæder i Lombardiet havde skyndsomst aabnet deres Porte, kun i Crema, Brescia og enkelte andre Borge holdt de franske Garnisoner sig endnu nogen Tid.

Saaledes havde det franske Herredømme i Italien udspillet sin Rolle; selve Genova, der af Paven betragtedes som Fødeby, og som han to Gange forgjæves havde søgt at befri, afrystede nu med let Møje sit Aag; næppe nærmede Janus Fregoso sig med nogle Tropper, før Befolkningen kom i Bevægelse, Franskmændene trak sig tilbage til Borgen, og Genueserne valgte Fregoso til Doge.

Julius II anordnede Glædesfester og Takkeprocessioner i Rom, lod sig hylde som Italiens Befrier og nød i fuldt Maal Sejerens Frugter, der foreløbig ikke havde nogen Afsmag. Romagnaen fik han lige saa hurtig i sin Magt igjen, som han nylig havde tabt det, Bologna, hvis Befolkning havde haanet ham saa højlig, overgav sig til Hertugen af Urbino, der tog Staden i Besiddelse i Kirkens Navn, og derpaa rettede Paven sine Øjne paa Parma og Piacenza, Stæder, som hidindtil havde tilhørt Hertugdømmet Milano, men som Julius paastod vare Dele af Kirkestaten. Snart anførte han Markgrevinde Mathildes Testamente, snart Pipin den lilles Gave, snart havde han endnu andre lige saa fyldestgjørende Grunde for sine Paastande; men lige saa tvivlsomme Pavens Adkomster vare, lige saa utvivlsom var den Dygtighed, hvormed han styrede løs paa sit Maal, og næppe vare et Par Maaneder forløbne, før begge Stæder vare hans.

Kjærest havde det dog været Paven, om han havde

kunnet benytte de gunstige Konjuncturer til at falde over Ferrara. Endnu før Schweizerne havde vendt sig med Milano og saaledes indledet den afgjørende Kamp, havde hans Hellighed med største Halsstarrighed forlangt af dem som af Venezianerne, at de skulde opsætte den endelige Afregning med Franskmændene, til Ferrara var betvunget. Hvis man havde rettet sig efter hans Ønsker, er det jo højst rimeligt, at Franskmændene havde vidst at benytte den givne Frist til at sætte sig i Forsvarsstand, og at Milanos Erobring saaledes var bleven Ligaen en dyr Historie; men alt havde sammensvoret sig til Held for Julius II; selv naar hans Forbundsfæller nægtede at føje ham, fordi de satte Ligaens Hovedøjemed over det Biøjemed at forøge de pavelige Besiddelser, tjente deres Vrangvillighed hans Sag.

Nu da Frankrigs Nederlag var endelig afgjort, forstod det sig af sig selv, at hans Hellighed ikke havde Rast eller Ro, før Ludvig XII's mest trofaste Forbundsfælle, Hertug Alfonso af Este, var forjagen fra sine nedarvede Besiddelser. Hertugen var Paven forhadt af mange Grunde; han var en Borgias Ægtemand; han herskede over en Stat, hvis Vasalforpligtelse til Kirkestaten hans Fædre havde løsnet i høj Grad, og endelig havde han som en lykkelig og dristig General væsentlig bidraget til det heldige Udfald af Ravenna-Slaget, hvor hans Skyts havde nedmejet de pavelige Tropper; men nu var Hævnens Time ogsaa slaaet, Ferrara kunde ikke modstaa den knusende Overmagt, der stod til Pavens Raadighed, og Hertug Alfonso søgte derfor sin Redning ved at gribe efter et Halmstraa: den svage Mulighed at kunne forsone en Julius II. I Slaget ved Ravenna havde Hertugen fanget Fabricius Colonna, men behandlet ham med en for hine Tider uvant Høflighed; til Tak udvirkede Colonnaerne nu et Lejdebrev for Alfonso, og hans Hellighed tillod ham frit at komme til Rom for at underhandle om Fred. Hertugen overdrog derfor sin Broder, Kardinal Hippolyt, Re-

geringen i sin Fraværelse og naaede selv Tiberstaden i Juli 1512; hans Sager stode ikke aldeles fortvivlede; thi han havde mægtige Velyndere som Colonnaerne, hans Svoger, Markgrev Gonzaga af Mantua, fremdeles Orsinierne, ja selve Spanien, hvis Konge slet ikke skjøttede om, at Julius trykkede alle Kirkens Vasaller ned i Afmagt.

Til Trods for denne mægtige Indflydelse holdt Paven fast ved sin ubønhørlige Strænghed. Rigtig nok nægtede han ikke Hertugen Absolution, thi Løsningen af Bandet skadede jo ikke og indeholdt ikke noget Afslag i Fredsbetingelserne; den gik for sig inden for Vatikanets afsluttede Omraade og uden de nedværdigende Ceremonier, som Venezias Sendemænd for tre Aar siden havde maattet underkaste sig. Paven lagde ogsaa stor Venlighed for Dagen i den personlige Omgang med Hertugen, han opførte sig mod Alfonso, som han i Begyndelsen af sit Pontifikat havde opført sig mod Cæsar Borgia; men Svogerens Skæbne tjente netop Hertugen til Advarsel, og Alfonso af Este var alt for klog og forsigtig, til at det samme Rænkespil, der havde kostet Alexander VI's Søn Romagnaen, skulde lykkes med ham. Ligesom Cæsar havde maattet overlevere Paven sine Borge i Romagna, den eneste Borgen for hans personlige Sikkerhed, og dermed var en slagen Mand, saaledes vilde man nu ogsaa lege med hans Svoger; men det var en Fejltagelse af Paven, naar han troede at kunne slaa ind paa den samme Vej mod den afholdte Hertug som mod den forhadte Borgia. Hertugen skulde give Afkald paa Ferrara, skulde opgive sit Land uden Kamp; derpaa kunde han fri og frank forlade Rom, og man bød ham Asti eller Rimini til Skadesløsholdelse. Pavens Ytring til den venezianske Sendemand: »Jeg har givet Hertugen et Lejdebrev for hans Person, ikke for hans Stat«, skulde nu forstaas paa den Maade, at han havde forbrudt sit Land, og at heller ikke hans Person var sikker. Alfonso indsaa snart, hvorledes han var stillet, beraabte sig paa sit Lejdebrev og forlangte

at forlade Rom; men Paven vægrede sig ved at holde Ord, og Colonnaerne hjalp da Hertugen paa Flugt; en Morgen banede de sig med Vold Vej gjennem Portvagterne og bragte deres Ven i Sikkerhed til deres Borg Marino. Hvor længe Alfonso holdt sig skjult her, og ad hvilken Vej han sluttelig naaede tilbage, véd man ikke; saa meget staar kun fast, at han først efter næsten fire Maaneders Forløb forklædt indtraf i Ferrara. Da hans Hellighed fik Nys om, at Hertugen var flygtet fra Rom, udbrød han, at Hertugen havde gjort sig unødige Bekymringer, thi han havde haft sin fulde Frihed til at komme og gaa; men i Virkeligheden var dette et rent Hykleri fra hans Side; da det Rygte saaledes udspredtes i Rom, at Prosper Colonna vilde føre Flygtningen fra Borgen Marino tilbage til Ferrara under en Bedækning af 300 Lanser, gav han Ordre til at forlægge dem Vejen.

Pavens Adfærd mod Hertugen gjorde det pinligste Indtryk paa Samtiden og blev lige strængt bedømt af Venner som af Fjender; man vilde ingenlunde lade den Undskyldning gjælde, at han ene saae paa Kirkens, ikke paa sin personlige Fordel. Selv Ferdinand den katholske var fuld af Ros over Colonnaerne, der havde taget Alfonsos Redning i deres Haand. »Hvis Paven vilde lade dem undgjælde derfor, skulde han, Kongen, nok vise, at Colonnaerne vare hans Soldater; Kirken kunde gjærne blive indsat i sine Rettigheder over Ferrara, den kunde nyde Census og Dommerhøjhed over Hertugens Lande; men i øvrigt skulde Esterne beholde deres Omraade, Ferrara saa vel som de andre Stæder. Det var nok, naar Paven fik Bologna igjen; men ingen italiensk Magt kunde med Ligegyldighed se paa, at hans Hellighed vilde omskabe sin Hertug af Urbino til en anden Cæsar Borgia. Krigen var ført for Italiens Frihed, og ingen maatte nu driste sig til at tyrannisere Italien.« Saaledes omtrent udtalte Kongen sig til den florentinske Historieskriver Guicciardini, og Læserne se, hvor fortræffelig den

snu Aragonier havde aflært Paven alle hans Talemaader. En saa grundig Mistillid, en saa alvorlig Forstemthed gjorde sig nu allerede gjældende mellem Medlemmerne af det saa kaldte »hellige Forbund«, der hver for sig kun tænkte paa at tilfredsstille sin Herskerlyst.

Da Paven saaledes maatte belave sig paa alvorlige Differenser med sin spanske Forbundsfælle, maatte han holde saa meget fastere ved sine Schweizere, der ganske vist kostede ham svært mange Penge, men til Gjengjæld ogsaa ydede anstændig Valuta for samme. Stadig førte af den utrættelige Schinner havde de, naar Lejligheden gaves, varetaget de pavelige Interesser, saaledes stillet Asti til Pavens Raadighed, den samme By, som vi alt have set Julius tilbyde Hertug Alfonso i Erstatning. Omgangen med disse »den hellige Stols Hjælpere« og deres stridbare Kardinal var rigtig nok ingenlunde altid behagelig; naar den pavelige Skatmester undertiden forsinkede sig med Pengene, kunde Schinner saaledes meget vel modtage ham med de Ord: »Hvis I ikke var Biskop, lod jeg eder hænge«; men endnu værre gik det dog de venezianske Proveditorer, hvem Schweizerne paa Grund af Soldens Udebliven satte fast og ikke lod slippe løs, før der var stillet behørig Sikkerhed. Paven selv foruroligedes over den mellem Venezianerne og Schinner udbrudte Tvist og rettede et Brev til Kardinalen, hvori han formanede til Endrægtighed og besvor ham dog endelig at agte de indløbende Skrivelser; »thi alt vort Haab beror ene og alene paa dig, og i dette Haab skulde dog vi, der ikke pønse paa andet end at være dig og Schweizerne til Behag, ikke skuffes.« I en saadan Afhængighed var den almægtige Pave altsaa kommen lige over for en af ham selv kreeret Kardinal, en Matthæus Schinner, hvis Taabelighed, Lettroenhed og umaadelige Hidsighed havde hidført den hele Strid.

Imidlertid aabnedes i Mantova (August 1512) en Kongres, der skulde træffe Bestemmelser om de skete Erobrin-

ger, og her kom det allerede til mer eller mindre heftige Forklaringer; enhver vilde noget andet end hans Forbundsfæller, og man tænkte kun paa gjensidige Overlistelser. Kejseren og Ferdinand den katholske havde helst set, at Milano var tilfaldet deres fælles Barnebarn, den senere Karl V, og for at opnaa Forsoning med Frankrig vendte man tilbage til den stadig opdukkende Tanke, en Ægtepagt mellem de rivaliserende Regenthuse. Paven, hvem en Fred med Frankrig var højst uvelkommen, vilde vise, at han ogsaa kunde drive højere Politik gjennem Ægteskabsplaner, og holdt ogsaa en Brud i Beredskab, sin Niece, som da kunde bringe sin eventuelle Brudgom Parma og Piacenza i Medgift. Medens man saaledes kjævledes om en Hertugs Brudefærd, havde hverken Kejseren, Spanien eller Paven, men alene Schweizerne Magt til afgjøre Hertugdømmets Skæbne, Julius holdt sig til dem, og saaledes maatte de to Stormagters Repræsentanter finde sig i, hvad Edsforbundet bestemte. Hertugdømmet Milano blev gjenoprettet paa ny med Lodovico Moros Søn, Maximilian Sforza, til Regent; Schweizerne indvilligede i, at Parma og Piacenza udskiltes fra Hertugdømmet og indlemmedes i Kirkestaten, lode sig fremdeles aftræde Domodossola, Locarno og Lugano*) og betingede sig 150,000 Dukater, forfaldne i fire Aar; yderligere indrømmedes gjensidig Toldfrihed, og der kom en fuldstændig of- og defensiv Alliance i Stand mellem Hertugdømmet og Edsforbundet, som ligefrem garanterede Sforza hans Landeomraade mod en aarlig Afgift af 15,000 Dukater. I Følge denne Afgjørelse holdt Maximilian Sforza sit Indtog i sin Hovedstad (Begyndelsen af Januar 1513), fire og tyve Sendemænd fra Kantonerne overværede Højtideligheden, og der aflagdes en højtidelig Ed paa de enkelte Bestemmelser.

---

*) De sidst nævnte Byer høre den Dag i Dag til Kantonet Ticino og ere altsaa en Del af Republikens Omraade.

Paa Paven og Schweizerne nær vare alle Ligaens øvrige Deltagere ingenlunde fornøjede med Begivenhedernes Udvikling. Kejseren havde det kun været magtpaaliggende at fjærne sin Medbejler fra Italien; nu blev han til sin Ærgrelse vár, at Pavens Magtfylde var bleven højlig styrket i politisk som i kirkelig Henseende, og for nogenlunde at opveje dette støttede Maximilian Hertugen af Ferrara og lod ham beholde sine tyske Lejetropper, hvis Fjærnelse kun havde kostet ham et Reskript. Mellem Venezia og Maximilian var der ligeledes stærk Spænding, da Kejseren stadig udstrakte sine begjærlige Hænder efter Republikens Fastlandsbesiddelser. Fremfor alt voldte dog Ferdinand den katholskes uberegnelige Planer Paven de største Bekymringer; det var højst betænkeligt, at spanske Tropper fra Toscana brød op mod Lombardiet; hvis de nu — som senere virkelig skete — begyndte at gjøre Erobringer for egen Regning, uden at bryde sig om Ligaen eller Venezias Fordringer, havde Kongen altsaa i Nord vundet et Udgangspunkt, hvorfra han kunde udvide sin Magt over hele Halvøen og kvæle Pavedømmet mellem sine Besiddelser. Det var en skrækkelig Tanke for Julius; men endnu skrækkeligere var maaske den Vished, at hans hele Magt ikke forslog til at hemme det spanske Herredømmes Væxt; han skrev Breve til Vicekongen, han skrev til Matthæus Schinner og bad Schweizerne at være paa deres Post over for Spanierne, for at disse ikke skulde krydse Planerne med Milano. Dog hvad skulde Breve vel forslaa, og hvad kunde man vel egentlig vente sig af Schweizerne, hvem det var aldeles ligegyldigt, om Brescia med Crema kom til Venezia, til Kejseren eller Spanien, naar blot Milano med dets Hertug vedblev at være i deres Magt.

Under disse mismodige Tanker var det Paven en velkommen Opmuntring, at Biskoppen af Gurk fra Kongressen i Mantova rejste til Rom. Hvad Julius II begjærede af Maximilian, troede han at kunne opnaa ved

denne Statsmands Mellemkomst, hvis Stemme havde den afgjørende Vægt med Hensyn til Kejserens italienske Politik. Paven vilde sætte Anerkjendelsen af sin Kirkeforsamling igjennem, fremdeles opnaa Hertugen af Ferraras fuldstændige Prisgivelse og endelig Afsluttelsen af et nyt Forbund, der kunde træde i Stedet for den brøstholdne hellige Liga, alt til Hobe Betingelser, hvis Opnaaelse skulde synes uendelig vanskelig, for ikke at sige umulig. »Hvo der har Forstand,« skriver Venezias Sendemand, Foscari, under 5te November, Dagen efter Langs Ankomst, »antager, at der ved denne Lejlighed slet intet vil komme i Stand«; et nyt Bevis paa, hvor meget Diplomater kunne forregne sig; den ædle Venezianer skulde snart faa andet at vide; han havde rent overset, at han i Julius II havde at gjøre med en Pave, der aldrig havde taget i Betænkning at ofre gamle Forbundsfæller for at vinde nye. Alt den 7de November lod Paven den venezianske Sendemand stede til Avdiens, hvor han fik en Meddelelse om de Betingelser, Republiken havde at indgaa paa, naar den vilde opnaa Fred med Kejseren; den skulde afstaa Verona og Vicenza, tage Padova og Treviso til Len mod Betaling af 250,000 og en aarlig Lensrente af 20,000 Dukater. »Naar I ikke ville gaa ind herpaa, ville vi alle være imod eder,« udbrød hans Hellighed forbitret og kastede sig i sin Stol, da Sendemanden i Raadets Navn afviste disse Tilbud. Paa Stedet lod Paven en Notar kalde, som skulde opsætte det nye Forbund mellem Paven, Kejseren og Spanien, og kun paa Spaniens Opfordring fandt en Opsættelse Sted; den sidste Magt gik kun halvt villig ind paa den hele Sag; thi den kloge Kong Ferdinand indsaa fuldt vel, at en saadan Traktat, der beroede paa Venezias Udplyndring, vilde drive Republiken over i en fransk Alliance og gjøre alle de vundne Resultater usikre. Dog Paven brændte af Begjærlighed efter at se sit Lateranconcilium forherliget ved Biskoppen af Gurks Nærværelse og at faa frie Hænder

mod Ferrara, Kejseren vilde absolut tilrive sig største Parten af Venezias Fastlandsbesiddelser, og saaledes kom dette Forlig i Stand, som for tredje Gang i Løbet af fire Aar skulde omdanne den pavelige Politik paa den mest radikale Maade; den 19de November Kl. 9 om Aftenen, det Klokkeslæt, Astrologerne havde betegnet som særlig lykkeligt, forsynede Paven Forbundspagten med sin Underskrift.

Det venezianske Timandsraad havde opbudt alt for at hindre den pavelige Overgang til Fjendens Lejr; man havde blandt andet husket Julius's gamle Vink om at vinde Matthæus Lang ved glimrende Tilbud og intet sparet i saa Henseende; hvor vidt Biskoppen virkelig er bleven stillet paa Prøve, er usikkert, i hvert Fald lykkedes det ikke at hindre Kejserens og Pavens nye Sammensværgelse mod Markus-Republiken. Deltagerne smigrede sig endog med at opnaa Republikens Tilslutning eller dog i det mindste at afpresse Venezia en Fred; navnlig skulde Truslen om en ny Bandlysning gjøre sin Virkning. Kardinal Grimani spurgte i denne Anledning: »Hellige Fader, mon en saadan Trusel er begrundet i Retfærdighed?« »Hvad enten den er grundet i Ret eller i Vold«, svarede Julius, »vil jeg dog udtale den«. Anvendelsen af den pavelige Straffetrusel var nemlig den Pris, Paven maatte betale for at opnaa Biskoppens Nærværelse ved sin Kirkeforsamling; i en særlig Samling afgav Matthæus Lang derpaa i sin Monarks Navn den Erklæring, at alle Beslutninger paa Forsamlingen i Pisa vare ugyldige, og at det nærværende Concilium repræsenterede hele Kirken. Paven havde tilkæmpet sig en ny Sejr, men ved rent verdslige og højst forargelige Midler.

Da der ikke var ret Udsigt til at skræmme Timandsraadet, lod Paven det heller ikke mangle paa Løfter, som skulde fremkalde det ønskede Resultat. Han lod Venezias Sendemand forstaa, at selv om man maatte ofre Verona, kunde Vicenza dog maaske nok frelses ved en Forhøjelse af de Summer, Kejseren gjorde Regning paa; under Betingelse

af den største Hemmelighedsfuldhed lod han sin Nuntius i Venezia erklære: Hans Hellighed havde kun med Taarer i Øjnene sluttet Forbundet med Kejseren, og om end gejstlige Straffe vare stillede i Udsigt, skulde disse blive stillede i Bero. Paven vilde aldeles ikke skride til Krig mod Republiken, naar først Conciliet var sluttet, og da dette vilde finde Sted inden kort Frist, vilde der nok tilbyde sig Midler til at gjøre sig løs fra Kejseren. Dog alle disse skjønne Talemaader kunde umulig berolige en Stat, der havde set Paven bryde selv sine mest højtidelige Overenskomster; som Ferdinand den katholske rigtig havde forudset, stillede Republiken sit Forbund med Frankrig op mod det nye pavelig-kejserlige. Det havde ikke manglet paa franske Tilbud i saa Henseende, og Gian Giacomo Trivulzio havde atter været Mellemmanden; da det efter den store Sejer ved Ravenna gik rask ned ad Bakke med Frankrigs Held i Italien, havde han indset, at den eneste Udsigt til at redde Lombardiet for Frankrig var den hellige Ligas Sprængning og en Alliance med Republiken. Ved Hjælp af fangne Venezianere havde han søgt at opnaa en Forstaaelse, men Raadet havde besvaret denne Tilnærmelse med en Erklæring om urokkelig at blive den hellige Liga tro, samtidig med at man satte Paven i Kjendskab med disse Underhandlinger. Dog nu, da Venezianernes Mistillid til deres egne Forbundsfæller blev større og større, da de saae Spanierne tilegne sig Brescia uden at gjøre Mine til at udlevere det, da de saae Paven som en Hersker fordre en Tilslutning til den Fred, han havde indgaaet uden dem og mod dem, maatte alle Betænkeligheder ved de nye Æventyr, man kastede sig ind i, svinde bort; Timandsraadet vilde hellere i Forbund med Frankrig udfordre Skæbnen end bøje Nakken under det pavelige Aag, og Underhandlingerne indledede i December 1512, paa ny ved Trivulzios Mellemkomst. Skjønt Paven ikke oplevede den endelige Afslutning, som først gik for sig den 23de Marts 1513, maatte dog Skyggerne

af de Begivenheder, han selv havde fremmanet, formørke de sidste Uger af hans Pontifikat; Republikens Underhandlinger med den franske Hersker vare en offentlig Hemmelighed, og Julius II kunde sige sig selv, at det udelukkende var ham, som havde foranlediget dem. Den samme Pontifex, der allerede havde drømt om at frarive Barbarerne Neapel, kunde mod Slutningen af sit Liv prise sig lykkelig ved, at han netop hos disse Barbarer kunde finde Redning for sin verdslige Kirkemagt mod hine andre Barbarer, han selv oprindelig havde hidkaldt, derpaa fordrevet og nu endelig ved sin Politik atter bragt til det Punkt, at de, hidkaldte af Venezia, igjen kom til Italien.

Heller ikke med Hensyn til Ferrara kunde Paven glæde sig over nye Resultater; hvis det nogen Sinde havde været Kong Ferdinands eller Kejser Maximilians Hjærtens Mening at ofre Hertug Alfonso paa det pavelige Venskabs Alter, laa det i hvert Fald langt uden for deres Interesse at gjøre det raskere eller mere hurtig, end hans Hellighed opfyldte sine Løfter. Af de nye Forbundsfæller troede ingen ret den anden, enhver klagede over, at man ikke holdt Ord over for dem. Naar Paven gjorde den bitre Bemærkning, at der var saa godt som intet sket mod Ferrara, kunde Kejseren med rette indvende, at han gjorde netop lige saa meget mod Ferrara, som hans Hellighed mod Venezia; saaledes temporiserede man fra alle Sider, Ferrara blev ikke angrebet, Venezia selvfølgelig ikke lyst i Band.

Ved denne Tid holdt, som vi allerede oven for berørte, Hertug Maximilian Sforza sit højtidelige Indtog i Milano. Baade Biskop Matthæus Lang, den spanske Vicekonge Cardona og den pavelige Legat Schinner vare til Stede, og der rejste sig strax Strid om, hvem der skulde indsætte Sforza i hans Besiddelse, hvem der skulde overlevere ham Milanos Nøgler; dog Schweizerne, der efter en veneziansk Historieskrivers træffende Lignelse vare som Løver blandt Ulve, gjorde kort Proces; af deres Haand,

altsaa som et schweizisk og ikke som et kejserligt Len, modtog Sforza baade Scepteret og Byens Nøgler.

De forskjellige Magters Sendemænd vedbleve at dvæle i Milano, hvor de i skjøn Harmoni forenede det nyttige med det behagelige; det nyttige var, at de kunde holde Paven op med Snak og undvige hans Fordringer; det behagelige var Isabella Gonzaga, Markgrevinden af Mantovas Besøg ved den nye Hertugs Hof. Hendes Rejses Formaal var at afholde Spanierne og de kejserlige fra ethvert alvorligere Skridt mod hendes Broder, Hertugen af Ferrara, og for at opnaa sit Øjemed fandt hun sig i, at det gik en Smule ud over hendes ellers uplettede Rygte. Hendes Omgivelser dannedes af en Kreds kvindelige Skjønheder, som hun dels havde medtaget fra Mantova, dels forøget paa Vejen, og alle disse kvindelige Tillokkelser kunde hverken Matthæus Lang, Raimond af Cardona, Prosper Colonna eller hvad de nu hed, disse Krigere og Statsmænd, modstaa. Markgrevinden og hendes Hofdamer forsvarede Ferrara langt bedre, end selv den tapre Alfonso af Este formaaede; Julius kunde forgjæves vredes, klage, mane til Opbrud, Eros var stærkere end Mars, et Blik af hans Præstinder mægtigere end den frygtelige Paves rynkede Bryn; man dansede og fornøjede sig i Milano og lod hans Hellighed smægte efter Ferrara, og da nu endelig Efterretningen indtraf, at Paven var død, tænkte ingen mere paa Krig eller højere Politik, og det var næppe nok, at Glædestummelen afbrødes ved Rænkespillet i Anledning af det nye Pavevalg.

I de sidste Dage af Januar 1513 blev den halvfjerdsindstyveaarige Pave syg; han selv erklærede det for et Maveonde og var ikke at bevæge til at lade sin Puls føle, men gik dog til Sengs uden i øvrigt at opsætte sine Forretninger eller lade Politiken hvile; Sendemænd og Kardinaler fik uafbrudt Foretræde. Imidlertid forværredes hans Tilstand hurtig, Feber traadte til, og allerede den 4de Febr. blev Ceremonimesteren hidkaldt og fik af Paven selv Be-

falinger angaaende Ligbegængelsen, lige som Rygtet alt gik over Staden, at han laa paa sit yderste, og Orsinierne og Colonnaerne allerede under Vaaben nærmede sig. Den 15de Febr. havde den engelske Kardinal Bainbridge Foretræde og fandt den syges Tilstand uden Haab, men endnu havde han ikke skriftet eller nydt Nadveren; det forsømte maa imidlertid senere være blevet indhentet, i det mindste forsikrede Skriftefaderen, at hans Hellighed in articulo mortis havde friet baade det venezianske Senat og Hertugen af Ferrara fra de dem truende Kirkestraffe. Om den Slutningstale, som Raynald meddeler, og hvori den døende Pontifex tager Afsked med Kardinalerne, virkelig er ægte, lader sig ikke afgjøre; men der lader sig anføre Grunde for dens Ægthed. I saa Fald er Julius II, angrende sin Daad og sit Liv, gaaet i Døden med Formaninger om et samvittighedsfuldt Valg; han havde sluttelig ogsaa opnaaet et Løfte om at anerkjende hans Brodersøn Frans Rovere som kirkelig Vikar i Grevskabet Pesaro. Natten mellem den 20de og 21de Febr. 1513 paafulgte Pavens Død i Tiggermunkes Overværelse, hvem de pavelige Yndlinge havde overladt den døende; den uforfærdede Pontifex's Mod og Standhaftighed skal have holdt sig til hans yderste.

Hans Livs Historie har vist os alle hans Planer, baade dem, han indledede, og dem, han fuldførte, uden noget som helst Anfald af Svaghed og uden noget som helst Hensyn til Troskabspligt. Resultatet af den julianske Politik ligger lige saa klart for Dagen; den ham af Borgiaerne overleverede, kun halvfærdige Kirkestat grundede han med herkulisk Kraft, saa den kunde trodse de følgende Aarhundreders Prøvelser. Dog denne verdslige Pavemagts Ophøjelse, disse glimrende Beviser paa Krigs- og Statskunst have vel næppe været hans Viljes endelige Maal; det er historiske Fremtoninger, over hvilke vi efter deres objektive Beskaffenhed kunne fælde en ethisk Dom; men at udstrække denne Dom til Mandens inderste Grundvæsen er

vistnok umuligt. Hvad vide vi egentlig om Julius II's Vilje og om de Hensigter, der ledede al hans Virken? Lutter Stykværk, der berettige os til den Paastand, at han i dette og hint Tilfælde har handlet godt eller slet, tilstræbt, forsøgt og opnaaet dette eller hint; men ingenlunde kunne vi hævde, at han igjennem alle de vexlende Begivenheders Strøm har haft sit Blik uforandret fæstet paa et eneste Maal for sine Anstrængelser. Vigtige Grunde og indre Sandsynlighed tale snarere for det modsatte; thi det er umuligt at bringe den ofte gjentagne Paastand: »Julius II har stadig kun villet ophøje Kirken og forøge dens Magtstilling« i Overensstemmelse med Kjendsgjerninger. Ved Begyndelsen af sit Pontifikat ofrer han til Nepotismen saa godt som de tidligere Paver, men med noget større Tilbageholdenhed; og endnu mod Slutningen af hans Liv, forsikre to af de paalideligste florentinske Historieskrivere, har han hos Kejseren mod 20,000 Dukaters Betaling søgt at udvirke Sienas Afstaaelse til sin Brodersøn, for hvem han, som vi have set, endnu var virksom paa sit Dødsleje. Ikke for Kirken alene, men i hvert Fald kun for Kirken og Rovererne har Julius II virket og stridt. I Sandhed stor og fri er denne vældige Mand, som vi alt have antydet, kun i Forholdet til Kunsten; men videre at gaa ind paa denne hans Virksomhed ligger uden for denne Afhandlings Opgave.

C. H.

Julianus Apostata som Augustus.

(Slutning).

III.

Julians langvarige, kraftige Rustninger, hans store Krigernavn, hans Forbitrelse og Harme over den romerske Nations længe taalte Forhaanelse havde forskrækket Perserkongen og bevæget ham til endnu engang at sende fordelagtige Fredstilbud til Antiochia; men Kejseren ænsede dem ikke, og uden at læse dem til Ende sønderrev han Dokumentet. Denne Gang var det ikke smaa Triumfer, kjøbte for godt Kjøb, han higede efter, som dem Constantius's Forfængelighed saa længe havde ladet sig nøje med; Cæsars Arving beredte sig til at levere en Kamp paa Liv og Død med Cyrus's Efterfølger. Aldrig havde saa mange Offerdyr blødt paa de rygende Altre, aldrig vare saa mange urolige Spørgsmaal blevne henvendte til lige saa mange Orakler og Augurer; endogsaa Ammianus Marcellinus smiler deraf. Blandt de Kristne gik der dunkle Rygter om Kejserens Hensigter efter Tilbagekomsten fra sit Felttog; det hed sig, at han vilde forbyde Kristi Tilhængere al Handel, al Rettergang, alt offentligt Indkjøb; Kirkerne skulde lukkes, Venus's Billede træde i Stedet for Jesus Kristus, og i Jerusalem af det ufuldendte Tempels Materiale opføres et Amphitheater, hvor alle Biskopper, alle Munke, alle troende skulde overgives til de vilde Dyrs Raseri. Med Uro og Spænding be-

tragtede man det forestaaende Felttog, med Angest og Bedrøvelse saae man ud i Fremtiden, som syntes kun at kunne bringe den kristne Tro Tilintetgjørelse eller Fædrelandet Beskæmmelse og Nederlag.

Julians Krigsrustninger vare storartede. En Hær paa 65,000 Mand, kraftige, veldisciplinerede Krigere — den største Hær, nogen Cæsar hidtil havde ført mod Perserne — stod marchefærdig; det var Eliten af Verdensrigets Soldater, hærdede Veteraner, udvalgte fra forskjellige Provinser saa vel Romere som Barbarer. En særlig Forrang nøde de haardføre Galler for deres prøvede Loyalitet og Tapperhed; de dannede den kejserlige Garde og omgave Kejserens umiddelbare Person og Følge. Et skrækindjagende Korps af vilde skythiske Hjælpetropper var sendt fra et andet Klima og næsten fra en anden Verden for at undertvinge et fjærnt Land, om hvis Navn og Beliggenhed de vare i fuldstændig Uvished. Paa Evfratflodens brede Strøm svømmede en Flaade paa 1100 Skibe, bestemte til at afvente den romerske Hærs Bevægelser og tilfredsstille dens Fornødenheder; Flaadens egentlige Krigsstyrke dannede 50 bevæbnede Gallejer, der fulgtes af det samme Antal fladbundede Skibe, som, naar Lejligheden krævede det, kunde slutte sig sammen og danne bevægelige Broer. Resten var Baade, byggede af Tømmer, bedækkede med raa Huder og ladede med en uhyre Masse Vaaben og Krigsmateriale, Nødvendighedsartikler og Provision. Julian havde tillige med opmærksom Forsynlighed indskibet et stort Magasin af Eddike og Biscuit til Soldaternes Forbrug i disse vandløse Egne; men han forbød Nydelse af Vin og tilbageviste med Strænghed et langt Tog af Kameler, belæssede med Vinfade, som senere forsøgte at følge Armeens Bagtrop. De omkringboende skatskyldige Folkeslags Tilbud om Hjælp og Alliance afslog han med Stolthed, ja valgte med uklogt Heltemod netop dette Tidspunkt til at unddrage Sarasinerne (Saracenerne), en røversk Nomadestamme i det sydlige

Mesopotamien, den Subsidie- eller Hjælpeskat, man fra umindelige Tider betalte dem for deres Grænsekrige mod Perserne. »Rom.« erklærede han med Højhed, »trænger ikke til nogen Hjælp, og hele Verden behøver sin egen.« Kun Armeniens Konge Arsaces modtog den Befaling at sætte sine Tropper paa Krigsfod og afvente nærmere Ordre; Arsaces var en Kristen, som hans Fader havde været det, og det var nødvendigt at sikre sig hans Troskab eller forebygge hans mulige Frafald; men det var hverken nødvendigt eller klogt af Julian at affatte Befalingen i en bydende Tone og sende ham et truende Brev, hvori Kristendommen, Kejser Constantin og Constantius, Armeniens Beskyttere, bleve slemt medtagne.

I et offensivt Felttog mod Persien med Antiochia som Udgangspunkt havde Kejseren Valg imellem to Veje; han kunde enten drage igjennem Mesopotamien i en ret Linie mod den nordlige Del af Assyrien, som kaldtes Adiabene, eller ogsaa følge Evfrats Løb og med den betræde Fjendens Land; den første Vej var den sikreste, strakte sig gjennem romerske Lydlande og dækkedes af Armeniens Bjærge; den anden derimod førte gjennem Mesopotamiens sydligere Landskaber, som endnu havde unddraget sig det romerske Herredømme, tørre, ufrugtbare Stepper, kun gjennemstrejfede af omvankende og røverske Nomadestammer. Julian valgte den sidste; flere Grunde af tvivlsomt Værd bestemte ham til dette dristige Skridt; den første Vej havde været mere betraadt end den anden og fremkaldte mørke Erindringer om en Crassus's, Antonius's og Valerians Nederlag; ad den anden derimod havde Kejser Trajan og Septimius Severus ført deres sejerrige Armeer.

Efter at have taget denne Beslutning brød Kejseren op fra Antiochia i de første Dage af Marts Maaned. Det Følge, som skulde ledsage ham, frembød en forunderlig Blanding af forskjellige Elementer, man saae Sofister, Filosofer, som Maximus og Priscus, lidt forbavsede over at

befinde sig midt i Vaabenlarmen og maaske mere tilfredse, hvis deres høje Velynder havde fritaget dem for dette Bevis paa sin Naade; der var toscanske Haruspicer, som ikke holdt af Filosoferne og ikke kunde enes med dem; end videre Lægen Oribasus og Prætorpræfekten Sallustius Secundus, begge Hedninge af en retsindig og maadeholden Karakter; endelig nogle kristne Officerer som Jovian, den senere Kejser, hvilke man paa Grund af deres Loyalitet og militære Dygtighed havde set sig nødsaget til at hidkalde i Farens Stund. Julian tog en kold og formel Afsked med Antiochias Senat, som ledsagede ham paa Vejen. »Vend lykkelig og sejerrig tilbage,« tilraabte det ham, »og vær mindre forbitret paa os.« Men et bittert Svar lød fra Kejserens Læber: »Det er den sidste Gang, I se mig; jeg vil aldrig oftere træde inden for eders Mure.« Kun med Libanius tog han en varm Afsked, trykkede ham i sine Arme og lovede at skrive hyppig til ham paa Vejen. Han rykkede langsomt frem, i smaa Dagsrejser, drog igjennem Byerne Beroea og Hierapolis til Carrhæ, hvor han mønstrede sin Hær. Fra en nærliggende Høj saae han sine Krigeres uoverskuelige Rækker defilere forbi sig og blev ved dette Syn et Øjeblik greben af Begejstring og Beundring. Efter Mønstringen udsendte han fra dette Sted et Korps paa 20,000 Mand, under Generalerne Procopius og Sebastianus, bestemt til at dække Vejen mod Adiabene og forsvare den vigtige Plads Nisibis. Hvis intet foruroligede dem, havde Generalerne Ordre til at trænge ind i Assyrien, følge Tigris og forene sig med Hovedarmeen i Nærheden af Ktesiphon, Perserrigets ene Hovedstad. Imidlertid rykkede Hovedhæren videre mod Syd langs Floden Evfrat og fulgte Flodens Krumninger. »Den romerske Flaade,« siger Ammianus Marcellinus, »frembød et prægtigt Skue, i det den med sine talrige Sejl og Aarer næsten fyldte den mægtige Flods Bredde; siden Xerxes's Dage havde man ikke set noget lignende.« Vejens Besværligheder begyndte imidlertid

allerede nu at vise sig, Landskabet blev bestandig mere øde og ubeboeligt, og man maatte tilbringe Natten under Telt. I Circesium, Romerrigets sydligste Grænseby, modtog Julian den sidste Kurer fra Vesten, som overbragte ham Brevskaber fra hans Ungdomsven Sallustius, Statholderen i Gallien. Sallustius bønfaldt Kejseren om endnu at opsætte Krigen; »Gudernes Vilje,« skrev han, »er endnu ikke klar; alt bringer mig til at frygte en Ulykke.« Det var for silde; Trompeten lød til Opbrud, og Julians Hær betraadte Sapors Enemærker. Den højre Fløj under den dygtige Nevitta støttede sig mod Evfrat; Fodfolket dannede Centrum under Victors Kommando, Rytteriet dækkede den venstre Fløj, som var mest truet og udsat for Angreb af fjendtlige Stammer. Her kommanderede Arintheus og Hormisdas, en persisk Fyrste, der havde levet ved Constantius's Hof og, skjønt Kristen, var bleven hans Efterfølger tro.

Krigstrompetens Lyd syntes at jage alle Overtroens og Hadets mørke Skyer fra Julians Sjæl; de Lyder og Fejl, som fordunklede hans ædle Natur, forsvandt, og han viste sig som en heltemodig Kriger, for hvem Krig er hans sande Element, og som kun higer efter Lavrbær og Berømmelse. Hans Taler til Soldaterne vare korte og indholdsrige, og man gjenkjendte paa engang Heltekongen fra Galliens Sletter. »Jeg vil være nær hos eder,« udraabte han, »jeg, eders Kejser, i de første Rækker; jeg vil angribe med eder og, som jeg tror, ville Guderne være med os*); men, hvis Lykken, som altid er uvis, forlader mig, og jeg falder i Kampen, vil jeg være tilfreds med at have opofret mig for Romerrigets Bedste, som Fortidens Mænd have gjort, en Curtius, en Scævola og Deciernes berømte Slægt.« Julian marcherde fremad med sin Hær i den største Orden og langsomt for at følge med Flaaden, som ofte hindredes af Evfratflodens

*) Adero ubique vobis, imperator, et antesignanus et conturmalis, omnibus deis secundis, ut reor.

Krumninger. Til venstre udbredte sig nu den vide Slette, som Xenophon, der otte Aarhundreder før Julians Tid drog samme Vej med den yngre Cyrus's Arme, har beskrevet med disse Ord: »Terrænet er lige saa fladt som Havet og oversaaet med Malurt; de faa Buske, man finder, have en aromatisk Lugt; Trapgæs og Strudse, Gazeller og vilde Æsler synes at være de eneste Beboere af denne Ørken.« Efter at have tilbagelagt denne Vej uden videre Hindringer betraadte man det berømte og frugtbare Land, som indesluttes af Floderne Evfrat og Tigris, der her pludselig nærme sig hinanden. Her laa Hovedstæderne i alle de Riger, hvilke den foranderlige Lykke snart overgav, snart berøvede Herredømmet over Østen. Paa begge Sider af Evfrat udfoldede Nebukadnezars gamle By, det fabelagtige Babylon, sine mægtige Ruiner; lidt højere, paa Tigris's vestlige Bred, frembød Seleucia, Alexanders Efterfølgeres Hovedstad, det samme sørgelige Skue af Levninger fra Fortidens Herlighed; men lige over for, paa den anden Side af Floden, hævede sig Sassanidernes nye Residens Ktesiphon, hvorfra en parthisk Røvers Sønner i saa mange Aar trodsede de romerske Ørne.

Armeens Marche gjennem Ørkenen havde medtaget Slutningen af Marts og hele April Maaned; det var i de første Dage af Maj, da man nærmede sig Byen Macepratas Mure, at man for første Gang øjnede fjendtlige Tropper. De romerske Soldater følte i Begyndelsen nogen Sky og Overraskelse ved at skulle kæmpe med en Fjende, hvis Vaaben og Kampmaade afvege saa meget fra deres egen; de persiske Bueskytters overordentlige Styrke og Antal bragte dem i Forvirring, og deres Rustningers uvante Glans blændede deres Øjne. De kom sig dog snart af denne Panik, og med deres Skjolde løftede over Hovederne angrebe de med en saadan Heftighed, at alt, der var foran dem, veg tilbage; den persiske Hær, som ikke kommanderedes af Sapor selv, men af den saa kaldte Surena, Rigets første

Embedsmand, forsvandt hurtig og overlod til Landets Natur og Klimaet at optage Kampen med Romerne. Overalt var Landskabet forvandlet til en uhyre Vandslette, hvor man ikke kunde gjøre et Skridt uden at synke dybt ned i Dyndet; der var talrige Kanalforgreninger, som, uden at man bemærkede dem, kunde lade Mennesker forsvinde i dem; Legionssoldaternes Udholdenhed og Dygtighed overvandt dog alle disse Hindringer, man rykkede langsomt frem, istandsatte Digerne overalt for at lade de afledede Vande træde tilbage i deres naturlige Leje og dannede kunstige Veje over de uvejbare Moradser ved sammenslyngede Grene af fældede Træer. Julian marcherede i Spidsen med et smilende Ansigt, skjønt hans Tunika ofte var gjennemblødt af Vand og plettet af Dynd. Paa denne Maade kom man til den saa kaldte store Kanals Bredder. Perserne viste sig paa ny paa den anden Bred med Buer og Pile, rede til at nedskyde enhver, der vilde sætte over; men det lykkedes Grev Lucilianus ad et ubevogtet Punkt at komme over og bringe Forvirring i Perserhærens Bagtrop; dette hjalp, Perserne trak sig igjen tilbage og kastede sig for at dække Hovedstaden Ktesiphon bag de store Fæstninger, Pyrisabor og Maozamalcha, som laa, den ene ved Evfrat, den anden ved Tigris's Bred og beherskede hele Terrænet. Disse to Pladser vare alt for vigtige til at forbigaas, Julian besluttede sig derfor til at indtage dem og udviste ved denne Lejlighed et større Feltherretalent og Krigermod end nogen Sinde før. Pyrisabor besad til sit Forsvar foruden ydre Fæstningsværker et indre Citadel, dens Beboere vare meget oplagte til Kamp, og den persiske Fyrste Hormisdas, som var afsendt for at underhandle under Fæstningens Mure, blev modtagen af Mængdens fornærmende Skjældsord og en tæt Pileregn. Man maatte da gjøre Brug af Belejringsskytset, Krigsmaskinen, den saa kaldte Vædder, gjorde snart Breche nok i Murene, saa at Soldaterne kunde trænge ind, og Byen var snart en Grusbob; men Citadellet gjorde endnu

haardnakket Modstand. For at tvinge dette til Overgivelse tyede man til den saa kaldte Helepolis, et Slags Taarn af flere Stokværk, sammentømret af stærke Bjælker og Jærnbøjler; ved Maskiner kunde det hæves til en stor Højde, var bedækket med nylig flaaede Oxehuder for at holde Ilden borte og bar paa Forsiden, der vendte mod de belejrede, skarpe og spidse Jærnpigge, som knuste alt paa deres Vej. Det var ikke noget let Arbejde at anvende denne komplicerede Indretning under en stærk Pileregn fra Fjendens Mure; Julian lagde selv Haand paa Værket og forlod ikke sin Plads midt imellem Pilene og Stenene, som i flere Timer regnede ned for hans Fødder uden at ramme ham. Da den vældige Helepolis havde gjort sit Værk og udsendt Tusender af Pile fra sine mange Etager, tabte de belejrede til sidst Modet og kapitulerede. To Dage havde været nok til at indtage Fæstningen, og de overvundne lovpriste deres Sejerherres Mildhed.

Maozamalcha var en endnu stærkere Fæstning end Pyrisabor; sexten Taarne, dybe Grave, dobbelte Forskansninger syntes at trodse al Belejring. Den dannede en Formur for Hovedstaden Ktesiphon, som laa i en Afstand af 4 Mil derfra. Desuden vanskeliggjordes Belejringen endnu mere derved, at man hvert Øjeblik kunde befrygte et Angreb af den persiske Surenas Hær, som vilde hindre den vigtige Fæstnings Indtagelse. Julian indsaa, at der maatte handles hurtig, og, da Magten ikke strakte til, maatte man tage sin Tilflugt til List. Efter at have udsendt Victor med sit Fodfolk for at holde Vejen mod Ktesiphon aaben, lod han grave en Mine eller underjordisk Gang i en betydelig Afstand fra Byen. Den var saa bred, at to Mand kunde gaa jævnsides hinanden, og man forhindrede dens Sammenstyrtning ved Bjælker anbragte i bestemte Afstande fra hinanden. Saa snart han var underrettet om, at Værket var færdig, og at Pionererne med deres Udgravning vare komne ind under Byens Mure, lod han blæse til Angreb,

og Stormen begyndte under høje Skrig og med en utrolig Kraft. Hele den belejrede Garnison forlod Taarnene og løb op paa Voldene, mere forvirret over Støjen end forskrækket over Angrebet. Soldaterne sang persiske Nationalsange og udstødte Forhaanelser mod Romerne. »I ville før,« saaledes tilraabte man de stormende, »stige op til Ormudzs stjærnefulde Bolig end komme ind i Maozamalchas By.« Som de talte, hørte de bag ved sig en underlig Larm og saae de romerske Soldater over deres Hoveder stige ind ad Vinduerne i det første Taarn; det var de modige romerske Krigere, som gjennem den underjordiske Gang vare komne ind i Byen og havde bemægtiget sig de forladte Fæstningsværker. Overraskelse og Skræk gjorde Perserne et Øjeblik maalløse, Belejrerne benyttede Lejligheden til at forny Stormangrebet, Murene sprængtes, og i et Øjeblik var Byen prisgiven til den indtrængende Hærs Plyndringer og Blodsudgydelser. Denne Gang forsøgte Kejseren ikke at standse sine Krigeres Vildhed eller havde intet Held dermed, alt blev stødt ned uden Naade og Barmhjærtighed, og Byen overgiven til sine Fjenders Udskejelser.

Midt i disse Voldsomheder, i denne gridske Begjærlighed efter Bytte bevarede Kejseren sig selv ren og ubesmittet. De kvindelige Fanger, mange af en sjælden Skjønhed, som efter orientalsk Skik overgaves til Sejerherren, sendte han tilbage til deres Slægtninge og lod ingen Lejlighed gaa forbi til at beskæmme dem, som søgte at benytte den vundne Sejers Fordele. Hans Soldater vare utilfredse med denne Afholdenhed og hans ringe Pengeuddeling og fandt, at 100 Sølvstykker vare en alt for lille Belønning for saa mange udstaaede Farer; han svarede dem med Harme: »Rigdommene ligge for eder; det er eders Mod, der skal erobre dem. Hvad mig angaar, har jeg ikke modtaget anden Arv fra mine Forfædre end et Hjærte, der er uden Frygt. Skjønt jeg er Kejser, sætter jeg kun Pris paa Aandens Uddannelse og rødmer ikke over en hæderlig

Fattigdom. Tænke I paa Oprør og Mytteri, skal jeg vide at dø staaende, som det sømmer sig en Kejser; stor Betydning tillægger jeg ikke dette Liv, som et Feberanfald kan berøve mig.«

Indtagelsen af disse to Fæstninger og flere andre befæstede Pladser, som faldt den ene efter den anden, overgav Romerne hele Tigrisflodens vestlige Bred; deres Forposter kunde allerede nærme sig Selevcias's Porte uden at møde nogen Fjende, og uden Skaansel plyndrede man de kongelige Slotte og Villaer, hvormed denne Slette var besaaet. Soldaterne morede sig med at nedlægge alt Slags Vildt, stort og smaat, Bjørne og Løver, Vildsvin og Daadyr, som underholdtes i Skovene, der vare forbeholdte Perserkongens Jagtglæder. Selevcia var forbunden med Ktesiphon med en Bro og egentlig kun dens Forstad. Den ene Bys Belejring maatte nødvendig føre den andens med sig; men for at operere mod Ktesiphon, som laa paa Tigris's hinsidige Bred, var det nødvendigt at sætte over denne Flod, et Foretagende, som frembød mange Besværligheder og Farer. I denne Forlegenhed tog Julian sin Tilflugt til sin Flaade, som var ladt tilbage i Evfratstrømmen; for at lede den over i Tigris benyttede han Trajans gamle Kanal, og Ktesiphons og Seleucias Indbyggere saae fra deres Volde med urolig Overraskelse de romerske Skibe sejle op ad Tigrisfloden. Julian handlede med Kraft og Energi; den samme Aften forsamlede han sit Krigsraad og erklærede det for sin Vilje endnu i samme Nat at sætte over Floden. Forfærdelsen over det dristige Foretagende var stor, og alle Officererne fraraadede det; men Kejseren var urokkelig, og Signalet blev givet. De fem første Skibe, som bleve sendte over, faldt i Fjendernes Hænder og bleve stukne i Brand. Julian forstod, hvad det uheldsvangre Skue i Nattens Mørke havde at betyde, men førend nogen kunde komme ham i Forkjøbet, udraabte han: »Se I det aftalte Signal; vore Venner ere Herrer over Flodbredden; lad os skynde os med at slutte os

til dem.« Hele Eskadren satte sig i Bevægelse, og Kejseren selv indskibede sig med sit lette Fodfolk; Troppernes Hidsighed for at komme over var saa stor, at en Masse Soldater, som ikke kunde faa Plads paa Skibene, med deres Heste svømmede over. Da Overgangen af hele Hæren var iværksat, samlede Kejseren hurtig sine Tropper, og en Kamp paa tolv Timer fulgte i denne Nat oven paa Nattevaagen og Anstrængelser. Slaget vendte sig til Romernes Fordel, og Perserne trak sig i Uorden tilbage inden for Ktesiphons Mure. Byttet var umaadeligt, og de sejerrige Soldater modtoge deres Belønninger; man takkede Guderne, særlig Mars, som havde víst sig saa gunstig imod Rom og Julian. Et stort Offer af ti smukke Tyre var allerede tilberedt, og man begyndte Ofringen under almindelig Glæde og Taknemmelighed; desto større var alles Overraskelse ved at se alle Varsler ugunstige; de ni første Tyre gik med sænket Hoved til Alteret og lagde sig selv ned paa Offerstedet; kun den tiende stred imod og sønderbrød sine Baand, og da man havde ofret den, frembød dens Indvolde et uheldvarslende Skue. Kejseren selv, utaalmodig over i dette afgjørende Øjeblik at finde uventede Hindringer, tabte et Øjeblik sin sædvanlige Fatning og erklærede, at siden Mars var saa vanskelig, vilde han aldrig mere ofre til ham.

Imidlertid ved nærmere Eftertanke maatte det snart blive klart for Julian, at Mars havde Grund til at være urolig; trods saa mange Anstrængelser og saa mange Sejervindinger var den romerske Hærs Stilling meget kritisk og i stor Fare: den stod midt i et fremmed, fjendtligt Land, 200 Mile fra den romerske Grænse, uden nogen regelmæssig Forbindelse med Hjemmet og uden at have sikret sig et trygt Tilbagetog. Det var over en Maaned siden, man havde modtaget den sidste Kurer fra Antiochia, da de romerske Poster ikke kjendte Vej gjennem den uvejsomme Ørken eller kunde bane sig der igjennem. For at hindre, at Soldaterne foruroligedes alt for meget over denne Tavshed,

havde Kejseren bibragt dem den Tro, at hemmelige Meddelelser fra Guderne erstattede de Efterretninger, han ikke modtog; det havde været hans Beregning at gaa hurtig til Værks og slaa et stort Slag foran Ktesiphon, og netop nu svigtede Guderne ham! Et Uheld kommer sjælden alene. Den Hærafdeling, som han i Mesopotamien havde skilt fra Hovedarmeen og bortsendt med den Befaling at iværksætte sin Forening med den foran Ktesiphon, udeblev ganske, havde de paa Vejen mødt Hindringer af den fjendtlige Befolkning i Assyrien, eller havde maaske den troløse Arsaces, Armeniens Konge, forraadt dem? I denne Uvished og Tvivlraadighed forblev Julian flere Dage uden for Ktesiphon uden at begynde dens Belejring. |Ved forstilte Manøvrer søgte han at lokke Perserne til Slag, men man holdt sig klogt inden for Murene og meldte ham, at hvis han vilde levere et Slag, maatte han selv opsøge den store Konge eller ogsaa afvente ham. Ægget over denne Trods fattede Julian en ny og dristig Ide. Hvorfor spilde sine Kræfter og sin Tid foran en fjendtlig Bys Mure? Havde ikke Makedonerkongen Alexander, den eneste, som før ham var trængt saa vidt frem mod Østen, søgt det aabne Land og her udæsket og knækket Grækenlands Fjende? Kunde man handle bedre, spurgte Julian sig selv, end i de samme Guders Tjeneste og med det samme Foretagende for Øje at efterligne et saa stort Exempel? Da han engang havde fattet denne Plan, opgav han den ikke mere. Arbelas og Gaugamelas berømte Sletter, som ikke vare langt borte, tilvinkede ham, og den Tanke smigrede hans Forfængelighed som en ny Alexander at holde sit Indtog i Babylon og bemægtige sig en ny Darius's Lejr. I denne Stemning modtog han to Sendebud fra Kong Sapors Lejr, hvoraf det ene bragte ham officielle, det andet hemmelige Meddelelser. Det første overbragte Fredsforslag fra Kong Sapor; vare disse Forslag alvorlig mente, svarende til Kejser Julians sejerrige Fremmarche, og havde Perserkongen virkelig i Sinde hellere at gjore al-

vorlige Ofre end afvente et Hovedslags uvisse Udfald? Vi vide det ikke; Ammianus Marcellinus's Text er fordærvet og forfalsket paa dette vigtige Sted, og de andre to Kilder, Libanius og Kirkefaderen Sokrates, overdrevne og ikke til at stole paa. Det staar imidlertid fast, at Julianus forkastede Fredstilbuddet, skjønt Perseren Hormisdas paa det bestemteste tilraadede ham det, og at Sapors Afsending vendte tilbage med uforrettet Sag. Sokrates paastaar, at det var Filosofen Maximus, som haardnakket bekæmpede enhver Tanke om Fred med de sælsomme Ord. at Pythagoras's Lære om en Sjælevandring var ikke saa forkert, som man troede. »Julians Sjæl,« sagde han, »ligner Philips Søns saa meget, at den for at finde Vej til Sejren kun behøver at raadspørge de svage Erindringer fra sit foregaaende Liv.«

Det andet persiske Sendebud, som fik en bedre Modtagelse, var eller sagdes at være en Adelsmand fra Sapors Hof, mishandlet og plaget af sin Herres utaalelige Tyranni; med Hjærtet gjennemtrængt af Forbitrelse og rede til at hævne sig kom han nu for at lægge sin Herskers hemmelige Planer og sit Lands Uafhængighed for Julians Fødder; han tilbød sig som Vejviser for Hæren og ad ukjendte Veje lede den paa Sapors Spor. Denne Fortælling havde alt for stor en Lighed med Satrapen Zopyrus, som overgav Assyriens Hovedstad til Hystaspes's Søn, til ikke at vække Mistanke og Mistro; hele Hoffet betragtede ham som en Overløber, særlig Hormisdas, der alt for vel kjendte sine Landsmænds Troløshed; men Kejseren troede alt eller vilde sejre for enhver Pris. Perserens Forslag blev saaledes modtaget, og man besluttede under hans Ledelse at marchere ind i det indre Persien og gaa Sapor i Møde. At forandre Krigsplan midt i et Felttog, er altid misligt, en Kjendsgjerning, som ogsaa viste sig ved denne Lejlighed. Hvad der før havde været en kraftig Understøttelse og Hjælp, blev nu for Iværksættelsen af den nye Plan en umaadelig Hindring; hvad skulde man gjøre med Flaaden, medens man fjærnede

sig fra Tigris og fordybede sig i Persiens indre Provinser? At lade en Deling blive tilbage for at bevogte den, var umuligt, da Julian ikke havde en Soldat at undvære for et forestaaende Slag; i denne Forlegenhed var det den persiske Overløber, der først udtalte en Tanke, som Kejseren ogsaa havde følt, men ikke vovet at udtale, at tilintetgjøre det sidste Hjælpemiddel, som kunde føre Soldaterne tilbage til deres fjærne Fædreland, at opbrænde Skibene. Argumenter til at støtte denne forunderlige Plan manglede hverken Julian selv eller hans trolose og falske Hofmænd. Flaaden, sagde man, var ikke længer nogen Hjælp, men en Hindring; den krævede til Unytte 20,000 Arme, som kunde bære Vaaben, og den var kun et Tilflugtssted for trætte eller dovne Soldater, som vilde hvile sig paa Halvvejen efter en ufuldendt Sejer. Hvortil tjente det uhyre Magasin? Hvad behøvede man for at tilintetgjøre Persernes Magt for bestandig? Fire Dages Kost for fire Dages Marche. Efter et vundet Slag havde man alle Perserrigets Rigdomme til sin Raadighed! Der hævede sig ingen Indvendinger mod dette ubesindige Raisonnement, skjønt det egentlig ikke havde overtydet nogen. Saaledes blev med Undtagelse af tolv smaa Skibe, som man transporterede paa Karrer for i fornødent Tilfælde at bygge Broer af dem, hele den øvrige skjønne Flaade, 1100 Fartøjer, overgiven til Flammerne. Da den fortærende Ild belyste Horizonten med sit uheldsvangre Skin, hørtes en dyb Mumlen fra alle Sider, og Soldaten begræd sit Fædreland, mellem hvilket og ham der nu strakte sig glødende Sandbjærge og to uoverstigelige Floder; alle søgte med Øjnene den persiske Overløber, Ophavsmanden til den fordærvelige Plan; men man saae ham ikke; han var forsvunden og lod Hæren tilbage uden Midler til Tilbagetog og uden Fører til at rykke frem. For silde erkjendte Julian sin Fejltagelse og rodmede over sin Lettroenhed; øjeblikkelig gav han Ordre til at slukke

Ilden, men det var for sent, dens Fremskridt lod sig ikke mere standse.

Efter Flaadens Tab var en Belejring umulig; man kunde ikke trække sig tilbage og maatte altsaa marchere fremad. Landet var øde og forladt, overalt saae man rygende Landsbyer og brændende Kornmarker; Fjenden havde ødelagt alt, og Beboerne trukket sig tilbage til Bjærgene og de befæstede Byer. Andre Steder havde man aabnet Digerne, og Vandet havde fuldendt den af Ilden begyndte Ødelæggelse. Den varme og fugtige Jordbund udklækkede tætte Sværme af giftige Insekter, som plagede Dyr og Mennesker Nat og Dag. I det fjærne bemærkede man talrige persiske Rytterafdelinger, let kjendelige paa deres skinnende og bøjelige Rustninger; de viste sig snart paa den højre, snart paa den venstre Flanke af den romerske Hær og gave intet tydeligt Begreb om Beliggenheden af Sapors Lejr eller den Retning, man maatte følge for at naa den. Nogle Fanger, som man gjorde, og som Julian med Forsæt lod offentlig fremvise for at oplive de modløse Krigeres Mod, gave heller ikke nøjere Angivelser. Man rykkede frem under tusende Lidelser uden at vide, hvad man søgte, eller hvorhen man gik. Soldaternes Utaalmodighed gav sig til sidst Luft i høje Klager, og man nægtede haardnakket at gjøre et Skridt videre paa en Vej, der ikke førte til noget Maal. Forgjæves brugte Julian sin Veltalenhed; forgjæves forestillede han dem, at et Tilbagetog var endnu farligere end at marchere fremad, og at en Sejer var den eneste Udvej i denne fortvivlede Stilling. Disse Ord, som indeholdt en skjult Tilstaaelse af hans Fejlgreb, forhøjede ikke Krigernes Mod og fremkaldte kun anklagende og bitre Ytringer mod ham. Han raadspurgte Oraklerne; de vare tavse eller uheldvarslende. Tanken om en Forbandelse, der knyttede sig til Kejserens Person, begyndte allerede at udbredte sig i Hæren; den Gud, hed det

sig, som han havde krænket, hævnede sig paa ham; de, som han havde dyrket, forlode ham!

Julian overvejede længe og bestemte sig til sidst til at give Befaling til Tilbagetoget, ikke, som hans forbitrede Soldater vilde det, langs med Tigrisfloden — thi det havde været lige saa beskæmmende som umuligt at passere tilbage forbi Ktesiphons Mure — men mod Nord i lige Linie langs med Bjærgene for at naa Corduene og Armeniens sydlige Grænseprovinser. Maaske haabede han ogsaa ad denne Vej at møde Fjenden og ved et heldigt Slag forbedre sin Stilling. Det var den sextende Juni, at han begyndte denne tilbagegaaende Bevægelse, den 70de Dag efter at han havde overskredet den persiske Grænse. Intet er sørgeligere end en sejerrig Hærs Tilbagemarche i et fjendtligt Land; Faren og Døden vise sig her i deres hele Rædsel, afklædte Ærens og Berømmelsens Tiltrækningskraft. Den første Nat var mørk og uden Stjærner, og ingen Soldat, bemærker Ammianus Marcellinus, vovede at sætte sig ned eller slukke sin Ild. I Horizonten skjelnede man dunkelt forvirrede Masser, som man snart antog for Skarer af vilde Æsler, der flygtede for Løvernes Angreb, snart for adspredte Sarasinerstammer. Ved Daggry øjnede man det persiske Rytteris skinnende Kyradser, og man foruroligedes hele Dagen af deres Angreb mod Hærens Flanker. Fem Dage gik saaledes hen med møjsommelig Marche og under idelige og heftige Skjærmydsler. Den 22de Juni fandt et noget alvorligere Angreb Sted, og Julian, der troede at have gjenfundet sin Lykke, skyndte sig med at gribe Lejligheden til at sejre. Han var kun alt for fyrig, og hans Hær alt for modig; den forskrækkede Fjende veg igjen tilbage og efterlod ham kun nogle Fanger.

Perserne indsaa klart deres Fjendes farlige Stilling; de vidste godt, at det var overflødigt at indlade sig i Slag; Klimaets Besværligheder og den hver Dag voxende Mangel paa Levnedsmidler skulde nok, tænkte de, føre de romerske

Legioner deres Undergang og Fordærvelse i Møde. Nøden blev til sidst saa stor, at man maatte uddele den for Officererne reserverede Provision til Soldaterne. Kejseren tillod ikke, at man serverede anden Kost paa hans Bord end en tyk Grød, som den simpleste Mand i hans Hær knap vilde smage. Skjønt hans Sjæl var naget af Smerte, og hans Legeme afkræftet af Faste og Strabadser, var hans Aand dog i en idelig Virksomhed; Fortidens Begivenheder, Digternes Fabler trængte sig frem i hans ophidsede Fantasi og antoge levende Skikkelser om Natten i denne mellem Vaagen og Søvn vaklende Tilstand, som alle de kjende, der have lidt. En Morgen lod han sine Haruspicer i største Hast kalde og fortalte dem et sælsomt Syn, han havde haft den foregaaende Nat. »Medens jeg laa paa Jorden,« sagde han, »som jeg plejer, fordybet i Læsningen af en filosofisk Bog, saae jeg Romerrigets Genius træde ind i mit Telt. Det var den samme Skikkelse, jeg saae i Lutetia i den Nat, som gik forud for min Kaaring til Augustus; men Trækkene vare blege og vanhældede. Synet skred forbi mig uden at mæle et Ord, i det det bedækkede sit Hoved og sit Overflødighedshorn med et Slør. Jeg styrtede ud af Teltet for at følge det. Der var intet at se, men i samme Nu foer et funklende Lysskjær hen over Himmelhvælvingen og forsvandt.« Spaamændene hørte tavse og opmærksomme paa hans Fortælling, sloge op i deres Bøger og lode ham selv læse, at det ikke var raadeligt at indlade sig i Kamp, naar man havde set overordentlige Himmelfænomener; men Raadet var lettere at give end at følge, midt imellem en forfølgende Fjende og en udhungret Hær.

Trods Augurernes Udsagn maatte Julians Frygt for at fortørne Guderne denne Dag vige for Nødvendigheden, og hele Marchen var kun en lang Kamp. Perserne angrebe overalt, i Fronten, i Flanken, i Centrum; Kejseren var alle Vegne, og man saae ham paa alle de truede Punkter. Træt af Dagens Besværligheder tog han sig et Øjebliks Hvile og

havde netop aflagt sit Kyrads, da et Alarmskrig kaldte ham til Bagtroppen. Han ilede derhen; næppe var han kommen, førend tungtbevæbnede Persere brøde løs mod Centrum med deres frygtindgydende Elefanter. De romerske Heste bleve sky ved dette Syn, og de tykhudede Dyrs Lugt i den stærke Varme bragte dem til at stejle og fly. Det kejserlige Rytteri kunde saaledes ikke gjøre sin Pligt, og Julian maatte i Spidsen for sit lette Fodfolk udholde det frygtelige Angreb. Han befalede sine Bueskytter bestandig at sigte mod Hestenes og Elefanternes Ben og bragte saaledes snart Fjenderne til at vige. Synet af deres Flugt opflammede ham og, i det han pegede paa dem, udraabte han til den Eskorte, som omgav ham — det var de saa kaldte Candidati, et Navn, de bare paa Grund af deres hvide Uniformer — »Lad os følge dem«; men ingen adlød ham, man forfærdedes ved at se ham uden Rustning og bad ham om at standse. I det han stred imod og rev sig løs fra dem, som holdt hans Hest tilbage, strejfede en Pil hans Arm og borede sig ind i hans Side, i Leverens nedre Region. Med sin højre Haand forsøgte han at udrive Pilen af Saaret, men det var forgjæves, og Forsøget lammede hans Fingre; med et højt Skrig og et Blik mod Himlen sank han bevidstløs af Hesten. Kampen fortsattes imidlertid med et forfærdeligt Raseri og standsede først ved Nattens frembrydende Mørke.

Kejseren blev baaren til sit Telt, og hans Læge og Ven Oribasus undersøgte og forbandt Saaret. Der udbredte sig mørke Rygter mellem Soldaterne; det hed sig, at Saaret var farligt, og at Kejseren havde følt sig dødelig truffen. Om det Skrig, som havde undsluppet hans Læber, var man allerede den Gang ikke enig. Nogle sagde, at han havde raabt: »Du har sejret, Galilæer«; andre erklærede, at han havde forbandet sine Guder med de Ord: »Sol! Du har bedraget mig.« Efter en lang Afmagt vaagnede han igjen og forlangte med Heftighed sine Vaaben og sin Hest for at

kæmpe; han søgte med Urolighed efter sit Skjold, som han frygtede for at have ladet blive tilbage paa Valpladsen; man bragte ham det, og han greb det med fast Haand og med synlig Glæde; men snart begyndte Blodet at strømme ud af Saaret, og Kræfterne toge synlig af. Han spurgte da om Navnet paa det Sted, hvor han var falden, og da han hørte, at dets Navn var Phrygia, blev han maalløs af Overraskelse. »Det er forbi med mig,« sagde han; »man har altid spaaet mig, at jeg skulde dø i Phrygien.« Fra det Øjeblik beredte han sig til at dø som Filosof; han forsamlede sine Venner omkring sig og holdt en Tale til dem, som ikke er fri for at være noget søgt, især i dette Øjeblik, og som er blevet det endnu mere under Ammians Pen. Muligvis har Kejseren aldrig holdt den i dens nuværende Skikkelse, og maaske er kun en Del af den troværdig. »Mine Venner!« saaledes lyder den i forkortet Skikkelse, »Tiden er kommen, som I se, da jeg skal forlade dette Liv og som en redelig Skyldner give tilbage, hvad det har laant mig. Jeg gjør det med Glæde og ikke med noget Savn, som Mængden kunde tro. Filosofernes almindelige Mening har lært mig, at det sande Gode ligger i Sjælen og ikke i Legemet, og at man har Grund til at fryde sig, naar den bedre Del af os skilles fra den lavere. Jeg tror, at Døden er den største Belønning, som de himmelske Guder kunne sende gode Mennesker. — Jeg har intet gjort, som jeg fortryder, eller hvis Erindring bringer mig til at rødme, hverken i den Tid, da man havde forvist mig til en fjærn Afkrog af Verden, eller siden jeg har taget Rigets Tøjler i min Haand. — Hver Gang Fædrelandet, som har Ret til at befale over sine Sønner, har budt mig at gaa Farer i Møde, har jeg gjort det med Glæde. For længe siden har et profetisk Orakel forkyndt mig, at jeg skulde dø ved Jærnet. Jeg takker den evige Guddom, at den har befriet mig fra at omkomme for en Snigmorders Haand eller i en smertelig Sygdoms Kvaler eller at dø de skyldiges Død; den

drager mig bort fra denne Verden med en ærefuld Udgang, midt i min Bane og i mit Navns Berømmelse. Det er lige taabeligt at ønske Døden i Utide og at frygte den, naar den kommer.« Her begyndte Stemmen at blive mat, og Aandedrættet at svigte ham; han tilføjede endnu følgende Ord: »Jeg taler ikke om den Kejser, I skulle vælge; mit Valg vilde maaske ikke være det bedste, og den, som jeg bestemte, kunde se en anden blive foretrukken og saaledes befinde sig i Fare. Jeg ønsker kun, at Riget efter mig finder en god Herre.«

Derpaa lod han sine fortroligste Venner nærme sig, dikterede dem sit militære Testamente og uddelte sine Ejendele iblandt dem. En eneste besvarede ikke hans Kalden; det var Anatolius, hans Kansler (comes officiorum), falden om Morgenen paa Valpladsen; den døende søgte ham med Øjnene, og Præfekten Sallustius tog da Ordet og sagde: »Han er nu lykkelig,« i det han betjente sig af et kristeligt Udtryk, sælsomt at høre ved en hedensk Dødsseng. Julian forstod ham og tav; Fortvivlelsen rundt omkring ham var almindelig; de, der havde forbandet ham om Morgenen, vare nu de første til at fælde Taarer over ham; Sorgen stod malet paa alles Ansigter, og Lyden af Suk og Hulken naaede endog til hans Øren. »Stille!« sagde han, »ingen Beklagelse mod en Fyrste, som stiger mod Himlen og Stjærnerne!« Der indtraadte nu en almindelig Tavshed; han lænede sig op til Filosoferne Maximus og Priscus og underholdt sig med dem om Sjælens høje Natur og Bestemmelse, men hans Tanke var forvirret og omtaaget, og medens han talte, brændte hans Svælg som Ild; man rakte ham et Glas koldt Vand, som han drak. Pludselig sank han tilbage og udaandede uden Dødskamp i Midnatsstunden.

Saaledes døde Julian en voldsom Død i en ung Alder — han var kun 31 Aar — efter en kortvarig Regering af halvandet Aar i en fjærn Ørken langt borte fra sit Fædreland. Hans Liv er optegnet i Verdenshistorien som en af Skæbnens mest tragiske Luner eller, om man vil, som en af Forsynets synligste Straffedomme. Den Pil, der borede sig ind i hans Lever, har efterladt hans Navn som et sælsomt Problem i Menneskehedens Annaler, men — lad os sige det — den har ogsaa reddet hans Ære og skaanet ham for at fornægte sit filosofiske Maadehold og sine oprigtige Frihedsløfter. Hans Storhedsbane var endt, og hans Berømmelse havde kulmineret. Var han vendt tilbage fra Persertoget, havde Forstillelse og List ikke været tilstrækkelige Vaaben til at holde den kristne Kirkes Tilhængere inden for Lydighedens Skranker; han maatte have indladt sig i en aaben Kamp, en Kamp paa Liv og Død; det vilde være kommet til en Kristenforfølgelse, som man endnu ikke havde set Mage til, som vilde have vakt Fanatismens og Hadets Furier i hans Sjæl og udklækket Tyrannens mørkeste Laster; thi hvo vilde tro, at Julian vilde have vendt om paa Vejen, svigtet sine Guder og søgt hen til den Lære, han saa dybt foragtede? Af alle de Følelser, som besjælede ham, var — saa sælsomt det end lyder — Hengivenhed og inderlig Kjærlighed for Polytheismen den dybeste, den, hvis Udtryk sprudler naturligst frem fra hans Hjærte. Den viser sig under alle Former, i hans Skrifter, i hele hans Liv, i enhver af hans Handlinger, og til sidst paa hans Dødsseng. Dens Oprigtighed kan saaledes ikke betvivles. Troen, siger man, gjør stærk, Overtro fremkalder Angest og Frygtagtighed. Hvis Julian ikke havde følt Helteblodet i sine Aarer, vilde hans Guder have gjort ham fejg. De sidste ugunstige Varsler fremkaldte mørke Anelser hos ham og forstyrrede hans sidste Nætter; de indjoge hans modige og uforfærdede Hjærte

den eneste Slags Frygt, som nogen Sinde har fremskyndet dets Slag.

Saaledes som Julian nu viser sig for os, danner han en mærkelig, næsten enestaaende Fremtoning; han besad maaske ikke Talenter og Dyder af første Orden, men deres uventede Forening, deres sjældne Sammensmeltning til en Helhed skabte en af de originaleste Storheder, som nogen Sinde har existeret. Fremfor alt var Julian Kriger; det var til Krigshaandværket, han var født; paa Valpladsen, midt i Kampens Bulder var han naturligst og størst. Dristighed og Besindighed, Beregning og Begejstring, den Kunst at benytte Sejeren og Maadehold til ikke at misbruge den, alle disse modsatte Egenskaber, hvis Ligevægt betegner den store Feltherre, fandtes hos ham i ligelig tilvejet Maal. I alt dette stod han ikke langt under Cæsar, der med Stolthed vilde have hilst ham som sin Ligemand ved Rhinens Bredder. Julian var Taler; han besad Improvisationens Gave og Kunstens Studium og forstod lige godt at tale til de oprørte Lidenskaber som til det nedslagne Mod. Naar hans fyrige Ordstrøm rislede frem og fødtes ud af Begivenhedernes Strøm, beundrede man i lige Grad de velvalgte Ord og Udtrykkets fine Skjønhed. Trods Literaturens Dekadence og et omfattende Studium, der næsten havde overlæsset, mere end udviklet hans naturlige Begavelse, var hans Smag ren, og hans Diktion elegant. Hans politiske Dygtighed var mere begrænset; han opfattede ikke Kjendsgjerningerne skarpt nok og havde ikke den for en Hersker nødvendige Menneskekundskab; han drømte om et Ideal og forsøgte det umulige. I denne Henseende stod han langt under sin Onkel, Constantin den store, som med Jorden for sine Fødder handlede med roligt og besindigt Overlæg, i sin Tids Aand og efter sit Folks Ønsker.

Julian besad Dyden i en større Udstrækning, i en langt større Inderlighed, end de fleste Mennesker eje den.

Herre over sine Lidenskaber, over sine Sanser, som faa eller ingen af hans Forgængere, bevarede han en uplettet Kyskhed til sin Død og foragtede Maaltidets og Overdaadighedens tomme Glæder. Han elskede sit Fædreland med en opofrende Kjærlighed og var trofast og udholdende mod sine Venner. Hans Fejl, som fordunklede disse ædle Egenskaber og afklædte dem deres naturlige Tiltrækningskraft og vindende Ynde, var en længe tilvant og tillært Forstillelse, som skriver sig fra hans forkuede og strænge Barndomsaar og Ungdom. Som ungt Menneske maatte han hykle Kristendom lige over for den almægtige Kirke, og som Kejser drev Klogskab og Politik ham til at hykle Retfærdighed mod de Kristne, skjønt han i Hjærtet hadede dem og tilsigtede deres Udryddelse og Undergang. Der var noget studeret over Julians Person, noget, som ikke var naturligt; han efterlignede altid og handlede aldrig efter sit eget Hjærtes umiddelbare ædle Tilskyndelse.

Vi ville slutte denne Karakteristik med Historikeren Gibbons sande Ord: »Hvis Jordens Konger og Fyrster bleve afklædte deres Purpur og kastede nøgne ind i Verden, vilde de fleste synke ned til Samfundets laveste Rækker uden at kunne vente ved egne Midler at dukke frem fra deres Ringhed og Ubetydelighed; men Julians personlige Fortrin vare uafhængige af hans høje Stilling. Hvor han saa var bleven stillet, vilde hans uforfærdede Mod, hans Aands rige Gaver, hans alvorlige Flid have skaffet ham eller gjort ham værdig til den første Plads i sin Stand. Han vilde have hævet sig til Minister eller General i den Stat, hvor han var bleven født som simpel Borger. Hvis den lunefulde Lykke havde skuffet hans Forventninger, hvis han klogt havde unddraget sig Storhedens Fristelser, vilde Anvendelsen af de samme Talenter i Studium og Ensomhed sat ham over Konger og Fyrster og vundet ham et udødeligt Navn.«

Julians Støv kom ikke til at hvile i hans Fædres Grave. Det førtes efter hans Efterfølger Jovians Befaling til Nisibis og derfra under Procopius's Eskorte i en langsom Marche af 15 Dage til Tarsus, til den By, hvor den afdøde efter sin Tilbagekomst fra Persien vilde have opslaaet sin Residens. Som Sørgetoget drog gjennem Østens Byer, hilsedes det med Veklager eller lydelige Forbandelser af Befolkningen, i det Hedningene allerede nu stillede deres heltemodige Forsvarer i de Guders Rækker, hvis Dyrkelse han havde gjenoprejst, medens de Kristne med Smædeord forfulgte Apostatens Sjæl til Helvede og i høje Toner lovpriste den hævnende Guddomshaand, som saa længe havde skaanet Julians skyldige Hoved. De udspredte det Rygte, at han var falden for en ubekjendt Haand af en modig Forkæmper for deres Tro; dette Rygte trængte sig endog til Persernes Lejr, og Julians Fjender anklagede hans Undersaatter som deres Kejsers Snigmordere. Som et afgjort Bevis paa Rygtets Sandhed anførte man den Kjendsgjerning, at ingen Perser havde indfundet sig for at kræve den for Julians Drab udlovede Belønning; men den flygtende Rytter, der udsendte den skæbnesvangre Pil, var rimeligvis selv uvidende om dens Virkning eller kunde maaske ogsaa være falden i Slaget. Ammianus hverken føler nogen Mistanke eller indgyder den.

Ligbegængelsen foregik med alle de hedenske tilbørlige Ceremonier, og Kejserens mangesidige Karakter og afstikkende Sædvaner afgave et rigt Stof for den traditionelle kaade og travesterende Farce over den afdøde. Det pragtfulde Gravminde i Tarsus ved Flodens Kydnus's kolde og klare Bølger vandt ikke Bifald hos de trofaste Venner, som ærede og elskede den overordentlige Mands Minde. Filosofen Libanius ønskede, at Platos Discipel var kommen til at hvile i Akademiets Lunde, medens Krigeren Ammian, den paalideligste Hjemmelsmand, det eneste Øjenvidne til

Julians Historie, som vi eje, udtaler det sandere Ord, at hans Ben burde hensmulre ved Siden af Cæsars, paa Marsmarken i den evige Stad, mellem de ærværdige Minder af gamle romerske Dyder (ad perpetuendam gloriam recte factorum Tiberis, urbem æternam intersecans, divorumque veterum monumenta præstringens, cineres Juliani præterlambere deberet).

Chr. Stremme.

St. Severin.

(Et Livsbillede fra det vestromerske Riges sidste Dage.)

(Slutning).

III.

Den høje, tarvelig udstyrede, rugiske Kriger, som, da han drog paa Æventyr til Italien, undervejs var standset ved Severins Hytte for at aflokke ham en Spaadom, og til hvem Munken smilende havde sagt: »Stor er du, og større skal du dog endnu vorde!« — denne Kriger var virkelig bleven stor; thi han var bleven Konge og Patricier, men glemte dog i sin vidunderlige Forvandling hverken Spaadommen eller Spaamanden. Noget af det første, han tænkte paa under Kasetteloftet i Paladset i Ravenna, var at tilskrive Helgenen et Brev, fuldt af sønlig Hengivenhed, hvori han mindede om sit Besøg, om sin daværende Fattigdom og om det Ord, der havde vakt hans Ærgjerrighed og derved havde haft en afgjørende Indflydelse paa hans Skæbne, samt tilføjede disse Ord: »Hvis du nærer et Ønske i dit Hjærte, ærværdige Fader! saa betro mig det, og det skal blive opfyldt.« Severin benyttede Lejligheden paa sin Maade: Der levede den Gang i Noricum en vis Ambrosius, som det synes, en gammel Tilhænger af Orestes*)

---

*) Fader til Romulus Augustulus, den sidste, af Odoaker styrtede, vestromerske Kejser.

og som saadan bandlyst af Odoaker; Severin bad om hans Benaadning og opnaaede den. Det var alt, hvad han nogen Sinde forlangte af Italiens nye Herre.

Den i Sandhed vidunderlige Lykke, som Odoaker havde gjort, var Gjenstand for alle Samtaler i alle Lag af det romerske Samfund, endog ved det lille Hof, som Munke, landflygtige Lægfolk og Præster dannede om Severin i Faviana, i Passau, ja inde i Ørkenen. Saaledes blev en Dag Spørgsmaalet om Kongens Fortjenester drøftet med usædvanlig Livlighed i Helgenens Celle, i det nogle dadlede ham, medens de fleste i overdrevne Udtryk, som smagte af Smiger, udtalte deres Beundring for den raa Kriger, der var stegen saa højt, at ingen menneskelig Magt, sagde man, var i Stand til at styrte ham. Odoakers Magt var den Gang paa sit højeste. Severin sad nedsunken i dyb Eftertanke og syntes fremmed for denne Strid, da han pludselig foer op og spurgte: »Hvad er det for en Konge, I der tale om?« — »Om Odoaker!« svarede de samtalende. »Odoaker!« udbrød han, »o! I skulle snart være Vidner til hans Fald; thi ikke over tretten eller fjorten Aar vil han regere i Fred.«

En saadan Dom over Kongen i det Øjeblik, han havde overvundet al indre og ydre Modstand, overraskede højlig Tilhørerne; men Severin udtalte sig ikke nærmere. Med sit skarpe Syn for den barbariske Verdens Hemmeligheder havde han uden Tvivl langt borte i Øst, i Følge med Østgotherne, skimtet det Uvejr, som snart skulde bryde løs over Italien. Dette Folks urolige Liv — det var altid misfornøjet med, hvad det havde, higede altid efter nye Boliger, nye Krige og nyt Bytte — Theodoriks brændende Ærgjerrighed og hans, rigtig nok af Zeno*) afviste, Indblanding i det vestromerske Riges Sager opfyldte uden Tvivl Severins Sind og virkede maaske bestemmende paa

*) Kejser i det østromerske Rige (474—91).

hans Fremsyn. Medens kortsynede Mennesker, som kun saae hen til den Ro, Italien i Øjeblikket nød, spaaede Folkenes Konge en lang og ubestridt Regering, læste Severin allerede hans Fald i Østgothernes Raad.

Midt under det Uvejr, som i Vest havde bortfejet Rige og Kejsere, stod Severins lille Regering endnu oprejst. Endnu bestandig var Munken tilstede, for at beskytte den Haandfuld Romere, som mellem Alperne og Donau vare indesluttede af Barbarerne. Efter Tabet af Gallien ejede Romerne nu ikke andet uden for Italien end den Strimmel Land, som beskyttedes ved Severins theokratiske Diktatur; det var deres sidste Provins; men i de 33 Aar, dette Diktatur havde varet, var det blevet svagere og svagere, ligesom alt det øvrige; de barbariske Folk, som dreve hverandre fremad, opfyldte allerede Rhætien og Noricum, og Severin, der begyndte at ældes, følte sine Kræfter aftage paa samme Tid, som Farerne for hans Værk toge til. Og dog, hans Mod og Fortrøstning rokkedes ikke.

Gothernes Bortgang fra Pannonien havde vistnok i Begyndelsen været til stor Lindring for Provinserne ved Donau og især for Noricum; men de Huller, som deres Udvandring havde efterladt, vare efterhaanden blevne udfyldte. Deres Naboer, de andre Barbarer, havde med Begjærlighed styrtet sig over deres Land, som nu var herreløst. Sarmater havde opslaaet deres Telte i Omegnen af Pelsodsøen (Neusiedlersøen), hvor tidligere Theodemir havde sit Hovedsæde*), Gepiderne vare gaaede over Donau og havde besat Saves venstre Bred med den stærke Fæstning Singidon, og disse Omflytninger medførte andre i forskjellige Dele af Dalen. Allemanerne, Thyringerne og Herulerne nærmede sig de af Romerne beboede Egne; hver Dag blev en Strækning Land oversvømmet, en Fæstning stormet, en By plyndret eller truet. Understøttet af sine Munke, bød

---

*) Se oven for Side 103.

Severin Faren Trods, saa godt han kunde. Ved Øvre-Donau havde han i sit Sted sat den modige, strænge, utrættelige, med ét Ord ham selv værdige Constantius, Biskop i Laureacum (Lorch), og i Øvre-Noricum, paa det vigtige Punkt Tiburnia, en anden kraftig og ham hengiven Præst ved Navn Paulinus. Munkene vare altid til Stede, hvor Faren var størst, ligesom Folk, der forsvare en mod Oversvømmelse truet lille Ø; Severin, der selv havde det vestlige Noricum at sørge for, vedblev at støtte sig til Rugerne, der trods megen Svaghed og Vaklen bestandig viste sig som hans paalideligste Venner. Vi omtalte oven for*), hvorledes Byen Passau blev overrumplet og ødelagt af Sveverne henimod Aaret 473, medens Indbyggerne vare i Færd med Høstarbejdet; man maatte, saa at sige, befolke den paa ny. Severin lod Befolkningen i Nabobyerne, som vare alt for svage til at værge sig selv, flytte dertil, og Passau blev atter en anselig Stad, Hovedgjemmestedet for hele Egnens rørlige Gods; men netop disse Rigdomme optændte de omboende Barbarers Begjærlighed; . Sveverne, Allemanerne, Herulerne og Thyringerne lurede kappevis paa Lejlighed til at overrumple og plyndre den. Allemanerne især havde Øjnene fæstede paa den og snusede om i Egnen, ja lige til Portene snart under et, snart under et andet Paaskud. Øvrigheden vaagede Dag og Nat, og Indbyggerne passede godt paa, at ikke Spejdere skulde nærme sig.

Over Allemanerne herskede endnu bestandig den samme Kong Gibold, hvem vi allerede have omtalt**) i Anledning af en Underhandling mellem ham og Severin netop paa Staden Passaus Vegne, en Underhandling, som for Resten ikke førte til Maalet. Han var en træsk og havesyg Mand, fuld af Beregning og plump List, som han dulgte under en tilsyneladende Godmodighed og Skikkelighed. Efter hans egne

---

*) Se oven for Side 101—2.
**) Se oven for Side 101.

Ord kunde man lide paa ham: han var en Barbar uden Falsk, Slave af sit Ord og sine Venner hengiven uden Bagtanke; men han talte aldrig saa meget om sin Ærlighed og sit Venskab, som naar han pønsede paa et Forræderi. En Dag, da Severin opholdt sig i Passau, lod Gibold Øvrigheden underrette om, at han uopholdelig vilde komme og besøge Helgenen, hvem han, som han sagde, holdt saa meget af, og hvis Tilstedeværelse vilde være ham en stor Glæde. Dette Budskab skuffede ingen; man forstod godt, at Gibolds virkelige Øjemed var at iagttage Tilstanden i Byen, undersøge dens Forsvarsanstalter og maaske prøve en Overrumpling, hvis Lejligheden syntes ham gunstig. I største Ængstelse ilede Indbyggerne til Severins Bopæl og gjorde ham delagtig i deres Frygt, som han i øvrigt selv delte. Han skyndte sig med at berolige dem. »Jeg vil selv gaa ham i Møde,« sagde han til dem; »Barbarerne skulle ikke komme inden for eders Mur.«

Da det nok anede Severin, at Gibold fulgte lige efter sit Sendebud, gik han ud tillige med nogle Gejstlige, for at drage Nytte af det første Øjebliks Vaklen, og efter en kort Gang traf han Kongen, som red frem mod Byen med et Følge af Ryttere. Hans Komme syntes at ærgre Barbaren, hvis forlegne Ord og Holdning noksom røbede hans Skuffelse; Munken standsede ham, og i det han fæstede et af de Blikke paa ham, der syntes at trænge lige ind i Sjælen, takkede han Kongen for hans Besøg som en Mand, der kjendte hans hemmelige Bevæggrund. Hans Ord bare Præg af en saadan Strænghed, at Kongen kom til at skjælve over hele sit Legeme, og senere tilstod han for sine Mænd, at han ingen Sinde hverken i Krig eller anden Fare havde følt sig saa rystet. Severin var Herre over Barbaren; han havde opdaget hans Hemmelighed forstyrret hans snedige Plan og fik ham til at sværge, at han ikke alene ikke mere vilde hærge Passaus Marker, men endog vilde frigive alle de Indbyggere, som vare faldne i hans Magt. Tæmmet af

Frygt svor Gibold alt, hvad der forlangtes, men Dagen efter, da Severin sendte en af sine Diakoner ved Navn Amantius til ham med Listen over Fangerne, var han kommen paa andre Tanker og nægtede at modtage Diakonen; Allemanerne, som paa deres Side frygtede for at miste deres Fanger, joge det ubelejlige Sendebud ud af Lejren. Nye Opfordringer fra Helgenen, ny Forskrækkelse hos Barbarkongen maatte til, for at bestemme ham til at opfylde sit Løfte. Halvfjerdsindstyve Provinsbeboere bleve befriede for deres Lænker og af Amantius førte inden for Passaus Mure.

Den Lyst til Plyndring, som sporede Gibold og hans Folk, fik nogen Tid efter yderligere Næring. Ikke langt fra Passau paa Bredderne af en lille Aa, som den Gang hed Quintana, laa der en By af samme Navn, som tidligere havde blomstret og været Sædet for en Øverste ved Rytteriet. I sin nuværende Tilstand kunde Quintana ikke længere forsvare sig selv, og en Dag, da Barbarerne netop for Øjeblikket vare borte, benyttede Indbyggerne sig deraf, flyttede bort i al Hast og indesluttede sig med deres rørlige Gods inden for Passaus Mure. Ved sin Tilbagekomst fandt Gibold saaledes ikke andet end øde og tomme Huse rasende over at se sig et saadant Bytte berøvet, holdt han sig til Passau, som han gav sig til at belejre med hele sin Hær, i det han vistnok, som denne Krigs Historieskriver siger, gjorde Regning paa at kunne udplyndre begge Folk paa én Gang; men Severin rettede et saa kraftigt Udfald af hele Besætningen mod sin falske Ven, Allemanerkongen, at han blev kastet tilbage og nødt til at flygte. Han flyede, men for at samle sine Folk igjen og atter begynde Kampen nogle Dage senere. Efter Sejren, da Sejerherrerne i Triumf vendte tilbage til Byen, var Severin den eneste, som ikke delte den almindelige Glæde: »O, mine Børn,« sagde han bedrøvet til dem, »Gud har endnu denne Gang givet os Sejer; men det vilde være at friste ham, om vi

længere bleve her. Barbarerne true os fra alle Sider; de holde os indesluttede, og Sejren i Dag skaffer os kun en Vaabenhvile. Lad os derfor drage bort; lad os tilsammen gaa ned ad Donau til Staden Laureacum, som ved sin Beliggenhed er stærkere, og hvor vi ville finde Venner, der ere rede til at modtage os.« Han gav Befaling til Bortrejsen, og næsten alle fulgte ham. De, som ikke kunde bringe det over deres Hjærte at forlade Fødestaden, omkom i samme Uge under Thyringernes Sværd. Fra den Dag af at regne var Passau kun en Ørken, et Lejrsted for Barbarerne eller et Opholdssted for vilde Dyr; Romerne ved Donau veg en Dagsmarche tilbage langs med Floden og samlede sig mod Øst.

Vist er det, at Laureacum, som laa i Deltaet ved Donaus og Lorchs Sammenløb og var forsynet med en stærk Mur paa Landsiden, var et udmærket Tilflugtssted for Romerne i Rhætien og Øvre-Noricum; men hvilket Liv førte ikke de ulykkelige der! Ikke nok med, at de maatte kæmpe; de maatte ogsaa sørge for deres Sikkerhed og deres Underhold, maatte tilbringe Dagen med Markarbejde og Natten paa Volden, og det var netop, naar Armene sank af Mathed og Øjenlaagene af Søvnighed, at Faren for Overrumplinger indtraadte. Uden Severins og hans Munkes Opmuntringer vilde de ofte have foretrukket en falsk Tryghed og Hvile for den Aarvaagenhed, som frelste dem. Man fortæller, at en af Helgenens Diakoner ved Navn Valens en Dag i hans Fraværelse bragte Byens Indbyggere et Brev, hvori han indstændig tilraadede dem at vaage over deres Sikkerhed: »Holder godt Vagt,« skrev han til dem, »tilbringer Nætterne paa eders Mure, thi en stor Fare truer eder!« Hvorfra vidste han vel det? Han ytrede sig ikke nærmere derom, og de af Øvrigheden lønnede Spejdere afgave tvært imod Forsikring om fuldstændig Rolighed uden for. Man spottede derfor over Ulykkesbudet, der saaledes forskrækkede Folk uden Aarsag, man hengav sig til Dagens

sædvanlige Arbejder, og derefter vendte hver især tilbage til sit Hjem og gik til Sengs. Diakonen fortsatte imidlertid sine Advarsler med en Haardnakkethed, som var en Discipel af Severin værdig. »Til Vaaben,« raabte han i Gaderne, »jeg sværger eder til, at Fjenden er nær; stener mig, hvis jeg lyver!« Til sidst fik han de fornuftige satte i Bevægelse; et betydeligt Antal af Byens Indbyggere fulgte ham, først til Kirken, hvor de holdt Bøn med hinanden, dernæst til Volden. Under denne Kommen og Gaaen opkom der Ild i en Lade, rimeligvis ved uforsigtig Omgang med en Fakkel; man ilede hen for at slukke Branden, og der herskede stor Tummel paa forskjellige Punkter af Muren. Da Dagens første Straaler oplyste Sletten, saae man fra Volden en hel Del Stiger ligge hen over Markerne, og Indbyggerne, som gik ud for at se, hvad det var, fandt i en nærliggende Skov alt, hvad der hørte til ved Bestormelsen af en By. Barbarerne havde sat hverandre Stævne der netop den Nat, men da de hørte det Røre, som fandt Sted i Byen, troede de sig forraadte og flyede.

Krigen var ikke den eneste Fare, de romerske Byer vare udsatte for, thi omringede som de vare af Barbarer, der dels vare Venner dels Fjender, men alle higede efter dem, ligesom vilde Dyr efter et Bytte, var det umuligt for dem at lide paa nogen som helst. Da selv den sagtmodigste Barbar aldrig kunde modstaa en Fristelse til Plyndring, blev Vennen ofte farligere end Fjenden; thi han havde den samme Lyst, men mere Lejlighed til at tilfredsstille den. Desuden fattedes det ikke selv hæderlige Barbarer paa Spidsfindigheder, som kunde bringe deres Samvittighed i Overensstemmelse med deres Attraa. Dette fik Staden Laureacum at prøve fra den Germaners Side, som var den velvilligste i disse Egne. nemlig Fava, Rugernes Konge, Severins Ven og Discipel. Da denne Konge saae de idelige Angreb, som Laureacum var Gjenstand for, an-

stillede han hos sig selv følgende ejendommelige Betragtning:

»Denne By formaar ikke længe at gjøre Modstand og vil snart falde i Hænderne paa grumme Fjender, som ere opsatte paa at ødelægge den. Jeg tvært imod frelser den, naar jeg tager den; jeg sikrer disse Romere, som jeg elsker, mod Døden og skaffer mig med det samme rige og vindskibelige Undersaatter, som ville befolke mine Donaubyer og hele Nabolaget.« Efter saaledes at have forliget sig med sig selv, rykkede han med en stor Hær mod Laureacum for at flytte Befolkningen, Mennesker og Fæ, over til Rugernes Skattelande. Man tænke sig Indbyggernes Skræk ved denne mærkelige Nyhed; alle som én ilede hen til Severin, deres Raadgiver, deres Tilflugt, deres Haab, og Severin, som selv var opfyldt af Uro og Bekymring, thi han vidste, at intet var vanskeligere at bekæmpe hos disse indskrænkede Mennesker end Begjærlighedens Sofismer, begav sig strax paa Vej, ledsaget af nogle Præster. Han higede efter at naa til Fava, inden Synet af Laureacum endnu mere havde vakt Vindesygen hos denne Konge og hans Krigere.

Han rejste hele Natten uden at standse, og ved Solopgang saae han Barbarernes Lejr udfolde sig for sine Øjne en 4—5 Mil fra Laureacum. Han lod sig strax føre til Kongen. Da denne saae ham paa saadan Tid og i saadant Optog, bedækket med Støv og Sved, raabte han forvirret: »Hvad er det dog, du Guds Tjener? Hvem fører dig saa hovedkulds til os?« — »Fred være med dig, gode Konge!« svarede Severin med Rolighed, »det er Kristus, som sender mig for at bede dig om Naade for sine Undersaatter. Husk paa de Velgjerninger, han uafladelig overvældede din Fader med, saa længe han levede; ja, Gud holdt sin Haand over ham, fordi han ikke gjorde noget uden at sporge mig til Raads, og fordi mine Paamindelser vare ham en Lov. Hans Regerings stadige Lykke har klarlig vist alle, at det baader

en Konge mere at være ydmyg af Hjærte end indbildsk af sin Styrke og hovmodig over sine Sejre.« Fava forstod godt, hvad denne Tale sigtede til, og synlig misfornøjet svarede han: »Jeg vil ikke finde mig i, at disse Røvere af Allemaner og Thyringer plyndre, myrde og bortslæbe i Trældom et Folk, hvis Ven jeg er; nej, det skal ikke ske, saa længe jeg har Byer og Borge i min Magt, hvor jeg kan bringe dem i Sikkerhed.« — »Hvorledes!« raabte Munken med Liv, thi han saae, hvilken umættelig Havesyge der skjulte sig under det falske Skin af Beskyttelse, »er det din Bue, er det dit Sværd, der har friet dette Folk fra de Farer, som hver Dag truede det? Nej, naar det lever, er det ved Guds naadige Forsyn!« Og da han godt mærkede, at Barbaren uigjenkaldelig havde besluttet at flytte Laureacums Indbyggere, fortsatte han i en roligere Tone: »Vistnok opbevarede Gud dem til din Tjeneste! Nu vel! saa hør mig da, gode Konge! Disse Mennesker ere fra nu af dine; men hvis du gaar hen og henter dem i et skrækindjagende Følge af væbnede Krigere, ville de mindre ligne et venskabeligt Folk, som villig kommer til dig, end et fjendtligt Folk, som du slæber bort i Trældom. Betro dem til mig; vend tilbage med din Hær, jeg skal bringe dig dem indtil sidste Mand.«

Munken udtalte disse sidste Ord med en saadan Myndighed, at Fava ikke havde noget Svar; han førte sin Hær tilbage til Faviana, og Severin vendte tilbage til Byen. Havde hans Mellemkomst end ikke frelst de ulykkelige Indbyggere fra Landflygtighed, frelste han dem dog i det mindste fra de Fornærmelser, de Røverier, alle de Udskejelser, som fulgte med et Indbrud af Barbarerne. De besluttede at underkaste sig deres Skæbne og traf deres Forberedelser til Udvandring. »Jeg vil bosætte eder i Faviana, nær ved mit Kloster,« sagde han med Ømhed til dem, »og vi ville ikke mere forlade hinanden.« Mændene spændte grædende Oxerne for deres Lastvogne og belæssede dem

med deres Gods, Kvinderne toge deres smaa Børn paa Armene, og hele dette Folk sagde sine Arner Farvel. I ingen som helst Tidsalder har Menneskeheden fristet haardere Skæbne; men heller ikke har den maaske nogen Sinde set større Dyder komme for Dagen. Severin var for disse ulykkelige et levende Billede af Gud selv. Efter at have, saa at sige, lejret sig med dem ved Favianas Porte, vedblev han at være deres Støtte i Øjeblikket, deres eneste Haab i Fremtiden. Stundum, naar han gik forbi deres Boliger, raabte de til ham med udstrakte Arme, i Fortvivlelsens Tone: »Hellige Fader, ere vi da fordømte til at dø i dette Ægyptens Land? Vil vor Befrielses Time da aldrig slaa?« — »Vær ved trøstigt Mod!« svarede han; »eders Trældom skal faa Ende; I skulle alle gjense Italien, hvor eders Fædres Ben hvile!«

Henimod Slutningen af Aaret 481 faldt Severin i en Sygdom, som lod ham ane hans nærforestaaende Død. Da lod han Rugernes Konge og hans havesyge og grusomme Hustru Gisa kalde til sig, for at give dem den sidste Paamindelse i Himlens Navn. Med nogle kjærlige Ord opmuntrede han Kongen til at herske med Mildhed og Retfærdighed over de Folk, som vare ham underlagte. »Opfør dig imod dem,« sagde han, »som om Gud hver Dag vilde kræve dig til Regnskab for, hvad du gjør til deres Bedste.« Dernæst vendte han sig mod Dronningen, pegede med sin magre Haand paa Kongens Bryst og sagde med Varme: »Gisa, hvad holder du mest af, Guld og Sølv eller den Sjæl, som bor i dette Bryst?« — »Jeg sætter min Ægtefælle højere end al Verdens Rigdomme,« svarede Gisa forbavset. — »Nu vel,« vedblev Munken, »hør da op at undertrykke de uskyldige, at ikke deres Skrig skal naa til Herrens Øre, og eders Magt spredes som Røgen for Vinden, thi det er dig, som ofte forvender Kongens gode Forsætter.« — »Guds Tjener,« afbrød hun ham ængstelig, thi Frygten begyndte at komme over hende, »hvorfor modtager du os

saaledes?« — »Jeg er intet andet end en stakkels Synder,« svarede han, »og skal snart træde frem for Herrens Aasyn; men jeg forsikrer eder og beder eder begge indstændig om at holde eder fra Uret og at krone gode Handlinger med gode Sæder. Efter eders Gjerninger vil Gud bestemme eders Regerings Lykke.« Efter disse Ord sagde han dem Farvel.

Dernæst lod han Frederik komme; til ham især gjemte han sin Strænghed og sine Trusler. Denne Flaccitheus's yngste Søn havde af sin Broder Fava faaet Faviana med Omegn i Eje til stor Fortvivlelse for de ulykkelige Provinsboere; han skulde være deres Beskytter, men de fandt ikke andet i ham end en umættelig og grusom Herre. Severin havde, endog medens han var i sin fulde Kraft, haft Møje med at kue Begjærligheden hos dette Menneske, som ofte undslap ham ved sit hykkelske Kryberi; hvad vilde det blive til, naar han, den eneste, som kunde tæmme ham, var borte? hvad vilde der da blive af Klosterets Oplag, disse med saa stor Møje samlede Kjærlighedsgaver, hvortil Trangen voxede i samme Forhold som den offentlige Elendighed? Denne Tanke pinte Munken paa hans Sotteseng, og det var derfor, han lod Frederik kalde til sig. Da han saae ham træde ind, sagde han til ham: »Vid, at min Dødsstund er nær, og at jeg snart gaar til vor Herre; hør mig derfor med Opmærksomhed og Villighed. Vogt dig, jeg siger dig det forud, vogt dig for at røre ved de Oplag, som ere mig betroede; det er de fattiges og Fangernes Ejendom, og hvis du skulde vove at lægge Haand derpaa, vil Himlens Vrede ikke tøve med at tugte dig.« »Du Guds Mand,« svarede Frederik, forvirret ved den truende Tone, »hvorved have vi fortjent dine Bebrejdelser? Det er saa langt fra, at vi eftertragte din hellige Skat, hvis Anvendelse alle kjende, at vi fremfor alt ønske at forøge den med vore egne Gaver. Desuden vilde vi saa gjærne,« tilføjede han i en sødlig Tone, »ligesom vor Fader Flaccitheus nyde godt af dine Bønner,

thi det er din Hellighed, som han har haft at takke for sin Regerings Lykke.« Severin agtede ikke paa disse fejge Smigrerier, hvis Falskhed han kjendte, men holdt fast ved sin Tanke og sagde: »Ja, naar som helst du trænger ind i mit Kloster og plyndrer mine Forraadskamre, skal du i selv samme Øjeblik føle Guds Hævn, og senere skal den igjen komme over dig. Frederik, jeg ønsker det ikke; men jeg advarer dig derfor!« Barbaren udbredte sig i højtidelige Forsikringer og Løfter, som paa Grund af hans Skræk maaske i Øjeblikket vare oprigtig mente; derpaa begav han sig tilbage til Faviana.

Den 5te Januar 482 følte Severin en heftig Smerte i Siden; den 6te og 7de blev det værre dermed, og Helgenen mærkede, at hans sidste Øjeblik var kommet. Han samlede sine Disciple ved Midnats Tid, og efter at have omfavnet dem alle hver især, sagde han til dem: »Brødre, husk paa Patriarken Josef: Gud vil besøge eder efter min Død og føre eder fra Fangenskabet i Ægypten til sine Forjættelsers Land; før da mine Ben med eder; gjør det for eders egen, ikke for min Skyld.« Som om et eller andet skrækkende Syn foer igjennem hans Sjæl, raabte han med Liv: »Dette Land, som vi bebo, disse dyrkede Marker, disse Byer skulle snart kun være en øde Ørk, hvor Barbarerne, naar de søge efter Guld og ikke mere have de levende at plyndre, ville gjennemrode de dødes Grave!« Dette var hans sidste Bekymringer i denne Verden; nu rettede han alle sine Tanker imod Himlen og udaandede om Dagen den ottende Januar, i det han fremsagde den hundrede og halvtredsindstyvende Salme: »Lover Herren i hans Helligdom! . . . . .« Efter at have lukket hans Øjne nedlagde hans Disciple Liget ubalsameret i en Klippegrav. Det fromme Samfund vedblev at bestaa under Præsten Lucillus's Ledelse; men Severins Herskergave, hans heltemodige, næsten guddommelige Aand, hans Indflydelse paa Barbarerne var stegen ned i Graven med dets Stifter.

Medens disse sørgelige Scener foregik i Klosterets Indre, kom Favas Broder igjen til sig selv og glemte med sin Frygt lidt efter lidt de Løfter, han havde givet Helgenen. Fra Byen Faviana, hvor han laa paa Lur, fulgte han med Øjnene Severins, efter hans Mening alt for langsomme Dødskamp, tællende Dage og Timer; men saa snart han saae ham vel død og indesluttet i Graven, lod han en Skare Krigsfolk omslutte Klosteret, der nu blev formelig plyndret. Dørene bleve slagne ind, Forraadskamrene opbrudte, og Klæder, Korn, kort sagt alle Slags Forraad, som vare bestemte til de trængende, stabledes paa Vogne eller i Baade, for at blive flyttede til Kongens Besiddelser. Frederik var ude af sig selv af Glæde; han havde aldrig set sig saa rig. Hans Begjærlighed forøgedes med Besiddelsen, og han gik fra Røveri over til Kirkeran. Klosterets fattige Kapel indeholdt nogle kostbare Kar, som anvendtes ved Gudstjenesten, blandt andre et Sølvbæger, der mere end én Gang havde vakt Barbarens Attraa. Disse Sager vare omhyggelig gjemte under Laas og Lukke i en Kiste, som stod paa Alteret. Frederik kaldte Forvalteren paa sine Godser til sig — det var efter al Sandsynlighed en Romer — og befalede ham at stige op paa Alteret, bryde Kisten op, tage Karrene ud deraf og levere ham dem; men Forvalteren vægrede sig derved, hvor indtrængende end hans Herres Befaling var. Denne henvendte sig da til en anden Romer, som var til Stede der; det var en Krigsmand, der, som det synes, var optagen i den rugiske Hær og hed Avitianus. Ved at true med de grueligste Pinsler nødte Frederik ham til øjeblikkelig at udføre den Handling, som han havde paabudt. Forskrækket baade over Truslen og over Helligbrøden steg Avitianus langsomt og ligesom mod sin Vilje op ad Alterets Trin, brød Kisten op og lagde Haand paa Bægeret; men strax mærkede han en Skjælven i alle Lemmer, som ikke mere forlod ham. Man troede ham besat af Djævelen, selv delte han denne Tro og gav sig til at vanke om fra

Sted til Sted, en Gjenstand for almindelig Medynk og Skræk; først da han havde hengivet sig til Munkelivet og bygget sig en Eneboerhytte paa en lille øde Ø i Middelhavet, kom han omsider til Ro; men Frederik, som blev dristigere ved at se sin Forbrydelse ustraffet, føjede Voldsomhed til Plyndring, jog Munkene ud og førte deres rørlige Gods bort: »Han vilde vistnok ogsaa have bortført Murene,« siger Forfatteren, som var Vidne til disse Ting, »hvis han havde kunnet flytte dem, ligesom alt det øvrige, hinsides Donau.« Han frydede sig i sin Ugudelighed; men Straffen, som han ikke mere troede paa, tøvede ikke længe med at naa ham.

Nogle Uger vare næppe forløbne, førend hele den rugiske Kongefamilie, delt ved de sletteste Lidenskaber, laa i haardnakket Strid indbyrdes, Broder mod Broder, Brodersøn mod Farbroder, og Gudsmanden, som kunde have dæmpet eller forebygget Stridighederne, var ikke mere til Stede. Det var, som om Frederik idelig plagedes af et Samvittighedsnag, en hævnende Furie; thi han syntes at have tabt Herredømmet over sig selv. Allerede tidligere en Tyran lige over for sine Undersaatter blev han nu sine Paarørendes hovmodige Herre; hans Familie skjælvede for ham. Vore Læsere have maaske ikke glemt Gisas lille Søn, Frederik kaldet ligesom sin Farbroder, ham, hvem Moderen løskjøbte af Guldsmeddenes Hænder ved at sætte dem i Frihed*). Barnet, der nu næsten var bleven Mand, viste sig ved sine voldsomme Lidenskaber som en værdig Søn af en saadan Moder. Paa Grund af en grov Fornærmelse, — man véd ikke hvilken — som blev tilføjet ham selv eller hans Fader af Farbroderen, fattede han et dødeligt Had til denne, og omtrent en Maaned efter Klosterets Plyndring lagde han et Baghold for ham og dræbte ham.

Dette Mord bidrog kun til at forøge den Uorden, som

*) Se oven for S. 113—14.

Egnen var et Bytte for. Rugernes Naboer benyttede sig deraf til at kaste sig over dem, frarive dem Stykker af deres Land og plyndre de ulykkelige Provinsboere, Indsatsen i alle disse Krige. Severins Munkesamfund, der nu, som sagt, lededes af Præsten Lucillus, havde kun en Skygge af Myndighed, som tog af med hver Dag trods Munkenes Mod og Ihærdighed. Det er rimeligt, at de under disse Omstændigheder sendte nogle af deres Midte til Odoaker — vistnok saa hemmelig som muligt af Hensyn til Barbarerne — og underrettede ham om deres egen og de romerske Byers Fare, hvis ikke Italien kom dem til Hjælp. Vist er det, at Odoaker mere end hidtil syslede med Tanken om denne Levning af en vestromersk Provins, hvor han havde tilbragt sin Ungdom; det var, som om Billedet af Severin viste sig for ham som et Fyr midt iblandt disse fjærne Minder og æggede ham til at frelse hans faldefærdige Værk. Hvor stærke saadanne Tilskyndelser end vare, nølede Odoaker dog med at fatte en Beslutning, som om en Stemme i hans Indre standsede ham i Handlingens Øjeblik; han bestemte sig først til Krigen i Aaret 486.

Man maa ikke tro, at denne Ruger, som boede i Ravennas Marmorpaladser, sad paa Honorius's Trone og talte til Italien med Cæsarernes Røst, ved sin Lykke havde vundet synderlig Indflydelse paa sine Landsmænd, de vilde Rugere ved Donau. Edekons Søn, Soldaten i de smudsige Skindklæder, der næsten var bleven Kejser, var i Favas og de andre germaniske Kongers Øjne kun en Æventyrer, og de vilde have rødmet ved at behandle ham som Ligemand. Naar en Ricimer, en Gundebod, Konger og Kongesønner, styrede den romerske Verden i Kejserens Navn, da bøjede de germaniske Konger sig for dem uden Betænkning, fordi de der gjenfandt en af deres Lige; men Odoakers lave Fødsel bidrog kun til at forøge deres Stolthed. De foragtede Rom, fordi det adlød en slig Herre, og det Sprog, som disse usle Barbarer førte indbyrdes, gik fra dem over til Ita-

lerne, Odoakers Fjender; det gjenfindes hist og her hos Tidens Forfattere. Besynderligt! der er en af dem, som vover at bebrejde Odoaker hans lave Byrd i Sammenligning med Amalerne*), som om det havde været en stor Ære for Romerriget at dø under dette Vildmands-Aristokratis Fødder. Odoaker, som tog sin Lykke i ramme Alvor, gjorde paa sin Side Krav paa Ejendomsretten over de romerske Byer i Noricum. De sidste Begivenheder i Faviana, Plyndringen af Severins Kloster, Munkenes Undertrykkelse, ja de blodige Stridigheder i den rugiske Kongefamilie, alt opfordrede ham til at vise sig nord for Alperne, for at gjenoprette Italiens Overherredømme der; det kan ogsaa være, at den Fornøjelse at lade sine Landsmænd, som miskjendte ham, se sin Styrke, har bidraget meget til hans Beslutning. I alt Fald dulgte han ikke for sig selv, at en Krig mellem Rugerne og ham vilde blive en Krig paa Liv og Død, som rimeligvis vilde udstrække sig til Nabofolkene, thi disse vilde vistnok foruroliges ved atter at se den romerske Fane plantet paa Donaus Bredder. Han samlede derfor saa stor en Styrke, som han formaaede, og tog selv Kommandoen over den.

I Foraaret 487 trængte han ind i de juliske Alper med en Hær, som bestod af Italere og barbariske Hjælpetropper, Herulere, Turcilinger, Alaner og Rugere. Feletheus Fava prøvede ikke paa at forsvare sig hinsides Floden, han trak sig tilbage med sit Folk ved Odoakers Komme og samlede sig i Rugiland. Hvad de romerske Byer angaar, da modtoge de disse Italere og Lejetropper, der kom til dem i Fædrelandets Navn, som Befriere, og for Haabet om et i Fremtiden helt romersk Liv forsvandt Mindet om de tidligere Ulykker. Da Donaus højre Bred var bleven fuldstændig renset for sine barbariske Herrer, gik Odoaker over paa den anden Bred ind i det egentlige Rugiland, og her

*) Den østgothiske Kongeslægt.

kastede den gamle Ruger sin romerske Maske og syntes at gjenvinde hele sin medfødte Vildhed. Han tog en Hævn over sit oprindelige Fødeland, som Historien udtrykker ved disse faa kraftige Ord: »Han overvældede det med det skrækkeligste, som Nederlaget kan medføre.« Den kongelige Lejr blev plyndret, Hæren gjentagne Gange slaaet og adspredt; Kongen og hans Hustru Gisa førtes i Fangenskab: Frederik undslap Døden og søgte Tilflugt i Skovene. Det kunde synes, som det rugiske Folk havde ophørt at leve.

Man kan let slutte sig til, hvad Noricums romerske Befolkning, der var bleven saa grusomt behandlet siden Severins Død, tog sig for under denne Krig. Den hjalp Befrieren, som den havde tilkaldt, med sine Oplysninger og, naar behov gjordes, med sine Arme; men da han drog bort uden at efterlade en Styrke, som var tilstrækkelig til at beskytte dem, blev deres Tilstand værre end tidligere. Efter at Odoaker, saa at sige, havde tilintetgjort sit Folk, troede han ved dette frygtelige Slag at have grundlagt sin egen Myndighed over Donaus Bredder og at have skaffet Italien dets gamle Provins igjen. Og virkelig begyndte Barbarerne med Iver at søge Forbund med ham, og han kunde haabe, at Noricum, som havde gjenvundet sin Frihed, i det mindste i nogen Tid vilde være sikret ved hans Sejre. Han sagde derfor Provinsbeboerne Farvel og gik tilbage over Alperne med en uhyre Mængde Fanger, deriblandt Rugernes Konge og Dronning. Denne Krig forvoldte en mærkelig Omvæltning i den hidindtil saa forstandige og rolige Odoakers Karakter; Forfængeligheden, maaske ogsaa den tilfredsstillede Hævn, syntes at have formørket hans Aand; han vilde stige op til Capitolium ligesom en Romer i fordums Dage, triumfere over Barbarerne og for Verdens Øjne træde det Folk under Fødder, hvis Blod flød i hans Aarer. Efter at være vendt tilbage til Italien, tog han med sin Hær og sine Fanger Vejen til Rom, hvor han havde beredt sig en glimrende Modtagelse.

Man gjenopvakte ved denne Lejlighed de romerske Triumfers Pomp, som den Gang kun var et tomt Minde, og man maatte uden Tvivl tage sin Tilflugt til de historiske Dokumenter for at kunne ordne Festens Ceremoniel. Toget drog, i Følge Overleveringen, frem ad Triumfvejen; Odoaker sad i Guldvognen, der benyttedes af Constantius's Efterfølgere, og var, ligesom de, smykket med Ædelstene, som fordunklede Solens Glans, hvis ellers Guldet og Ædelstenene ikke allerede vare blevne hans Soldaters Bytte. Omkring Vognen vajede Cohorternes Purpurdrager, hvis lange Haler bugtede sig i Vinden, og dermed blandede sig Billeder af hæslige Dyr paa Barbarernes Faner. Intet fattedes i hans Forherligelse, hverken Senatets Lykønskninger eller Folkets forfærdelige Bifaldsraab, som taktmæssig rystede Højene ved Tiberen og kunde høres lige til Ostia. Foran ham slæbte man Fava, belæsset med Lænker, ved Siden den stolte Gisa. For at være Romer lige til det yderste lod Triumfatoren den fangne Konge halshugge ved Bortgangen fra Capitolium. Gisa, hvis Blod han sparede, blev kastet i et Fængsel.

Odoakers Triumf var bleven fejret i Slutningen af December 487, og inden den paafølgende Vaar maatte Provinsboerne haardt bøde for disse forfængelige og unyttige Grusomheder. Frederik, der var kommen frem af Skovene, havde igjen samlet de bortflygtede Rugere og kaldte andre Barbarer til sig. Ligesom en Flok Gribbe sloge de alle tilsammen ned paa de romerske Byer, dræbte, sønderreve og slæbte deres Bytte bort med sig. Den Mand, der endnu som ganske ung ikke havde betænkt sig paa at besudle sig ved sin Farbroders Mord, udgød nu med Lyst Strømme af romersk Blod. Provinsboerne forsvarede sig mandig, men deres Kræfter udtømtes i Striden, og de lode sige til Odoaker, at, hvis han ikke uopholdelig sendte dem Hjælp, vilde det være ude med det romerske Navn nord for Alperne.

Under disse paatrængende Omstændigheder havde Odoaker to Ting at vælge imellem: enten til Stadighed at holde stærke Besætninger i Noricum for at bevare nogle uvigtige Byer for Italiens Regering, eller ogsaa føre Indbyggerne tilbage derfra syd for Alperne og overlade Landet til Barbarerne; det sidste syntes ham det fornuftigste. Han sendte derfor en ny Hær til Donaus Bredder under Anførsel af sin Broder Aonulf, hvem han medgav Høvdingen for Livvagten Pierius, i det særlige Ærende at overflytte Provinsboerne. Aonulf havde et frygteligere Hverv, som han skilte sig ved efter Odoakers Ønske. Aldrig saa snart var han kommen til Rugiland, førend han trængte derind, og denne Gang var Udryddelsen fuldstændig. Odoakers Broder lod intet blive staaende, hverken Hytter eller Korn paa Markerne eller Træer: Rugiland var fra nu af kun en af de Ørkener, som frembringes ved Menneskehaand, og som Germanerne saa godt forstode at skabe. Skovene sikrede ikke mere til fulde den flygtende rugiske Befolkning; den søgte Tilflugt i fjærnere Egne. Frederik frelste sig til Østgotherne, som den Gang stode ved Nedre-Donau omkring Novæ i Nedre-Møsien, og trods det gamle Fjendskab mellem de to Stammer fandt han der et Tilflugtssted, Løfter om Bistand og Medfølelse for sin Ulykke.

Da Aonulfs Hverv var fuldført, begyndte Pierius at udføre sit. Udraabere udbredte sig i Egnen og gik fra By til By for at underrette de romerske Undersaatter om, at de maatte holde sig færdige paa berammet Tid og Sted med deres Familier og rørlige Gods for at kunne følge den romerske Hær til Italien. Forberedelserne til dette store Opbrud foregik med Orden, under Øvrighedspersonernes Ledelse; imidlertid var Severins Samfund samlet i Faviana, for at opfylde en sønlig og sidste Pligt mod sin Stifter. I Følge det, Helgenen udtrykkelig havde indskærpet og tilraadet paa sit Dødsleje, da han sagde til sine Disciple: »Naar Herren besøger eder for at drage eder ud af Ægyp-

ten, da skulle I føre mine Ben med eder,« skred Præsten Lucillus højtidelig til hans Udgravning. Det var et usigelig bevæget Øjeblik for Klostret i Faviana. Munkene samlede sig efter Aftensangen omkring Graven og knælede i Tavshed for at overvære dens Aabning. Paa et Tegn af Abbeden faldt Laaget til Side, og man saae Severins Legeme urørt og endnu kjendeligt paa Ansigtstrækkene, Skjægget og Haaret. Døden syntes ikke at have angrebet det, skjønt det havde ligget der i sex Aar og ikke var balsameret. Understøttet af sine Munke skiftede Lucillus Ligklæderne, tog Liget op og lagde det i en Kiste, man havde lavet i den Anledning; Kisten selv blev sat op i en stor Vogn med flere Heste for, som lignede Hyrdernes omrullende Huse. Der var indrettet et Bedekammer under Vognens Tag ved Siden af Helgenens Relikvier, for at man der skiftevis kunde holde Bøn. Det var de Forberedelser, man traf i Klosteret.

Paa den berammede Dag brød Toget op fra Faviana under Pierius's Ledelse og optog ved hver Holdeplads de paa Vejen skarevis samlede Indbyggere. Ligvognen gik forrest; omkring og bag ved den holdt Munkene sig og sang nu og da Vers af Salmerne; derpaa kom Mændene, som vare i Stand til at tilbagelægge en lang Vej; Kvinderne, Børnene og de gamle vare fordelte paa Vogne nær ved Forraadene og Bagagen. Krigsfolk med Vaaben i Haand aabnede og sluttede Følget. Det var som et Nomadefolk, der vendte tilbage fra Ørkenen. Saaledes bestege de og gik atter ned ad Alpernes Skraaninger uden at foruroliges af Røverne eller Barbarerne; den eneste menneskelige Lyd, som forstyrrede disse vilde Dale under deres lange Rejse, var Gjenlyden af deres hellige Sange. Man gjorde Holdt i Feltria, en biskoppelig Stad paa Bredderne af Piave, hvad enten nu Lucillus kjendte Biskoppen, eller Broderskabet ønskede at sikre sig et fast Opholdssted for sig selv og for Relikvierne, som det ikke vilde skille sig fra. Her

altsaa standsede, som det hedder i Tidens mystiske Sprog, Pagtens Ark, der ledsagede det nye Israel, paa Grænserne af det forjættede Land. Udsendinge fra Odoakers Regering kom derhen, for at hente de udvandrede Familier og fordele dem paa forskjellige Punkter af Italien, hvor man skjænkede dem Jord.

Severins Levninger bleve i fem Aar paa deres foreløbige Opholdssted, udstillede til de troendes Tilbedelse og uden paa ny at blive begravede. De droge mange Mennesker til Feltria, og Fortællingen om de Mirakler, som de skulle have gjort med Hensyn til syge og svagelige, opfyldte snart alles Sind lige fra Alperne indtil Havet ved Sicilien . . . Det varede ikke længe, inden Italien oversvømmedes med Levnedsbeskrivelser, der fortalte om St. Severins (Hellig Sørens) Gjerninger i Pannonien, og med Breve, som priste hans Relikviers Kraft. Ved Læsningen af et af disse Breve faldt en rig Frue i Neapel ved Navn Barbaria paa at ville vinde dette Oplagssted for Himlens Naadegaver for sit Land. Det var i Aaret 493; Præsten Lucillus levede ikke mere; ogsaa Odoaker med sin Regering var forsvunden, Gotherne vare Italiens Herrer. Broderskabets nye Abbed, Martianus, fik af Barbaria Tilbud om et Kloster for sine Munke og en Kirke for sin Helgen, hvis de samtykkede i at flytte til hendes Ejendomme i Lucullanum med Levningerne af deres Samfunds Stifter. Pave Gelasius forenede sine Opfordringer med Barbarias; Feltria var jo ogsaa et Sted, der var alt for nær ved Grænsen, og Østgotherne havde maaske i Forbigaaende forstyrret deres gamle Fjendes Aske; han vilde hvile mere fredelig, tænkte man, i Hjærtet af Italien. Martianus gav sit Samtykke.

Atter stillet paa sin Vogn, som paa en Trone, førtes Severin igjennem Italien fra Nord til Syd i et Optog, hvor-

ved Udbruddene af den almindelige Glæde paa en besynderlig Maade blandede sig med Ligbegængelsens alvorlige Pomp. Liggende i en Kiste syntes han en Triumfator, som vendte tilbage til sit Rige efter mange Sejre. Biskopperne kom ham i Møde paa Grænsen af deres Byer; Vejene, Gaderne, Torvene, ja endog Husenes Tage vare opfyldte med troende, som stode og ventede Dag og Nat. Man lagde de syge rækkevis paa Senge langs med Vejene, for at de kunde se ham, naar han kom forbi. Lykkelige de, som kunde komme til at røre ved Vognen eller lægge sig under den, naar der blev gjort Holdt! En rig Senator, som plagedes af utaalelige Smerter i Hovedet, opnaaede den Gunst at maatte støtte sit Hoved paa Kisten og gik helbredet bort. Man var uudtømmelig med Fortællinger, den ene mere vidunderlig end den anden. Barbaria modtog Relikvierne paa Slottet i Lucullanum, som hun ejede en Del af. Der blev bygget et Kloster til Munkene nær ved de Haver, hvor Orestes's Søn, Romulus Augustulus, den sidste vestromerske Kejser, sluttede sit epikuræiske Liv; en Kirke, som blev indviet til og opkaldt efter St. Severin, rejste sig paa Skrænten og gav Landsbyen sit Navn. Eftermælet om den stakkels Munk, der imidlertid var stor ved sit Hjærte og sin Kjærlighed til Fædrelandet, beherskede fra nu af Vigen ved Bajæ med dens Øer, som vare berømte ved saa mange andre Minder, og indhyllede i en og samme Glemselens Nat den anden Kejsers (Tiberius) Udsvævelser og den sidstes Ulykker.

O. A. Hovgaard.

Gustav Vasa i Dalarne*).

I.

Den indre Uenighed, Splid og Undertrykkelse, som herskede i Sverige i Størstedelen af Unionstiden, var visselig paa den ene Side tydelige Beviser paa Svaghed i Samfundsforholdene og paa Trangen til grundige Forandringer, men bevarede derhos paa den anden Side megen indre Livskraft, som bebudede en stor og ikke fjærn Fremtid. Den store Ide, som Margrete søgte at virkeliggjøre ved Foreningen af Nordens tre Kroner, modvirkedes saa vel af de langsomme Forbindelsesmidler, der fandtes paa den Tid, som ogsaa af Landenes løst organiserede Samfundsforhold; thi naar det i senere Tider har víst sig at være en vanskelig Opgave at sammenholde vidtudstrakte Riger og sammensmelte Folkeslag med uligeartet Udvikling, viser denne Opgave sig endnu vanskeligere at løse paa en Tid, da den private Interesse søgte sin Fordel paa det Almenes Bekostning, og Samfundsforholdenes Mangler ikke erstattedes af Regenternes personlige Dygtighed. Danmarks Stræben efter Overvægt i Unionen fremkaldte mægtige Partier i Sverige, som ad forskjellige Veje søgte at skjænke Fædrelandet en rolig og betrygget Fremtid.

---

*) Efter E. Billengren: Vasaminnena i Dalarne från åren 1520—21 (i Dalarnes fornminnesförenings tidskrift II. Stockholm 1875).

Om ogsaa Unionens Tilhængere for det meste søgte at gjøre de danske Konger til Redskaber for deres egne Interesser og troede i Svækkelsen af deres Magtfylde at vinde Sikkerhed for Frihed og Selvstændighed, fandtes der ogsaa i det nationale Partis Rækker mange, som sluttede sig til dette af egennyttige Hensigter. Begge Partiers Ledere maatte blandt Bønderne søge Redskaber for Virkeliggjørelsen af deres Planer, og efter at den Mening havde rodfæstet sig blandt de lavere Folkeklasser i Sverige, at Unionskongen var en fælles Fjende, som burde bekæmpes, blev det ej vanskeligt for dygtige Partiførere den ene Gang efter den anden at kalde Bønderne under Vaaben, enten det nu gjaldt at overhugge et løst knyttet Unionsbaand eller forhindre en ny Forening af de tre Riger under et fælles Overhoved. Ud af disse Bevægelser, som i Unionskongens Øjne maatte synes forbryderske, fremgik i Sverige den vaagnede Nationalfølelse og den paa ny fødte Bondefrihed.

Den Rejsning af Dalalmuen, som kostede Kristiern den anden Kronen og sprængte Unionen, var ikke en pludselig Indskydelses eller Begejstrings Værk, men bør tilskrives den næsten uafbrudte Krigstilstand, som havde hersket i Dalarne under Unionen. De forunderlige Tilskikkelser, som i denne Provins mødte Gustav Erikson Vasa, den Svig og det Forræderi, som mangen Gang lagde sine Snarer for ham, den Troskab og Ærlighed, som endnu oftere reddede hans Frihed og Liv, ville for Betragteren vise sig som uforklarlige Gaader og Tilfældets Værk, saafremt han ikke nøje fæster sin Opmærksomhed paa den vigtige Del, som Dalkarlene toge i Unionens Kampe, og den Egenraadighed og Uregerlighed, som disse fostrede hos Folket; thi den ærefulde Rejsning under Engelbrekt Engelbrektsons Anførsel og de daadrige Vaabenskifter under Sturernes Ledelse banede Vejen for Befrielseskrigen og gjorde Dalnavnet bekjendt og æret over hele Sverige.

Almuen i Dalarne var under Unionen, ligesom for en stor Del endnu i vore Dage, i høj Grad afhængig af de Bjærgværker, som findes der. Bjærgværksdriften havde ved Handelsforbindelser aabnet for Dalarne en livligere Samfærdsel med Rigets øvrige Dele, ja endogsaa med udenlandske Handelsstæder; den gav Indbyggerne Arbejde og Fortjeneste, medens den magre Jordbund ikke formaaede at yde Brød til alle, især efter at Adgang til Fortjeneste havde forøget Folkemængden. Man kan derfor med Føje antage, at Dalarnes Befolkning, i det mindste i de søndre Sogne, var i Hænderne paa Bjærgværksejerne og paa Opfordring betragtede disses Venner og Fjender som deres egne; thi den saae i Bjærgværksdriften en af sine fornemste Indtægtskilder, og dens Interesse og Fordele vare paa det nærmeste sammenvoxede med Bjærgværksejernes. Hvad der muligvis kunde fattes i Kjærlighed, blev erstattet af den Afhængighed, hvori den stod formedelst den Vinding, den havde af Bjærgværkernes Ihændehavere. Som Følge heraf stode ogsaa disse i Spidsen for de politiske Bevægelser i Dalarne under Unionen; men ihvorvel Bjærgværksejerne og Dalalmuen villig havde fulgt Engelbrekt og Sturerne, fandt alligevel Gustav Erikson i Begyndelsen af sit Ophold i denne Provins ikke Sindsstemningen hos de først nævnte saadan, at han vovede at træde offentlig op blandt Folket i de Sogne, som vare mest afhængige af Bjærgværksdriften, men maatte tage sin Tilflugt til Egne, der vare mere uafhængige af de adelige Slægts- og Bjærgmandsinteresser, og hvor Fædrelandets Vel og Ve tyngede mere i Vægtskaalen end private Fordele og Hensyn.

For at forstaa, hvad der bevægede Gustav Erikson til at søge et Tilflugtssted i Dalarne og derfra begynde Befrielsesværket, ville vi i Korthed stille os for Øje Hovedtrækkene af Dalkarlenes Deltagelse i Unionstidens Kampe og deres Stilling til det nationale Partis fornemste Ledere.

Rejsningen under Engelbrekt Engelbrektson danner en

Epoke i Dalarnes Historie under Unionen. Den lykkedes, og fra denne Tid af staa Bjærgværksejerne som et mægtigt politisk Parti, der taler og handler i eget Navn, men oftest enten med Almuen foran sig som Skydeskive eller bag sig som Rygværn under det fælles Firma: »Vi kopparbärgsmän, silfverbärgsmän, järnbärgsmän och menige allmoge öfver all Dala«. Navnet Dalkarle skal først være blevet antaget af disse »Bärgsmän« for derved at betegne sig som et mandigt Folk, bosat i Dalarne; senere er det vel under den engelbrektske Rejsning som et Opmuntrings- og Partinavn gaaet over paa den Bondehær, der da benyttedes, og til sidst, lige til vore Dage, blevet anvendt paa den egentlige Dalalmue.

Efter Engelbrekt bemægtigede de store adelige Slægter sig Revolutionen og faa netop paa denne Tid stor Indflydelse paa Bjærgværksdriften, hvorfor de adelige Partiinteresser komme til at spille en mere fremtrædende Rolle, og man finder Dalkarlene snart i det ene, snart i det andet Partis Rækker, indtil endelig hele deres Kjærlighed og Hengivenhed fæster sig ved det stureske Navn, hvorved igjen deres alt forud grundlagte Anseelse styrkes og hævder sin Indflydelse paa Rigets Anliggender, i det de udgjøre Sturernes Hovedstøtte. Efter Sten Sture den yngres heltemodige Kamp ved Bogesund breder et Sorgens Tæppe sig over Riget, og en af sit Held overmodig Fjende spreder sig under Brand og Mord over hele Sverige, hvorved al Kjærlighed til Frihed og Selvstændighed var nær ved at udslukkes, og al Tanke om en yderligere Kamp og Modstand syntes opgivet, indtil efter Stockholms Fald det forfærdelige Blodbad igjen vakte den slumrende Nationalfølelse til nyt Liv, og Forsynet til sit Redskab ved Befrielsesværket udsaa en fredløs Yngling, som havde brudt sit Fangenskabs Lænker og var ilet tilbage til sit Fædreland for at ofre Liv og Blod i Kampen for den nationale Uafhængighed.

II.

Gustav Erikson Vasa var nær beslægtet med Sten Sture den yngres Ægtefælle, Kristina Gyllenstierna, som var hans Moders Halvsøster, og havde taget virksom Del i de Kampe, der i Slutningen af Unionstiden førtes af det nationale Parti mod Kristiern den anden og hans Tilhængere. Han var derfor ikke ubekjendt for Tropperne, tilmed da han havde udmærket sig ved Mod og Tapperhed. Siden mod Tro og Love bortført af Kristiern til Danmark var han flygtet bort fra sit Fangenskab og havde over Lübeck begivet sig til Sverige, hvor han først forgjæves opmuntrede Besætningen i Kalmar til fortsat Forsvar og derfra forklædt og ad hemmelige Stier flygtede til sit Fædrenegods Räfsnäs, hvor han fik Underretning om Stockholms Blodbad og sine nærmeste Slægtninges, der iblandt sin egen Faders, Død og Fangenskab. Nu var hans Plan moden, og han begav sig fra Räfsnäs over Kolsunds Færge op til Dalarne. En eneste Tjener fulgte ham paa Rejsen, og til denne betroede han de Ting, han i en Hast havde samlet for at lette sin Færd; men Tjeneren bestjal ham og rømmede bort fra ham. Det var i Midten af November 1520, at Gustav begav sig ud fra Räfsnäs til Dalarne.

Paa det Tidspunkt, Gustav ankom til denne Provins, var Tilstanden her ikke gunstig for en Folkerejsning. Skjønt Dalkarlene trofast havde staaet Sturerne bi i deres Kampe mod Danmark, behøver man ikke at være særdeles skarpsynet for at mærke, at der ved Gustavs første Optræden i Dalarne havde fundet et fuldstændigt Omslag Sted i en stor Del af Befolkningens Tænkemaade, især hos Bjærgværksejerne. Uagtet Vasa var nær beslægtet med Sten Sture den yngre og ved Krigstjeneste i dennes Rækker havde gjort sit Navn kjendt blandt Dalkarlene, fandt han dog i Begyndelsen en mindre hjælpsom Modtagelse i Sognene omkring Kopparberget.

Fra Kolsunds Færge tog Gustav Vejen over Hedemora

til Vika Sogn. I Hedemora Sogn ligger ved Dalelvens Bred i Nærheden af Trollbo en Kilde, som endnu bærer Navnet »Kong Gustavs Kilde«, fordi han skal have drukket af den paa sin Flugt. Allerede før sin Ankomst til Bärgslagen*) havde han aflagt sine Herreklæder og iført sig den Dragt, som benyttedes af Almuen i de nedre Dalsogne. Sine Penge, Klæder, Hest m. m. lod han tilbage i Forvaring hos den Bonde, hos hvem han havde foretaget sin Forklædning. Med en rund Hat paa Hovedet og en Øxe paa Skulderen søgte han Arbejde i et Bjærgværk for i Hemmelighed at udforske Sindsstemningen hos den vigtige Samfundsklasse, som ved flere foregaaende Lejligheder havde víst Prøve paa Mod og Fædrelandskjærlighed. Uden Tvivl fandt han ikke denne saaledes, som han havde ønsket, eftersom han hemmeligholdt sit Navn, indtil en tilfældig Hændelse foranledigede ham til at aabenbare for Anders Person paa Rankhyttan, hvem han virkelig var.

Denne Gaard ligger paa Sydostsiden af Søen Runn ikke langt syd for Byen Falun, og her tærskede han som Daglejer i en Lo sammen med nogle Karle. En guldbroderet Skjortekrave under hans Vadmelstrøje røbede ham for en Tjenestepige, som strax for sin Husbonde ytrede sin fattede Mistanke til den fremmede. Ved det Forhør, som Anders Person derefter anstillede over den mistænkelige Tærskemand, gjenkjendte han i denne en af sine Studenterkammerater fra Upsala og opfordrede ham til at berette, hvad der havde bevæget ham til hemmelig og forklædt at begive sig op til Dalarne. Nu omtalte Gustav uden Betænkning for sin Ungdomsven sit Fangenskab i Danmark, sin Flugt til Lübeck, de Farer, hvorfor han var udsat i Sverige, samt det stockholmske Blodbad. Fredløs og eftersporet af Danskerne bad han Anders Person om gode Raad,

---

*) Saaledes kaldes den af malmrige Bjærge opfyldte sydlige Del af Dalarne og nordlige Del af Nerike og Vestmanland.

Hjælp og Beskyttelse; Kong Kristiern havde nemlig ladet udsætte en høj Pris paa hans Hoved, og derved var hans Stilling bleven endnu farligere, eftersom Vindelysten ofte er en mægtig Spore til lave Handlinger, Svig og Bedrageri. Anders Person følte Medlidenhed med de Ulykker, som Gustav havde oplevet; men af Frygt for Efterforskningerne og en mulig Opdagelse, som kunde stille ham selv i et tvetydigt Lys, vovede han ikke at beholde Flygtningen hos sig længere end et Par Dage og raadede ham ved hans Bortgang til ofte at skifte Opholdssted. I det hele synes Gustav at have fundet en god Modtagelse paa Rankhyttan, skjønt Anders Person ikke ugjærne saae, at den farlige Gjæst forlod hans Hus.

Den Lade, i hvilken Gustav tærskede under sit Ophold paa Rankhyttan, er endnu til i uforandret Skikkelse og vedligeholdes nu som et offentligt Mindesmærke paa Statens Bekostning, medens i Begyndelsen, indtil Midten af forrige Aarhundrede, Gaardens Ejer for egen Regning vaagede over, at den ikke gik til Grunde. »Kungsladan«, som den kaldes, er bygget af grove Tømmerstokke i gammeldags Ladestil og indbefatter foruden den Lo, hvor Gustav førte Plejlen, og som udgjør en Tredjedel af hele Laden, et saa kaldet Gulv, skilt fra Loen ved en fire Fod høj Mellemvæg. Omtrent tre Fod fra den vestre Dør er en Firkant udhugget paa Gulvet, og et Sagn melder, at Gustav stod netop paa denne Plet, da han tærskede; men Sagnet er næppe paalideligt, da Tærskeren under sit Arbejde bestandig plejer at flytte sig.

Det laa i Sagens Natur, at Gustav maatte gaa frem med Forsigtighed under Udforskningen af Sindsstemningen hos Bjærgværksejerne, og derfor finde vi ogsaa, at han i Begyndelsen opsøgte Folk, med hvem han tidligere havde staaet i Forbindelse. Fra Rankhyttan begav han sig i Slutningen af November hemmelig en Nat paa Vej til Ornäs, som paa den Tid ejedes af Bjærgværksbesidderen Arendt

Person, hvem »han holdt for sin egen gode Ven og troede vel.« Over Søen Runn og Lillelven ankom han til Torsång. Isen paa Lillelven var saa svag, at han faldt i Vandet og var nær ved at drukne; han maatte da begive sig tilbage til Færgemandens Hus, hvor han blev Natten over og fik sine Klæder tørrede. Næste Dag fortsatte han Vejen til Ornäs; det Sted, hvor Gustavs Liv ved Forsøget paa at gaa over Elven svævede i Fare, bærer Navnet Glöttret (af Verbet glöttra ɔ: at risle, sprudle) og ligger tæt ved Færgestedet i Torsång, hvor Vandet strømmer med stærk Fart og derfor sjælden om Vinteren er belagt med Is, som da altid er meget svag.

I Torsång Sogn, et Par Mil syd for Falun, ligger paa en Odde ved en Fjord af Søen Runn Gaarden Ornäs. Paa den Tid ejedes den af Arendt Person Djekn, der var gift med Barbro Stigsdatter, som skulde blive Gustavs Frelserinde; thi da han med ungdommelig Aabenhjærtighed og Uforsigtighed for Arendt Person, som under ham havde tjent i Krigen mellem Kristiern den anden og Sten Sture den yngre, aabenbarede sit Navn og sin Plan at bringe en Rejsning i Stand mod Kongen, lovede Arendt ham vel al mulig Hjælp og tilbød ham sikkert Ophold paa Ornäs, saa længe han ønskede det; men medens Anders Person paa Rankhyttan viser sig som en forsigtig og beregnende Mand, som paa den ene Side var i Besiddelse af saa megen Ære og Retsfølelse, at han ikke vilde forraade sin Ungdomsven, men paa den anden heller ikke ugjærne saae, at han blev befriet for den farlige Gjæsts Besøg, viser Arendt Person sig derimod ved sin Fremgangsmaade som en vindelysten og troløs Ven, der ej tog i Betænkning at krænke Gjæstfrihedens Love og bryde gamle Venskabsbaand for at komme i Besiddelse af den Pris, som var sat paa en forfulgt Flygtnings Hoved, eller ved at udlevere ham opnaa Gunst og Naade hos Magthaverne. Efter at han med gode Løfter havde dysset Gustav i Ro, forte han ham op til et Rum i

det øvre Stokværk af den Loftsbygning, som i næsten uforandret Skikkelse endnu er til paa Ornäs. Dernæst drog han selv afsted til den rige og ansete Måns Nilson Svinhufvud, som boede i Alpeboda paa den Gaard, der nu kaldes Fläskkällaren. Maaske havde Arendt Person for ikke at vække Gustavs Mistanke angivet som Grund til sin Bortrejse, at han agtede at udforske Naboernes Tænkemaade. Imidlertid aabenbarede han strax ved sin Ankomst til Fläskkällaren for Måns Nilson de fortrolige Meddelelser, Gustav havde gjort ham, og opfordrede ham til at være sig behjælpelig med at gribe og udlevere den værgeløse Flygtning, som havde søgt Beskyttelse under hans Tag. En saadan Handlemaade stemmede dog ingenlunde overens med Måns Nilsons Karakter, hos hvem Arendt havde haabet at finde aabne Øren for sit Forslag, eftersom han var Kongens Foged paa Kopparberget og hørte til den dansksindede Slægt Svinhufvud. Han fandt dog snart, at han fuldstændig havde forregnet sig; thi skjønt Måns Nilson af Frygt for Kristierns Hævn ej vovede at yde Gustav Hjælp og Beskyttelse, vilde han alligevel ikke tage nogen Del i det sorte Forræderi, som foresloges ham. Derfor afviste han med Bestemthed det gjorte Forslag og raadede Arendt at vise den farlige Flygtning fra sig og lade ham fare, hvorhen han vilde. Forbitret over dette Afslag besluttede Arendt Person ufortøvet at begive sig til Sætra eller den nuværende Sæter Kongsgaard, hvor hans Svoger Brun Bengtson, som var Kristierns Befalingsmand og Foged over Bergslagen og hele Dalarne, den Gang boede. Her fandt han villigere Øren, og efter at han var bleven Natten over hos sin Svoger, vendte han den næste Morgen med denne og tyve Mand tilbage til Ornäs for at gribe Gustav; men til sin Forbavselse og Harme fandt han, at Byttet var sluppet ud af hans Garn.

Forsynet havde udset Arendt Persons Hustru Barbro Stigsdatter til et Redskab for Gustavs Frelse ud af den

truende Fare. Da denne ædle Kvinde saae sin Mand paa Tilbagevejen fra Fläskkällaren rejse forbi Ornäs, vaagnede hendes Mistanke, og da hun formodede, at han drog til Sætra for at underrette den danske Foged om den Fangst, som kunde gjøres paa Ornäs, fattede hun den modige Beslutning at redde den Ædling, som fuld af Tillid og uden at ane Uraad havde søgt Beskyttelse under hendes Tag.

I det saa kaldte »Fatbur«, som ligger paa nordre Side i det øvre Stokværk af den oven for nævnte Loftsbygning paa Ornäs, havde Gustav af Arendt Person faaet anvist en Hvileplads. Skjønt Barbro paa sin Mands Spørgsmaal, paa hvad Tid Gustav forlod Ornäs, opgav, at han allerede den foregaaende Aften var bleven savnet, og at ingen vidste, hvorhen han havde begivet sig, tale dog flere Grunde for, at han først afrejste fra Ornäs samme Morgen, som Arendt vendte tilbage fra Sætra, om der end ligger nogen Overdrivelse i den Beretning, at hun først, da hun saae sin Mand i Selskab med Brun Bengtson og 20 andre nærme sig sit Hjem, var sprunget op til Gustav paa hans Kammer, havde aabenbaret ham den sig nærmende Fare og raadet ham til skyndsomst at begive sig paa Flugt. Rimeligvis havde Barbro, som af Mandens lange Udeblivelse yderligere styrkedes i sin Mistanke, i Nattens Stilhed fuldkommen gjennemskuet hans Hensigt og besluttet ikke at lade den af saa mange Farer truede Gjæst blive et Offer for den Snare, der var lagt for ham. Efter at hun havde fattet sin Beslutning at tilintetgjøre sin Mands forræderske Planer, befalede hun en tro Tjener, Jakob Jakobson fra Viken i Torsång Sogn, at spænde en Hest for og kjøre hen til Loftsbygningen. Derefter gik hun selv op til Gustav, tilkjendegav ham sin Mistanke og raadede ham til hurtig at begive sig til Svärdsjö, enten han nu havde omtalt for hende, at han der i Præsten Jon havde en Kammerat fra sin Skoletid, eller hun vidste, at denne var en paalidelig Mand, som var ugunstig stemt mod Kristiern den anden og hans

Parti. For at Gustavs Afrejse skulde blive en Hemmelighed for de andre Husfolk, i Fald hendes Mand havde givet nogen af sine Tjenere det Hverv at bevogte ham og hindre hans Afrejse, førte hun Gustav, efter et Sagn, hvis Sandhed man med rette kan drage i Tvivl, og som først synes at være blevet opdigtet i en nyere Tid for yderligere at romantisere det æventyrlige ved Flugten, fra Fadeburet gjennem den smalle Gang, der leder herfra til det uden for den vestre Langvæg særskilt udbyggede afsides Rum, og lod ham glide ned ved Hjælp af et langt Haandklæde. Neden for Bygningen stod Jakob med Hesten og Slæden færdig til efter sin Madmoders Befaling at kjore ham over Søen Runn.

Der gaar et Sagn, at Arendt Person aldrig har tilgivet sin Hustru det Puds, hun spillede ham ved at hjælpe Gustav paa Flugt. Om Dagen levede han i Stilhed for sig selv i det Værelse, som laa Væg om Væg med det, hvori hans Hustru boede, men vilde ikke se og tale med hende; om Natten maatte hun dog hvile i samme Seng som han. Sengen gik nemlig tværs igjennem den Væg, der skilte deres Værelser fra hverandre, og var gjort som et stort Skab med Døre paa begge Sider. Snart blev dog dette Liv utaaleligt for dem begge, og han lod sig da skille fra hende. Barbro flyttede til Holm i Stora Tuna, hvorimod Arendt, som indtraadte i et nyt Ægteskab med Rigsraad Clas Påvelson Kyles Datter, rimeligvis lige til sin Død var bosat paa Ornäs. Han blev klog af Skade og deltog ikke i noget af de senere Dalopror, men drog sig tilbage fra al Deltagelse i det politiske Liv. Det er ejendommeligt at se, at Kong Gustav Vasa ikke tog i Betænkning at henrette Barbro Stigdatters Fader Stig Hanson Djekn, da denne gjorde sig skyldig i Majestætsforbrydelse, og heller ikke at tage Anders Persons og Måns Nilsons Hoveder, da de havde forbrudt deres Liv ved oprørske Handlinger mod deres lovlige Øvrighed; men lige saa lærerigt er det at se, at

samme Mand havde en ædel og ophøjet Karakter nok til ikke at kræve nogen Hævn eller Straf over dem, der vare optraadte mod ham som privat Mand, da han fredløs og forfulgt som et jaget Vildt flygtede fra det ene Sted til det andet.

Med særlig Velvilje ihukom Gustav den Bistand, som Barbro havde ydet ham i Nødens Time, og med gavmild Haand gav han hende flere Beviser paa sin Taknemmelighed. Da hendes Navn ikke forekommer i offentlige Dokumenter efter Aar 1542, er man berettiget til at antage, at hun er død ved denne Tid.

Den gamle Loftsbygning i Ornäs, der saaledes ydede Gustav et Ly paa hans Flugt, findes endnu bevaret i næsten uforandret Skikkelse og drager paa Grund af de Minder, der knytte sig til den, aarlig mange rejsende derhen, men er ogsaa ved sit eget ejendommelige og tiltalende Ydre værd at se. Den er opført af svære, raa Tømmerstokke og bestaar foruden Kjælderen af to Stokværk. Bygningen, der kun synes at have været bestemt til at bebos om Sommeren, har intet Ildsted eller noget Spor af, at der har været et saadant. I det nederste Stokværk findes tre særskilte Rum, som kun synes at have været bestemte til Forraadskamre. Derfra kommer man ad en fritstaaende Vindeltrappe op til det øvre Stokværk, som først bestaar af en dækket Svalegang langs hele Husets Side, hvorfra Døre føre ind til de fem særskilte Rum, som ellers ingen Forbindelse have med hinanden. Af disse Rum er det kun det saa kaldte Fatbur, der har nogen Mærkelighed. Herved forstaas et Værelse, hvori man opbevarede fine Stadsklæder og andre Kostbarheder, Husgeraad m. m., og som vel ogsaa ofte benyttedes til Gjæstekammer. I dette Værelse var det, at Gustav Vasa tilbragte hin Nat før sin Flugt bort fra sin forræderske Vært. Det ligger i Bygningens nordre Gavl, holder 28 Fod i Længden og 22 i Bredden og har to langstrakte, men smalle Vinduesaabninger, den ene med 8 Af-

delinger smaa Ruder paa den vestre Langside, den anden med 4 i den nordre Gavl. Væggene ere efter gamle Tiders Skik fuldkommen nøgne og uden al Beklædning.

I dette Værelse findes adskillige Sager til Minde om Gustav Vasas Ophold her. Hvad der først og fremmest tildrager sig vor Opmærksomhed. er den Seng, i hvilken han søgte Hvile og Vederkvægelse. Den er gjort af grove Brædder og hviler paa fire tykke Stolper, som skyde flere Tommer op over Sidestykkerne. Senere har man over den opsat et Omhæng af blaat Tøj med gule Kroner, som øverst oppe sammenholdes af en stor forgyldt, kongelig Krone; men denne Pynt vanhelder i høj Grad Sengen, som vi hellere saae i sin oprindelige, simple Skikkelse. En af Ornäs's tidligere Ejere, Inspektør Jakob Brandberg, har her samlet en Del forskjellige Gjenstande fra Gustav Vasas Tid og til Minde om hans Vandringer gjennem Dalarne, som vi imidlertid let kunne forbigaa, da de savne al Interesse, for kun at nævne to, nemlig en smuk, med Sølv indlagt Hjulbøsse af Valnøddetræ, paa hvilken et indlagt G I (Gustavus primus), omgivet af 4 Kroner, og et S. G. R. (Sveorum Gotorum Rex) med Aarstallet 1547 vidner om, at den har tilhørt Gustav selv, og dernæst Barbro Stigsdatters interessante Portræt.

Bygningen, som var i høj Grad forfalden, lod Brandberg istandsætte paa egen Bekostning, men nu vedligeholdes den, siden Midten af forrige Aarhundrede, paa offentlig Bekostning som et Statsmindesmærke. Den høje. ret anselige Bygning, der udvendig er bedækket med Tagspaan som Brynjeskæl og rødmalet til Beskyttelse mod Sol og Regn, tager sig prægtig ud paa den høje Gaardsplads midt paa en i Runnsøen udskydende Odde og vækker vor Opmærksomhed og Interesse baade ved sine Minder, sin ejendommelige Karakter og smukke Beliggenhed.

III.

Da Gustav over Søen Runn kom til Korsnæshytterne, som laa paa Grænsen mellem Kopparbergs og Vika Sogne, gik han ind i en af disse Hytter for at spørge om Vejen til Svärdsjö; men da han fik Øje paa Bjærgværksejeren Nils Hanson fra Främsbacka, som sad henne ved Arnen, sneg han sig strax ud af Hytten, da han ikke vilde give denne ivrige Tilhænger af Kristiern den anden Anledning til Mistanke og derved lette de Efterforskninger, som han med Sikkerhed kunde vente, at Arendt Person og Brun Bengtson vilde foretage. Derefter gik han ind i en anden Hytte i Nærheden, Sandvigshytten, og bad en Smelter om at vise sig den korteste Vej til Svärdsjö. Sagtens har Karlen Jakob allerede forladt ham ved Ankomsten til den anden Bred af Søen Runn, da man ellers kunde vente, at han, som var født i Torsång, maatte kjende Vejene i disse Egne, eller, dersom dette ikke var Tilfældet, at Gustav burde have været saa forsigtig, at han ikke havde udsat sig for fremmedes nysgjerrige Blikke og ved Spørgsmaal røbet, hvorhen han agtede sig, men have ladet Jakob spørge om Vejen. Imidlertid gav Smelteren ham de ønskede Oplysninger, og Gustav gav ham ved Afskeden en Sølvdolk med de Ord: »Hvis Gud hjælper mig, saa kom til mig, da skal jeg nok betale dig.« Fra Korsnäs begav Gustav sig først til Byen Holmen, som ligger ved den nordlige Ende af Hosøen, og fulgte siden Vintervejen til Bengtsheden. Fra Holmen gik Vintervejen langs med den venstre Bred af Sundborns Aa til Danholn, hvor Svärdsjö Sogn den Gang begyndte. Ved Danholn skilte den store almindelige Vintervej sig fra Aadraget og gik langs med et større Mosedrag, Kolarbomoserne, forbi Karlborn til Sönnerboren, det nuværende Sundborns By, videre over en Vig af Søen Toftan ved Navn Lumsvigen, hvorfra den fortsættes igjennem Byerne Ruppstjärn og Svedsgården til Bengtsheden By. Sidst nævnte By ligger i Svärdsjö Sogn, en lille Mil fra Sundborns Kirke

og 2 gode Mil fra Korsnäs. Da Natten var nær for Haanden ved Gustavs Ankomst til Bengtsheden, søgte han Herberge i Åkersgården. Hans Begjæring blev opfyldt, og da Bondekonen, som saae ham staa ørkesløs, rettede følgende Opfordring til ham: »Vejfarende! Gjør mig nogle Pølsepinde, siden du intet andet har at gjøre,« skal han have svaret: »Ikke kan jeg gjøre eder Pølsepinde.«

Fra Åkersgården begav Gustav sig til Præstegaarden i Svärdsjö, hvor han opholdt sig i 8 (efter andre Angivelser 3) Dage. Skjønt han havde været personlig bekjendt med Præsten Jon i deres fælles Skoletid i Upsala, vovede han dog ej strax at vende sig til ham; han havde jo af Arendt Persons svigfulde Færd tydelig lært, at Stemningen hos Ungdomsvenner let kan undergaa Forandringer, og at den Mand, paa hvis Hoved der er sat en høj Pris, ikke kan gaa forsigtig nok frem. Derfor sluttede han sig i Førstningen til Karlene i Præstegaarden og hjalp dem med at tærske for imidlertid at udforske deres Husbondes Tænkemaade. Da han nu til sin Glæde erfór, at Jons Anskuelser ikke havde undergaaet nogen væsentlig Forandring siden deres Ungdomsbekjendtskab, aabenbarede han for denne sit virkelige Navn og sine Planer om at formaa Dalalmuen til at begynde en Rejsning mod de danskes trykkende Herredømme. Han blev godt og gjæstfrit modtaget af Jon og blev nogle Dage hos ham. En af Hovedbygningerne paa Ejendommen Kristineberg i Sundborns Sogn er i senere Tider bleven flyttet derhen fra Svärdsjö Præstegaard, hvor den tidligere har staaet, men blev nedreven og solgt ved den nuværende Hovedbygnings Opførelse. Det skal være den samme, i hvilken Gustav boede under sit Ophold hos Præsten Jon, og det Værelse, som han fik anvist til Sovekammer, paavises endnu. Da Jons Husholderske (efter andre hans Hustru) en Dag saae sin Husbond holde Vaskefadet eller Haandklædet, medens den nyankomne Gjæst, som hun ikke kjendte, vaskede sig, vaagnede hendes Nysgjerrighed, og

hun spurgte om Aarsagen til denne Høflighedsbevisning. Jon gav hende vel det undvigende Svar: »Det kommer ikke dig ved,« men besluttede dog hemmelig at sende Gustav til et sikrere Opholdssted, især da han med rette frygtede, at Rygtet om en fremmeds Ankomst til Svärdsjö Præstegaard kunde komme for Fogden Brun Bengtsons Øren, der nu saa vel i Svärdsjö som i de omliggende Sogne havde begyndt at anstille Efterforskninger efter fremmede i Almindelighed og efter Gustav i Særdeleshed. Han førte derfor Gustav til en paalidelig Bonde ved Navn Sven Elfson, som skal have været Dyrekarl eller kongelig Skytte og boede omtrent en halv Mil nordøst for Svärdsjö Kirke i Isala.

Det kan maaske synes mangen en underligt, at Gustav her oppe blandt Armodens Sønner, eftersporet af sine Fjender, med en høj Pris paa sit Hoved, undgik at blive forraadt og opdaget. Dog er denne Gaade ikke meget svær at løse. De Egne, til hvilke Gustav nu havde taget sin Tilflugt, vare mere uberørte end de nedre Dalsogne af de adelige Partiinteresser, noget større Omslag i Folkets Tænkemaade til Fordel for Unionskongen havde endnu ikke fundet Sted, og man saae i Gustav Erikson en forfulgt Flygtning af det fædrelandske Parti, en Ven af Sturerne, som man burde hjælpe, om man end ikke var til Sinds at gribe til Vaaben. Gustav selv var fra tidligere Tid uden Tvivl kjendt af mange som en tapper, fædrelandssindet Mand, og ingen Steds modtog Folket ham som en Bedrager eller Lykkejæger, der af private Interesser vilde vække det til Oprør.

Imidlertid eftersporedes han flittig af den danske Foged Brun Bengtson, som af sin Svoger Arendt Person havde faaet at vide, at en modig Adelsmand af det nationale Parti var undsluppen fra Stockholms Blodbad og havde begivet sig op til Dalarne for at kalde Befolkningen i Vaaben og begynde en Rejsning mod Kristiern, og næppe var han kommen inden for Sven Elfsons Døre, førend danske Spejdere

vare i Hælene paa ham og strængt spurgte sig for i Stuen, om de ikke havde set en ung Herremand, der søgte at stifte Oprør mod Kongen. Sven Elfsons Hustru, som var i Færd med at bage Brød, mærkede strax, at Spejderne med mistænksomme Blikke betragtede Gustav, der stod og varmede sig ved Ovnen. For at betage dem al Mistanke skal hun med sjælden Aandsnærværelse have givet ham et dygtigt Slag over Nakken med Ovnragen, som hun holdt i Haanden, med de Ord: »Hvorfor staar du her og gaber paa fremmede? Har du aldrig set Folk før? Pak dig strax ud i Laden.« Gustav efterkom hendes Befaling, og Spejderne lode ham forlade Stuen uden nogen Mistanke, da de ikke kunde forestille sig, at den Person, der tiltaltes og behandledes saa haardt af en simpel Bondekone, var den stolte Adelsmand, som de søgte.

Skjønt dette Sagn først er blevet optegnet to Hundrede Aar efter selve Begivenheden, synes det alligevel, om ogsaa Opholdet i Isala til en vis Grad er blevet romantiseret, at bestyrke, at Gustav virkelig har ført Plejlen i Sven Elfsons Lo, enten det nu var for derved lettere at forjage Mistanken eller for at gjøre nogen Nytte for det Brød, han fik af Skytten. Et yderligere Bevis herfor er en gammel Indskrift paa den ottende Stok i den søndre Langvæg, omtrent tre Alen fra Lodoren; den lyder saaledes: »Kong Gustav har tærsket her.« Ved det Sognestævne, som Folkernius holdt i Svärdsjö for at optegne de Sagn, der fandtes om Gustavs Ophold i dette Sogn, opgav Anders Hanson, en Sønnesøns Søn af Sven Elfson, at Gustav ikke blot havde tærsket, men ogsaa ligget i den nævnte Lade. I Anders Hansons Beretning, der i det hele synes at være fri for Overdrivelser, indsneg sig alligevel uden nogen Protest fra de tilstedeværendes Side den mærkelige Fejl, at Gustav skulde have opholdt sig i Isala »en god Del af Vinteren, indtil Vaaren kom.« Uden Tvivl opholdt han sig der kun nogle faa Dage.

Da Sven Elfson saae, at Gustav ikke længere med Sikkerhed kunde opholde sig i Isala, og Gustav selv ønskede saa snart som muligt at komme til de betydeligere Sogne omkring Siljan for der at udforske Stemningen for en Befrielseskrig, førte Sven ham til to paalidelige Kroneskytter i Marnäs. For at han ikke skulde blive greben af sine Forfølgere, der overalt søgte ham og bevogtede Veje og Broer, gjemte Sven Elfson ham i et Halmlæs og begav sig paa Vej op til de ensomme Skove, som laa paa Grænsen mellem Svärdsjö og Leksand. Et Sagn fortæller, at han undervejs i Nærheden af Lingheds By mødte nogle af Brun Bengtsons Udsendinge, som gjennemstak Halmlæsset med Spyd og saarede Gustav i Benet. Kort derefter mærkede Sven af det Blod, som fra Læsset begyndte at dryppe ned paa Jorden, at Gustav var bleven saaret. Af Frygt for, at Blodet paa Vejen skulde vække Formodninger hos Brun Bengtsons Lejesvende, der efter at have undersøgt Halmlæsset uden Mistanke havde ladet ham fortsætte sin Rejse, eller hos andre, hvem han mulig kunde møde paa Vejen, tog Sven sin Kniv op og skar Hesten i Foden. Herved blev det let for ham at gjøre Rede for Grunden til Blodpletterne paa Vejen, hvis nogen spurgte ham herom. Mange Folk fortælle endnu den Dag i Dag, at det Tilnavn »kråkor«, som Svärdsjöboerne have, er opkommet deraf, at Sven Elfson, som var fra Svärdsjö, skar sin Hest i den Del af Foden, som kaldes »kråkan«. Ogsaa véd mangen Svärdsjöbo at fortælle, hvorledes Gustav blev saaret i Foden i Nærheden af Lingheds By lige for B e n ø e n. Dette Sted var oprindelig en Ø, men hænger nu, efter at Søen er bleven sænket, sammen med det faste Land og skal have faaet sit Navn deraf, at Undersøgelsen af Halmlæsset gik for sig lige foran den.

At Gustav med Velvilje mindede Svärdsjö Menighed, viser den ene af de to forgyldte Sølvkroner, som pryde dens Kirketag; thi den er en Gave af ham og bærer den Indskrift: Gustavus rex Sveciæ. — Præsten Jon skal efter

et ældre Manuskript paa Tuna Hede 1528 med sit Hoved have maattet bøde for sin Delagtighed i »Daljunkerens« Oprør.

Paa en temmelig fri Plads i Isala By staar med rødmalede og med Brædder belagte Hjørner den Lade, hvori Gustav tærskede under sit Ophold hos Sven Elfson, og den vilde næppe vække nogen Opmærksomhed, hvis ikke en Mindesten ved dens Side var den stumme Tolk om en usædvanlig Begivenhed, som havde tildraget sig der. Den vedligeholdtes i længere Tid af Ejerne selv; men 1684 gav Karl den ellevte ved sit Besøg i Isala et Bidrag til dens Reparation, og 1757 fik Sven Elfsons Ætling i syvende Led yderligere Hjælp til at istandsætte den. Gustav den tredje lod ved Siden af den oprejse et smukt Mindesmærke af Elfdals Porfyr med den Indskrift paa Forsiden: »Her tærskede Gustav Erikson, forfulgt af Rigets Fjender, af Forsynet udset til Fædrelandets Redning.« Tillige skjænkede Gustav den tredje den daværende Ejer Hans Janson en Ærepenge til at bæres af ham og dem af hans Efterkommere, som eje Gaarden, til Minde om den Troskab, deres Stamfader Sven Elfson viste mod Gustav Erikson paa hans Flugt i Dalarne. Hæderstegnet har følgende Indskrift: »Til Sven Elfsons Hæder, som frelste gamle Kong Gustav, bære hans Efterkommere i Isala By denne Penge, given af Kong Gustav den tredje 1787.«

I Marnäs By, som ligger et Par Mil nordvest for Isala paa Grænseskjellet mod Rättvik og Leksand, boede paa den Tid to Kroneskytter, Per og Mats Olson. Til disse førte Sven Elfson Gustav; men da Efterforskningerne efter Flygtningen fortsattes paa alle Kanter, og Marnäs ikke længere tilbød Gustav tilstrækkelig Sikkerhed, førte disse to paalidelige Mænd ham hemmelig vester paa, omtrent en halv Mil, til et Sted i Skoven ved Lungsøen. Der laa han skjult i tre Døgn under en saa kaldet »låga« eller omstyrtet Fyr. Man har villet aflede Stedets nuværende Navn Närbo-låga af den »låga«, under hvilken Gustav laa skjult, samt deraf,

at de tro Kroneskytter fra Marnäs nærede ham eller hemmelig førte Mad ud til ham. Siden førtes Gustav af sine Beskyttere en halv Mil længere op til en høj, af Kær omgiven Bakke, som af Almuen endnu den Dag i Dag kaldes Kungshögen til Minde om denne Begivenhed. Oven paa den findes en lille flad Plads, hvor der 1829 til Minde om, at Gustav holdt sig skjult her, rejstes en Sten med den Indskrift: Gustav I. MDXX.

Herfra førte Per og Mats Olson ham siden op til Rättvik, hvor han agtede ved Kirken at stille en offentlig Opfordring til Folket om at gribe til Vaaben. For at undgaa Farer og Efterstræbelse færdedes de med ham ad Vintervejen gjennem Leksandskoven over Fæbodesøen, Ungsøen, Liugaren forbi Undsättsholmen, Varnäs og Fiskholmene til den nedre Gärdsoby, hvor han i nogle Dage skal have ligget skjult i en Kjælder, som endnu forevises i Borggaarden. Gustav glemte ikke efter sin Tronbestigelse den Taknemmelighedsgjæld, hvori han stod til Marnäsbønderne for den Hjælp og Bistand, de havde ydet ham under hans Flugt, i det han gavmild belønnede Mats Olson med Kysveden.

(Sluttes.)

D. H. Wulff.

Fra Afladshandelens Tid.

Middelalderen var i mange Henseender en haard Tid; der var saa megen Ondskab i Verden, og hvor tungt var ikke det Tryk, som hvilede paa Fattigfolk, og hvor raa var ikke baade den Gejstlige og Lægmanden i deres Nydelsessyge og Begjærlighed? Hvem straffede den Junker, som mishandlede Bonden? Hvem beskyttede de fattige Borgere mod de rige Raadsherrers indflydelsesrige Frænder? Haardt var Arbejdet fra Morgen til Aften, ved Sommer- som ved Vintertid; snart kom Pest, snart Misvæxt og Hungersnød; uforstandig var hele Verdensordenen, og fattigt var det jordiske Liv paa Kjærlighed. Kun hos Gud var der Redning for Elendigheden, for ham var alt jordisk ringe og ubetydeligt, for ham var Menneskets Kløgt saa liden som Straaet paa Marken. Hvis han var naadig, kunde han frelse Menneskene fra dette Livs Nød og holde dem skadesløse i det evige Liv for alle Trængsler her neden; men hvorledes kunde man vinde denne Naade? Ved hvilke Dyder turde det svage Menneske haabe at vinde den uendelige, guddommelige Frelse? Mennesket var jo siden Adams Tid fordømt til at ville det gode og gjøre det slette; forfængelig var selv hans bedste Dyd, Arvesynden var hans Forbandelse, og det var ikke hans Fortjeneste, om Gud skjænkede ham sin Naade.

Saadanne ængstelige Klagesuk undslap mangt et for-

pint Menneskehjærte; men fra den hellige Skrift, der for Folket dog kun var som et dunkelt Sagn, gjenlød et dæmpet Ord: Kristus er Kjærlighed. Dog den herskende Kirke kjendte kun lidet til denne Kjærlighed, efter dens Lære stod Gud langt borte fra Menneskesjælen, den korsfæstedes Billede dulgte sig bag talløse Helgener og salige, hvis Mægling og Mellemkomst var nødvendig over for den nidkjære Gud. Paven paastod, at han var Bestyrer af Kristus's uudtømmelige Naade, og Kirken lærte, at ved Helgeners Forbønner var der opsamlet en uendelig Skat af gode Gjerninger, Bønner, Faster og Bodsøvelser til Velsignelse for andre, og alle disse Skatte bestyrede Paven, og deri kunde han meddelagtiggjøre, hvem han vilde, og saaledes fri ham for hans Synder. Og ligesaa kunde Paven, naar troende sluttede sig sammen til et fromt Broderskab, forunde dem den Naade, at Overskuddet af gode Gjerninger som Bønner, Messer, Valfarter, Bodsøvelser og milde Gaver gik fra den ene over til den anden.

Denne Lære om Kirkens Aflad var i Virkeligheden den største Forargelse blandt den katholske Kirkes mange Vildfarelser. Paven som Eneforvalter af denne opsamlede, uendelige Naadeskat solgte de troende Anvisninger paa dette Skatkammer, og ganske vist var den renere Opfattelse aldrig ganske udslukket i Kirken, ganske vist lærte endnu enkelte Mænd ved Universiteterne og ærlige Sjælesørgere, at Paven ikke kunde tilgive selve Synderne, men alene eftergive de Bodsøvelser, som Kirken foreskrev; men saadanne Mænd maatte tage sig højlig i Agt for, at deres Lære ikke slog over i en aabenbar Modstand mod Afladskræmmernes Forretning; thi hvad brød vel det femtende Aarhundredes Paver sig om deres egen Kirkes ægte Lære? Ve enhver, der tvivlede om, at Paven havde Ret til at skille ham fra Gud, til at aabne eller lukke Himlens Port for ham. Penge var det eneste, de begjærede til deres Kvinder, Børn, Nepoter og fyrstelige Hofholdning, og der bestod et frygteligt

Fællesskab af Interesser mellem dem, Biskopperne og det fanatiske Parti i Tiggermunkenes Ordener.

Det er bekjendt nok, hvorledes Afladshandelen ved Begyndelsen af det sextende Aarhundrede tog Overhaand i Tyskland og dets Nabolande, og hvilken ryggesløs Frækhed der herved udfoldedes. Naar Tetzel med samt sin Afladskiste holdt sit Indtog i en Stad, red han med et stort Følge af Munke og Præster frem som en velnæret, hovmodig Dominikaner; man ringede med Kirkeklokkerne, Gejstlige og Lægfolk droge ham ærefrygtsfulde i Møde og førte ham til Kirken, her blev der i Skibet rejst et stort, rødt Kors med Tornekronen og Sømhullerne, og mangen en Gang blev det forundt det troende Folk at skue, hvorledes den korsfæstedes røde Blod kom i Bevægelse. Ved Korsets Sider vajede Kirkefaner med Pavens Vaaben og trefoldige Krone, foran Korset stod den berygtede Kiste, der var stærkt beslaaet med Jærn; i Nærheden var anbragt en Prædikestol, hvorfra Munken med raa Veltalenhed forklarede sin Aflads undergjørende Kraft og foreviste et stort Dokument fra Paven med mange vedhængende Segl; modsat Prædikestolen var Pengebordet opstillet med Afladssedlerne, Skrivetøjet og Pengeposerne; her kjøbte den tilstrømmende Mængde den evige Frelse af Tetzels gejstlige Medhjælpere.

Kirkens Brøst vare utallige, mod dem alle rejste den sædelige Følelse sig; men Kjærnen i den hele Bevægelse var dog Kampen mod Naademidlerne, som indeholdt den dybeste Haan mod Befolkningens inderste Hjærtelag; Reformationens store Tid vil man først ret kunne forstaa, naar man opfatter den som en Hjærtens Protest mod al Usandhed, Ukjærlighed og Haan mod det helligste.

Overalt i Tyskland rørte Oppositionen sig; men endnu var den Mand ikke funden, der i sit Indre skulde gjennemgaa alle Folkets Smerter og Længsler og saaledes voxe frem til en Fører for sit Folk, der med Begejstring i ham gjenfandt sit Væsens inderste Kjærne; først for to Aar

siden var han bleven Lærer i Physik og Dialektik ved det nye Universitet i Wittenberg, og netop paa denne Tid knælede han i den romerske Slettes Støv og saae med from Henrykkelse hen mod Horizontens Rand, hvor den hellige Stads Taarne hævede sig frem*). — Af en latinsk Skolediscipels Erindringer ville vi søge at danne os et Billede af de Rørelser, som gjærede i Befolkningens Inderste.

Frederik Mecum (Myconius) var Søn af ærbare Borgerfolk fra Lichtenfels i Øvrefranken og født 1491. Med sit trettende Aar kom han til Latinskolen i den fremblomstrende Bjærgværksby Annaberg, oplevede her, hvad vi snart skulle fortælle med hans egne Ord, og gik i Aaret 1510 som en nittenaarig Yngling i Kloster. Som Franciskanermunk var han en af Wittenberger-Professorernes første, ivrigste og mest trofaste Tilhængere, traadte senere ud af Ordenen, blev Præst for den nye Kirke i Thüringen og sluttelig Sognepræst og Superintendent (Biskop) i Gotha, hvor han gjennemførte Reformationen og døde i Aaret 1546. Til Luther stod han i et ejendommeligt Forhold; han var ikke blot hans beskedne og inderlige Ven inden for Privatlivets Kreds, men over hans hele Forhold til Luther hvilede der lige til hans Død et Skjær af Poesi, som forklarede hans hele Liv; under hans Ungdoms mest skæbnesvangre Tid, syv Aar før Luther begyndte Reformationen, havde den store Mands Billede víst sig for ham i Drømme, havde stillet hans urolige Hjærtes Tvivl, og i Drømmens Forklarelse saae den trohjærtige, fromme Mand fremtidig til enhver Stund sin store Ven; men ogsaa en anden Omstændighed gjør Fortællerens Personlighed interessant for os. Hvor ulig den fine, blidt organiserede Mand end var sin trodsige Ven, frembyder deres Ungdomsliv dog en paafaldende Lighed, og mangt, som er blevet os ubekjendt fra

---

*) Om Luthers Besøg i Rom (1510) se nærmere oven for Side 212.

Luthers Ungdom, finder sin Forklaring i Myconius's Fortælling om hans Ungdomstid. Begge vare fattige Elever i en latinsk Skole, begge bleve gjennem indre Kampe og ungdommeligt Sværmeri drevne ind i Klosteret, ingen af dem fandt her den Fred, de lidenskabelig søgte, men kun nye Tvivl, større Kampe og lange, kvalfulde Aar, fulde af bange Usikkerhed. For begge blev dernæst den frække Tetzel den Anstødssten, som oprørte deres Sind og bestemte deres senere Livs hele Retning og Virksomhed; sluttelig døde de begge i samme Aar, Myconius syv Uger efter Luther; fem Aar forud var han ved et Besværgelsesbrev fra sin Ven vakt fra en dødelig Sygdom til nyt Liv.

Foruden theologiske Sager har Frederik Myconius ogsaa i det tyske Sprog udgivet en sin Tids Krønnike, hvori han udførligst behandler sin egen Tid og Tilstandene i Gotha. Velbekjendt og oftere trykt er dernæst den Drøm, han havde den første Nat efter sin Indtrædelse i Klosteret; Apostelen Paulus, der i denne Drøm optraadte som hans Fører, havde, som Myconius Aar senere troede at mindes, Luthers Person, Aasyn og Stemme. Denne lange Drøm er affattet i det latinske Sprog; men Indledningen til samme er bevaret i en samtidig tysk Afskrift, der opbevares i Bibliotheket i Gotha, og det følgende er paa enkelte Forkortelser nær en i det hele tro Gjengivelse af samme.

»Johannes Tetzel fra Pirna i Meissen, en Dominikanermunk, var en mægtig Markskriger med den romerske Paves Indulgenser eller Aflad. Med dette sit Forehavende holdt han ud to Aar i den nye Stad Annaberg og daarede Folket saa meget, at alle troede, at der ikke fandtes nogen Vej til at opnaa Syndernes Tilgivelse og det evige Liv end Retfærdiggjørelse gjennem vore Gjerninger; men om denne Retfærdiggjørelse sagde han dog, at den var umulig. Dog var der endnu en eneste Vej tilovers, naar vi nemlig vilde kjøbe samme for Penge af den romerske Pave, altsaa kjøbe os Pavens Indulgens, hvilken Tetzel kaldte Syndernes For-

ladelse og en sikker Indgang i det evige Liv. Her kunde jeg fortælle Undere over Undere og utrolige Ting om de Prædikener, jeg har hørt af Tetzel de to Aar i Annaberg; thi jeg hørte ham meget flittig prædike, og han prædikede hver Dag, og jeg kunde ogsaa fremsige hans Prædikener for andre, med alle hans Fagter og Manerer, og jeg drev ikke Spot med ham, men det var mit ramme Alvor; thi jeg holdt alt for oracula og guddommelige Ord, som man maatte tro paa, og hvad der kom fra Paven, holdt jeg for at komme fra Kristus selv.

Til sidst, ved Pinsetid i Herrens Aar 1510, truede han med at ville nedlægge det røde Kors, lukke Himlens Port og udslukke Solen, og det vilde da visselig aldrig senere hændes, at man for en saa ringe Penge vilde kunne opnaa Syndernes Tilgivelse og det evige Liv. Ja det stod ikke til at haabe, at en saa stor pavelig Mildhed igjen vilde naa her hid, saa længe Verden stod. Han formanede ogsaa alle og enhver, at han skulde tage Vare paa sin egen Sjæls Salighed og sine afdøde og levende Venners; thi nu var Frelsens Dag og den behagelige Tid for Haanden. Og han sagde: »Ingen forsømme sin egen Salighed; thi naar du ikke har Pavens Brev, kan du ikke ved noget Menneske absolveres og løses for mange Synder og casibus reservatis.« Paa Kirkens Døre og Mure blev der offentlig opslaaet trykte Breve, hvori det blev befalet, at man, for at give det tyske Folk et Takkebevis for dets Andagt, fremtidig ikke skulde sælge Afladsbrevene saa dyrt som i Begyndelsen, og nederst i Slutningen af Brevet stod derhos skrevet: Pauperibus dentur gratis, de fattige skal man give Afladsbreve gratis, uden Penge for Guds Skyld.

Da begyndte jeg en Trætte med Kommissærerne for dette Afladskram; men i Sandhed, den hellige Aand tilskyndte og opmuntrede mig hertil, skjønt jeg ved den Tid ikke selv forstod, hvad jeg gjorde.

Min kjære Fader havde i min Barndom lært mig de

ti Bud, Fader vor og den kristelige Trosbekjendelse, og han tvang mig altid til at bede; thi, sagde han, vi have alt alene af Gud, gratis, for intet, og han vilde ogsaa regere os, naar vi blot vilde bede flittig. — Om Indulgenserne og den romerske Aflad sagde han, at det kun var Net, hvor med man fiskede Penge fra de enfoldige og lokkede dem ud af Lommen, og man kunde visselig ikke for Penge kjøbe eller tilvejebringe Syndernes Forladelse og det evige Liv; men Præsterne bleve vrede og arrige, naar man sagde saadant. Da jeg nu daglig i Prædikenerne ikke hørte andet end den store Ros over Afladen, blev jeg i Tvivl om, hvem jeg helst skulde tro, min kjære Fader eller Præsterne som Kirkens Lærere; jeg nærede Tvivl, men dog troede jeg mere Præsterne end min Faders Undervisning; men det ene Punkt vilde jeg ikke indrømme, at man, navnlig de fattige, ikke skulde kunne opnaa Syndernes Forladelse, med mindre den blev kjøbt for Penge. Derfor fandt jeg vidunderlig Behag i den clausula i Slutningen af Pavens Brev: Pauperibus gratis dentur propter Deum.

Og da man nu om tre Dage med særlig Højtidelighed vilde nedlægge Korset og afhugge Stigerne og Trinnene til Himlen, drev Aanden mig, saa jeg gik til Kommissarierne og bad dem om Breve paa Syndernes Tilgivelse: »af Naade for de fattige.« Jeg angav ogsaa, at jeg var Synder og fattig og trængte til Syndernes Forladelse, der skete af Naade. Den anden Dag ved Vespertid traadte jeg ind i Hans Pflock's Hus, hvor Tetzel opholdt sig sammen med Skriftefædrene og en Flok af Præster; jeg tiltalte dem i det latinske Sprog og bad dem indrømme mig fattige, efter Befalingen i Pavens Brev, Tilladelse til at søge gratis Absolution for alle mine Synder og for Guds Skyld, etiam nullo casu reservato, uden noget som helst Forbehold, og derom skulde de udstede mig literas testimoniales eller skriftlig Vidnesbyrd fra Paven. Da undrede Præsterne sig over min latinske Tale; thi det var i hin Tid en sjælden

Ting, især hos unge Knøse, og de gik snart efter ud af Stuen og ind i Værelset ved Siden af, til Herr Kommissar Tetzel. De meldte ham min Begjæring og bad ogsaa for mig, at han skulde give mig Afladsbrevene for intet. Endelig efter lang Raadslagning kom de igjen og bragte dette Svar: »Kjære Søn, vi have flittig forebragt Hrr. Commissario din Bøn; men han kan ikke, og selv om han vilde, var en saadan Concession en Nullitet og ikke kraftig, thi han har forklaret os, at der tydelig staar i Pavens Brev, at de, qui porrigerent manum adjutricem, som hjælpe med Haanden, det er, de som give Penge, skulle visselig blive delagtige i Kirkens rige, milde Indulgenser og Skatte og i Kristi Velsignelser.« Og det fortalte de mig alt sammen med tyske Ord, thi der var ikke én blandt dem, som kunde have talt tre Ord rigtig paa Latin.

Derimod bad jeg dem paa ny og beviste dem af Pavens opslaaede Brev, at den hellige Fader, Paven, befalede, at man skulde give de fattige saadanne Breve for intet, for Guds Skyld, og især fordi der var skrevet samme Steds: ad mandatum domini Papae proprium, det er, paa Hrr. Pavens egen Bud.

Da gik de igjen ind og bad den stolte, hovmodige Munk dog at indrømme mig min Bøn og sende mig bort med Afladen; thi jeg var en forstandig, veltalende Yngling og vel værd, at man anvendte noget særligt paa mig fremfor paa andre; men de kom atter ud og bragte igjen Svaret de manu auxiliatrice, om den hjælpende Haand, der alene evnede at opnaa den hellige Aflad; men jeg blev fast og sagde, at de gjorde Uret mod mig, fattige; den, hvem Gud og Paven ikke vilde udelukke fra Naaden, ham forstødte nu de for nogle Skillingers Skyld, som jeg ikke havde. Nu opstod der en Strid om, at jeg dog skulde give en Ubetydelighed, for at den hjælpende Haand ikke skulde mangle; jeg skulde kun give en Groschen; jeg svarede: jeg har den ikke, jeg er fattig. Til sidst kom det dertil, at jeg

kun skulde give sex Penninge; da svarede jeg igjen, at jeg ikke ejede en eneste Penning. De talte til mig og talte med hverandre. Endelig hørte jeg, at de nærede Bekymring for tvende Ting: for det første skulde man i intet Tilfælde lade mig gaa bort uden Afladsbrev; thi det kunde være en af andre aftalt Plan, og der kunde senere opstaa en slem Historie deraf, eftersom det stod klart i Pavens Brev, at man skulde give de fattige Syndsforladelsen for intet; omvendt maatte man dog tage noget af mig, for at ikke andre skulde høre, at Afladsbreve udleveredes for intet, og senere hele Flokke af Skoledisciple og Tiggere skulde komme løbende og alle forlange Syndsforladelsen for intet. Dog derfor havde de ikke behøvet at nære Bekymring; thi de fattige Tiggere søgte mere efter det kjære Brød til at stille deres Hunger med.

Efter at de havde holdt Raad, kom de igjen til mig, og en af dem gav mig sex Penninge, for at jeg skulde levere Commissario dem. Ved dette Bidrag vilde ogsaa jeg vorde en Opbygger af St. Peterskirken i Rom, ligervis en Stridsmand mod Tyrken og vilde derhos end videre vorde delagtig i Kristi Naade og Indulgenserne; men da sagde jeg frit ud efter Aandens Indskydelse: Hvis jeg vilde kjøbe Indulgenser og Aflad for Penge, kunde jeg vel sælge en Bog og kjøbe den for mine egne Penge; men jeg vilde have Afladen for intet, i Foræring for Guds Skyld, eller ogsaa skulde de komme til at staa Gud til Regnskab, fordi de havde forsømt og forspildt min Sjæls Salighed for sex Penninges Skyld, da dog baade Gud og Paven vilde, at min Sjæl for intet og af Naade skulde blive delagtig i alle mine Synders Tilgivelse. Dette sagde jeg og vidste dog sandelig ikke, hvorledes det stod til med Afladsbrevene.

Endelig efter en lang Samtale spurgte Præsterne mig, hvem der havde sendt mig hid, og hvem der havde afrettet mig til at forhandle saadanne Sager med mig. Da fortalte jeg dem den rene, skære Sandhed, hvorledes det forholdt sig,

at jeg slet ikke var bleven formanet eller tilskyndet af noget Menneske eller formaaet dertil af nogen Raadgiver; men at jeg kun i Tillid og Fortrøstning til den naadige, for intet skjænkede Syndsforladelse havde stillet denne Bøn. Jeg havde aldrig i min hele Levetid talt eller forhandlet noget med saadanne store Folk; thi jeg var af Naturen undselig, og hvis ikke den store Tørst efter Guds Naade havde tvunget mig, havde jeg visselig ikke vovet noget saa stort, ikke blandet mig mellem saadanne Folk og ikke begjæret noget saadant af dem. Da lovede man mig igjen Afladsbrevene, men dog saaledes, at jeg skulde kjøbe dem for sex Penninge, og denne Sum skulde foræres mig for min Person; men jeg blev uafladelig ved min Paastand, at Afladsbrevene skulde gratis foræres mig af den, der havde Magt til at forære dem bort, i modsat Fald vilde jeg hellere befale og henstille Sagen til den kjære Gud. Og altsaa blev jeg sendt bort af dem.

De hellige Tyve bleve alligevel bedrøvede over denne Trætte; men jeg var til Dels sørgmodig over, at jeg ikke havde faaet noget Afladsbrev, men til Dels glædede jeg mig ogsaa over, at der trods alt dette var En i Himlen, som uden Penge eller Laan vilde tilgive en bodfærdig Synder hans Synd efter det Ord, jeg ofte havde sunget i Kirken: Saa sandt jeg lever, siger Herren, vil jeg ikke Synderens Død, men at han omvender sig og lever. Ak, kjære Herre og Gud, du véd, at jeg her ikke lyver i denne Sag eller opdigter noget om mig. — —

Derhos var jeg saa bevæget, at jeg under min Tilbagegang til Hjemmet næsten var opløst og flød hen i Taarer. Da jeg altsaa havde naaet mit Herberge, gik jeg ind i mit Kammer, tog det Crucifix, som altid laa paa Bordet i mit Studereværelse, lagde det paa Bænken og faldt ned paa Jorden foran det. Jeg kan her ikke beskrive det; men den Gang har jeg kunnet føle den Bønnens og Naadens Aand, som du, min Herre og Gud, har ladet udstrømme over mig;

men Summen af det hele var: jeg bad, at du, kjære Gud, vilde være min Fader, at du vilde tilgive mig mine Synder, jeg hengav mig hel og holden til dig, du maatte gjøre med mig, hvad der behagede dig, blot du nu vilde være mig en naadig Gud og Fader, eftersom Præsterne ikke vilde være mig naadige uden Penge.

Da følte jeg, at mit hele Hjærte var forvandlet, jeg følte Lede ved alt i Verden, og det tyktes mig, at jeg var ganske kjed af dette Liv. Eet kun begjærede jeg, nemlig at maatte leve i Gud, at maatte behage ham; men hvem var der den Gang, som havde kunnet belære mig om, hvorledes jeg skulde bære mig ad hermed? Ordet, Livet og Menneskenes Lys var over hele Verden begravet under menneskelige Sætningers dybeste Mørke og under de aldeles naragtige »gode Gjerninger«.

Og nu begyndte jeg nogle Dage at raadføre mig med mig selv om, hvorledes jeg skulde kunne begynde et andet og bedre Liv; thi jeg saae Verdens og hele den menneskelige Slægts Synder, og jeg saae mine egne, mangfoldige Synder, som vare meget store. Jeg havde ogsaa hørt noget om Munkenes hemmelige store Hellighed og om deres rene, uskyldige Liv; hvorledes de Dag og Nat tjente Gud og levede meget tarvelig, fromt og kysk, holdt Messer, sang Salmer samt stadig fastede og bad. Jeg havde ogsaa selv set dette udvortes hellige Liv, men vidste og forstod ikke, at det var det højeste Afguderi og Hykleri. —

Derpaa aabenbarede jeg min Beslutning for Præceptoren, Magister Andreas Staffelstein, som var Skolens øverste Styrer, og han raadede mig strax til at begive mig ud til Franciskanerklosteret, hvis Nybygning paa den Tid lige var paabegyndt. Og for at jeg ikke ved den lange Opsættelse skulde blive anderledes til Sinds, gik han selv strax hen med mig til Munkene, lovede mit Ingenium og gode Hoved og tilføjede rosende, at jeg var den eneste

blandt hans Elever, om hvem han nærede det tillidsfulde Haab, at jeg vilde blive et ret, gudfrygtigt Menneske.

Men jeg vilde dog først ogsaa melde mine Forældre mit Forehavende og høre deres Mening desangaaende, især da jeg var deres eneste Søn og mine Forældres Arving; men Munkene belærte mig af Hieronymus om, at jeg skulde lade Fader og Moder ligge og ikke agte dem og løbe efter Kristi Kors. De fremdroge ogsaa Kristi Ord: Ingen, som lægger Haanden paa Ploven og ser sig tilbage, er dygtig til Guds Rige. Alt dette maatte tvinge og tilskynde mig til at blive Munk. Jeg vil ikke her tale om de mange Snarer og Baand, hvormed de hildede og bandt min Samvittighed; thi de sagde, at jeg aldrig kunde blive salig, naar jeg ikke snart modtog og benyttede den af Gud tilbudte Naade; men jeg, som hellere vilde dø end opgive Guds Naade og det evige Liv, lovede og tilsagde dem da, at jeg om tre Dage igjen vilde komme til Klosteret og tiltræde mit Prøvelsesaar, som man siger i Klostrene, det er, jeg vilde blive en from, andægtig og gudfrygtig Munk.

I Herrens Aar 1510, den 14de Juli Kl. 2 om Eftermiddagen, indtraadte jeg i Klosteret, ledsaget af min Præceptor, nogle faa Skolekammerater og et Par meget andægtige Matroner, hvem jeg til Dels havde aabenbaret den Aarsag, hvorfor jeg havde begivet mig i den gejstlige Stand. Og derpaa velsignede jeg mine Ledsagere, og de ønskede mig alle under Taarer Guds Naade og Velsignelse, og saaledes gik jeg i Kloster. Kjære Gud, du véd, at alt dette er sandt; jeg søgte ikke Lediggang eller Bugens Forsørgelse, og heller ikke Skinnet af stor Hellighed, men jeg vilde behage dig; dig har jeg villet tjene.

Og saaledes famlede jeg denne Tid i stort Mørke.«

C. H.

Gustav Vasa i Dalarne.

(Slutning.)

IV.

Ved sin Ankomst til Rättvik holdt Gustav sig skjult i nogle Dage, inden han offentlig for Folket aabenbarede, hvem han var, redegjorde for sine Hensigter og Planer og overlod til det selv at afgjøre, hvor vidt det vilde slutte sig til ham og afkaste det udenlandske Aag eller lade ham søge sig et Fristed i fremmed Land. Med god Grund valgte han en Søndag til at holde sin Tale fra Kirkebakken i Rättvik, da fordum, ligesom nu, Menigheden i hvert Sogn paa Hellig- og større Højtidsdage plejede saa talrig som mulig at indfinde sig ved sin Kirke. Saa vel hjemme i Husene som ved Kirkerne plejede Mænd og Kvinder paa denne Tid at samtale med hverandre om de Bedrifter, i hvilke Fader og Farfader havde deltaget, om en Engelbrekt og Jösse Erikson, om hvilke store Herrer, der havde søgt Hjælp og Bistand hos dem, om Sturerne, om Brunkeberg og Rotebro, om Sejre og Nederlag, men i begge Tilfælde om store Minder, ved hvilke saa vel endnu levende Personer som deres Forfædre paa en lysende Maade havde udmærket sig. En stor Frihedsbegejstring var herved fremavlet hos Folket, der kunde vise sig i saa meget mere uforfalsket Glans, som Adelen i disse Egne var ringe, og Bonden ikke havde nogen anden end sig selv til Midler med Konge og

Raad. Efter Gudstjenestens Slutning plejede man almindelig at afgjøre Sognets Anliggender, og derfor finde vi Gustav Erikson saa vel i Rättvik som i flere andre Sogne vælge just dette Tidspunkt til de Opmuntringstaler, han holdt til Folket. For ham gaves der nu ingen anden Vej at redde Fædrelandet paa end ved en Bonderevolution; vilde han befri Sverige, maatte han gribe denne Udvej! Fangenskabets bitre Smerte havde han følt, troløse Venners Falskhed havde han prøvet, Forældres og kjære Slægtninges Død havde han begrædt, Hunger og Kulde havde han døjet i Dalarnes Udørkener, Fædrelandets Fald under Udlændingens plyndrende Hærskarer havde han med egne Øjne været Vidne til, og han stod nu ved det Maal for sin Omflakken, som skulde bestemme Fædrelandets og hans egen Skæbne.

Derfor tog han heller ikke længere i Betænkning offentlig at opmuntre Almuen til at løfte Oprørsfanen, og paa Kirkebakken i Rättvik holdt han en Tale til Forsamlingen, hvori han skildrede Kong Kristierns umilde, ukristelige og blodige Regering samt det Blodbad, som denne mod Ed, Brev og Segl uden al Føje og Ret havde ladet anstille i Stockholm blandt Rigets Raad og de fornemste svenske Herrer og Mænd. Derefter spurgte han Rättviksmændene, om de som det svenske Riges trofaste og retsindige Indbyggere og Undersaatter længere kunde udholde et saa grumt og tyrannisk Regimente af Kong Kristiern og de Danske. Herpaa svarede de, at de følte i høj Grad Medlidenhed saa vel med Rigets sørgelige og ynkværdige Stilling som ogsaa med Gustavs Ulykker, samt at de gjærne vilde gjøre Kong Kristiern og de Danske Modstand og tilintetgjøre deres ukristelige Regimente; men da de ikke havde raadført sig med de andre Sogne, vovede de ikke, paa Grund af Foretagendets Vigtighed, alene at gjøre noget, førend de havde forvisset sig om, hvorledes disse vare sndede.

Skjønt Rättviksmændene ikke gave Gustav et bestemt

Afslag, viste de dog en Sendrægtighed i at beslutte sig, som ingenlunde kunde give ham godt Haab om at gjøre dette Sogn til Udgangspunktet for en Befrielseskrig, og da han nu kunde vente at blive heftigere eftersøgt af Kristierns Tilhængere, siden han ved sin offentlige Optræden havde givet dem et Fingerpeg for deres Efterforskninger, vovede han ikke længere at blive paa dette Sted, men begav sig over Siljan til Mora for selv at prøve Stemningen i dette betydelige Sogn og her faa den sidste Afgjørelse i Befrielsesværkets store Spørgsmaal.

Viste Gustav sig paa sin Flugt i Dalarne særdeles virksom for at udforske Stemningen hos Folket og for, hvor Lejlighed gaves, saa vel ved Hjemmets Arne som i offentlige Sammenkomster, at opmuntre Dalkarlene til at styrte Kristiern og befri Fædrelandet, agtede paa den anden Side Kongens Tilhængere ikke de Forsøg for ringe, han gjorde paa at ophidse Befolkningen, men sporede paa alle Kanter efter den unge Æventyrer, ja, Prisen paa hans Hoved blev fordoblet. Kongens Statholder paa Vesterås Slot, Henrik van Melen, udfærdigede til sine Undergivne Befaling om at gribe og hemmelig dræbe Gustav og at fremstille ham for Almuen som en upaalidelig og farlig Person, hvem man burde søge at overlevere i Retfærdighedens Hænder. Ligeledes skulde de berolige Dalkarlene ved gode Løfter paa Kristierns Vegne. Som særdeles virksomme i deres Forsøg paa at sværte Gustav hos Folket nævnes af ældre Forfattere Arendt Person, Barbros Fader Stig Hanson Djekn og Kristoffer Olafson, en Broder til den mægtige Biskop i Vesterås. Overalt havde under Gustavs Omflakken fra Sogn til Sogn dunkle Rygter om de af Danskerne i Stockholm og paa andre Steder udøvede Grusomheder fulgt i hans Spor, og skjønt Kristierns Tilhængere søgte at benægte eller formilde disse Rygter, rørte der sig dog i Dybet af Folkets Hjærter en stigende Uro, som ikke bebudede noget godt. Selv den Samdrægtighed, hvormed Gustav overalt beskyttedes og

skjultes, var et farligt Tidens Tegn for Modpartiet, og der behøvedes øjensynlig blot en Bekræftelse paa de løbende Rygter for at sætte alt i lys Lue. Et Folk, som senere under Daljunkerens Oprør vovede at vægre Kong Gustav Vasa uden Lejde eller med større Følge, end det tillod, at fare over Elven ved Brunnbäck, og som i tidligere Tider stedse havde lagt for Dagen en ømtaalelig Frihedsattraa og en stræng Retsfølelse, kunde ikke med Ligegyldighed se paa de Efterforskninger, der gjordes efter den fædrelandssindede Mand, som søgte Beskyttelse og Bistand i dets Bygder.

Et talende Bevis herpaa gave Rättviksbønderne paa den Tid, Gustav opholdt sig i Mora. En Dag fik man nemlig i Rättvik til sin Forbavselse at se en velbevæbnet Skare af henved 100 Ryttere komme ridende over Siljan hen mod Kirken. Strax begyndte man at klemte med Kirkeklokkerne for derved at tilkjendegive for de omliggende Egne, at en virkelig Fare truede Egnen. Den fjendtlige Skare, som anførtes af Tord i Rydsta og Otto Nielson i Holm, tog ind i Præstegaarden. Den havde ikke hørt Klemtningen, da det blæste fra Sønden, og Vinden førte Lyden op i Sognet, og begyndte først at ane Uraad, da den fandt Præstegaarden omgiven af en Mængde bevæbnede Bønder, som med store Bjælker sprængte Porten til samme. Flere Ryttere toge da deres Tilflugt til Kirketaarnet, men bleve ogsaa der haardt forfulgte af Bønderne. Blot ved Bønner og højtidelige Løfter om ikke at tilføje Gustav noget ondt, lykkedes det den fjendtlige Trop at faa frit Tilbagetog. Den ytrede, at den kun af Tvang havde foretaget denne Efterforskning, og sagde, at den lige saa vel som Dalkarlene selv ønskede Gustav Lykke og Fremgang. Efter denne Dagtingning fik Rytterne Lov til at ride bort, og mere end 100 Aar efter saae man nogle ved denne Lejlighed afskudte Pile sidde i Kirketaarnet i Rättvik.

V.

Kort før Julefesten 1520 kom Gustav op til Mora, et af de ældste og folkerigeste Sogne i Dalarne, som paa denne Tid ogsaa indbefattede Elfdalen, Solleröen og Venjan. Her, ligesom i Svärdsjö, henvendte han sig til Præsten, Jacobus Petri, for hos denne at faa Beskyttelse, til der frembød sig en passende Lejlighed for ham til under den forestaaende Julefest offentlig at opfordre Morakarlene til at væbne sig til Fædrelandets Befrielse. Af Jacobus blev han venlig modtagen og skjult i en Bygning, som ikke mere findes tilbage. Imidlertid indsaa Præsten, at Gustav paa Grund af de ivrige Efterforskninger ikke med Tryghed kunde opholde sig i Præstegaarden, og sendte ham derfor til en paalidelig Bonde i Utmeland, ved Navn Tomt-Mats Larson*). Dette Sted ligger ved en Vig af Siljan, Saxvigen, omtrent en Fjerdingvej syd for Mora Kirke. Hovedbygningen bestod den Gang af en mindre Forstue, en større Stue og ved Siden af denne et mindre Kammer, hvorfra der gjennem en Lem i Gulvet var Nedgang til en Kjælder, hvor Gustav i Farens Øjeblik fandt et godt, skjønt koldt og ubekvemt Gjemmested. Maden, som han fik sendt fra Præstegaarden, blev stukken ned til ham gjennem en snæver Aabning, der fra den nederste Stok i Ydrevæggen skraanede ned i Kjælderen. At Gustav blot gik ned i Kjælderen, naar nogen truende Fare viste sig, og ikke bestandig har opholdt sig i dette ubehagelige Skjul, synes følgende Fortælling at bestyrke. Hans Forfølgere, som vare komne paa Spor efter hans nuværende Opholdssted, indfandt sig en Dag hos Tomt-Mats for at gribe den længe eftersøgte Flygtning. Tomt-

*) Dette Navn minder om en ældgammel Skik i Dalarne; enhver Gaard har her sit eget Navn, selv om den ligger midt i en af de sammenbyggede Byer; men efter Gaarden kaldes dens Ejer, og dette Tilnavn sættes ikke bag ved, men foran Døbenavnet. Tomt-Mats Larson betyder saaledes Mats Larson, Ejer af Tomtegaarden i Utmeland

Mats Larsons snarraadige og kloge Hustru Margit opdagede imidlertid, bedst som hun var sysselsat med Julebrygningen, de i Galop fremridende Ryttere og gav øjeblikkelig Gustav, som befandt sig i Stuen, et Vink om at stige ned i det velbekjendte Gjemmested, hvorpaa hun selv skød et Bryggekar hen over Lemmen. Herved ledte hun lykkelig Spejderne bort fra Sporet, og de rede bort med uforrettet Sag efter nøje at have undersøgt Gaarden. Mærkeligt nok finder man i Optegnelser fra denne Tid ikke Tegn til, at Gustav paa nogen Maade, efter at han var bleven Konge, har belønnet Tomt-Mats og hans Hustru for den Beskyttelse, han fandt hos ham; heller ikke findes denne Tildragelse anført i ældre Krønniker. Den trofaste Hjælp, som Margit ydede den fremmede i Nødens Stund, er ikke bleven glemt af Efterverdenen. Over Kjælderen. som endnu er til, er et herligt Mindesmærke blevet oprejst.

Dette Mindesmærke, som er opført ved private Sammenskud og blev indviet den 29de September 1860, trehundrede Aarsdagen efter Gustavs Død, ligger midt i en nyanlagt Have af Løvtræer og er opført efter Professor Scholanders Tegning. Bygningen udgjør en regelmæssig Firkant med et langt udskydende, skraatliggende Tag, hvorover der hæver sig en Lanternin, som giver det Indre alt sit Lys. Under Taget, langs hele Udsiden omkring Bygningen, gaar en bred Frise, prydet med alle de svenske Landskabers Vaaben, i ophøjet Arbejde og med forskjellige Farver, blandt hvilke Dalarnes Vaaben, to korslagte Pile, naturligvis indtager en af Hovedpladserne. Over de høje Egetræsdøre sidder det gyldne Vasavaaben, en Vase, d. v. s. et Risknippe til at fylde Løbegrave med, der oprindelig var sort, men af Gustav Vasa blev forandret til gult. Oven paa Lanterninen, hvis Tag prydes af forgyldte Spir med den gyldne Vase (Risknippet) i Toppen, sidder Rigsvaabenet, de tre Kroner. Over Indgangen læses paa en indmuret Marmortavle følgende Indskrift: »Da Gustav Erikson Vasa fredløs vandrede i

Dalarnes Bygd for at opmuntre dens Mænd til Kamp for Fædrelandets Frihed, blev han paa dette Sted reddet ved en Dalkvindes Snarraadighed fra Undertrykkerens udsendte Spejdere.« Neden for denne Indskrift slynger sig over selve Døraabningen Gustavs latinske Ordsprog: »Beatus, qui timet dominum ɔ: Salig den, der frygter Herren.«

Det er dog især Bygningens Indre, der fængsler vor Opmærksomhed. Væggene ere holdte i en mild graa Farve. og paa en Liste under Taget ere smukke Dekorationer anbragte i Brunt. Keruber, indbyrdes forbundne med smagfulde Arabesker, holde blaa Skjolde, hvorpaa man læser de Personers Navne, som især have grebet ind i Gustavs Skæbne i Dalarne, saaledes: Barbro Stigsdatter, Sven Elfson og hans Hustru, Rasmus Jute, Lars Olson Björnram, Engelbrekt og Lars fra Kettilbo, Per og Mats Olson i Marsnäs, Peder Svenson i Vibberboda og Tomt-Mats Larson og hans Hustru.

Lige for Indgangen hænger Höckerts herlige, stemningsfulde Maleri, som forestiller Gustâv i Færd med at stige ned i Kjælderen, da de danske Ryttere gjennem Vinduerne ses at nærme sig. Han er allerede naaet et Par Trin ned, da han vender sig om mod Tomt-Margit og tilkaster hende et baade spørgende og bedende Blik, medens hun alt er i Færd med at hælde Bryggekarret ned for at skyde det hen over Lemmen og saaledes tilintetgjøre ethvert Spor af Gustavs Nærværelse. Paa den ene Sidevæg findes et fortræffeligt Billede af Loftsbygningen paa Ornäs, malet af Edvard Bergh, og paa den anden Kong Karl den femtendes Billede af Sälens By, den yderste i Lima Sogn, kun et Par Mil fra den norske Grænse, hvorfra, som vi siden skulle se, Gustav blev hentet tilbage paa sin Flugt for at begynde Frihedskampen. Til venstre paa Gulvet fører en Lem ned til Trappen og Kjælderen, som endnu staa tilbage fra Gustavs Dage med sine af Graasten opførte Sidevægge, der indeslutte

det lille Rum, som kun holder 11 Fod i Længden, 8 Fod i Bredden og 5 Fod i Højden.

Da Bygningen var opført for de private Midler, blev den overdragen til Kronen som et offentligt Mindesmærke og vedligeholdes nu som saadant for Statskassens Regning.

VI.

Blandt de Personer, som Statholderen paa Vesterås Slot, Henrik van Melen, udsendte til de øvre Sogne i Dalarne for at gribe Gustav, var ogsaa Underfogden Nils Vestgöte. Han tog ingen Folk med sig, da han troede let at kunne finde Bistand til et saadant Foretagende; men han tog højlig fejl, thi paa Underretningen om, i hvilket Ærende Nils Vestgöte var kommen op til Mora, begav Gustav sig til Lensmandsgaarden i Selskab med en Mand ved Navn Rasmus Jute, der vel af Herkomst var dansk, men havde sluttet sig til ham, da han havde lært Gustav at kjende under sin Krigstjeneste i Sten Stures Række r. Hos Lensmanden traf de den danske Underfoged og dræbte ham, og dette var det forste Blod, som fløď for Befrielsesværkets Skyld.

Julefesten tilbød Gustav en passende Lejlighed til at træffe Morafolket talrig forsamlet ved Kirken og henvende sig til dets Fædrelandskjærlighed. I det han offentlig fremtraadte blandt Folket, vidste han vel, at ingen af hans Forfolgere vilde vove at forulempe eller gribe ham; thi i saa Fald vilde Folket gjøre hans Sag til sin egen, og, selv om det ikke vilde lytte til hans Opmuntringer og hæve Oprørsfanen, vilde det dog ej tillade, at hans personlige Sikkerhed krænkedes i dets Nærværelse.

Trygt steg han derfor en Helligdag i Julen, da Morakarlene efter endt Gudstjeneste strommede ud af Kirken, op paa en lille Forhojning ved den saa kaldte Klokkegrube, en muret Fordybning til at støbe Klokker i. Denne ligger efter nylig anstillede Undersøgelser i det nordvestre Hjorne

af Markedspladsen paa Mora Strand, tæt ved den offentlige Landevej, omtrent 600 Fod øst for Kirken. Lige over det mod Syd liggende Esundsbjærg stod den lave Middagssol, som spredte et klart Skin over den snebedækkede Egn, og der blæste en frisk Nordenvind. Morakarlene samlede sig talrig om den ædle Yngling, om hvis vidunderlige Skæbne de allerede havde hørt saa meget fortælle. Med høj og lydelig Stemme holdt han til dem en Tale, hvori han bad dem hos ældre, endnu levende Personer spørge om, hvilket Regimente de Danske plejede at føre i Sverige, samt erindre sig Jösse Eriksons grumme Fremfærd i Dalarne. En lignende Fare var nu for Haanden. Hvis de vilde være Mænd og tage Sagen alvorlig, haabede han med Guds Hjælp at blive deres Høvding og at kunne forebygge al slig Ødelæggelse, der truede dem og hele Riget, hvis man ej i Tide greb til virksomme Midler derimod.

Med varm Deltagelse hørte Morakarlene paa hans behjærtede Tale; med stærk Mumlen og Hævnraab gave de til Kjende, at hans Ord vare trængte til deres Hjærter. Ja, mange tydede Nordenvinden, der just blæste, som et godt Varsel og viste sig villige til strax at gribe til Vaaben; men de fleste holdtes endnu tilbage af forsigtig Betænksomhed. Den lange svækkende Krig, hvori de nylig havde deltaget, stod frisk i deres Minde, og Kristiern den andens Tilhængere havde her som i de sydlige Sogne indbildt Folket, at Kongens Strænghed blot gjaldt Herrerne og ikke Bønderne, hvilke tvært imod i ham vilde finde en mild og folkevenlig Regent, under hvem Sild og Salt, Bondens fornemste Fornødenheder, ikke skulde mangle. Gustav fik derfor af Morakarlene til Svar, at de som svenske Mænd og Rigets Undersaatter vel følte stor Harme og Mishag over Kongens og de Danskes tyranniske Regimente og toge sig de Ulykker til Hjærte, som ramte Fædrelandet; men at de ikke vovede at foretage noget, førend de havde raadført sig med de andre Sogne i Dalarne og Bärgslagen, hvorledes

man bedst kunde udføre denne Sag. Tillige bade de ham om at begive sig til et sikrere Opholdssted.

Her sank Gustavs sidste Haab om Hjælp og Bistand i Dalarne, og i Overensstemmelse med det Raad, han fik af Morakarlene, besluttede han at begive sig til de vestre Dele af Provinsen, og dersom der ikke viste sig noget uventet Omslag, da at søge et Fristed i fremmede Lande. Der gaar et Sagn, at han paa sin Færd fra Mora var nødt til at skjule sig en Nat under en Bro i Nærheden af Morkarleby, vest for Kirken. Modløs og mistrøstig sneg han sig gjennem vidtstrakte, ubanede Skove til Lima for derfra over Fjældene at begive sig til Norge. I Lima traf han vestre Dalelven og fulgte op ad dens vestre Løb; alt mørkere og heftigere bruste Elven hen over sit klippefulde Leje, alt mindre og sjældnere bleve Menneskeboligerne ved dens Bredder, alt højere og fastere laa Sneen i de tætte Skove. Til sidst saae han i Afstand de høje norske Fjælde, som snart for evig skulde skille ham fra hans ulykkelige Fædreland; men naar Nøden er størst, er Hjælpen nærmest.

I den Tid af almindelig Usikkerhed, som var indtraadt efter Stockholms Blodbad, var Gustav ikke den eneste svenske Ædling, der i Dalarnes Skove søgte Beskyttelse og Redning for sit Liv. I Januar Maaned 1521, omtrent otte Dage efter Gustavs offentlige Tale til Forsamlingen i Mora, kom derhen den navnkundige Krigshelt Lars Olofson, som allerede i Sten Sture den yngres Kampe mod indenlandske og udenlandske Fjender flere Gange havde aflagt Prøver paa sin Fædrelandskjærlighed og gjort sig bekjendt blandt Dalalmuen. Han gav uforfærdet de forsamlede Moramænd en rædselsfuld Skildring af Kristierns Fremfærd i Sverige og betog dem det Haab, som de forud havde næret om, at Forfølgelsen alene var rettet mod Rigets fornemste Samfundsklasser. Han udsmykkede sin Beretning med Overdrivelser, saa som at Kristiern ved sin Eriksgata agtede at oprejse en

Galge i hver By, at nye Skatter inden kort Tid skulde udskrives i Dalarne, at en Haand og en Fod skulde afhugges paa hver Bonde for at gjore ham udygtig til Krigstjeneste. Nu begyndte Bønderne at ængstes for, at de selv havde meget at befrygte af Kristierns Grumhed, og angrede bittert, at de havde forkastet Gustavs Raad og Advarsler; men da Lars Olofson erfór, at Gustav Erikson, hvis Ophold i Dalarne og Planer om at bringe Almuen til en Rejsning ikke længe blev en Hemmelighed for ham, havde faaet et afslaaende Svar af Moramændene og derefter begivet sig paa Vej til Norge, raadede han Bønderne alvorlig til at kalde denne modige Ædling tilbage: »Thi,« føjede han til, »I gode Mænd have denne gode Herre haardt behov, saafremt I og Rigets menige Indbyggere ikke skulle blive fuldstændig undertrykkede, fordærvede og udryddede.«

Næsten samtidig med Lars Olofson kom en anden svensk Adelsmand, Inge Mickelson til Nederby i Trögd, op til Mora og gav Almuen en saadan Skildring af de Grusomheder, som vare begaaede ved Stockholms Blodbad og under Kristierns Afrejse fra Sverige, at flere af de tilstedeværende brast i Taarer. Ligeledes meddelte han Bønderne, at mange rettænkende og Fædrelandet trofast hengivne Hofmænd holdt sig skjulte i Skovene, da de hverken hidtil havde villet underkaste sig Kristierns Regimente eller agtede at gjøre det, men vare fast bestemte paa at værge deres Liv, saa længe de formaaede. Han endte sin Tale med at forsikre, at han selv var gjennemtrængt af de samme Følelser, og med at advare Almuen for de Danske, som nu havde faaet Smag paa svensk Blod og hængt mange Galger fulde af svenske Mænd.

Nu var Maalet fuldt, og Morakarlene besluttede at gribe til Vaaben mod de fremmedes Tyranni; men de følte tillige deres egen Udygtighed til uden en duelig Fører at udrette nogen Stordaad. En saadan Fører kunde de dog let faa i den modige Flygtning, der for nylig var bleven saa kold-

sindig modtagen og saa godt som tvungen til at søge et Tilflugtssted i fremmed Land. I Overensstemmelse med de Raad, som Lars Olofson og Inge Mickelson gave dem, udsendtes ansete og paalidelige Personer med det Hverv ufortøvet at begive sig paa Skier gjennem Skovene for at opsøge Gustav og overtale ham til at vende tilbage til Siljan. Morakarlene forpligtede sig ved deres Budbærere ikke alene til at tilsige ham Huldskab, Troskab, Mandskab og Lydighed, men ogsaa til at vove og opsætte med ham Liv og Blod. Traditionen har bevaret Navnet paa to af disse Skiløbere, nemlig Lars og Engelbrekt fra Kettilboda i Venjans Sogn.

De over Fjælde og gjennem Skove ilende Skiløbere fulgte Gustavs Spor og naaede ham endelig i Sälens By, som ligger i Transtrands Sogn. De frembare trolig deres Budskab fra Moramændene samt bade ham vende tilbage og sætte sig i Spidsen for den nu stridslystne Almue. Dette for Gustav uventede Mode mellem Snedriverne ved Foden af de norske Fjælde blev ikke blot et Vendepunkt i hans eget Liv, men ogsaa det første Morgengry til den store og ærefulde Fremtid, som han siden skabte Sverige. Tilfreds med den Forandring, Tænkemaaden i Mora var undergaaet, besluttede han at vende tilbage til den ved Siljan utaalmodig ventende Mængde.

I høj Grad troligt er det, at han paa denne Tilbagerejse valgte den store Landevej gjennem Malung. Herfor taler saa vel Traditonen om, at Gustav har deltaget i en Gudstjeneste i Lima Kirke og efter dens Slutning opfordret Almuen til at forsvare sine ældgamle Rettigheder mod de Indgreb, Kristiern søgte at gjøre i dem, som ogsaa om, at han under sit Ophold i Lima, Natten før sin offentlige Optræden blandt Folket, har ligget i en Gaard, Storjonsholm eller Storholsholm kaldet, der laa omtrent en halv Mil fra Kirken. Det er næppe rimeligt, at han, efter at hans Forsøg paa at faa Folket i de store Dalsogne ved Siljan til at foretage en Rejsning var mislykket, skulde have

gjort et nyt Forsøg i et Sogn af saa underordnet Betydning, som Lima var, inden han havde faaet Kundskab om den Forandring, Stemningen i Mora var undergaaet. End videre meddeler Præsten i Malung, Herman Pauli, i en Skrivelse fra 1593, altsaa ikke saa meget længe efter Begivenheden, at jo de dermed forbundne Omstændigheder kunne antages at have staaet i frisk Minde, at han har besøgt Lima Sogn og der fundet, at Gustav, efter at have hvilet og faaet Mad paa et omstyrtet Fyrretræ, som allerede paa den Tid, da Meddelelsen blev skreven, var opraadnet, var gaaet noget længere frem og havde drukket af en Kilde, som han gav Navnet »söta putta«, hvilken den senere beholdt. Ved denne Kilde stod en stor El, i hvilken han skar en Krone, et Kors, sit Navn og Aarstallet 1521, og havde man af Agtelse for Gustavs Minde saa længe som mulig søgt at bevare denne El ved at støtte den, selv efter at den var gaaet ud; dog var den allerede den Gang borte. Bjærget, hvor Gustav hvilede sig og drak af den nævnte Kilde, kaldes Hämingsbjærget og ligger omtrent 1½ Mil fra Lima i Skoven hen imod Mora Sogn. Til Ledsager havde han Store Gulbrand fra Sälen i Lima, og han var gaaet over Malung Sogn, hvor han havde ligget en Nat i en Lade, som endnu fandtes i Behold og kaldtes Kongeladen.

Ved sin Tilbagekomst til Mora hilsedes Gustav af Folket med store Glædesytringer. Allerede under de utallige Farer, som havde truet hans Liv, havde han víst sig i Besiddelse af et hærdet Mod, en sand Fortrøstning til en højere Magts Bistand samt en inderlig og fast Overbevisning om Folkets Evne til at hævde sin Selvstændighed og sønderhugge den fremmede Undertrykkelses Lænker. Udfaldet af Befrielsesværket viste ogsaa tydelig den Mands Dygtighed og Kraft, som ej havde skyet noget Slags Savn og Farer under sine mangfoldige Forsøg paa at formaa Dalfolket til at gribe til Vaaben og foregaa sine Landsmænd med et følgeværdigt Exempel. Med Tillid modtoges

han ogsaa af Folket ved Siljans Bredder, og de fornemste og mest ansete Mænd fra Vester- og Østerdalarne indfandt sig inden kort Tid hos ham for at aflægge Troskabsed og udkaare ham til deres Høvding. For at de Danske og deres Tilhængere ikke med Held skulde tragte ham efter Livet, fik han en Livvagt af 16 raske unge Mænd, som skulde beskytte ham mod Angreb og vaage over hans for Folket og hele Egnen vigtige Liv. Samtidig kom til Mora nogle Løbedegne fra Vesterås, der havde samme Meddelelser at give om Kristierns Regering og Grusomhed, som man tidligere havde faaet saa vel af Gustav som af Lars Olofson og Inge Mickelson. Gustav stillede Skoleynglingene frem for det forsamlede Folk, hvis Beslutning at løfte Oprørsfanen derved yderligere styrkedes. Ved denne Lejlighed vare ogsaa nogle gamle Personer tilstede, som henledte Almuens Opmærksomhed paa, at saa ofte Gustav og Dalkarlene raadsloge med hverandre, blæste der altid en Nordenvind, hvilket var et gammelt Tegn paa, at Gud vilde give Lykken, som skulde være med dem.

Daglig forstærkedes hans Tilhængeres Antal, og i de svenske Hofmænd, som af Frygt for Kristierns Bøddelsværd havde begivet sig op til Dalarne og hidtil holdt sig skjulte i Skovene, fik han en god Hjælp til at ordne og indøve den ny Bondehær.

Det var af stor Vigtighed for ham, at det første Angreb, som han gjorde, fik et godt Udfald; thi herpaa beroede i høj Grad, hvor vidt hans Tropper vilde faa en hurtig og nødvendig Tilvæxt, eller Modet skulde synke hos de faa, som allerede havde sluttet sig til ham. Derfor ventede han til Fastelavn, inden han vovede noget Forsøg. Hans Hær udgjorde da alene 400 Mand. Med disse brød han ved ovennævnte Tid op fra Mora og begav sig ned til Hovedpladsen for Livet i hele Egnen, Kopparberget, som ved sine Malmforraad gav mange Arbejdere Fortjeneste, og hvor flere af Dalabygdens mest ansete og rige Bjærgværksejere

vare bosatte. Her tog han til Fange Bjærgfogden, Kristoffer Olofson, samt nogle andre dansksindede Personer; ligeledes plyndrede han de tyske Kjøbmænd, som dreve Handel paa det saa kaldte Falan, hvorved menes den i Nærheden af Gruben liggende Handelsplads, hvoraf siden Staden Falun opstod. Klædet uddelte han blandt sine Drabanter og Tjenere, af Silketøjet lod han forfærdige Faner, og med det Guld og Sølv og de Penge, som han fik fat paa, lønnede han sit Mandskab. De øvrige Varer, som Salt, Humle og Kramgods, skjænkede han Almuen, hvorved denne ogsaa fik Del i det tagne Bytte. Desuden oppebar han de sædvanlige Kronafgifter af Kopparberget, Tuna og de omkringliggende Sogne. Derpaa drog han sig tilbage til de øvre Sogne for yderligere at forstærke og øve sin Hær.

Dette heldige Krigstog havde til Følge, at mange, som tidligere havde taget i Betænkning at slutte sig til Gustav, nu ilede til hans Faner, og inden kort Tid fordobledes hans Hær mange Gange. Nu begav han sig med 1500 Mand for anden Gang ned til Kopparberget og ankom der en Søndag, medens Bjærgværksejerne og Folket vare i Kirke. Efter Gudstjenestens Slutning holdt han en Tale fra Kirkebakken, ligesom før i Rättvik og Mora, og opfordrede Folket til at staa sig bi i Kampen for Fædrelandets Redning. Nu vovede Bjærgværksejerne ikke længere at vægre ham deres Bistand eller at sætte sig imod en Folkebevægelse, som allerede havde taget et saa stort Opsving; det er nu første Gang i Dalarnes Historie, at vi finde, at Almuen stiller sig i Spidsen for en Rejsning og river Bjærgværksejerne med sig, medens Forholdet ellers altid havde været omvendt. Fra denne Tid af griber Bevægelsen stedse mere om sig, og efter at Bjærgværksejerne havde besluttet sig til at gjøre fælles Sag med Almuen fra de øvre Dalsogne, kunde man under det vel kjendte Firma:

»Vi Kopparbärgsmän, Silfverbärgsmän, Järnbärgsmän og menige Almue, som bygge og bo i Dalarne«, vende sig til andre Landskabers Indbyggere med Underhandlinger og vise, at Dalbygden ikke længere var delt i forskjellige Partier, og at de for Rigets øvrige Indbyggere fra Unionstidens Kampe saa vel kjendte Korporationer, Bjærgværksejerne og Dalalmuen, havde sluttet sig sammen om det Frihedsbanner, Gustav Erikson havde løftet blandt dem.

Til deres Naboer Helsingerne, som vare vel provede fra den engelbrektske Rejsning, affærdigede de nu en Skrivelse med Opfordring til, at »de skulde lade sig finde som trofaste svenske Mænd til at afkaste de Danskes Aag, der allerede alt for stærkt havde hvilet paa Svenskerne. Tillige var det af de Danske besluttet, at der skulde gaas frem med endnu større Grusomhed til hver Mands Dør, saa at intet andet var at formode, end at her skulde blive saa mange Enker og fattige, faderløse Børn, at deres Graad, Suk og Hyl skulde opfylde alle Huse i Sverige, med mindre de saadant vilde forekomme i betimelig Tid. Derfor burde de gribe til Værge og vise sig mandige, som deres Forfædre, de fuldhjærtede svenske Mænd, tilforn havde gjort. De havde nu et godt Haab om, at under Høvdingen Herr Gustav Erikson, hvem Gud havde ladet opstaa for dem som en Gnist af den hæderværdige Sveriges ridderlige Adel, skulde Sejer og Lyksalighed times dem.« Ogsaa Gustav affærdigede til Helsingland en Skrivelse af lignende Indhold. I et Brev af 6te Marts 1521 til Nerikes Indbyggere, dateret Tuna Landsting, gjore Kopparbärgsmändene og menige Almue fra Dalarne Rede for de Grusomheder, Kristiern og de Danske have gjort sig skyldige i, og underrette Nerikeboerne om, at Mændene oven for Långheden*) vare blevne enige om ikke længere at taale en saadan Regering, men alle som en ofre Liv og Blod for Fædrelandets Redning.

*) Skoven paa Grænsen mellem Dalarne og Vestmanland.

Tillige spørge de dem, som Sveriges Mænd tilforn have gjort, om deres Beslutning og Mening.

VII.

Imidlertid havde Rygtet om den Bevægelse, som var begyndt i Dalarne, naaet de Mænd, hvem Kristiern den anden ved sin Afrejse fra Sverige havde overdraget Regeringen, og langt fra at foragte disse Rygter fra den gamle Oprørsarne og det nationale Partis fornemste Tilflugtssted i Farens Øjeblik affærdigede disse Kongens betroede Mænd ikke blot selv Breve til Dalarnes Grænseprovinser, Gestrikland og Helsingland, men formaaede ogsaa Borgmesteren og Raadet i Stockholm til at gjøre det samme. Man haabede herved at hindre Bevægelsen fra at udbrede sig videre. Borgmesteren og Raadet i Stockholm skildre i deres Breve af 14de Marts 1521 med særdeles lyse Farver Tilstanden i Hovedstaden og søge at stemme Folket i Landskaberne gunstig for Kristierns Regering ved den Meddelelse, at tre Skibe vare ankomne fra Danmark med Sild, Kjød og flere Livsfornødenheder, og at man daglig kunde vente flere Skibe med Humle, Salt, Klæde og andre Artikler, som Almuen behøvede, hvorfor enhver, som vilde begive sig til Stockholm, der for god Pris kunde kjøbe sine Fornødenheder. Efter denne lysende Udsigt søgte Brevskriverne ved Beretningen om, at en stor Mængde Ryttere og Fodfolk vare afsendte til Vesterås, at indjage Skræk og Angest og at advare Folk for at sætte Lid til de falske Rygter, som sattes i Omløb af Gustav Erikson og andre Bedragere, der snart skulde rammes af Guds Vrede og Kongens Revselse og Straf, og udtale deres Haab om, at de ej vilde befatte sig med saadanne Misdædere og Bedragere, men som redelige Mænd i Overensstemmelse med de Eder og Løfter, de havde givet, vise Kongen Troskab og tilintetgjøre alle Anslag mod ham. Saa vigtig ansaa Borg-

mesteren og Raadet Folkerejsningen i Dalarne for at være, at de i en særskilt Skrivelse underrette Kristiern om, at de havde afsendt Breve til Helsingland, Gestrikland og Gefle, og oversende Kongen en Kopi af denne deres Skrivelse.

Sparede Gustav og Dalkarlene paa deres Side ikke paa haarde Ord ved Skildringen af Kristiern og de Danskes Regering, saa fremstillede paa den anden Side Kongens Tilhængere i ikke mindre mørke Farver de Bevægelser, som gik for sig i Dalarne; thi i deres Øjne stode disse som forbryderske Oprørsforsøg mod Landets lovlige Regering, der af alle Kræfter maatte modarbejdes, og Gustav Erikson fremstillede de derfor som en farlig Folkeoprører og en Bedrager af første Rang, hvem enhver Ven af Fædrelandets Vel burde afsky og stræbe at udlevere til en vel fortjent Straf.

Brevet fra Stockholm til Helsingland ankom imidlertid samtidig med de fra Gustav og Dalkarlene afsendte Skrivelser. I et Sogn gik Budstikken, at Almuen skulde komme sammen for at høre de første, i et andet for at lytte til de sidste, og Brevene krydsede hinanden. Heraf opstod der hos Folket stor Tvivlraadighed, hvor vidt man skulde sætte størst Lid til de fra Stockholm givne Raad eller følge Opfordringerne fra Naboprovinsen. Da Gustav fornam, at Helsingerne vare i Tvivl og noget sene til at slutte sig til hans Sag, besluttede han selv at begive sig op til deres Bygder i Spidsen for en Troppestyrke og derved personlig søge at indvirke paa dem. Sin prøvede Ven Lars Olofson udnævnte han til Høvedsmand for denne Hærafdeling, og til Anfører for de Krigsfolk, som han efterlod i Bärgslagen og Dalarne »dem til Værn og Forsvar, som boede der«, udsaa han en bekjendt og myndig Bjærgværksejer ved Navn Peder Svenson af Vibberboda, der i Tuna, Hedemora og paa flere andre Steder havde ladet Almuen hylde Gustav. Samtidig fik Gustav en erfaren og paalidelig Tilhænger i Olof Bonde, som med nogle Krigsfolk sluttede sig til ham.

Ved sin Afrejse til Helsingland sendte han Olof Bonde til Vesterbärgslagen, Lindesberg, Noraskog, Nerike og Åkerbo Herred med det Hverv at bevæge Almuen i disse Egne til at slutte sig til den af Dalkarlene begyndte Rejsning. Ogsaa befalede Gustav ham den 29de April fra vestre Side at gjøre et Anfald paa Vesterås, hvor en større dansk Styrke fandtes, og lovede selv med sine Tropper at gjøre et Angreb fra nordre Side. Det lykkedes Olof Bonde at iværksætte den ønskede Folkerejsning; men efter at han havde udført denne Del af sit Hverv, vendte han tilbage paa Underretningen om en dansk Hærs Afmarche til Dalarne og overgav Befalingen over de Krigsfolk, han havde draget sammen, til Peder Ugla. Denne lod sig siden overraske i Köping af Statholderen Anders Person og blev tre Dage før Slaget ved Vesterås nedsablet med hele sit Mandskab.

Tredje Paaskedag begav Gustav sig med 130 Ryttere til Norrala Sogn i Helsingland. Selv tog han ind paa Kongsgaarden, og efter at de fornemste Mænd i hele Landskabet paa hans Opfordring havde indfundet sig der, holdt han fra den derværende Kæmpehøj en Tale til dem, hvori han spurgte dem, om de vilde skille sig fra Dalarne og Bärgslagen eller gjøre fælles Sag med disse, som deres Fædre og Forfædre altid tilforn havde gjort. Skjønt han med den væbnede Styrke, han førte med sig, tydelig viste Folket i Helsingland, at Dalkarlene havde sluttet sig til ham og vare i fuldt Oprør, kunde han dog ikke formaa Helsingerne til at give et bestemt Svar. De forlangte Opsættelse og Betænkningstid, da de først vilde se, hvilket Udfald Dalkarlenes Rejsning fik. Uden at søge med sine Krigsfolk at udøve nogen Tvang eller bevæge Provinsen til at hylde sig, begav Gustav, som tydelig indsaa, at Befrielsesværket kun ved frivillig Tilslutning kunde bringes til en god og heldig Ende, sig til Ofvansjö i Gestrikland, hvor Peder Fredag, som under Kristina Gyllenstjernas Forsvar af Stockholm særlig havde ud-

mærket sig, sluttede sig til ham. Her indfandt sig ogsaa Borgere fra Gefle og Fuldmægtige fra hvert Sogn i Gestrikland, som paa Landskabets Vegne svore ham Troskab og Huldskab. I Kildeskrifterne er der ikke angivet, hvilken Vej Gustav tog paa sit Tog til Helsingland; men paa Hjemvejen begav han sig fra Ofvansjö i Gestrikland over Husby Kloster til Hedemora, som paa denne Tid synes at have været Hovedpunktet for hans Troppebevægelser i det sydlige Dalarne. Allerede i Ofvansjö naaede ham et Rygte, at Peder Svenson og hans i Dalarne efterladte Tropper havde lidt et frygteligt Nederlag i Folkärna. Paa Grund heraf skyndte han sig fuld af Bekymring tilbage til sine Tropper, men mødtes allerede ved Husby Kloster af det glade Budskab, at en glimrende Sejer var bleven vunden over de Danske under hans Fraværelse.

Imidlertid undlode Kristierns Tilhængere ikke ved Skrivelser af beroligende Indhold at søge at forebygge Udbruddet af en indre Krig og at bearbejde Stemningen i Landskaberne til Kongens Fordel. Ogsaa til Dalarne kom under Gustavs Ophold i Helsingland et Advarselsbrev, underskrevet af Ærkebiskop Gustav Trolle, hans Fader Erik Trolle, hvem Kristiern for beviste Tjenester havde udnævnt til Lagmand over Upland, og Knud Bengtson Sparre. De kaldte sig, skjønt de ikke vare flere end tre i Tallet, Svea Rigets Raad, hvorved dog Kongens Sag snarere forværredes end forbedredes; thi da Bjærgværksejerne og Dalkarlene havde hørt Brevet oplæst, dreve de Spøg og Spot med det, i det de sagde, at Rigets Raad nu var særdeles faatalligt og ringe, eftersom det blot bestod af tre Mænd, som oven i Kjøbet kun lidet duede. Brevskriverne opfordrede Folket i Dalarne til ikke at falde fra den lovlige Regent, og i den Formodning, at det snarere var Gustavs værgeløse Stilling end nogen Misfornøjelse med Kristierns Regering, som havde foranlediget Bevægelserne i Provinsen, lovede de at skaffe

Gustav frit Lejde, Naade, Gunst og Venskab af Kongen, saafremt han vilde nedlægge Vaabnene og afstaa fra Oprøret. Ogsaa Borgmesteren og Raadet i Stockholm, som under Indflydelse af den danske Befolkning i Staden viste stor Iver for Kristierns Sag, affærdigede den 10de April en Skrivelse til Kopparbärgsmændene, Silfverbärgsmændene, Järnbärgsmændene, Kronens skatskyldige Bønder og menige Mænd i Dalarne af omtrent samme Indhold som det Brev, de tidligere havde afsendt til Helsingland og Gestrikland. De prise den lykkelige og fredelige Tilstand saa vel i Stockholm som i Landskaberne og omtale, at ved Kongens Omsorg vare rige Skibsladninger ankomne til Stockholm; naar blot Sejladsen kunde blive aaben paa Mälaren, vilde de sende Livsfornødenheder til de nærliggende Provinser, og hvis nogen vilde søge sit nødtørftige Udkomme i Stockholm, skulde han finde en god og gjæstevenlig Modtagelse her. Der gik et Rygte i Stockholm, at nogle Personer i Dalarne havde været saa ubesindige at slutte sig til Gustav Erikson og nogle andre Bedragere, der havde forbrudt sig saa vel mod Kongen som mod Raadet, samt at disse Oprørsstiftere ved falske og forræderske Anslag daglig drog flere Tilhængere til sig, som ofte tilforn var sket dem selv og Sveriges øvrige Indbyggere til mangfoldig Skade og Fordærvelse. Hvis Dalkarlene ikke snart dæmpede dette Ustyr af Gustav og hans Parti, havde de dog Grund til at frygte, at Guds Vrede og Kongens Hævn vilde ramme dem. Derfor bade og raadede de dem til i Tide at betænke deres sande Vel og bevise sig mod Kongen som ærlige, tro Mænd og Undersaatter efter de Eder og Løfter, som de havde givet.

Dette Brev kunde saa meget mindre rokke Dalkarlenes Beslutning at kæmpe for Fædrelandets Frelse og Befrielse, som de, inden det kom til sit Bestemmelsessted, paa en ærefuld Maade med Liv og Blod paa Valpladsen havde bevíst deres Kjærlighed til Frihed og Uafhængighed.

Hovedmændene for det danske Parti i Sverige, Ærkebiskop Gustav Trolle, de nylig udnævnte Biskopper i Skara og Strängnäs, Diderik Slaghek og Jens Beldenak, Rigsraad Knud Bengtson, Statholderen i Vesterås Henrik van Melen samt Udsendinge fra Stockholms Magistrat havde imidlertid haft en Sammenkomst i Vesterås hos Kristierns tro Tilhænger, Biskop Otto Svinhufvud, og besluttet med en væbnet Styrke at begive sig op til Dalarne og kvæle Oprøret i dets Svøb. Med sex tusende Mand Fodfolk droge de op til Dalelven og lejrede sig ved Brunnbäcks Færge. Da Peder Svenson af Vibberboda, hvem Gustav havde overgivet Befalingen over det i Hedemora og Egnen der omkring forsamlede Mandskab, fik Underretning om de Danskes Fremrykning mod Dalagrænsen, drog han afsted mod dem med det Mandskab, han havde til sin Raadighed, og slog Lejr paa den nordre Side af Elven lige over for de Danske. Dalkarlene foruroligede Fjenden med deres sikkert træffende Pile. Nogle ældre Forfattere omtale, at i en eneste Ledstolpe paa den søndre Side af Elven sad længe nogle og tyve Pile, samt at det Sagn har gaaet saa vel i Folkärna som i Mora, at Dalpilene ere blevne saa tæt afskudte i Slaget ved Brunnbäck, at de have skjult Solen. Da de Danske her vare alt for udsatte for Fjendens Skud, droge de sig tilbage fra Elven til Björkarsbo og Karlbo Gaarde.

Krønnikerne have optegnet en Samtale, som ved denne Lejlighed er forefalden i den danske Lejr mellem svenske og danske Herrer om Dalkarlenes Styrke og Egenskaber. Da man i den danske Lejr saae Dalkarlene skyde over Elven, skal Biskop Jens Beldenak have spurgt de tilstedeværende svenske Herrer, hvor meget Mandskab Egnen oven for Långheden i det højeste kunde stille, og faaet til Svar: »Vel tyve tusende Mand.« Paa hans Spørgsmaal, hvorfra saa mange Folk kunde faa Føden, svarede man ham, at

de ikke vare vante til Kræsenhed, men kunde, naar Nøden fordrede det, lade sig nøje med Vand og Barkbrød. Med Forbavselse hørte Biskoppen disse Ord, og mismodig lod han følgende Ytring falde: »Et Folk, som æder Træ og drikker Vand, tvinger ikke Fanden, end mindre noget Menneske. Brødre, lader os drage herfra.« Sagnet lader de Danske herpaa berede sig til Opbrud. Enten det nu var af Frygt, eller fordi de vare for meget udsatte for Fjendens Pile, droge de sig noget tilbage, og da Svenskernes Anfører bemærkede deres Beslutning om ikke længere at blive ved Brunnbäck, efterlod han en Del af sine Folk i Lejren for ej at vække Mistanke og skyndte sig ved Nattetid med den øvrige Del af sin Hær til Utsunds Færge, forbi Øn, Jularbo, Viddersbo, Lund og Kongsgaarden. Denne Omvej er 1—2 Mil lang. Efter ved Utsund at være gaaet over Elven paa de Baade, som i en Hast kunde skaffes til Veje, fortsatte Hæren Marchen til den danske Lejr, som laa mellem Elven og Sonnbo. Her opstod nu en heftig Kamp, som faldt ud til Svenskernes Fordel, især da det efterladte Mandskab uden nogen Hindring var kommet over Elven og bragte deres Kammerater Hjælp. Største Delen af den danske Hær faldt, mange styrtede hovedkulds i Elven, og andre toges til Fange. De, som vare heldige nok til at undslippe med Livet, droge sig tilbage til Vesterås og bleve forfulgte lige til Hemmingsbo By i Fläckebo Sogn i Vestmanland.

Dette Slag stod enten i Slutningen af Marts eller i Begyndelsen af April under Gustavs Ophold i Helsingland eller Gestrikland. Nogen bestemt Dag opgives ikke i de ældre Krønniker; men man kan med god Grund sætte det til et af disse Tidspunkter, da det er sikkert, at Gustav den 23de April mønstrede sin Hær ved Romfartuna Kirke, og ældre Krønniker omtale, at han ved sin Tilbagekomst fra Færden til Norrland en Tid lang daglig har indøvet

sine Folk og forsynet dem med bedre Vaaben. Dette var nødvendigt, da Dalkarlene i Almindelighed ikke havde Skydegeværer og kun kjendte lidt til Krigsdisciplin. Deres fornemste Vaaben vare Øxen, Buen, Spydet og Slyngen, med hvilken de ogsaa kastede glødende Jærnstykker. Gustav lærte Dalkarlene at gjøre Spydene tre til fire Fod længere end de, man almindelig brugte; han lærte dem ogsaa en bedre Maade at smedde Pile paa med ikke fuldt saa lang Od, saa at de lettere kunde tage fat og skrue sig ind gjennem Harnisket. Paa samme Tid lod han i Hedemora slaa Klippinger, en Slags Nødmønt af Kobber med en ringe Tilsætning af Sølv og af samme indre Værd, som de, Kongen havde indført. Klippingerne bare paa den ene Side Billedet af en bevæbnet Mand og paa den anden to korslagte Pile (Dalarnes Vaaben) og foroven mellem dem et G.

Foruden et usikkert Sagn om et Slag ved Uppbo i Skedvi omtales ogsaa en Kamp mellem Dalkarlene og de Danske ved Østerby eller Mälby i Hedemora Sogn. Paa Markerne ved Østerby har man fundet flere Pile, og af en Vise, som er bleven forfattet til Minde om denne Kamp, findes endnu nogle Strofer tilbage. Mod saa tydelige Vidnesbyrd kan man ikke bestride Sandheden af denne Angivelse; men hvis denne Kamp havde været af nogen Betydning, var den uden Tvivl bleven omtalt af de ældre Krønniker; den bør derfor regnes til de Skjærmydsler, som paa flere Steder gik forud for det egentlige Hovedslag ved Brunnbäck.

Ikke lang Tid efter det ærefulde Slag ved Brunnbäck flyttede Gustav Befrielseskrigen over Dalgrænsen til Vestmanland og udførte sit allerede forud paatænkte Angreb mod Vesterås. Hermed tabte Befrielsesværket den mere provinsielle Natur, som det tidligere havde haft, og blev en af hele Fædrelandet med Liv og Varme omfattet

Sag. Historien lærer os, hvilken stor Indflydelse paa Sveriges Fremtid den heldige Udgang af denne vældige Folkerejsning ved Siljans Strand medførte, ja hvorledes den blev Morgengryet til en ny Tidsalder for Fædrelandet. Længe mindedes Dalkarlene ogsaa med Stolthed deres Bedrifter under Gustav Eriksons Sejerstog, og endnu den Dag i Dag lever Kong Gustavs Minde saa vel i Samtale som i Viser paa Folkets Læber.

D. H. Wulff.

General von Døbeln*).

I.

Göran Carl von Døbeln blev født den 9de April 1758 paa Herregaarden Stora Torpá i Skaraborgs Len; hans Fader var Herredshøvding J. J. v. Døbeln, og hans Moder A. M. Lindgren, Enke efter Kaptejn C. J. Gyldenhaal. Slægten, der den Gang blomstrede i Sverige, var kommen fra Tyskland, hvor den, som for største Delen bestod af lærde Mænd, i gamle Dage kaldtes Døbelius. Den svenske Slægts Stamfader, den lærde og vittige Læge Johan Jakob Døbeln, havde paa en videnskabelig Rejse til Leijden lidt Skibbrud ved den svenske Kyst ved Gøteborg, hvor han under den her rasende Pest blev bekjendt for sin Dygtighed og holdt tilbage af Kong Karl XI, der udnævnte ham til Professor i Lund. Senere blev han gjort til Overlæge ved Hæren af Karl XII, som havde ham meget kjær, dels for hans Lærdoms Skyld, dels for hans livlige og muntre Sind

*) De vigtigste af de anvendte Kilder ere: G. Montgomery: Historia öfver kriget emellan Sverige och Ryssland 1808—9. Ørebro 1842. — P. v. Suchtelen: Précis des évènements mil. d. campagnes de 1808—9. en Finlande. — Några Anteckningar om och af Gen. v. Døbeln. 1—3 Stockh. 1856; 4de Del. Stockh. 1878. — Dansk Maanedsskrift, udg. af Stenstrup. 18de Bind. — Ræder: Danmarks Krigs- og politiske Hist. Kbhvn. 1845. 1—3 m. fl.

og vel ogsaa paa Grund af de store Pengesummer, han overlod Staten, da den var i Nød. Han blev adlet 1717.

Da denne Mands Ætling, den berømte Døbeln, hvis Levned det er vor Agt at fortælle, var otte Aar gammel, mistede han paa én Gang sin Fader, sin Bedstefader og en Broder, der alle bleve begravede samme Dag. I Følge Tidens Brug maatte han ved denne Lejlighed bære Sørgekaarde; dette Vaaben prøvede den kaade Dreng paa Gaardens Kalkuner, og det faldt i den Grad i hans Smag, at det fra det Øjeblik blev hans ufravigelige Beslutning og hans Livs Stræben og Hæder at bære det. Hans endnu unge Moder giftede sig snart for tredje Gang, og hans Opdragelse blev mere og mere forsømt; han blev vel af sin ligegyldige Formynder sendt til Thuns Skole for at studere til Præst; men da han, som han selv siger, »hverken af Naturen eller Naaden havde Anlæg til sligt Embede«, sejrede hans egen halsstarrige Vilje, og Formynderen lod ham rejse til Karlskrona for ved Kadetkorpset at uddanne sig til Sømand. Endskjønt han med Ære bestod sin Examen efter tre Aars Forløb, og skjønt han efter adskillige Togter i Østersøen fik Smag for Søen og Tilbud om en Plads som Admiralitetsløjtenant. vilde han dog, stadig i Strid med Formynderens Ønsker, kun følge den gamle Ide og være Landofficer. Formynderen nægtede egensindig Penge til en Akkordsum (en haard Nød at knække for Datidens Militære, som ogsaa stedse voldte Døbeln mange Bryderier), men gav i Stedet for lange vrøvlevorne Projekter, blandt hvilke det at forandre Levevej og blive Jurist. Dette forsøgtes et Par Aars Tid, i hvilken Døbeln frivillig ledsagede Herredshøvdinger paa deres Rejser, skrev Retskjendelser og lærte en hel Del, som senere kom ham selv og andre vel tilpas — »især,« siger han, »hvilke højst skadelige Dyr paa de umyndiges Ejendomme Formyndere ere«; men Dommerembedet, mente han, passede heller ikke for ham, og kjed af det Liv, han førte, og længselsfuld efter Frihed ansøgte han Kongen om

at maatte blive erklæret for myndig, hvilket ogsaa skete i hans syttende Aar. Formynderen overgav ham nu den faste Ejendom, som var tilbage fra de store Opdragelsesudgifter, hvilket dog ikke forhindrede, at Ynglingens Opdragelse var meget forsømt. Da Døbeln nu var sin egen Herre, faldt det ham ikke vanskeligt at faa en Sum Penge skrabet sammen, og kort efter (1778) blev han Secondadjutant ved Sprengportens hvervede Regiment i Skaane og Fændrik i Armeen. At Regimentet engang forærede ham et Par Skøjter til Tak for at have taget nogle Desertører, som over Isen vilde til Sjælland, og at han paa den Tid solgte det ene Stykke af sin Ejendom efter det andet, er det eneste, han selv fortæller om denne sin første Ungdomstid.

Imidlertid udbrød den amerikanske Uafhængighedskrig og satte alles Sind i livlig Bevægelse; Døbeln besluttede strax at rejse til Amerika over Frankrig; inden fjorten Dage var Beslutningen tagen, den kongelige Tilladelse indhentet, og den 22aarige Kriger paa Vejen. Til Paris medførte han kun et godt Kreditiv, men ingen Anbefalinger, og da hans Ansættelse derved vanskeliggjordes, tilbragte han over et Aar i denne By med Fornøjelser, Fodvandringer og topografiske Øvelser. Medens hans Ansættelse trak i Langdrag, blev imidlertid hans Kasse tom; den svenske Gesandt, Grev Creutz, skaffede ham vel en Plads ved det franske »regiment royal Suedois«; men da Garnisonstjeneste ikke var hans Formaal, modtog han den ikke. Den amerikanske Gesandt Dr. Franklins nøjagtige Forespørgsler om Anbefalinger og Vidnesbyrd om, at han ikke var en Æventyrer, stødte derimod Døbeln for Hovedet, og han svarede, at hans Anbefaling kun laa i hans egen Person, og den skulde i Felten nok anbefale sig selv. Baron Staël, som havde hort dette Svar, foreslog nu Døbeln, samtidig med at denne endelig fik en god Ansættelse af Franklin, at træde ind i la Marcks (Hertugen af Ahrembergs) tyske Regiment, som havde Ordre

til at bryde op strax, man vidste rigtig nok ikke hvorhen. Døbeln gik ind herpaa og tilbød, da der ingen fast Officersplads var ledig i Korpset, at tjene paa egen Bekostning som grenadier à la suite; Krig giver altid Afgang, sagde han, og kort efter blev han ogsaa fast Souslieutenant.

Tropperne bleve indskibede i Brest, og hele Konvojen afsejlede d. 11te Decbr. 1781; det var stadig en Hemmelighed hvorhen, men de aarvaagne Englændere passede paa, og begunstigede af Taage og Uvejr afskare de efter en kort Kamp allerede ved Ouessant en Del Transportskibe med en Mængde Soldater, Artilleri og Fornødenheder, uden at den betydelig overlegne franske Flaade kunde forhindre det. Skibet, hvorpaa Døbeln befandt sig, blev ilde tilredt og maatte tillige med Resten af Flaaden søge Havn efter at have lidt meget af Storm og Søskade. I Begyndelsen af Februar 1782 afsejlede Flaaden igjen.

Frankrigs Mening med denne Krig var ved Hollands, Spaniens, Nord-Amerikas og de ostindiske Fyrsters Hjælp at gjenvinde sin Betydning som Sø- og Kolonialmagt og at hævne den forsmædelige Versaillesfred af 1763 paa Englænderne, ved hvilken de havde mistet store Besiddelser i fremmede Verdensdele. Af den Grund understøttedes fra Begyndelsen kraftig det amerikanske Oprør, og nu skulde der gjøres et Angreb paa Englændernes anden Kilde til Rigdom og Magt: Ostindien, hvor Kompagniet havde befæstet sin Overmagt. Man ventede sig den ubøjelige og kloge Hersker i Mysore, Hyder Alis virksomme Understøttelse, som i Forbindelse med de Fordele, Frankrigs største Søhelt Suffren allerede havde vundet og endnu kunde vinde paa Havet, aldeles skulde knuse Englands Overmagt i disse Egne; men Fjenden havde allerede gjennem de ved Ouessant tagne Transportfartøjer faaet Færten af, hvad man havde i Sinde, og strax afsendt en god Forstærkning til Kompagniet, hvilket tilintetgjorde den vigtige Plan. Konvojen fortsatte imidlertid sin Fart til de kanariske Øer, hvor

en Del af Skibene styrede mod Vestindien, Resten og med dem Døbeln fortsatte Rejsen lige til Kap.

Han var glad og fornøjet over det friske Liv, og at han i sin Ungdoms Fylde saae Verden aaben for sig og paa ungdommelig Vis levede i og nød Øjeblikket, ses af hver Side i den Dagbog, han førte paa Rejsen. »Leve det stille Hav,« skriver han, »hvor Fiskene flyve og i deres Flugt falde ned paa Dækket, hvilket dejligt Maaltid give de ikke! Livet paa dette Hav er lykkeligere end i de største Stæder; her kan en, som aldrig tænkte før, faa Lyst til at filosofere, en Dagdriver til at arbejde, en Spilopmager til at lære Haandværk; her taber Praleren sit Mæle, med ét Ord: her forandres Sindet og Karakteren; her tales meget og siges lidt, her tales ofte lidet og siges meget, her ligesom dræbes og udslukkes alle Lidenskaber, her tænkes ikke paa Livet, ikke paa Døden og mindst paa Føden; thi man adlyder sin Katekismus i den Henseende, at man ikke tænker paa den Dag i Morgen; thi her spises, her ligges, med ét Ord, her leves de par le roi.«

Den lange uafbrudte Sejlads, den hurtige og skjødesløse Indskibning, de fordærvede Levnedsmidler forvoldte stor Sygelighed iblandt de ikke søvante Franskmænd, og man var nødt til at blive en Maaned ved Kap, senere brød Sygdommen frem med endnu større Heftighed. Ved Ankomsten til Isle de France var det Skib, paa hvilket Døbeln havde gjort Rejsen, saa raaddent, at det blev udrangeret som ubrugeligt, og andre Fartøjer vare saa gjennemtrukne af Pesten, at man maatte sænke dem for at drive Smitten bort. Fire Maaneder gik hen under disse beklagelige Omstændigheder, inden Konvojen i Begyndelsen af Decbr. 1782 kunde afsejle for at opsøge Suffren i Indien; den 17de Marts naaede man endelig Indiens saa længe eftertragtede Kyst, hvor de store Bedrifter skulde udføres, Ære og Rigdom vindes; men Udsigterne fandtes nu aldeles uoverensstemmende med de Forventninger, man havde næret ved

Afsejlingen fra Evropa. Udrustningen var kun halv saa stor som efter Bestemmelsen, Fjenden havde strax sendt Forstærkninger til disse Kolonier, et helt Aar var gaaet tabt med Overrejsen, og Overbefalingen var given til General de Bussy, en sygelig og ørkesløs Olding. I Stedet for den utrættelige tapre Hyder Ali, som indtil sin Død havde været Englændernes farligste Modstander, fandt man endelig Sønnen Tippo-Saëb. Dersom nu blot denne var stødt til Armeen med hele sin Styrke, var der maaske dog blevet udrettet noget afgjørende; men Englænderne havde fremkaldt Oprør mellem Fyrstens Undersaatter, som han var tvungen til selv at betvinge, og alle disse uventede Omstændigheder nødsagede den gamle General til at gaa forsvarsvis til Værks og at afvente Fjenden ved den lille Fæstning Guadelour, syd for Pondichery. Dersom man ved Smaa-Fægtninger havde søgt at trække Tiden ud til Tippo-Saëbs Tilbagekomst, med hvis Tropper man vilde blive Englænderne langt overlegne, havde et lykkeligt Udfald været sikkert; men General Bussy gjorte intet, og General Stuart i Spidsen for den engelske Hær tvært imod alt; han rykkede forsigtig frem fra Madras, gik en skjøn Dag over en Strøm og et Bjærg, som ansaas for uoverstigelige, og slog Lejr øst for Fæstningen, Franskmændene droge efter og opstillede sig et Stykke syd for Fæstningens Glacis; endelig den 13de Juni 1783 kom det til Slag, det største, som nogen Sinde havde fundet Sted mellem Evropæere i disse Egne. Den enbenede General Stuart, som ikke kunde sidde til Hest, havde fra en for hans Skyld rejst Trætrappe nøje iagttaget Forholdene, om Morgenen med sine »Sepois« overrasket et fransk Batteri og blev nu snart Herre over den aabne Mark. De franske Sepois, Nabobens Tropper, flygtede derimod ved det første Skud, hvilket strax gjorde den franske Styrke endnu mere underlegen. Omtrent Kl. 10 blev den angreben med Bajonetten i sine kun halvt færdige Forskansninger; Grev de la Marck anførte selv sine Folk for at drive Fjenden

tilbage, men fik en Kugle i Maven, Døbeln fik en Kontusion i venstre Fod, men vedblev at kæmpe, og mange Officerer faldt. Oberst Freytag, som havde overtaget Kommandoen, vedblev at drive Fjenden tilbage, og netop, da han raabte: »Slaget er vundet, leve Kongen,« fik han Underretning om, at Englænderne havde taget Forskansningerne i hans Ryg. Tabet paa begge Sider regnedes til 1550 Evropæere foruden Sepois, »som aldrig regnedes med.« Om Natten slæbte de Franske i Stilhed 11 Kanoner, som Fjenden havde taget, men af Udmattelse efterladt ufornaglede paa Valpladsen, med sig inden for Fæstningens Mure, hvor de nu saae sig indesluttede og belejrede. Belejringen fortsattes til Maanedens Slutning, i hvilken Tid Døbeln altid var med, naar det gjaldt Udfald og Rekognosceringer, hvorved han udstod mange Farer og Møjsommeligheder. Admiral Suffren, som havde været ulige heldigere til Søs end hans Landsmænd til Lands, undsatte omsider Guadelour og reddede Besætningen. Døbeln blev omtalt med Hæder i la Marcks Rapport og udnævnt til Kaptejn.

Da Efterretningen om den for sex Maaneder siden afsluttede Fred ankom, levede Officererne af begge Hære muntert og venskabelig med hinanden, og Døbeln førte i la Marcks Selskab et meget lystigt Liv, hvortil de indiske Skjønheder ikke bidroge mindst. Om Valpladsen, som han to Maaneder efter Slaget besaa, siger han: »De døde ligge halvt opgravede af Sandet, i Uniformspjalter, ufortærede, saa at man overalt rider mellem dode Kroppe; det er en Rædsel at betragte Krigens forfærdelige Elendighed med fredelige Øjne og et fredeligt Hjærte.« Kort efter blev han udnævnt til Adjutant hos la Marck, som skulde rejse til Evropa med Depecher til det franske Hof.

De mange Bemærkninger og Iagttagelser, Døbeln har indført i sin Dagbog fra denne Tid, tale paa det fordelagtigste om den unge Mands Videbegjærlighed og hans

Umage for ved egen Erfaring at indhente, hvad der var forsømt ved hans Opdragelse. Mærkværdige ere ogsaa hans sikre Forudsigelser om Englændernes tilkommende Magt i disse Egne; hans flittige militære Betragtninger vidne om hans Begejstring for sit Fag, han taler kun yderst lidt om sig selv, man véd næppe, at han er med, og dog er han netop en af de utrætteligste og ivrigste Deltagere i ethvert som helst vanskeligt Foretagende, — han udsatte sig i ungdommelig Dumdristighed i den Grad, at han af den Højstbefalende fik en udtrykkelig Advarsel for de mange Sepois, som altid lurede mellem Buskene.

Det var et stort Bevis paa Hengivenhed og Tillid, at han, en ung Udlænding, blev la Marcks Adjutant og foretrukken for andre ældre og kyndige Officerer; men han havde ved sine Arbejder, Opmaalinger, Kort over Krigsskuepladsen og Stillingerne paa Indiens Kyst faaet Lejlighed til at lægge sin Dygtighed for Dagen og var desforuden, lader det til, bleven la Marcks erklærede Yndling. Da de ankom til Paris, boede han i Grevens Hotel og deltog i de fornemme Herrers Selskaber og Fornøjelser. Den bekjendte Duel, som la Marck samme Aar havde med Svenskeren Peyron, der blev stukken ihjel, og hvori la Marck selv fik et haardt Saar*), havde senere stor Indflydelse paa Døbelns Skæbne. Hans Forhold til denne hans Chef, August Greve af la Marck og Prins af Ahremberg, der ved sine udstrakte Besiddelser tilhørte baade Østerrig og Frankrig, bevirkede, at Døbeln kom til at tilbringe nogle lykkelige og glade Aar i Frankrig. Naar han var fri for Tjenesten og Øvelserne i

*) Peyron var 1777 Kaptejn ved la Marcks Regiment, men efter en Strid med denne forlod han Regimentet, da det drog til Indien, i hvilken Anledning la Marck i flere Officerers Nærværelse gav ham haarde Ord, og herved kom han end mere i en falsk Stilling. Da la Marck kom tilbage til Paris, udfordrede Peyron ham paa en stor Maskerade, som Hoffet gav til Ære for Gustav III, der var en Velynder af Peyron.

Elsass, hvor Regimentet laa i Garnison, boede han hos Greven, i Paris eller paa hans Slot i Flandern, og kunde nyde det pragtfulde, forfinede og vellystige Liv, der førtes af de højere staaende Adelige i de faa glade Aar, som endnu, efter den amerikanske Frihedskrigs for Frankrig ærefulde Slutning, straalede i det varmeste Sollys, men som snart skulde frygtelig fordunkles af Revolutionens blodrøde og mørke Sky. Dette anedes dog næppe af nogen endnu, man levede sorgløst og lystig, glædende sig i det, som det syntes, skjønne og ædle Lys, der spredtes fra de Kunster og Videnskaber, der i det 17de Aarhundredes sidste Halvdel vare blussede saa herlig op i Evropa. En anden ung Mand med mindre Kjærlighed til sin Virksomhed end Døbeln vilde lettelig, som en fattig fremmed i dette Fornøjelsernes Land, have ladet sig beruse af alt det henrykkende i dette nye glade Liv, især da hans heldige Stilling tilbød Tilfredsstillelsen af enhver Nydelse i rigt Maal; men trods sin Ungdom og Letsindighed, trods de forføreriske Ophold i Paris og paa Prinsens Slotte, synes Døbeln mest at have givet sig af med Tjenesteforretninger og Studier og at have søgt de Officerers Selskab, af hvem der var noget at lære, og blandt disse forstod han ogsaa at skaffe sig mange Venner. Det ses tydelig, at Døbeln i denne Periode har været stærkt paavirket af Rousseau, hvis Skrifter den Gang opfyldte alle, men hans senere saa virksomme Liv bortblæste snart ethvert Gran af Sværmeri fra hans ligefremme og sunde Natur.

Døbeln var vist nok bleven længere i Frankrig og havde faaet hele Revolutionens Storm at se og føle, bunden, som han var, ved sin Udsigt til Befordring, sin Pension, sine Overmænds og Kammeraters Tillid og Velvilje, hvis ikke Sejeren ved Hogland havde drevet hans urolige Sjæl til at deltage i hans gamle Fædrelands nyvakte Ære. Gustaf III's glimrende Egenskaber havde længe været Gjenstand for Samtaler i den store Verden, med ham rejste nu til alles For-

bavselse det sunkne Sverige sig atter og viste sig blandt Folkene. Og da nu hans Konge ved den nys nævnte Søtræfning ogsaa flettede Krigerens Lavrbær ind i Snillets, kunde Døbeln ikke mere holdes tilbage; han forlangte Afsked, fik den og rejste paa en og samme Dag i Oktober 1788, og det uagtet han vel vidste, at han var daarlig anskreven ved det svenske Hof paa Grund af sin Hengivenhed for den Chef, der havde dræbt Kongens Yndling, hvis pragtfulde Maltheser-Begravelse, som Gustaf III selv havde foranstaltet, Døbeln endog havde vægret sig ved at overvære. Følgen heraf var ogsaa, at da Døbeln, med glade Forhaabninger om at opnaa Ære og Hæder i en Fædrelandet lykkelig Kamp, vendte tilbage, søgte han forgjæves en Ansættelse ved Hæren; et Forsøg paa i Forbindelse med en anden at hverve et Korps Jægere mislykkedes ogsaa. Da han havde spillet alle sine Penge bort paa Faraobordet i Gøteborg mellem Kammerater, og da alt hans Arvegods var gaaet med, stod han just, fuld af Græmmelse over disse fejlslagne Forhaabninger, i Begreb med at laane nogle Penge og rejse tilbage til Frankrig, da han fik Brev fra Oberst Stedingk med Tilbud om en Bestalling som Kaptejn i den af ham førte Savolax-Brigade, der laa i St. Michel i Finland, med den Tilføjelse, at han af Kongen havde udbedt sig denne Naade, da han kjendte Døbelns Dygtighed og Fortjenester.

II.

I Krigen retfærdiggjorde Døbeln alle de Forventninger, man havde næret om ham. General Stedingks Kommando strakte sig vidt omkring i det nordlige Finland og over en Styrke af uensartede, spredte Tropper, hvilket afstedkom megen Forvirring og mange Fortrædeligheder. Døbeln bidrog som Over-Adjutant ved sin hurtige, sikre og forstandige Optræden, ved sin utrættelige Arbejdsevne, Iver

og Lyst ikke lidet til Sagernes Ordning og til de Fordele, som vandtes. Han var ret som Fisken i Vandet, og imellem ham og Generalen opstod der det inderligste Forhold, støttet paa gjensidig Agtelse, hvilket ogsaa bestod uafbrudt til deres Død.

Døbeln har selv skrevet en Beretning om Savolax-Brigadens Felttog i Aaret 1789, som vi benytte i det efterfølgende; den berører kun dette ene Aar, i hvilket hans Virksomhed standsedes af hans store Ulykke.

Brigaden bestod af 3 Regimenter (hvoriblandt Bjørneborgs og Østerbottens); i Savolox fandtes ingen Vaabenpladser, alt maatte hentes langvejs fra, og dertil fattedes der alle Midler; kun ved Stedingks Energi lykkedes det at oprette Magasiner, Lasaretter osv. Hele Vinteren holdt man sig stille i Kvartererne og arbejdede af al Kraft paa Udrustning og Bevæbning; da Foraaret begyndte, foretoges Rekognosceringer, for at lære Landet at kjende langs Kysten, der næsten overalt var gunstigt for Fjenden. I Maj gjorde Brigaden et mislykket Angreb paa Suomenemi Pas for at odelægge de derværende Magasiner; Døbeln førte Arrièregarden ved Retræten, og der fortælles, at da Hesten blev skudt under ham paa Broen, kom han, da han var naaet over paa den anden Side, til at huske paa sine kjære, gode, skjønt simple Rytterpistoler, vendte om og gik under den stærke Geværild ud til Midten af Broen, trak Pistolerne ud af Hylsterne, trykkede dem af mod Fjenden og vendte uskadt tilbage.

For Resten var han meget misfornøjet baade med Officerernes og Soldaternes Dygtighed. »Det kom aldeles uventet for mig, som første Gang var i Ilden med svenske Soldater; jeg fik al Anledning til at gjøre den uimodsigelige Erfaring, at Menneskene ere ens over alt, og at Maaden, de føres paa, er det eneste, som gjør dem til Soldater. Jeg har gjort Krigen med ved en Hær, sammensat af Franskmænd, Tyskere, Hollændere, Malgascher, Japanesere og

Indiere, jeg har kæmpet mod en Armé af Englændere, Hannoveranere, Bengaler og Malabarer; jeg tjener nu i den svenske Hær, har været heldig nok til at være med i to varme Træfninger imod Russere, Kosakker, Baskere og Kalmukker og troer saaledes at være i Stand til at hævde ovenstaaende Maxime. Jeg lægger til, at en Krigsmand med Gud i Hjærtet, Ære i Livet, Pligt i Tanken, Styrke i Sjælen, Klarhed i Hovedet, Lyst og Anlæg til Tjenesten og til at erhverve sig Kundskaber snart vænner sig selv og andre til at lyde, til intet andet at frygte end et daarligt Navn og Rygte; han lærer snart at føre Soldaten, vinde hans Tillid og Kjærlighed og — at fortjene den.« Ved disse Udtalelser af Døbeln maa man dog ikke glemme, at han nylig var vendt tilbage fra et Mønsterkorps af udvalgte, hvervede Mandskaber, som velforsynet med alt udelukkende levede for og af Krigerhaandværket.

I den paafølgende Tid fandt en Del mer eller mindre uheldige Træfninger Sted, som kun overbeviste Døbeln om, at Felttoget førtes aldeles planløst, og alle Begivenheder forenede sig til tydelig at vise dette. I Begyndelsen af Juni brøde Russerne pludselig frem, indtoge Forposterne ved Kyro og Christina og kastede Svenskerne tilbage til Porosalmi, c. 1 Mil fra St. Michel; her kom det til den Kamp, hvori Døbeln saaredes saa haardt, og hvorom han giver Beretning i en meget livlig Rapport.

»Affæren ved Porosalmi (13de Juni 1789) er den første siden Karl XII's Tid, som opfrisker den svenske Tapperhed og det svenske Navn. Kun Sandheden har ført min Pen i den Rapport, som jeg skrev til Generalen om Eftermiddagen Kl. 1, kort efter at jeg var bleven saaret. Da jeg ventede mig Døden, var det min Pligt at omtale dem, som havde udmærket sig den Dag eller i det mindste ved deres Nærværelse lagt Djærvhed og god Vilje for Dagen; Lægen og en Officer søgte at afholde mig fra at skrive, da jeg, som de mente, kun turde tænke paa at dø; men jeg har læst et

Sted og glemmer det aldrig: post mortem nihil est, ipsaque mors nihil.« — Passet ved Porosalmi dannes af to Landtunger, som nærme sig hinanden og adskilles ved et lille Sund mellem Søerne, hvor over der var slaaet en Bro, der forener Vejene fra Christina og Wilmanstrand med den fra St. Michel; skovbevoxede Højder strakte sig paa begge Sider ned imod Broen; Højden paa St. Michels Side, som Svenskerne havde besat for at hindre Fjendens Overgang over Broen, var højest, og her placerede de deres to smaa Jærnkanoner.

»Nætterne ere paa denne Aarstid ganske lyse i Finland, og vore udsendte Patrouiller kunde derfor allerede Kl. 1 om Morgenen melde, at Fjenden var i Bevægelse, Kl. 3 vare hans Jægere fremme og beskøde vore Tropper, som havde besat Bakketoppen paa begge Sider af Landevejen. Da Fjendens hele Styrke var kommen bag Højderne lige over for os, begyndte de i al Hast at placere et Batteri paa Toppen, hvilket vore smaa Kanoner ikke kunde forhindre, især da disse, netop da Fjenden begyndte at bruge sine, havde Mangel paa Ammunition, uagtet man i Tide havde sendt Bud derom til St. Michel; — — — efter at Stedingk havde beset Stillingen, bortsendte han 100 Mand til Tuckula, da han mente, at Russerne vilde afskære os Vejen til St. Michel, — — jeg inddelte Resten af den lille Styrke i tre Dele, for at ikke den hele paa en Gang skulde være i Ilden og trættes uden Nytte. — — — Det er utroligt, saa vore Folk vare bange for Granaterne, der ogsaa saarede en hel Del; — Mandskabet begyndte at forlade Stillingen og løbe bort, og for at statuere et Exempel greb jeg en Karl af Savolax-Regimentet og raabte til Oberst Gripenberg, om han ikke strax i de andres Paasyn vilde lade ham skyde; men da man ikke svarede herpaa og heller ikke, da jeg foreslog at lade ham binde til et Træ paa et udsatSted, slap jeg Karlen med det Forsæt selv at gjøre det af med den første, der løb.« — —

Efter nogen Tids Forløb forsøgte Fjenden at tage Broen med Storm, Storfyrstens Livgrenaderer naaede ogsaa over, hvilket bragte en frygtelig Uro og Skræk mellem Svenskerne, der imidlertid ved Dobelns Anstrængelser gjorde saa megen Modstand, at Russerne ikke turde storme Højderne, men søgte, uvidende om den Uorden, der herskede bag disse, at holde sig denne Side Broen.

»Paa den Maade gik det til Kl. 8, i hvilken Tid vi fik mange døde og saarede, der skrege og stønnede forfærdelig, og jeg befalede derfor en Feldvebel (Døbeln kunde den Gang ikke selv tale finsk) at lade Bjørneborgerne raabe Hurra for at overdøve Klageraabene. Derved troede Fjenden, at vi havde faaet Forstærkning, og lod slaa Retræte; de trak sig tilbage over Broen, og nu begyndte et morderisk Bombardement af Granat- og Musketkugler.« — Medens dette stod paa, fik Døbeln, i det han opmuntrede Mandskabet, der begyndte at blive træt, en Kugle i Panden og faldt om; først Kl. 6 om Eftermiddagen trak Fjenden sig tilbage, da Svenskerne virkelig fik Forstærkning.

Døbeln gik efter at være bleven saaret omtrent ½ Mil og red senere Resten af Vejen til St. Michel, hvor han strax satte sig til at skrive den omtalte Rapport. Nogle Dage senere faldt han, da Svenskerne trak sig tilbage for de fremtrængende Russere, i Fangenskab paa Lasarettet i St. Michel, der blev forfærdelig udplyndret, og hvis Indbyggere vare flygtede ind i de store nærliggende Skove. Da Døbeln havde forudset, at dette vilde ske, og da Lasaretbygningen var stærkt udsat for at blive skudt i Brand, lod han og en fangen russisk Officer sig med stort Besvær flytte til den forladte Præstebolig; »herfra saae jeg da,« skriver han, »vore Tropper flygte af alle Kræfter; Kosakker og Baskere, som plyndrede alle Gaarde, vare ikke 400 Alen fra det Sted, jeg stod; de saarede fra Lasarettet, som paa nogen Maade kunde frelse sig, snege sig med forbundne Saar og Lemmer bort til Skovene; Magasiner og Huse stode i Brand,

og en Mængde Fjender sværmede om paa Pladsen ved Kirken. Mat og svag maatte jeg atter gaa i Seng, jeg trak min blodige Frakke af, lagde den og min gjennemskudte Hat tæt ved mig paa en Stol og tog min Sabel til mig i Sengen, i det jeg ventede paa at blive pint paa samme Maade som tre saarede Soldater, hvem Kosakkerne havde skaaret Maven op paa og hængt op i Træerne, rygende i deres Blod. De forfærdeligste Billeder om min Skæbne plagede mig, jeg bad min Karl give mig mine Pistoler for at skyde mig en Kugle for Panden; men han svarede bange og fortvivlet, at Præsten og hans Hustru havde taget dem med sig, da de flygtede om Natten. Kort efter styrtede en Del Kosakker ind for at plyndre, en Liv-Kosak, som kom hen til mig, rakte jeg min Sabel til Tegn paa, at jeg overgav mig, og mit Ur; tilfreds med dette lovede han at skaane mit Liv og forlod min Seng for at røve Pengene, som laa i Vinduet, og de Klædningsstykker, som hang omkring paa Væggene. Samtlige Herrer Kosakker plyndrede overalt i Huset og hældte min Havre og Præstens Mel ud i Gaarden til deres Heste. Omtrent Kl. 12 kom General Rautenfeldt til mig; Generalen er opdraget i Frankrig og altsaa en meget artig Mand. Han sagde til mig paa Fransk. »God Dag, min Herre, hvilket Sprog taler I?« Jeg svarede ham hel kort: »Alle Sprog undtagen eders.« Hvorpaa han svarede: »Jeg er ikke Russer, jeg er Generalmajor i Kejserindens Tjeneste og hedder Rautenfeldt.« Jeg: »I kommer for at tage mig til Fange; se, her ere mine Vaaben, som jeg allerede har tilbudt eders barbariske Kosakker, men de have givet mig dem igjen, en ulykkelig Skæbne har forhindret mig i at bruge dem i Dag.« Generalen sagde: »Behold eders Vaaben, min Herre, det skal ikke blive saa stor en Ulykke at være i vort Fangenskab; Krigen er en hæslig Ting, men der kommer vel en Dag, som gjør Ende paa den.« Jeg svarede: »Jeg synes godt om Krig, vor nuværende Modgang vil ikke vare længe,

den store Armé skal skaffe os Luft, og Ordsproget siger hodie mihi, cras tibi.«

Døbeln fik senere en Sauvegarde, der befriede ham og Gaarden for Plyndring; han skaffede den bortflygtede Præstefamilie Lov til at vende tilbage i Fred og havde hyppig venskabelige Besøg af de russiske Officerer. Resten af Felttoget laa Døbeln syg af sit Saar og blev som Fange paa Æresord efterladt paa Sygehuset af Russerne. Det er ikke Meningen at dvæle ved andre Begivenheder end dem, som netop vedrøre Døbeln og belyse hans Liv og Karakter, og Krigsbegivenhederne, som endte hen paa Efteraaret 1789, vedkomme os altsaa ikke her. Som Fange rejste Døbeln med Kejserindens Tilladelse til Sverige for at blive helbredet, Saaret syntes allerede lægt, og han besøgte sine Venner og Slægtninge paa Landet; men imellem havde han stærke Smerter i Hovedet, og han fik Anfald, der undertiden steg til ustyrligt Raseri, i hvilket Tilfælde han lukkede sig inde med sin Tjener i et afsides Kammer. I Stockholm kom det endelig rigtig til Udbrud, Saaret brød op, mange Bensplinter blev tagne ud af hans Pande, og til sidst blev det vedtaget, at han maatte trepaneres. Den 21de April 1790 boredes der Hul i hans Pande over det højre Øje, en Operation, der varede i 23 Minutter, og som et Bevis paa hans Sjælsstyrke kan fortælles, at han med det venstre Øje betragtede hele Operationen i et lille Lommespejl. Omtrent fem Maaneder efter var han igjen helbredet, men det borede Hul lukkede sig dog aldrig helt, den Del, som blev holdt aaben for udtrædende Benfliser, fyldtes med Charpi, der blev holdt fast med et sort, temmelig bredt, med Skind foret Silkebaand, som bedækkede næsten hele Panden. Det sorte Bind forhøjede end mere de ildfulde Øjnes undertiden næsten vilde Glans. At dette svære Saar ikke var uden Indflydelse paa hans Sind, som af Naturen var livligt og ildfuldt, og har bevirket de Anfald af den

ubændigste Heftighed, som hverken skaanede Ven eller Fjende, er ikke usandsynligt; i det mindste brugte hans Officerer senere hen om Morgenen at spørge Adjutanten, hvorledes det sorte Bind var bundet den Dag; deraf mente man at vide, hvad der kunde ventes.

Det følger af sig selv, at Døbeln paa den Tid vakte en vis Interesse i Selskabslivet ved disse Omstændigheder, og da han blev anset for en behagelig ung Mand, som med udmærkede Egenskaber og stor Erfaring forenede en kvik og let Maade at udtrykke sig paa, blev han vel modtagen i alle Kredse, især af Damer, af de ældre med Medlidenhed, af de yngre med Deltagelse, af dem alle med en vis Interesse paa Grund af det, de havde hørt, han havde oplevet, gjennemgaaet og lidt. Det smukke og svage Kjøn synes altid at have haft Magt over hans ikke sjælden gjenstridige Sind. Om Sommeren 1789 var Døbeln bleven Ridder af Sværdordenen og af sin Chef hævet til Skyerne for sit udmærkede Forhold ved enhver Lejlighed, og dog gik det kun langsomt med hans Befordring; han havde endogsaa til Hensigt atter at begive sig til Frankrig, men Kongen forbød Svenskere at tjene i dette Land, og desuden holdt Sygdommen, Løfter om Befordring og Udsigter til Krig ham ogsaa tilbage. Et Par Dage efter Trepaneringen blev han dog endelig udnævnt til tredje Major ved Savolax-Regimentet, hvilket var en ringe Løn for hans Fortjenester og kun lidet svarede til den Berømmelse, som endogsaa hans Fjender allerede den Gang indrømmede ham; men — Kongen glemte ikke hans Forhold i Frankrig. Dertil kom, at Døbeln ofte baade mundtlig og i Breve udtalte sig med en Uforbeholdenhed og Hensynsløshed om alle Forhold, der let kom til Folks Kundskab, og som skaffede ham mange Uvenner. Gustav overlevede, som bekjendt, ikke længe den finske Krig, allerede den 16de Marts 1792 blev han dødelig saaret i Operahuset i Stockholm og afgik ved Døden den

29de Marts*). Døbeln, skjønt en god Ven af flere af de sammensvorne, f. Ex. Horn, fordømte dog Kongens Mord som en nedrig Forbrydelse; selv høstede han ganske vist Fordel deraf, da han især i Begyndelsen stod sig godt med Hertug-Regenten og allerede 1793, kun 35 Aar gammel, blev udnævnt til Oberstløjtenant.

Døbeln forlod nu det lystige og selskabelige Stockholm for paa sit »boställe« Ønne, der laa i det vilde Dalboland, langt borte fra den civiliserede Verden, at hengive sig til en Bondes fredelige Sysler. Officeren, som havde færdedes omkring i mange Lande og Riger, kun drømmende om Felttog og Ære, eller som i det ensformige Garnisonsliv havde fordybet sig i Studier og atter glemt disse i Datidens lystige festlige Selskabsliv, blev nu en ivrig Agerdyrker. Den forfaldne Gaard blev helt ombygget og opdyrket med ustandselig rastløs Iver**). Han forskrev og fik udmærkede Kreaturer forærende, som han færdedes meget imellem, og som han for ikke at glemme den store Verden opkaldte efter Evropas mærkeligste Personligheder eller efter sine gode Venner. Han inddelte sin Dag paa militær Vis til Arbejde og til Studier; men hvad der bidrog mest til hans Lykke og til Gaardens gode Fremgang, var hans driftige Husholderske Christina Ullstrøm, en Klokkerdatter fra Skara, med hvem han snart kom paa en meget fortrolig Fod. Det var en smuk, ufortrøden, naturfrisk og lystig Pige, som var vel egnet til at adsprede og komme ud af det med Døbelns opbrusende, heftige, stundum lunefulde, men i Bunden vel-

*) Se nærmere Afhandlingen: Gustavs III's Mord i Hist. Archiv 1873 II, 246 og flg.

**) En Dag, da hans nye tarvelige Bolig næsten var færdig, blev det pludselig til hans Fortvivlelse et heftigt Regnvejr, som jog Snedkeren ind fra hans Arbejde i Gaarden. Døbelns Utaalmodighed taalte ikke denne Standsning i Arbejdet, og han gav en Karl Ordre til at holde en Paraply over Snedkeren, medens denne høvlede videre, en anstrængende Tur for Karlen, der maatte følge Snedkerens Bevægelser frem og tilbage.

villige og kjærlige Sindelag. Han fik hende derfor meget kjær, og hun blev hans trofaste Ledsagerinde under Lykkens mange Omskiftelser og en øm Moder for deres Barn, i hvilken Egenskab hun efter et langt Liv havde megen Sorg og Bekymring, som hun kun ved sin mærkværdige Sjælsstyrke forstod at bære. Hver Søndag kjørte Døbeln alle sine Piger til Kirke, sammenpakkede paa en stor Pindevogn eller i en Slæde, og alle Fruentimmer, som han mødte paa Vejen, bleve tagne op med; »Mamsellen« derimod maatte i Følge hans Vilje altid kjøre i Kane eller Kaleche. Paa selve Gaarden gik alting med et vist militært Sving, Brændevinsdrikken, som paa den Tid var stærkt udbredt, taalte han ikke. Hele Egnen saae med Beundring op til ham, han vidste Hjælp for alting, hjalp de fattige med Sæd til ringe Pris og var alles juridiske Konsulent, hvorved hans Kundskaber fra hans Ungdoms juridiske Dage kom ham og andre vel tilpas; fra sine Felttog forstod han sig godt paa Saarlægekunsten og hjalp altid med Glæde de mange, som kom til ham; ja han vakcinerede selv sit eget og en stor Mængde af Omegnens Børn. Man maa dog ikke tro, at han helt gik op i dette patriarkalske Landliv; thi med Iver studerede han stadig Krigsvidenskaben og sendte mange værdifulde Afhandlinger til »Krigsmanna-Samfundet«, som udnævnte ham til korresponderende Medlem. Den franske Revolution og de paafølgende store krigerske Begivenheder fulgte han med spændt Opmærksomhed og satte sig ind i Franskmændenes nye Maade at kæmpe paa. Hvad han ikke fik at vide gjennem Tidens tarvelige Dagspresse, erfarede han gjennem sine vidtløftige Korrespondancer med sine mange Venner. Det var lykkelige og rolige Dage for den senere saa haardt prøvede Mand.

Først 1805 blev han udnævnt til Oberst og forflyttet til Nylands Regiment, der hørte til Klingspors Brigade; men næppe havde Døbeln faaet Sagerne ved Regimentet ordnede, — han vilde ikke give sig Ro, før han havde faaet

Rede paa »hver Knap, som hørte til dette« — og bragt Husholdningen og Landbruget nogenlunde i Orden paa det ved Helsingfors liggende nye »boställe« Friggesby, da Krigsraabet lød fra et Sted, hvorfra man mindst havde ventet det.

III.

Den svenske Konge Gustav IV Adolfs nære Slægtning, den svage og karakterløse Kejser Alexander af Rusland, havde sluttet Freden i Tilsit med Napoleon; men denne vidste at opflamme Alexanders Erobringslyst, saaledes at han brød med sine Forbundsfæller for at røve fra dem. »Eders skjønne Damer i Petersborg kunne ikke sove rolig for de svenske Kanoner«, havde Napoleon sagt og tillige paavist, at Finland i »geografisk Henseende« hørte til Rusland; det gjaldt for ham kun om at faa dette Land, den eneste Magt, han behøvede at frygte, beskæftiget andre Steder for selv i Ro at kunne udvikle sine Planer. Uagtet Faren for Finland var temmelig øjensynlig, og uagtet Gustav IV blev advaret af den svenske Gesandt i Petersborg, Stedingk, var han dog ligesom hildet i en Fortryllelse; han vilde ikke behandle de politiske Sager politisk, og hans vanvittige Had til Napoleon truede med at føre Fædrelandet uforberedt i Fare. Han traf ingen Foranstaltninger til Grænsens Beskyttelse, var tvært imod til Sinds at overlade Finnerne til deres Skæbne og imidlertid med Englændernes Hjælp at erobre Norge. Alexander tøvede med sit Angreb; dels var den offentlige Mening i Rusland imod Krigen, dels ansaa han med rette Vinteren for den hensigtsmæssigste Tid til Angrebet; thi da vilde Finlands mange Vanddrag være tilfrosne og ikke frembyde saa mange Fordele for Forsvaret som om Sommeren, Forbindelsen med Sverige vilde være afbrudt til Søs, og Englands Flaade forhindret i at ile til Hjælp; men Napoleon skyndede mere og mere paa ham, han

adlød slavisk, og Finlands Skæbne var afgjort. Først i den nyeste Politik kjender man en Usurpation, der er ligesaa lav og uretfærdig som Finlands, der ikke blot blev erobret, men røvet eller stjaalet fra Sverige. Allerede et halvt Aar tidligere havde, som sagt, Stedingk forberedt Regeringen paa det kommende Fredsbrud; men man kunde og vilde ikke tro ham, og da det endelig kom dertil, ansaa man et Forsvar om Vinteren for umuligt imod den overlegne Fjende. Ikke engang Fæstningerne bleve udrustede, Sveaborg, som skulde være Hovednøglen til det sydlige Finland, havde ikke engang Kanoner paa Voldene eller noget som helst Forraad. Først den gamle ivrige General Klercker, som var Øverstbefalende i Finland, søgte, da han fik Underretning om det forestaaende, at raade Bod paa det forsømte.

Den finske Hær bestod — som den svenske den Dag i Dag — dels af hvervet, dels af inddelt Mandskab. De hvervede Soldater vare indfødte, der havde indgaaet en Kapitulation for et vist Aaremaal; de inddelte Tropper stilledes efter en bestemt Inddeling af Landet, en af hver »Rust- eller Roteholder«, der end videre to og to skulde stille sin Mand til Forstærkningen; dette Forstærkningsmandskab kaldtes »Vargeringen« og gjennemgik hvert Aar 14 Dages Exercits. Hæren var paa Papiret 19,000 Mand (paa en Befolkning af næppe 900,000), men i Virkeligheden højst 17,000. Denne Hær søgte nu Klercker i de tre Uger, der vare ham givne, at faa samlet og udrustet saa godt som mulig, saa at den i det mindste ikke blev tagen paa »Roterne«, hvilket ellers let kunde være sket. Frugterne af hans Virksomhed og Klogskab bleve dog ikke saa store, som de burde, da Kongen til sin Ulykke overgav Befalingen til en gammel, skikkelig og svag Mand, General Klingspor, der hele sit Liv havde slidt Hoftrapperne, kun haft fredelige Forretninger og saaledes ingenlunde var egnet til at anføre den energiske Kamp, som nu fordredes. Uagtet Fædrelandet saaledes kun gjorde lidet eller intet for at

hjælpe sine Sønner i Kampen, forstode disse selv desto bedre ved deres Troskab, ved deres Tapperhed og Udholdenhed, trods Kampens endelig ulykkelige Udfald, at redde Nationens Ære *).

Nylands Infanteriregiment samledes paa Døbelns Ordre den 3dje Febr. 1808. Da det strax blev fordelt til Grænsevagter og Fæstninger, fik han ikke Kommando over det hele, hvilket græmmede ham meget, da han allerede holdt meget af Folkene og gjærne vilde vise, hvad han formaaede at udrette med dem; han forlangte derfor selv at komme til Grænsen og truede med at klage til Kongen, hos hvem han var godt anskreven; men han fandt sig dog i at føre sin lille Styrke til Tavasthus. Det var hertil, Midtpunktet i det sydlige Finland, at den gamle energiske Klercker, som kjendte hver Sti i Landet, saa hensigtmæssig havde ladet alle Tropper samle sig; det var her, han havde udset Kamppladsen og vilde slaa Voldsmændene tilbage, med hvilke de fortørnede Finner brændte af Iver efter at maale sig; men han maatte, som sagt, afgive Overbefalingen til den fra Sverige ankomne Grev Klingspor. Denne havde strax efter sin Udnævnelse ladet forstaa, at han ikke troede, at Finland lod sig forsvare, i det han sikkerlig selv indsaa sin egen Mangel paa Evne og vistnok var skræmmet af de overdrevne Rygter om den russiske Hærs umaadelige Størrelse. I Tavasthus blev der holdt Krigsraad af de højere finske Officerer, de stemte alle for Kamp paa Stedet, og General Klercker tilbød med sit 73aarige gamle Hoved at staa til Ansvar for Udfaldet eller »lade det falde for Fædrelandet.« Desuagtet befalede Kingspor egenmægtig Tilbagetoget mod Nord paa Grund af Russernes Overlegenhed og Nødvendigheden af at forene sig med Tropperne i Savolax. Hvad Fjendernes Antal angik, vidste Klercker

*) Jfr. nærmere Afhandlingen: Af Gustav IV Adolfs Historie, i Hist. Archiv 1876 I, 423—55.

gjennem Stedingk, at de næppe vare mere end 16,000 Mand; hvilket kun var lidt mere end Finnernes Styrke. Tager man hertil disses varme Fædrelandskjærlighed, deres Raseri over Hjemlandets Overrumpling, deres tapre og til Dels dygtige Befalingsmænd i Betragtning, var det ikke vanskeligt at forudse, paa hvis Side Fordelen var ved Tavasthus, der frembød en særlig god Stilling for Forsvaret; men Klingspor befalede Tilbagetoget, og med Harme i Hjærtet bleve de finske Krigere tvungne til uden Sværdslag at overlade den skjønneste Del af deres Land i Fjendens Hænder. Hvor Klingspor endelig vilde gjøre Holdt, vidste ingen.

Marchen gik fra Tavasthus mod Nordvest og senere mod Nord; i Følge Døbelns korte Optegnelser vare hans Tropper i jævn Bevægelse fra Helsingfors til Uleåborg, fra den 22de Februar til midt i April. Møjsommelighederne vare store ved den dybe Sne og den stærke Kulde, som ofte steg til mellem 30 og 40 Grader; undertiden vare de flere Dage om at marchere gjennem de store Ødemarker. Paa Proviant var der heldigvis ingen Mangel. For en ringe Overmagt af Fjender drog man bort til øde Egne for der at levere Kampe, som mangen ærlig Finne syntes lige saa godt og med mere Sikkerhed kunde udkæmpes i de beboede Egne, man nu forlod. Og Russernes Mod og Styrke forøgedes, jo større Plads de fik, Landskab efter Landskab besattes af dem uden Vanskelighed, Folkene toges Mand for Mand, og en Mængde Forraad, Fartøjer, Vogne og andet Tros, som der ikke havde været Tid til at brænde eller rydde af Vejen, kom Fjenden vel tilpas, hvis Fornødenheder desuden let bleve tilfredsstillede i det beboede Land og ad de Veje, som lodes ham aabne til hans eget Land.

Den russiske Overgeneral, Grev Buxhowden, sin Modstander lig i Alder og Energi, men gjort energisk ved dennes Eftergivenhed, drog god Nytte af det bratte Tilbagetog og blev ved dette opmuntret til Forsog paa med sine

spredte Afdelinger at sprænge den finske Hær, om muligt at tage den til Fange hel og holden, eller i det mindste skræmme den over Havet til Sverige, saa at Finlands Erobring, efter hvad han havde beregnet, kunde gaa for sig paa den korte Tid af to Maaneder. Denne Formodning slog dog ikke til; de raske velordnede Marcher forebyggede det i Begyndelsen, og senere, efter de første Kampe, blev det Russernes Tur at gaa tilbage. Ligeledes mislykkedes alle Underhandlinger og Fristelser for Befalingsmænd og Soldater til Overgang, denne særegne Stridsmaade at forsøge at kjøbe Stridsmænd og deres Vaaben for Penge fandt ingen Fremgang i Hæren, endskjønt den led haardt af Kulde og Anstrængelser.

Efterhaanden vare Russerne naaede saa langt ind paa den finske Hær, at den saa at sige traadte den i Hælene, og dens Arrièregarde, som Døbeln meget ofte førte, havde haarde Træfninger at bestaa, der dannede alvorlige Forspil til de kommende Kampe. Døbelns Bataillon havde allerede lidt store Tab, og et Granatskud rev Hovedet af hans Adjutant og oversprøjtede hans bekjendte graa Frakke og Hat med Blod og Kjødtrævler; »disse Mærker«, sagde han, »vare ham en stadig Opfordring til at mindes sine dræbte Kammerater med den største Højagtelse,« og senere bar han ogsaa altid denne Dragt i Krigen. For øvrigt berømmer han meget alles Iver, Mod, Orden og Udholdenhed i disse Træfninger — altsaa helt forskjelligt fra den forrige Krig —, ved hvilke han og hans Kammerater synes at have haft i Sinde at give Russerne Betaling for deres Opfordringer til Overgivelse (som ogsaa flere af deres egne f. Ex. den ædle Kulneff bluedes ved) og vise dem, hvilke Folk de havde at gjøre med. Selv vandt Døbeln i Kampen alles Agtelse og Beundring, og da hans gamle Vaabenbroder Oberst Adlercreutz, efter at Grev Løvenhjelm til stort Tab for Hæren var tagen til Fange, blev Generaladjutant,

udnævntes han den 17de April til Chef for anden Brigade, Bjorneborgerne, Folk, som han før havde haft at gjøre med.

Han var nu i sit rette Element og fik ej heller længe Ro af den virksomme Fjende. Ved Marchen til Sikajocki i Dagbrækningen den 18de April udgjorde han atter Armeens Bagdækning, forfulgt af Kosakker, som han dog ikke angreb, da Klingspor havde befalet at undgaa Fægtning; men da han var kommet forbi Brahestad, som Fjenden allerede havde besat, og var naaet en halv Mil fra Byen, hvor Feltvagterne skulde udsættes, blev han heftig angreben af en Jægerkjæde med en lille Kanon. Da hans Flanker ogsaa vare udsatte, befalede han at fortsætte Retræten uden Tøven, hvilket skete i al Orden, under stadig Fægtning tilbage til Sikajocki By. Her havde Adlercreutz paa en Højde, som Vejen gik hen over, opstillet to Brigader for at modtage Fjendens Angreb og optage Døbeln. Da denne endelig fik Ordre til at trække sig tilbage gjennem denne Stilling, var det ogsaa paa høj Tid; Russerne havde med deres overlegne, uophørlig forstærkede, Jægerkjæder aldeles overfløjet ham, hans Kanoner vare utjenstdygtige, det begyndte at mangle paa Ammunition, og Folkene havde uden Hvil marcheret 4 Mil og derefter kæmpet ½ Mil under Retræte og 1½ Time i Stilling. Han gik nu over Aaen og afmarcherede til Karinkanda for at udhvile og forfriske sig. Saaledes fik anden Brigade ikke den Glæde at tage Del i Kampens Slutning, men den havde haft den ærefulde Andel i selve denne, i det den opholdt og udmattede Fjenden ved hans første Angreb, saa at Trosset fik Tid til at redde sig, og 1ste og 3dje Brigade til at opstille sig paa den anden Side Aaen, hvorpaa det heldige Udfald beroede. Kampen fortsattes i Korthed paa følgende Maade. Klingspor havde, før han rejste videre nord paa med Stab og Tros, overdraget Adlercreutz at handle efter Omstændigheder og Godtbefindende, og denne besluttede da at holde Stillingen ved Sikajocki, saa længe han kunde. Efter at

Døbeln var rykket igjennem, fortsattes Kampen en god Stund livlig fra begge Sider; Adlercreutz gav da til sidst 3dje Brigade Ordre til først at gaa tilbage; men herved svækkedes venstre Fløj, og Fjenden benyttede sig heraf til at omgaa Svenskerne og udsætte dem for en stærk Krydsild. De fleste vare nu for et hurtigt Tilbagetog; men Adlercreutz, som havde mærket, at Russerne ved de udsendte Afdelinger havde svækket deres Midte, besluttede at gjennembryde Fjendens Centrum ved at lade nogle Kompagnier gaa over Aaen og indtage Byen med Storm. Det skete hurtig og lykkedes. Fjendens Fløje trak sig hovedkulds tilbage, og Adlercreutz's rolige Bestemthed og Djærvhed i et vigtigt Øjeblik skaffede Finnerne den første Sejersglæde efter det nedslaaende Tilbagetog og opfyldte dem med Haab og Fortrøstning, især da de saae, at Fjenden hverken var saa talrig eller uovervindelig, som han selv eller andre havde udspredt. Russerne besatte dog atter Sikajocki og havde stadig til Hensigt i Forbindelse med et Korps under General Bulatoff at sprænge den finske Hær, og denne trak sig nu tilbage til Omegnen omkring Uleåborg, for derfra at forene sig med Savolaxerne under Grev Cronstedt. Her dannedes en femte Brigade under Oberst Sandels, hvis senere Bedrifter i Øst-Finland høre til de smukkeste Blade i denne Krigs Historie.

Finnernes Hvil ved Uleåborg blev dog ikke langvarig. Adlercreutz havde strax ved Tiltrædelsen af sit Embede betydet Klingspor, at Hæren nu var tilstrækkelig samlet og burde vise Fjenden, hvad den formaaede. Dette var helt i Overensstemmelse med Døbelns og de andre tapres inderligste Længsel; Adlercreutz havde faaet Kundskab om Russernes Forehavender og var bleven underrettet om deres Styrke og Stilling ved Revolax. I Forbindelse med den tapre Cronstedt vandt han i den interessante Kamp ved denne By en Sejer over Russerne, hvorved den russiske General Bulatoff blev tagen til Fange; efter et vildt

Haandgemæng med Finnerne havde Generalen sønderrevet sine Faner og blev funden haardt saaret henstrakt mellem sine Kanoner. Trætheden forhindrede de sejrende i at forfølge Fjenden, som nu hurtig forlod alle sine Stillinger, hans Mod var for en stor Del knækket, medens Finnerne begyndte at aande frit. Dog den Klingsporske Hær rykkede kun langsomt frem og besatte de af Fjenden forladte Byer, skjønt den netop burde have fremskyndet sin Marche saa meget som mulig; thi endnu var hele Landet dækket af Is og Sne, men Foraaret nærmede sig, og smeltede først Sneen, vilde Landet faa et andet Udseende, Elvene vilde gaa over deres Bredder og gjøre enhver Fremgang vanskelig; overalt vilde der være Stillinger, hvor en vigende Hær kunde sætte sig fast og opholde en Modstander; men Klingspor, der efter de sidste Sejre var bleven Feltmarskalk, gik kun nødig frem, og Adlercreutz havde ikke Frihed nok til at handle. Imidlertid udførte Bonden Erik Olikainen sine Bedrifter, Bønderne gjorde Fjenden Afbræk paa enhver Maade, og den tapre Sandels slog Fjenden ved Pulkila og sendte sine hærgende Skarer ind over den russiske Grænse. Døbeln skummede af Harme over den tvungne Uvirksomhed, skjønt Haabet et Øjeblik brød frem i hans, som i alles Hjærter ved disse Begivenheder; men da kom den forfærdelige Efterretning om Sveaborgs Kapitulation; han vred fortvivlet sine Hænder og raabte: »En saadan Fejghed havde jeg aldrig tiltroet Cronstedt,« hans senere Skrifter vise ogsaa, hvor stærkt han fordømte hele denne ulykkelige Begivenhed, der mest af alle Ulykker græmmede Nationen, som havde stolet paa Sveaborgs Uindtagelighed, og hvorpaa man troede, at Felttogets Udfald beroede.

Imidlertid rustede Døbeln ivrig og ordnede paa bedste Maade sin Brigade; i hans Omhu for Soldatens Vel gjenkjender man den forstandige Husholder fra Ønne, og uagtet sit ydre Væsens Barskhed blev han snart elsket som en Fader af hele sin Afdeling. Han holdt stadig Øvelser og

undertiden til Folkenes Fornøjelse »Karuseller« (Ringrending), hvortil han indbød Egnens Kvinder, og ved hvis Slutning han samlede Officererne, hvis Navne man for største Delen kjender fra »Fänrik Ståls sägner«, om en Bolle Punch.

Endelig rykkede Klingspor frem, den underlegne Fjende trak sig stadig tilbage, og Indtagelsen af Ny-Karleby gik med temmelig Lethed for sig; men det lykkedes ikke at afskære Fjendens Retræte, saaledes som man havde ventet, hvorimod man kom i Besiddelse af den vigtige Vejknude ved Jutas, hvortil Døbelns Brigade blev forlagt, og som blev et mærkeligt Punkt i Felttogets og hans egen Historie. Den 2den Juli blev Døbeln sendt til Kauhava for at underhandle med den russiske Oberst Kulneff om Fangers Udvexling o. a.; denne Sammenkomst med Russerne efterfulgtes snart af flere andre, i hvilke der blandt andet forhandledes om at føre Krigen paa en mere menneskelig Maade end hid ind til. Paa den ædle, djærve og tapre Kulneff havde de Egenskaber, som Døbeln ved denne og andre Lejligheder lagde for Dagen, gjort et dybt Indtryk, og ved deres fremtidige Møder paa Kamppladsen undlode de ikke at hilse paa hinanden, som det anstod sig tapre Riddersmænd.

Efter en mindre heldig Træfning paa Hærens venstre Fløj samlede Adlercreutz Hæren ved Nedre-Härma for at levere et Hovedslag ved Lappo. Den 13de slog han Bro over Härma Aa og stod nu lige over for Fjenden. Tidlig næste Morgen begyndte Fremrykningen; den koldblodige Grev Cronstedt (Broderen til den ulykkelige Kommandant paa Sveaborg) dannede Fordækningen med fjerde Brigade; Angrebet begyndte yderst heftig med Bajonetten, og Russerne maatte efter en kjæk Modstand trække sig tilbage; men Vejen til Lappo var lang (2 Mil) og tung, og Skovene tætte; da Adlercreutz lod Jægerne hvile nogle Øjeblikke, fandt han dem siddende, stønnende over deres syge og saarede Fødder, da de efter de lange Marcher lede stor Mangel paa

Skotøj; men da det atter gik fremad, klagede ingen, forgjæves tilbød han dem Afløsning, og Døbeln, som gik nærmest fjerde Brigade med Bjørneborgerne, og som nærede en brændende Iver efter at deltage i Kampen, sendte, utaalmodig over den lange Opsættelse, om Eftermiddagen tvende Bud til Adlercreutz med Anmodning om at træde i deres Sted, men forgjæves. De ihærdige Savolaxere svarede: »Bjørneborgernes Tapperhed er noksom bekjendt; vi ville ogsaa gjøre noget, og Fordækningen hører os til som Jægere. Naar vi vige, kunne vi afløses.« Jo nærmere man kom Lappo, desto heftigere blev Fægtningen og Fjendens Modstand. Hvor haardnakket Russerne forsvarede sig, kan ses deraf, at Svenskerne først Kl. 4 om Eftermiddagen indtoge Bakken, hvor Jægerne fik Lejlighed til at komme til Aande igjen og Bjørneborgerne deres Lyst styret. Døbeln fik Ordre til at rykke frem med sine tre Batailloner og fire Kanoner; men næppe var dette sket, før han atter fik Ordre til at standse, da Adlercreutz havde faaet Underretning om nogle Bevægelser af Fjenden, der udsatte Døbeln for at blive omgaaet. Da denne imidlertid stod uden Dækning i en Rugmark og blev beskudt voldsomt, tog han kort efter selv den Beslutning at angribe Byen, maaske noget tidligere, end Adlercreutz ønskede. Havde Kampen før været levende, blev den nu forfærdelig ved Stormen paa de første Huse, som laa nogle Hundrede Alen foran Byen og vare det vanskeligste Punkt. Fra tre Sider bleve Bjørneborgerne beskudte, kun Ryggen havde de fri, men hele dette vovelige Foretagendes Udfald beroede paa den Hurtighed, Heftighed og Orden, hvormed Angrebet udførtes, og i den Henseende fornægtede hverken Officerer eller Mandskab deres Ry. Egnen gjenlød af Kanonernes Dundren, af Geværsalvernes Bragen, Jægerildens Knitren, og dette i Forening med Soldaternes hurtige Bevægelser under de rungende Hurraraab afgav den livligste, for de tapre Sjæle mest æggende Krigstumult. Bjørneborgerne tøvede altsaa ikke længe, udsatte for Skud

af den overlegne, veldækkede Fjende, men kastede sig imod ham og ryddede Vej; i Forbindelse med Furuhjelms Bataillon, der med stort Tab af saarede nu ogsaa var rykket frem, stormede alle tre Batailloner under Hurraraab frem imod Husene, joge alt tilbage og dreve alle foran sig, som forsøgte at gjøre Modstand. Da General Rajewski nu saae sin venstre Fløj sprængt og kastet, Byen tabt og sin Stilling alt for udsat, trak han sig tilbage fra Valpladsen; han tændte Ljuhtari By i Brand, uagtet den var fuld af syge og saarede, og dækket af Luerne og sine Batterier gjorde han et mesterligt Tilbagetog til Kuortane. Mørke og Udmattelse forhindrede Svenskerne i at følge efter.

Ved Solnedgang sluttedes denne for disse saa ærefulde Kamp, den første betydelige under Sommerfelttoget. De havde her efter en lang Marche og i en fire Timers haard Fægtning drevet en talrig, vel opstillet og tapper Fjende ud af hans Stilling. Bjørneborgerne overnattede i selve Byen, som de havde erobret, de havde gjort Udslaget den Dag ved deres raske Angreb og derfor ogsaa mistet flest Folk.

Skjønt Fordelene af denne Sejer ikke vare afgjørende, blev den dog af stor Betydning, i det Fjenden saae sig tvungen til at trække sig helt tilbage til Alavo. Den finske Hær havde Ryggen fuldstændig fri, hvorimod Russernes indbyrdes Forbindelse var afskaaren, og al Virksomhed i Fællesskab umulig. Dersom Klingspor nu havde angrebet, havde Sejeren været ham vis; men i Stedet for laa han stille i Lappo og vovede som sædvanlig ikke at angribe, men ventede stadig paa den Understøttelse, som Kongen fra Åland havde lovet at sende i Ryggen paa Fjenden, indtil endelig Omstændighederne tvang ham til Kamp. Fjenden blev paa den Tid foruroliget paa en uventet Maade, der udgjør et af de mærkværdigste Træk i hele Krigen. Det var en Sergent ved Bjørneborgs Regiment ved Navn Roth, som med 40 udvalgte Kammerater ubemærket af Fjenden trængte frem ad ubanede Veje og opbrændte hans Forraad,

opsnappede hans Transporter og vakte en Rejsning af Bønder i Ryggen paa Rajewski; i faa Dage bragte han denne i en aldeles fortvivlet Stilling og afskar ham saaledes fra den øvrige Verden, at han efter et Krigsraad besluttede at tiltræde Tilbagetoget til Tavastehus; men Dagen efter ankom imidlertid Grev Kamenski, en kjæk, energisk Mand, der i de foregaaende Aar havde vundet sig et Navn i Preussen, og som nu var bleven udnævnt til Overgeneral over den russiske Hær i det nordlige og mellemste Finland. Han satte Mod i Hæren, men ansaa det dog for raadeligst for en kort Tid at trække sig tilbage. Roth maatte opgive sin lille Krig og indtage sin beskedne Stilling i sit Regiment; men Skrækken for ham og hans Bedrifter var naaet lige til St. Petersborg. Herfra sendtes der store Forstærkninger, saa at den russiske Hær i Avgust beløb sig til 60,000 Mand og 156 Kanoner. Lige over for denne Hær stod Klingspor mellem Kristinestad og Lintulaks med 6000, Sandels med sin Afdeling c. 1200 Mand og Kongens Hær paa Ålandsøerne paa c. 5000; i det hele c. 12,000 Mand og 40 Kanoner.

Først i Avgust troede Russerne sig stærke nok til at gaa angrebsvis til Værks. Kampen aabnedes den 10de ved Kauhajoki, hvortil Døbeln var detacheret. Her begyndte han sin glimrende, des værre saa korte Bane som Feltherre paa egen Haand, og naar de Fordele, han vandt, og den Indsigt og Klogskab, han altid lagde for Dagen, tages i Betragtning, maa det vel beklages, at hans Evner saa sjælden eller saa sent fik Lejlighed til at gjøre sig gjældende ved større Foretagender; mange Uheld traadte til og gave ham, som var Soldat med Liv og Sjæl, en vis Ret til at klage over sin ulykkelige Skæbne og spøge bittert over sit »sædvanlige Uheld«. Han havde ved denne Lejlighed sagt sine Bjørneborgere, at de skulde være glade, de skulde faa nok at gjøre og trænge frem til deres Hjemstavn, »om end alle Afgrundens Aander spærrede dem Vejen«; men fra

Overgeneralen havde han den strængeste Ordre til intet at sætte paa Spil, men kun dække Hærens højre Fløj og om muligt uden Kamp holde Forbindelse med Kysten, til de store Forstærkninger vare komne, som hver Dag ventedes, og som spillede Hovedrollen i Klingspors Forhaabninger. Døbeln var vanskelig at holde tilbage, naar han havde Fjenden foran sig. Ved Ankomsten til Kauhajoki mødte ham et hæsligt Syn ved Kirken; paa en Stang, der laa over tvende Pæle, var Liget af en Bonde ophængt ved Benene og stegt eller røget ihjel. Det er blevet sagt, at de forbitrede Bjørneborgere nødig herefter gave Pardon og sjælden Mand mod Mand.

Den 10de Avgust Kl. 3 om Morgenen angreb Fjenden Feltvagterne og kastede under Larm og Skrig Furuhjelms Bataillon noget tilbage; snart var Kampen i fuld Gang og frembød en gribende Modsætning til Naturens majestætiske Ro inden den stille, klare Solopgang. Efter sex Timers Kamp, ved hvis Detailler vi ikke kunne dvæle, vare Russerne slaaede og Kl. 11 drevne helt tilbage. Denne Sejer vakte megen Fryd i Hovedkvarteret, og der saaes med Beundring op til den Mand, som i sin Taksigelsesskrivelse til Kongen for Modtagelsen af Sværdordenens store Kors til Løn for Lappo atter kunde melde en ny Sejer.

I Forbindelse med Angrebet paa Kauhajoki stod Russernes Fremrykken mod Alavo, hvor det den 17de Avgust kom til den hidsigste Kamp i hele Felttoget, som ligeledes endte med et Nederlag for de langt overlegne Russere, der flygtede paa alle Kanter. Et eneste Uheld skulde imidlertid tilintetgjøre hele Virkningen af disse Sejre, i det Oberst Fiandt, der med utilstrækkelige Kræfter skulde forsvare den vigtige Stilling ved Karstula paa Armeens venstre Fløj, blev angreben af en mere end dobbelt saa stor Styrke og fuldstændig slaaet. Som Følge heraf maatte Klingspor igjen trække sig tilbage bag Alavo og tage Stilling ved Ruona. Under disse Forhold havde det kun ringe Betydning,

at alle Russernes Angreb paa den finske Hærs højre Fløj kastedes f. Ex. ved Nummijärvi. Og dog var det ikke Døbeln selv, der anførte denne sidste Træfning; thi foruden den Ulykke, som traf alle Finner, der vare ude af sig af Sorg og Harme over at se deres Anstrængelser spildte og den mellemste Del af Landet, som med saa glade Følelser var bleven erobret Skridt for Skridt, atter opgivet, ramte der Døbeln selv en anden Ulykke, som ihvorvel ikke uventet, dog paa det smerteligste maatte føles af en Karakter som hans: han blev syg. Felttogets Besværligheder havde angrebet stærkere Legemskræfter end hans, han maatte, uagtet han med sin Jærnvilje søgte at staa imod, bukke under for sin Svaghed, som han allerede havde paadraget sig i Foraaret, da han søgte at trænge over Aaen ved Ny-Karleby. Den 26de Avgust rejste han syg til Wasa, hvor han blev liggende, indtil Bekymring og Angest over Sagernes Stilling drev ham op igjen. Kommandoen havde han overgivet til Oberstlieutenant Furuhjelm, som med Papiret i Haanden nøjagtig fulgte Døbelns Plan til Stillingen ved Nummijärvi. Her blev den sidste Sejer paa Marchen fremad vunden, nu stod Vejen til Bjørneborg aaben, og Bjørneborgernes Fryd over snart at kunne drage ind i deres egen Hjemstavn som Sejerherrer var grænseløs; men Glæden blev af kort Varighed. Modgang paa andre Steder tilintetgjorde, som sagt, aldeles de Fordele, der vare vundne ved de sidste Kampe, og standsede Sejerherrerne paa deres Vej, just da de haabede at høste Sejerens Pris i deres Hjem.

IV.

Kamenski tøvede ikke med at anvende sin Overmagt; den 1ste Septbr. førte Adlercreutz selv Kommandoen over Tropperne, som havde indtaget en af ham udset Stilling ved Ruona, og Kampen havde været baade haardnakket og blodig, uden at det ene Parti havde vundet nogen Fordel

over det andet, da Natten skilte dem ad. Her indtraf da det mærkværdige Tilfælde, at begge Modstandere af Omstændighederne saae sig tvungne til Retræte; Adlercreutz, der saae sig truet baade i Flanke og Ryg, og hvis lille Styrke havde lidt store Tab, trak sig om Natten en halv Mil tilbage til Salmis, medens Kamenski paa sin Side, da hans Angreb om Dagen var blevet saa heftig afslaaet, ogsaa havde bestemt sig til et Tilbagetog; men den aarvaagne Kulneff, der var ude at rekognoscere om Natten, havde opdaget, at Vagtilden foran Svenskernes lange Stilling efterhaanden aftog, og ved nærmere Undersøgelse fandt han Forposterne inddragne. Hans Meldinger forandrede Kamenskis Beslutning; men Svenskerne havde dog haft Tid nok til i Ro at naa Salmis. Først næste Morgen begyndte Kampen ved Salmis i øsende Regnvejr. Adlercreutz modstod det første Angreb i fem Timer og trak sig derefter langsomt tilbage til Hovedstillingen; Kl. 5 om Eftermiddagen fik han Ordre til at forlade Valpladsen, da Russerne vedbleve at trække Forstærkninger til sig, og uden at blive forfulgt trak Hæren sig to Mil tilbage, for to Dage efter at fortsætte Tilbagetoget til Lappo.

Efter disse haarde Kampe, der havde kostet den finske Hær omtrent 1000 Mand, fik den kun liden Ro; den 10de Septbr. gjennembrøde Russerne med deres store Overmagt Hæren og bragte den i en meget vanskelig Stilling, der tvang Finnerne til en hurtig Retræte paa alle Kanter, Klingspor selv ad Vejen til Lillkyro for at holde Forbindelsen med Kysten, hvor Vegesack var gaaet i Land med de saa meget omtalte Forstærkninger*), kun c. 2000 Mand, og for at redde de store Oplag i Wasa. For Døbelns Brigade var September Maaned begyndt sørgelig, da den var bleven sendt hid og did under forskjellige Chefer uden at komme til nogen ordentlig Træfning med Fjenden. I Wasa havde

*) Se nærmere Hist. Archiv 1876, I, 459.

naturligvis disse Begivenheder vakt megen Uro og en Ængstelse, som om Fjenden allerede stod for Portene; Døbeln, som i Sygehuset saae og hørte, at det gik tilbage igjen, og ikke havde Lyst til at blive russisk Fange, besluttede, saa syg som han var, at opsøge sine Tropper, om hvis rastløse Vandringer frem og tilbage han med Sorg var bleven underrettet. Liggende i en Bondevogn, fortælles der, kjørte han omkring og ledte efter sin Brigade. Da han traf en Del af denne i Munsala, førte han dem strax paa eget Ansvar trods deres Udmattelse i rask Marche om Natten til det Sted, som han mente passede bedst til et Forsøg paa at standse Fjenden.

Stillingen var overordentlig vanskelig; Vejen fra Oravais støder omtrent en Mil fra Ny-Karleby ved Jutas sammen med Vejen fra Nedre-Härma. Ad denne sidste kom den fjendtlige General marcherende og havde sendt nogle Tropper forud for at angribe Byen; Jutas- og Oravaisvejene stode saaledes i Fare for at blive besatte af Russerne og lukkede for den svenske Hovedhær og dens betydelige Tros, der skulde og maatte frem ad denne Vej, forfulgt, som den var, af den sejrende Fjende. Døbeln bestemte derfor Jutas som Stedet, hvor Fjenden skulde opholdes, indtil den finske Hær var kommen forbi, og ved den natlige Ilmarche lykkedes det Bjørneborgerne at besætte det vigtige Punkt før Fjendens Ankomst og at forhindre den truende Ulykke. Selv skal Døbeln syg og udmattet være rejst ind til Byen om Morgenen for at faa nogen Hvile. Saa snart han imidlertid hørte, at Russerne begyndte at nærme sig, kastede han sig i Sadlen og skyndte sig ud til sin Brigade (der ved den Lejlighed bestod af Eeks og Furuhjelms Batailloner og en Del af Gyllenbøgels Korps), som stod ved Vejknuden; den lille Begivenhed, som Runeberg har lagt til Grund for sit herlige Digt »Døbeln vid Jutas«, maa altsaa være foregaaet i Ny-Karleby. Aftenen før Slaget bad Døbeln sin Læge om at gjøre ham rask for en eneste Dag; senere kunde han

beholde ham i Sygesengen, saa længe han vilde, men nu maatte han op, — — da strøg den kloge Læge, som vel vidste, hvad en kraftig Vilje formaar, og hvad Omstændighederne krævede, alle Lægemidlerne ned af Bordet med de Ord: »Se, nu er I rask, Hr. Oberst!«

Soldaterne havde han truffet i den sørgeligste Tilstand, aldeles udmattede, i Laser, barfodede, trætte paa Legeme og Sjæl af Anstrængelser og Møjsommeligheder, modfaldne og ligegyldige, efter at have set alle Kampe og Sejre spildte til ingen Nytte. De vilde næppe frem paa Marchen eller træde ind i Geledderne, skjønt deres Officerer foregik dem med det ypperligste Exempel; men da Døbeln pludselig kom frem, blev hver Mand som forvandlet: »Ja!« raabte de, »have vi det sorte Bind med, saa gaar det nok.« Oplivede af hans Nærværelse og hans opmuntrende Tilraab modtoge de ham med uendelig Jubel, og da de om Formiddagen ogsaa fik Tid til nogen Rast og Forfriskning, bleve de snart færdige med Fjenden i den hidsige Kamp, der begyndte Kl. tre om Efterm. og ved Mørkets Frembrud endte med Fjendens Tilbagegang. Det var Bjørneborgernes ottende Kamp i én Maaned; de lagde her uagtet deres elendige Tilstand den største Udholdenhed og Mod for Dagen, og Døbeln ansaa i saa Henseende denne Sejer for Perlen i den Hæderskrans, de havde erhvervet sig i Krigen, ligesom ogsaa denne var den sidste, de kæmpede sammen. I sine Følger var den ogsaa af betydelig Vigtighed; thi kort efter, at Fjenden var slaaet tilbage, kom Hovedarmeens store Tros-Kolonner marcherende fra Syd forbi Jutas, — uden Døbelns Sejer vare de sikkert blevne afskaarne, og Hæren selv kommen i en slem Knibe. Da man ikke var sikker for Angreb, blev Marchen nu paaskyndet saa meget som mulig, og Døbeln hjalp selv til med sin Ridepisk paa Kuskenes og Hestenes Rygge; kort efter red han til Byen og kastede sig atter paa sit Sygeleje. Inden Kampen var afgjort, var imidlertid den svenske Overgeneral i stor Be-

kymring i Munsala, hvor Uroen og Forvirringen var grænseløs; Døbelns Ilbud opvakte derfor en Fryd uden Lige blandt alle Mennesker. Montgomery fortæller, at en Kone raabte til Ordonnansen: »Hjælp os i vor Angest og síg, hvorledes det er gaaet!« — »Des værre,« svarede han, »eders Søn er falden.« — »Ak, det var ikke derom; men hvorledes gik Fægtningen?« — »Jo, vi sloge Russerne.« — »Gud være lovet!« svarede den ulykkelige Moder og græd nu over Sønnens Død.

Ved Sejeren ved Jutas var den finske Hærs videre Tilbagetog til Gammel-Karleby betrygget, og Adlercreutz, hvis Opgave det kun var at standse den forfølgende Kamenskis Angreb paa Arrièregarden, havde ikke behovet at vove et unyttigt Slag mod Russernes store Overmagt; men Kamenski, der var ærgerlig over, at hans Modstander var sluppen ud af den Fælde, han saa snildt havde lagt for ham, besluttede nu at erobre Oravais, som den finske Hær havde inde, og om muligt ved et afgjørende Slag at slutte Felttoget, som ellers Aarstiden, Soldaternes Udmattelse og Sygelighed truede med at afbryde. Adlercreutz modtog Slaget, tabte det, — og med dette Slag kæmpede den Klingspor'ske Hær sin sidste større Kamp, den blodigste og mest afgjørende i Finland, hvis endelige Skæbne snart bestemtes af dens Udfald. I en Maaned havde den finske Hær saa godt som Dag ud og Dag ind kæmpet mod Overmagten, ofte med Held, altid med Ære, nu var dens Modstand brudt. Fra nu gjaldt det kun om at redde Resten af Hæren. Slagen, træt og sørgmodig marcherede den om Natten gjennem Munsala til Ny-Karleby, hvortil den kom Morgenen efter Slaget, svagt forfulgt af den ligeledes ilde medtagne Fjende.

Imidlertid havde Døbeln, som stadig havde været utilfreds med Klingspors slette Krigsførelse og havde forudset et Tilbagetog ligesom den forrige Vinter, men denne Gang gjennem et udspist Land med en slaaet, udmattet og mod-

falden Hær, søgt at udfinde et Middel til ikke at lade Felttogets Frugter gaa helt tabte og til at beholde eller gjenvinde Landet. Hans Plan var vistnok den eneste, man burde følge under slige Omstændigheder, men den synes ganske vist i første Øjeblik at være et næsten fortvivlet Skridt. Dog naar alt staar paa Spil, maa al Ting prøves, Skæbnen understøtter i saa Fald ofte en kjæk og hurtig Beslutning, og det var ikke noget halvt Foretagende, det havde Sejer eller Undergang i sit Enten-Eller. Naar man kjender Fortsættelsen af Krigen om Efteraaret og om Vinteren, hvorledes Mangel, Elendighed og Sygdomme plagede og fortærede Hæren, hvorledes den ene Landstrækning efter den anden maatte opgives, og hvorledes Levningerne af den finske Hær til sidst imod sin Vilje, efter at den var skrumpen sammen til et ringe Antal, uden Sværdslag maatte overgives til Fjenden i Kalix, maa man sandelig beundre Døbelns Forudseenhed og endnu mere beklage, at hans Forslag ikke fulgtes eller kunde følges. Vanskelighederne ved dets Udførelse vare maaske ikke blevne mindre end ved Tilbagetoget; men Slutningen var i ethvert Tilfælde bleven hæderligere for Krigeren, og Tabet for det hele ikke mere følelig.

Det indsendtes selve Oravais-Dagen den 14de September og lød omtrent ordret saaledes: Hele Hæren skulde gaa over Lappo-Alavo til Wirdois, hvortil Fjendens Reserve-Ammunition, Fanger og saarede vare afsendte. — Den vilde faa tre Dages Forspring for Kamenski og ingen andre Tropper have i Fronten end Kosatschoftkis. — Fiandts Korps skulde blive bag Gammel Karleby, og Gripenbergs i Ilmarche rykke frem over Lintulaks til Päjänes Vanddrag og forene sig med Hovedhæren. — Uden Kamp vilde denne komme til Tammerfors, hvilket vilde tvinge alle de russiske Tropper i Åbo og ved Kysten til at trække sig sammen i Tavastehus. — Dækkede af Päjäne-Søens Vanddrag havde den finske Hær kun en kort Frontlinie at forsvare. — Alle

kongelige Landgange maatte saa lykkes, og Fjenden ved Tavastehus komme i en dobbelt Ild, Nord-Finland blive befriet; Levnedsmidler var det derhos lettere at faa i Syd-Finland end her, hvor Krigens Skueplads havde været hele Vaaren og Sommeren for begge Hære. Alle Patrouilleringer skulde ske imod Kymene Elv, og Kejseren af Rusland aldrig mere høre tale om sin Hær. — Bleve Finnerne slagne ved Tavastehus, maatte de søge Ruslands Grænse, trække den fjendtlige Hær efter sig og vække Forfærdelse i St. Petersborg, og »Fortolkningen af den Aabenbarelsernes Bog« (sigter til Kongen) vilde vistnok gjøre de svenske Tropper marchfærdige for at bringe Hjælp. — Sejrede de ved Tavastehus, vilde Rusland sikkerlig aldrig mere tænke paa at erobre Finland . . . . — Mit Princip er, at dersom alt til sidst skal tabes, er Stedet, hvor det sker, ligegyldigt, blot Tiden vindes. — St. Petersborg eller Torneå bliver det samme.

Denne Plan, som i det første Øjeblik synes højst æventyrlig, har vundet alle sagkyndiges Bifald*). Adlercreutz svarede, at han fandt »Projektet noget djærvt, men vel grundet«; men da Klingspor var fraværende, turde han imidlertid ikke paa egen Haand foretage et saa voveligt Skridt osv. Armeen fortsatte altsaa Tilbagetoget. Kongens Landgange vare slet ordnede og bragte kun Tab og Ærgrelser, nogle Geværer og nogle Kanoner uden Bespænding og Tilbehør. Døbelns Sygdom havde ved den for tidlige Anstrængelse ved Jutas faaet nye Kræfter, han maatte forlade Hæren og blev liggende i Brahestad til ind i Oktober.

Det var en sørgelig Tid for Svenskerne, foruden Græmmelse og Sorg over Modgangen, som trykkede deres Sind, kom Nød og Elendighed i alle Skikkelser. Klædte i Laser og for en stor Del uden Skotøj marcherede de tapre Mænd

*) Se Montgomery og især Ræder: Danmarks Krigs- og politiske Historie. Kbhvn. 1847. 2den Del.

afsted ad bundløse Veje, fulgte af store Flokke syge og saarede. Efter at Hæren var kommen over Kauko-Bro ved Kelvio Kirke, var den, uagtet den ikke havde mistet en eneste Kanon, Fane eller Trænvogn, næsten i opløst Tilstand; alle Brigadechefer, saa vel som de fleste andre Officerer og en Tredjedel af Mandskabet vare saarede eller syge, udmattede som de vare af den stadige Ilmarche, af at ligge paa Markerne i de kolde, regnfulde Nætter og af at søge de adspredte Kvarterer, der desuden fyldtes mere og mere af syge og afmægtige. Føde savnedes ogsaa, og efter Tilbagetoget fra Lappo led Hæren ligefrem Nød i saa Henseende, da Tilførselen blev forhindret af Uvejr og de svære Efteraarsstorme, og Byerne ofte fandtes tomme, da Indbyggerne flygtede til Skovene med deres faa Ejendele; havde Bønder fra Østerbotten ikke hjulpet til med deres Heste, vilde hele Artilleriet være gaaet tabt. Mange syge, som efterlodes i Stæderne, marcherede afsted, naar de havde samlet Kræfter, undertiden midt igjennem Fjendens Rækker for at opsøge deres Kammerater. Da der under disse ulykkelige Omstændigheder i Slutningen af September indløb Melding fra Sandels om, at han ogsaa maatte trække sig tilbage, efter at han i fire Maaneder havde vidst at holde Fjenden Stangen ved Toivola Pas, modtog man med Glæde Russernes Forslag om en Stilstand. (Lohto, 29de Septbr.). Deres Forsøg paa pludselig at bryde denne lige over for Sandels, for med deres Overmagt at kaste sig over ham og efter Ødelæggelsen af hans lille Hob at komme i Ryggen paa Hæren og saaledes gjøre Ende paa Krigen, blev alvorlig hævnet, i det Sandels ved Wirta Bro den 25de Oktober gav dem en skarp og blodig Tilrettevisning. Inden Vaabenstilstanden kom i Stand, havde Kongen, misfornøjet med Retræten, hjemkaldt Klingspor og sat Klercker i hans Sted.

Døbeln var imidlertid i Oktober bleven udnævnt til Generalmajor i Armeen og havde faaet Ordre til at overtage Kommandoen paa Åland, hvilken Øgruppe man var sikker paa, at

Fjenden vilde bemægtige sig i Løbet af Vinteren. Med stor Sorg skiltes han fra sine Bjørneborgere; men han slap saaledes for at se Felttogets sidste og sørgeligste Scene, den jammerfulde Marche til Torneå med de næsten oprevne, sørgelige Levninger af de tapre Finner, et Tilbagetog, der fik sin Afslutning ved den ulykkelige Olkijoki-Konvention.

Hvad selve Bjørneborgerne og Døbelns Forhold til dem angaar, ville vi anføre nogle Bemærkninger, der ere uddragne af en gammel bjørneborgsk Officers Meddelelser: Soldaterne vare dygtige og paalidelige Karle, naar de bleve godt kommanderede, Officererne vare modige og hæderlige Mænd, uden at der derfor kan tillægges den ene mere Udmærkelse end den anden. Regimentets egentlige Fortjeneste bestod i dets gode Aand; man frygtede mere sine Kammeraters Omdømme og søgte mere deres Bifald end nogen andens. Døbeln elskede Bjørneborgs' Regiment i sin Helhed, og dets Aand behagede ham, efter at han først havde lært den at kjende. Fuld af Hæderlighed og Ære taalte han aldrig indsmigrende Imødekommenhed men snarere Modsigelse, dersom man havde Ret, og blev man ikke forknyt ved hans heftige Ord, kunde man paa den Maade lettest vinde hans Gunst. Et af de vigtigste Midler til at fremme den gode Aand var baade i glade og daarlige Tider at samles om den rygende Punchebolle og drikke og synge med hinanden. Trods denne glade Levemaade taaltes der dog intet virkeligt Drikkeri ved Regimentet. I Æressager var Officerskorpset selv dets egen Anklager og Dommer. Det Sammenhold at staa Last og Brast med hinanden, at staa en for alle og alle for en, forklarer den Dristighed, hvormed den bekjendte Frokost tilberedtes for Døbeln under Marchen til Ny-Karleby, hvorom Montgomery fortæller: Da den finske Hær havde drevet Russerne tilbage og var kommen frem til gamle Karleby, fik 2den Brigade Ordre til som Fordækning at undersøge Fjendens Stilling. Afmarchen skete om Natten, og hele Natten maatte Afdelingen marchere uden at hvile.

Endelig blev der om Morgenen givet Ordre til en lille Rast. Døbeln udstillede selv en Trommeslager, som ved det mindste Vink skulde give Signal til Marche, Folkene satte sig ned langs med Landevejen og begyndte paa Frokosten; i en stor Træskaal lavedes der Punch til Officererne. Døbeln, som kun var beskæftiget med sine Grublerier, gik frem og tilbage paa Landevejen og snusede. Næppe var der gaaet en halv Time, og alle endnu sysselsatte med deres Maaltid, før Døbeln dundrede: Marche! Som et Lyn sprang nogle Officerer op, bemægtigede sig Tromme og Trommeslager, uden at Døbeln saae det, et Klæde kastedes over Trommen, og Punchebollen stilledes ovenpaa. Da der efter fornyede Raab ikke hørtes noget Trommesignal, begyndte Døbeln at give hele sin Harme Luft og med Vrede at forsikre, at han aldrig mere skulde hvile undervejs. Da Punchen imidlertid var bleven færdig, gik nogle Officerer frem og spurgte om Grunden til Oberstens Vrede. »Den forbandede Trommeslager er løbet sin Vej,« raabte han. »Er det ikke andet,« svarede disse, »saa kunne vi give Oplysning derom,« og toge kraftig Obersten, en under hver Arm. Forundret, men fastholdt maatte Døbeln følge med. Han mødtes paa Vejen af hele Officerskorpset, som med største Ærbødighed bad ham være velkommen. Medens Obersten allerede begyndte en alvorlig Formaningstale om Pligt og Skyldighed, stode Officererne omkring ham med alle Haande Sager i Hænderne, hvoraf de vilde drikke i Mangel af Glas; en af dem rakte en Snusdaase frem mod Døbeln, uvilkaarlig greb denne, der snusede ivrig, ned i Daasen, men dyppede forbavset Fingrene i Punch. Døbeln kunde ikke lade være at smile, og hans første Ord vare: »det var en god Ide.« Nu viste de ham Trommen, der stod som Bord under Bollen, og de kappedes om at tilbyde ham Frokost. Fattet og mild tog han den med Punch fyldte Daase, raabte: »Skaal, Kammerater!« og satte sig ned hos

dem. Ved denne Lejlighed knyttedes det Venskabs- og Hengivenhedsbaand, som udmærkede Døbeln og Bjørneborgs Regiment under Krigen. Sjælden har nogen Chef været bedre adlydt, og sjælden har noget Korps haft mere Tillid til sin Chef. Den simple Anledning hertil var en Frokost, som blev tilbudt og modtagen paa rette Sted. — I selve Kampen, siges der, var Døbeln modig og djærv, havde en lykkelig Evne til hurtig at kunne bedømme baade sin egen og Fjendens Stilling og til at gætte hens Planer. Han var altid rolig, men kom nogen med Anmærkninger, vilde give Raad eller spurgte, hvorledes hans ofte lakoniske Ordrer skulde forstaas, blev han opirret. Det var bedre at gjøre Dumheder end spørge to Gange. — Det er en stor Misforstaaelse, at han ikke var from, uagtet hans Religion vistnok aldeles ikke stemte overens med Præsternes. Da der skulde afsynges Te Deum paa Valpladsen efter Slaget ved Lappo, kom Major Thede ridende med Nylands-Dragoner, efter at Gudstjenesten var begyndt, og bad om Tilladelse til at lade sidde af. »Hr. Major,« tordnede Døbeln, »en Dragon til Fods er en Vederstyggelighed for Gud og Mennesker.« Han troede paa en uundgaaelig Skæbne og ansaa Frygt for Døden for en Usselhed. »Hver Kugle har sin Billet,« paastod han. Han glemte aldrig senere sine trofaste Kammerater, og naar der efter Finlands Tab var Lejlighed dertil, var han altid deres varme Talsmand og Hjælper; naar Talen faldt paa Krigen, og han beskrev sine Bjørneborgere, lynede hans Øjne, og han knyttede uvilkaarlig Haanden, i det han paastod, at han i Spidsen for 10,000 saadanne Tropper skulde have sat St. Petersborg i Forfærdelse.

Først efter Jul naaede Døbeln nogenlunde rask igjen til Stockholm efter at have ligget længe syg i Gefle. I Slutningen af Januar 1809 havde han Foretræde hos Kongen, under hvilket der fandt en højst mærkværdig Samtale Sted

om Krigen og Forholdene; han sagde aldeles aabent sin Mening om disse Ting, saasom at der burde sluttes Fred, eller Krigen føres med større Eftertryk, efter en bedre Plan osv. Kongen hørte naadig paa hans Fremstilling af Sagerne, men søgte at skjule sin Bekymring for Fremtiden og sagde: »Gud hjælper mig nok, General v. Døbeln!« — »Det gjør han nok, Eders Majestæt, naar vi blot først ville hjælpe os selv,« svarede denne. Kongen bebrejdede ham hans Mistro til Guds Magt og Vilje og formanede ham til at læse Jungs Skrifter for at faa et bedre Begreb om det højeste. »Den Gud, jeg forstaar, ham tror jeg paa,« svarede Døbeln, og da Kongen endelig bad ham nøjagtig at afholde Kirkeparader og Gudstjeneste paa Åland, svarede han: »Ja, Deres Majestæt; men Krigstjenesten gaar fremfor alt.« Skjønt han fik Løfte om en Forøgelse af de regulære Tropper til 10,000 Mand osv., kunde Kongen dog kort efter hverken bevæges til at sende denne Forstærkning eller til at trække Hæren bort fra Øerne. Efter at have udhvilet sig nogle Uger i Hovedstaden og indrettet sig for det kommende Felttog, samt være bleven hyldet og fejret af nye og gamle Venner og Bekjendte, afrejste Døbeln i Februar 1809 til Åland og overtog Kommandoen. Han slap saaledes ogsaa for at være Vidne til den Bekymring, Uro og Frygt, som fyldte alle fædrelandssindede Hjærter paa den Tid; han undgik at være Iagttager af det sørgelig nødvendige Skridt: Kongens Afsættelse ved dennes egne indtil det sidste trofaste Undersaatter. Derimod kom han nu med frie Hænder i en længe ønsket Virkekreds, og hele hans Sjæl optoges kun af Tanken om at drive Fjenden tilbage og at frelse Åland.

V.

Da Døbeln ankom til Åland, indsaa han strax, at dersom Kulden blev stærk og langvarig nok, vilde Fjenden

sikkert benytte sin Overlegenhed til med nogle Kolonner at gaa over Havet til Sverige ved Grislehamn. Den Styrke, han kunde raade over, bestod kun af et Par Hundrede Mand af Garden til Hest og 4500 Mand Fodfolk med 50 Kanoner. Desuden fandtes 2200 i Sygehusene og Landstormen c. 2500, hvoraf dog næppe en Tredjedel kunde bringes under Vaaben. Der var i det forløbne Aar stillet store Fordringer til det stakkels Folk ved Indkvarteringer, Arbejder, Kjørsler osv., Huse og Boliger vare afbrændte for ikke at give Fjenden Støttepunkter under et Angreb, kun Kirkerne stode tilbage, og da Indbyggerne med deres Ejendele vare sendte over til de store Øer, henlaa Åland selv saa øde som en Ørken. Døbeln udviklede strax en storartet Virksomhed, Forsvarslinier bleve udstukne, og Støttepunkter bestemte, Officererne mindedes om Aarvaagenhed, Ro og Hurtighed. Den Nød, som herskede paa Øerne, søgte Døbeln at lindre paa alle Maader, de fattige og Flygtningene bleve understøttede af de militære Forraad, og han søgte at undgaa at benytte Almuens Arbejde og Heste. Landstormen gjorde ham mange Ærgrelser, og det var til dem, han sagde: »Jeg hedder Døbeln, og jeg skal ta' mig tusan »døble« Jer,« ligesom han sagde til nogle mindre udholdende Afdelinger: »Har I hørt Tale om Bjørneborgerne, vide I, hvorledes de have kæmpet, hvad de have udstaaet og udrettet osv.?« De trufne Foranstaltninger vare af den Beskaffenhed, at Øerne, dersom blot de lovede Forstærkninger vare ankomne, næppe uden stort Blodtab vare blevne besatte af Fjenden.

Det var den mærkværdige 13de Marts, — den Dag, det tildrog sig, at en svensk Konge blev fængslet i sit eget Slot*), — at Fjenden endelig gik over og samlede sig paa Øen Kumlinge for at begynde sit store, saa længe og godt forberedte Foretagende mod Hovedstaden og Landet ved Ålands Indtagelse. I Forbindelse hermed skulde der gjøres to

*) Se Hist. Archiv 1876, II, 101 og flg.

andre, dristig udtænkte og farlige Tog, alle beregnede paa Svenskernes bekjendte Svaghed. Den russiske General Schuvaloff i Uleåborg skulde opsige Vaabenhvilen, trænge Levningerne af den finske Hær ved Torneå tilbage og rykke ind i Westerbotten; samtidig skulde General Barclay de Tolly med en anden Hær marchere over det tilfrosne Quarken, (det smalleste Sted i den botniske Bugt), og besætte Umeå, hvor Svenskerne havde deres Forraad og Reserver. Tillige vilde de Danske gjøre et Indfald i Skaane fra Sjælland, hvad der dog forhindredes ved Isens Opbrud*). Skilte fra hinanden ved store Afstande skulde Sveriges faa, ilde medtagne Krigere indesluttes af Fjenden, knuses eller fanges. Lægges hertil alle de ulykkelige indre Forhold, er det vel sikkert, at Sverige, der saa ofte fordum havde triumferet over de samme Fjender, aldrig har staaet sin Undergang nærmere. Selv Havet, Landets gamle Bevogter og Forbundsfælle, sveg 1809 og havde lagt en lige saa stærk Bro for Fjenden, som f. Ex. 1658 for Svenskehæren selv. Den russiske Styrke, som marcherede mod Åland, talte over 22,000 Mand; et umaadeligt Antal Slæder med Levnedsmidler, Brænde og en hel Maaneds Krigsfornødenheder fulgte Hæren paa denne Ismark, lige saa øde som Ægyptens Ørkener. Overgeneralen i Finland, General Knorring, anførte Armeen med fem Generaler under sig og fulgtes tillige af selve den russiske Krigsminister Araktschejeff, der var sendt dertil af Kejseren. I fem Kolonner skulde Hæren dels rykke ind paa, dels omringe Åland. Da Kulden var stærk og Sneen ikke dyb, kunde alle Bevægelser foretages med temmelig Lethed. Svenskerne skulde altsaa omringes. Dette havde Døbeln vel nok forudset og beregnet; men det, han ikke kunde formode, var Fjendens Marche over Havet i saa store Masser, at de tillode en Omgaaen med

---

*) Se om samtlige disse Krigsforetagender nærmere i den flere Gange anførte Afhandling af 1876, I, Side 453—55.

Afdelinger, som hver for sig vare større end hele den kampdygtige Styrke paa Åland, samt at han skulde gives saaledes til Pris uden nogen som helst Forstærkning. Nu gjaldt det.

Da Fjendens Fremrykning erfaredes, holdt Døbeln i Jomala en prægtig Tale til sine Tropper og opmandede dem til Kamp til sidste Mand. Samme Dag modtog han et ridderligt Brev fra Kulneff, hvori denne hans gamle Bekjendt fra de finske Kampe hilste ham velkommen igjen, glad over at finde en saadan Mand som Modstander; men Fjendens Angreb skulde ikke blive det eneste, som bragte Uro og Spænding i Sindene i Hovedkvarteret. Om Eftermiddagen Kl. sex kom Major af Livgarden Arfwedson fra Stockholm med Underretning om Kongens Fængsling; denne saa forfærdelige og mærkelige Nyhed maatte ramme Døbeln dybere end maaske de fleste andre. Han havde svoret Kongen Troskabsed, og det var ikke hans Skik at bryde, hvad han havde lovet. Hertil kom, at han, uagtet alle de Svagheder og Fejl, som hans skarpe Øje godt saae hos Kongen,. dog nærede en vis Hengivenhed for ham, hvis Naade han havde at takke for al den Udmærkelse og Ære, han havde erhvervet i Krig og Fred; det skete gjorte ham derfor inderlig ondt, og han saae kun en Fremtid, fuld af Mørke og Forvirring for Landet. I sin første opbrusende Heftighed vilde han tage Overbringeren i sikker Forvaring. »Har I afsat ham, saa skal jeg, ta' mig tusan, sætte ham op igjen,« skal han have sagt. Senere indsaa han, at Modstand fra hans Side kun vilde forøge den store Forvirring og kun bidrage til at sætte end mere paa Spil. Han underkastede sig derfor, skjønt med Uro, nødig og tvungen Omstændighedernes Krav; men ikke nok med Harmen herover, flere Ærgrelser med Hensyn til hans personlige Stilling kom til. Major Arfwedson bragte nemlig Ordrer fra den nye Regering om, at en Bataillon af Garden strax skulde afgaa til

Stockholm, og at Døbeln skulde rømme Øerne, hvis han blev angreben af saa stor en Styrke, at han ikke kunde forsvare dem, og endelig skulde et Brev fra Klingspor med Forslag om en Vaabenstilstand strax afsendes til den russiske Overgeneral. Ved at faa disse Ordrer i Stedet for den lovede Forstærkning følte Døbeln, der paa den Tid ikke vidste, hvilken umaadelig Styrke Fjenden virkelig raadede over, sig personlig dybt krænket. Man kan let tænke sig Generalens Sindsstemning efter alt dette, og næppe har en trofast Undersaat og tapper Anfører haft en værre Nat at gjennemgaa end han den femtende Marts; dog Ordren var tydelig og bestemt nok, og var han gaaet ind paa Regeringsforandringen, maatte han ogsaa adlyde den nye Styrelse, af hvis ivrige Tilhængere han var omringet. Som Parlamentær afsendtes Oberstlieutenant Lagerbring tillige med Major Arfwedson med Brevet, og da General Knorring havde erfaret, at de vare afsendte af Rigsforstanderen, bleve de modtagne med aabne Arme. Man enedes om en Vaabenhvile paa 24 Timer; næste Dag skulde de Øverstkommanderende selv mødes for yderligere at underhandle. De Oplysninger, Døbeln imidlertid havde faaet om Fjendens mangedobbelte Overlegenhed, og Vanskeligheden ved næsten i Fjendens Paasyn at foretage et Tilbagetog til Sverige over Isen, bevægede ham til at befale, at alt Artilleri, største Delen af Tropperne og saa meget Forraad som mulig skyndsomt skulde trække sig tilbage til Ekerøen; kun en Bataillon ved hver Fløj skulde efterlades for at dække og skjule de andres Retræte. Herved afværgede han Faren for at blive indesluttet af de russiske Kolonner, og Tilbagetoget til Grislehamn stod aabent. Soldaterne var færdige i Løbet af næste Dag og forsynede med tre Dages Mundforraad, de belæssede Bønderheste optegnede og inddelte, og Døbeln huggede med egen Haand en Bonde ned, som vilde snige sig bort med sin Hest. Alle syge sendtes strax samme Aften til Sverige. Hvad der ikke kunde medtages, blev uddelt til Soldaterne

og Bønderne, og saaledes arbejdede man ivrig og uafbrudt, indtil Tilbagetoget fra Åland virkelig gik for sig.

Den 16de Marts om Morgenen indfandt Døbeln og Lagerbring sig ved det aftalte Møde i Clemensby, hvor de traf de russiske Generaler. Det var hans Mening at vinde Tid til det Tilbagetog, som Fjendens store Masser nu gjorde nødvendigt, og som viste sig endnu mere nødvendigt, da Knorring for hans Øjne opstillede det store Armeekorps, som han havde medført fra Warsala, og som med Artilleri og Tilbehør blev inspiceret af den russiske Krigsminister. Russernes første Fordring, at den lille ålandske Styrke skulde strække Gevær, besvaredes af Døbeln med en kraftig Forsikring om, at han hellere vilde slaas til sidste Mand end gaa ind paa en i mindste Henseende forsmædelig Overenskomst. Herved bleve Modstanderne mere medgjørlige, og det lykkedes ham til sidst at afslutte en ret fordelagtig Kontrakt, i Følge hvilken Åland inden tre Døgn skulde være rømmet. Dokumentet var opsat og manglede kun Underskrifterne, da den russiske Krigsminister ankom til Kumlinge og erklærede det ugyldigt i enhver Henseende, ja han sønderrev det opsatte Dokument, i det han gav til Kjende, at det ikke alene var Kejserens Hensigt med denne store Expedition at erobre Åland, men at diktere Freden i selve Sveriges Hovedstad. De svenske Tropper skulde derfor strække Gevær, men ikke anses for Krigsfanger, før man havde faaet Svar fra Stockholm, om Regeringen vilde antage Fredsvilkaarene eller ikke. Døbeln, der allerede paa Grund af Omstændighederne var i slet Lune, blussede nu op ved Ministerens Opførsel og stolte Sprog; opbragt til det yderste erklærede han ikke at ville høre paa hans uforskammede Fordringer, men søge at møde sine Fjender paa Kamppladsen, ja, i sin næsten til Raseri stegne Forbitrelse udæskede han alle de russiske Generaler til Tvekamp, og da disse nu ogsaa bleve forbitrede over hans heftige Ord, havde den koldblodige Lagerbring nok at gjøre med at berolige de

ophidsede Gemytter. Da Døbeln ansaa det for mere hæderfuldt uden Vaabenhvile at rykke tilbage med sit Korps, som Fjenden mente, at det var umuligt for ham at frelse, forlangte han kun, at denne skulde gjælde, til han havde naaet sit Hovedkvarter. Han afrejste derpaa, i høj Grad misfornøjet, om Eftermiddagen, og hans sidste Ord vare, at han skulde møde dem med Vaaben i Haand og dyrt lade dem betale, hver Fodsbred de vilde erobre. Ud paa Natten naaede han tilbage til Ekerø.

Klogt beregnende Nytten af hver lille Tidsfrist havde Døbeln dog efterladt Lagerbring for at forhale Tiden ved at fortsætte Forhandlingerne og med Fuldmagt til at underskrive i hans Navn. Da Lagerbring var underrettet om de svenske Troppers Samling paa Ekerø, og da han til fulde indsaa Nytten af at opholde Fjendens Bevægelser, opsatte han saa længe som mulig at afslaa Ministerens Forslag og forhandlede lige til Kl. 11 om Aftenen. Da han endelig paa Russernes Ytring, at Underhandling i ethvert Tilfælde vel var overflødig, eftersom Svenskerne paa Åland netop nu maatte være omgaaede af de russiske Kolonner, svarede, at han i saa Fald saa meget mindre kunde gaa ind paa noget, da han for sin Part var sikker paa, at Svenskerne netop vare uden for al Fare, bleve de russiske Officerer ude af sig selv af Forbavselse. Han erklærede sig for Resten villig til at overbringe det russiske Forslag til den svenske Regering, ledsaget af Kosakker begav han sig derpaa til Døbeln paa Ekerø og fandt, som han havde sagt, allerede største Delen af den svenske Hær paa Marchen herfra til Signildskär.

Det havde først været Døbelns Mening at forsvare Ekerø, indtil de sidste Tropper vare passerede; han ønskede klagende, at de mange Graner og Fyrretræer vare Soldater for bedre at kunne modstaa Fjenden; men da han indsaa, at en Kamp mod en saadan Overmagt vilde være frugtesløs, satte han den 17de om Morgenen alle sine Tropper i Bevægelse mod Grislehamn og begav sig selv paa Marchen, da

alt var i fuld Gang, uden at Fjenden havde naaet at indhente og angribe nogen Afdeling. I stærkt Snefog og Kulde begyndte Marchen over det fem Mile brede Sund, paa en i Hast udstukket ny Vej, da Stormen havde slaaet 20 til 30 Alen brede Revner i Isen paa den gamle. Snefogets Voldsomhed gjorde det vanskeligt at observere Fjenden, og mange Soldater faldt udmattede om og døde paa Stedet. For Resten foruroligedes Hovedstyrken ikke meget, og Kosakkernes Anstrængelser for at angribe mislykkedes; de opsnappede kun Efternølere, men af disse gaves der dog ikke faa, dels Folk, som vare udmattede af Marchen og Kulden, dels en stor Hob, der ved de sidste Magasiners hurtige Rømning havde beruset sig i Brændevin; mange af disse saas liggende ihjelfrosne paa Isen. For øvrigt foregik Marchen med megen Orden, — det gjorde et særegent højtideligt Indtryk at gaa hen over Havets Dyb paa en øde Ismark, som hist og her laa skruet op i høje Masser og stundum havde slaaet store Revner, der maatte omgaas. Rytteriet gik i Spidsen, udgjorde Fortroppen og banede Vejen, Bataillonerne, formerede i store Firkanter, fulgte efter hverandre med Slæderne i Midten. »Man troede at se en evropæisk Krigshær,« siger v. Suchtelen, »der iagttog de nødvendige Forholdsregler mod asiatiske Horder.« Om Aftenen samledes Styrken efterhaanden uden for Grislehamn; Bagtroppen var dog ikke saa heldig, den blev næste Dag indhentet paa Isen, omringet og tagen til Fange af General Kulneff, der som sædvanlig dannede den russiske Fortrop med sit Rytteri.

Saaledes lykkedes det dog med Ære at frelse den ålandske Hær; Fjenden havde selv anset Sagen for umulig, men Bestemthed, Kraft og Raskhed sejrede over Forholdenes Vanskelighed. Døbeln skattede sig lykkelig over at være sluppen over for saa godt Kjøb, skjønt hans egen Uro og Anstrængelse i disse farefulde Dage ikke vare de ringeste; der kom næppe Søvn i hans Øjne, og under Marchen kom han snart kjørende i en Slæde, snart sprængende til Hest

forbi Tropperne for at paaskynde Marchen, og alle satte deres Fortrøstning til ham. Den ny Regering kunde nu med Glæde meddele Almenheden de mange dyrebare Livs Frelse som den første Frugt af Regerings-Forandringen.

Faren var dog ikke forbi endnu; ved Ankomsten til Grislehamn opstode nye Bekymringer. Soldaterne og især Hestene vare udmattede og overanstrængte, og Styrken i det hele taget for lille til at yde noget ordentligt Forsvar, naar Russerne for Alvor fulgte efter. Imidlertid ordnede Døbeln alt saa godt, som Omstændighederne tillode, og Fjenden tøvede ej heller med at vise sig. Den 19de Marts om Formiddagen opdagedes hans Fortrop under Kulneff, der var marcheret fra Signildskär om Natten, medens kun Stjærnernes Skjær viste ham den Vej, hvilken de friske Spor og bortkastede Sager betegnede som den, Svenskerne nys havde passeret. Disses yderste Forposter bleve heftig angrebne og drevne tilbage, og Bestyrtelsen og Skrækken blev almindelig overalt, især i Byerne, hvor man fra gamle Dage kjendte »ryska feiden« (Peter den stores Hærgninger efter Karl XII's Død).

Under disse i enhver Henseende vanskelige Forhold, da de modigste og dygtigste fortvivlede, besluttede Døbeln hurtig at benytte sig af en List. Paa eget Ansvar skrev han et Brev til General Knorring, hvori han underrettede denne om, at Hertugregenten havde bestemt sig til at slutte Fred, inden noget russisk Korps satte Foden paa svensk Grund, og at han næste Dag vilde sende en Adjutant med Fredsvilkaarene. Han gik derefter ind paa, at Kulneff, som havde besat den yderste Odde ved Grislehamn, og som ønskede at faa fast Fod der og nogen Hvile oven paa Møjsommelighederne under den lange Marche, fik Lov til at blive her i Ro, og at der skulde være Stilstand, indtil der var indløbet Svar fra Knorring. Herved reddedes en Del Magasiner og Forraad, som af Mangel paa Heste ikke vare blevne reddede før, og denne Stilstand skyldtes saaledes kun

Døbeln, der altsaa ikke, som det er paastaaet, lod sig »narre af Kulneff til at lade Russerne besætte Grislehamn.« Samme Dag ankom netop Oberst Lagerbring fra Stockholm med et Brev fra Rigsforstanderen til Kejseren. Da han ikke vidste noget om de nye Forhold, Døbeln havde sat i Scene, blev han holdt tilbage under Paaskud af Mangel paa Heste, indtil Døbeln havde faaet Svar paa sit Brev, dette ankom den 20de om Morgenen, og han saae sit Forsøg lykkes bedre og lettere, end han kunde vente, i det Kulneff fik Ordre til at trække sig tilbage, og der sendtes en ligelydende Ordre til de øvrige russiske Hærafdelinger. Saaledes blev det første Angreb paa den svenske Kyst afvendt, Tid og Lejlighed vundet, til Isen kunde bryde op og Forstærkninger ankomme, og Svenskerne slap for denne Gang med Skrækken. Samtidig med Kulneff gik nu Lagerbring over Isen; men General Knorring, der i Følge Døbelns Brev ventede en Fredsunderhandler, blev meget forbitret, da Obersten ingen Fuldmagt havde til at slutte Fred, og truede med strax at lade hele sin Hær gaa over Isen for i Følge sine Ordrer at indtage Stockholm, hvis ikke Freden blev sluttet. Lagerbring besluttede under disse Forhold paa egen Haand at optage Underhandlingerne, og man enedes om, at den russiske Hær skulde blive i Finland og holde Åland besat. Døbelns snilde Maade at standse Fjenden paa, hvortil senere kom Lagerbrings Dygtighed, satte saaledes Kronen paa Tilbagetoget fra Åland, som nu først fik sin rette Værdi og Betydning. Knorring maatte med Kejserens Unaade bøde for at have ladet sig narre og blev som Overgeneral i Finland afløst af Barclay de Tolly, der senere blev Generalguvernør i Landet.

Fordelen ved Døbelns List føltes ogsaa i det afsides Norrland, hvortil Barclay de Tolly, efter et højst æventyrligt og meget længere og besværligere Tog end det ved Aland, var kommen over Quarken; hans Styrke var 7000 Mand, hvoraf han mindst mistede de 2000, og dog havde han

Lykken med sig; thi dersom et Uvejr, saaledes som de ofte rase i disse Egne, var opstaaet, havde hele hans Hær næppe undgaaet at omkomme i denne Isørken. Nogle Dage efter at de vare komne over og havde besat Egnen ved Umeå, kom Døbelns Ilbud med Knorrings Ordre om Russernes Tilbagemarche til Wasa. Herved fjærnedes disse Fjender, og store Opsamlinger af Forraad frelstes, saaledes som de endnu skulde frelses af Døbeln.

Endnu længere vilde de velgjørende Virkninger af Brevet til Knorring have strakt sig, dersom Generalmajor Gripenberg, som stod ved Torneå med den finske Hær, — kun 2000 Mand i Gevær og lige saa mange syge, — havde holdt nogle Dage længere ud imod Grev Schuvaloff, der pludselig i Forbindelse med de andre russiske Generalers Fremrykninger havde opsagt Vaabenhvilen og angrebet med næsten 8000 Mand. Gripenberg havde maattet trække sig tilbage til Kalix, og da Russerne indbildte ham, at han var omgaaet og afskaaren ved den omtalte Overgang over Quarken, blev han urolig og lod sig forlede til en Underhandling, hvor Generaladjutanten Oberst Palmfelt førte Ordet, og ved dennes eftergivende Optræden blev den bekjendte sørgelige Konvention i Kalix (Seivis) afsluttet den 25de Marts, i Følge hvilken Finnerne skulde nedlægge Vaabnene og drage hjem. Da Underretningen om Russernes Tilbagemarche kort efter blev bekjendt, raadsloge Tropperne og især Bjørneborgerne indbyrdes, da de nødig vilde underkaste sig de skjændige Vilkaar, og først da ingen af de højere Officerer vovede at sætte sig i Spidsen for dem, maatte de finde sig i deres haarde Skæbne. De Faner og Vaaben, de tapre Finner med saa megen Ære havde ført i saa mange Kampe og Sejre, bleve nu overgivne til Fjenden. Et Optrin gik for sig, det sørgeligste, de havde oplevet i denne paa Nød og Bekymring saa rige Krig, om hvis Hændelser og Møjsommeligheder de saarede og i Laser klædte Krigeres Udseende noksom vidnede: med uhyggelig tavs Fortvivlelse gik Soldaterne

frem ved Kemi Kirke for at opfylde Overenskomsten, mange sønderbrøde deres Vaaben og trampede den Fane under Fødder, som Overmagt, Nød og List hidtil forgjæves havde søgt at berøve dem. De russiske Officerer vovede ikke at formene dem denne ædle Sorg, som ogsaa siden forbitrede dem Gjensynet af deres Fædreland. Dette var nu ogsaa blevet russisk; thi med den finske Hærs Overgivelse kunde Kejseren med rette antage at have Finland fuldkommen i sin Magt. Medens dette sørgelige Budskab forøgede den svenske Regerings store Bekymring, aabnede Alexander I med stor Pragt og Stads den første Landdag i Borgå, modtog Stændernes Troskabsed og erklærede det overvundne Finland forenet med Rusland til evige Tider.

(Sluttes).

P. F. Rist.

General von Døbeln.

(Slutning.)

VI.

Som vi i det foregaaende have set, lykkedes det Døbeln ikke alene at redde hele sit Troppekorps fra Ålandsøerne, men ved sine listig indledede Underhandlinger frelste han endog foreløbig sit Fædreland fra den overhængende Fare for en russisk Invasion, og man skulde derfor tro, at Generalen paa Grund af de Tjenester, han nylig havde víst sit Land, var bleven særlig begunstiget af dettes Regering; men tvært imod stod han ikke i bedre Forhold til denne, end Knorring til sin. Skylden laa mest hos ham selv og i hans opfarende Sind, som han ikke forstod at tøjle under de svævende og meget vanskelige Forhold. Desuden var han en Mand, der ikke skjulte sine Følelser, men gav sine Tanker Luft, ofte just ikke i ret og vel valgte Udtryk, hvilket bevises, foruden af hans private Udtalelser, der pligtskyldigst bragtes videre, ogsaa af selve hans underdanige Rapporter. Den skaanselløse Kritik og Uvilje mod Regeringen, som disse Skrivelser aabenlyst udtalte, vakte naturligvis Hertugens og hans Raadgiveres Harme, og det endte da ogsaa med, efter en Rapport, hvori han udtalte, at han ikke mente at burde have nogen Kommando mere, — hvilket vel snarere var et Følelsesudbrud ved Skuffelsen over de udeblevne Forstærkninger end egentlig ment, — at der foruden Tilkjendegivelsen af Hertugens Unaade blev givet ham Ordre til at afrejse, naar hans Eftermand ankom. Dog synes man at være tilfreds nok med at holde ham tilbage, til al Fare ved Grislehamn var forbi.

Den 22de Marts overtog General Wachtmeister Kommandoen, og Døbeln afrejste til Stockholm.

Man kan af det anførte tænke sig den Uro og Skræk saa vel over de ydre, som indre Forhold, der paa den Tid havde bemægtiget sig alles Sind; mange lavede sig til at afrejse fra Hovedstaden, og da Døbeln sendte Budskabet hertil om Kulneffs Overgang, rejste ogsaa mange. Da der herskede stor Uenighed imellem de ledende Partier, især mellem Adlercreutz og Adlersparre, bleve Landets og Krigens Anliggender kun daarlig forvaltede, Døbelns idelige Anmodninger om Forstærkninger vare jo stadig forgjæves, og Adlersparre, som endnu stod i Spidsen for den Hær, hvormed han havde forladt Norge, sendte blot sin Statsadjutant Forsell til ham for at undersøge Stillingen og Forholdene og love Hjælp, hvis det var nødvendigt. Om sit karakteristiske Møde med Døbeln har Forsell fortalt følgende: »Strax ved Ankomsten til Wäddö Kl. 10 eller 11 om Form. blev jeg ført ind til General von Døbeln, som, da jeg traadte ind i Værelset, stod lænet over et Kort, paa hvilket han syntes at afstikke nogle bestemte Punkter med Knappenaale. Han rejste sig strax op og gik hen imod mig; efter de brugelige Høflighedsbeviser over for den berømte Mand, anførte jeg mit Ærende og gav ham det Brev, som jeg havde med til ham fra Adlersparre. Inden han brød det, spurgte han (der stadig ventede Forstærkninger): »Forsell har sikkert mødt mange Folk paa Vejen?« »Mange, Hr. General, en Del Militære, en Del flygtende Standspersoner,« var mit Svar.

En Sky fløj over Døbelns Ansigt og formørkede det; men det opklaredes snart, og han gjentog med en næsten blød Stemme: »Ja, Russerne ere i Hælene paa os, men endnu er ikke alting tabt. Dersom jeg kun havde Halvdelen af den tapre Hær, som allerede har fundet Heltedøden i denne forbandede Krig, skulde jeg endnu en Gang

kaste Fjenden tilbage; men nu, uden Tropper, Materiel, Penge — nu!«

Han gik nogle Skridt bort, bad mig sætte mig ned, aabnede Brevet og begyndte at læse. Aldrig glemmer jeg, hvorledes det ene Indtryk efter det andet afløste hinanden i hans livlige, grundærlige Ansigt. Snart knyttede han krampagtig sin Haand under Læsningen, snart stampede han med Foden og skar Tænder. Da han havde læst Brevet, krammede han det sammen og kastede det foragtelig paa Gulvet, hvorpaa han opbragt kom hen imod mig, som endnu stod oprejst paa min Plads, betragtede mig skarpt og raabte med dundrende Stemme, i det han pegede paa Brevet:

»Man vover der at antage mig for en Oprører; men hils I Adlersparre og síg, at han selv maa svare for sin Gjerning, at jeg ikke behøver hans Rebeller, at jeg ikke vil nedlade mig til at anføre Oprørstropper, med ét Ord, at Døbeln ikke kan fornedre sig.« Jeg vovede at protestere mod de haarde Beskyldninger og forklarede, at Adlersparres Handlemaade var nødvendig og patriotisk m. m., men han afbrød mig:

»I er ogsaa en Oprører, hører jeg! Véd I, hvorledes man behandler saadanne Folk? Man hænger dem i det nærmeste Træ; og dermed Punktum. Jeg skal til en Begyndelse statuere et Exempel paa Jer.«

Generalen havde nu naaet Kogepunktet for sin ofte overstrømmende Vrede, han sprang op og svor og havde bestemt ladet mig prøve den efter hans Mening retfærdige Straf, dersom ikke Schultzenheim i det samme var traadt ind. Denne, som strax mærkede, hvad der var paa Færde, og at v. Døbeln i det Øjeblik var saaledes, at man ikke kunde faa ham til hurtig Besindelse, hvis man ikke ved en god Nyhed kunde aflede hans Opmærksomhed, begyndte strax at berette, at han netop nu havde faaet Underretning om, at Vaabenstilstanden med Fjenden var afgjort. Øjeblikkelig var Døbeln rolig, vendte sig til mig og bad mig

vente til om Eftermiddagen. Jeg fjærnede mig og fik Kl. 4 et egenhændigt Brev til Adlersparre, hvorhos han bad mig glemme den uhøflige Modtagelse og paaskynde min Afrejse*)«.

I Hovedstaden indgav Døbeln strax en Beretning om sine Forhold og Stillingen ved Grislehamn, ledsaget af — en Del gode Raad. Hans Bekymring over Tilstanden i det hele syntes aldeles at have undertrykt Tanken om hans egne Forhold. Han fik Foretræde hos Rigsforstanderen, ved hvilken Lejlighed det kom til haarde Ord fra begge Sider, formodentlig om Revolutionen, Ålandsaffæren o. desl. »Jeg og Vegesack,« skal han have sagt, »ere de eneste Generaler, som due af dem, Sverige har tilbage, men vi smage ikke visse Folk og have ikke deres Tillid.« Han raadede til snarlig Fred og kom med mange bitre, maaske overdrevne Bemærkninger om bestemte Personer og Anskuelser, som hans opbrusende Sind lettelig foranledigede ham til, og ganske vist ikke behagelige at høre paa eller til Baade for det Forhold, han stod i til dem, som nu havde Regeringen i Hænde. Aarets Hændelser viste, at han havde Ret, i det mindste med Hensyn til Krigen.

Med Sorg og Smerte lærte nu Døbeln Forholdene at kjende. Hovedstaden var nemlig delt mellem Tropperne i to Lejre. Først fandtes der kun en lille Del af Garnisonen i Staden under General Adlercreutz, senere kom, som bekjendt, den vestre Armé fra Norge under sin selvvalgte Anfører Oberstløjten. G. Adlersparre, som havde Hovedkvarter i det nuværende Akademihus, beskyttet af stærk Vagt og ladte Kanoner. Hemmelighedskræmmeri og Spioneri i Klubber og Selskaber sattes snart i Gang, og dette tillige med Uenigheden naaede sit Toppunkt ud paa Sommeren, efter at Rigsdagen havde været samlet i nogen Tid. Med

*) Se C. A. Adlersparre: „1809 års Revolution och dess Män.“ 2den Del, p. 63.

Bekymring kom Døbeln snart under Vejr med dette Uvæsen, skjønt det i Begyndelsen førtes mere skjult, og alt syntes at være godt og venskabeligt mellem Medbejlerne. Man morede sig, drak, klinkede og priste paa Vers og Prosa hinanden og Fædrelandets Lykke ved den gjennem Revolutionen vundne Frihed, som om al Ting baade uden og inden Lands strax var kommet i Orden ved Kongens blotte Afsættelse. Man kastede omkring sig med de herligste Forhaabninger og vedtog alle mulige Foranstaltninger i Overensstemmelse hermed; Døbeln gjennemskuede hele Situationen og saae, hvorledes Selviskhed, Kortsynethed og personlig Interesse gjorde sig gjældende nu som før, han spaaede det værste og især, at Regeringen vilde blive lige saa planløs, som forhen under Gustav IV Adolf. Hvad dennes Afsættelse angaar, havde Døbeln under sit forrige Ophold i Stockholm indset, at Kongens Politik umulig kunde bære sig længe, men at Oprør havde været nødvendigt, at man havde behøvet at voldføre Kongens Person, og at dette netop blev udført af Hærens Officerer, dem, hvem det nærmest tilkom at beskytte Samfundet og Majestæstens Ukrænkelighed, var ham afskyligt. Han forudsaa Forandringerne i Tidens og sin egen Skæbne. Der fortælles, at da han, efter at være bleven Ridder af Sværdordenens store Kors, bestilte et Signet hos en Gravør, spurgte denne om hans Valgsprog; Døbeln svarede, at han ikke havde noget saadant, da han ikke syntes derom, men spurgte dog, om nogen anden for nylig havde antaget noget. Gravøren svarede, at General v. Vegesack var den sidste, som havde gjort det. »Naa, hvad har han da antaget for et Valgsprog?« »Uforanderlig!« svarede Gravøren. »Det er ingen Sandhed; intet Menneske er uforanderligt. Han, I og hele Verden er foranderlig, og jeg derfor ogsaa; sæt i mit Signet: Foranderlig! — det er i det mindste sandt.« Herved gav Døbeln baade sin Særhed og sin godmodige Ironi mod sig selv og andre Luft; Montgomery føjer til, at begge disse Generaler, der havde saa modsatte Valgsprog,

lignede hinanden saa vel i Mod, Kraft og Fædrelandskjærlighed som i Kundskaber og Dygtighed.

Dersom Døbeln sørgede over Revolutionen, fordømte han derimod aldeles Adlersparres Afmarche fra Grænsen med den vestre Hær; han mente, at denne derved havde brudt sin Lydighedsed og forladt sin Post; thi i Følge hans Anskuelser burde et værdigt Soldater-Kammeratskab (Krigsmannasamfund) være et Mønsterbillede for Staten og Medborgerne i Troskab, Hæder, Orden, Lydighed og Sammenhold, i Selvopofrelse for Brødre og Samfund. Først med Krigstugtens og Krigsmagtens Opløsning og Forstyrrelse kunde en Stat og et Folk betragtes som at staa for Fald. Døbelns Vrede mod Adlersparre, — der, som bekjendt, er bleven meget forskjellig bedømt — gik saa vidt, at han strax i Stockholm vilde »tugte« ham, paa hvilken Maade er ikke bekjendt; men Adlercreutz vidste at afværge det, som Tiden viste, maaske ikke til sin egen Fordel.

VII.

Længe holdt Døbeln ikke ud at ligge uvirksom i Stockholm, han længtes efter Virksomhed, hans Fattigdom tvang ham ogsaa til at træde ind i Tjenesten igjen, og man var glad ved at blive ham kvit; hans Frimodighed i Udtalelser om Forholdene gjorde, at man virkelig frygtede ham, og at han under disse svævende Forhold ved et eller andet Tilfælde kunde blive farlig. Hans gamle Ven og Velynder havde efter den sørgelige Konvention i Kalix faaet Kommandoen i Norrland; under ham fik Døbeln i April 1809 Kommandoen over den nordlige Armés sydlige Brigade med Hovedkvarter i Hernøsand. I Norrland, hvor Krigen fra nu af udelukkende førtes, hvilede Vaabnene, medens Regeringerne strides om Stilstanden og om Grænserne. I Maj fik Døbeln Ordre til at overtage den finske Brigade efter Grev Cronstedt, som var saaret. Her saae det meget

sørgeligt ud; Russernes 7000 Mand stode i Begreb med at marchere mod den ganske vist tapre og krigsvante, men kun 700 Mand stærke finske Afdeling. Med Sorg saae nu Døbeln den vanskelige Stilling, men besluttede at holde sig til det yderste for at redde de store Oplag af Forraad i Magasinerne i Umeå; dette lykkedes over al Forventning, skjønt de lastede Skibe maatte ises ud, og for at faa Tid til ogsaa at redde sine Tropper benyttede han sig af samme List, hvormed han havde holdt Fjenden tilbage paa Åland. Hans Underhandlinger med Fjenden om en Stilstand endte med en Overenskomst, hvorefter de svenske skulde forlade Umeå den 31te Maj og Russerne besætte Byen den 1ste Juni. Ved denne Frist lykkedes det at bjærge baade Forraad og Tropper uden større Tab, hvorover Wrede var meget glad. Ikke saa vel optoges derimod disse Foranstaltninger, som dog høre til de smukkeste Træk i Døbelns Historie, af den ny Regering, der mente, at alting nu burde gaa fremad, og dog var Tabet af Westerbotten netop en aabenbar Følge af, at Regeringen fuldstændig lod det mangle paa Forstærkning, baade af Tropper og Skibe. Kort efter overgav Døbeln Kommandoen til General Sandels og begav sig atter til den svenske Brigade i Hernøsand, hvor han en Maaneds Tid fik Ro til at komme til Kræfter efter de lidte Anstrængelser; i General Wrede havde han her en fortrolig Ven, der forstod at skatte hans udmærkede Egenskaber saa vel som at mildne og aflede Udbrudet af hans heftige Sind, naar det var nødvendigt.

Denne Ro blev dog ikke langvarig; en Fjende, som man ikke havde taget meget Hensyn til siden forrige Aar, de Danske og Norske, begyndte at røre sig. Wrede var dragen nord paa for at forstærke Sandels og havde efterladt Døbeln med en lille Bataillon, da Nordmændene i Juli Maaned gjorde et Indfald i Jemteland og demolerede Jerpe Skanser. Den 24de Juli om Morgenen indløb Underretning om, at de vare under Fremrykning mod Alsen, hvor Døbeln havde

taget Stilling med sin Styrke, der var bleven forstærket med Livgrenadererne. Alt var i Orden for at lokke Fjenden i en Fælde og omgaa ham fra flere Sider, og Døbeln glødede af Krigslyst; Svenskerne stode om Natten i Skovene ganske stille og ventede Fjendens Ankomst og Dagens Lys for at begynde det blodige Arbejde; men til deres Harme ventede de forgjæves. Nordmændene havde faaet Nys om deres Stilling og droge sig noget tilbage. Dagen efter afsluttedes en Overenskomst mellem deres Anfører General Krogh og Døbeln i Skoven ved Blekåsen, medens de storartede, af Sne og Is bedækkede, Fjælde glødede i Morgensolens Skin; det fortælles, at da de norske Herrer ankom, spurgte de efter Generalen, i det de ikke troede, at den uanselig klædte Døbeln var denne; han tog da sin Adjutants med Fjer smykkede Hat og fremstillede sig med denne, sigende: »Nu maaske kan Generalen kjendes«; — da den unge Stabsadjutant fandt Døbelns Vilkaar for haarde, pegede denne omkring paa Fjældene, i det han sagde, at det kun beroede paa et Ord, et Vink, og Dysten skulde begynde til Nordmændenes Fordærv. I Følge denne mærkværdige Overenskomst, som blev skreven paa Ryggen af en Soldat, maatte Nordmændene trække sig ud af Sverige, uden at have løsnet et Skud.

Under disse Hændelser havde Døbeln haft en stor Ærgrelse, som satte de fineste Strænge i hans følsomme Sjæl i Bevægelse. Efterretningen om Karl den XIII's Kroning og den deraf følgende lange Liste over Befordringer og Naadesbevisninger var ogsaa naaet til Norrland; med Forbavselse og Sorg saae Døbeln sig forglemt, og det netop Aarsdagen efter Slaget ved Lappo. Det berørte hans Ære, syntes han, han blussede forfærdelig op, vilde øjeblikkelig tage sin Afsked og trække sig ud af al Ting. Han havde rimeligvis blottet sig i sin Overilelse, dersom ikke Wrede havde forstaaet at stille den første Opbrusning; men ingen formaaede fuldstændig at neddysse Døbelns Fortrydelse, man

havde lige saa gjærne kunnet bede Tordenen om lade være at rulle, naar Lynet var slaaet ned. Efter Overenskomsten med Nordmændene, af hvilken Wrede lovede sig store Fordele, søgte Regeringen at gjøre Fejlen god igjen, Kongen skrev selv til ham og ophøjede ham til Friherre, hvilket Døbeln kun satte meget lidt Pris paa, men for sin Søns Skyld, som han elskede højt, og som han stadig pønsede paa at faa legitimeret, modtog han sin nye Værdighed med Taknemmelighed.

Da den første Fare for Russernes Indfald i Sverige var ovre, og medens de oven omtalte Fredsunderhandlinger trak i Langdrag, førtes Krigen kun meget spagfærdig fra begge Sider; Russerne marcherede langsomt fremad, og Sandels formaaede ikke at holde ham Stangen med sin latterlig ringe Styrke, der af Kamenski blev slaaet tilbage ved Hørnefors. Regeringen opbød nu alle sine Kræfter for at faa Fjenden trængt tilbage fra Westerbotten og forberedte i Avgust i al Hemmelighed en Landstigning i hans Ryg. I Spidsen for denne sattes Admiral Puke, men skjønt det hele var baade vel anlagt og ganske godt udrustet, og det kom til en haard Kamp med Russerne, opnaaedes dog ikke det egentlige Resultat, skjønt Kamenski trak sig noget tilbage imod Nord, og der i Begyndelsen af September blev sluttet en Vaabenstilstand, som vedvarede, saa længe Fredsunderhandlingerne fortsattes.

Wrede havde imidlertid overgivet Kommandoen til Døbeln og var rejst til Stockholm, hvortil Sandels ogsaa begav sig. Den 28de Septb. kom Efterretninger om Freden, der fejredes med 185 Kanonskud og vakte baade Glæde og Sorg. Man glædede sig over Tilendebringelsen af en ulykkelig Krig med alle dens Sorger og Elendigheder, da Haabet om en Vending til det bedre var forbi, og dog tyngede Sorgen over det kjære og dyrebare, som Landet havde mistet, haardt og tungt. Alexander priste strax sin Sejer i en storartet Kundgjørelse.

Døbeln fik det sørgelige Hverv at udtale det uerstattelige Tab, som Sverige havde lidt ved denne Fred, der af ham og de andre herværende Finner betragtedes som »en Dødsdom — Jammerens og Elendighedens Grav.« Nord-Armeen skulde opløses, Svenskerne hjemsendes, og de finske Batailloner omdannes ved nye Hvervninger; de syge og haardt saarede i disse tillige med dem, der af Længsel efter Hjem og Slægtninge ønskede det, skulde sendes tilbage. Til denne sørgelige Afskedsfest havde Døbeln bestemt den 8de Oktbr. paa Kirkepladsen ved Umeå, en Søndag, en mørk, stormfuld Eftermiddag, da mange Mennesker vare samlede efter Gudstjenesten. De i Umeå og der omkring liggende Tropper bleve opstillede i en aaben Firkant; paa den ene Side stode de Svenske, velklædte — Livgrenadererne, som nylig vare ankomne, — ja endogsaa glimrende Tropper, paa den anden de finske Levninger i slidte, lasede Klæder, med udmagrede Legemer, mørke vejrslagne Ansigter og saarede, gjennemskudte Lemmer. I Midten holdt Døbeln til Hest, han lignede Finnerne i den graa blodbestænkte Overfrakke, omgivet af sin tarvelige Stab. Da Døbeln var bleven hilst med begejstrede Fryderaab, og den højtidelige Stund var indledet med Kanontorden, flagrende Faner og klingende Spil, blottede han sit Hoved med det sorte Baand om den gjennemskudte Heltepande og søgte med sin gjennemtrængende Stemme at overdøve Stormen, i det han med sorgfuldt Hjærte og taarefyldte Øjne holdt sin mærkværdige, vemodsfulde Afskedstale:

»Soldater! Jeg har samlet Armeen for at tilkjendegive, at der er afsluttet Fred imellem Sverige og Rusland. Denne Fred slutter en ødelæggende Krigs Ulykker. Det bør visselig være et lykkeligt Budskab, især da Sveriges udtømte Kilder ikke tillade Fortsættelsen af en Kamp, der er begyndt ved en politisk Fejl, og som i to Aar har udmarvet alle Landets Kræfter.

»Men Sverige mister Finland; Rigets Grænse bliver Torne-Elv!

»Finner! med denne Fred tabes Tredjedelen af den svenske Krones Omraade; Sverige mister for evig den stolte finske Nation, sin kraftigste Støtte. Ikke nok hermed, den svenske Hær mister Kjærnen og den vigtigste af sin Krigsmagt. Moderlandet er knust, nedsænket i Sorg og Fortvivlelse over de uerstattelige Opofrelser; men den vise Almagt har bestemt vor Skæbne, den maa bæres med Taalmod, med Underkastelse.

»Soldater! Kammerater! Brødre! I, som i Løbet af den nylig sluttede Krig med saa megen Troskab og Manddom, trods den fjendtlige Hærs Talrighed og uventede Overvældelse besejrede den med eders Vaaben ved Sikajocki, Revolax, Pulkila, Lappo, Kauhajoki, Alavo, Etsen, Lappfjerd Nummijärvi, Jutas, Idensalmi m. m. — I, som med egen Haand tilbageerobrede det halve Finland, — I, som til sidst, overmandet af en mangefold overlegen Styrke, bleve tvungne til at forlade den finske Grænse. — I, som senere med Standhaftighed have kæmpet for Moderlandets svenske Jord, — I, som her ere til Stede, I kostbare Levninger af den stolte finske Nation og tapre Krigere — det er til eder jeg tør og skal med rørt Hjærte forkynde Kongens, Rigets Stænders, det svenske Folks, den svenske Hærs, mine Overmænds, mine Kammerater, min egen — ja alles oprigtige Taknemmelighed — — —

»I, svenske Tropper, som her ere til Stede ved denne sørgelige Fest, værer Vidner til det svenske Moderlands usminkede Taknemmelighed. Værer stolte, Svenskere, over at have set disse finske Rester, mindes dem! højagt dem! se paa deres udtærede Legemer, deres blege Ansigter — de bære Vidnesbyrd om deres trofaste og dog forgjæves Anstrængelser for at frelse deres Fædreland i de forløbne Aar! Og I, Finner! Naar I komme tilbage til Fædrelandet, saa fortæl om det svenske Folks Taknemmelighed til

eders Nation. Vid, at komme I end tilbage med luvslidte Klæder, med gjennemskudte eller afskaarne Lemmer, føre I dog en ærlig Krigsmands gode Bevidsthed med eder.

»Det svenske Moderlands Fjender kunne I aldrig blive, derom er jeg forvisset; men bliv altid dets Venner — og hindrer det nye Herredømme eder heri, saa lad med Hjærtets og Tankens tavse Sprog eders Velsignelse følge det gamle Sverige! Paamind eders Børn derom! Vi ville fra Slægt til Slægt velsigne eder og ære eder!

»Eet beder jeg eder om, at naar I nærme eder de Steder, hvor vi have besejret vore Fjender, og I der se den usle Sandhøj, som dækker vore faldne Kammerater, giv da deres Støv et Velsignelsens Suk, — de ere døde som Helte. I kjende Menneskehjærtets mangfoldige Luner, dets Tilbøjelighed til at vælge nye Gjenstande, som det tror aldrig at glemme; men næppe ere nogle Uger forløbne, før Ubestandigheden har gjort et andet Valg; thi Tiden forandrer alt — med den glemmes alt. Dog forsikrer jeg eder, og I skulle selv erfare det, at det Forhold, der knyttes mellem Krigsmænd under Kamp og Farer, Blod og Død, opløses aldrig. Saaledes ere I og vi forsikrede om hverandres Kjærlighed, og den Taknemmelighed, som jeg har forkyndt eder og nu forkynder eder, vil knytte os til hinanden med uopløselige Baand.

»Finner! Brødre! Kunde disse Ord besegles med blodige Taarer fra mine Øjne, saa skulde de strømme, og hver Draabe forsikre eder om min Agtelse for eder — mit Venskab!!!«

Med denne Tale udtrykte Døbeln de stærke Følelser, som fyldte hans Hjærte, og det blev i sin Art et Mesterstykke af Kriger-Veltalenhed. Den greb alle Tilhørere ubeskrivelig dybt, de gamle Krigere græd som Børn ved deres Generals sidste Ord til dem, og denne Ros fra Døbelns Mund faldt vederkvægende paa de stakkels Finners Sind.

Festen endte med Uddelelsen af Tapperhedstegn til dem, der havde udmærket sig mest.

Det var af Kjærlighed til disse ulykkelige finske »Ruiner«, at Døbeln, uagtet han trængte haardt til Ro for at pleje sin af Saar og Anstrængelser angrebne Sundhed, forblev i disse Egne i den kolde Aarstid, i det han ogsaa derved gav Afkald paa at passe sine egne Anliggender, der vare i en ynkelig Forfatning, og som vel behøvede at ophjælpes. Han blev kort efter Højstkommanderende i Norrland; hans Kjærlighed til de ulykkelige Finner og disses til ham, deres Tillid til hans bekjendte Retfærdighedsfølelse, hans usædvanlige Arbejdsiver, Drift og Evne til at se klart i Sagen gjorde, at det lykkedes ham til alles Tilfredshed at besejre de meget vanskelige Forhold, da den finske Hær ved Aarets Slutning blev erklæret for opløst; »jeg vil hellere trælle,« skrev han, »end gjøre disse ulykkelige Væsner end ulykkeligere ved at forlade dem.« Først bortsendtes, saa vidt deres Kræfter tillode det, de saarede, syge og fangne; flere Fartøjer med dem dreves af Stormene om mod Kysterne, og med Vanskelighed bleve Folkene reddede i den forfærdeligste Forfatning. Regeringen besluttede ogsaa paa hans Foranledning at danne en særegen Afdeling af de Finner, som ikke ønskede at rejse hjem; baade nu og senere var han dem en trofast Støtte, og han fik ofte rørende Beviser paa deres Hengivenhed og Taknemmelighed. Da han mod Slutningen af December rejste til Stockholm, modtoges han overalt paa Vejen af Byernes Indbyggere med stor Venlighed og blev hædret og fejret ved Gjæstebud, Skaaler og Sange, ja med Overrækkelse af Lavrbærkranse.

Da han kom til Stockholm, fik han meget travlt med at afvikle sine Kommandoforhold og fik derefter i April Maaned sin Afsked. Nu gjensaa han efter to Aars Skilsmisse sin Søn og dennes Moder, hvem han forrige Efteraar havde ladet rejse hertil fra Finland, hvor de havde levet stille og tarvelig paa hans »boställe« ved Helsingfors. Da Russerne strax

havde lagt Beslag paa Gaardens Indkomster, havde en af hans Venner i Nærheden hjulpet dem, og ved de russiske Generalers Artighed havde han af og til kunnet sende dem en Hilsen. Den Agtelse, som disse hans Modstandere havde faaet for ham, synes ogsaa at være kommen hans Familie til Nytte; thi de behandledes altid godt, og deres Bolig og Sager rørtes ikke af de Kosakker, der bleve indkvarterede paa Gaarden, men som tvært imod hjalp dem paa enhver Maade.

Omsorgen for Sønnens Fremtid og hans egne meget daarlige Formuesomstændigheder optog nu alle Døbelns Tanker; hans Pension var ikke til at leve af; paa de Løfter, man havde givet ham, stolede han ikke, da de afhang af Kongens Naade, hvortil han havde for mange Medbejlere, især da hans uforbeholdne Optræden mod de Partier og Meninger, som han ikke hyldede, ofte paadrog ham Misfornøjelse og Tilsidesættelse. Hans Ansøgning om Forhøjelse af hans Pension blev afslaaet, og han maatte holde ud med sin Expektance-Løn og sin Gjæld, saa godt han kunde. Han morede sig over den Ide at belønne en forarmet General med at gjøre ham til Friherre. Tilskyndet af sit godmodige satiriske Lune søgte han om i Naade at opnaa den ledige Profostjeneste ved et Regiment, hvis Indtægter vare temmelig betydelige, dog paa det Vilkaar — at slippe for at udføre Tjenesten; Adlercreutz vægrede sig ved at forelægge denne anstødelige Begjæring. Til Kapelmester Hæffner, som var afskediget fra Theatret, sagde Døbeln spøgende: »Hør, kjære Hæffner, lad os søge Leksand eller Mora sammen, jeg som Præst, I som Organist, saa ere vi sikrede mod at sulte, og Pastoratet bliver passet godt.« Nogle faa Sparepenge og den nøjagtigste Orden i Forbindelse med et tarveligt Levned hjalp ham frem i disse trange Tider.

Ikke bedre lykkedes ham en Sag, som ved sig selv og paa Grund af sine Følger vakte stor Opsigt, nemlig Spørgsmaalet om Sønnens Antagelse som ægte Barn. Af den

Grund havde han modtaget den friherrelige Værdighed og fundet sig i mange Ydmygelser; skjønt Kongen var stemt for Sagen, afsloges den dog, »da den stred imod Loven«, og det endskjønt Døbeln havde truet med at gjøre andre Udveje, der vilde blive langt mere til offentlig Forargelse end Billigelsen af hans naturlige, beskedne Ønske: »Man tvinger mig til at ægte min Frille og derefter til at lade mig skille ved min lovlige Hustru.« Imod Kongens Ønske, og uagtet man vidste, at Døbeln var i Stand til at udføre sin Trusel, hvilket vilde være en Bespottelse og Leg med Ægteskabets Alvor, synes man dog at have villet hævde sin store politiske Indflydelse ved denne ubetydelige Sag og at drive Døbeln til at sætte en Plet paa sit Rygte. Hvis dette har været Hensigten, blev den naaet i fuldt Maal; Døbeln giftede sig, og efter at Sønnen var bleven lovlig anerkjendt, lod han sig atter skille fra sin Hustru. Denne meget omtalte Begivenhed blev dog temmelig mildt bedømt, da man kjendte hans nødtvungne Omstændigheder, hans Egenskaber og hans Bestemthed, naar han havde fattet en Beslutning, Sønnens hæderlige Moder understøttede Døbeln i hans Plan og vedblev som hans Veninde at styre hans Hus.

Hvad hans Forhold til de politiske Stridigheder angaar, blandede han sig egentlig aldrig i disse Spørgsmaal, i det han var alt for optagen af sine egne vanskelige Pligter. Hans opbrusende Sind og andre Egenskaber passede ej heller til den Eftergivenhed og taalmodige, rolige Nidkjærhed, som fordres af et Partis Tilhængere. Helt og holdent Soldat traadte han altid frem med aaben Pande over for Ven og Fjende og udtalte sine Meninger, hvorledes end disse vare, til enhver som helst; men Revolutionen havde haft et afgjort militært Præg, og Døbeln kunde ikke lade være med at iagttage Udviklingen, især under Adlersparres Optræden og Ophold i Stockholm. Hvor haardt og med hvilken næsten ustyrlig Uvilje han bedømte denne og hele

hans Færd, er berørt oven for. Det er uvist, om Døbeln var i Stockholm, da det skjændige Mord paa Grev Axel Fersen blev begaaet til evig Vanære for det Parti, der anstiftede det. Det var den skammelige Slutning paa denne sørgelige Tidsperiodes vankelmodige Slaphed i Regeringens Ledelse. Endnu hviler der noget dunkelt over denne, maaske den skjændigste, Scene i Sveriges nyeste Historie; General Fersen var Aristokrat til det yderste, men i dette Ords smukkeste Betydning; han havde ved en Stolthed, der grænsede til Hovmod, stødt en Mængde Mennesker fra sig, som ikke kjendte ham nøjere. Han og hans Søster, Grevinde Piper, vare meget yndede af Karl XIII og hans Dronning, hvad der end yderligere forøgede Uviljen imod dem, hvorfor ogsaa det skadefro Rygte, som deres Fjender lode udsprede, at de ved Forgiftelse vare Skyld i Tronfølgeren Karl Avgusts Død, uden Undersøgelse blev antaget som Sandhed af Hovedstadens lavere Befolkning. Da derfor den 20de Juli 1810 det fyrstelige Lig førtes til Stockholm, og Fersen som Rigsmarskalk red i Spidsen for Sørgetoget gjennem Byens Gader, rejste der sig mellem de tæt pakkede Menneskemasser en Larmen, som gik over til Hylen, Raaben og Haandgribeligheder. Da Angrebene begyndte at blive farlige, tog Fersen sin Tilflugt til et ikke langt fra liggende Hus, hvorfra han mishandlet og blodig førtes til Raadhuset. Da den ophidsede Pøbel atter fik Øje paa ham her, blev han paa ny slæbt ud paa Gaden og i Paasyn af de til Parade opstillede Soldater pint til Døde. Det nøgne Lig blev optaget af Politiet og hensat i en Kiste i et Arrestrum; Grevinde Piper reddedes forklædt til Waxholm Fæstning, hvor hun længe opholdt sig.

Døbeln kjendte Fersen allerede fra Frankrig og agtede ham i høj Grad. Rædselen over Udaaden rystede ham saaledes, at han begav sig til Rigsdagén i Ørebro, hvor den nye Tronfølger skulde vælges, for at opfordre Stænderne til en energisk Undersøgelse af Forbrydelsen. Han kom saaledes

til at bidrage til og deltage i Prinsen af Ponte-Corvos Udkaarelse til Tronfølger, der gik for sig den 21de Avgust med en Enstemmighed hos Stænderne, som ikke var kjendt siden Gustav Vasas Valg til Konge. Samme Dag blev Døbeln udnævnt til Kommandør af Sværdordenen, hvilket glædede ham, fordi han var i godt Selskab, da kun han, Sandels og den for sin Lystighed bekjendte Generalmajor v. Rosen vare de eneste, der hædredes denne mærkværdige Dag; — men den Fersenske Sag glemte han ikke. Medens Undersøgelserne, der vare og vedbleve at være frugtesløse, og Æresoprejsningen for Fersens Slægt trak i Langdrag, levede Grevinde Piper paa Waxholm, stærkt rystet over Broderens Død og de skjændige Rygter, der knyttedes til hendes Person, og som førte hendes Navn omkring i alle Ind- og Udlandets Aviser. Hendes haarde Skæbne og mørke Udsigter gik Døbeln dybt til Hjærte og fremkaldte en Beslutning hos ham, der var ham værdig og lignede hans højst originale Tænkemaade og Karakter. Han tilbød først at ledsage hende paa en Rejse, hvorhen hun vilde, og kort derefter anholdt han om Grevindens Haand og Hjærte. I et af sine Breve til hende omtaler han sin private Stilling: »Der er ikke Tale om at disponere over Grevindens Ejendom, den behøvede han ikke, den, mente han, tilhørte hende selv og hendes Børn, og den vedkom ham ikke. Han levede stille og rolig med sin otteaarige kloge og smukke Søn, der skulde arve hans Navn og det, som han, efter at have mistet hele sin Formue i Krigen, endnu havde tilbage: et lille Ungkarlemøblement, nogle Bøger og tretten Bensplinter af et saaret Hoved. — — Jeg selv — siger han til sidst — er 52 Aar gammel, har et godt Helbred, stærke Fornemmelser af Gigt i den venstre Arm, et muntert, for Øjeblikket noget tankefuldt Sind med nogen Tilbøjelighed til Heftighed, som Aarene og Omstændighederne dog have vidst at tøjle. Jeg har i Løbet af mit Liv, ligesom alle andre, altid haft gode Forsætter, men

aldrig været lykkelig, — — jeg ejer ingen protegerende Venner, dem behøver jeg ikke, det ubrødelige Baand, som bliver knyttet mellem Vaabenbrødre under Farer og Død, har hidtil været mest tilfredsstillende for mit Hjærte.« — Dette besynderlige Frieri mødte et bestemt, men smukt og i de taknemmeligste Udtryk formet Afslag af den i høj Grad elskværdige Grevinde. Generalens første egentlige Hensigt med Grevinden ses vel bedst af hans Ord til hendes Broder: »Jeg vil være hendes Talsmand, hun kan tage sin Formue og sine Børn med sig og rejse som min Hustru under mit Navn, hvorhen hun vil; vil hun have mig med, er det mig kjært; hvis ikke, er jeg tilfreds med at blive hjemme, men jeg vil se den i Øjnene, der saa vover at forulempe hende eller træde hende for nær.« Hans levende Indbildningskraft og stærke Følelser førte senere i Ensomheden dette første ridderlige Forsæt videre til en forhaabningsfuld Drøm om Lykke i Alderdommen ved en ædel Venindes Side. Hvor dybt et Indtryk denne Ide havde gjort paa hans Sind, viste sig længe efter, især da han nogle Aar senere som Fange blev ført til det samme mørke Waxholm, hvorfra han havde villet redde Grevinde Piper.

Samme Aar fik Døbeln Lejlighed til at optræde som Forfatter, i det der nemlig iblandt de mange Smaaskrifter, som den nye Trykkefrihedslov lod spire frem for strax at visne, udkom en Satire, der handlede om Ålands Overgivelse. Han gik strax til Karl XIII og udbad sig en Naade af ham. »Og det er?« sagde Kongen. »Eders Majestæts Tilladelse til at skyde Bogtrykker Delén ihjel, som har trykket det nederdrægtige Skrift om mig.« »Det kan jeg umulig tillade eder, kjære Døbeln, læs Grundloven.« »Ja, men i det mindste maa eders Majestæt give mig Lov til at brænde hans Bogtrykkeri; jeg beder derom som den eneste Naade, hvormed jeg skal falde eders Majestæt besværlig.« »Det kan jeg ej heller bevillige eder; jeg tør ikke for Grundloven,« sagde den gamle Konge, som til sidst raadede

Døbeln til at hjælpe sig med Modstanderens Vaaben — Trykkefriheden, og saaledes fik han, hvad der vel ogsaa havde været hans Hensigt, Tilladelse til at lade offentliggjøre de Ordrer, han havde faaet paa Åland. Døbeln og Bogtrykkeren, hos hvem han lod sine »Anmærkninger til Admiral Cronstedts Forsvarsskrift for Sveaborgs Overgivelse« trykke, bleve senere gode Venner, og Satirens Forfatter, den bekjendte C. G. Walberg, hjalp han til en lille Ansættelse, hvilket dog ikke reddede denne fra ved egen Skyld at dø i Elendighed.

Med Undtagelse af en kort Virksomhed som Kommandant over Karlsten-Fæstning og Marstrand, der for en Tid af Frygt for Englænderne blev erklæret i Belejringstilstand, var Døbeln i over et Aar uden Beskæftigelse. Hans daarlige Formuesomstændigheder ere omtalte oven for, og hvorledes han efter Krigen baade mistede Ansættelse og Ejendom, medens andre bleve befordrede paa enhver Maade. Den Sum, som var bestemt til de finske Krigeres Underhold, var langt fra opbrugt, saa der savnedes ikke Midler til bedre at forsørge disse og deres »lavrbærsmykkede« General, som i alle de Kampe, hvor han selv havde haft Kommandoen, havde ført deres Faner til Sejer, og som desuden var den ældste Officer baade af Alder og i Tjenesten; men efter Karl Johans Ankomst toge Partiintrigerne en hurtig Ende, man havde i ham fundet en Herre, der med Kraft og Bestemthed i Forbindelse med klog og mild Optræden forstod at hæve Regeringen over alle Partistandpunkter. Han syntes at have meget tilovers for Døbeln, behandlede ham med megen Opmærksomhed, talte meget gjærne med ham og var forbavset over det Kjendskab, han havde til de franske Krige og disses Personligheder; han sammenlignede ham i Væsen og Holdning med sin tapre Ven, den franske Marskalk Augereau, og lærte efterhaanden alle hans gode Egenskaber at kjende. Han ytrede om ham, at han var den eneste af de svenske Generaler, som forstod at føre større

Troppemasser*), samt at han var den hæderligste Medborger og den ærligste Mand, som han havde truffet. Paa sin Side var Døbeln ogsaa meget indtagen i Kronprinsen, hvem han ansaa for den rette Mand til at hæve Sverige af dets Forfald, og han nærede en Ærbødighed for ham, som ikke engang Sagen med Hamburg formaaede at udslette. Karl Johan undrede sig over den uretfærdige Tilsidesættelse af en Mand med Døbelns Egenskaber og gav ham Ordre til at indsende en Beretning om sine Sagers Tilstand. I denne talte han aabent om sine uheldige Vilkaar og ikke et Ord om sine Fortjenester; kort efter blev Døbeln udnævnt til Oberst for »Norra-skånska regiment«, og herved var han omsider kommen paa en Plads, som han længe havde eftertragtet, samtidig med at han fik gode Indtægter. Ved Regimentet, som netop skulde oprettes, søgte han at trække en Del Officerer og Underofficerer til sig, der havde erhvervet sig et godt Navn i Finland, og man kappedes om at tjene under ham i den Krig, som man hele Sommeren betragtede som forestaaende. I Oktober fik ogsaa 4de Armékorps Ordre til at holde sig rede til Indskibning under General Døbelns Kommando, hvorhen vidste ingen, og først i vore Dage er det blevet oplyst, at Sjælland var Maalet. At Døbeln havde en Anelse herom, ses af, at han tilstillede Kronprinsen en kortfattet Plan til Sjællands Besættelse for at tvinge Danmark til at afstaa Norge; men Rusland svigtede Sverige med de lovede Hjælpetropper, og Krigen blev til intet 1812. Den paafølgende Vinter har vistnok været en af de lykkeligste i Døbelns bevægede og sørgelige Liv; han stod nu æret og agtet af sine Fyrster og Medborgere, hans Forretninger interesserede ham i høj Grad, og hans, saa vel som alles, Sind var med Spænding henvendt paa de Tildragelser, der maatte foregaa i Verden, efter at

*) Några Anteckningar om och af Gen. v. Døbeln. 4. Del, p. 11. Stockh. 1878.

Napoleons Lykkestjærne var gaaet ned bag Moskaus Ruiner, og som lovede at hjælpe hans Fædreland frem af Mørket. Dertil kom en behagelig Omgang med Tidens fornemste og mest udmærkede Personligheder, og da hans Søn Napoleon blev opdragen i Huset hos hans Ven Wrede, kunde han se den stadig truende Krig i Møde med de gladeste Forhaabninger for sig selv og det almene Vel.

VIII.

Da Krigen var bleven besluttet, rejste Døbeln i Foraaret 1813 glad og fornøjet til Tyskland; han skulde omsider under en sejrende Feltherres Øjne kæmpe for en ædel Sag i en stor Krig og i Spidsen for et stort Kommando maale sig med den franske Hærs berømte Helte; men hans stolte Forhaabninger bleve tilintetgjorte paa den sørgeligste Maade.

I Pommern førte General Adlercreutz som Chef for Generalstaben Kommandoen før Kronprinsens Ankomst, denne ventedes med urolig Længsel og Spænding af Tysklands Folk og de allierede Fyrster, mod hvilke Napoleon stod i Marken med nye overlegne Kræfter. Her i Norden var det mest Hamburgs forestaaende Skæbne, som foruroligede alles Sind. Russerne under General Tettenborn førte rigtig nok en Tid et lystigt og ødselt Liv, som han lod den rige By rundelig betale, og trøstede paa den Maade sig og sine Kosakker efter det lange Felttogs Møjsommeligheder og Savn; men baade han og Byens Myndigheder forsømte imidlertid at danne og ordne Forsvaret med de betydelige Hjælpekilder, som Staden selv frembød, og da en fransk Hær under Prinsen af Eckmühl (Davoust) og General Vandamme uformodet rykkede frem, vidste de ikke andet Raad end at tilkalde de danske Tropper fra Holsten. Den danske Regering syntes endelig efter Napoleons Modgang i Rusland tilbøjelig til at slutte sig til de Allierede for at undgaa den

haarde Fordring, disse stillede om Frasigelsen af Norge; den ønskede dog helst at være nevtral i Krigen, hvilket Napoleon i den Knibe, hvori han var kommen, ogsaa gik ind paa.

Allerede under Døbelns Ophold i Stralsund var der megen Tale om Faren ved Hamburgs Fald; baade de forskrækkede Indbyggere og de Generaler, som med svage Afdelinger af Forbundstropper stode ved Elben, ventede utaalmodig paa Hjælp af den svenske Hær; men Adlercreutz var ved udtrykkelige Ordrer tvungen til ikke at foretage noget, før Kronprinsen selv var kommen til Stede. Efter at Døbeln havde ventet en Tid paa denne, som daglig ventedes, fik han i Maj Ordre til at tage Kommandoen over de i Mecklenburg staaende Tropper; den 15de Maj kom han til Wismar; i Byen og dens Omegn stod Baron Boijes Brigade, som hørte til Døbelns Korps, og som var sendt hertil for at gjøre en Demonstration for at standse Franskmændene; hertil havde Døbeln Ordre til at indskrænke sine Foretagender, naar han havde overtaget Befalingen. Imidlertid var der kommet meget foruroligende Efterretninger fra Hamburg. Den 17de om Morgenen kom der et Ilbud fra Oberst Wallmoden i Boitzenburg om, at de Danske, som hidindtil havde bidraget til Hamburgs Forsvar, nu havde faaet Ordre til at trække sig tilbage til Holsten. Som Følge af denne pludselige Vending anraabtes Døbeln og Adlercreutz om Forstærkning af Fodfolk og Artilleri, hvorpaa de Allierede havde Mangel, for at Staden kunde frelses; — opsnappede Ordrer fra Davoust overtydede desuden om, at Fjenden nærmede sig Elben med Artilleri for at beskyde Byen. Om dette gav Døbeln Adlercreutz Underretning og anmeldte desuden Nødvendigheden af at flytte Boijes Brigade og sit Ønske om at komme Walmoden til Hjælp i Boitzenburg. Ved Oberst Bjornstjerna lod han, for at være beredt paa alt, undersøge alle mulige Forhold ved Elben og i Hamburg, som nu var Maalet for alles Blikke.

General Døbeln var i Wismar i en ejendommelig Stilling, især vanskelig ved den store Afstand fra Stralsund, hvorfra han skulde have sine Ordrer, hvor han skulde henvende sig om alt, selv om hvert Øjeblik var kostbart, og hver Stunds Opsættelse kunde medføre de vigtigste Følger for Operationerne, hvis man skulde deltage i dem. Han vidste, at Svenskerne vare i Krig med Napoleon, og at de med Hensyn hertil havde sluttet deres Forbund. Det vilde være baade til Skade for den hele Sag og for Kronprinsens Ære, dersom de svenske Tropper stode orkesløse i Nærheden, naar en Stad af saa verdensberømt og militær Betydning som Hamburg blev overgivet til Fjendens Plyndring. Forrige Aar var Oberst Peyron bleven dømt fra Livet, fordi han med en aldeles utilstrækkelig Styrke ikke havde modstaaet Franskmændene, da disse som Venner listede sig ind i Pommern og Stralsund. Skulde Døbeln nu udsætte sig for Peyrons Skæbne, hvis han her uvirksom betragtede en saa indgribende Hændelse, som Hamburgs Erobring vilde blive, især da den svenske Hær og dens fyrstelige Anførers Hæder og Ære blev udsat derved, og da Staden ved en hurtig Hjælpesending kunde reddes, uden at Tropperne dog derved behøvede at udsættes for Undergang? Tog han paa den anden Side virksom Del i Stadens Frelse, — under Forudsætning af at Hamburgs Frelse umulig kunde stemme overens med Kronprinsens Hensigter — udsatte han sig ved at bryde de givne Ordrer, om ikke at røre sig inden Kronprinsens Ankomst, for den samme Dom; men som General mente han dog ogsaa at have noget friere Hænder til at træde op, hvor han troede, det var nødvendigt. Det var disse Spørgsmaal, som pinte Døbeln. Til sine Adjutanter, hvem han forklarede Sagen, sagde han, at det gjaldt hans Hoved, og inden kort Tid skulde han erfare, at denne Anelse havde sagt ham sandt. Efter at en Del Skrivelser vare vexlede mellem ham og Adlercreutz, var det umuligt for ham at forstaa andet, end at Adlercreutz, om ogsaa

modstræbende, gik ind paa at medvirke til Hamburgs Redning. Alle de svenske og de Allieredes i Krigskunsten og Statskunsten indviede Mænd, Generaler og Diplomater, saasom Tettenborn, Wallmoden, v. Suchtelen, Cockburn, Alopæus o. fl. havde dels mundtlig, dels ved Breve og Bud bestormet ham med Bønner om hurtig Hjælp for Fastlandets vigtigste Handelsplads, der kun derved kunde reddes. Alle vare overtydede om, at det stemmede overens med Kronprinsens Hensigter, og Adlercreutz hentydede til det samme i et Brev. Paa Døbelns følelsesfulde Sind gjorde det et dybt Indtryk, at Hamburgs Senatorer kom til ham i Deputationer og i de mest rørende Udtryk besvore ham at frelse deres Samfund fra Plyndring og Ødelæggelse. Langsomt modnedes Døbelns Beslutning. Efter nøje Overvejelse gav han General Boijes Brigade Ordre til at marchere til Ratzeburg, hvor Tettenborn skulde holde 300 Vogne i Beredskab, som hurtig skulde befordre Tropperne til Hamburg. Indledningen til Krigen mod Napoleon syntes saaledes at være gjort med denne Troppebevægelse, som blev bragt i Stand af Døbeln med sædvanlig Hurtighed og Omsigt. En Ordre, der ankom Dagen efter fra Adlercreutz om at kalde Kommandoet tilbage, ansaa Døbeln af forskjellige Grunde for umulig at udføre; Tropperne bleve modtagne med Jubel i Hamburg og kom netop i rette Tid, for at afværge et lille fjendtligt Forsøg den 21de Maj om Aftenen.

Døbeln var under alt dette i en urolig og spændt Stemning, da han havde en hemmelig Anelse om, at Kronprinsen, der imidlertid var kommen til Stralsund, ikke billigede hans Handlinger. For at faa enhver Tvivl hævet og for at stille sit Forhold klart frem sendte Døbeln sin Slægtning Major Døbeln til Stralsund med et Brev til Kronprinsen; han ventede sig et godt Udfald af denne Rejse og haabede, at denne unge og begavede Mand, som var vel lidt af alle, skulde give Oplysninger der maatte udslette ethvert Spor af en eventuel Misfornøjelse over Hamburgs Undsætning;

men Majoren vendte tilbage og forkyndte Kronprinsens Unaade; Major Døbeln, som var bleven meget unaadig modtaget af Fyrsten, havde ufortøvet maattet rejse til Hamburg og vendte nu tilbage, dybt nedbøjet over Generalens Ulykke. Han medbragte Ordre til denne om at overgive Kommandoen til Generalmajor Lagerbring og derefter strax at begive sig til Stralsund.

Nu begyndte en lang og bitter Sorgens Tid for Døbeln. Han afgav Kommandoen og i en vemodig Tale til Tropperne i Wismar formanede ham dem til med Ære at gaa derhen, hvor Pligten kaldte dem, og sagde saa sit sidste Farvel til svenske Soldater, med hvilke han havde ønsket at leve og dø! Det sørgeligste Øjeblik for ham var næsten, da Posterne og Skilderhusene bleve tagne bort fra hans Bopæl; alt Haab om en straalende Fremtid, om et glimrende Felttog, hvori han skulde have taget Del til Ære for sit Folk, sin Konge og sig selv, var nu gaaet op i Røg. Af Frygt for, at den Anseelse, han ved mange Aars redelig Virksomhed og Opofrelser havde tilkæmpet sig, ogsaa skulde gaa tabt, skrev han et Brev til Kronprinsen, maaske for at formilde hans Vrede. Han tilstaar, at han maaske har begaaet en Fejl, men ikke en Forbrydelse. Den haardeste Straf, han mente at komme til at udstaa, var tilkjendt ham, da han maatte afgive sin Kommando, og det faldt ham ikke ind, at en Krigsret kunde betragte Sagen paa anden Maade.

Paa Rejsen traf Døbeln sammen med en Deputation fra Hamburg, som var afrejst for at anraabe Kronprinsen om Hjælp, og Generalen lovede dem, at dersom han fik Lov dertil, skulde han skynde sig tilbage for med de bevæbnede Borgere at lade sig begrave under Hamburgs Ruiner i Kamp med Franskmændene; men hans Skæbne blev hel anderledes.

I Følge en højeste Ordre af den 24de Maj blev der nedsat en Krigsret for at bedømme hans Forhold. Da Nyheden herom udspredtes, og man hørte, at den gamle

Døbeln var sat under Bevogtning, blev hele Hæren greben af Bevægelse. Alle kjendte »Manden med det sorte Bind om Panden«, hele Armeen ansaa ham for sin stolteste Prydelse, Officererne betragtede ham som et Mønsterbillede, og Soldaterne, som under hans Kommando mente at være sikre paa Sejerens Lykke, forgudede ham. Og denne saa beundrede og ansete Mand skulde nu straffes for en ædel Beslutning, hvori alle gjærne vilde have taget Del, dersom de havde kunnet. Generalerne bade sig fritagne for at være Medlemmer af Krigsretten, og Sandels nægtede det ligefrem. Til sidst paatog Vegesack sig at være Ordfører.

I Døbelns Forsvar for denne Ret faldt der nogle Ytringer, som ere særlig betegnende for ham: han fandt sin Tilfredsstillelse i den Bevidsthed kun at have voldet sin egen og ikke andres Ulykke ved den begaaede Forseelse, og af alle dens Følger ansaa han ingen for større end at have paadraget sig hans kgl. Højheds Unaade; han endte med følgende Ord: »paa Forhaand erklærer jeg mig tilfreds med enhver som helst Dom, der fældes over mig; min Tilværelse er i hvert Tilfælde afsluttet, min Tjenestetid forbi, min svenske medborgerlige Ret tabt.« Den 1ste Juni faldt Dommen. Da Døbeln ikke alene havde forbrudt sig mod de ham givne Ordrer ved at lade Tropperne foretage en mod disse stridende Marche, men ogsaa undladt i Følge en senere Ordre at tage de fornødne Forholdsregler til at rette den begaaede Fejl, idømtes han Dødsstraf ved Skydning. Kronprinsens Kjendelse i Sagen faldt otte Dage efter og indeholdt en Billigelse af Krigsrettens Dom, men »i Betragtning af Generallieutenant Friherre von Døbelns hidtil ustraffelige Forhold, — de store Tjenester, han har gjort sit Fædreland, og de ærefulde Saar, han har erhvervet sig ved dettes Forsvar paa Ærens Mark, vil H. K. H. benaade ham for Dødsstraffen og formilde den til et Aars Fængsel paa Waxholm Fæstning med Bibeholdelse af hans Tjeneste og de dermed følgende Indtægter og øvrige Værdigheder.«

Døbeln havde ikke søgt om Naade, han klædte sig netop paa for, som han troede, at gaa til Henrettelsen, da Kronprinsens formildende Kjendelse blev meddelt ham. Han skal da have undret sig over, »hvad det var for et Komediespil (»Spektakel«) først at dømme ham til en Straf og senere forandre denne til en anden, han ikke ansaa for mildere; han for sin Part havde, beredt som han var til Døden, været tilfreds med Dommen.« Tanken om Sønnen synes dog at have knyttet ham til Livet. Et saa stort Puds — at sidde fængslet, i Stedet for at deltage i den store Krig — havde Hæderen og Æren, der saa at sige udgjorde hans Religion, spillet ham. Officererne udtrykte næsten alt for aabent deres Misfornøjelse med Dommen og viste deres Deltagelse for ham ved i Mængde at besøge ham i hans Arrest, og da Besøg hos ham blev forbudt, efter at Dommen var falden, spadserede Byens Damer stadig uden for hans Bopæl, og Døbeln passiarede muntert og artig med dem paa sin sædvanlige Maade. De syntes, han lignede Kosciuszko, toge levende Del i hans Skæbne og fulgte senere med deres opmuntrende Breve den gamle General til Waxholm Fængsel, hvortil han strax efter Domfældelsen blev sendt under Bevogtning. Inden Afrejsen lod Kronprinsen ham dog vide, at hvad der end var forefaldet imellem dem, skulde dog intet i Verden formindske den store Agtelse, han nærede for Generalens militære Evner og patriotiske Tænkemaade, men at Omstændighederne havde tvunget ham til denne Fremgangsmaade imod ham. Ordlyden af Benaadningen tydede ogsaa paa samme Tænkemaade og burde have mildnet Døbelns Sorg. Hans Fald vakte umaadelig Opsigt i Sverige, og da den overraskende Nyhed om hans Fængsling i Stralsund kom den gamle Konge for Øre, sagde han: »Jeg synes, jeg kan se og høre Døbeln!«

Generalens gamle militære Stolthed forlod ham ikke under hans Ydmygelse, han var yderst fornærmet over, at Fartøjet, som overførte ham til Fæstningen, ikke førte Flag, og da

man af Velvilje imod ham havde givet ham hans Slægtning, Kornetten Konrad v. Døbeln, til Bevogtning i Stockholm paa Gjennemrejsen, viste Generalen den unge Mand, der begyndte at tiltale sin ellers saa velvillige Onkel, ud af sit Værelse med de Ord: »Véd du ikke, at den, der har Vagt, ikke maa have Samkvem med sine Fanger?«

Paa Waxholm bleve hans Lidelser større, og her skulde hans Sjælsstyrke rigtig prøves. De første Maaneder blev han holdt temmelig strængt, indesluttet i et snævert, mørkt Værelse, og maatte undvære mange i Ensomheden dobbelt behagelige Bekvemmeligheder. Ingen turde besøge eller skrive til den af Unaaden haardt trufne Mand; herfra gjorde dog, som sagt, Damerne en smuk Undtagelse. Til de aandelige Lidelser kom de legemlige; da den kolde Aarstid indtraf, bleve hans Kræfter og Humør stærkt angrebne. I Oktober skriver han: »Mit Helbred er i Bund og Grund ødelagt af Storm, Kulde, Træk og Kjedsommelighed paa denne uhyggelige Stenpram. — — Jeg falder af Dag for Dag, denne fugtige, bidende Kulde er uudholdelig for mit gamle, saarede Hoved.« Senere kom han ikke ud i fri Luft og plagedes af de mørkeste Fantasier, som f. Ex. af Frygt for, at den »fugtige Stenpram« skulde synke med ham en smuk Dag. Endelig gjorde en stærk Feber ham sengeliggende i December Maaned. I fire Maaneder havde han ikke set andre end Kommandanten, der paa Major v. Døbelns Klage fik Ordre til at sørge for Onkelens Overflytning til en bedre Bolig, den samme, hvorfra han for tre Aar siden vilde have befriet Grevinde Piper. Lykkeligvis slog nu ved Aarets Slutning Befrielsens Time, ellers var han rimeligvis bukket under for alle sine ydre og indre Plager; en sørgelig Indflydelse paa hans Sind havde det ogsaa, at hans trofaste og elskede Slægtning, den dygtige Major v. Døbeln, faldt i Krigen.

Sorgen over ikke at deltage i denne havde været hans værste Straf i Fængslet. Strax da Hæren derfor blev sat i

Bevægelse mod Syd, fandt han sin Stilling saa utaalelig, at han gjennem sine Venner ved Hæren indgik med en Begjæring om som Frivillig med sin Grad paa egen Bekostning at maatte gjøre Krigen med enten i den svenske eller i den allierede Hær, med det hellige Løfte at indfinde sig igjen paa Fæstningen for der at afsone Resten af sin Straf, naar Krigen var endt, og han kom levende derfra, om ogsaa det var som saaret Krøbling. Kronprinsen blev dybt rørt over hans ridderlige Tænkemaade og skrev strax til Kongen om Generalens Frigivelse. Først den 21de December kom Ordren til at løslade ham og overgive ham sit Værge; men netop nu brød Sygdommen løs. Sengeliggende indsendte han for at undgaa Misforstaaelse Lægens Attest om, at han nu var tvungen til at blive i Fængselscellen. Først ind i Januar kunde han forlade Fæstningen og begive sig til Stockholm.

Af Døbelns Fængselshistorie paa Waxholm læres tydelig, hvor meget lettere det er for visse Karakterer at lide ondt og gaa Død og Farer i Møde, end i Stilhed at lide og taale. Det kan ikke forundre os, der kjende Døbelns Sind, at han i det sidste Tilfælde kun lagde en ringe Sjælsstyrke for Dagen, især naar vi betænke de Omstændigheder, hvor under han led, og at det var ham umuligt at indse Størrelsen af sin Forseelse og Retfærdigheden i den haarde Straf.

IX.

Vi have kun lidet at berette om Resten af Døbelns Liv, som han mest tilbragte blandt Slægt og Venner, æret, agtet og elsket af alle. Selv Karl Johan gav ham vægtige Beviser paa sin Højagtelse. I 1816 blev han saaledes bestandig Formand (Ordførende) for Krigs-Hofretten, en Stilling, han foretrak for den ham tilbudte Post som Chef for Svea-Garde, dels fordi han ikke mere ventede Krig i Evropa i de første tyve Aar, dels fordi han følte sig »for gammel

til at springe paa Hoftrapperne«. Sønnens Opdragelse og Udvikling laa ham altid paa Hjærte og beskæftigede ham meget; han bragte ham selv til Paris (1818), for at han der kunde fortsætte sine Studier. Denne Rejse til hans elskede Frankrig, som han altid med Længsel havde drømt om at gjense, bragte ham dog flere Skuffelser end Glæder. Ganske vist blev han meget feteret og vakte ved sin Personlighed og sit smukke Saar stor Opmærksomhed blandt Datidens store Generaler; men hans egne gamle Venner vare enten døde, guillotinerede eller i fremmede Lande, saaledes la Marck (Prins Ahremberg) i Wien. Syg og daarlig rejste han hjem over Hamburg, hvor næppe mange mindedes, hvad Døbeln havde maattet lide for sin Attraa efter at redde den blomstrende By. Efter Hjemkomsten er hans Liv kun en kortvarig Sygehistorie; mere og mere lidende gjorde han sit Testamente i Overbevisning om sin forestaaende Død. Som sædvanlig opfyldtes hans Anelser, og d. 16de Februar 1820 Kl. 9 om Formiddagen havde han udstridt sit Livs alvorligste Strid. Blandt de faa Punkter, ved hvilke han havde fastsat sin meget tarvelige Begravelse, vare følgende: »Dersom d'Hrr. Anatomer ønske at obducere mig, er det dem tilladt uden Betaling. Ville de opbevare mit skudfaste Hoved i deres Samlinger, have de Ret til at afskære det. Det øvrige nedlægges i en simpel sort Kiste uden Stads, iklædt et Par Benklæder, min ældste Frakke og en Nattrøje«. Døbeln døde i sit to og tresindstyvende Aar; da han i sit lange, virksomme Liv var bleven kastet omkring fra det ene Sted til det andet, var han som Militær, Bonde, Selskabsmand m. m. kjendt af mange Mennesker, og da han altid vakte en vis Opmærksomhed, er hans særegne Personlighed og hans Egenskaber blevne meget omtalte; thi ikke blot vare de Hændelser, han oplevede, meget usædvanlige, de Stillinger, han beklædte, vigtige og mærkelige, de Personer, han kom i Berøring med, betydelige og berømte; men han var ogsaa selv en højst ejendommelig Natur,

og — skjønt han ikke naaede de højeste Trin af det Ærestempel, han eftertragtede, eller fik Lejlighed til at udøve større og varig Indflydelse paa sit Fædrelands Skæbne og Tilstand, — var han alligevel inden for sin Virkekreds unægtelig en af Landets mærkeligste Mænd og maaske »den. hvis Billede staar skarpest tegnet i denne Sveriges sørgeligste Periode« i dets nyeste Historie.

Allerede hans Udseende og Holdning var mærkelig og imponerende. Under det sorte Bind, som næsten bedækkede den brede Pande og klædte ham godt, glimrede aabne, strænge, graablaa Øjne, der skarpt betragtede og ligesom gjennemskuede enhver. De lyste over et stort, grundærligt, paa hans gamle Dage noget magert og blegt Ansigt med fuldkommen regelmæssige og ædelt formede Træk. Haaret var rigt, krøllet og brunt. Han var bredskuldret, slank og næsten tre Alen høj. Som ung Mand var han bekjendt for sin Styrke og Behændighed, og endnu som ældre kastede han sig i Sadlen med et let Spring og kunde med sit svage Helbred udholde haarde Strabadser. I Almindelighed var han meget barsk og myndig i sit Væsen, men yderst artig og venlig imod Damer, Barskheden udartede aldrig til Raahed; men derimod des værre ofte til Voldsomhed og Ustyrlighed, naar hans Taalmodighed længe blev sat paa Prøve, eller hans ømme Sider bleve berørte. Hans Klædedragt var lige saa ligefrem som hans Væsen; men paa Kampdagene vilde han gjærne være pudset og fin for at blive bemærket af sine Tropper. Den store trekantede Hat bar han paa tværs.

Vi have omtalt hans Artighed mod Damer; men han var dog fast i Karakter over for dem, som i alle andre Forhold. Da en Dag — omtrent 1804 — hans unge Slægtning, Fru von Utfall, for hvem han nærede en varm Hengivenhed, i en lille Selskabskreds gjorde Løjer med Døbeln om en Sag, der berørte ham ilde, bad han hende holde op dermed eller tilstaa, at hun ikke mente, hvad

hun sagde; men da hun morede sig over den Knibe, hvori hun havde bragt ham, og leende blev ved at drille ham, sagde han til sidst: »Hold nu op, Kusine, ellers rejser jeg min Vej og kommer ikke igjen før om ti Aar.« »Aa,« svarede hun, »det har ingen Nød, Fætter, De kommer nok igjen som sædvanlig.« Da rejste Døbeln sig, tog sin Hat, bukkede for Damerne og gik. Ti Aar efter, samme Dag, sad omtrent det samme Selskab sammen, og man mindede hinanden om den besynderlige Scene; men ingen ventede, at Døbeln, som man holdt for langt borte, huskede den hele Sag, da pludselig hans lille Vogn ruller frem, og han kommer ind, hilsende paa sine gamle Venner, som om der ingen Ting var passeret sidst; saa nøjagtig havde han været med at holde sit Løfte. Sin Ærbødighed for det smukke Kjøn gav han tit Luft paa en løjerlig Maade; ved en Fest i Hernøsand 1809 for Levningerne af de finske Tropper kommanderede han, da Byens Damer ved Slutningen af Maaltidet overrakte Officererne Lavrbærkranse: »Paa Knæ!« og i denne Stilling holdt han en prægtig Tale til Kvindens Pris. Om Aftenen besøgte han Soldaternes særlige Gildelag og styrede derpaa sin Hest op ad Trapperne til Landshøvdingens Residens, red ind i Spisesalen, takkede her siddende i Sadlen for den glade Dag og red derefter ned ad Trapperne igjen, omtrent tredive Trin.

Af Naturen ejede han et tappert og forvovent Hjærtelag, en lykkelig Ligegyldighed for Faren og Døden. Hans Officerer have fortalt, at han, som ellers var saa heftig, stod aldeles kold og rolig i den livligste Ild. Frygten for Døden, denne for Mennesker saa uhyggelige Gjæst, ansaa han for en Daarskab og en Usselhed, i det han støttede sig paa Overbevisningen om den gode Orden i alt eller paa Troen om en uundgaaelig Skæbne, snarere efter Østerlændernes Sind end efter de Kristnes Forestilling om et naadigt Forsyn.

Om hans i Grunden saa simple, ligefremme Væsen, der

i sine Ytringer dog ofte forekom hans samtidige saa besynderligt, sælsomt sammensat og excentrisk, at de ansaa det for umuligt at forstaa ham, gives der vel det tydeligste Begreb, naar man opfatter det som bygget paa en usædvanlig Viljekraft, som ingen Forhindring afskrækkede fra et Forsæt, ingen Modstand kuede, og som gav sig Luft i hans Klogskab og Indsigt, Irritabilitet og Sensibilitet. Dette skimter frem over alt i hans Gjerninger og i hans Liv; men desuden har vel næppe Ærens »gudadröm« víst sig mere levende og for et følsommere Hjærte end hans. Hans Livs Stræben var at tjene sit Fædreland som ædel Kriger, han vilde som en udmærket Hærfører træde ind i dets paa ærefulde Minder saa rige Historie, og i Stedet herfor blev han tvungen ind under Forhold, »der bestode af Opofrelser og Lidelser«; med rette kunde han klage over sit »evige Uheld«.

Digtekunsten har allerede smykket hans saarede Pande med en uvisnelig Æreskrans, og med Geniets Seergave har Runeberg formaaet saa beundringsværdig og bedre end nogen Historieskriver at trænge ind i Døbelns Væsen og skildre os dettes stærke, men ædle Træk i to dejlige Digte af »Fänrik Ståls sägner.« Samme Følelse af Retfærdighed imod hans Minde har opfordret Medborgere og Stridsbrødre til ved en Indsamling, hvortil der strømmede Bidrag fra alle Folkeklasser i Sverige og Finland, at rejse en Mindestøtte paa hans ubemærkede Grav i Stockholm og en anden paa den Plads i Umeå, hvor Døbeln med saa gribende Ord tolkede det svenske Folks Følelser ved Tabet af Finland.

P. F. Rist.

Kejserinde Eudoxia Makrembolitissa*).

Efter Grækenlands Forfald møde vi paa den græske Videnskabs og det græske Sprogs Jordbund to literære Perioder; de vække Interesse ved deres Forskningers Omfang, ved Massen af de videnskabelige Værker og den systematiske Uddannelse af en lærd Stand samt Oprettelsen af lærde Skoler, og det saa meget mere, som Kulturbygningen i vor Verdensdel for Størstedelen hviler paa disse to Støtter. Begge disse to Perioder, den alexandrinske og den ældre byzantinske, have en fælles Mission i den aandelige Udviklings Historie, nemlig Bevarelsen og Udbredelsen af den græske Videnskab; men paa samme Tid ere de forskjellige med Hensyn til deres virkelige Værd, de lærde Arbejders Betydning og de Forhold, under hvilke de fremkom. I Alexandria ere i det mindste de første Ptolemæer Regenter med udmærkede Evner, i hele Landet er der ophobet umaadelige Rigdomme, og i den livlige, urolige Verdensstad fremkommer der Værker af uforgængelig Værd, fordi de lærde arbejde af videnskabelig Trang og for at vinde Berømmelse hos Efterverdenen og Evigheden. I Konstantinopel herske derimod enten Æventyrere og Forbrydere, som rase mod Videnskaberne, eller lærde, der ingen

*) Hans Flach: Die Kaiserin Eudocia Macrembolitissa. Eine Skizze aus dem byzantinischen Gelehrtenleben des elften Jahrhunderts. Tübingen 1876.

Regentdyder besidde; Hoffets Rigdom, dets Ødselhed og Udsvævelser ere lige saa store som Usædeligheden i alle Stænder, og den lærde Tænkning er nærmest en forfængelig Modesag for at vinde forfængelig og let opnaaelig Anerkjendelse hos Samtiden.

Den byzantiske Jordbund, hvori Videnskaben skulde slaa Rødder, udhules meget snart af Laster, fyldes med Forbrydelser og rødner af Blod. Ved Siden af en forarmet Pøbel, der ligesom i Rom skreg om Brød og Cirkuslege, fandtes der i Hovedstaden en rig, uselvstændig Arveadel, som var beredt til enhver Omvæltning. Kvindernes Indflydelse paa de svage, usle Regenter forøgede Lysten til alle Slags Grusomheder, og Præsteskabet var som oftest villigt til at dække alt med Kjærlighedens Kaabe, naar man kun ikke forstyrrede det i dets skriftlærde Stridigheder. De Prinsesser, man ikke ret kunde faa Magt over, bleve med Magt indespærrede i et Kloster; højtstillede Personer, som man vilde gjøre uskadelige, bleve, om ikke strax myrdede, saa dog blindede, og voldsomme Paladsrevolutioner hørte til Dagens Orden.

Det er derfor mærkeligt, at forholdsvis ikke faa af Regenterne have bidraget til, at den græske Oldtids Arv kunde frelses for det evropæiske Vesten. Strax efter Konstantinopels Grundlæggelse bleve Lærde indkaldte, og talrige Kopier af Haandskrifter hidskaffede fra Alexandria. Alt som Forholdene bleve mere usikre i Ægypten, bleve flere og flere værdifulde Originaler reddede til Konstantinopel, saa at den største og kostbareste Del af det alexandrinske Bibliothek vistnok alt var fjærnet, da Araberne indtoge Alexandria i Aaret 641. Kun den sidste Rest af de græske Lærde flyttede, saa vidt de vare undslupne Døden, den Gang over til den byzantinske Hovedstad.

Frugterne af denne Samlerflid traadte snart for Dagen. Det offentlige Bibliothek, der stod i Nærheden af Visdommens Tempel og var omgivet af yndige Haver og Lunde,

talte under Basiliskus 120,000 Haandskrifter; men de gik des værre fuldstændig tabte den Gang ved Byens store Brand. Det blev bygget op igjen; men da der atter var samlet over 36,000 Haandskrifter, lod Billedstormens Ophavsmand, Kejser Leo III Isaureren, ophobe tørt Træ om Bibliotheket, og i én Nat (726) afbrændte Bygningen med alt, hvad den indeholdt, baade levende og livløst. Derefter fulgte Makedoniernes kraftige Dynasti, der ogsaa viste Interesse for Videnskaberne; de fremmedes atter under tvende Herskere af denne Slægt, Leo den vise og især Konstantin Porphyrogenitus, den lærdeste romerske Kejser og frugtbareste Forfatter i sin Tid; han havde ogsaa blandt sine samtidige samlet det største Privatbibliothek, som han ved sin Regeringstiltrædelse lod opstille til offentlig Brug. Disse Kejseres videnskabelige Iver indskrænkede sig imidlertid ikke til Stiftelse af offentlige Bibliotheker, om hvilke Hovedstadens lærde Liv kunde samle sig; men de anlagde ogsaa videnskabelige Samlinger, grundede et Akademi, opbyggede Læreanstalter og Klostre, og efter kort Tids Forløb omgav en Krans af saadanne Bygninger Bredderne af Bosporus, Propontis og de omliggende Øer.

Hundrede Aar efter Konstantins Regering, ved Overgangen fra den ældre til den yngre Byzantinisme, foregaar der her et Sørgespil, hvis Katestrofe var ligesaa meget foranlediget ved den Indflydelse, de lærde Elementer og Bestræbelser havde paa Hoffet, som ved hele det romerske Samfunds Forfald; og hvad der endnu mere vækker Interessen for disse Begivenheder, det er, at Heltene i dette Drama staa højt over deres samtidige i Fortjenester, Dyder og Handlekraft.

Det komneniske Dynastis Grundlægger, Kejser Isak Komnenus, havde i Aaret 1059 frivillig nedlagt Kronen og overgivet den til en af sine trofasteste Partigængere, Kon-

stantin Dukas, der nedstammede fra en af de ældste byzantinske Adelsslægter. Den nye Kejser, der alt var til Aars, var ubetydelig som Regent og Lærd, forfængelig af sin Veltalenhed og Retfærdighedsfølelse, men mild og venlig mod de lavere Stænder og selv mod Misgjerningsmænd, der tragtede ham efter Livet. Ud ad til viste han ogsaa Svaghed og Mangel paa Ihærdighed, saa at de østlige, Tyrkerne prisgivne, Provinser lede meget under hans Styrelse; han døde efter en otteaarig Regering i sit 60de Aar.

Hans elskværdige og aandrige Gemalinde Eudoxia arvede Riget efter ham; hun var en Datter af Johannes Makrembolites, der havde spillet en betydelig Rolle under Michael Paphlagonierens Regering. Allerede i sin Opvæxt var hun berømt for sin Skjønhed, sin Lærdom og fine helleniske Dannelse, hun var elsket og agtet af alle dem, hun kom i nærmere Berøring med, og hun havde ikke kunnet modstaa den første smigrende Bejlen af en indflydelsesrig, mægtig Mand, der allerede var Enkemand og næsten saa gammel som hendes Fader. I sit Ægteskab med denne Mand, hvem Tilfældet faa Aar efter bragte Kejserkronen, og som hun stod langt over i aandelige og legemlige Fortrin, var hun bleven Moder til sex Børn, blandt hvilke tre vare Sønner, Michael, Andronikus og Konstantin. Hun havde stedse víst sin Ægtefælle den største Troskab, hvilket omtales som en Undtagelse i hin fordærvede Tid, og da han til sidst i flere Maaneder laa dødssyg, havde hun ikke alene plejet ham med den mest opofrende Hengivenhed, men ogsaa ladet sig forlede til et Skridt, som i høj Grad gjorde hendes senere Stilling vanskelig. Hendes Ægtefælle havde stedse vogtet hende med ufornuftig Skinsyge og víst ængstelig Bekymring for sine Børns Lykke, og da hun i hans sidste Sygdom endnu var omstraalet af den kvindelige Skjønheds fulde Glans og stedse havde et fyrigt Temperament, havde hun maattet tilsværge den døende Kejser, at hun vilde bevare Herredømmet for deres umyndige Sønner og aldrig igjen

indgaa et andet Ægteskab. Denne Ed blev underskreven af hende og af Senatets Formænd og overgiven i Forvaring til Patriarken i Konstantinopel, som var bleven valgt til Medregent. Ligeledes havde hele Senatet maattet aflægge Ed paa aldrig at hylde nogen anden Kejser, saa længe de kejserlige Prinser levede, og at understøtte Regentinden i hendes Regeringsanliggender.

Eudoxia følte sig baade besjælet af Mod og Kraft til Livets Alvor og Afvexling, hun tog med den største Pligtfølelse fat paa de hende saa ukjendte Regeringsanliggender og vænnede sig med god Vilje til Selvstændigheden i sin nye Stilling uden at røbe nogen Tilbøjelighed til at bryde sin Ed; hun gav i flere Maaneder flittig Avdienser, ved hvilke hendes Sønner vare tilstede, afsagde offentlig Domme, beundret af ædeltsindede, og deltog strængt og med stor Pragt i alle kirkelige Ceremonier; men snart viste det sig, at hun ikke var den Opgave voxen at føre en kraftig Politik ud ad til i sit uhyre, fra alle Sider truede Rige, da hun manglede paalidelige Raadgivere og havde stor Interesse for andre Ting. Tyrkerne havde netop, da de stolede paa den kvindelige Styrelses Svaghed, oversvømmet Asien, nedbrændt Byer og Landsbyer og ladet Tusender af Beboere springe over Klingen; de vare allerede i Begreb med ogsaa at marchere mod Hovedstaden, da den byzantinske Feltherre Nikephorus Botaniates stillede sig imod dem og standsede dem, skjønt hans Tropper, paa Grund af det fra Dukas nedarvede Slapheds- og Sparsomheds-System, deserterede i Mængde. Botaniates gik derfor til Konstantinopel for at sørge for nye Hjælpemidler, men fandt intet villigt Øre, da Eudoxia var utaalmodig og utilfreds over det ringe Udbytte og sendte den uskyldige Hærfører, der havde gjort, hvad han kunde, i Landflygtighed. Folket knurrede højt over denne kvindelige Overilelse, fra alle Sider lød der Stemmer, som forlangte, at Kejserinden igjen skulde formæle sig, for at Riget kunde faa en kraftig Beskyttelse, og man skyede

selv ikke offentlig at nævne Botaniates som den eneste, der kunde træde i Spidsen for Regeringen. I dette kritiske Øjeblik, da Eudoxias Trone syntes at vakle, fandt Skæbnen en anden Udvej og stillede Regentinde og Folk tilfreds ved en uforudset Styrelse.

I det thrakiske Sardika var en ung, trediveaarig Officer Statholder; han hed Romanus Diogenes og havde arvet Helteskikkelse, brunlig Ansigtsfarve, Ærgjerrighed og Tapperhed efter sin Fader, en oprørsk kappadokisk Adelsmand, der efter Opdagelsen af et Attentat havde taget sig selv af Dage. Han var bleven udmærket paa enhver Maade under Dukas's Regering, uden at han derved havde faaet sine Ønsker tilfredsstillede; thi Maalet for hans Længsel var ikke at forsvare Landets Grænse mod Bulgarerne, men Kejserværdigheden selv. Næppe var derfor den svage Kejser død, før Diogenes fattede den Plan at styrte Kejserinden; men han blev forraadt, paa Eudoxias Befaling tagen til Fange, lagt i Lænker og ført til Konstantinopel for at faa sin Dom; denne lod ikke længe vente paa sig og lød, som det var at forudse, paa Døden. Da Diogenes nu lænkebunden, i hele sin stolte Holdning og Legemskraft, der af hans samtidige skildres som usædvanlig, men med Træk, der vare blevne lidende i det strænge Fængsel, stod midt i en talrig sammenstrømmet Mængde for Senatet, Dommerne og Kejserindens Trone, for at høre sin Dom, og han da med veltalende Ord skildrede sit Foretagende som udsprunget af Kjærlighed til Fædrelandet, hørte man bifaldende Stemmer fra Mændenes Side og medlidende, undertrykt Graad fra Kvindernes Kreds; selv Kejserindens strænge Blik blev lidt efter lidt mildere og hvilede til sidst fuld af Kjærlighed og Beundring paa den lænkebundnes ædle Træk. Hvad ingen havde troet, skete; Eudoxia gav Domstolene Akterne tilbage til en fornyet Undersøgelse, og Dommerne, som ikke havde misforstaaet den bevægede Kejserindes Følelser, frikjendte Oprøreren. Diogenes hastede, saa hurtig

han kunde, tilbage til sit Fædreland Kappadokien, men blev allerede efter faa Dages Forløb indhentet af et Ilbud fra Kejserinden, som overbragte ham hans Udnævnelse til Overfeltherre over den romerske Hær og en Opfordring til strax at vende tilbage til Konstantinopel. Nu først forstod Diogenes Kejserindens svage Rødmen og hendes ømme Blikke, den skjælvende Stemme, hvormed hun havde forkastet Dommen, og den usædvanlige Kjendsgjerning, at han var bleven frikjendt. Hans mest straalende Drømme skulde blive til Virkelighed, han glemte Hustru og Barn, der længselsfulde ventede ham hjemme, vendte hurtig tilbage og saae Juleaften igjen Hovedstaden, der efter sex Dages Forløb hilsede ham som Kejser. I Kejserindens Indre døvede Kjærlighedens brændende Lidenskab Samvittighedens bestandig mattere paamindende Stemme og gjorde den ellers ikke daadkraftige og opfindsomme Kvinde opfindsom og ihærdig. For ikke at blive beskyldt af Folket som mensvoren sendte hun en af sine fortrolige Gildninger hemmelig til Patriarken Xiphilin, som havde Edsdokumentet i Forvaring; hendes Sendemand skulde søge at opflamme Patriarkens Ærgjerrighed ved at foregive, at hun vilde række hans Slægtning Bardas Haanden, en ubetydelig, udsvævende og derfor af den fornemme Dameverden afholdt Yngling. Præsten saae sig alt i Tankerne beklæde en af de mest indflydelsesrige Hofstillinger, han lod sig bedaare og sendte fuld af Haab og Glæde det skæbnesvangre Skriftstykke til Kejserinden; samme Nat aabnedes Paladsets Port i al Stilhed, og Diogenes blev i fuld Vaabensmykke formælet med Eudoxia af Huskapellanen og kun i Overværelse af Kejserindens Svoger, Johannes Dukas, og hendes ældste Søn.

Den unge og umistænksomme Kejsers Stilling var fra Begyndelsen af vanskelig og farefuld; hvor han saae hen, og hvor han stod, traadte Misundelsens og Hadets fordrejede Aasyn ham i Vejen. I Præstepartiet, der var blevet skuffet saa slemt og ved sin Patriark stod i stadig Forbindelse

med Hoffet, gjorde man sig ingen Illusioner, at jo Kejserinden trods sin List havde brudt Eden, og da Klerus ikke kunde intrigere mod hende selv, forfulgte den Kejseren med hadefulde Skumlerier; men ogsaa Kejserindens unge Sønner, der endnu ikke vare kaldede til at betræde Verdens Skueplads, indsaa dog, hvilken stor Fare der truede deres Tronfølge ved denne Forbindelse, og et Opror, som de strax stiftede ved Hjælp af Livgarden, blev kun ved Eudoxias Klogskab og Kjækhed uden Følger, i det hun under Taarer erklærede Tropperne, at hendes Gemal kun var Regent i hendes Sønners Mindreaarighed og vilde nedlægge Tøjlerne, saa snart disse havde naaet den myndige Alder. Derved bleve Sønnerne vel beroligede, men betragtede alligevel den dem paatvungne Fader med utilfredse og mistænksomme Blikke. Ogsaa Kejserindens tilbageholdne Svoger, som besad hendes Fortrolighed i høj Grad, men afskyede hendes Gemal og beredte ham Vanskeligheder, hvor han kunde, havde to Sønner, Andronikus og Konstantin, som begge stode i Ynglingealderen og havde gjort sig Haab om paa en eller anden Maade at komme til Ære og Værdighed under Eudoxias Regering; deres Forhaabninger vare ogsaa for Størstedelen blevne tilintetgjorte ved en daadskraftig og prøvet Feltherres Fremtræden, der endnu stod i hele sin Ungdomskraft og ved Kejserindens Kjærlighed havde faaet Kejserkronen til Gave. Der levede endnu andre, mindre i Forgrunden trædende Prinser ved Hoffet, Slægtninge af Isak Komnenus, som heller ikke kunde være ligegyldige ved de forandrede Forhold, skjønt de vare blevne udelukkede fra Tronfølgen ved deres kejserlige Onkels Bestemmelse.

Dog den heftigste og farligste Modstander havde Diogenes i den snu og karakterløse Forfatter Michael Psellus*). Han var bleven kaldet til Hoffet af den første

*) Se nærmere Afhandlingen Michael Psellos i Historisk Archiv 1877 II, p. 81—132, især Side 120—26.

Komnenus, fordi han hørte til den Deputation fra Senatet, der overrakte ham Kejserkronen; som Senatets Fører og Forstander for Filosofskolen havde han siden som Hofskribent, Smigrer og Rænkesmed overstaaet enhver Tronforandring, uden at hans Stilling var bleven vaklende; thi ingen forstod som han at smigre og krybe for de enkelte Medlemmer af den kejserlige Familie, selv naar det, som man kan se af hans Brevvexling, kun gjaldt om at takke for tilfældige mindre Opmærksomheder. Den af alle beundrede Rhetor, den første af Filosoferne, som Historieskriveren Zonaras med byzantisk Overdrivelse og i Overensstemmelse med sine samtidige kalder ham, Platos og Aristoteles's Tilbeder og Kommentator, den ordrige og upaalidelige Forfatter af en først nylig udgiven byzantisk Historie om hans Tid, var i sin Smaalighed og Ynkelighed en naturlig Fjende af enhver menneskelig Storhed og Sjælsadel. Hans overfladiske Lærdom, hans fade Snakkesalighed, hans Forfængelighed, Paatrængenhed og Uundværlighed for Hoffets og især Kejserindens literære Interesser, der benyttede ham som Medhjælper ved sine Forfatterarbejder, skjønt hun i Hjærtet kun stemmede lidt overens med ham, hvilede som en Mare paa de kejserlige Gemakker. I Omgang med ham eller med hans Følge af Halvlærde og Narre, til hvilke især hans Elev Johannes Italus hørte, lærte de regerende at forsømme deres Regeringsanliggender, at betragte ham ogsaa som Sjælen i Statsmaskinen og hellige den største Del af deres Liv til Studiet af den græske Poesi, Filosofi og Grammatik; og nu holdt han Eudoxia i stadig Belejring, underviste hende, forelæste hende sine Skrifter, skaffede hende Adgang til Rigdommene i det offentlige Bibliothek, nærede med Flid hendes Forfængelighed og gjorde sig al Umage for at fortrænge den nye Lidenskab fra hendes Hjærte, der uberørt af uindviedes Paavirkninger kun skulde tilhøre Videnskaben og dens Repræsentanter. Dog det, som Psellus vilde sætte i Stedet for denne jordiske Tilbøjelighed, var

ikke Videnskaben i Ordets ædleste Betydning; det var, som vi kunne se af hans Skrifter, Videnskabens Vrængbillede, Interessen for betydningsløse Memoirer, for taabelige Allegorier, intetsigende filosofiske Problemer, værdiløse lexikalske Samlinger og al Slags Godtkjøbsvisdom. Kvantiteten maatte erstatte, hvad der manglede i kritisk Skarphed og videnskabelig Methode, og med den voxede Forfængeligheden og Selvforgudelsen i de byzantiske lærde Kredse.

Det er selvforstaaeligt, at en ung og ihærdig Kriger, der hidtil med Sværdet i Haanden havde drømt om Rigets Storhed, lige saa lidt i Længden kunde finde Behag i Studerekamrets lumre Atmosfære som i den elskovsglødende Kejserindes Kvindegemakker. Diogenes følte et guddommeligt Kald i sig til snarlig og med Kraft at gjøre Ende paa de mægtige Forviklinger i hans Fædreland, der med spøgelseagtig Rædsel traadte frem for Øjet paa ethvert Omraade; han omgav sig med erfarne og fædrelandskjærlige Mænd, greb ind snart hist, snart her, uden at bekymre sig om sin Gemalindes uduelige Raadgivere, og reformerede og forandrede i stor Hast. Havde Kejserinden haft Kraft og Højsindethed nok til at bortsende sit hidtilværende Tilhæng til Gunst for sin Gemal og ladet Kejseren handle, i Stedet for at lytte til hans Fjenders Ord, havde Riget blot i faa Aar haft Ro for ydre Fjender, vilde deres Ægteskab være blevet sparet for den med Hensigt udsaaede Ufred og for Ulykke, og Diogenes's Forholdsregler vilde maaske have været til Held og Lykke, naar de vare blevne gjennemførte med Ro; men den ydre Fred varede kun to Maaneder, lige saa længe det kejserlige Pars ikke altid fredelige Hvedebrødsdage, derpaa brød Kejseren stolt op fra Konstantinopel, hvor andre Stjærner søgte at fordunkle hans Lys, og lagde sig i Lejr med sine Tropper paa den anden Side af Bosporus, for efter faa Dages Forløb at marchere mod de selschukiske Tyrker, der under Sultan Alp Arslans Anførsel havde forvandlet Provinsen Kilikien til en Ørken.

Kun to af Prinserne toge Del i Felttoget, Johannes Dukas's ældste Søn Andronikus, hvem Diogenes beholdt i Lejren som Gidsel for hans Faders Troskab, men som af denne havde faaet hemmelige Instruktioner, og den afdøde Kejser Isaks ældste Neveu Manuel, den eneste Prins, mod hvem Kejseren var gunstig stemt paa Grund af hans blide Karakter, og som kort Tid derefter beseglede sin Troskab med Døden i Slaget.

For første Gang efter lang Tid rykkede en romersk Kejser personlig mod Tyrkernes Horder, og det en Feltherre, der stod i Ry for overmenneskelig Legemskraft og sjelden Tapperhed; det var derfor intet Under, at Sultanen strax vendte tilbage til Persien og overlod Anførselen over sine tvende Hære til andre. Dog Diogenes kæmpede heldig mod dem begge og vendte med stor Berømmelse tilbage til Hovedstaden, hvor Folket paa den hyklerske Psellus's Foranstaltning beredte ham en glimrende Modtagelse. Næppe forgyldte dog Foraarets første Solstraaler Sofiakirkens stolte Kuppel, saa forlod Kejseren for anden Gang den lærde Hofborg, for at høste nye Lavrbær paa de asiatiske og armeniske Højlandes uvejsomme Valpladse. Med den yderste Anstrængelse maatte han her ved Løfter opmuntre og ved sit glimrende Exempel anspore sin lille og udisciplinerede, ved aarelang Slendrian demoraliserede Hær, for med et heldigt Udfald at kunne træde op mod de vældige Tyrkerskarer, der bestandig paa ny trængte frem fra alle Sider. Da Vinteren igjen lejrede sig paa Lilleasiens Bjærge, søgte den sejerkronede, trætte Feltherre Ro i Kejserstaden, og hans Triumftog blev belyst af den netop nedbrændende St. Maria-Kirkes Flammehav. Endnu en Gang drog han kraftig og tapper i Marken; han anede ikke, at det ikke var ham bestemt at gjense Bosporus's Sølvspejl.

Medens Diogenes kæmpede til Bedste for det romerske Rige mod Tyrkerne og taalte Besværligheder og Lidelser med den ringeste Mand i sin Hær, styrede Eudoxia Regeringens Sager paa sin Maade, det vil sige, hun lod Psellus

og Dukas bekymre sig om Riget og arbejdede rastløst paa sin Metropols aandelige Opblomstren; hun forøgede det kejserlige Bibliothek ved Bytte og Kjøb af værdifulde Haandskrifter fra alle Verdens Folkefærd, hvortil hun efter sin egen Tilstaaelse gjorde betydelige Udgifter; hun sørgede for at ære afdøde Konstneres og Lærdes Minde ved at mangfoldiggjøre deres Arbejder og gjøre dem bekjendte; hun drog Omsorg for og berigede de videnskabelige Samlinger, i det hun søgte at forplante græsk Aand til den byzantinske Hovedstad, og hun byggede talrige Klostre, i hvilke daglig mange Mennesker kunde søge Tilflugt for Livets Trøstesløshed; men hjemme levede hun flittigere end nogen Sinde for Studiet af de græske Forfattere, der gave hende Materialet til hendes Livs Hovedværk, som nærmede sig sin Fuldendelse, eller hun skrev nu og da et græsk Digt og mindre, prosaiske Afhandlinger, af hvilke især nogle nævnes som »Om Prinsessernes Pligter«, »Om Nonnernes Liv« og »Om Kvindernes aandelige Fornødenheder«, men som hidtil ikke ere blevne fundne i de orientalske Klostere og Bibliotheker. Hun havde nu faaet en ny Medarbejder i sine filologiske Studier, hendes ældste Søn Michael. Skjønt han nu stod i Ynglingealderen, var han svag og aandløs og havde slet ingen Sans for en tilkommende Herskers Pligter; derimod indesluttede han sig hele Nætter med sin Lærer Psellus for at øve sig i Rhetorikens Konst og lære at skrive græske Digte i Jamber, saa at han var en intetsigende Spillebolt i sin Lærers Hænder, der vilde gjøre en anden Didymus af ham, og i sin rænkefulde Onkels. Kun disse Personer hørte til Kejserindens stadige Omgivelser, de havde til enhver Tid fri Adgang til hendes Gemakker og alene Indflydelse paa hendes Handlemaade.

Den ulykkelige Regentinde led i sin Gemals Fraværelse under de modstridende Tanker og Følelser; hun havde elsket Diogenes med al den Kraft, et kvindeligt Hjærte ejer, og derfor, forvænt som hun var, forlangt den samme Under-

kastelse og Skinsyge som hos den svage Konstantin Dukas. Hun kunde ikke forstaa, at Diogenes ikke havde attraaet Kvinden i hende, men Kejserinden, og tænkte ikke paa, at en Kvinde, der havde født sin første Ægtefælle sex Børn, af hvilke det ældste allerede var voxen, ikke kunde vække den samme Lidenskab hos en Mand, der var yngre end hun, og ikke ret formaaede at forstaa det, der var hendes Hovedfortrin, nemlig en blændende Aand og usædvanlig Lærdom. Det var en grusom Skuffelse for hende, da hun opdagede det; men med al sit Væsens Blødhed og Beskedenhed havde hun dog ogsaa for megen Stolthed til at kunne glemme, at hun vel ikke havde draget den Mand, hun havde valgt, frem af Ukjendthedens Mørke, men dog bort fra Fængslets Pinsler og Dødens umiddelbare Nærhed ved Bøddelens Haand og op paa den kejserlige Trone; og hver Gang han med sit raadsnare og selvstændige Væsen havde forsømt at indhente hendes Raad, var der blevet en Braad tilbage i hendes Indre; hendes omfattende, videnskabelige Dannelse og hendes højere, ideale Stræben vare heller ikke sjælden komne i Konflikt med hendes Kjærlighed til den ulærde, der benyttede enhver Lejlighed til at bære sin Foragt for Videnskaben til Skue, og som i Følge det byzantinske Hofs og dets fordomsfulde Kredses Traditioner næppe kunde anses for ligeberettiget.

Undertiden indfandt der sig da Øjeblikke med Tvivl, Utilfredshed, ja Sorg; men naar hun fra sit Palads Terrasse saae ud efter de svulmende Sejl, der glede ned til de armeniske Havne, eller naar hun ensomt, støttet til en Foliant, sad i sit pragtfulde Gemak og tænkte paa den fraværende, der daglig vovede sit Liv for hende og Riget, brød den første Kjærligheds Styrke med Magt frem, om den end nu og da syntes at slumre i Hjærtets mest lønlige Krog, og kvalte alle nagende og smertefulde Betænkeligheder. Man ejer et ægte, ubestridt Bevis for denne oprigtige Kjærlighed i Eudoxias Tilegnelse til hendes Gemal, der er

stillet som Forord til det saa kaldte Jonia eller »Violmarken«, hendes berømteste Bog, hvoraf kun et eneste Haandskrift er kommet til Efterverdenen. Dette store Værk, i hvilket den kejserlige Forfatterinde i alfabetisk Orden har sammenhobet Historien om Guder, Helte og Heltinder, biografiske Skitser om Lærde og Digtere, er ganske vist kun i ringe Grad originalt; men det har dog Værd for os ved de udmærkede, til dels tabte Kilder, som Forfatterinden endnu har fundet og benyttet i sine Bibliotheker, ved den overordentlige Lærdom, hun har haft til Raadighed, og ved Tilegnelsen, der beviser, at hun har fuldendt dette Værk, ikke efter sin Gemals Død, som nogle paastaa, men ved hans andet Indtog i Konstantinopel, og har bragt ham, den »sejervante, trofærige«, som hun berømmende fremhæver, det i Møde som et Udtryk for sin Troskab og som en taknemmelig og anerkjendende Gave for hans Bedrifter. Ogsaa de lejlighedsvis til Efterverdenen komne Galanterier fra Diogenes's Side, og de Kjærligheds Panter, to Sønner, der saae Lyset i deres korte Ægtestand, og for hvilke Eudoxia stedse var en øm og kjærlig Moder, ere Vidnesbyrd om en ikke altid formørket, ægteskabelig Lykke, saa at man ikke behøver at fæste Lid til de ugunstige Beretninger om det ægteskabelige Forhold, der meddeles af de to byzantinske Historieskrivere Zonaras og Manasses, der til Dels støtte sig til Psellus's Løgne.

Medens det kejserlige Hof paa denne Maade førte sit sædvanlige stille Liv, og Kejserinden fortsatte sine lærde Beskæftigelser uden at ane de Planer, hendes Tilværelses onde Dæmoner, Psellus og Johannes Dukas, smeddede, udbredte der sig i Konstantinopel den Rædselstidende, at Diogenes var bleven tagen til Fange af Tyrkerne; først beretter ét Øjenvidne det, derpaa flere, endelig taler man endogsaa om hans Død i et Feltslag eller om hans Mord af Tyrkerne. I stor Sindsbevægelse og Sorg sammenkalder Eudoxia sine fortrolige til en Raadslagning; Dukas kommer hidilende fra

Bithynien, hvor han havde færdedes paa Jagten, og efter at flere Auskuelser vare prøvede, beslutter man i Følge Psellus's Forslag strax at krone Eudoxia og hendes ældste Søn Michael som Regenter i Forening; thi at Tyrkerne nogen Sinde skulde give en Fange tilbage til Hjemmet, saaledes motiverede han sin onde Plan, var utrolig paa en Tid, hvor Romere og Tyrker stadig vare vante til at skille sig af med deres Fanger saa hurtig som mulig.

Ja, — Kejseren var fangen, fangen — ved et oprørende Forræderi af Dukas's ældste Søn, fangen med svært saaret højre Haand, efter at han skarevis havde mejet Fjender ned og mistet sin Stridshingst ved et Lansestød; fangen og bedækket med Støv og Blod ført for Sultanen, kastet til Jorden og efter Sejerherrens Skik traadt under Fødder. Dog Tyrken var en ædel Modstander og agtede menneskelig Storhed og Ulykke højere end den civiliserede Romer; han gjorde Diogenes til sin Felt- og Bordfælle, lod hans saarede Arm pleje paa det omhyggeligste, behandlede ham ikke som Fange, men som Ven, og sendte ham til sidst bort med rige Gaver, for at han i Konstantinopel kunde ratificere de foreslaaede, ganske vist skjændselsfulde Fredsbetingelser, i Følge hvilke Lilleasien fra det sorte Hav til Antiochia for stedse blev løsrevet frå det romerske Rige.

Det kejserlige Hof, der næppe var kommet til Fatning, kom ved denne Efterretning paa ny i den største Bevægelse, det Diogenes fjendtlige Parti i navnløs Angest og Bestyrtelse, Kejserinden i frydefuld Henrykkelse; thi et udførligt Brev fra hendes Gemal melder om hans Lidelser og Lykke. Kun Dukas bevarer sin Fatning under den almindelige Forstyrrelse; thi det Øjeblik var nu nær, da han skulde bortkaste den Maske, han hidtil med stor Snildhed havde baaret. Ved Hjælp af Psellus og hans Tilhængere i Senatet blev det grusomme Skakspil begyndt mod det kejserlige Par, som skulde ende med et ynkeligt Mat. Dukas forlangte af

Kejserinden, at hun under de forhaandenværende Omstændigheder skulde erklære sin Gemal, Overbringeren af de skjændige Betingelser, for afsat, og da denne Fordring strandede paa Eudoxias Ædelmodighed og Kjærlighed, lod han hende fængsle; derpaa overtog han tillige med sin anden Søn Kommandoen over Garnisonen i Hovedstaden og den keltiske Paladsvagt, lod den svage Michael offentlig udraabe til Kejser og udstedte i Kejserens Navn den Befaling, at Diogenes ikke maatte optages i nogen By eller hædres med kejserlige Æresbevisninger; men Eudoxia blev paa sin mest elskede Søn Michaels Befaling under Taarer og Veklager med Magt reven bort fra sine Børn, fjærnet fra Paladset og med den frembrydende Nat bragt paa en kejserlig Galej til St. Maria-Klosteret, som hun selv for kort Tid siden havde ladet opbygge paa Bosporus's solbeskinnede Strande.

Det var kun Begyndelsen; thi de to Forrædere maatte ængstes og handle, saa længe der endnu var et Aandedrag i Diogenes. Den bandlyste Kejser havde først med faa trofaste, der havde sluttet sig til ham, søgt at lade Vaabnene afgjøre Striden; men to Hære under Anførsel af begge Dukas's Sønner havde besejret hans Skare og tvunget ham selv til at flygte til den kilikiske By Adana. Her blev han indesluttet, og da han ansaa sin Sag for tabt, indlod han sig i Underhandlinger, i hvilke ogsaa tre af Kirkens Øverste deltoge, der i Kejserens Navn med hellige Eder lovede ham Ukrænkelighed for hans Person.

Diogenes overgav sig til Andronikus, frasagde sig højtidelig Tronen og maatte love at tilbringe sit øvrige Liv i et Kloster; men den grusomme Andronikus lod ham iføre et sort Klædebon, satte ham paa et Mulæsel og førte den ynkværdige, der udgød hede Taarer over den menneskelige Skæbnes Omvexling, som en Forbryder gjennem de Byer, i hvilke han ved sit sidste Triumftog var bleven hædret som en Gud.

Da det vanærende Tog var naaet til Phrygien, og et paa Vejen forsøgt Giftmord var mislykket paa Grund af Fangens stærke Legeme, indløb den Befaling fra Konstantinopel, at Øjnene skulde stikkes ud paa Diogenes. I Hærens Paasyn, og medens Biskopperne forgjæves paaberaabte sig Edens Hellighed, blev Straffen fuldbyrdet paa det umenneskeligste. Faa Timer efter indtraf der endnu en Afsending med det strænge Bud, at man skulde nægte den blindede alle Midler til Pleje og Helbredelse af hans Saar og føre ham til den ensomme Ø Prote i Marmarahavet; Kejseren bliver blødende, vansiret af Saar, halv afsindig af Smerte lagt paa en Karre, slæbt til Havets Bred og i en Baad ført over til Øen, hvor man overlod ham til hans Skæbne. Kun faa Dage lade hans Saar ham endnu leve, da døde han forladt af alle, uden Knurren over sin Skæbne, uden Forbandelse over de elendige, som have bragt ham Undergang: hans Livsdrøm var til Ende!

Det var den Skæbne, Byzanz beredte en af sine ædleste Regenter, efter at han i ikke fuldt tre Aar havde styret og skjærmet Riget med sin utrættelige Arm.

Eudoxia blev mildere behandlet af Morderne. Næppe var hun ankommen til Klosteret, ifort sin guldindvirkede Kjortel, med det kejserlige Perlesmykke paa Hovedet og Purpurskoene paa Fødderne, som man havde fundet hende i hendes Gemakker, saa landede der Afsendinge fra hendes Søn, som reve den kongelige Klædning af, toge Diademet og Skoene og berøvede hende det lange, skjønne, gyldne Hovedhaar. Forgjæves besvor Kejserinden paa Knæ Sendebudene og bønfaldt dem om, at de dog i det mindste vilde lade hende beholde Hovedhaarets Pryd, nu da hun havde givet Afkald paa Krone og Verden; men forgjæves. Under den ubarmhjærtige Sax sank Haaret ned fra Hovedet, som, siger en Krønnikeskriver, Gratierne selv fordum plejede at væde med Yndens Balsom, og en sort Nonneklædning ombølgede den kongelige Kvindes Lemmer, som tidligere kun havde pranget

i Guld og Purpur. Saaledes plejede hun i sine ensomme Timer, naar hun udhvilede efter sine filologiske Studier og sin Forfattervirksomhed, at sidde ved det tilgitrede Vindue og stirre ud over det blaa Hav hen til den Egn, der gjemte den efter hendes Ønske prægtig smykkede Grav. Endnu mange, mange Aar beskyllede Bosporus's Bølger de faste Mure omkring hendes Celle, og i deres Mumlen troede hun da at skjelne den døendes Mands sidste Suk, der saa inderlig havde været knyttet til hendes Skæbne.

Kun én Gang i denne lange Tid forekommer Eudoxias Navn hos de byzantinske Krønnikeskrivere. Da den graahærdede Feltherre Botaniates, hvem hendes Søn Michael havde udnævnt til Statholder i Lilleasien, havde tvunget den svage Kejser til at trække sig tilbage i et Kloster, efter at han i syv Aar under Psellus's Ægide havde baaret Kejserkronen til Spot for hele Befolkningen, og da Botaniates selv havde tilrevet sig Rigets Krone, tænkte han endnu engang paa at formæle sig, og hans Valg faldt — saaledes fortæller en samtidig af disse Begivenheder — paa Eudoxia, skjønt mange Senatorfruer tilbøde ham deres Døtre; hun greb med Begjærlighed Lejligheden til for tredje Gang at prøve Ægteskabets og Kronens Glæder og Lidelser, som hun saa ugjærne havde givet Afkald paa, og traadte derfor i livlige Underhandlinger med den nye Regent; kun en Munk forhindrede den Gang i det sidste Øjeblik, at de bleve viede.

Afset fra, at det af psykologiske Grunde kun er lidet sandsynligt, at denne Kvinde i sit ensomme Liv, som hun senere frivillig blev tro til det sidste Øjeblik, har næret saadanne ærgjerrige og verdslige Tanker, ere vi ogsaa ved Hjælp af den historiske Kritik, til Ære for Eudoxia og hendes Kjøn, satte i Stand til at erklære denne Fortælling for et bagvaskende Rygte, udspredt af onde Tunger ved det romerske Hof. Kejserens Underhandlinger med Eudoxia bleve nemlig resultatløse; thi han ægtede Alanfyrstinden Maria, den som Fange i Klosteret indespærrede Michaels

Ægtefælle, en Voldsgjerning, der oprørte selv de byzantinske Slavesind. Maria var imidlertid ikke alene ung og smuk, men, som alle byzantinske Historieskrivere enstemmig berette, den skjønneste Kvinde paa hendes Tid; hun var modnet under en anden Sol, og hvilket Indtryk hun som Skjønhed gjorde paa sine Omgivelser i Konstantinopel, beviser bedst den straalende Skildring af hendes Ynder, som den aandrige, men forfængelige Prinsesse Anna Komnena udkaster. »I Sandhed,« skriver denne Prinsesse, der siden sit ottende Aar var opvoxet ved Marias Hof, »hun var slank som en Cypresse og af snehvid Legemsfarve; hendes Ansigt var ikke helt rundt og havde en Foraarsblomsts Farve, ja som en opblomstrende Rose. Hvem vilde kunne beskrive hendes Øjnes Glans og blaa Farve, hendes lyse Øjenbryns Styrke og Hvælving! Malerens erfarne Pensel har ofte gjengivet Blomsternes Farve, saa mange der end spire frem i de forskjellige Aarstider; men den Ynde og Livsalighed, der udstraalede fra hendes Træk, spottede enhver Konst og enhver Beskrivelse. Hverken Apelles eller Phidias have nogen Sinde fremstillet en saadan Skikkelse. Man fortæller, at Gorgonens Hoved forvandlede de Mennesker til Sten, som saae paa det; men den, der saae denne Kvinde skride frem eller pludselig fik Øje paa hende, blev staaende stiv og maalløs, saa at Liv og Følelse syntes forsvundne. En saadan harmonisk Overensstemmelse mellem det hele og de enkelte Lemmer, og mellem de enkelte Dele og det hele, har endnu ingen dødelig skuet paa et menneskeligt Legeme. Hun var et levende Billede og vakte alles Kjærlighed, der havde Sans for Skjønhed, ja hun var Amor selv i menneskelig Form, der var stegen ned til denne jordiske Verden.« — Denne Lovprisning i en græsk Kvindes Mund er det bedste Bevis for, at Kejser Botaniates, der udstrakte sin lystne Haand efter den fuldkomneste Frugt, ikke kan have vaklet mellem den unge Maria og den ældede Eudoxia. De forsigtigere Forfattere angive ogsaa kun, at Eudoxias

Attraa efter et tredje Ægteskab beroede paa et Rygte, som de meddele; men nogle, som Anna Komnena, sige derhos ligefrem, at Botaniates havde forhandlet med Eudoxia om hendes unge Datter Zoë, det sidste Barn af hendes Ægteskab med Konstantin Dukas. Af den samme Prinsesses udførlige Fremstilling fremgaar tydelig, at ogsaa hun har kjendt en Mængde lignende Skandalhistorier om Medlemmerne af den kejserlige Familie, hvis Minde hun imidlertid med kvindelig Takt og historisk Samvittighedsfuldhed ikke vil bevare, da de ikke kunne bevises.

Af disse Grunde synes hele Fortællingen at være opfunden af slette Bevæggrunde; thi den onde Samtid fandt Behag i den Forestilling at se Kejserinden, der ved Begyndelsen af sin Regering havde forsmaaet Ægteskabet med en Mand, der bedst syntes at passe til hendes Aar, nu til Sone for denne Daarskab fra Klosterets Ensomhed betle om den samme Haand, som var bleven vissen og tør. Dog Folket ser ikke ind i Menneskenes Hjærter; det vidste den Gang ikke, at denne Kvinde, som fortæredes af Anger og Sorg, efter at hun i Halvdelen af det menneskelige Liv for første Gang var bleven greben af den virkelige Kjærligheds Glød og havde forskjertset denne Kjærlighed ved egen Ubesindighed og Svaghed, ikke kunde ønske nogen Forening med en Mand, hvis Haand endnu var varmt af Blodet fra hans Tronbestigelse, og som vel tidligere havde været en agtet Feltherre, men fra den første Dag af sin Regering gjorde Indtryk af en Afsinding.

Kejserinde Eudoxias straalende Billede, der træder saa smukt frem af hele hendes samtidiges Kreds, bliver altsaa ikke formørket af nogen Skygge i hendes Livs Aften. Hun var, hvad der er sjældent, baade en lærd og elskende Kvinde og en øm Moder, og om hun end ikke i sin Genialitet har været nogen Sappho eller i sin Heroisme nogen Porcia, var hun dog en Kvinde med fremragende

Aandens og Hjærtets Egenskaber, som blot ikke kunde naa til fuld Udvikling under ulykkelige Forhold og i saa ynkelige Omgivelser. Ved Betragtningen af saa store Fortrin maa det derfor beklages, at netop én Egenskab fattedes hende, som hendes Livsforhold just gjorde Krav paa, og ved hvis Hjælp hun maaske havde undgaaet de sørgelige Dage i sin Tilværelse, — nemlig Regentdyd.

J. Magnussen.

Rudolf af Werdenberg*).

(Appenzellernes Høvding).

Rudolf af Werdenbergs Navn indbefatter saa at sige hele Appenzells Frihedskamp; han var Greve og ikke engang fra Appenzell, men dog blev han disse frihedselskende Bjærgboeres Høvding, førte dem til Sejer og forsvinder derpaa fra Historiens Skueplads, saa man næppe kan paavise nogle Hentydninger til Slutningen af hans Livshistorie. Som det gaar med saa mange Mennesker, var der i Werdenbergs Liv kun nogle faa, virkelig vigtige Aar; alene denne Episode af hans Liv er kjendt, Resten dølger sig bag et uigjennemtrængeligt Mørke.

Ved det fjortende Aarhundredes Begyndelse udkæmpede Skovkantonerne deres Frihedskamp, et Aarhundrede senere kom Rækken til de tre andre Alpekantoner, Appenzell, Wallis og Graubünden; men disse Dale vare uden Forbindelse indbyrdes, og ene Appenzell sluttede sig snart til de otte ældste Kantoner.

Allerede længe var det gaaet ned ad Bakken med Abbediet Sankt-Gallens Magt; ved Slutningen af det fjortende Aarhundrede udstrakte Klosteret endnu sin Myndighed over Appenzells Bjærgboere, der dog begyndte at knytte

---

*) Eft.: Eugène Secretan, L. Vulliemin og Joh. Strickler.

Forbindelser med Nabostæderne ved Bodensøen, og en ny Abbed, Kuno af Stoffelns Haardhed og Vilkaarlighed fremskyndede Krisen; hos den tyske Kong Wenceslaus lykkedes det ham at samle al Retsmyndighed over Kantonet i sin Haand, han søgte derhos ved sine Rænker at løsne Forbindelsen mellem Stæderne ved Bodensøen og Bjærgboerne, og samtidig trykkede han sine Undersaatter paa en hidtil uhørt Maade.

Undertrykkelsen førte her som andet Steds til en Rejsning, og efter en Række af Held og Uheld henvendte Appenzells Befolkning sig til Edsforbundet; Schwüzerne, som altid vare opsatte paa at bekrige de gejstlige og verdslige Herrer, vare dog de eneste, som besvarede denne Opfordring, og i en Aarrække var det nu Mænd fra Schwüz, som førte Appenzellerne til Kamp. Sejren ved Vögligseck den femtende Maj 1403, hvor man anvendte samme Taktik som ved Morgarten, var en betydningsfuld Begivenhed for Bjærgbefolkningen, der kraftig blev støttet af tre hundrede Schwüzere og to hundrede Glarusmænd; men Fjendtlighederne fortsattes ikke desto mindre under mange Voldshandlinger fra begge Sider.

Imidlertid var Abbed Kuno bleven forjagen fra Sankt-Gallen og levede under de trangeste Kaar i Flækken Wül; men nu lykkedes det ham at bevæge Hertug Frederik af Østerrig til at paatage sig Oprørernes Afstraffelse, i Følge de Traktater, der bestode mellem Edsforbundet og Huset Habsburg, var det nu Schwüzerne forment at yde Appenzellerne aabenlys Hjælp, og de vovede ikke at sætte sig ud herover for Bern og Zürich, som i deres Frygt for Skovkantonernes urolige Demokrati i modsat Fald maaske med Vaabenmagt vilde have fremtvunget Fredens Overholdelse. Dog Schwüz's gamle Landamman Ital Reding var kløgtigere end Berns og Zürichs Diplomater, havde en klar Forstaaelse af Appenzells Betydning som et fremskudt Bulværk for Edsforbundet, og han raadede sine Forbundsfæller til at

vælge til Hovding en Mand, der trods sin Stilling forekom ham egnet til denne Post, nemlig Grev Rudolf af Werdenberg.

Det lader næsten til, at Befolkningen i Appenzell har haft Betænkeligheder ved dette Valg, sagtens af Frygt for at skabe sig en ny Herre. Et fælleds Had til Østerrig forbandt dog Greven og Hyrderne; han hørte til en Gren af den gamle Familie Werdenberg, som havde mistet sine Besiddelser i Rhindalen, til Dels paa Grund af Gjældsforpligtelser; hans Fader havde i Spidsen for femten hundrede Mand ved sin forsætlige Nølen gjort sit til, at Glarusmændene vandt Sejeren ved Näfels, og Edsforbundet saa vel som Hertugerne af Østerrig mindedes dette saare vel. Rudolf havde altsaa efter sin Fader arvet baade en saare beskeden Velstand og et fjendtligt Forhold til Habsburg; da han i 1404 var udplyndret for sine sidste Besiddelser, havde han saaledes alt at vinde ved en Kamp paa Liv og Død, og denne Fælledsskab i Interesser burde have beroliget Appenzellernes Mistillid. I December 1404 fremstillede Greven sig med ædel Frimodighed for de samlede Bjærgboere og søgte at vinde deres Tillid. Efter Traditionen holdt han følgende Tale: »Det er kommet mig for Øre, at Hertugen i Tirol forbereder sig til at bekæmpe eder; de undertrykte bør gjøre fælleds Sag, og derfor henvender jeg mig nu til eder. I kjende mig alle; bag disse Klipper ligger min Fædrenearv Werdenberg; mine Forfædre have hersket i Rhindalen, men Østerrigs Begjærlighed har røvet mig alt og kun levnet mig mit Mod og min Kaarde. Den bringer jeg eder nu, lad mig være en fri Appenzeller-Mand, jeg vil leve og kæmpe som eders Lige; thi den alene er en Adelsmand, som forstaar at være fri.«

Hans hele Adfærd spredte snart Befolkningens Mistænksomhed, han aflagde sin Ridderdragt og iførte sig Hyrdernes grove Kittel, og snart var han deres agtede og elskede Hovding. Det frygtede Øjeblik nærmede sig; man

skulde med et Par Hundrede Mand forsvare det lille Kanton mod nogle Tusende østerrigske Krigere, som ved deres Nederlag vare blevne fortrolige med Bjærgboernes Taktik. Til alt Held var Grænsen sikret ad Toggenburg til, og Byen Sankt-Gallen, der efter flere Svingninger for Tiden igjen var Bøndernes Forbundsfælle, dækkede Trogen og Herisau; derimod truede den største Fare fra de Passer, som udmunde i Rhindalen. Hertugens Hær havde imidlertid delt sig, selv drog han ad Sankt-Gallen til med omtrent tre Tusende Mand, medens en anden Deling paa omtrent tolv hundrede Mand skulde søge at narre Fjenden ved forstilte Manøvrer og derpaa saa hurtig som mulig trænge op ad Stoss's bratte Skraaninger og saaledes overraske Flækken Appenzell.

Den 17de Juni 1405, en regnfuld og mørk Dag, gave Østerrigerne sig paa Vejen til Stoss. Maaske havde de haabet paa Grund af det slette Vejr at overraske deres Fjender; men Skrænterne vare saa glatte og ufremkommelige ved det slette Vejr, at de kun kom langsomt frem, og snart standsede de foran en Barrikade af Sten, Jord og Grene. Rudolf af Werdenberg havde ladet flere lignende Barrikader, »Letzer«, opkaste paa de Stier, som vare tilgængelige for Fjenden; men ingen Bjærgboer var synlig, og uden Møje lykkedes det Østerrigerne at bryde Hul i Forskansningen, saa Fremrykningen kunde fortsættes. Allerede var Fortroppen sluppen igjennem, da fire hundrede Appenzellere trængte frem fra alle Kanter; de sprængte Østerrigernes Rækker ved at rulle store Sten og Træklodser mod dem og kastede sig derpaa over Fjenden med hele deres vilde Kraft; i Spidsen for Bjærgboerne kæmpede Greven af Werdenberg, han saa vel som den ringeste af hans Mænd havde nøgne Fødder for at kunne træde desto sikrere. De østerrigske Soldater vare udmattede, glede ved hvert Skridt, og overrumplede, som de vare, søgte de snart i Uorden til Forskansningen, hvis Aabning nu var for liden. De vilde gribe til deres Buer, men

Strængene vare slappe af Regnen; ikke desto mindre forsvarede de sig, men efter en sex Timers haard Nærkamp syntes Appenzellerne at faa en Forstærkning, der truede med at falde Fjenden i Flanken; paa de hvide Kitler troede man at kunne kjende Appenzellerne, men det var kun deres tapre Kvinder og Døtre; dog denne Forklædning skuffede Østerrigerne og fuldendte deres Nederlag; mere end tre hundrede Fjender, det vil sige omtrent Tredjeparten, dækkede Valpladsen, medens Appenzellernes Tab kun var ubetydeligt. Hertugen, som paa sin Side havde begyndt Kampen under Sankt-Gallens Mure, maatte ved Efterretningen om Nederlaget ved Stoss trække sig tilbage, levende forfulgt af Byboerne.

Snart saae Sejerherrerne deres Naboer kappes om at søge deres Venskab, de sluttede Forbund med Størsteparten af dem (der »Bund ob dem See«), gjenindsatte Rudolf af Werdenberg i hans Fædres Arv og fortsatte deres æventyrlige Togter snart til Thurgau, snart hinsides Rhinen, alt medens de ødelagte Borgene og opmuntrede Bønderne til at slutte sig sammen i frie Forbund. Man ventede allerede at se et nyt Edsforbund grundlægges nord for Bodensøen og brede sig over Tirol og Nabolandene; »lad os blive Appenzellere,« sagde Bønderne baade ved Inns og ved Etschs Bredder, og selv hos Bjærgboerne i Steiermark kan man endnu i vore Dage finde dunkle Minder fra hine Tider og den Tro, at Schweizerne en Dag ville komme og dele deres Uafhængighed med dem. Dog Demokratiet forstaar sig bedre paa at føre en Forsvarskrig end paa at lede store Staters Styrelse, og der udkrævedes kun et Nederlag for at bibringe Appenzellerne denne Erfaring. Den schwabiske Adel, som havde en levende Følelse af den Fare, der truede den, traadte under Vaaben, medens Appenzellerne belejrede Bregenz; i Læ af en stærk Taage nærmede den sig Byen, overraskede Bjærgboerne og tilføjede dem et haardt Nederlag (13de Januar 1408).

Øjeblikket var nu kommet for den tyske Konge til at optræde som Fredsstifter. Kong Ruprecht erklærede, at Forbundet mellem Befolkningen ved Bodensøen (»der Bund ob dem See«) stred imod Rigets Forfatning; men medens han opløste dette Forbund, forbød han samtidig at gjenopføre de ødelagte Borge uden hans særlige Tilladelse og opfordrede Herrerne til at sikre deres Undersaatters Friheder og glemme det skete. Selve Appenzellerne vilde vistnok være kommet slemt fra det, hvis ikke den mægtige Greve af Toggenburg havde sluttet et midlertidigt Forbund med dem mod Østerrig, hvorpaa det lykkedes den kjække Befolkning i 1411 at slutte sit første Forbund med selve Edsforbundet. Det lille Kanton var nu sikker paa sin Frihed, og pukkende herpaa forkastede det med Haardnakkethed ethvert Forsøg paa billigt Forlig med Abbediet, Kampen fornyedes snart, og først tyve Aar senere kom det til en endelig Fred.

Hvilken Rolle Rudolf af Werdenberg spillede under disse lange Tvistigheder, er ukjendt. Besynderligt nok er der ikke mere Tale om ham efter Toget til Tirol; man véd ikke engang, om han var med ved den ulykkelige Belejring af Bregenz; maaske trak han sig tilbage til sine gjenvundne Borge og søgte der en velfortjent Hvile efter sine mange Besværligheder. Hvis man kunde fæste Lid til Len, skal efter denne Forfatters »Helwetisches Lexikon« hans Navn endnu forekomme i Aaret 1414; men det er dog rimeligt, at han allerede er død 1410, ved hvilket Aar vi vide, at Appenzellerne under visse Betingelser overdroge Altstätten og Rhindalen til hans Broder, Grev Hugo. Skjønt Rudolf bidrog saa mægtig til Appenzells Uafhængighed, har Historien altsaa hverken bevaret Mindet om hans sidste Leveaar eller Død; han udførte sit Hverv, og da hans Livsgjerning var endt, forsvandt han ubemærket fra Historiens Skueplads.

F. G.

Indholds-Fortegnelse

til

Historisk Archiv.

Aargangene 1869—78.

(NB. Inden for de enkelte Afdelinger ere Afhandlingerne, saa vidt mulig, ordnede efter Tidfølgen).

Oldtiden.

Grækerne og Romerne.

Slaget ved Aktium. Ved F. Andersen. Aarg. 1873 II, 498.
Lucius Ælius Sejanus. Ved Chr. Stremme. Aarg. 1873 I, 397.
Kejser Claudius. Ved Chr. Stremme. Aarg. 1874 I, 301.
En Præstebedrager i Oldtiden. (Eft. A. Sallet). Aarg. 1874 I, 415.
Julianus Apostatas Ungdom (Julian som Cæsar). Ved Chr. Stremme. Aarg. 1874 II, 417 og 481; Aarg. 1875 I, 45.
Julianus Apostata som Augustus. Ved Chr. Stremme. Aarg. 1878 II, 116 og 241.
Johannes Chrysostomus og Kejserinde Eudoxia. (Eft. Amd. Thierry). Ved V. Andresen. Aarg. 1873 I, 257.
Placidia, den vestromerske Kejserdatter og vestgothiske Dronning. Ved Th. B. Aarg. 1873 I, 77.
Et Besøg hos Attila. (Eft. G. Freytag). Ved E. R. Aarg. 1878 I, 1.
St. Severin. (Eft. Amd. Thierry). Ved O. A. Hovgaard. Aarg. 1878 II, 81 og 266.

De gamle Grækeres Opdragelse. (Eft. Dr. J. Johansson). Ved G. B—r. Aarg. 1869 II, 262.
Billeder af den romerske Luxus paa Kejsertiden. Ved H. I. I. Schmith. Aarg. 1869 II, 81 og 212.
Snyltegjæster og Hofnarre hos Grækerne og Romerne. (Eft. Hermann Göll). Ved Joh. Petersen. Aarg. 1871 II, 320.
Industri og Haandværksdrift hos Romerne i Oldtiden. Ved Eduard Flemmer. Aarg. 1878 II, 1.
Livet i en romersk Provinsby paa Kejsertiden. (Eft. G. Boissier). Ved A. Boje. Aarg. 1872 II, 316.
Om Etruscerne og de etrusciske Grave. Ved V. Hj—n. Aarg. 1870 II, 460.
Roms Katakomber. (Eft. Theodor Mommsen). Aarg. 1873 I, 522.

Middelalderen.

Tyskland. Schweiz. Nederlandene.

Den spanske Halvø.

Italien.

Det byzantinske Kejserdømme.

Den nyere Tid.

(1517—1789).

Danmark og Norge.

Sverige.

Storbritannien.

Frankrig.

Tyskland. Preussen. Østerrig.

Schweiz.

Nederlandene.

Den spanske Halvø.

Italien.

Rusland og Polen.

Nutiden.

(Fra 1789).

Danmark.

Sverige.

Storbritannien.

Frankrig.

Tyskland. Østerrig. Schweiz.

Den spanske Halvø.

Italien.

Rusland og Tyrkiet.

De Ikke-evropæiske Verdensdele.

Asien.

Afrika.

Amerika.

Kulturhistoriske og blandede Afhandlinger.

Smaating.

H.DRESSEL,
Bogbinder,

